

Slobodan Praljak

IZJAVA - ARHIMED-PRALJKOV ZAKON

NEŠTO MALO O RATU, O UZROCIMA
RATA I POJEDINCU U RATU

METODOLOŠKE I LOGIČKE
POGREŠKE U ZAKLJUČIVANJU O
RATNOJ ZBILJI

VRLO SAŽETA HRVATSKA POVIJEST

PRO DOMO SUA – PRVO LICE
JEDNINE

ZATAŠKAVANJE

RANJENICI A BIH, MUSLIMANI –
BOŠNJACI

MEĐUNARODNO HUMANITARNO
RATNO PRAVO

NOVINARI I JAVNOST DJELOVANJA
GS HVO-A I HVO-A

DOKUMENTI - OPĆI PRESJEK

COMMAND, CONTROL,
COMMUNICATION

PROIZVODNJA LAŽI, OBMANA,
NEISTINA

PRILOZI ZA RAZUMIJEVANJE

ODBIJANJE ISKAZA SVJEDOKA NA
SUDU U HAAGU

ZAVRŠNA RIJEČ SLOBODANA
PRALJKA NA SUDU U HAAGU

PRILOG-DVD

Činjenice

www.slobodanpraljak.com

Zagreb, prosinac 2014

---

besplatni primjerak

SADRŽAJ:

- I PREDGOVOR**
- II IZJAVA - ARHIMED-PRALJKOV ZAKON**
- III NEŠTO MALO O RATU, O UZROCIMA RATA I POJEDINCU U RATU**
- IV METODOLOŠKE I LOGIČKE POGREŠKE U ZAKLJUČIVANJU O RATNOJ ZBILJI**
- V VRLO SAŽETA HRVATSKA POVIJEST**
(ČINJENICE KOJE ĆE VAM OMOGUĆITI BOLJE RAZUMIJEVANJE ONOGA ŠTO SE DOGAĐALO U JUGOSLAVIJI 1990. – 1995.)
- VA PRO DOMO SUA – PRVO LICE JEDNINE**
(DOGAĐAJI I SVJEDOCI DOGAĐAJA)
SUNJA – HRVATSKA
- VB PRO DOMO SUA – PRVO LICE JEDNINE**
(DOGAĐAJI I SVJEDOCI DOGAĐAJA)
BOSNA I HERCEGOVINA
- VI ZATAŠKAVANJE**
JESAM LI ZATAŠKAVAO?
- VII RANJENICI A BiH, MUSLIMANI – BOŠNJACI**
PONAŠANJE HVO-a
PONAŠANJE A BiH
- VIII MEĐUNARODNO HUMANITARNO RATNO PRAVO**
- IX NOVINARI I JAVNOST DJELOVANJA GS HVO-a I HVO-a**
- X DOKUMENTI - OPĆI PRESJEK**
- XI COMMAND, CONTROL, COMMUNICATION A**
- XII COMMAND, CONTROL, COMMUNICATION B**

- XIII PROIZVODNJA LAŽI, OBMANA, NEISTINA**
POSLJEDIČNO – PROIZVODNJA ZLOČINA U RATU
HRVATSKA
- 1. MINIRANJE ŽIDOVSKOG GROBLJA U ZAGREBU 19. kolovoza 1991.
- 2. MINIRANJE ŽIDOVSKO OPĆINE U ZAGREBU 19. kolovoza 1991.
- 3. NACIONALNA PRIPADNOST ŽENE dr. FRANJE TUĐMANA
- 4. 40 ZAKLANIH BEBA U VUKOVARU
- 5. DOGOVOR dr. FRANJE TUĐMANA I SLOBODANA MILOŠEVIĆA O PODJELI BiH
– KARADORĐEVO, ožujak 1991.
- 6. KADA JE SRBIJA NAPUSTILA SFRJ / SEPARATIZAM ILI TKO JE PRVI IZIŠAO IZ SFRJ?

XIV PROIZVODNJA LAŽI, OBMANA, NEISTINA

POS LJEDIČNO – PROIZVODNJA ZLOČINA U RATU

BOSNA I HERCEGOVINA

1. **SASTANAK U GRAZU BOBAN – KARADŽIĆ**
2. **RAZARANJE MOSTARA**
(TKO JEST, I KOLIKO, I KADA RAZORIO MOSTAR)
3. **TELEFONI**
4. **GRANATIRANJE MOSTARA**
5. **TOPNIŠTVO A BiH – „NENAORUŽANI“ MUSLIMANI**
6. **SNAJPERI U MOSTARU**
7. **STARI MOST**
8. **OPKOLJENOST MOSTARA**
9. **ELEKTRIČNA ENERGIJA**
10. **VODA**
11. **HUMANITARNI KONVOJI**
12. **INFORMACIJE – RADIO, TV, NOVINE**
13. **JEZIK - HRVATSKI JEZIK**
14. **PREDSJEDNIČKI TRANSKRIPTI**
15. **HV U BOSNI I HERCEGOVINI**

XV PRILOZI ZA RAZUMIJEVANJE

1. **RATNI ZLOČIN, ZLOČIN U RATU**
2. **QUID PRO QUO**
3. **ŽELJE, HTIJEVANJE, DJELOVANJE I MOĆ**
4. **MOGUĆE METODOLOŠKE POGREŠKE U RAZUMIJEVANJU**
(ZNAM DA SE PONAVLJAM, ALI RAZUMIJEVANJE JE BOLNA TEMA)
5. **PRAVO NARODA NA SAMOODREĐENJE**
6. **DRŽAVNICA KOJA ZNA I RAZUMIJE – BARUNICA MARGARET THATCHER**
7. **PONAŠANJE LJUDI U UVJETIMA DRŽAVNIH NEREDA**
8. **STATISTIČKI PODACI O KRIMINALITETU U NEKIM DRŽAVAMA U MIRU:**
SAD, NJEMAČKA, ENGLESKA I WALES, ITALIJA
(KAKO OTKRITI ZLOČIN I KAZNITI POČINITELJA – POSTOCI)

XVI ODBIJANJE ISKAZA SVJEDOKA NA SUDU U HAAGU

XVII ZAVRŠNA RIJEČ SLOBODANA PRALJKA NA SUDU U HAAGU

XVIII SLOBODAN PRALJAK – KRATKA BIOGRAFIJA

XIX INFORMACIJA O WEB STRANICI www.slobodanpraljak.com

XX KAZALO

1. Razlog pisanja ove knjige je moja obitelj, moji ratni drugovi i moji prijatelji, kako bi mogli prosuditi moje postupke u ratu.
2. Knjiga je javna pa prosuđivati mogu i svi drugi ako im se hoće. U knjizi ću pisati nešto malo o ratu, više o ratu na prostoru bivše SFRJ, točnije, o agresiji srpske političke ideje (veći dio srpskog naroda) i JNA /JUGOSLAVENSKA NARODNA ARMIIJA/ na Hrvatsku i BiH.
3. Knjiga je sastavljena od dokumenata i činjenica, s više pitanja nego odgovora. Ne pokušavam napisati knjigu „*iscrpne i zaokružene sinteze vremena*“.
4. Dokumente i izjave svjedoka (DVD u prilogu knjige) prilažem kao dokaz da je tome bilo tako. Moja objašnjenja, iako sam uvjeren u njihovu razložnost, upitna su kao i bilo koja druga. Čitatelju na prosudbu.
5. Molim, neka Vas iznošenje činjenica i opis događaja (kako sam ih ja doživio i pojmio) nipodništa ne navede na zaključak da ja te ljude s kojima sam ratovao i kojima sam zapovijedao nisam i poštivao, i cijenio, i razumio, i volio, i onda i danas. Oni za ataku na njih nisu bili spremni ni mentalno ni organizacijski, a ipak su se obranili.
„Slava pripada onima koji odlučiše braniti Termopila“
(KAVAFIS)
6. Ostajem u uvjerenju da sam uspio imati i zadržati jasnu moralnu graničnu crtu spram vrlo male manjine onih na koje se točka 5. ne odnosi.
7. Ali, kako su i takvi pojedinci dio zbiljnosti društva, a posebice rata, i njih sam nastojao razumijeti.
Samo razumijeti, ništa više.

AUTOR

Da bih otklonio svaku dvojbu o tome zašto sam napisao – sastavio ovu knjigu, jest moja želja i htijenje dokazati da je za moje sudjelovanje u obrani od agresije na Hrvatsku i BiH 1991.-1995. vrijedio

Arhimed - Praljkov zakon.

Nikada, nigdje i ni na jednom susretu, ni na jednom sastanku ili skupu, bilo u Hrvatskoj bilo u BiH, za vrijeme rata 1991.–1995., nisam čuo da bi netko planirao, poticao, tolerirao, prešućivao ili na bilo koji drugi način zagovarao bilo kakvo nedjelo kažnjivo po bilo kojem pozitivnom zakonu.

Nisam to radio ni ja.

Prema pripadnicima svog naroda, u raznim prilogama, znao sam psovati i vikati preko i izvan svake civilizirane norme, pokatkad bi i udario nekoga, lažno sam se potpisivao kao general u HVO-u iako nikad nisam bio general HVO-a, zapovijedao sam nekim operacijama iako formalno nisam imao te ovlasti, prijetio sam činima i djelima koji nemaju pravno utemeljenje i slično tome.

Odgajali su nas i učili su nas ne govoriti o sebi, a posebice ne govoriti dobro i pozitivno o sebi, to nije pristojno i to se ne smije činiti.

U brojnim intervjuima i razgovorima, u vrijeme i poslije rata, nikada i nigdje nisam ni riječi prozborio o tome što sam dobro uradio i kako sam se ponašao u ratu.

A onda su počeli lagati sve više, konstruirati lažne svjedoke i lažne „ISTINE“ i tako su me DOVELI NA SUD KAO ZLOČINCA.

Sad mi je dosta, prelazim na prvo lice jednine, oslobođen svakog obzira spram tzv. građanske pristojnosti i TVRDIM DA POSTOJI →

ARHIMED-PRALJKOV ZAKON KOJI GLASI:

PRALJAK URONJEN U RAT SMANJIT ĆE KOLIČINU ZLA U TOM RATU ZA JEDINICU “1 PRALJAK”

Ta jedinica sastoji se od

- a) ENERGIJE – SLOBODAN PRALJAK
- b) DNEVNE KOLIČINE VREMENA U KOJIMA TA ENERGIJA DJELUJE – 20h U PROSJEKU DNEVNO – SLOBODAN PRALJAK
- c) STRASTI – ILI BRZINE SAGORIJEVANJA TE ENERGIJE – SLOBODAN PRALJAK
- d) HRABROSTI – SLOBODAN PRALJAK
- e) ZNANJA – SLOBODAN PRALJAK
- f) IQ – SLOBODAN PRALJAK

U pojedinim pobrojanim elementima neki ljudi mogu imati bolje osobine od mene, npr. znanje i inteligenciju – ali nema ih puno i razlike ne mogu biti znatne,

ALI,

NE PRIZNAJEM DA JE NETKO U TO VRIJEME IMAO OSOBINE KOJE BI ZBROJENE DALE VIŠE OD „1 PRALJKA“ – JEDINICE DEFINIRANE ARHIMED-PRALJKOVIM ZAKONOM.

Za učiniti više u tim vremenima i na tom položaju, trebalo je imati attribute Boga.

III NEŠTO MALO O RATU, O UZROCIMA RATA I POJEDINCU U RATU

Marni (vrijedni) su povjesničari nabrojali više od 15.000 ratova u povijesti; a nabrojali su i više stotina ratova poslije II. Svjetskog rata, iako se poslije završetka tog posljednjeg općeg klanja htjelo vjerovati da se tako nešto, elem, nije smjelo dogoditi, elem, neće se više nikada dogoditi.

„Intelektualci“, „humanisti“ bili su „iznenađeni“, „zatečeni“, „ogorčeni“ i tome slično, a zašto i s kojim pravom su iznenađeni, to ne kažu.

Nisu znali?, Nisu mogli pretpostaviti?, Nisu „ni u snu pomišljali“ da je takvo što moguće?

A na osnovu kojih spoznaja TAKVE IZJAVE proizlaze, i kakvi su to „intelektualci“ koji takve pojave, takve društvene oblike, a posebno rast i oblikovanje snažnih i negativnih društvenih energija u vremenu, ne mogu prepoznati i predvidjeti konačni rezultat.

***

„I obred nevinosti posvuda se gasi;

Najboljima manjka svako uvjerenje,

Najgori su puni intenzivne strasti.“

***

(*The Second Coming /DRUGI DOLAZAK/, William Butler Yeats, 1919. god.)*

Tražiti odgovore u osobnom životu Adolfa Hitlera, Josifa Staljina, Mussolinija ili Josipa Broza Tita nije samo smiješno, nego je i uvredljivo za milijune onih koji su ubijeni.

U SSSR-u i SFRJ u vremenu do promjena društvenog sustava devedesetih godina dvadesetog stoljeća, više od 80% humanističke znanstvene produkcije je SMEĆE.

Svi ti magistarski i doktorski uradci, svi ti referati na raznim kongresima i plenumima i simpozijima (GOZBAMA), svi ti tekstovi u novinama i časopisima, sve to je intelektualno i moralno smeće.

Nikako se ne slažem s tezom da su se samo prilagodili diktaturi, kako bi, eto, preživjeli, jer se ponajbolji nisu prilagodili i nisu preživjeli.

Ljudi, posebno „intelektualci“ grade taj sustav, dograđuju taj sustav, prilagođavaju se sustavu kojeg grade, kojeg izgrađuju, objašnjavaju, opravdavaju, slave i moralno ga utemeljuju, ..., i žive, žive udobno i zadovoljno i normalno.

I tu nema ničega neobičnog, začudnog ili začuđujućeg, jer ta je pojava trajna u povijesti: ona ima snagu prirodnog zakona.

Probat ću ga formulirati:

„Društvo (ljudi) mogu u kratkom vremenu i na jednostavan način izgraditi takve oblike društvene svijesti (ENERGIJA), te se svako zlo koje ti oblici proizvode čini i opravdanim i običnim i normalnim i moralno neupitnim, za veliki dio zajednice“.

Brzina promjene i veličina promjene društvene svijesti?!

Samo se rijetki ozbiljno bave tom POVIJESNOM DATOSTI.

Za sada smo takvi i ne vidim da bi se vjerojatnost te MOGUĆNOSTI smanjivala u vremenu koje nazivamo „PROGRESIVNIM RASTOM VRIJEDNOSTI“.

Citirat ću, meni posebno drag, 66. SONET WILLIAMA SHAKESPEARA:

***

*„Umoran vapim ja za smrću trajno,
Kad vidim pravu Zaslugu u bijedi,
I jedno Ništa odjeveno sjajno,
I čistu Vjernost koje riječ ne vrijedi,
I zlatnu Čast na krivo datu mjesto,
I djevičansku Čednost kao drolju,
I Savršenstvo ukaljano često,*

*I Moć što Slabost uzima joj volju,
I Znanje što mu Vlasti vežu usta,
I Ludost koja nadzirat Um zna,
I Iskrenost što tek je Glupost pusta,
I Dobro što je rob u službi Zla:
Umoran rado u smrt bih i tamu -
Kad ljubav ne bih tim pustio samu.“*

***

Sociologija (i ne samo sociologija), posebno ova nova, moderna, liberalna sociologija izbjegava temu rata.

„Intelektualci“ s uzvišenom indignacijom bježe od teme rata, od rasprave o ratu i uglavnom svoj angažman svode na „poruke mira“, „poruke osude rata“, „poruke prijezira“ prema tamo nekim nedostojnim bićima koja u tome sudjeluju i slijede nekog vođu, samo tako, jer su „zaluđeni“, „izmanipulirani“ itd. i tome slično.

Banalno i bijedno brbljanje.

Sve to najčešće izgovaraju na mjestima gdje se osim praznih priča dobro jede i obilno pije, a ni honorari za izgovoreno nisu zanemarivi.

„Krivulja društvenih energija“ prije rata, ako se analizira pomno, razložno, hrabro i neovisno od osobnih interesa i projekcija, uvijek daje osnovu za predviđanje vjerojatnosti događaja – rata.

„Krivulja društvenih energija“, krivulja je desetina kompleksnih varijabli u uzročno-posljedičnom odnosu, riječju – nema linearnosti, treba poznavati osim društvenih znanosti barem osnove diferencijalnih jednadžbi kako bi se polučio neki rezultat.

Rat je „lom društvene krivulje“, „točka diskontinuiteta“, „točka singularnosti“ (kako vam drago) i nije ga lako znanstveno razumijeti, ali je moguće uložiti puno više napora.

Bez obzira što su promjene društvenih stanja u ratu (mišljenje, stavovi, predodžbe, strahovi, očaj, mržnja, socijalni sustav vrijednosti, moralne norme, socijalna struktura i organizacija društva, ...) i brze i snažne i kvantitativno velike, moguće je bolje istraživati tu pojavu i to, molim, bez „povijesnog odmaka“.

„Povijesni odmak“ najčešće ponudi ispeglanu, hladnu, reduciranu istinu i najčešće ispada da je to moglo biti i drugačije da je, na primjer, netko na vrijeme ustrijelio Hitlera ili Staljina ili Tita.

Priče su to za malu djecu, ako ne vrijeđam djecu.

U meni dostupnoj literaturi i ostalim priopćenjima ne nalazim (čast rijetkim iznimkama) dovoljno napora u razumijevanju „krivulje društvene energije“ kako prije rata, tako i u samom ratu.

Nema se hrabrosti, iskrene i snažne znanstvene hrabrosti; sociologija (i ostale srodne znanstvene discipline) pobjegla je u liberalni „prijezir“ spram rata i „nehumanosti“ tih „nesretnih pojava“.

Mučno je jedino to što tih „nesretnih pojava“ i te „nehumanosti“ ima previše da bi se takva pozicija „intelektualaca“ mogla označiti kao „moralna“, „znanstvena“, „hrabra“.

To je bijeg.

Na kraju ću prepisati citate iz dviju knjiga, jer su meni pomogli u razumijevanju onoga o čemu pišem, s nadom da će tako biti razumljivije moje objašnjenje nekih događaja u ratu.

A)

1972. godine prevedena je na srpski jezik („NOLIT“ – BEOGRAD; SAZVEŽĐA) knjiga WERNERA HEISENBERGA: „*DER TEIL UND DAS GANZE*“ /DIO I CJELINA/.

Bila mi je korisna u povećanju razumijevanja pojmova iz QED-e /KVANTNA ELEKTRODINAMIKA/, „STATISTIČKA UZROČNOST“, „ZAKONITOST VJEROJATNOSTI“, „ZAKONITOST I SLUČAJNOST KOMPLEMENTARNI su pojmovi“, „VALOVI MATERIJE“, itd.

Tu su i tri stava koji se tiču i društvenih znanosti:

- NAČELO NEODREĐENOSTI;
- KVANTNOMEHANIČKA uzročnost koja kaže da pri jednakim uvjetima možemo očekivati samo vjerojatnost pojedinačnog događaja, ali je posve sigurno kakav će biti statistički rezultat velikog broja identičnih događaja;
- NAČELO KOMPLEMENTARNOSTI Nielsa Bohra:
„*SVAKA ISTINSKI DUBOKA PRIRODNA POJAVA NE MOŽE SE JEDNOZNAČNO DEFINIRATI RIJEČIMA NAŠEG JEZIKA I ZA SVOJU DEFINICIJU ZAHTIJEVA BAREM DVA KOMPLEMENTARNA POJMA KOJI SE MEĐUSOBNO ISKLJUČUJU.*“

Budući da sam kod Aristotela pročitao da je „*harmonija smjesa i kombinacija suprotnosti*“, meni se uvijek nametalo razmišljanje da to isto vrijedi i za DRUŠTVENE POJAVE.

Citat koji navodim tiče se i „društvene energije“ i „društvene materije“.

1933., suočen s nacističkim „čišćenjem“ njemačkih sveučilišta od židovskih znanstvenika, Werner Heisenberg otišao je kod starijeg kolege Maxa PLANCKA.

Izvadak iz knjige „DIO I CJELINA“ autora WERNERA HEISENBERGA /originalni naslov: „DER TEIL UND DAS GANZE“, R.Piper & Co. Verlag, München 1969./:

***

„*Planck me je primio u ne previše svijetloj, ali ugodno staromodno namještenoj odaji, u kojoj sam – doduše, ne u stvarnosti, ali u mislima – vidio kako u sredini nad stolom još visi stara petrolejka. Učinilo mi se da je Planck od našeg posljednjeg susreta ostario za mnogo godina. Njegovo fino usko lice bilo je izbrazdano dubokim borama, njegov osmijeh pri pozdravljanju bio je bolan; izgledao je krajnje umoran.*

„*Došli ste tražiti od mene savjet u političkim pitanjima?*“, započeo je on razgovor, „*ali bojim se da vam više ne mogu dati nikakav savjet. Ja više nemam nade da se katastrofa koja prijete Njemačkoj, pa samim tim, i njemačkim sveučilištima, još može zaustaviti.*

„*Radujem se što ste vi kao mlad čovjek još uvijek optimist i vjerujete da takvim koracima možete spriječiti nesreću. No vi, nažalost, grdno precjenjujete utjecaj sveučilišta i intelektualno obrazovanih ljudi. Javnost, praktički, ništa ne bi saznala o vašem koraku. Novine ili uopće ne bi o tome izvještavale ili bi o vašoj ostavci govorili tako zlobnim tonom da nitko ne bi došao na pomisao da iz toga izvede ozbiljne zaključke.*

„*Nitko više ne može utjecati na kretanje lavine, kad se jednom pokrenula. Što će ona sve razoriti, koliko će ljudskih života uništiti, to su prirodni zakoni već odlučili, iako mi to još ne znamo.*

„*Ako ne podnesete ostavku i ostanete ovdje, imat ćete zadatak sasvim druge vrste. Vi ne možete zaustaviti katastrofu i morate, da biste preživjeli, stalno činiti neke kompromise. Ali možete pokušati zajedno s drugima stvoriti otoke opstanka.*

„*Možete okupljati oko sebe mlade ljude, pokazati im kako se radi na znanosti i na taj način sačuvati u njihovoj svijesti i stara točna mjerila vrijednosti. Nitko ne zna, naravno, koliko će od tih otoka*

ostati na završetku katastrofe, ali uvjeren sam da će čak i male skupine obdarenih mladih ljudi, koje možete u takvom duhu provesti kroz ovo vrijeme užasa, biti od najvećeg značaja za obnovu poslije završetka. Jer, takve skupine mogu predstavljati kristalizacijske jezgre, odakle će poteći obrazovanje novih životnih oblika. To će najprije vrijediti samo za obnovu znanstvenog istraživanja u Njemačkoj. Ali kako nitko ne zna kakvu će ulogu u budućem svijetu igrati znanost i tehnika, možda će to postati važno i za šire oblasti.

Mislim da bi svi koji mogu nešto učiniti, a nisu, na primjer, zbog svoje rase primorani na iseljenje, trebali ostati ovdje i pripremati daljnju budućnost. To će svakako biti vrlo teško i nije lišeno opasnosti; kompromisi koje ćete morati činiti bit će vam kasnije s pravom predbacivani, a možda i kažnjavani. Naravno, ne mogu nikome zamjeriti ako odluči drukčije, ako emigrira zato što život u Njemačkoj smatra nepodnošljivim, što nepravdu koja se ovdje čini ne može gledati, a svakako niti spriječiti. Ali u ovako užasnoj situaciji kakva je danas u Njemačkoj, više se i ne može postupati ispravno, kako bi trebalo. Bez obzira na to kakvu odluku donesete, vi sudjelujete u nekoj vrsti nepravde. Stoga je, u krajnjoj liniji, svatko upućen na samoga sebe. Nema više smisla davati ili primati savjete. Stoga i vama mogu samo reći: ne nadajte se da biste, što god učinili, do završetka katastrofe mogli spriječiti mnoge nesreće. Međutim, donoseći odluku, mislite na vrijeme koje dolazi potom.“

***

Nobelovac MAX PLANCK, JEDAN OD NAJVEĆIH FIZIČARA, GOVORI: „TO SU PRIRODNI ZAKONI VEĆ ODLUČILI“ !!!?

1939-te u NEW YORKU Fermi predlaže Heisenbergu da se preseli u Ameriku.

***

Fermi:

„ŠTO JOŠ TRAŽITE U NJEMAČKOJ? RAT NE MOŽETE SPRIJEČITI; SAMO ĆETE RADITI STVARI – ODGOVARATI ZA NJIH – KOJE NE ŽELITE RADITI NITI ŽELITE ZA NJIH ODGOVARATI. KADA BISTE SVOJIM SUDJELOVANJEM U SVOJ TOJ BIJEDI TAMO MOGLI POLUČITI IŠTA DOBRO RAZUMIO BIH VAŠ STAV. NO TAKVA JE VJEROJATNOST MINIMALNA.“

„I VI SE IPAK HOĆETE VRATITI U NJEMAČKU?“

Heisenberg:

„Mislim da treba biti dosljedan u svojim odlukama. Svatko od nas rođenjem se našao u određenoj sredini, u određenom jezičnom i misaonom prostoru, i ako se nije vrlo rano odvojio od te sredine on ipak najbolje uspijeva u tom prostoru i tu može najbolje djelovati. Prema povijesnom iskustvu, svaka zemlja prije ili poslije doživljava revolucije i ratove i očito savjet da se prije emigrira ne može biti razuman. Ne mogu svi emigrirati. Ljudi se moraju, dakle, naučiti da sprječavaju katastrofe koliko je god to moguće, a ne da bježe od njih. Gotovo se zahtijeva suprotno; da svatko primi na sebe teret katastrofe u vlastitoj zemlji, jer bi taj zahtjev bio za njega još jedan poticaj kako bi uložio sve napore radi sprječavanja katastrofe. Prirodno, i takav je zahtjev nepravedan. Jer često pojedinac, i uz krajnje naprezanje, ne može učiniti ništa kako bi ljudske mase odvratio od pogrešnog puta i od njega se, prema tome, ne može tražiti da, ne mogavši zadržati ostale, odustane od osobnog spašavanja.

Time samo želim reći kako očito nema općih pravila po kojima bismo se mogli upravljati. Čovjek mora sam odlučiti za sebe i on ne zna da li je postupio pravilno ili nepravilno. Vjerojatno je učinio i jedno i drugo.“

***

B)

Prepisujem izvadak iz knjige: „DAS SOGENANNTTE BÖSE“ /TAKOZVANO ZLO/ autora Konrada Lorenza, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1983., hrvatsko izdanje - ALGORITAM, Zagreb, 2004.:

***

„Agresija, čije se iskazivanje često izjednačuje s nagonom za smrću, instinkt je kao i svaki drugi, te je u prirodnim uvjetima jednako važan za preživljavanje kao i za održanje vrste. Kod ljudi koji su vlastitim djelovanjem prebrzo promijenili svoje životne uvjete, nagon za agresijom često djeluje pogubno, no jednako tako, iako manje dramatično, to čine i drugi instinkti.

Ako se, kako sami priznajemo, veselimo šarolikosti nekog starinskog običaja, kao što je primjerice kićenje božićne jelke te paljenje svjećica na njoj, preduvjet je da volimo ono što nam je dano predajom. No, o toplini tog osjećaja ovisi vjernost koju ćemo pokazati prema simbolu i svemu onome što on predstavlja. Toplina osjećaja je ono zbog čega dobra koja su stvorena našom kulturom smatramo vrijednostima. Vlastiti život te kulture, stvaranje nad-pojedinačne zajednice koja će nadživjeti život pojedinca, ukratko ono što čini pravo čovječanstvo, počiva na tom osamostaljivanju obreda koji ga čini autonomnim motivom ljudskog djelovanja.

***

Nije rat otac svih stvari, kako kaže legenda, već sukob. Sukob, među neovisnim izvorima pokretačkih snaga koji su u organizmu u stanju proizvesti napetost koji cjelini podaju ustroj i čvrstoću poput zategnutih žica. To se odnosi ne samo na jednostavne učinke poput zamaha peraje ribe, na kojem je Holst otkrio zakonitosti relativne koordinacije, već i za mnoge druge izvore pokretačke snage, koji su iskušanim i dokazanim parlamentarnim pravilima primorani ujediniti svoje glasove u harmoničnu cjelinu.

***

13.

Ecce Homo !

„S namjerom da skinem crne
Čizme s nogu
Rekoh: „Ovo je, demonu,
Strašni simbol čovjeka; noga od
Grube kože, niti je više priroda,
Niti je postala duhom;
Lutajući oblik od životinjske noge
Do Merkurove krilate pete.“

Christian Morgenstern

Pretpostavimo da objektivni istraživač ponašanja sjedi na nekom drugom planetu, primjerice Marsu, i promatra društveno ponašanje čovjeka pomoću dalekozora čije je povećanje presitno da bi prepoznavalo pojedince, slijedilo ih u njihovom pojedinačnom ponašanju, no koje ipak dopušta da promatra velike događaje kao što su seobe naroda, bitke itd., taj promatrač nikada ne bi pomislio da ljudskim ponašanjem upravlja razum ili odgovorni moral.

Ako pretpostavimo da je naš izvanzemaljski promatrač zdravorazumsko biće bez instinkta, koje ne

zna kako funkcioniraju instinkti općenito i agresija posebice te kako njihova funkcija može podbaciti, jasno nam je da uopće ne bi znao kako razumijeti ljudsku povijest. Povijesni događaji koji se stalno ponavljaju ne mogu se objasniti ljudskim razumom. Postalo je uobičajeno reći da su uzrokovani onime što se uopćeno zove „ljudska priroda“. Razumna i nelogična ljudska priroda dopušta da se dva naroda međusobno nadmeću i bore iako ih na to ne sile nikakvi privredni razlozi, ona potiče dvije političke stranke ili religije s vrlo sličnim i korisnim programima da se upuste u ogorčenu borbu, te tjera jednog Aleksandra ili Napoleona da žrtvuje milijune podanika u pokušaju da podjarmi cijeli svijet. Naučeni smo da neke od tih ličnosti koje su počinile takve apsurdnosti poštujemo, štoviše da ih obožavamo kao velike ljude. Odgojeni smo da se pokorimo navodnoj političkoj mudrosti onih koji vode države i toliko smo priviknuti na te fenomene, da većini nije jasno u kojoj je mjeri takvo povijesno ponašanje nevjerojatno glupo i štetno za čovječanstvo.

No kad se to jednom spozna, ne možemo izbjeći pitanje kako se navodno razumna bića mogu tako nerazumno ponašati. Očito je da se radi o vrlo snažnim čimbenicima koji mogu nadvladati pojedinačni razum čovjeka i nisu sposobni naučiti nešto iz iskustva. Hegel je rekao da nas povijesno iskustvo uči da ljudi i vlade nikad nisu izvukli neke zaključke ili naučili nešto iz povijesti.

Za sva ta začuđujuća proturječja moguće je naći objašnjenje i mogu se, poput puzzla, smjestiti na određeno mjesto ako se pretpostavi da društveno ponašanje čovjeka nije isključivo diktirano razumom i kulturnom tradicijom, nego se još uvijek poslušno pokorava onim zakonitostima koje vladaju svim instinktivnim ponašanjem koje je nastalo evolucijom te zakonitosti dobro su nam poznate iz istraživanja životinjskog ponašanja.

No, pretpostavimo li da je naš izvanzemaljski promatrač toliko iskusan etolog¹ da temeljito poznaje sve ono što smo u prethodnim poglavljima ukratko prikazali, neizbježno bi morao zaključiti da je ljudsko društvo organizirano vrlo slično društvu štakora, koji unutar zatvorenog klana žive društveno i miroljubivo, dok se prema pripadnicima vrste koji ne pripadaju njihovom vlastitom društvu ponašaju kao pravi vrazi.

No, kad bi naš promatrač s Marsa osim toga znao i za eksplozivni porast stanovništva, stalno rastući strah od naoružanja i podjelu čovječanstva na nekoliko političkih blokova – budućnost čovječanstva vidio bi u podjednako ružičastim nijansama kao i budućnost nekoliko sukobljenih štakorskih društava na nekom brodu gdje su sve namirnice gotovo pri kraju. To bi predviđanje još bilo i optimistično, jer kod štakora će i nakon velikog istrebljenja dovoljno njih preostati na svijetu kako bi održali vrstu, što nismo sigurni za čovjeka nakon upotrebe hidrogenske bombe.

Poput upotrebe oružja i oruđa ili svjetske vladavine čovjeka koja je iz njih izrasla, tako i treći i najveći dar pojmovnog razmišljanja sa sobom donosi opasnost. Sva kulturna dostignuća čovjeka imaju jednu veliku „kvaku“: odnose se samo na ona svojstva i učinke na koja se može utjecati individualnom modifikacijom, učenjem. Mnogi našoj vrsti svojstveni obrasci ponašanja to nisu; brzina njihove promjenjivosti u promjeni vrste ostala je jednaka kao i brzina bilo kojeg tjelesnog svojstva, to je ista brzina kojom se odvija postanak prije nego što se javilo pojmovno razmišljanje.

Što se sve odigravalo kada je čovjek prvi put uhvatio toljagu? Vjerojatno nešto slično što možemo promatrati kod dvogodišnjaka, trogodišnjaka i djece slične dobi koja nikakvim instinktivnim ili moralnim mehanizmima susprezanja nisu spriječena da jedni druge tuku predmetima koje jedva da mogu podići, a koje svom snagom vitlaju onome drugome o glavu. Isto je tako malo vjerojatno da je izumitelj prve toljage oklijevao da nekog plemenskoga druga koji ga je uzrujao njome udari

---

1 Znanost o načinu života pojedinih organizama

po glavi. Emocionalno, nije znao ništa o razornom djelovanju svog otkrića, prirodni mehanizmi susprezanja čovjeka bili su tada kao i sada prilagođeni njegovu prirodnom naoružanju. Je li bio neugodno iznenađen kad je njegov plemenski brat ležao mrtav pred njim? Sa sigurnošću to možemo pretpostaviti. Društveno više životinje često reagiraju krajnje dramatično na iznenadnu smrt pripadnika svoje vrste. Sive guske stoje sikćući, spremne na obranu mrtvog prijatelja, izvješćuje Heinroth, koji je jednom prigodom ustrijelio gusku u prisutnosti njezine obitelji. Doživio sam da je egipatska utva mladunce sive guske udarila po glavi; guščić je teturajući otrčao svojim roditeljima te ubrzo umro od krvarenja u mozgu. Roditelji nisu vidjeli to ubojstvo, a ipak su na jednaki način reagirali na pad i smrt svog djeteta. Münchenski slon Wast koji je bez ikakve agresivne namjere u igri teško ranio svog čuvara, silno se uzbudio, zaštitnički se nadvio nad ranjenika i time na žalost spriječio da se čuvaru pravodobno pruži liječnička pomoć. Bernhard Grzimek pričao mi je da je mužjak čimpanze koji ga je ugrizao i ozbiljno ranio, prstima pokušao stisnuti rubove rane čim se njegov bijes smirio.

Prvi Kain je vrlo vjerojatno odmah spoznao užas svog čina. Ne treba dugo tumačiti da nastaje neželjeno slabljenje borbenog potencijala vlastite horde kada se ubije previše njezinih članova. Kakva god bila kazna za takvo djelo, koje je spriječila nesmetanu upotrebu novih oružja, nastao je jedan, ponešto primitivan, oblik odgovornosti koji je već tada očuvao čovječanstvo od samouništenja.

Prvi učinak odgovornog morala bio je ponovno uspostavljanje izgubljene ravnoteže između naoružanja i urođenog susprezanja ubijanja. Kod prvih ljudi svi drugi zahtjevi koje je razumna odgovornost postavila pojedincima bili su još poprilično jednostavni i lagano ispunjivi. Drugim riječima, urođene sklonosti čovjeka nisu uopće loše. Čovjek nije zao od svoje mladosti, on samo nije dovoljno dobar za zahtjeve modernog društvenog života.

Već i samo povećanje broja jedinki koje pripadaju nekom društvu mora razviti dva djelovanja koja ometaju ravnotežu između najvažnijih instinkta međusobne privlačnosti i odbojnosti, tj. između osobne spone i unutar-vrsne agresije. Kao prvo, nije dobro ako osobnih veza ima previše. Stara poslovična mudrost kaže da je moguće imati samo nekoliko doista dobrih prijatelja. Veliki broj „poznatika“ koje svaka veća zajednica neizbježno sa sobom donosi smanjuje čvrstoću pojedinačne veze. Drugo, velika napučenost mnogih pojedinaca na malom prostoru dovodi do umaranja svih društvenih reakcija. Svaki moderni čovjek iz velegrada koji je prezasićen svojim društvenim odnosima i obavezama, poznaje uznemirujuću pojavu da se posjeti vrlo dragoga prijatelja kojeg nije vidio dugo vremena, ne može više onoliko veseliti koliko bi to bilo za očekivati. Primjetna je i znatna sklonost zlovoljnom ponašanju kad nakon večere zazvoni telefon. Povećana spremnost agresivnom ponašanju je karakteristična posljedica gomilanja (engl. crowding), koju eksperimentalni sociolozi već dugo poznaju.

Tim neželjenim posljedicama porasta našeg društva pridružuje se nemogućnost da se na primjereni način i u „predviđenim“ razmjerima riješimo agresivnog nagona. Sačuvati mir naša je prva građanska obaveza i neprijateljsko susjedno selo koje je nekoć bilo prikladni objekt za unutar-vrsnu agresiju odmaknulo se na idealnu udaljenost.

S višim razvojem civilizacije svi preduvjeti za pravilno funkcioniranje naših prirodnih sklonosti prema društvenom ponašanju postaju sve nepovoljniji, dok zahtjevi koji im se postavljaju postaju sve veći. Prema našem „bližnjemu“ treba se ophoditi kao prema najboljem prijatelju, iako ga možda nikad nismo ni vidjeli. Pomoću našeg razuma možemo uvidjeti da smo obvezni voljeti čak i naše neprijatelje, na što temeljem naših prirodnih sklonosti nikad ne bismo nadošli. Sva propovijedanja askeze koja upozoravaju da treba podrezati krila instinktivnim nagonima, nauka o nasljednom grijehu

koja kazuje da je čovjek zao od svoje mladosti, sve to sadrži istu količinu istine: uviđanje da čovjek svoje naslijeđene sklonosti ne treba slijepo slijediti, već da mora naučiti ovladati njima i njihovim djelovanjima, predviđajući ih, te ih odgovorno preispitati.

Može se očekivati da će civilizacija sve brže napredovati – nadajmo se, bez zapostavljanja kulture. Djelovanje koje se stavlja na teret odgovornom moralu i istoj se mjeri mora povećati i otežati. Nerazmjer između onoga što je čovjek iz urođene sklonosti spreman napraviti za opće dobro i onoga što se od njega zahtijeva postaje sve veći, a time njegova odgovornost postaje sve teže premostiva. To uviđanje je uznemirujuće, jer se ni najboljom voljom ne mogu vidjeti nikakve djelatne selektivne prednosti koje bi u današnjem čovjeku mogle izniknuti iz njegova jaka osjećaja odgovornosti ili iz posebne vrline njegovih urođenih sklonosti. Treba se ozbiljno pribojavati da je današnje komercijalno društveno uređenje dospjelo pod gotovo vražji utjecaj međuljudskog nadmetanja, te se uzgojni odabir odvija u točno obrnutom smjeru. I iz tog smjera odgovornosti izrasta zadaća koja postaje sve teža i teža.

Nećemo olakšati rješenje ovog problema, ako procijenimo snagu odgovornog morala. To ćemo prije postići skromnom spoznajom da je „samo“ riječ o mehanizmu kompenzacije, koji naše instinkte prilagođuje potrebama zahtjevnog modernog života, te zajedno s njima tvori funkcionalnu sistemsku cjelinu. Ovaj stav razjašnjava neke nejasnoće.

Svi mi patimo od nužnosti da moramo ovladati svojim nagonima, netko više, netko manje, već prema tome koliko određenih društvenih instinkta i sklonosti imamo. Prema jednoj dobroj staroj psihijatrijskoj definiciji, psihopat je osoba koja zbog zahtjeva koje mu društvo postavlja ili sam pati ili čini da društvo pati. U određenom smislu svi smo mi psihopati jer svatko od nas pati zbog odricanja od nagona, što zahtijeva načelo općeg dobra. No, definicija se posebice odnosi na one ljude koji se pod tim zahtjevima slamaju tako što postaju neurotični, dakle bolesni, ili delikventni. Prema toj definiciji „normalan“ se ne razlikuje od psihopata, niti se dobar građanin razlikuje od provalnika onoliko koliko inače oštro povlačimo granicu između zdravog i bolesnog! Razlika je analogna razlici koja postoji između čovjeka s kompenziranom srčanom manom i onoga koji ima „dekompenzirani vitium“, što znači da mu srce nije više u stanju povećanim mišićnim radnjama kompenzirati to što se jedna klijetka ne zatvara potpuno ili je sužena. Ta usporedba dotiče se i činjenice da je za učinak kompenzacije **potrebna energija**.

Ovo poimanje značajnog učinka odgovornog morala možda je u stanju riješiti proturječje u Kantovom moralnom učenju koje je već učio i Friedrich Schiller. On, kojega je Herder nazvao „najduhovnijim od svih kantovaca“ pobunio se protiv obezvrjeđivanja svih prirodnih sklonosti u Kantovu moralnom učenju te se tome narugao u izvrsnom epigramu: „Rado služim prijatelju, no, na žalost, to činim iz sklonosti, te me stoga često muči da nisam pun vrlina!“.

No, ne služimo svom prijatelju samo iz sklonosti, prosuđujemo ga prema njegovim prijateljskim djelima i pitamo se je li ga topla, prirodna sklonost potakla na takvo ponašanje! Kad bismo sve do zadnje posljedice bili vjerni kantovci morali bismo učiniti obrnuto, najviše bismo morali cijeniti čovjeka koji nas, sam od sebe, zbog prirode, ne može smisliti, ali koji je, odgovornim samoispitivanjem protiv sklonosti svog srca prisiljen pristojno se prema nama ophoditi. Takva milosrdna djela u stvarnosti dočekujemo s vrlo hladnim poštovanjem, voljet ćemo samo onoga koji se prijateljski ponaša prema nama jer ga to veseli, onoga koji pri tome ne misli da mu za njegova djela treba zahvaljivati.

Kad se djela nekog određenog čovjeka, čak i vlastita djela, moraju prosuditi, naravno da ćemo ih to više vrednovati što manje odgovaraju jednostavnoj urođenoj sklonosti, no, kad treba vrednovati neku

osobu, primjerice time što je biramo za prijatelja, tada ćemo razumljivo dati prednost osobama čije prijateljsko ponašanje ne počiva na razumu, već isključivo na toplom osjećaju prirodne sklonosti. Ne radi se o paradoksu, već o zdravom ljudskom razumu kada na taj način upotrijebimo dva različita mjerila vrijednosti, već prema tome, prosuđujemo li nečija djela ili osobu.

Tko društveno djeluje iz prirodne sklonosti, u normalnim uvjetima zahtijeva malo od kompenzacijskog mehanizma svoje odgovornosti, a u vremenima nužde raspolaže ogromnim zalihama morala. Tko već u svakidašnjim životnim uvjetima mora potrošiti cijelu snagu moralne odgovornosti da bi zadovoljio zahtjeve kulturnog društva, naravno da će se pri dodatnom stresu slomiti. Naša usporedba sa srčanom manom i ovdje je opravdana, pogotovo s energetskog gledišta.

Društveno ponašanje čovjeka može se slomiti u uvjetima višestrukih opterećenja koja mogu biti različite prirode. Moral nipošto ne zakaže pred prevelikim iskušenjem koje se odjednom približi čovjeku, radi se o iscrpljujućem djelovanju dugotrajnog živčanog preopterećenja, koje god vrste bilo. Briga, nevolja, glad, strah, premorenost, beznadnost itd. imaju isto djelovanje. Tko je god bio u prigodi u ratu ili zarobljeništvu promatrati mnoge ljude u nevolji, zna kako nepredvidivo i iznenada može nastupiti moralna dekompenzacija. Ljudi za koje ste vjerovali da su toliko postojani da na njima možete graditi kuću odjednom se slome, a drugi, za koje ste mislili da nisu u stanju učiniti ništa posebno pokažu se kao izvor gotovo neiscrpane snage i daju primjer mnogima drugima kako da održe svoj moral na visini. Tko je takvo što doživio, zna isto tako da su jakost dobre volje i njezina izdržljivost dvije neovisne varijable. Kad to shvatimo, temeljito naučimo ne osjećati se nadmoćnim nad onim tko se prije slomi nego mi. I najbolji i najplemenitiji konačno će doći do točke kad više jednostavno ne mogu: „Eli, Eli, Lama asabthani?“

***

Zašto ovoliko citata?

Jer nisam pametan kao oni koje citiram, zato!

U životu, već prilično dugom, naslušao sam se i načitao toliko toga polupametnog i glupog, a htjelo je biti originalno, da mi je već muka.

Ja sam se s mukom probijao kroz zagonetke i zamršenosti sve onoga što nas okružuje, sretan ako bih uspio razumjeti one koji su razumjeli.

Zato ih citiram.

U prilogu ovoj knjizi, na DVD-u, nalaze se izjave svjedoka, a ti svjedoci govore istinito o mom ponašanju u realnoj situaciji na bojištima na kojima sam bio u različitim funkcijama.

Naglašavam riječ „REALNOJ“, jer se kod velike većine onih koji o ratu pišu i prosuđuju, posebice kod ljudi koji sebe doživljavaju kao „intelektualce“, a posebno kod onih koji se kite izrazom „humanistički intelektualac“, pojavljuje veliki broj logičkih pogrešaka u zaključivanju, a nabrojat ću nekoliko osnovnih.

Kada budem analizirao izjave svjedoka, pozivat ću se na logičke pogreške koje ovdje navodim.

1. POJEDNOSTAVLJENJE ILITI REDUKCIJA

Realna situacija bit će pojednostavljena – reducirana na razinu osobnog znanja, bolje reći neznanja prosuditelja.

Realnost bit će prilagođena – reducirana (bit će ispušteni ili zanemareni svi oni elementi koji smetaju): „volji i predodžbi“ prosuditelja.

Razlozi, veličina i oblik redukcije zbilje ili zbiljskog događaja služe ideološkim, interesnim, političkim, ili drugim htijenjima prosuditelja, a uvijek tako da bi, kada bi prosuditelj bio sudionikom događaja, on bi, prosuditelj, problem riješio lako i to na moralan i zakonski ispravan način.

Prema toj naknadnoj pameti (lošoj pameti), povijest bi izgledala puno drugačije da se njih slušalo ili pitalo ili da su oni odlučivali.

Nikada sebi, ti prosuditelji i presuditelji neće postaviti pitanje: „Zašto nismo odlučivali?“, jer je odgovor ponižavajuće jednostavan i banalan – ONI NE sudjeluju u ratu, oni čekaju ishod kako bi mogli znati što će misliti o prošlosti, i kako će prosuđivati i kome će presuđivati.

2. TVRDNJA

Lakoća rješenja određene realne ratne (i ne samo ratne) situacije, eksponencijalno je razmjerna udaljenosti od te situacije i eksponencijalno je razmjerna lagodnosti života iz kojeg se realna ratna (i ne samo ratna) situacija promatra.

Ista razmjernost (proporcionalnost) vrijedi i za DRUGE ODLIKE PROSUDITELJA, neznanje - i kulturološko i povijesno, i ratno-povijesno i civilizacijsko i znanstveno, ...

3. LAŽNI LJUDI – Racionalizacija osobne amoralnosti

Posebna su sorta oni ljudi u Hrvatskoj koji sebe i doživljavaju i označavaju riječima „intelektualac“, „humanist“, „progresivan“ a bili su ti ljudi članovi Saveza komunista do početka agresije na Hrvatsku, bili su komunisti.

Biti član jedne fašističke organizacije – podvrsta: komunizam – i preko noći, kopernikanskim obratom, pretrčati u skup „humanističkih intelektualaca“ – *contradictio* je in *subiecto*.

Ne mislim da se ljudi ne mogu promijeniti ili da nemaju pravo na promjenu, ali promjene hrvatskih

komunista u liberalne humaniste promjena je „govora“ a ne „bića“, promjena je zbog interesa i zadržavanja društvene moći koja omogućuje materijalni status.

a) Kako su ispovijedali komunistički sustav u kojem je ideologija određivala što jest realitet i koje ga činjenice određuju (a ne obratno) to su nastavili i nakon rata u Hrvatskoj.

Naučeni na svakodnevno dugogodišnje proizvođenje komunističke „idealne slike svijeta“, nastavili su svoj posao, sada već „osvjedočeni liberalni demokrati“ istom metodologijom:

- Sve je moglo biti drugačije i bolje da ste nas slušali!,
- Sve to, i taj rat i zločini u ratu, sve to je proizvod „desničarskih ideja“, „nazadnjaka“ i „ruralnih primitivaca“, ...!,
- Kako bi njihova pozicija, „onih koji ne sudjeluju“, bila moralno uzvišena, a u skladu s „idealnom slikom svijeta“, UVELI SU PRAVILO:
Ako SVE nije bilo moralno čisto, SVE je moralno nečisto;
- Ti „marksisti“ nisu nikada ozbiljno pročitali ni jedanaestu Marxovu tezu o FEUERBACHU;
- Ti su ljudi tu da sude, prosuđuju, optužuju, presuđuju, prozivaju, određuju istinu i moralne norme, ... i ima ih veliki broj.

b) Energija njihovog prethodnog komunističkog mišljenja jest velika. Demokratska procedura slobodne Hrvatske omogućuje promjenu, ali demokratska procedura nije istodobno i značajna promjena energije prethodnog mišljenja.

- Ljudi su takvi, ja ne sudim, pokušavam razjasniti.

4. UVOĐENJE KRIVIH PRETPOSTAVKI u logički slijed

Ako prosuditelju nekog ratnog događaja (i ne samo ratnog) za unaprijed željeni zaključak nedostaju neki elementi on će u svoj logički slijed uvesti potrebne elemente po osobnom izboru, proizvoljno; bilo iz neznanja, bilo iz odsutnosti svake želje za istraživanjem, bilo iz nekog od mnogih mogućih interesa koji prosuditelja određuju.

5. IZJEDNAČAVANJE POJMOVA po sadržaju

Kada se istodobno, s jednim društvom, narodom, događaju tri procesa: promjena društvenog uređenja – komunizam – demokracija, i obrana od agresije – rat i uspostava države, onda svakako možemo govoriti o točki singularnosti, stvaranju koda razvoja s neizvjesnim ishodom. Tako je to bilo u Hrvatskoj 1991., a posebice u BiH 1992. godine.

Oblikuju se, imenuju se, neke nužne društvene strukture koje onda nazivamo „vojska“, „vlada“, „policija“, „vojna policija“, „općinska vlast“ .... A sve to na vrlo nesigurnim kriterijima istinitosti iliti pozitivnoj selekciji.

Za pozitivnu selekciju potreban je duži vremenski period.

Obzirom da su upotrijebljeni pojmovi za te strukture isti kao i pojmovi kojima se te strukture nazivaju u zapadnim zemljama nakon dugotrajnog procesa pozitivne selekcije, dolazi do logičke pogreške

izjednačavanja i niveliranja sadržaja pojmova bez obaziranja na činjenicu da embrio nosi strukturu BUDUĆEG ODRASLOG čovjeka, ali odrastao čovjek nije.

Kod takvih „mislitelja“ ne postoji „*differentia specifica*“ i oni se tim „sitnicama“ ne bave, iako je svakom iole ozbiljnom promatraču jasno, već prostim uvidom u činjenice koje može vidjeti na televiziji, da društvene i državne temeljne strukture u različitim državama imaju zapravo samo isti naziv, ime, pojam – a sadržaji tih pojmova razlikuju se kao „NEBO I ZEMLJA“.

I u znanosti „zarobljenost“ pojmovnim sustavom bitno usporava napredak i razumijevanje (klasična fizika – teorija relativiteta), a u društvenim znanostima situacija je mnogo gora.

6. NEPOZNAVANJE osnovnih postulata „TEORIJE VELIKIH SUSTAVA“ – npr. društva.

Od svih velikih sustava koje ljudi istražuju, društvo je svakako ako ne najveći a ono sigurno najzamršeniji sustav, obzirom na broj varijabli koje ga čine, međusobnu interakciju tih varijabli, nepostojanje čvrstih konstanti, i količine i raznolikosti energija koje se unutar sustava kovitlaju.

Tko će se baviti tim zamršenostima, tim krivuljama koje se lome, tim skokovitim prijelazima stanja, tim akumuliranim potencijalnim energijama koje naglo bez točno objašnjivog razloga prelaze u djela, u učinak, u rad.

Kako te „MISLITELJE“ uvjeriti da ako i želite promjenu velikih sustava, i u dobrom smjeru, morate raditi točno proračunatom brzinom ako ne želite izazvati lom sustava.

„Moderni“, „liberalni humanist“ hrvatskog tipa, najčešće bivši komunist, revolucionar, hoće sve i odmah, a kako to ne ide i ne može ići, on optužuje i presuđuje svima oko sebe.

7. NEZNANJE

Čitajući i slušajući već više od dvije decenije objašnjenja i prosudbe o ratnim događajima na prostoru bivše Jugoslavije, raznih analitičara, uvjerio sam se da velika većina njih, niti znaju, niti koriste sve one spoznaje socijalne psihologije koje govore o ponašanju pojedinca i grupe, posebno ne znaju ništa o ponašanju u ratu, ne koriste se jedino mogućom, poredbenom metodom, ne znaju ništa o dosad istraženim slučajevima ponašanja pojedinaca u uvjetima potpunog raspada društva i u uvjetima državnog nereda, itd., itd.

Zbog toga ću u knjigu staviti priloge koji o tome govore.

- a) Društvo nije zatvoreni sustav i u njemu prije rata, a posebno u ratu, dolazi do ISTODOBNOG smanjenja entropije u skupu građana, i bitnog povećanja entropije u pod-skupovima formiranim po različitim osnovama – ideološkim, i svjetonazorskim, teritorijalnim (regija, općina, kvart), po projekcijama želja, strahu, mržnji, ...
- b) Nema linearnosti, dva puta veći uzrok ne znači dva puta veću posljedicu.

Ne vrijedi zakon jednakosti akcije i reakcije – spirala porasta energije zla uvijek je eksponencijalna.

O tome ću kasnije napisati nešto više.

8. POTPUNO ZANEMARIVANJE EMOCIJA I MIŠLJENJA I POSTUPAKA KOJI PROIZLAZE IZ KRAJNJE SNAŽNIH EMOCIONALNIH STANJA

Zbog nemogućnosti racionalnog uma da na miran način riješi odnose i probleme između naroda, država ili grupa, takve se situacije često rješavaju ratom.

Prije rata, a posebice u ratu, emocije determiniraju veliki broj postupaka, radnji i djela.

Kako svakodnevno gledamo i čitamo o neprekidnom nizu ratova, gladi, katastrofa raznog tipa, otupjeli smo, prag osjetljivosti je vrlo visok i reakcija je vidljiva jedino kad nas takvo što izravno pogađa.

Evo uzročno-posljedične petlje – KVAKA 22.

Da nismo „otupjeli“, poludjeli bismo od tolikog zla, smrti i boli, a kad smo već „otupjeli“ ne nalazimo motiv i poriv za efikasno djelovanje, osim svakodnevnog odašiljanja benignih poruka, tek toliko da umirimo vlastitu savjest. Polje osjetljivosti i razumijevanja za tuđu patnju opada s n -tom potencijom udaljenosti od mjesta patnje.

Dubrovačke zidine (LIJEPE SU) napravljene su da štite ljude, a ipak je velika većina izvjestitelja, u vrijeme kada su taj grad razarali JNA i četnici, pisala ponajprije o tome koja je kula pogođena i koliko je oštećena ova ili ona utvrda, a tek na kraju naveli bi i podatak da je bilo toliko i toliko mrtvih i ranjenih.

Čovjek je očito jeftina i lako potrošna roba, a zidine trebaju ostati kako bi oni koji o tome pišu imali u čemu uživati kada sve to prođe.

U vremenu poslije rata, te dvije skupine, ona koju su ubijali, i ona koja piše o oštećenim zidinama, dugo, dugo vremena neće se razumjeti.

Engleze je u agresiji na Hrvatsku najviše interesirala sudbina lipicanera, a jednu skupinu „humanista“ najviše je brinula sudbina jednog starog hrasta.

Udaljeni promatrači, ili su indiferentni, ili u sebi „utemeljuju“ atribute Boga, kojim atributima bi brzo i lako riješili sve te probleme.

A svi oni koji odu sudjelovati, koji se odu braniti, shvate (ili su unaprijed znali) da „atribute Boga“ nemaju i da sve to što rat jest, jest teško i bolno i zamršeno; oni će onima koji promatraju biti krivi.

Više ili manje svi će biti KRIVI.

9. FUNKCIJA I PAMET

Bez obzira na koji način netko dođe na istaknutu društvenu funkciju, on će preko noći postati pametan – razmjerno važnosti funkcije koju obavlja.

U vrijeme potpunih društvenih promjena, u obrambenom ratu posebno (Dragovoljci stvaraju državu) nije moguća dovoljno dobra pozitivna selekcija pa je onih koji obavljaju funkcije kojima nisu dorasli ne baš mali broj.

10. KOD ONIH KOJI SU U HRVATSKOJ I BIH BORAVILI U VRIJEME AGRESIJE, A DOŠLI SU IZ ZAPADNIH ZEMALJA, VRIJEDILO JE (VRLO ČESTO) PRAVILO:

Znanje, moć prosudbe i snaga sintetičkog uma zapadnog promatrača razmjerna je, *a priori*, veličini i ekonomskoj snazi i političkoj moći zemlje iz koje dolazi.

Jednostavno rečeno nismo bili ravnopravni sugovornici, daleko smo bili od toga.

Druga, znatna većina stranaca dođe s uvjerenjem da se i izrazito složenim društvenim problemima može upravljati tako da se primjeni neki algoritam smišljen za srednje složen mehanički proces ili srednje veliku kompaniju.

A samo malobrojni shvaćaju koliko je velika razlika između glagola „htjeti“ i glagola „moći“ u oblikovanju i usmjeravanju procesa u društvu koje je izloženo agresiji i nalazi se u skoro razorenoj društvenoj strukturi (HRVATSKA) i potpuno uništenoj društvenoj strukturi (BiH).

I eto plodnog tla za optužbe po svim osnovama.

11. NAKNADNA PAMET

Projiciranje naknadnih spoznaja u realnu, prošlu i završenu situaciju ili događaj, iskrivljuje istinu, negira jednoznačnost povijesti, umanjuje vrijednost sudjelovanja, unižava, ponižava one koji su odlučili „*braniti Termopile*“.

Naknadna povijesna pamet, nikakva je pamet.

12. MULTIPLIKACIJA REALNOG VREMENA

U naknadnim analizama i prosudbama nekog događaja, općenitije, neke realne povijesne situacije, vrlo mislitelji izdvajaju jedan problem i njegovom rješenju pridodaju cjelokupno vrijeme u kojem se događaj zbiva.

Za drugi problem koji je vremenski istodoban s prvim problemom opet se uzima isto realno vrijeme za razmatranje i rješenje problema, apstrahirajući pritom postojanje prvog problema.

To vrijedi i za pedeseti problem i za pedesetu odluku u istom realnom vremenu, oni, mislitelji, ne razumiju ili ne žele razumjeti povezanost događanja i ne razumiju ili ne žele razumjeti povezanost događanja i ne razumiju da isto tijelo ne može biti u isto vrijeme na dva različita mjesta.

13. PREDVIDIVOST DOGAĐAJA - PREDVIDIVOST ZLOČINA

Zabrinjavajuće je kakva ZBRKA NASTAJE NERAZUMIJEVANJEM SINTAGME „*PREDVIDIVOST DOGAĐAJA*“ kod ONIH KOJI PROCJENJUJU I PRESUĐUJU.

Vidljivo je POTPUNO NERAZUMIJEVANJE RAZLIKE IZMEĐU SIGURNOSTI (IZVJESNOSTI) STATISTIČKE PREDVIDLJIVOSTI DOGAĐAJA – POJAVE I POJEDINAČNE NEPREDVIDLJIVOSTI DOGAĐAJA – POJAVE.

Kao da QED ništa nije objasnila, bilo u fizici, bilo u društvu.

Posebice se to odnosi na PREDVIDIVOST ZLOČINA, BILO U MIRU, BILO U RATU.

- a) „RATNI ZLOČIN“ JE PREDVIDIV I STATISTIČKI i u ogromnoj mjeri i pojedinačno, jer je „ratni zločin“ utemeljen u smisao takvog rata.
- b) Nacistički zločini predvidljivi su i statistički i pojedinačno, jer su proizašli iz „smisla“, „biti“ društvene i političke strukture.
- c) Isto vrijedi za Staljinov, Pavelićev, Titov, Pol Potov, ... režim.
- d) Zločini koji se SVAKODNEVNO događaju u New Yorku, Parizu, Berlinu, Zagrebu, ... , statistički su i predvidivi i izvjesni, pojedinačno nisu.
- e) Myi Lai, Abu Ghraib, ubojstva njemačkih zarobljenika poslije II. Svjetskog rata, zločini u Bagdadu, ... , i tisuće drugih RATNIH i mirnodopskih zločina statistički je predvidivo, ali ti zločini nisu produkt i posljedica sustava, nego su posljedica nesavršenosti sustava i oni nisu predvidivi kao pojedinačnost.

Nije moguće znati kako će se i kada će se i gdje će se dogoditi i tko će to uraditi.

- f) Parola koju sam toliko puta čuo: „*Zločini su se dogodili, netko mora biti kriv*“ zastrašujuće je nelogična i nemoralna.

Ne „*netko*“ (znači bilo tko), KRIVAC MORA BITI KRIV, krivca treba pronaći, krivcu treba dokazati „van svake razumne sumnje“ da je počinio zločin, krivca treba kazniti.

- g) Kod „zločina u ratu“ krivnja nije određena „utemeljenjem zločina“ nego nesavršenošću sustava. To vrijedi za Amerikance, Engleze, Francuze, ... kao i za Hrvate.

Ili možda nije tako?

- h) Dakle, „zločin u ratu“ statistički je predvidljiv, ali nije predvidljivo ni vrijeme, ni mjesto niti počinitelj. Pojedinačnost nije predvidljiva.

- i) Teza da oni koji su otišli u rat braniti se od agresije „*a priori*“ snose krivnju za pojedinačnost zločina, bez obzira kako su se ponašali, što su radili, što su zapovijedali, vrlo je opasna i logički je neodrživa.

- j) A što bi trebali uraditi, kako se ponašati? Iseliti se iz New Yorka, Berlina, ... , zatvoriti gradonačelnika i šefa policije, jer nije predvidio i spriječio zločin, prestati proizvoditi automobile i zrakoplove, jer uzrokuju smrt, prestati boriti se protiv Al-Qaide i diktatora tipa Sadama Husseina ili Gadafija, JER IMA NEVINIH ŽRTAVA, trebali bismo napustiti američku vojsku jer se dogodio Abu Ghraib, ... , ŠTO BI TREBALO NAPRAVITI? , kako bismo zadovoljili besmislenost nekih moralističkih naklapanja koja s MORALOM nemaju nikakve veze.

V VRLO SAŽETA HRVATSKA POVIJEST

(ČINJENICE KOJE ĆE VAM OMOGUĆITI BOLJE RAZUMIJEVANJE ONOGA ŠTO SE DOGAĐALO U JUGOSLAVIJI 1990. – 1995.)

1. DO I. SVJETSKOG RATA

Nakon što su ove prostore koje obitavaju Hrvati, iliti hrvatske prostore, nekoliko stoljeća izvoljevali civilizirati narodi, veliki i moćni narodi, nakon što su ovdje svoju snagu demonstrirali i Turci, i Mađari, i Talijani (i to venecijanski Talijani ponajviše), i Austrijanci i Francuzi, nakon svega što?

Sva se ta civilizacija i sva kultura i kulturni utjecaji mogu skoro bez ostatka svesti na pljačku i otimačinu, na uzimanje Hrvata da vojuju u nama tuđim ratovima, na uzimanje Hrvata da služe kao golijati na vitkim lađama, napravljenim od hrastovine posječene u hrvatskim šumama, na sječu ljudi i šuma, na danak svakojaki, sva ta, danas toliko hvaljena, povijesno kulturna prožimanja među narodima, sve je to u suštini uzurpacija ljudi i prostora.

Povijest tog vremena krvava je i teška i siromašna i jadna, barem što se Hrvata tiče.

Tako su Hrvati po carskim i kraljevskim diktatima hrabro ratovali i za Napoleona i za crno žutu monarhiju, i za Venecijanske interese, a djecu su otimali Osmanlije i pretvarali ih u nemilosrdne janjičare.

I što je ostalo?

Kravata je od Hrvata, od baruna Trenka koji je tamo negdje oko Nürnberga ratovao u 30-godišnjem ratu. Tu su se kod Visa borili Talijani protiv Austrijanaca, malo bliže obali, kod Hvara, Rusi su se tukli s Francuzima, a Napoleon proširio se do Zagreba i Dubrovnika donoseći, pitaj Boga, kakvu korist i dobrotu ovim krajevima.

Isti je veliki Vojskovođa dokinuo Dubrovačku Republiku, a hrvatska vlastela, ponižena i bez slobode, prestala se razmnožavati i izumrla je u nijemom protestu spram velikih ideja i globalnih interesa „velikih naroda“.

I tako dalje i tome slično. Uvijek iznova isto od svih koji nas okružuju, grobari nad ljudima i dobrima u prostoru koji nastanjuju malobrojni Hrvati.

TO SE ZOVE POVIJEST.

I zbog malo istančanije istine, treba reći, pod Austrijom bilo je puno bolje nego pod Turcima.

Manje loše kao dobro.

2. I. SVJETSKI RAT

Oskudnim državno pravnim položajem unutar dva tada moćna carstva – Austrijskom i Ugarskom – Hrvati nisu mogli birati rat, a posebice ne stranu u tom ratu.

Uvojačeni po pozitivnim carskim odredbama ratovali su kamo ih se poslalo, a po vojnim izvješćima bili su poslušni vojnici i hrabri ratnici kao i do tada.

Možda je toj hrabrosti i ratovanju za tuđi džep pridonio i osjećaj da im život ionako nije baš življenja vrijedan ni i u miru, a možda je to zato što je vrijedila parola:

„Bez ruma nema Šturma“.

Tko će ga znati, možda smo hrabar narod.

3. IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

I kada je završilo to klanje u I. Svjetskom ratu kao zadnji, peti čin već ranije odigrane tragedije, nije se pojavio Fortinbras, nego su po dvoranama Versailles-a počeli pisati novi igrokaz, podijelili su uloge i priredba je mogla početi iznova.

Malo kasnije YEATS će pjevati:

*„Obred nevinosti posvuda se gasi
Najboljima manjka svako uvjerenje
Najgori su puni intenzivne strasti“*

(Drugi dolazak /THE SECOND COMING/, William Butler Yeats, 1919. god.)

A kako bi drugačije i moglo biti kada je jedan general, daleko od Verdunskog blata, na primjedbu da zbog kiša, dugotrajnih kiša, a sve je raskvašeno i blatno, ne izdaje zapovijed za napad jer će izginuti tisuće, desetine tisuća ljudi, ljutito odgovorio: „Ne ljudi, gospodine, vojnika“.

A kada su u Europi vojnici bili ljudi?

(Možda časnu iznimku u takvom shvaćanju imaju samo Amerikanci!)

Što se Hrvata tiče, oni izgubili su rat, i ne samo rat, izgubili su Austro-Ugarsku, državu kojoj su pripadali, a kako su Europljani izigrali Wilsonov plan o pravu i malobrojnih naroda na slobodu, utekli su se srpskom kralju, od straha da ih ne raskomadaju moćniji od Srbije.

Pobjednički Srbi naplaćivali su svoje gubitke i počeli su ostvarivati svoje političke ciljeve, kao i ostali pobjednici i kako to već logika sile nalaže.

Forsirali su Dunav, umarširali u Vojvodinu (Banat i Bačka), skrpali novu Skupštinu Vojvodine, falsificirali zapisnik i pripojili taj lijepi komad zemlje Kraljevini Srbiji.

Mađari, Volksdeutscheri, Hrvati, sve redom gubitnici u ratu, nemaju spram te sile dobar odgovor, a Srbi su u Bačkoj pokrajini bili po brojnosti iza Mađara, Hrvata i Volksdeutschera.

Zatim je ta kraljeva, pobjednička soldateska, umarširala u Crnu Goru (1918.), dokinula tu državu i pripojila je Srbiji, Makedonci i Makedonija postala je Južna Srbija, Albanezi (Albanci s Kosova) nisu se smjeli glasati u toj pokrajini naziva „*Stara Srbija*“, Muslimani i nisu bili narod, kroz Hrvatsku su promarširali kao „osloboditelji“, Talijani umarširali su u Istru i krenuli prema Dalmaciji, ... i tako je, uz blagoslov velikih sila, pobjednica, „*priznata opravdanost težnji Južnih Slavena u Monarhiji za oslobađanjem*“ – *Th.W.Wilson*.

Tako je nastala i priznata nova država, kojoj je NARODNO VIJEĆE politički predstavnik – KRALJEVINA SRBA, HRVATA i SLOVENACA.

U tom hranidbenom lancu zla povjesničari se najčešće i najviše bave onima na vrhu, kraljevi, vlade i ministri, poslanici, prestankom osam stoljeća dugog rada Hrvatskog državnog sabora i kakvog takvog kontinuiteta hrvatske državnosti, prevarama natpolovične većine na pregovorima u Ženevi (1918.), prevarama pri izglasavanju Ustava Nove Kraljevine, obznanama, diktaturom kralja Aleksandra, ... , a ja ću malo pažnje posvetiti najvažnijoj (po meni) kariki lanca, kraljevom srpskom žandaru i njegovom pendreku i njegovoj pušci, te financu, službeniku koji treba napuniti blagajnu u Beogradu. Te su primitivne i osione individue obavile (posebno u malim mjestima i na selu – 90% stanovništva) posao uniženja i poniženja svakog ljudskog dostojanstva i ne samo Hrvatima.

A ti, takvi uniženi, batinjani i pljačkani ljudi, Hrvati, počinju sanjati bolje tj. tako uniženi i poniženi ljudi,

lišeni svakog ljudskog dostojanstva, počinju mrziti, dovoljan broj ljudi, Hrvata, mrzi *KRALJEVINU JUGOSLAVIJU*.

Mržnja, postojana i česta, snažna i dugotrajna emocija.

Nikakve koristi nema od izbjegavanja govora o mržnji i priznanja te pojave.

A sada kratki, nepotpuni pregled zla.

- a) Protusrpski ustanak u Crnoj gori ugušen je ubijanjem.
- b) U Zagrebu, 5. prosinca 1918. hrvatsko je domobranstvo – građani, klicalo hrvatskoj republici. Pucali su u njih – 13 mrtvih, 17 ranjenih.
- c) Tri najistaknutija suradnika Stjepana Radića, HRSS /Hrvatska Republikanska Seljačka Stranka/, neospornog vođe hrvatskog naroda, utamničena su. Kasnije je 1925. nakon kraljevog zakona o zaštiti države, utamničen i Stjepan Radić.
- d) 8. kolovoza 1928., u Skupštini u Beogradu, radikalni srpski zastupnik Puniša Račić, četnički vojvoda, iz revolvera ubija zastupnika Pavla Radića, HSS /Hrvatska Seljačka Stranka/, i Đuru Basaričeka, a teško ranjava Stjepana Radića, koji tjedan dana kasnije umire u bolnici. Lakše su ranjeni Ivan Pernar i Ivan Grandža koji je tijelom pokušao zaštititi Radića.
- e) Ranije 1921., Hrvati rudari pobunili su se u Istri, u Labinu, protiv talijanskih fašista i osnovali „*Labinsku republiku*“. Fašisti su ih ubili.
- f) U blizini Labina, u Istri, u Proštini pobunili su se protiv fašizma hrvatski seljaci. Fašisti su ih pobili.
- g) 1931. ubijaju srpski žandari i u svijetu poznatog hrvatskog povjesničara Milana Šufflaya, ne uspijevaju ubiti književnika Milu Budaka, ubijaju komuniste Đuru Đakovića i Nikolu Hećimovića, pa sedam sekretara SKOJ-a – vođe komunističke mladeži, uglavnom Hrvate, zatvaraju Vlatka Mačeka, vođu HSS-a i hrvatskog naroda nakon ubojstva Stjepana Radića.
- h) U jesen 1933. ubijen je u Zagrebu dr Ivo Pilar, istaknuti hrvatski geopolitičar.
- i) U listopadu su članovi Makedonske revolucionarne organizacije (VMRO) i članovi ustaškog pokreta iz Hrvatske u Marseilleu ubili kralja Kraljevine Jugoslavije Aleksandra Karađorđevića.
- j) 19.02.1935. u Slavonskom Brodu poslije mise žandari ubili su osam seljaka. Sutradan pošli su seljaci iz obližnjih sela Vrbe i Ruščice u Brod tražiti da se uhapšeni seljaci puste, dočekali su ih žandari i ubili još petoricu.
- k) 9. svibnja 1931. ubili su u Senju sedam mladih Hrvata iz Gospića koji su došli u Senj s hrvatskim barjakom na koncert Hrvatskog pjevačkog zbora „Trebević“ iz Sarajeva.
- l) 1938. Primošten, četiri ubijena seljaka.

ltd., itd., bez kraja i konca, prilažem tabele zločina i tvrdim da, što se Hrvata tiče, I. svjetski rat nije završio 1918. Forma rata je drugačija, intenzitet je nešto slabiji, ali rat traje.

Izvadak iz: „KRATKI POVIJESNI PREGLED ZLA NAD HRVATSKOM I U HRVATSKOJ (osvajanja, progoni, ubijanja, pljačke, zatiranja, ...)“, voditelj projekta Slobodan Praljak, uredio Tomislav Đonlić, Zagreb, 2006.:

***

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA 1918.-1935.

POLITIČKI TEROR U HRVATSKOJ

Hrvatska i Hrvati u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, iako su trebali biti konstitutivni dio države, došli su u neravnopravan, podređen položaj u nacionalnom, političkom, gospodarskom i kulturnom pogledu u odnosu na Srbe i Srbiju.

Iako se do stupanja u Kraljevstvo SHS-a došlo sporazumom koji je trebao osigurati ravnopravnost svih naroda u toj državnoj zajednici, pretegnuo je jedan politički faktor koji je imao oslonac u velikosrpskoj buržoaziji; na području Hrvatske represija prema svakom obliku oporbe zbog nacionalnog, socijalnog ili političkog nezadovoljstva bile su gotovo svakodnevna pojava;

*Politika centralizacije i unitarizacije mogla se provoditi zahvaljujući premoći centralističko-unitarističke grupacije u državi, tj. prevlasti velikosrpske buržoazije i vojnih vrhova na čelu s dvorom; idejni začetnik tog koncepta organizacije državne uprave bio je regent, a od ljeta 1921. kralj Aleksandar I. Karađorđević, imao je svesrdnu pomoć Svetozara Pribičevića, Srbina iz Hrvatske, u to vrijeme strastvena i zadržana zagovornika i provoditelja centralizma i unitarizma (kasnije se povukao iz politike potpuno razočaran nepravednim društvenim uređenjem, bio je čak i interniran te prognan iz Jugoslavije), zatim, kralju su u tome izraziti oslonac bili vojni krugovi te članovi Narodne radikalne stranke na čelu s **dr. Nikolom Pašićem**, ali i članovi Demokratske stranke;*

- 1. Vojska, koja je bila čvrst oslonac kraljevom društvenom uređenju, bila je protežirana i premrežena isključivo srbijanskim rukovodećim kadrom, u Hrvatskoj i u nekim drugim dijelovima zemlje (Makedonija, Kosovo, Vojvodina) ponašala se kao okupatorska sila;¹*
- 2. Ubrzo su vojni srbijanski zakoni i odredbe protegnuti na područje Hrvatske, npr. 28. travnja 1919., koju je donio vojni komandant, regent Aleksandar, vojni sudovi postali su nadležni i za građanske osobe optužene po vojno-kaznenom zakoniku Kraljevine Srbije; **u toj se naredbi područje Hrvatske smatralo zaposjednutim**, dakle **osvojenim** teritorijem; ukazom regenta od 19. kolovoza 1919. ti isti vojni zakoni protegnuti su i na cjelokupni teritorij Kraljevine SHS;*
- 3. 20. prosinca 1918. ukinuto je znakovlje hrvatske državnosti, od tada nadalje zakonom je zabranjeno i sprečavano nacionalno znakovlje; službena zastava postaja je trobojnica: modro-bijela-crvena, što su bile oznake srbijanske zastave; u Hrvatskoj je postupno ukidana institucija hrvatskog bana – po značajkama dotadašnjih ovlasti i položaja bio je hrvatski podkralj – sve dok nije u potpunosti dokinuta 1921. Vidovdanskim ustavom, kada je umjesto bana imenovan pokrajinski namjesnik kralja;*

---

¹ Usp.: Rajko Jovanović, *Historija bijelog terora u Jugoslaviji*, Toronto 1935.; Svetozar Pribičević, *Diktatura kralja Aleksandra*, Pariz 1933.

4. Kraljevim ukazom objavljenim u Narodnim novinama u Zagrebu 30. studenog 1920., neposredno nakon završenih izbora za Ustavotvornu skupštinu, Hrvatski sabor je raspušten;
5. Centralizacija državne uprave imala je odraza i na lokalnoj razini; u razdoblju od 1919. do 1929. nekoliko je puta raspuštena vlast u Zagrebu, a da su razlozi za to bili isključivo politički; 1919. je prvi put raspuštena skupština; 1920. nisu priznati rezultati, izbora, odnosno najprije su zamrznuti rezultati izbora a zatim su i poništeni; 1921. opet je raspuštena gradska skupština i imenovan je vladin povjerenik, raspuštena je još 1925. I 1927. se centralna vlast umiješala kad je poništila mandate 4 „nepodobna“ zastupnika, dok 1929. nakon Heinzlove ostavke nisu provedeni novi izbori, nego je nakon proglašenja kraljeve diktature i ukaza o ukidanju gradskih samouprava gradom upravljao vladin komesar;
6. Slično se događalo diljem Hrvatske. U južnoj Dalmaciji je centralna vlada punih sedam godina odgađala izbore za općinsku samoupravu, a kada su ih konačno dopustili 1926. i kad su rezultati pokazali uglavnom antirežimsko raspoloženje, tada su po istom modelu raspuštali skupštine (Split, Dubrovnik, Korčula);
7. Od 6. siječnja 1929. kralj je svojom proklamacijom ukinuo Vidovdanski ustav, raspustio državnu Narodnu skupštinu i proglasio apsolutističku monarhiju; zabranjene su sve do tada postojeće legalne političke stranke; slijedili su progoni, zatvori, internacije, suđenja na duže i kraće kazne zatvora, pa i ubojstva;
8. Potkraj srpnja 1924. naredbom tadašnjeg ministra prosvjete Svetozara Pribičevića zabranjeno je nastavnicima i učenicima učlanjivanje u gimnazijska ili sportska društva koja imaju separatistički „plemenski“ karakter, dakle ona društva koja imaju u imenu istaknutu hrvatsku oznaku kao npr. „Hrvatski sokol“ kojem je promijenjeno ime u „Jugoslavenski sokol“;²
9. Opće nezadovoljstvo **hrvatskih seljaka** nastupilo je u rujnu i trajalo je sve do kraja 1920., a glavni uzroci te bune bili su opće nezadovoljstvo hrvatskog seljaštva s novom državom, oličenom u srbijanskoj monarhiji Karađorđevića i obilježenom centralizmom, opterećenom skupoćom osnovnih životnih potreština, neriješenim agrarnim pitanjem kao i brojnim drugim gospodarskim i političkim pitanjima. Neposredni povod buni bila je odluka vojnih vlasti o žigosanju i popisu stoke za potrebe vojske, za komoru, te odluka o dvomjesečnoj vojnoj vježbi u jeku poljoprivrednih radova, na koju su obveznici morali doći sa svojim kolima i konjima; buna je ugašena brutalno represivnim državnim aparatima (žandarmerija, vojska), s nezapamćenim nasiljem, u krvi – ubijeno je 25 osoba, od čega 15 seljaka, stotine seljaka bilo je ranjeno;³
10. **1918. – 1941.**
  - Sustavno se provodio politički teror (raspuštane su skupštine, poništavani mandati, nisu se priznavali rezultati izbora, zabranjivano političko djelovanje, ukidanje političkih stranaka);
  - Sustavno se provodio progon političke oporbe (ubojstva, zatvaranja, protjerivanje u ilegalu);

² Rudolf Horvat, n.dj. i Narodne novine: br.177, 8.VIII.1921.; br.206, 13.IX.1921.; br.96, 26.IV.1922.; Službene novine, br. 178, 6.VIII.1924.)

³ Bosiljka Janjatović, Represija spram hrvatskih seljaka 1918.-1921., Časopis za suvremenu povijest, I./1993., str. 25-34.

- Porezna politika se vodila na štetu „prečanskih“ krajeva (zamjena krune za dinare 4:1);
- Svaki je oblik nezadovoljstva prema vlasti najbrutalnije kažnjavan; 1920. u pobuni seljaka **25 ubijenih** i preko 100 ranjenih;
- Na udaru režima bili su svi opozicijski političari a osobito pripadnici Hrvatske stranke prava, Hrvatske pučke seljačke stranke i Socijalističke radničke partije Jugoslavije;
- 1929. – 1932. u Jugoslaviji su provedena **152 politička suđenja**; izrečeno je **18 smrtnih presuda**, **4 doživotne robije**, **734 optuženika su osuđena na 2348 godina robije**;
- U istom razdoblju od **52 optužena pripadnika Hrvatske stranke prava**, **43 su osuđena na 289 godina robije**, **5 na smrt u odsutnosti**, **2 na vječitu robiju**, **3 su obješena**;

***

ltd., itd.

Stotine društvenih varijabli povezanih vrlo, vrlo kompliciranim diferencijalnim jednadžbama s konstantama (očaj, jad, strah, težnje, mržnje, ...) koje nisu prigušnice tog stanja, nego samo još više izokreću 2. Zakon termodinamike, entropija se smanjuje; to je „STANJE DUHA“ NARODA koji su u vrijeme pred početak II. Svjetskog rata živjeli u Kraljevini Jugoslaviji.

Novi krvavi bal mogao je početi, sve je bilo spremno.

Hrvatski se narod podijelio u dvije skupine čije su vođe obećavale ostvarenje snova, novoga i dobrog svijeta – komunisti kristaliziraju te želje i težnje i očekivanja i nadanja, kao novu socijalnu i političku pravdu, u fašistički sustav – podtip staljinizam, a ustaše u fašistički sustav – podtip nacizam. Da li zbog te i takve kristalizacije treba osuditi težnje, nadanja, želje svih sudionika? U vremenu kada cijela Europa, civilizirana i obrazovana Europa, gubi sve moralne putokaze.

4. DRUGI SVJETSKI RAT

Rat koji je počeo 1914. nastavljen je u Hrvatskoj (Jugoslaviji) smanjenim intenzitetom kao dobra priprema za događaje koji su uslijedili.

Dr. Ante Pavelić i ustaško političko vodstvo relativno dobro istraženim (a izrazito malo poznatim) društvenim mehanizmima kristalizira želju dobrog dijela Hrvata za državom, domovinom i pravdom, u fašističku tvorevinu.

Kod istraživanja načina stvaranja takve državne i političke tvorevine, pri traženju odgovora na pitanje „*kako je to moguće*“, pri zadovoljavanju težnje i želje da to razumijete uvijek se izlažete opasnosti da vas optuže kao nekoga tko opravdava zločine i zločince.

U komunističkoj je Jugoslaviji to bilo pravilo.

Postojala je komunistička istina i komunističke činjenice koje su tu istinu potvrđivale.

Žrtve su posmrtno unižene, najčešće bez imena i prezimena, postale su broj prilagođen političkoj komunističkoj, uglavnom srpskoj propagandi o „genocidnom biću hrvatskog naroda“.

Na pitanje što je bio Ante Pavelić prepisujem odgovor koji je na isto pitanje dala povjesničarima NEVA MIHALIĆ (r.1972. u Zagrebu), jer se s tim odgovorom slažem:

„*Diktator koji je Hrvatima htio vladati u teroru i krvi, manipulator i zločinac, lažni nacionalni mesija koji*

se usudio misliti da život Hrvatske ovisi o njegovoj vlastitoj sudbini i bio bi poveo u moralnu i fizičku smrt hrvatsku vojsku i hrvatski narod.“

Dodao bih da on to nije samo htio nego je to i učinio, velikim dijelom.

U timu ljudi koji mi je pomogao pripremiti obranu pred Sudom u Haagu imao sam i mladog povjesničara TOMISLAVA ĐONLIĆA.

Projekt je bio nazvan: „*KRATKI POVIJESNI PREGLED ZLA NAD HRVATSKOM I U HRVATSKOJ (osvajanja, progoni, ubijanja, pljačke, zatiranja, ...)*“.

Ja sam bio voditelj programa, a gospodin Đonlić istraživao je svu dostupnu literaturu i druge izvore. Knjigu možete vidjeti na mojoj web stranici i pogledati iz koliko je knjiga i drugih izvora nastao ovaj pregled.

Većina podataka koje navodim o NDH prepisani su iz te knjige, jer podatke smatram relevantnim, a zaključke utemeljenim.

Zašto takav projekt kao priprema za obranu na međunarodnom sudu?

Jer sam bio i ostao uvjeren da se bez poznavanja prošlosti ne može procijeniti (točno i ispravno i istinito procijeniti) fenomene rata 1991. – 1995. pa se ne može, sukladno tome, niti procijeniti razlika između glagola „*htjeti*“ i glagola „*moći*“ u upravljanju društvenim procesima posebno onim koji dovode do zločina.

Izvadak iz: „*KRATKI POVIJESNI PREGLED ZLA NAD HRVATSKOM I U HRVATSKOJ (osvajanja, progoni, ubijanja, pljačke, zatiranja, ...)*“, voditelj projekta Slobodan Praljak, uredio Tomislav Đonlić, Zagreb, 2006.:

***

NDH - Nezavisna Država Hrvatska

Nastala je kao izraz najdubljih prirodnih težnji hrvatskoga naroda za svojom državom koja bi bila neovisna, samostalna, suverena; u tom prijelomnom povijesnom trenutku od postojećih hrvatskih političara (prije svih dr. Vladko Maček – HSS – najjači politički faktor u Hrvatskoj) nitko nije htio preuzeti odgovornost za sudbinu naroda;

Kraljevina Jugoslavija se raspada; Hitler traži izjašnjavanje Jugoslavije; Vlada je već u izbjeglištvu (Londonu); Slavko Kvaternik 10. travnja 1941. proglašava Nezavisnu Državu Hrvatsku; iz Italije dolazi Ante Pavelić s podrškom Mussolinija; HSS poziva narod da podrži režim; 15. travnja Mussolini i Hitler priznaju NDH uz uvjet teritorijalnih ustupaka;

*Budući da je režim bio podložen dominaciji Italije i Njemačke, prihvatio je i dobrim dijelom zakonodavnu praksu od sila Osovine, tako i u Hrvatskoj od 30. travnja 1941. vrijede **rasni zakoni**, zapravo uredbe:*

- 1. Zakonska odredba o državljanstvu,**
- 2. Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti i**
- 3. Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskoga naroda;**

Osnovani su i izvanredni i prijeki sudovi; 17. travnja 1941. osnovani su izvanredni narodni sudovi za provođenje zakonskih odredaba o nacionalnoj i rasnoj isključivosti (Zagreb, Varaždin, Bjelovar,

Osijek, Gospić, Banja Luka i Tuzla); prijeki sudovi osnovani su u lipnju 1941. Zakonskom odredbom o pokretnim prijekim sudovima (Zagreb, Sarajevo, Banja Luka, Bihać, Brčko, Derventa i Višegrad); Kao posljedica donošenja rasnih zakona ubrzo je uslijedilo interniranje Židova, Srba i Cigana, ali i Hrvata i Muslimana nesklonih režimu;

Prva faza u stvaranju ustaških logora bilo je osnivanje tzv. „sabirališta“, poznatijih i pod drugim imenima: sabirni logori, iseljenički logori, zbirališta. To su bila mjesta privremenog boravka uhapšenih, odakle su se vršile deportacije – najveći su bili u Capragu kod Siska, Bjelovaru i Slavonskoj Požegi; Istodobno je teklo podizanje koncentracionih logora, poznatijih kao „logori smrti“. Prvi takav logor je osnovan kod Koprivnice (Danica), zatim je osnovan logor Jadovno kod Gospića, zatim u Loborgradu, Đakovu, Tenji kraj Osijeka, Sisku i Jastrebarskom. Glavni i najveći logori bili su u Jasenovcu i Staroj Gradiški;

Tako se hrvatski narod u Drugom svjetskom ratu razdjelio na dva tabora: jedan koji je do kraja ostao uz ustaški režim, vjerujući u opstanak (kakve-takve) Nezavisne Države Hrvatske nakon rata i drugi koji je pristao uz partizanski pokret smatrajući da će pobjedom antifašističkih snaga u Drugom svjetskom ratu doći do jačanja tih snaga u Hrvatskoj, Dalmaciji, Istri, Međimurju te da će tako ujediniti te hrvatske pokrajine u nekoj novoj Hrvatskoj („Sovjetskoj“).

JASENOVAC I DRUGI USTAŠKI LOGORI

Kada govorimo o istraživanju žrtava (zločina?) koje su počinili pripadnici ustaškog režima u Drugom svjetskom ratu, treba imati na umu tendencije u ranijoj historiografiji koje su išle za tim da ideologiziraju povijest kompromitirajući jedan režim (ustaški), kakav god on bio.

Drugim riječima, problem u proučavanju ukupnih žrtava rata, na svim razinama, bio je sveden u bivšoj Jugoslaviji na rasprave o Jasenovcu, točnije na to koliki je broj žrtava Jasenovca. Na taj način, sredinom 80-tih godina, rasprave o Jasenovcu – u knjigama i u medijima – prerasle su u javne svađe i natjecanje u procjeni broja žrtava. Pritom su brojevi uglavnom imali uzlaznu putanju i toliko su se razlikovali da se procjena od sto tisuća više ili manje, smatrala zanemarivom razlikom.

BROJČANI POKAZATELJI JASENOVAČKOG MITA

Broj žrtava	Godina nastanka	Autor
55	18.5.1945.	Očevid u Jasenovcu kojeg je izvršila Anketna komisija
481	Lipanj 1964.	Antropološko iskopavanje stručne komisije
8.500 (do ožujka 1942.)	31.3.1942.	Direktiva Tita OŠ NOP-a za Bosansku Krajinu

8.500 (do ožujka 1942.)	4.4.1942.	Titova depeša IK Internacionale
30.000 – 40.000	1989.	Dr. Franjo Tuđman, <i>Bespuća povijesne zbiljnosti</i>
50.000	1992.	Vladimir Žerjavić
200.000 – 300.000 (do pred kraj 1942.)	1942.	<u>Brošura</u> PO AVNOJ-a
480.000 – 900.000	1986.	Antun Miletić
500.000 – 600.000	1946.	Rezultati koje je objavila Zemaljska komisija
500.000 – 600.000	1986.	Jefto Šašić
500.000. – 700.000	1989.	Vladimir Dedijer
550.800	15.11.1961.	Komisija SUBNOR-a Bosanske Dubice
600.000 (do 1943.)	1945.	Državna komisija Jugoslavije
700.000	1989.	Srboljub Živanović, jedan od trojice antropologa koji su bili u komisiji za antropološko iskopavanje 1964.
700.000	1974.	Radovan Trivunčić, brošura „Jasenovac i jasenovački logori“
900.000 (do 1943.)	18.5.1945.	Milan Duzemlić
1,110.929	1990.	Radomir Bulatović
1,400.000	18.5.1945.	Mihajlo Marić

Iz ovih podataka vidljivo je da ne postoji niti minimum suglasja u historiografiji oko metode u izračunu broja žrtava Jasenovca, dapače, većina radova i to isključivo onih koji barataju brojkama od 500.000 na više pokušava dokazivati veliki i planirani genocid koji je navodno izvršen nad Srbima, Židovima ... stavlajući glavnu odgovornost na Katoličku crkvu kao idejnog pokretača i ustaše kao izvršitelje. Većina autora je tvrdila kako su njihova djela znanstveno utemeljena, iako se njihova istraživanja s mjerljivim rezultatima istraživanja toliko razlikuju da nemaju jedni s drugim nikakve logičke povezanosti.

Izuzev Brune Bušića i Dr. Franje Tuđmana nitko od historioografa, koji su se bavili ovom temom, nije naveo da je u Jasenovcu osim ustaškog logora bio i partizanski logor u koji su bili zatvarani sudionici Križnog puta.

Koliki su značaj vlastodršci pridavali nadzoru nad temom žrtava rata (čitaj: Jasenovca) svjedoči i sudbina dviju osoba koje su pokušale dovesti u pitanje zadane okvire spoznaja o žrtvama rata: Bruno Bušić je ubijen, a Franjo Tuđman je dva puta sudski osuđen i društveno marginaliziran.

Ako usporedimo popise stanovništva prije i poslije Drugog svjetskog rata (1931. – 1948.) lako se može ustanoviti da je najveće demografske i neposredne ratne gubitke imala jedino SR Hrvatska (u apsolutnom iznosu):

SR	1921. – 1931.	1931. – 1948.
Bosna i Hercegovina	+ 433.115	+ 240.212
Crna Gora	+ 48.703	+ 17.145
Hrvatska	+ 361.303	+ 8.713
Makedonija	+ 141.234	+ 203.028
Slovenija	+ 98.163	+ 53.840
Srbija	+ 906.473	+ 802.054
SFRJ	+ 1.989.000	+ 1.307.566

Uspoređujući narodnosnu strukturu stanovništva u predratnoj (1931.) i poratnoj (1948.) Jugoslaviji dolazi se do ovih podataka:

Narodnost (u postocima)	1931.	1948.	razlika + ili -
Srbi	40,0	40,6	+ 0,6
Hrvati	23,1	22,9	- 0,2
Muslimani	5,3	5,6	+ 0,3
Slovenci	8,1	9,0	+ 0,9
Makedonci	4,6	5,1	+ 0,5
Crnogorci	2,9	2,7	- 0,2

Iz tablice je vidljivo da je u istom razdoblju opao relativni udio Hrvata u narodnosnoj strukturi Jugoslavije, isto tako i Crnogoraca, dok je kod svih drugih naroda rastao.

Ukupni ratni gubici u apsolutnom iznosu su bili u Hrvatskoj 661.543, dok su u BiH bili 580.767 .

Zbog bezumnog uveličavanja žrtava Jasenovca bilo je neizbježno prenošenje moralne a time i kaznene odgovornosti na cijeli hrvatski narod, što je imalo za posljedicu teška politička i gospodarska opterećenja u razvitku hrvatskog naroda.

Istaknuti sudionik NOB-a i ugledni hrvatski književnik Vjekoslav Kaleb poput mnogih drugih hrvatskih komunista spoznao je te činjenice, pa je napisao: „Znam da oni koji udeseterostručuju broj ubijenih recimo u Jasenovcu, jednostrano, znadu dobro da je u tom logoru ubijeno daleko najviše Hrvata, ali „oni hoće da unovče tuđu krv i potežu je za svoje nečiste svrhe“ – Vjekoslav Kaleb: „Govorim o toleranciji“.

Prema usmeno izrečenoj procjeni Mirka Peršena, preživjelog logoraša iz Jasenovca i autora knjige „Ustaški logori“, broj žrtava ne prelazi 30.000 .

Približno istu brojku žrtava u Jasenovačkom logoru navode i drugi koji su obrađivali ovu temu, npr. Bruno Bušić i povjesničar dr. Franjo Tuđman, prema njihovim procjenama broj žrtava u Jasenovcu kreće se oko 30.000, maksimalno do 40.000 .

Sve navedeno pokazuje nam da je tema žrtava rata imala u Jugoslaviji izuzetnu političku i društvenu

namjenu, kojoj cilj, možemo to slobodno reći, nije bio znanstvenim pristupom objelodaniti povijesnu istinu o žrtvama Drugog svjetskog rata nego:

1. *Selektivnim pristupom prikazati „genocidnost“ jednog naroda*
2. *Uopće žrtvama rata nisu smatrani pripadnici poraženih snaga, niti su prikazivani kao takvi, dapače, prikazivani su kao žrtve „koje su valjda počinile kolektivno samoubojstvo same nad sobom“.*

Takvim pristupom, kakav je bio do sada, ništa nije riješeno. Umanjivanjem, ali i preuveličavanjem broja žrtava omogućava se pravim krivcima da izbjegnu zasluženu kaznu, moralna i kaznena odgovornost prenosi se na velik broj pojedinaca (kolektiv), pa čak i na one koji su rođeni poslije tragičnih ratnih zbivanja. Tako i stratišta nevinih, memoracije i spomenici nevinim žrtvama gube svoj humanistički značaj i pretvaraju se u zborišta i oltare na kojima se zazivaju zlodusi prošlosti i obnavljaju stare mržnje.

Uz koncentracione logore u Jasenovcu i Staroj Gradiški, postojali su još i sabirni logori u kojima su se osobe privremeno internirale, a zatim deportirale; takvi logori su bili u Capragu kod Siska, Bjelovaru i Slavonskoj Požegi.

***

U okupiranu Srbiju nacisti su na vlast doveli Milana Nedića.

Taj je namjesnik izvijestio Berlin da je „*riješio židovsko pitanje u Srbiji*“, a ja osobno nakon svih spoznaja o činjenicama, ne razumijem po čemu se taj nacistički režim razlikovao od nacističkog režima u Hrvatskoj.

Četnici su u novoj demokratskoj Srbiji rehabilitirani, a na Sudu u Beogradu u tijeku je i rehabilitacija njihovog vođe Draže Mihajlovića.

Izvadak iz: „*KRATKI POVIJESNI PREGLED ZLA NAD HRVATSKOM I U HRVATSKOJ (osvajanja, progoni, ubijanja, pljačke, zatiranja, ...)*“, voditelj projekta Slobodan Praljak, uredio Tomislav Đonlić, Zagreb, 2006.:

***

ČETNIČKI ZLOČINI U HRVATSKOJ I U BOSNI I HERCEGOVINI (1941. – 1945.) **ETNIČKO ČIŠĆENJE HRVATA I MUSLIMANA-CIVILA!**

Raspirujući nacionalnu i vjersku mržnju, četnici (ustanici) su širom Bosne i Hercegovine, a osobito u istočnoj Hercegovini, istočnoj, jugozapadnoj i dijelovima srednje Bosne (ali i u susjednim područjima Hrvatske – Dalmacija) počinili, od 1941. Do 1945., najbrutalnije zločine klanja, ubijanja, silovanja i uništenja čitavog hrvatskog i muslimanskog stanovništva, uz svekolike pljačke pokretne i uništavanje nepokretne imovine.

U tijeku Drugog svjetskog rata četnici su na području Bosne i Hercegovine do temelja spalili i uništili oko 300 hrvatskih i muslimanskih gradića, sela i zaselaka sa preko 500 stratišta – pogubilišta, opljačkano je, spaljeno i razoreno na desetke tisuća domova; pri tome su četnici opljačkali i oskrnavili

na desetine katoličkih crkava, muslimanskih džamija i groblja, zatim župnih ureda i stanova, te vakufskih vjersko-prosvjetnih objekata, a zapalili su i niz hrvatskih i muslimanskih knjižnica i školskih zgrada.

Posljedice četničkih zločina nad Hrvatima i Muslimanima u BiH tijekom rata su strašne, očituju se u desetcima tisuća pogubljenih i to sustavnom primjenom najbrutalnije sile nad civilnim osobama (tako je npr. u **Trebinjskoj biskupiji**, koja obuhvaća najveći dio istočne Hercegovine, utvrđeno osobnom identifikacijom **4.415** osoba koje su pobijene – poklane od strane četnika i pripadnika NOP-a (ustanika), od kojih je bilo **čak 817 žena i 684 djece**).¹

Brojem žrtava se kontinuirano manipuliralo, zločini su se prikrivali pa i preuveličavali; prema procjenama objektivnih demografa (Vladimir Žerjavić) od ukupnih žrtava rata u BiH (procjenjuje se da je broj stvarnih ljudskih gubitaka 316.000) negdje oko **45.000** mrtvih otpada na četničke žrtve genocida, od kojih 12.000 na ubijene Hrvate i 33.000 na ubijene Muslimane; međutim, ni ovu brojku ne treba smatrati konačnom jer je, primjerice, do sada prema osobnoj identifikaciji utvrđeno 16.414 Hrvata koji su stradali u direktnom teroru u Hercegovini 1941.-1945.;² kada je riječ o četničkim zločinima nad Hrvatima treba napomenuti da su od strane četničke ruke stradali i Hrvati u Hrvatskoj, uglavnom civili iz Like i Dalmatinske zagore i nad kojima su počinjeni stravični zločini.

Treba također reći da je i nakon završetka rata (1945.-1950.) na više mjesta u BiH bilo pojedinačnih i manjih grupnih četničkih zločina pa i žrtava, sve do uništenja posljednjih organiziranih četničkih grupa; primjerice na Prnjavorskom dekanatu Banjalučke biskupije zbog stradanja vjernika nestalo je čak **sedam** rimokatoličkih župa. Dio tamošnjih vjernika Poljaka upravo je zbog četničkog nasilja neposredno nakon rata 1945.g. bio primoran iseliti u Poljsku.

Kao posljedicu-rezultat svih četničkih zverstava nad Hrvatima i Muslimanima na području BiH imamo činjenicu da su u svim kotarevima jugozapadne, istočne i u dijelovima srednje Bosne kao i u istočnoj Hercegovini Hrvati „nestali“ ili je njihov broj više nego prepolovljen u odnosu na predratni; slična je situacija i s Muslimanima u istim područjima u BiH i gotovo istim kotarima kao i za Hrvate, samo što je njihov broj stradalih bio veći; navodimo neke od tih kotara: Bosanski Petrovac, Drvar, Bosansko Grahovo, Glamoč, Ključ, Mrkonjić Grad, Prozor, Mostar, Stolac, Ljubinje, Trebinje, Bileća, Nevesinje, Foča, Goražde, Višegrad, Rogatica, Srebrenica, Vlasenica, Zvornik, Bijeljina, Brčko.

U prvom razdoblju ustanka, kad u akcijama zajedno sudjeluju **četnici i gerilci predvođeni komunistima** (od rujna 1941. nazivani partizanima), izvedeni su prvi masovni zločini nad Hrvatima i Muslimanima u BiH i Hrvatskoj; u to vrijeme nije bilo razlike među ustanicima predvođenim četnicima i ustanicima predvođenim komunistima u odnosu prema Hrvatima i Muslimanima.

¹ I.Puljić, S.Vukorep, Đ.Bender: „Stradanje Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i poraća u istočnoj Hercegovini“, Humski zbornik 5., Zajednica Hrvata istočne Hercegovine, Župe trebinjske biskupije, općine Čapljina, Neum, Stolac, Ravno; Zagreb, 2001.

² Hrvatske žrtve rata u Hercegovini 1941.-1945., Mostar, 1995., str. 52-53.

1. *Krvavi teror nad Hrvatima u bjelovarskom okrugu od 9.-30. travnja 1941.g. označio je početak četničkih zločina u Hrvatskoj; zločine su počinili pripadnici jugoslavenske vojske i četnici³ koji su u tom periodu počinili širom Hrvatske mnogobrojna zlodjela; od 9.-31. travnja 1941.g. u Bjelovaru je stradalo **28 Hrvata**;⁴*

2. *Zločinima koje su tih dana četnici zajedno s ostacima jugo-vojske počinili izvještavao je tisak, posebno lokalna glasila: tako „Hrvatski list“ iz Osijeka, br. 104., od 15. travnja 1941. izvijestio je na str. 12. o sprovodu Miroslava Exingera i 23-godišnjeg Ivana Blaža – „žrtvama čepinskih četnika“; tu je i obavijest da su u Tenju četnici napali tamošnjeg ratara i zvonara Antuna Šimića „te ga uboli nožem u vrat“; zagrebački list „Hrvatski glas“ u broju 74. od 29. travnja 1941. izvješćuje na str. 2. da su četnici u Kiseljaku „bez ikakva povoda ubili mladića od 18 godina Miju Blaževića“; list „Hrvatski narod“ br. 65 od 18. travnja 1941. na str. 8.-9. izvješćuje o sprovodu dr. Aleksandra Belobrka koji je ubijen kod Varaždina od četnika; u br. 97. od 20. svibnja 1941. na str. 6. u članku „Nađena druga žrtva četničkog nasilja na Risovcu kod Knina“ o smrti mladića Nina Matića kojeg su četnici odveli od kuće na Risovac i tamo ubili;*

3. *U istočnoj Hercegovini imamo prve masovne zločine nad Hrvatima i Muslimanima još u travnju 1941. tj. od 13. – 15. travnja '41. u **Čapljini** i okolici ubijeno od strane četnika **25 Hrvata** (21 katolik i 4 Muslimana), a u **Cimu**, kod Mostara ubijena su **4 Hrvata**. Među ubijenima bilo je i 5 žena; tom prilikom pali su kao žrtve: iz sela Gabele: Šušak Mirko, tek svršeni đak građevinske škole od 17 godina – ubijen metcima odmah po dolasku četnika u Gabelu; iz sela Struge i Gorice: Rožić Dragičević Ilija, od 56 godina – uboden bajunetom u oko, tanetom u trbuh, odsječen mu nos i oba uha, Dragović Pero, 56 godina ustrijeljen metcima u trbuh i glavu, odsječen mu nos i prebijena ruka; Frana, žena Marka Vege, glavara od Struge – 34 godine, ubili je u podrumu gdje se sklonila s djecom. Djecu teško ranjenu nabacali na mrtvu majku; Jakić Hasan, Musliman, mladić od 20 godina ubijen pred kućom; Kavara Hasan, ubijen pred kućom; Pervan Jakov, starac od 70 godina, ubili ga jer se protivio pljački svoje kuće; Mrvalj Pavao od 23 godine ubijen radi istog razloga; Čuljak Jure 27 godina, ubijen u borbi na strani zaštite; iz Čapljine i okolice; Jurilj Pero iz Čeljeva od 60 godina, ubijen na mokrenju pred kućom rano ujutro; Pavlović Ivan iz Trebižata, Brajković Ivan, Čolić Marko, Putica Jozo od 70 godina, Fazligić Mujo, Vasilj Martin iz Međugorja ubijen kao borac na strani zaštite; Škegro Ante iz Radišića, te tri žene: Mandžin Mara, Šarić Biserka i Ramić Zada. Tome broju valja nadodati dvoje koji su kasnije u bolnici umrli. Samo dvojica od spomenutih poginuli su kao borci, svi ostali na kućnom pragu. U selu Cim ubijeni su: Jure Zelenika, Stojan Lasić, Ivan Cvitković i Luca Mustapić;⁵ potpuno su spaljena ova dva sela.*

³ Arhiv oružanih snaga Savezne Republike Jugoslavije, Beograd, Arhiv NDH, kut. 236., reg.br. 29/1-2.

⁴ Tomislav Heres: „Bjelovarski ustanak i proglašenje NDH 8. travnja 1941. godine“; Savo Velagić: „Ratne operacije u Podravini i Bilogori za vrijeme travanjskog rata 1941.“, Bjelovarski zbornik, br. 4.-5., Bjelovar, 1994., str. 109-114. i 117-143.

⁵ M.Sobolevski-Z.Dizdar: „Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1941.-1945.“, Zagreb, 1999.

4. Prvo združeno djelovanje ustanika četnika i komunista zbilo se 27. srpnja 1941. i u nekoliko idućih dana u okolici **Drvara i Bosanskog Grahova**. Ustanici su bili četnici sa šubarom i četničkim znakom, te gerilci-komunisti s kapom i crvenom petokrakom zvijezdom na glavi. ⁶
5. U **Bosanskom Grahovu** u pet okolnih sela (Obljaj, Korita, Luke, Ugarc i Crveni Lug) su tada sve hrvatske kuće opljačkane i spaljene; ubijeno je više od 90 Hrvata, većinom civila; među ubijenima je bilo **5 žena i 9 djece**; bosansko-grahovskog župnika Juraja Gospodnetića su nakon okrutnog mučenja nabili na ražanj i živog ispekli pred njegovom majkom i grupom župljana; tako je ova rimokatolička župa, osnovana 1863., s više od 1.000 vjernika Hrvata pred rat, nestala u Drugom svjetskom ratu; zapaljen je i župni ured i rimokatolička crkva Sv. Ilije Proroka u Obljaju. Stradanje bosansko-grahovskih Hrvata nastavljeno je i kasnije i tek ih je nekoliko preživjelo rat. Dio tih preživjelih Hrvata nije se smio vratiti na svoja opljačkana i zapaljena ognjišta, iz razloga što su mnogi od onih koji su im ubili najmilije, prelaskom u partizane postali nakon rata 1945.godine nosioci partizanske vlasti u mjestima gdje su Hrvati živjeli. ⁷
6. U **Drvaru**, sjedištu rimokatoličke župe i bližoj okolici, uoči rata stalno je živjelo oko 800 Hrvata; 27. srpnja 1941. ustanici su zauzeli grad i pobili oko **400 Hrvata** koji su tamo živjeli i radili, te izvjestan broj Muslimana koji su tamo radili u Tvornici celuloze, što je bilo ukupno oko 90% od zatočenih i uhićenih; od pobijenih Hrvata u Drvaru i Bosanskom Grahovu i okolici, tek oko 10% ih je bilo naoružanih pripadnika ustaškog pokreta, ostalo su bili nenaoružani civili; većina uhićenih je ubijena u selu Kamenici, te bačena u jame i jedan ponor. ⁸
7. Isti dan 21. srpnja 1941. ustanici su napali **200 hodočasnika** (Hrvata-katolika) koji su se zajedno sa svojim župnikom Waldemarom Maximilianom Nestorom šumskim vlakom vraćali u Drvar iz Knina s proslave sv. Ane. Većinom su svi pobijeni, uključujući i župnika, kojem su odsjekli glavu i nosili je na kolcu, a da nisu nizašto krivi, osim što su Hrvati katolici. ⁹
8. 28. srpnja 1941. U **Brotinju** su ustanici pobili sve zatečene stanovnike, njih **55** – sve starci i žene s djecom, jer nisu htjeli ili stigli napustiti svoja ognjišta, od čega čak 37 iz jedne obitelji – Ivezić, a kuće su im opljačkali i zapalili. ¹⁰

---

⁶ Zdravko Dizdar: „Četnički zločini u Bosni i Hercegovini“, Zagreb, 2002.

⁷ Ante Mile Krvavica: „Svjedok sam četničkih zločina u Grahovu“, Slobodna Dalmacija, 10.VIII.1995., Anto Orlovac: „Trinaest ugaslih svijeća – Župe Banjalučke biskupije nestale u Drugom svjetskom ratu“, Studia Vrhbosniensia 7, Sarajevo-Bol., 1995., str. 596-599.

⁸ AOS SRJ, A NDH, kut. 195., reg.br. 7/5-29.

⁹ Odmetnička zvjerstva i pustošenja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u prvim mjesecima života Hrvatske Narodne Države, Zagreb, 1942.

¹⁰ Zdravko Dizdar: „Četnički zločini u Bosni i Hercegovini“, Zagreb, 2002.

9. Na samoj granici BiH i Hrvatske u srpnju 1941. u selu **Rudopolju**, općina Bruvno i Mazin, kotar Gračac (Lika), četnici su zaklali ispred kućnog praga **24 Hrvata**, među ubijenima je bilo **sedam žena** i nekoliko djece; nakon rata, preživjelima nije omogućen povratak na svoja zgorišta – tako je cijelo Rudopolje s okolnim selima zatrto. ¹¹
10. U isto vrijeme stradalo je od četnika **dvadesetak** obitelji Hrvata u **Otriću i Zrmanji**; poznati su za sada podaci za **15** tamošnjih Hrvata; tako je i rimokatolička župa Zrmanja-Palanka prestala postojati; u **Gračacu, Malovanu, Medku** i drugim okolnim mjestima na početku ustanka, četnici su poklali **26 Hrvata**, a tijekom 1942. i 1943. još **11 Hrvata**.
11. U **Podgrmeču** 30. srpnja 1941. „Skupina četnika navalila je na sela Dubovik, Potkalinje, Ostrožnicu, Badić mali i Badić veliki kod Bosanske Krupe, te su poubijali **20 Muslimana**, uglavnom starijih ljudi i to primjenom brutalne sile – krampovima i sjekirama“. ¹²
12. U kolovozu je došlo do iseljavanja 2.800 Hrvata iz Boričevaca, poučenih iskustvom iz mjesta Brotinja, koji su se uputili prema Kulen Vakufu; do sada je evidentirano **149** boričevačkih žrtava od ukupno 302 za koje je utvrđeno da su tijekom Drugog svjetskog rata stradali od četničke ruke; nakon rata nije dopušteno obnavljanje mjesta. Tako je prestala postojati rimokatolička župa Boričevac (2.800 župljana), kao i susjedne župe Palanka, Rudopolje i Gračac. To su samo neke od ukupno 19 rimokatoličkih župa s desne i 4 rimokatoličke župe s lijeve obale rijeke Une koje su prestale postojati nakon rata. ¹³
13. Početkom kolovoza 1941. grupa četnika s Draganom Pećancem organizirala je pokolj hrvatskih obitelji iz kolonije **kod Oštrejla**; znaju se osobni podaci za **35** ubijenih u Oštrelju, te **25 u Potocima**; tada je zapaljena rimokatolička crkva sv. Ane na Oštrelju. I ta se rimokatolička župa, koja je 1939. imala 1.051 dušu, tada silom četničkog terora ugasila; komunističke su vlasti 1949. srušile ostatke zapaljenih rimokatoličkih crkava u Drvaru i Bosanskom Petrovcu, a ono malo vjernika što je preživjelo masakr 1941. raselilo se po raznim mjestima u zemlji i po svijetu, većini nije bio omogućen povratak u svoje razrušene kuće; u Drvaru je preostalo tek od tridesetak Hrvata, uglavnom članova KPJ i SKOJ-a i članova njihovih obitelji, a u Grahovu nije ostao niti jedan Hrvat. ¹⁴
14. 6. kolovoza 1941. četnici su zapalili sela **Dabrovinu i Briševo** u Visočkom kotaru, te selo **Ljubovo** u jajačkom kotaru, iz kojih je muslimansko pučanstvo izbjeglo u sigurnija mjesta.

---

¹¹ HDA, A NDH, Fond: Opće upravno povjereništvo kod zapovjedništva II. armate talijanske vojske, Pov. Br. 2.804/1941.

¹² Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda, Tom IV., Knjiga 1: „Borbe u Bosni i Hercegovini 1941.“, Beograd, 1951.

¹³ Z.Dizdar-M.Sobolevski: „Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini“, Zagreb, 1999.

¹⁴ Isto.

15. 9. i 10. kolovoza 1941. ustanici četnici i gerilci su u **Krnjeuši** ubili ili zaklali **232** krnjeuška Hrvata; većinom su to bili žene, djeca i starci koji su ubijeni ispred svojih kuća i na svojim imanjima; sve hrvatske kuće i rimokatolička crkva u Krnjeuši opljačkane su i zapaljene. Krnjeuškog župnika don Krešimira Barišića ustanici su noževima izrezali po licu i tijelu, odsjekli mu prste, nos i uši te izboli oči, a zatim ga poluživog bacili u zapaljenu župnu crkvu, tada su ubijeni i sjemeništarcu Ivan Skender, iz susjednog Risovca i Ilija Poplašen iz Prijčana kod Banja Luke, onim malobrojnim krnjeuškim Hrvatima koji su preživjeli ratna stradanja nije omogućen povratak svojim kućama nakon rata tako da je i ta župa, koja je 1939. brojila 1.368 vjernika i obuhvaćala **10** što sela, što zaselaka, bila ugašena. ¹⁵
16. 23. kolovoza 1941. zapaljene su kuće **Muslimana** u krupskim podgrmečkim selima **Arapuši, Jasenici i Malom Badiću**, te preostale u Duboviku i Potkalinju.
17. 3. rujna 1941. četnici su provalili u **Podlapac** (Lika) i tom prigodom ubili **6** ljudi, opljačkali selo i popalili hrvatske kuće. ¹⁶
18. 4. rujna '41. četnici su napali selo **Čorak** kod Gline, ubili su **10** seljaka a 22 su se uspjela spasiti bijegom. ¹⁷
19. 5. rujna 1941. ustanici četnici i partizani napali su na **Kulen Vakuf** i zauzeli ga; zarobili su više od 3.000 civila koji su se sklonili u K.Vakuf iz okolnih mjesta (pretežno muslimanskih); potom su u iduća dva dana izveli stravičan pokolj nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom; spasila se grupica od 450-500 žena i djece. Za više od 1000 žrtava postoje biografski podaci¹⁸
20. 20. listopada četnici su na području **Sanskog Mosta** zapalili muslimanska sela Gorice – 60 kuća, Naprelje – 120 kuća, Fajtovci – 20 i Kisku – 12 kuća te napali na Kamengrad. Tada je u **Mrkonjić Gradu** i okolici ubijeno **44 Muslimana i 12 Hrvata**, au **Glamoču** i okolici **45 Muslimana i dva Hrvata**; uoči i nakon tih zločina u Bihać, Jajce, Knin, Sanski Most, Prijedor, Livno i druge gradove slilo se oko 50.000 hrvatskih i muslimanskih izbjeglica. Dio njih, prvenstveno žena i djece, premješteni su u Zagreb i druga mjesta sjeverno od Save. U istočnoj Hercegovini izbio je 24. lipnja 1941. Kod Gackog četnički ustanak, no on je ugušen od strane oružanih snaga NDH; drugi ustanak zbio se u kolovozu u cijeloj istočnoj Hercegovini.
21. 28. lipnja 1941. **Kod Gackog** zaklano je i ubijeno **47 Muslimana**, među kojima je bilo žena i djece; mjesto i okolna sela su u cijelosti opljačkana i spaljena.
22. Nakon što su zauzeli **Berkovići (Dabra)** 28. kolovoza 1941. „Crnogorske komitske čete“ i domaći četnici izveli su „opći pokolj i paljevinu“, te je **poklano preko 300 muslimanskih žena, staraca i djece**.
23. Iste su čete nakon zauzeća **Plane** 29. kolovoza i grada **Bileće** dan kasnije (osim tvrđave i vojarnje u kojima je uz oko 500 vojnika NDH spas našlo i 4.500 Muslimana do dolaska Talijana) „**poklale 40 osoba – civila**“, opljačkavši i potom zapalivši muslimanske kuće.

¹⁵ Josip Jurjević: „Pogrom u Krnjeuši 9. i 10. VIII. 1941.“, Zagreb, 1999.

¹⁶ Prof. Jure Karakaš: „Selo Podlapac i njegovo stradanje tijekom II. Svjetskog rata (1941.-1945.)“, „Krbavska bitka i njezine posljedice“, Zagreb, 1997.

¹⁷ AOS SRJ, A NDH, kut. 61., reg. Br. 27/17-1.

¹⁸ Z.Dizdar, n.dj.

24. 3. rujna 1941. iz sela oko **Fatnice** prema Stocu transport od „oko **400 žena, staraca i djece**“, koji je pratilo 12 partizana, presrela je grupa četnika i srpskih žandara na **Dabru** i gotovo sve pobila i bacila u jame (Čavkaricu), samo se nekoliko ljudi spasilo bijegom – preživjela je Hadžera Bijedić i ona je izjavila da ih je u toj grupi bilo oko 600, što žena, što djece koji su pogubljeni na tom stratištu; iz općine **Divin** od **425** ubijenih ljudi, uglavnom staraca, žena i djece, a za koje postoje osobni podaci, ubijeno je i bačeno u jamu Čavkaricu oko 375 ljudi, a ostali su ubijeni naokolo ili u selima; još je u bijegu za **Bileću 41** osoba ubijena od četnika na Plani.
25. 7. rujna 1941. četnici su opljačkali selo **Dubljanje** i zapalili **23 kuće**, 8. rujna na području Stolačkog kotara opljačkali i potom zapalili u selu **Bitonji** 20 kuća i štala te cijelo selo **Grablje**, a 9. i 10. rujna opljačkali su i zapalili sela **Kruševicu i Žabicu**; prema dokumentima vlasti NDH na području istočne Hercegovine do kraja 1941. Bilo je **1.056** zaklanih i ubijenih Muslimana te više od **100** ubijenih Hrvata.
26. U **Međedi** (južno od Višegrada) i **Koraju** (jugozapadno od Bijeljine) tijekom listopada i studenog 1941. te zatim u okolici **Zvornika** zaklali su i ubili više od **1.000** Muslimana, uglavnom žena, djece i staraca.
27. U popaljenim selima **Klašnik, Banja, Strumica** i drugima, u kojima su bili nastanjeni Muslimani i Hrvati, ubijeno je oko **600** ljudi.
28. 7.-8. listopada u **Donjem Erveniku** četnici su zaklali **7** Hrvata, a tri su bile žene.
29. 11. prosinca 1941. u selu **Velika Plana, kraj Lovinca**, četnici su zaklali **8** Hrvata, od kojih jednu ženu i njezinu kćer od tri godine; na području susjednih **Ričica** do kraja 1941. ubijeno je **33** mještana.
30. 19.-20. prosinca 1941. u **Štikovu** su četnici ušli u nebranjeno hrvatsko selo i tom su prilikom ubili i izmasakrirali **11 Hrvata** – civila i ubili jednog oružnika. Tada su nastradali: Vujović Ilija, pok.Ivana – zaklali ga nožem ispod vrata, Vujović Grga, pok.Marka – ubili ga iz puške, Puća Mate (Milin) – ubijen iz puške u prsa, Puća Petar, pok.Luke – ubijen iz puške i potom mu oči iskopane nožem, Vujović Jure, pok.Ante – ubijen iz puške, Vujović Marija, Grgina žena, Vujović Petar, pok.Ante – zaklan i potom je pucano u istog, Vujović Mara, žena Petra – silovana i masakrirana, Vujović Boja, Petrova kćer – ubijena i izmasakrirana, Vujović Mile, Petrov sin i Vujović Stana, žena Ilijina – ubijeni.¹⁹
31. 30. studenog 1941. postignut je novi sporazum između četnika i Talijana. Major Boško Todorović, zapovjednik hercegovačkih četnika i talijanski pukovnik Castagnero dogovorili su se o ulasku četnika u Foču i Goražde. Tako su četnici još istog dana ušli u **Goražde**, a 5. prosinca 1941. u **Foču**. Istu večer, nakon što su ušli u ta dva grada, otpočelo je likvidiranje i klanje (prema iskazima svjedoka – Sejfo Čelik: „Koga su uhvatili zaklali su i to ne ispod nego iznad vrata. Vidio sam Hastar Salku, sina Nadžibova iz sela Prolaza, kojem su grkljan izvadili i koji je tek nakon mjesec dana u teškim mukama i patnjama izdahnuo.“²⁰

---

¹⁹ Z.Dizdar – M.Sobolevski: „Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini“, Zagreb, 1999.

²⁰ AOS SRJ, A NDH, kut.78., reg.br. 23/6-4.

- Prema izjavi Sergija Mihajlovića (zapovjednik četničkih postrojbi u Foči) samo u gradu **Foči** i **Goraždu** poklano je **5.000 Muslimana** i **stotinjak** Hrvata; prema izjavama svjedoka četnici su dovodili (grupe ljudi od 50 do 300) Muslimane i Hrvate iz Čajniča, Rogatice, okolice Foče, Višegrada, kao i svih bližnjih kotareva iz okolice Goražda, na kameni most u Goražde. Tada bi na jednu stranu mosta donijeli harmoniku i svirali, a na drugu bi stranu postavili samovoz, te bi upalili motor i dali sav gas, tako da bi rad motora s jedne i sviranje s druge strane eliminiralo vrisak nesretnih žrtava koje bi u to vrijeme klali na najgori način; kao posljedica ovih zvjerstava, nestalo je stanovništvo čitavih općina (**Čajnići-Batovo** oko **1.500** ljudi). ²¹
32. Na području **Srebrenice** četnici su počinili masovne zločine od 18. kolovoza 1941. do 16. siječnja 1942. – prenosimo dio izvješća kotarskog predstojnika iz Srebrenice od 29. siječnja 1942.: „Točan broj žrtava ne može se sada znati, ali otprilike u kotaru srebreničkom oko **1.000** ljudi je poubijano, a materijalne žrtve su neprocjenjive, jer su opljačkali sve redom, poklali i uništili svu stoku kao i ostalu pokretnu imovinu. Prilikom pljački su zvjerski postupali sa ženama i ljudima, tukli žicom, kundacima, boli nožem po raznim dijelovima tijela, svlačili gole ljude i žene, kao od majke rođene i tako ih prisiljavali da im daju novac, kažu tko ima novaca i gdje je tko pobjegao, te mnogima i ako je dao sve što je imao, oduzeli bi goli život. Bilo je nekoliko silovanja nad djevojčicama od 14 godina, pa na više. Neke su ljude ubijali iz puške, neke kundacima, a najviše su klali kao janjad. Ljudi su stalno živjeli u strahu, jer je svaki očekivano strepio kao ovca od noža, te bi više noći i dana proveli na onoj zimi po šumi. Pored ljudi koje su četnici ubili ili zaklali, ima dosta mrtvih od posljedica batina i studeni ...“ . ²²
33. U svibnju 1942. četnici su napali selo **Novi Martinec**, u Prnjavorskom kotaru, te zapalili 50 kuća Hrvata, zaklali nekoliko osoba i opljačkali svu hranu; ²³
- Rimokatolička župa Novi Martinec imala je godine 1939. ukupno 3.570 vjernika i jedna je od sedam rimokatoličkih župa Prnjavorskog dekanata Banjalučke biskupije, koja je zbog stradanja vjernika nestala u Drugom svjetskom ratu. Ostale župe su: **Rakovac, Devetina, Stara Dubrava, Gumjera, Šibovska i Kunova.**
34. O stanju u **Višegradu** (opkoljen), izvještavala je Kotarska oblast Višegrad – donosimo odlomak Izvješća od 28. svibnja 1942.: ²⁴ „Pučanstvo ove oblasti od 2. rujna 1941., pa sve do danas proživljava najcrnje dane u svom životu. Sela popaljena. Pučanstvo umire od gladi i bolesti na ulicama grada, ukoliko je izbjeglo ispred komunističko-četničkih bandita iz svojih

---

²¹ AOS SRJ, A NDH, kut.183., reg.br. 43/2-21 i 22.: Iskazani brojevi o zaklanima i ubijenima (kotar Goražde 7.000. Fočanski kotar + Višegradski kotar oko 20.000), iako ih i drugi svjedoci daju, nisu se mogli i poimeničnim popisima žrtava potvrditi. Treba reći da poimenični popisi pučanstva početkom rata 1941. nisu postojali, a u nizu mjesta pobijeni su gotovo svi stanovnici i uništene matične knjige rođenih i umrlih, pa jednostavno poimenične podatke za sve žrtve nije imao tko dati.

²² AOS SRJ, A NDH, kut.64., reg.br.1/2.

²³ AOS SRJ, A NDH, kut.172-a., reg.br.27/5-1.: Izvješće Župske redarstvene oblasti u Novoj Gradišci od 24. svibnja 1942.

²⁴ Cijela izvješća iz Višegrada, tako i ovo, može se naći u: AOS SRJ, A NDH, kut.155., reg.br.5/4-1-4 i reg.br.15/7-1.

seoskih domova. Do danas pobijeno je Hrvata, Muslimana i katolika u ovome kotaru oko **5.000** ljudi koja se cifra još povećava. U gradu se nalazi oko **10.000** nezbrinutih izbjeglica. Životnih namirnica nema, a ukoliko se i mogu naći, cijene su previsoke da bi se siromašni dio pučanstva mogao održati na životu.“

35. Prema izvješću Župske redarstvene oblasti Banja Luka 13. srpnja 1942.: „Četničke ophodnje obilaze po hrvatskim selima **Pavlovcu, Motikama, Petričevcu, Šargovu, Rebrovcu i Vlaškom Brijegu**, gdje su **vršile premetačinu** po stanovima hrvatskih seljaka“.
36. Početkom kolovoza 1942. četnici su u **Fočanskom kotaru** (izvan nadzora vlasti NDH) poklali oko **80 Muslimana i katolika (Hrvata)**.
37. 19. kolovoza 1942. četnici su **drugi put zauzeli Foču**, u kojoj se tada nalazilo oko 8.000 Muslimana, što mještana, što okolnih izbjeglica. Oko 5.000 Muslimana uspjelo je pobjeći prema Sarajevu, manje su se grupice posakrivala, a svi su ostali uhvaćeni i pobijeni. Zaharije Ostojić (major – zapovjednik operacije; istaknuti član četničke Vrhovne komande, koja se nalazila u Srbiji, a na čelu joj je Draža Mihajlović) izvijestio je 23. kolovoza '42. četničku Vrhovnu komandu:
- „Jučer završio akciju do ustikoline i grebena Jahorine (...). Po dosadašnjim podacima (...) **1.000-3.000** Muslimana poklanih. Sve trupe dobri borci, a još bolji pljačkaši (...). Pad Foče ima dobrog odjeka. Muslimani u masama bježe u Sarajevo.“
- Jedan od tada preživjelih Muslimana iz Foče izjavljuje: „Čim su Foču zauzeli četnici, pohvatali su i poubijali sve muškarce kao i jedan veliki broj žena i djece, dok su skoro sve djevojke i mlade žene silovali. Ostalo je živo svega 11 skrivenih muškaraca. Trgovine i kuće do kraja opljačkane, a neke od njih zapaljene.“²⁵
5. rujna četnički dozapovjednik P. Bačović izvještava D. Mihajlovića „da je u **Foči** pri četničkom napadu ubijeno 2.200 Muslimana, a da su vlastiti gubici 4 mrtva i 5 ranjenih“.
38. 29. kolovoza '42. oko 1.000 istočnohercegovačkih četnika izvelo je masovne pljačke, palež i zločine na području velike **župe Cetine**, u mjestima **Raščani, Župa Biokovska, Kozica i Dragljani**, zaklano je, strijeljano i spaljeno oko **160 Hrvata**, među kojima je bilo i **tri svećenika** i to: don Ivan Čondić, don Josip Braenović (kojem su odsjekli glavu) i don Ladislav Ivanković.²⁶
39. od **svibnja do rujna 1942.** četnici su na osnovu sporazuma s Talijanima u **istočnoj Hercegovini** preuzeli vlast od njih, osim u gradovima. Nastojali su s područja istočne Hercegovine očistiti sve Hrvate i Muslimane, u čemu su i uspjeli.

---

²⁵ AOS SRJ, Četnička arhiva, kut. 251, reg.br. 32/3; A NDH, kut. 172a, reg.br. 42/6-1. Z.Dizdar: „Četnički zločini u Bosni i Hercegovini“, Zagreb, 2002., str. 192-193.

²⁶ AOS SRJ, Četnička arhiva, kut. 170., reg.br. 51/3; HDA, A NDH, inv.br. 33215, Fond: Četnici br. 294/1; Fond: ZKRZ GUZ, br. 2362/5-41/5; Ivo Omrčanin: „Holokaust of Croatians“, Washington, 1986., str. 33-34.

Tako su tada pobili oko **500** Hrvata i nešto Muslimana, nakon čega je uslijedilo masovno iseljavanje pretežito hrvatskog i dijelom muslimanskog pučanstva s lijeve obale Neretve. U tom razdoblju egzodus hrvatskog življa i manje muslimanskog, većinom se odvijalo s područja **Stolačkog kotara**, na kojem od oko 28.000 katolika i Muslimana gotovo da nije ostao ni jedan Hrvat, niti jedan Musliman, kako kaže jedan četnički dokument; nakon izbijanja na obalu rijeke Neretve, četnici su namjeravali produžiti „čišćenja“ Hrvata preko zapadne Hercegovine radi stvaranja koridora s četnicima u okolici Knina i u jugozapadnoj Bosni i južnoj Lici.

40. Da bi uspjeli u svojem naumu, četnici su nastojali ostvariti suradnju s prosrpski orijentiranim Muslimanima (dr. Ismet Popovac, Mustafa Pašić, major Fehim Musakadić).

Tako su, uz suglasnost Talijana, osnovane muslimanske četničke postrojbe (Muslimanska nacionalno vojna organizacija) pod četničkim nadzorom i neposrednim zapovjedništvom, prikrivajući – dakako – krajnje namjere prema muslimanskom pučanstvu. Te namjere jasno je tada iskazao kapetan Danilo Salatić (Načelnik Štaba četničke Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine) u povjerljivoj obavijesti zapovjednicima četničkih postrojbi. U njoj se objašnjava trenutna prijeka potreba suradnje s Muslimanima da bi se smanjio broj četničkih neprijatelja, a istodobno se nastoji zavaditi Muslimane s Hrvatima „da se oni pobiju“. Uz jasnu poruku: „Svakome neka bude jasno da ćemo mi posle rata ili u datom momentu izvršiti svoj zadatak da u srpskim zemljama (Velikoj Srbiji) neće niko drugi živeti osim Srbina“, ali o tome se „ne može pisati niti javno govoriti, jer bi i Turcima došlo do ušiju.“²⁷

41. Tako su četnici od 19. do 25. rujna 1942. **Protjerali Hrvatske iz Stoca i Dubrava i pritom zaklali stotine Hrvata.** Muslimani u tim mjestima nisu stradali sukladno dogovoru četničkog vođe D. Jevđevića i predstavnika tamošnjih Muslimana. Tada su četnici u selu Prenj kod Stoca polili benzinom i živa zapalili 83-godišnjeg **župnika don Vidu Puticu**; tada je u 12 sela ubijeno oko **350** ljudi (uglavnom staraca), zapaljeno oko 1.000 hrvatskih domova i konačno protjerano iz cijelog Stolačkog kotara 10.000-15.000 Hrvata: dakle, pod okriljem Talijana, četnici su potpuno očistili lijevu obalu Neretve i napali sela kotara Čapljine i Mostara.
42. Četnici su u potpunosti spalili selo Hotanj, porušili kuće u selu Tasovčićima te protjerali hrvatski živalj iz Počitelja.
43. 3. listopada 1942. u selima **Gorancima i Bogodolu** „opljačkano je 58 katoličkih domova i uništena imovina seljaka“. Tom su prilikom zaklana i ubijena **4 Hrvata** u Goranskoj i Raškoj Gori. Istodobno su u selu **Dabila** ubili „**8 seljaka**“.
44. 6. listopada '42 zajedno s nekoliko Muslimana četnici su napali na selo **Višići** i što ubili, što poklali **17 osoba**. Ubijeni su ovi: Boras Franjo, glavar sela, zaklan nožem, Manda Boras, žena mu, zaklana, Jaka Boras, kći mu, zaklana, Nikola Falak zaklan, Anđa Falak zaklana, Stojka Ivanković zaklana, Andrija Ivanković ubijen puškom, Božica Malić zaklana, Anica Cvitanović zaklana, Miško Malić ubijen, Boško Malić ubijen, Mara Blažević ubijena, Kata Krešić ubijena, Pero Raić zaklan, Marija Raić zaklana, Luca Ljiljanović puškom ubijena.

---

²⁷

Dokumenti o izdajstvu Draže Mihajlovića, knj. I., dok.br. 528, str. 505.

45. 12. listopada 1942., popalili su sela **Beleniće, Kijev Dol i Golubinjac** u kotaru Ravno, iz kojih se hrvatsko pučanstvo spašavalo bijegom u Slano na jadranskoj obali. U iduća dva dana opljačkali su i zapalili u Bivoljem Brdu 46 hrvatskih kuća i u **Domanovićima 29 kuća**. Prema procjenama Ministarstva unutrašnjih poslova NDH ²⁸ tada je izbjeglo oko 6.000 ljudi te je pobijeno **76 osoba i silovano 50 žena**.
46. Nakon tih „operacija“ (sredina listopada '42.), četnici su se uputili prema zoni **Prozor-Rama-Šuica-Livno-Makarska – morska obala do ušća Neretve**. Četnici su preko Rame i Prozora došli do **Vran planine**. Na tom potezu počinili su stravične zločine, prema podacima koje su prikupile vlasti NDH, četnici su tada najprije na mostarkom području ubili oko **200 Hrvata i Muslimana**, a zatim su na **prozorskom području** ubili, zaklali, bacili u vodu ili jamu, te tako usmrtili **1.716 ljudi**, od kojih su 340 bili Muslimani, a ostalo Hrvati civili. Na povratku u konjičkom kotaru ubili su **20-tak Hrvata**, opljačkali kuće i sela, te mnoge od njih i zapalili. Tako se u dokumentima navodi oko 4.000 zapaljenih kuća i gospodarskih zgrada. Baćović je brzojavom 23. listopada izvijestio Dražu Mihajlovića: „U operacijama Prozor zaklano je preko 2.000 Šokaca i Muslimana. Vojnici se vratili oduševljeni.“ ²⁹
47. U partizanskom listu „Borba“ o ovom četničkom pokolju u okolici Prozora dopisnik Jovan Popović piše: „Oko 2.000 duša pobili su četnici u hrvatskim i muslimanskim selima sreza prozorskog, Konjičkog i Vakufskog. Manje grupe četnika pele su se čak do koliba na visokim brdima. Svuda su tražili dragocjenosti, dukate, novac, pa su i kućne stvari trpali na konje. Rili su po košnicama, uništavajući ih, po brašnu, mlijeku i kajmaku. Pijani su ostavljali pustoš za sobom. U iznuđivanju novca služili su se naročitim metodama. Počeli bi da kolju žrtvu dok se ona ne bi otkupila. Poneki seljak je po nekoliko puta bio kasapljen (klan) i nedoklan, jer se po nekoliko puta otkupljivao. Stotine žena bile su žrtva talijanske i četničke pohote. Tu su se takmičili gospodari i sluge. U jednu kuću zatvorili su desetak žena, svukli ih, a muškarce rastjerali puškomitraljezima. Tri žene su izvršile samoubojstvo, jedna je skočila u Ramu, a neke su sami napasnici ubili.“ ³⁰
48. U kolovozu 1942. trebinjski su četnici bez ikakva povoda i mimo sporazuma kojeg su potpisali s vlastima NDH napali i razoružali satniju domobrana u selima **Botajci i Dugo polje** kod Gradačca, zaklavši u Dugom polju više od **70 tih domobrana**.
49. 10. rujna 1942., pošto su zauzeli **Bosanski Svinjar**, četnici su zapalili 30 katoličkih i muslimanskih domova, a zaklali zarobljenog zapovjednika oružničke postaje i jedno oružnika.
50. 23. kolovoza 1942. na rijeci Bosni u **Podnovlju** poklano je **96** zarobljenih domobrana, a pri upadu u selo **Višnjik** 28. rujna, uz pljačku i paljenje triju kuća, natjerali su u jednu kuću grupu hrvatskih seljaka, ubacili unutra bombe, pucali iz strojnice te tako ubili dva muškarca i dvije žene, a petoro teže ranili.

---

²⁸ HDA, A NDH, Fond: Obće upravno povjereništvo kod Druge armate talijanske vojske na Sušaku, br. 11490, 11491 i 11609/1942;

²⁹ HDA, Fond: ZKRZ Zh, kut. 21. I 647., Fond: MVP NDH, kut.3., Fond: NDH, dok.inv.br. 33.215 i Fond: Četnici, dok.inv.br. 294/1.

³⁰ Borba, organ Komunističke partije Jugoslavije, Drinići kod Bosanskog Petrovca, 20. studenog 1942.

51. *Istovremeno je na području Žepačkog i Zeničkog kotara bilo „zaklano, odnosno ubijeno ili odvedeno više osoba“.*
52. *Na području **Fojničkog kotara** četnici su 30. i 31. kolovoza '42. **pljačkali hrvatsko stanovništvo u selima Skladna, Krnjače, Vranice i Šajtovići.***
53. *5. studenog 1942. u **Milinom Selu** četnici su dočekali „trgovca Mehu Haračića i Mehu Memiševića, oba iz Koraja, kotar Brčko. Iste su opljačkali, a potom na zvjerski način ubili i bacili u jedan potok, gdje su i pronađeni“.*
54. *9. studenog „ubijene su od četnika Kata Bender i Mara Krasić, obje iz sela **Vinina Hrasno**, kotar Čapljina, jer su se suprotstavile oduzimanju stoke“.*
55. *13. studenog '42. **kod Dervente** četnici su „uhitili seljake Petra Gavrana i matu Sirovinu, svezali ih i odveli sa sobom, te na putu u selo Gornji Smrtići ubili Petra, dok je Mati uspjelo pobjeći“.*
56. *17. studenog '42. u selu **Agići**, kotar Derventa, ubili su Ivana Mamića i njegovu ženu Mandu, jer se Mamić „htio iseliti sa njihova područja“.*
57. *Istodobno su i na području srednje i sjeverne Dalmacije četnici, predvođeni vojvodom Rokvićem, pod okriljem Talijana, učinili više zločina genocida nad Hrvatima; grupa od 120 bosanskih i dalmatinskih četnika početkom listopada 1942. Na području velike župe **Cetina** u selima **Gata, Naklice, Čišla, Ostrvica, Zvečanje, Dugopolje, Kotlenice, Srijani i Dolac Gornji** pobili oko **200 Hrvata**, a nakon pljačke, **zapalili su više od 1.500 stambenih i gospodarskih zgrada**. Ubijene su uglavnom starije osobe, žene i djeca koji nemaju nikakve veze s vojskom.*
58. *21. listopada '42. četnici popa Đuića i Brane Bogunovića u **Biteliću**, kod Sinja, u režiji Talijana, ubili su **29 Hrvata**, a u **Otišiću 6 Hrvata**, zapalivši pritom 220 hrvatskih kuća.*
59. *Medački četnici su 5. listopada 1942. ubili **5 Hrvata iz Ribnika u Lici**, u svim tim pokoljima stradali su civili.*
60. *30. siječnja '43. četnici (kojima su zapovijedali major Zaharije Ostojić i major Pavle Đurišić) po nalogu Draže Mihajlovića ³¹ su pristupili „čišćenju Muslimana“ u bijelopoljskom kotaru; ubijeno je oko **400 muslimanskih boraca** i oko **1.000! žena i djece** te su do temelja uništena 33 sela.*
61. *Zatim su krenuli na kotareve **Čajnić, Foča i Pljevlja**, gdje su u vremenskom razmaku od 7. veljače do 13. veljače '43. poubijali oko **1.200 boraca i do 8.000!!! ostalih žrtava** – civilnih: žena, staraca i djece, ³² dok su četnici u cijeloj akciji imali 22 mrtva; prema iskazima ljudi koji su uspjeli izbjeći pred četnicima: „skoro da nitko nije ubijen vatrenim oružjem, već su se ubistva vršila klanjem, paljenjem po više osoba u zgradama, iz trudnih žena su vađena djeca i nogama gažena, djevojke su odvođene silovati i poslije su na užasne načine kasapljene“;³³*

---

³¹ Zdravko Dizdar: „Četnički zločini u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.“, Zagreb, 2002., str. 204.

³² V.Dedijer i A.Miletić: „Genocid nad Muslimanima 1941.-1945. Zbornik dokumenata i svjedočenja“, Sarajevo, 1990., str. 330-332.

³³ HDA, Fond: ZKRS Zh, inv.br. 12.904, f.49., kut.647.: Izvješće Odbora za izbjeglice u Pljevlju o događajima „protiv Muslimana od strane četnika pomaganih od Talijana u vremenu od 1. do 15. februara (1943.)“; Fond Ministarstva skrbi br. 5.201/1943. i Fond: Državna Riznica, Glavno nadzorništvo rizničke straže, taj.br. 138. i 381/1943.; HDA, Arhiva NDH, Fond: Hrvatski državni sabor, Predsjednički spisi br. 770/1943., kut.3.

Njemački general Rudolf Lütters, zapovjednik njemačkih snaga u NDH, o tome piše Glavnom stanu u Berlinu sljedeće: „Trebalo bi istaknuti kao osobinu četničkog vojevanja njihovo napadanje nenaoružanog i slabog neprijatelja ... klanje bespomoćnih žena i djece za četnike je po sebi razumljivo, časno i hrabro djelo, a izvršioi se smatraju junacima.“³⁴

62. Krajem siječnja 1943. (između 25.-29.) četnici su u Dalmaciji pod zapovjedništvom vojvoda M. Đujića i P. Baćovića krenuli u akciju i u selima **Kijevo, Kosori, Maovice, Vrlika, Ružić, Otavice, Gradac i Kričke** uz pljačku pokretne imovine i paljenje hrvatskih kuća (u Maovicama 360 kuća zapaljeno, a u Kijevu od 450 oko polovice je uništeno i popaljeno; ostala su sela do temelja popaljena), ubili su na najzvjerskiji način više od **100 Hrvata**, silovali žene i djevojke, a sve pod parolom „pali i kolji sve što je katoličko“; tada su primjerice četnici starca Niku Blaževića (68 god.) živoga nabili na kolac i pekli na vatri dok nije umro, a u Otavicama su starca Iliju Meštrovića (86 god.), strica glasovitog hrvatskog kipara Ivana Meštrovića, bacili živa u njegovu zapaljenu kuću i tako usmrtili.³⁵
63. 3. i 4. veljače '43. hercegovački četnici su na području **Imotskog** i okolnih sela (Grabovac i Zagvozd) zaklali i ubili **32 Hrvata**, pljačkali i uništavali imovinu, palili kuće, silovali žene i djevojke.³⁶
64. 7. lipnja 1943. u općini **Brnjic** poklali su **42 Muslimana**; 13. kolovoza 1943. u selu **Velikoj Lišnji** kraj Dervente zapalili su 18 muslimanskih i 3 katoličke kuće te ubili 10 Muslimana i jednog katolika, a nakon toga opljačkali sve u selu do čega su došli.³⁷
65. Tijekom kolovoza '43. popalili su sela **Karačiče, Tihnjiće, Salkoviće, Tokoljak i Rolovce** kod Srebrenice, te u njima ubili muslimansko stanovništvo koje nije uspjelo na vrijeme pobjeći. Četnici su prethodno iz tih sela popljakali sve što se moglo, poglavito stoku i živežne namirnice te opljačkano prebacili preko Drine.³⁸
66. U listopadu 1943. u Višegradu i okolici te na području rogatičkog kotara domaći četnici, zajedno s četnicima i Nedićevcima iz Srbije, izveli su nezapamćene stravične zločine, ubivši **2.500-3.000 Muslimana**. Većinu su nakon hvatanja dovodili na drinski višegradski most, tu ih ubijali i klali i potom bacali u Drinu. Ministarstvo vanjskih poslova NDH u svojem pregledu događaja od 11. rujna 1944. o tome je zabilježilo sljedeće: „Dana 5. listopada 1943. upali su četnici u Višegrad, te tom prilikom mučili, a onda poklali ili postrijeljali 2.500 osoba. Kod ovog ubijanja učestvovali su i regularni vojnici Srpskog dobrovoljačkog korpusa. Oni su s desne strane mosta pucali na žrtve koje su se dovodile, te ih nakon toga još polužive bacali u valove Drine. Pokraj najstrašnijeg oblika mučenja, te silovanja žena, pridružuju se ovom i ostala nasilja, kao otimanje stoke, paljenje kuća, nabijanje nameta i preže, raspisivanje svih mogućih vrsti podavanja, koja sve mora podnositi tamošnji muslimanski živalj.“³⁹

---

³⁴ HDA, Fond: ZKRZ GUZ, br. 2549/46, kut. 91 i 647.

³⁵ Z. Dizdar: „Četnički zločini u Bosni i Hercegovini“, Zagreb, 2002.

³⁶ Isto.

³⁷ HDA, Fond: ZKRZ Zh, inv.br. 12904, L-11 i 12/1945., kut.647.

³⁸ HDA, Arhiva NDH, Fond: Ministarstvo narodnog gospodarstva NDH, br. 2181-M/1943., Tjedno izvješće Velike župe Usora i Soli od 31. VIII. 1943.

³⁹ HDA, Arhiva NDH, dok.inv.br. 30.965, kut.313; Fond: ZKRZ GUZ br. 2362/2-1945., Četnici, kut.21.

67. U veljači 1944. četnici su u Dalmaciji u selima **Dubrava, Danilo, Radonići i Goriš** ubili **30 Hrvata**, u prominskom selu **Nečmen** 4. travnja '44. godine, ubili su **9 Hrvata** (Petar Perica – 65 godina, Kaja Perica – 65 godina, Pero Perica – 85 godina, Cvita Perica – slijepa starica od 83 godine, Jelka Perica - 45 godina, Joso Perica - 35 godina, Perica Joso ml. - 21 godina, i dvoje djece: Mara Perica - 18 mjeseci !!!, Ana Perica - 8 mjeseci !!! Iskopali su joj oči i više od 20 minuta je mučili).⁴⁰
68. 24., 25. i 26. ožujka 1944. u **Dolac Donji** (Poljička rep.) ušle su zajedničke postrojbe SS-a i četnika, te nakon dva dana boravka, treći dan su skupili oko **420** osoba – civila (staraca, žena i djece) i sve ih poubijali; cijelo selo su popalili.
69. 28. ožujka 1944. postrojbe kninskih četnika (pod vodstvom popa Đuića) preobučene u uniforme njemačkih vojnika u podkamešničkim mjestima Gala, Gornji Otok, Ruda, Podi Gornji i Donji, Voštane – Rože, počinile se stravične zločine. Na tom pohodu pobile su oko 1700 ljudi; samo u Voštanima 367.
70. U travnju 1944. godine na području **Dubrovnika (Župe Dubrava)** četnici su u **Konavlina** ubili **4 Hrvata** (Pero Bjelokosić, Ivan Miljaž, Niko Vukić i Vlaho Separa), te vršili stalne pljačke stanovništva po Trebinjskom području.
71. U svibnju 1944. četnici su u **Goraždu** poklali oko **50 Muslimana**, zapalivši dvije džamije.
72. Trebinjski četnici 8. listopada 1944. u selima **Tramošnica, Turić, Liporašće i Srednja Slatina** ubili su **36 Hrvata** i opljačkali kuće; potom su 3. siječnja 1945. u selima **Kladari i Carevac** ubili **43** civila, od kojih su „uhvatili, silovali i postrijeljali 27 žena i djevojaka“ Hrvatica, zapalili 10 kuća, a ostale opljačkali, a 10 dana potom „na zvjerski su način ubili još **23** građanske osobe, među kojima i župnika Roju Ljubu iz Pećnika, te opljačkali crkvu i 150 kuća“.⁴¹
73. Na području **Skradina**, 12. studenog 1944. ubili su **27 Hrvata**; zatim su preostali četnici Dinarske četničke divizije (tri bataljuna, jedan je bio bosanski), na čelu s vojvodom Momčilom Đuićem pri prebacivanju iz Dalmacije u Istru potkraj prosinca 1944. U **Bribiru, Grižanima i Tribalju** kod Crikvenice ubili **32 Hrvata**, zapalivši 70 kuća i bibrirsku crkvu.⁴²
74. 21. prosinca 1944. u selu **Vinograd** nedaleko od Trnova, u Rogatičkom kotaru četnici su pobili **23 Muslimana** (samo na području Rogatičkog kotara do lipnja 1944. bilo je prema prikupljenim podacima vlasti NDH spaljeno 3.677 domova i ubijeno 4.635 Muslimana, među kojima i manji broj Hrvata).⁴³
75. Početkom veljače 1945. četnici su na području općine **Derventa** u sedam sela zapalili oko 120 kuća i poklali od **100 Hrvata**, većinom žena i djece.⁴⁴

⁴⁰ HDA, Fond: NV – 179/410. Original, umnožen na geštetneru, latinicom.

⁴¹ HDA, A NDH, Fond: GRAVSIGUR MUP-a NDH 1945., kut. 532., Politički pregled br. 23. i 24. od 12. veljače i 6. travnja 1945.

⁴² Z.Dizdar-M.Sobolevski: „Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1941.-1945.“, Zagreb, 1999.

⁴³ HDA, ZKRZ GUZ, kut.21. i 647., Ustaša – HOP, kut.4., Fond: NDH, kut. 235, 493, 532 i dok.inv.br. 24.947; NOV-1 79/410; KP-309/3064.

⁴⁴ Izvješće Ustaškog logora Derventa od 12. II. 1945. Ustaškom stožeru Posavje o tome četničkom pokolju. Z. Dizdar-M.Sobolevski, str. 660-661. i 715. (faksimil dokumenta).

76. *Treba istaknuti da su od kraja '43. antifašisti, aktivisti, borci i sudionici NOP-a bili gotovo bez iznimke ubijani ako su ih zarobili četnici; dovoljno je spomenuti četnički puč u Majevičkom NOP-u izveden 20. veljače 1942. – tada su četnici poubijali četrdeset osoba; ili 1. travnja '42. napadom na partizansku bolnicu u Jošavici, u kojoj su poubijali 25 ranjenika ili mjesec dana kasnije, kada je isto tako napadnuta bolnica u Čemernici, kada je bilo zarobljeno i likvidirano 29 ranjenika; slično je bilo i u drugih dvadesetak pučeva koje su izveli četnici na teritoriju Hrvatske i Bosne i Hercegovine sa preko 1.000 pobijenih partizana.*

***

5. KOMUNISTI, PARTIZANI, TITO - KOMUNISTIČKA JUGOSLAVIJA

Nije SKUP „partizani“ jednak SKUPU „KOMUNISTI PARTIZANI“.

Niti brojčano niti sadržajno.

Hrvati koji su se odlučili boriti protiv fašizma imali su različite motive: otpor ustaškim zločinima, neprihvatanje pripajanja dijela jadranske obale Italiji, san o socijalnoj pravdi komunističke ideologije, Komunisti u početku bilo je u cijeloj Kraljevini Jugoslaviji 10 – 11.000 .

Poslije kapitulacije Italije komunisti u partizanskom pokretu sve više početni antifašizam pretvaraju u boljševičko-staljinistički pokret, riječju, antifašizam pretvaraju u komunizam.

Nije skup zemalja – država koje su se borile protiv „Sila osovine“ identičan skupu zemalja – država koje možemo nazvati „antifašističkim blokom“.

Fašizam, podvrsta komunizam (SSSR + Titovi partizani) bore se protiv Hitlera i pobjedom priskrbuju sebi moralni epitet „antifašistički borci“.

To nije točno, ali traje i do danas.

ONI SE JESU BORILI PROTIV NACIZMA, ALI ANTIFAŠISTI NISU.

O zločinima Titovih komunističkih partizana u II. Svjetskom ratu na teritoriju Hrvatske i BiH teško je pisati, jer se svakodnevno otkrivaju nove činjenice, o kojima se nije smjelo govoriti.

6. KOMUNISTIČKI ZLOČINI POSLIJE II. SVJETSKOG RATA

Izvadak iz: „*KRATKI POVIJESNI PREGLED ZLA NAD HRVATSKOM I U HRVATSKOJ (osvajanja, progona, ubijanja, pljačke, zatiranja, ...)*“, voditelj projekta Slobodan Praljak, uredio Tomislav Đonlić, Zagreb, 2006.:

***

BLEIBURG, KRIŽNI PUT I POSLIJERATNE LIKVIDACIJE

Neposredno pri samom završetku rata, i nakon njega (do 1948.g.), pripadnici Narodno-oslobodilačkog pokreta (partizanski pokret), počinili su masovne likvidacije pripadnika ustaškog pokreta, domobrana i civila (oko 200.000 ljudi je bilo u kolonama prema Bleiburgu i Križnom putu). ¹

¹ Bečki katolički list „Die Furche“, br. 23., od 7. lipnja 1958., članak: „210.000 ljudi za jedan automobil“; Nikolaj Tolstoj: „Ministar i pokolji - Bleiburg i Kočevski rog 1945.“, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1991.

Ratne prilike na istočnoj fronti, kao i okolnosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj sužavale su područje vojnog djelovanja HOS-a (Hrvatskih oružanih snaga); krajem 1944. veći dio Hrvatske je bio pod kontrolom partizana (Kordun, Banija, Gorski kotar, Sjevernohrvatsko primorje, Žumberak, Slavonija, Dalmacija i Hrvatsko Zagorje).

U takvim okolnostima bilo je teško za očekivati da se može dogoditi promjena u odnosu snaga na terenu i započelo je napuštanje ugroženih područja i koncentriranje pučanstva u Zagrebu i okolici. Prema iskazu poznatog književnika i urednika Vinka Nikolića „Narod je bježao u pravoj panici“; 1941. broj stanovnika u Zagrebu bio je 260.000, u studenom 1942. bilo je 300.000, u jesen 1944. broj se popeo na 417.000, a do početka svibnja 1945., po različitim procjenama, kako onih koje dolaze iz institucija gradske vlasti, tako i onih koje su dolazile iz NOV-a i NOP-a, broj stanovnika u Zagrebu se popeo do 1.000.000 .²

Političko i vojno vodstvo NDH 1. svibnja 1945. razmatralo je mogućnost povlačenja Hrvatskih oružanih snaga i hrvatskog pučanstva prema Istri i dalje u sjevernu Italiju, gdje bi se predali zapadnim saveznicima, odnosno Britancima; pomišljalo se i na gerilski rat u protivnikovoj pozadini.

Postrojbe HOS-a pružale su otpor topničko-tenkovsko-zrakoplovnim napadima brigada Jugoslavenske armije sve do 25. svibnja, šesnaest dana nakon što je službeno završio rat.

U takvoj situaciji, vlada NDH na noćnoj sjednici je s 3. na 4. svibnja odlučila poslati predstavku zapadnim saveznicima u Casertu; potom je pripremljen njezin prijevod na engleski jezik i u tri sata 5. svibnja 1945. prihvatili su je i potpisali svi članovi vlade; međutim taj pokušaj je završio neuspjehom. 3. svibnja postrojbe NOP-a osvojile su Trst; budući je do toga dana NDH svedena na područje koje je obuhvaćalo Varaždin, Koprivnicu, Krapinu, Ivanić Grad, Zagreb, Samobor, Sunju, Petrinju, Sisak i Karlovac; 5. svibnja Vlada NDH donosi odluku o napuštanju Zagreba i polasku prema Austriji gdje su se namjeravali predati zapadnim saveznicima (Britancima).

Odmah slijedeći dan je započela evakuacija Zagreba; s povlačenjem HOS-a, pokrenulo se i pučanstvo Zagreba i ono koje je napustilo svoje domove i pristiglo u Zagreb, bježeći pred četničkim i partizansko-komunističkim zločinima, bez obzira na zanimanje, spol i dob – kamionima, konjskim i volovskim zapregama, biciklima i pješice; toj koloni pridružila se i skupina Crnogorske narodne vojske s pučanstvom i pristašama dr. Sekule Drljevića, zagovaratelja neovisne Crne Gore.

BLEIBURG – KRIŽNI PUT

Pod Bleiburgom i Križnim putom hrvatskog naroda podrazumijevaju se zbivanja i događaji vezani za operativno povlačenje oružanih snaga, državnih institucija, te velikog mnoštva pučanstva Nezavisne Države Hrvatske pred jugoslavenskom partizanskom Narodnooslobodilačkom vojskom (NOV) u svibnju 1945. kroz Sloveniju prema Austriji s namjerom da se tamo predaju snagama zapadnih saveznika anti-hitlerovske koalicije; zatim predaja Britancima i izručenje Jugoslavenskoj armiji; potom razoružanje, pljačka, odvođenje u obližnje zatvoreničke logore, najokrutnije likvidiranje toga mnoštva u Sloveniji, pa i u Austriji i upućivanje u kolonama na ubrzanim marševima kroz Sloveniju, Hrvatsko Zagorje, Podravinu i Slavoniju prema Banatu i dalje kroz Srbiju sve do Makedonije, Kosova

---

² Vjesnik, Zagreb, 14. lipnja; podlist – Autor: prof.dr. Anđelko Mijatović.

i Crne Gore; drugi put, kojim su prolazile kolone pučanstva, prolazio je kroz Sloveniju i Hrvatsku prema Samoboru i Zagrebu, Karlovcu, Sisku, na Banovinu, Kordun, prema Primorju, u Istru, na otoke, u Bosnu i Hercegovinu, pri čemu su pojedinci, veće i manje skupine, na desetine, stotine i tisuće, također često uz prometnice kojima su gonjene, bili likvidirani. ³

U Celju (Sloveniji) 9. svibnja 1945. formirana je kolona od 190.000-220.000 vojnika i pučanstva, te je formirano vojničko vijeće na čelu s generalom Ivanom Herenčićem, koje je trebalo djelovati sve do konačne predaje Englezima; ⁴

Kolona izmorenog, nepreglednog mnoštva, bila je duga između 40 km do 60 km ⁵ i povlačila se u pravcu prema Dravogradu; snage JA (NOV-a) sve više su stezale obruč oko vojnih i civilnih kolona, pri čemu su postrojbe HOS-a nastojale držati odstupnicu i osiguravati koliko-toliko nesmetan prolaz kolone kroz Sloveniju prema Austriji. ⁶

vrha počele su borbeno djelovati po izbjegličkoj koloni u donjoj Mislinskoj dolini između Slovenjgradeca i prilaza Dravogradu, nastavljene su borbe i na začelju kolone oko Hude Luknje, Mislinje i Gornjeg Doliča, oko Vojnika i Višnje Vasi. ⁷

12. svibnja 1945. godine, kod Dravograda, zapovjedništvo 51. divizije JA uputilo je ultimatum Zapovjedništvu HOS-a da se predaju i polože oružje do 10 sati 13. svibnja; međutim, isti dan nakon zauzimanja borbenih položaja, snage JA (Jugoslavenske armije – partizana) s Otiškog vrha i Tolstog U noći s 12. na 13. svibnja, snage JA su zauzele sve dravogradske mostove i tako zapriječile daljnji prolaz kolone prema Austriji, te su postrojbe HOS-a pod vodstvom generala Bobana bile prisiljene prokčiti put koloni; ⁸ oslobođen je most preko kojeg je „cijelu noć tekla rijeka izbjeglica, tromo, potišteno, beskonačno“; ⁹ još ujutro u 9 sati kolone pješaka i dalje su prolazile preko mosta, nakon njih se pokrenula automobilska kolona, a tek iza trebala su krenuti kola s konjskim i volovskim spregom.

Tako je glavnina izbjegličke kolone stigla do Loibaškog polja 14. svibnja, gdje joj je ponovo zapriječen prolaz prema saveznicima kojima su se namjeravali predati; već na Loibaškom polju uspostavljen je kontakt sa britanskim snagama, pripadnicima 38. pješačke brigade Petog korpusa Osme savezničke armije pod zapovjedništvom Patrika Scotta.

Pregovori o predaji hrvatske izbjegličke kolone britanskim postrojbama, započeti dan prije, nastavljani su 15. svibnja u obližnjem dvorcu grofa Thurna iznad Bleiburga; hrvatsko vodstvo na pregovorima koje je činio trojac (pukovnik Danijel Crljen i general Ivan Herenčić i general Servatzy) bilo je prisiljeno pristati na predaju partizanima pod prijetnjom da će biti bombardirani ukoliko to odbiju. ¹⁰

---

³ Anđelko Mijatović, n.dj.

⁴ Bečki katolički list „Die Furche“ u br. 23 od 7. lipnja 1958., članak: „210.000 ljudi za jedan automobil“.

⁵ Prema iskazu pukovnika Danijela Crljena u „Hrvatskoj reviji“ od prosinca 1966., u članku „Bleiburg“; potpukovnik Narodno oslobodilačke vojske Milan Basta u svojoj knjizi: „Rat posle rata“ iznosi podatak da je bilo u koloni preko 100.000 ljudi.

⁶ A. Mijatović, n.dj.

⁷ Milan Basta: „Rat posle rata“, Zagreb, 1963.

⁸ Pukovnik Danijel Crljen: „Bleiburg“, Hrvatska revija, prosinac 1966.

⁹ Isto.

¹⁰ O tome kao i o okolnostima u kojima su vođeni pregovori možete pročitati kod Milana Baste: „Rat posle rata“ i kod Danijela Crljena: „Čimbenici Bleiburškog sloma“, Hrvatska revija XX., sv.1.,2.,str. 77 - 78.

Oko 16 sati istog dana, započela je predaja oružja uz negodovanje i nevjericu; nastao je nezapamćen kaos, neki generali na čelu s Ivanom Tomaševićem i Slavkom Štancerom su odlučili ponovno pokušati pregovarati s Britancima, međutim, oni su ih uputili partizanima koji su im rekli da se moraju predati; tako je pokušaj da se spasi kolona u kojoj je bilo između 190.000 i 220.000 vojnika, političkih dužnosnika i civila, propao.

Nakon što je britansko vodstvo odlučilo predati „hrvatske izbjeglice“ svojim saveznicima – pripadnicima JA, započeli su s lovom na hrvatske izbjeglice koje su se razbježale po okolnim brdima.¹¹

Predaja se dalje bespogovorno izvršavala, iako se prema istraživanju britanskog povjesničara Nikolaja Tolstoja, pred Bleiburgom u svibnju 1945., predalo „gotovo četvrt milijuna ljudi“.¹²

Prema general-pukovniku Fedoru Dragojlovu, u vrijeme predaje pred Bleiburgom, u području Celje-Šoštanje-Slovenjgradec nalazilo se više od 100.000 pripadnika HOS-a i civilnog pučanstva, u istom se trenutku pred Bleiburgom nalazilo 150.000 ljudi (od čega su prema Dragojlovu 90% bili pripadnici HOS-a), a treći dio, uglavnom civilnih izbjeglica izmiješanih s manjim dijelovima vojnih postrojbi (prema procjenama više od 100.000 do 150.000 ljudi) koji još tada nisu stigli u Bleiburg; u tijeku marša su se predavali u posebnim skupinama, tamo gdje su se u tom trenutku nalazili.¹³

Jedan od predstavnika JA i komesar 51. divizije potpukovnik Milan Basta naveo je „da su od generala koji su došli u njihov stožer saznali da u koloni ima sigurno preko 100.000 vojnika i oficira. I još mnogo civila. S obzirom na posljednje bitke i stalna osipanja, ni oni sami ne znaju točan broj.“¹⁴

U izvješćima JA navode se gubici za vrijeme od 8.-15. svibnja 1945.: 142 poginula, 324 ranjena i 55 nestala pripadnika Treće armije JA; a za neprijateljske snage (HOS) navode se gubici: ubijenih 25.000, ranjenih 4.000, te zarobljenih oko 60.000 ustaša i domobrana, te oko 5.000 domobrana;¹⁵ međutim, ništa se ne govori o zarobljenom pučanstvu i njegovoj sudbini.

Iz svjedočenja preživjelih, nedvojbeno je jasno da su nakon izručenja partizanima uslijedile **kolone i marševi smrti**; bili su prepušteni na milost i nemilost Jugoslavenskoj armiji i novoj jugoslavenskoj komunističkoj vlasti, a potom nemilosrdnom stradanju, odnosno precizno osmišljenom likvidiranju velikog dijela zarobljenih već u Sloveniji; u kolonama, više od tisuću grupa, upućivani su na marševe kroz Sloveniju, Hrvatsko Zagorje, Podravinu i Slavoniju prema Banatu i dalje kroz Srbiju sve do Makedonije, Kosova i Crne Gore; drugi je pravac išao iz Slovenije prema Zagrebu, Karlovcu, Sisku, na Banovinu i Kordun, prema Primorju, u Istru, na otoke, u Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru.¹⁶

16. svibnja, prema iskazu milana Baste, kolona je bila formirana duž cijelog puta od Dravograda (gdje je bio prvi sabirni centar) do Maribora, **gotovo 60 kilometara**.¹⁷

---

¹¹ Anđelko Mijatović, n.dj.

¹² Tolstoj Nikolaj: „Ministar i pokolji - Bleiburg i Kočevski rog 1945.“, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1991.

¹³ Anđelko Mijatović, n.dj.

¹⁴ Milan Basta: „Rat posle rata: Pavelićevi generali se predaju“, Stvarnost, Zagreb, 1963.

¹⁵ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije: Operacije Jugoslavenske armije 1945. godine, Vojnoistorijski institut Beograd, Tom XI., knj. 1., 1971.; knj. 2., 1969.; knj. 3., 1976.; knj. 4., 1975.

¹⁶ Anđelko Mijatović, n.dj.

¹⁷ Milan Basta: „Rat posle rata“, Zagreb, 1963.

Pred Mariborom je uslijedio prisilni marš, moralo se stalno trčati; tko nije mogao trčati, bio je odmah ubijen; svi koji su se iz bilo kojeg razloga odvajali od kolone, bez razmišljanja su ubijani. ¹⁸

Na tim prisilnim marševima bili su pljačkani, premlaćivani, ubijani i likvidirani pojedinačno, u manjim i većim skupinama, bez suda i osude; vrlo često izloženi iscrpljivanju žeđu i glađu; o tome ima puno svjedočenja – jedno je potpukovnika Krunoslava Bačića ili Ivana Hrvoja koji svjedoče kako su partizani ubijali kako bi tko baš htio i na koga bi nabasao (kod Dravograda, prema Ivanu Hrvoju, partizani su otvorili vatru na izbjegličku povorku i tom prigodom pobili preko 100 ljudi ... I.H.: „Vidio sam svojim očima neku ženu, kako u strahu bježi prema Dravi, vukući za sobom djevojčicu staru 8-10 godina. Nije učinila niti 50 koraka, kad je zahvati rafal iz automata, te padne mrtva, zajedno sa svojom djevojčicom...“). ¹⁹

U Mariboru je bilo glavno sabiralište i masovno stratište zarobljenika; tu se vršila selekcija zatvorenika – odvajali su se časnici i dočasnici od vojnika i civila, te su se odvozili na uzletišta Tezno, gdje su ubijani strojnicama (tu je navodno ubijeno 24.000 ljudi); prema iskazima stražara koji su pratili žrtve, u kolonama je iz Maribora odvođeno po nekoliko tisuća vojnika i civila kamionima Crvenog križa, sedam kilometara od Maribora prema Ptuj, gdje su bili protutenkovski rovovi; tu su ih svlačili i oduzimali dragocjenosti (satove, prstenje...) te su ih potom likvidirali. ²⁰

Prema povjesničaru i sudioniku Bleiburške tragedije dr. fra Otonu Knezoviću, vojska i narod koji je stigao u Maribor nije se mogao prebrojiti, stizale su stotine tisuća ljudi. ²¹

KOLIKO IH JE NAPUSTILO MARIBOR I BILO UKLJUČENO U KRIŽNIM PUTOVIMA ???

*U Sloveniji je do sada pronađeno **410 „prikritih grobišć“** – masovnih grobišta u **298 jame, 87 provalija, 15 protutenskovskih rovova, 6 rudnika i 4 protuzračna skloništa**; procjenjuje se da je u Sloveniji likvidirano **190 tisuća osoba** različitih narodnosti, među kojima glavninu čine pripadnici hrvatske narodnosti.*

Masovna grobišta nalaze se na lokacijama u Bistrici ob Sutli i njezinoj okolici, kraj Rogaške Slatine, na trideset lokacija u okolici Celja, u okolici Krškoga, između Krškoga i Laškoga, u okolici Kamnika, Kamniške Bistrice, između Velenja i Slovenjgradeca, na Poljani pri Preveljah, kraj Dobove, na Gorenjskom, u okolici Crnogroba, zatim u Kočevskom rogu, Teznu kraj Maribora, Starom Hrastniku, Bistrici ob Sutli, Ilirskoj Bistrici, Krakovskom gozdu, u Mostecu, u okolici Šoštanja i drugdje. ²²

---

¹⁸ Svjedočenje Krunoslava Bačića i Ivana Hrvoja; objavio A.Mijatović.

¹⁹ Anđelko Mijatović, n.dj.

²⁰ Isto.

²¹ „Bleiburška tragedija hrvatskog naroda“, uredio Vinko Nikolić, Knjižnica Hrvatske revije i Agencija za marketing – Azinović, Zagreb, 1993.

²² Mitja Ferenc: „Prikrito in očem zakrito ...“, Celje, 2005.

Prema svjedočenjima (Ivana Gugića) koji je bio stražar, u Celju su postojala dva velika logora i iz tih logora su ljudi masovno odvođeni na strijeljanje na Maceljsku goru, zatim u Teharje; neki svjedoci tvrde da je u Teharju strijeljano oko 10.000 zarobljenika, u jednom rudniku kraj Hrastnika ubijeno je 7.000 zarobljenika; u starom rudniku u Laškom, ubačeno je oko 3.000 leševa, u mjestu Ratecu ubijeno je oko 3.000 zarobljenika hrvatske i crnogorske narodnosti. ²³

Iz Slovenije, gdje su formirane kolone, one koje nisu stigli pobiti, upućivali su u marševima smrti kroz Hrvatsku; kolone su se kretale u nekoliko pravaca:

- a) Iz Maribora prema Ptuju, Varaždinu, Slatini, Osijeku i dalje;
- b) Iz Maribora kroz Krapinu i Celje prema Zagrebu i dalje;
- c) Iz Jesenica i Ljubelja kroz Kranj i Ljubljanu prema Kočevju, prema Zagrebu i kroz Novo Mesto prema Karlovcu;
- d) Iz Jesenica kroz kranj, Ljubljanu, Rudnik, Kočevje i Delnice u Rijeku;

Iz Celja kroz Krapinu i Zidani Most prema Zagrebu; zarobljeničke kolone koje su se kretale kroz Zidani Most prema Zagrebu također su se dijelile: jedne su kroz Zaprešić išle dalje prema Zagrebu, a druge su kroz Breganu i Samobor išle prema Sisku i prema Karlovcu, Vojniću i Topuskom; iz Zagreba su se kolone također kretale u više smjerova: Zagreb-Sisak-Petrinja; Zagreb-Ivanićgrad-Kutina-Novska-Okučani-Nova Gradiška-Požega; Zagreb-Sisak-Kutina-Jasenovac; Zagreb-Karlovac-Gračac-Knin-Šibenik-Metković (brodom) – Mostar; pojedine kolone su tjerane sve do Đevđelije; ²⁴ tjerali su ih da pješice trče ili marširaju, a nekolicina je išla vlakom (koji nisu mogli stati u vagon, bili su ustrijeljeni na stanici). ²⁵

U Zagrebu je bilo nekoliko logora (Prečko, Maksimir, kod Autobusnog kolodvora, u Vrapču, na aerodromu u Borongaju ...) u koje su nove vlasti zatvarale neistomišljenike, koje su likvidirali bez sudskih osuda; načelnik OZNE-e Ministarstva obrane DF Jugoslavije Aleksandar Ranković 17. svibnja uputio je pismo OZN-i za Hrvatsku u kojoj je izrazio nezadovoljstvo malim brojem likvidacija od ulaska u Zagreb. ²⁶

U depeši piše: „Vaš rad u Zagrebu je nezadovoljavajući. Za deset dana u oslobođenom Zagrebu strijeljano je samo 200 bandita. Iznenaduje nas ova neodlučnost za čišćenje ZGB-a od zlikovaca. Radite suprotno od naših naređenja, jer smo rekli da radite brzo i energično i da sve svršite u prvim danima. Zaboravljate da u Zagrebu sada ima skoro milion stanovnika i da se tu slegao sav ustaški aparat koji je bježao iz unutrašnjosti pred našom vojskom.“

Procjenjuje se da je tada u Zagrebu bilo zatvoreno u zatvore i logore više od 80.000 muških i ženskih osoba; tada su iz zagrebačkih bolnica pokupljeni ratni ranjenici i drugi „sumnjivi“ bolesnici i najokrutnije likvidirani u bližoj i daljoj okolici Zagreba. ²⁷

---

²³ Anđelko Mijatović, isto.

²⁴ Anđelko Mijatović, n.dj.

²⁵ Potpukovnik Krunoslav Bačić u: „Spomenica povodom 50-te obljetnice Bleiburga i Križnog puta 1945.-1995.“, uredio Mirko Valentić.

²⁶ Josip Jurčević: „Bleiburg -jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima“, Zagreb, 2005.

²⁷ Anđelko Mijatović, isto.

U izvješću Glavnog štaba Jugoslavenske armije za Hrvatsku upućenom Generalštabu JA 15. svibnja piše da se u logorima u Hrvatskoj nalazi 77.047 zarobljenika, od čega u logoru Prečko 15.000, Vrapču 943, Zagrebu (vjerojatno na Kanalu) 4.190.

*Prema procjenama, tada je s područja Zagreba pobijeno više od **15.000** civilnih osoba, bez ikakva suđenja i po propisima koje su sastavljali OZN-a i područni partijski komiteti; samo u Zagrebačkoj gori i njenom podnožju likvidirano je od svibnja do kolovoza 1945. godine **9.150 civilnih osoba**; ²⁸ Mjesta na kojima su vršene likvidacije nalaze se u području Gornjeg Vrapča, Gornjim Mikulićima, na više od dvadesetak lokacija u Gračanima, u šestinama, Mlinovima, kraj bolnice Brestovac, na Jelenovcu, Mirogoju, Remetama, Maksimiru, Bukovečkoj šumi, Markuševcu, Čučerju, na Markovu polju, Sesvetama, u Horvatima, Rakovu Potoku ...*

Ostali zarobljenici koji su pristizali iz Slovenije (sa Loibaškog polja i Bleiburga) preko Zagreba, nastavljali su put kroz Zagreb u nepoznato.

Često su svjesno bili provođeni kroz mjesta naseljena pretežno srpskim pučanstvom, gdje su uz blagonaklonost onih koji su ih sprovodili, premlaćivani, trovani hranom i vodom, te ubijani na najokrutnije načine i od toga pučanstva. ²⁹

Tako je jedna kolona između 300-500 ljudi pobijena kod Čazme, tijekom puta bili su sustavno premlaćivani i ubijani kako se kojem vojniku JA prohtjelo; ³⁰ to je bila sudbina jedne od kolona, a sličnu sudbinu su imale i druge kolone.

Na putovima kojima su prolazile kolone smrti ili uz njih, u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, do sada je poimenično popisano 1.100 masovnih gubilišta na kojima su se vršile masovne likvidacije sudionika Križnog puta.

Prema istraživanjima Komisije za žrtve rata i poraća 1991. godine u području Iloveca u 22 masovne grobnice (od 135 utvrđenih u tom predjelu) pronađeno je 1.164 kostura; u Donjem Macelju, u predjelu Lepe Bukve, pronađena je masovna grobnica u kojoj su noću između 4. i 5., te 8. i 9. lipnja likvidirani 21 svećenik, redovnik i bogoslov Provincije Bosne Srebrene, Hercegovačke franjevačke provincije, Vrhbosanske nadbiskupije, Krčke biskupije, Đakovačke biskupije i Zagrebačke nadbiskupije.

Procjenjuje se da je na području Gornjeg i Donjeg Macelja likvidirano od deset do dvadeset tisuća osoba, među kojima je i tisuću i petsto Nijemaca; u spomen na te žrtve u Donjem Macelju se podiže spomen-crkvica s kosturnicom u koju će biti pohranjene kosti toga zločina.

U zaprešičkom području sudionike Križnog puta masovno se strijeljalo – u Zaprešiću, Brdovcu, Javorju, Ključu Brdovečkom, Prudnici, Šenkovcu i drugdje u okolici Zaprešića.

U Karlovcu je bio poznat zloglasni logor Dubovac, iz tog su logora zarobljenici odvođeni na prikladna mjesta za strijeljanje na karlovačkom gradskom području i na području Duge Rese, Petrakova Brda, Gornjeg Mrzlog Polja, Brezove Glave, Vukmaničkog Cerovca, Rečice, Tušilovića.

U Ogulinu i okolici poznato je više od dvadeset masovnih grobišta sudionika hrvatskog Križnog puta

---

²⁸ Isto.

²⁹ Anđelko Mijatović, isto.

³⁰ Svjedočenje pričuvnog časnika HOS-a Kazimira Kovačića.

i tamošnjeg pučanstva; grobišta se nalaze na područjima Josipdola, Generalskog Stola, Krnjaka, Vojnića (844 žrtve), Slunja.

Na Baniji su poznata stratišta sudionika Križnog puta oko Gline u Majskim poljanama, u jami Grabovac, u šumi Šaševa (procjenjuje se oko četiri-pet tisuća žrtava), Donjem Selištu, Klasniću, Stankovcu; kraj Petrinje u šumi Brezovica (prema procjenama oko 5-6 tisuća žrtava), Mostecu (oko dvjesto žrtava).

U Čemernici kraj Topuskog bio je zloglasni likvidacijski logor pod zapovjedništvom JA iz Petrinje u koji su zarobljenike dovodili iz logora u Zagrebu, Karlovcu, Sisku i drugdje; procjenjuje se da je u okolnim jarcima i vododerinama poubijano više od 10.000 zarobljenika HOS-a i njemačke vojske. Oko Gvozda masovne grobnice sudionika Križnog puta nalaze se u Blatuši, u šumi Muljci (procjenjuje se oko dvije tisuće žrtava), u Kozarcu (710) žrtava.

Masovna stratišta i grobišta pripadnika HOS-a i drugih sudionika Križnog puta u Lici nalaze se na više mjesta u području i okolici Gospića, Otočca, Brinja, Korenice i drugdje; u Gorskom kotaru u okolici Brod Moravica, oko Rijeke, Kostrene, Kraljevice, Crikvenice, u Kastvu, na Cresu kraj mjesta Beli; u Istri u jami u predjelu Miljeva kraj Buzeta, na dva mjesta kraj Pazina, u jami Golubična uz cestu između Raklja i Krnice.

Područje Siska s po zlu glasu poznatim logorima Viktorovac i Staklana također je stratište mnogih žrtava Križnog puta; masovne su grobnice utvrđene u šumi iza Starog Farkašića, između Željezare i Capraga, gdje je, pretpostavlja se, strijeljano više od tri tisuće ljudi, na Viktorovcu, u Lalićevu gaju, a neki su ubijani i bacani u rijeku Kupu; više je svjedočenja o logoru u Jasenovcu i tamošnjim likvidacijama zarobljenika.

U Hrvatskom Zagorju nalazi se više desetaka masovnih grobišta na području i u okolici: Varaždina, Ivanca, Lepoglave, Ludbrega, Novog Marofa, Beretineca, Donjeg Martijaneca, Gornjeg Kneginca, Sračineca, Trnovca Bartolovečkog, Vidovca, Visokog; masovna stratišta i grobišta nalaze se i u koprivničko-križevačkom području u mjestima i okolici Đurđevca, Križevaca, Ferdinandovca, Kalinovca, Kloštara Podravskog, Novigrada podravskog, u području Sirove Katalene, u šumi prema Klostru Podravskom procjenjuje se da je pobijeno dvije tisuće zarobljenika dovezenih u dva vlaka, a u šumi Limbuš kraj Kloštara Podravskog likvidirano je 400-500 zarobljenika.

U području Bjelovara i okolici, iz tamošnjeg sabirnog i tranzitnog logora Vojnović ubijeno je uz sam logor u šumi oko tri tisuće pripadnika HOS-a, dok se za ukupno bjelovarsko područje procjenjuje da je ubijeno od osam do devet tisuća ljudi; masovna stratišta i grobišta nalaze se oko Bjelovara, Čazme, Daruvara, Grubišnog Polja, Velike Pisanice, Ivanić grada, Kutine, Lipika, Pakraca, Stare Gradiške (u području i oko kaznionice), Nove Gradiške (u Rešetarima, na Cerničkom brdu, Malčanskom brdu, Urijama, Mašić streljani, Kruljčevoj ledini), Slavonskoga Broda i drugdje; poznata masovna stratišta i grobišta mogu se dalje pratiti u području Slatine, Virovitice, Čačinaca, Gradine, Suhopolja, Voćina.

O zločinima kraj Suhopolja šestorica pripadnika NOV-a i NOP-a: Ivan Lucović, Stjepan Reder, Mirko Vinter, Gjuro Stipičić, Josip Škvorc i Ferdinand Lisinski, 20. srpnja 1945. izvijestili su ratnog sekretara CK KPH i ministra trgovine i industrije u tadašnjoj jugoslavenskoj vladi Andriju Hebranga – o masovnom zločinu navodi se: „Pred oko mjesec dana bilo je dotjerano u Suhopolje nekoliko stotina zarobljenika, koje su otpremili u obližnju šumu i tamo sve potukli. Iste su najprije isprebijali, pa su ih

onda klali. To su izvršili drugovi iz 4. bataljona V. proleterske Crnogorske brigade koji su bili onda u Suhopolju, a kad su se vraćali u Suhopolje govorili su narodu kako su ih klali ....³¹ Ustanovljeno je da je ukupno ubijeno zarobljenika između Pitomače i Sladojevaca 1.416 ljudi; kraj sela Tropinska ta ista brigada pobila je sedamsto pripadnika HOS-a.

Likvidacije pripadnika HOS-a i civilnih osoba „neprijatelja“ obavljane su i u južnoj Hrvatskoj; pretpostavlja se da je kraj Trogira, uz cestu Trogir – Šibenik i kraj groblja sv. Ivana strijeljano više od dvije tisuće pripadnika HOS-a.

Mnoga masovna stratišta i grobišta iz vremena Križnog puta hrvatskoga naroda 1945. nalaze se i na području Bosne i Hercegovine: Bosanskog Broda, Bosanske Gradiške, Brčkog, Čapljine, Drvara (Tičevo), Han Pijesak, Ljubinja, Mostara, Sarajeva, Stoca, Trebinja, Vlasenice, Zenice, Cazina (Pećigrad), Male Kladuše (Marijanec), Prnjavora (šuma Dolina) i drugih mjesta.

Kraj sela Grede (Bosanski Brod), likvidirano je oko dvije tisuće pripadnika HOS-a; u šumi kraj Lužana likvidirano ih je oko tisuću; u Podgracima u Potkozarju (ispod Mrakovice) – poznatog vrha planine Kozare pripadnici JA su u svibnju i lipnju 1945. na najokrutniji način likvidirali više tisuća zarobljenih pripadnika HOS-a, katolika i Muslimana, podrijetlom iz BiH, dovedenih iz zarobljeničkog logora u Požegi.

U Hercegovini je masovno strijeljanje vršeno oko Mostara, gdje su ih ubijali i bacali u Neretvu, odvodili ih i ubijali u jamama oko Stoca (jama Varduša u koju je iz Mostara i drugih mjesta dovedeno, procjenjuje se, više od 7.000 ljudi), Ljubinja, Nevesinja, Bileća, Trebinja i drugdje.

Mnoge uhićene Hrvate u Hercegovini vlakovima su vodili prema Crnoj Gori, usputno ih na pojedinim željezničkim postajama izvodili iz vagona, odvodili ih k unaprijed određenim jamama: kraj Hrženog Dola, Veličana, Jasenice-Luga, Taleža, Orah, Gluhe Smokve, Aleksine Međe, Babina Zuba, Vilusa, oko Bileća i u kanjonu Morače i likvidirali ih u njima; na Čemovskom polju kraj Podgorice u lipnju 1945. likvidirano je nekoliko stotina pripadnika HOS-a.

O daljnjem stradavanju zarobljenika na Križnom putu svjedoče i logori u Banatu i Bačkoj (Bečej, Bela Crkva, Apatin, Sombor, Novi Sad, Novi Vrbas, Pančevo, Kovin i Vršac); u Srbiji (u Beogradu, Boru, Užicama, Kraljevu, Jabuki kraj Užica, Aleksincu, Petrovcu na Mlavi, Požarevcu, Čačku, Čupriji, Nišu, Smederevu), u Trepču na Kosovu; u Makedoniji u Skoplju, Demir Kapiji i Velesu; u Crnoj Gori u Titogradu, Danilovgradu, Nikšiću, Tivtu i Kotoru.

***

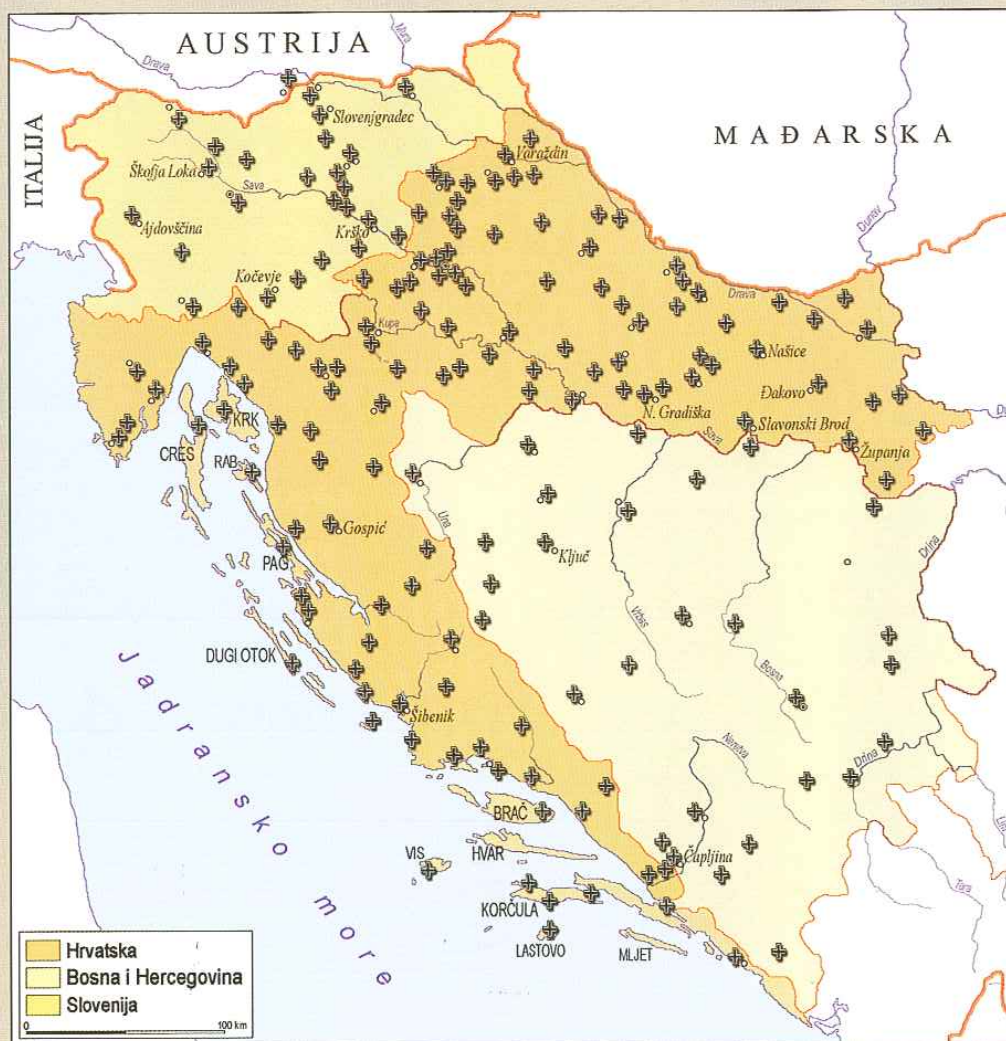
---

³¹

Više: A.Mijatović, n.dj.

pravci Hrv. križnog puta

Pregled značajnijih masovnih grobišta ubijenih hrvatskih vojnika i civila na području poratne Jugoslavije.

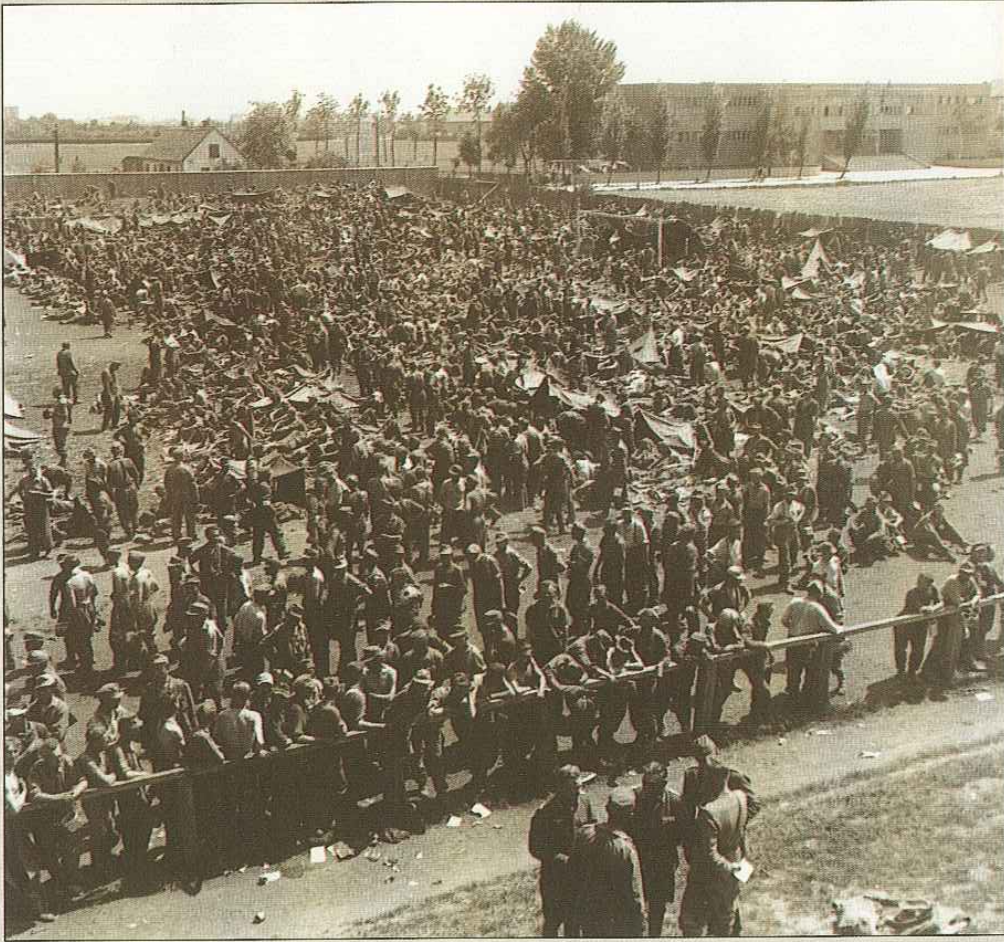

Prizor iz jedne od 26 istraženih masovnih grobnica na Maceljskoj gori u kojoj su otkriveni posmrtni ostaci pogubljenih zarobljenika, hrvatskih vojnika i civila zatočenih u nekoliko obližnjih koncentracijskih logora.

Pregled većih koncentracijskih logora na području poratne Jugoslavije.

Zarobljenički logor Maksimir u Zagrebu, svibanj 1945. godine.

Izvadak iz: „KRATKI POVIJESNI PREGLED ZLA NAD HRVATSKOM I U HRVATSKOJ (osvajanja, progoni, ubijanja, pljačke, zatiranja, ...)“, voditelj projekta Slobodan Praljak, uredio Tomislav Đonlić, Zagreb, 2006.:

***

FOLKSDOJČERI

Neosporna je činjenica da su najteže demografske gubitke u poraću pretrpjeli upravo Folksdojčeri; veliki gubitak Nijemaca objašnjava se vojnim i civilnim žrtvama u ratu, zatim poratnim stradanjima u raznim vidovima interniranja i na prisilnom radu u Jugoslaviji, te masovnom emigracijom, nešto za vrijeme, a najviše na kraju i nakon završetka Drugog svjetskog rata; historiografi i demografi iznose podatak o demografskom gubitku oko 460.000 Nijemaca u Jugoslaviji, dakle, ukupnom broju iseljenih, umrlih i nerođenih.

Popisom stanovništva od 31. marta 1931. godine utvrđeno je da u Kraljevini Jugoslaviji živi 499.969 ili 3.59% stanovnika kojima je njemački jezik materinski. ¹

Prvim poslijeratnim popisom stanovništva (1948.g.) utvrđeno je da u novoj Jugoslavenskoj državi živi samo 55.337 pripadnika njemačke nacionalne manjine (Austrijanci su na popisu 1948.g. uključeni u rubriku „Ostali“); Nijemcima se deklariralo samo 10.144 stanovnika; ² izvjestan broj Nijemaca se uslijed straha denacionalizirao (Kriptonijemci) i izjašnjavao se kao pripadnik nekog drugog naroda. Zbog duhovnog ozračja koje je agresivno promicala nova vlast, usred netrpeljivosti i neprijateljskog raspoloženja prema njemačkoj nacionalnoj manjini, Nijemci u Jugoslaviji nisu mogli održati svoja temeljna egzistencijalna, kulturna i gospodarska prava; za njih su postojale samo dvije mogućnosti: ili se iseliti ili se asimilirati.

Tako se sa svakim novim popisom stanovništva bilježi njihov pad : 1953.g. u Jugoslaviji je bilo 60.536 Nijemaca i 1.459 Austrijanaca; 1961.g. 12.785 Nijemaca i 852 Austrijanca; 1981.g. 8.712 Nijemca i 1.402 Austrijanca.

Sudbina Folksdojčera u Jugoslaviji tijekom i nakon Drugog svjetskog rata vezana je, od strane partizanskog pokreta i komunističke vlasti, uz propast trećeg Reicha; Folksdojčeri su bili proganjeni, uhićivani i zatvarani u logore.

Tijekom Drugog svjetskog rata vodstvo njemačke narodnosne skupine suočilo se s činjenicom da zbivanja na ratištima i opće stanje ne omogućuju sigurnost života i imovine; već potkraj 1943., nakon početnog preseljenja Folksdojčera iz najugroženijih područja, vođa njemačke narodne skupine Branimir Altgaver pristupio je izradi plana za potpunu evakuaciju Nijemaca iz Slavonije i Srijema (jer je u tom području bila naseljena glavnina njemačkog stanovništva u Jugoslaviji).

U prvoj polovici 1944. evakuacije su bile sporadične, a već u drugoj polovici i potkraj '44. godine dobivaju organizirano obilježje.

---

¹ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931.g.

² Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948.g., knj. IX, Stanovništvo po narodnosti, FNRJ, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1954.

Posljednja etapa preseljenja Folksdojčera započela je 16. rujna 1944.g. dostavljanjem proglašenja i naredjenja u zapečaćenoj kuverti. Upućivane su svim mjesnim rukovodstvima Njemačke narodne skupine ili ovlaštenim osobama, s napomenom da se može otvoriti i primijeniti samo u slučaju lozinke „Heimatnot“ – Domovina u nevolji; iseljavanjem je rukovodio Stožer za evakuaciju koji je i izradio plan iseljavanja.

Prema podacima rukovodstva Njemačke narodne skupine, u posljednjoj etapi evakuirano je oko 110.000 Folksdojčera. Preko tiska, radija, letka i proglašenja upozoravali su Folksdojčere na osvetu komunistima i partizanskog pokreta. Koliko je sve to bilo opravdano, pokazao je razvoj događaja.

Na Potsdamskoj konferenciji savezničkih sila pobjednica u ratu (17. srpnja – 2. kolovoza 1945.), zaključeno je (XII „Uredno iseljavanje njemačkog stanovništva“) ³ da se preostalo stanovništvo iz Poljske, Čehoslovačke i mađarske preseli na područje Njemačke. Preseljenje (etničko čišćenje) legalizirano je kao najtrajnije i zadovoljavajuće rješenje i trebalo se obaviti organizirano i na „human“ način. ⁴ Oni koji se nisu našli u zaključcima Potsdamske konferencije, riješili su problem Nijemaca na još drastičniji način (ponajprije Jugoslavija).

NKOJ i Predsjedništvo AVNOJ-a u travnju 1944.g. u „Nacrtu deklaracije o osnovnim pravima nacija i građana Demokratske Federativne Jugoslavije“, odlučili su da „u interesu obezbeđenja i učvršćenja demokratskog poretka i bratstva naroda Demokratske Federativne Jugoslavije, u interesu obezbeđenja svih tekovina narodnooslobodilačke borbe, zabranjuju se, progone i uništavaju od strane vlasti sve fašističke i profašističke organizacije i delatnosti, kao uperene protiv slobode, nezavisnosti i bratske zajednice naroda Jugoslavije. Sva imovina ovakvih udruženja konfiskuje se u korist naroda.“ **(Dokument-1)**

Komunističke vlasti u Jugoslaviji namjeravale su što više Nijemaca i Austrijanaca protjerati iz zemlje. Folksdojčere nisu više smatrali državljanima Jugoslavije, i zauzele su stav o zabrani povratka izbjeglih i protjeranih Nijemaca i Austrijanaca.

Proglasivši Folksdojčere kolektivnim krivcima i neprijateljima, komunistička vlast im je konfiscirala imovinu i oduzela nacionalna i građanska prava – oduzeto im je jugoslavensko državljanstvo i brisani su iz biračkih spiskova. **(Dokument-5)**

Postupak kojim se provodila konfiskacija, bio je prema odluci Predsjedništva AVNOJ-a od 21. studenog 1944.g. više nego jednostavan. Pitanje njemačke imovine je riješeno bez kompromisa, nije postojala razlika između njemačke državne i privatne imovine, jer su domaći Nijemci – jugoslavenski državljanji, u pravima bili izjednačeni potpuno s Nijemcima iz Trećeg Reicha i proglašeni su neprijateljima jugoslavenskog naroda. **(Dokumenti-6,7)**

U Jugoslaviji je od sredine 1945.-1948.g. konfiscirano 97.720 posjeda površine 637.939 hektara folksdojčerske zemljišne imovine; od toga: u Sloveniji je oduzeto 5.703 posjeda površine 114.780 hektara, u Hrvatskoj 20.457 posjeda površine 120.977 hektara, u Bosni i Hercegovini 3.523 posjeda

---

³ Usp. Ujedinjene nacije, Zbirka dokumenata 1941.-1945., Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1947., str. 124-125.

⁴ Usp. Fritz Krotz: „Das Potsdamer Abkommen und seine volkerrechtliche Bedeutung“, Frankfurt/M., Berlin, 1969.

površine 12.733 hektara, u Vojvodini 68.035 posjeda površine 389.256 hektara i u Srbiji 1 posjed površine 193 hektara. ⁵ U razdoblju od 1945.-1947.g. održano je preko dvadeset tisuća rasprava o objektima agrarne reforme; za posjede njemačke i austrijske manjine, kao i za posjede narodnih neprijatelja, nisu održavane rasprave; za njih su kotarske komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju donosile odluku o utvrđivanju objekata agrarne reforme na osnovu presuda kotarskih narodnih sudova. ⁶ Od ukupnog zemljišnog fonda agrarne reforme i kolonizacije, folksdojčerski posjedi su zastupljeni s 59%, a površinom zemljišnog posjeda sa 37 %. ⁷

Od prosinca 1944. godine do ožujka 1948. godine postojalo je sedamdesetak logora (različitih vrsta) za preostale Nijemce / Folksdojčere u Jugoslaviji, koje su uspostavila službena tijela tadašnje države. Dokumenti potvrđuju da su u logore upućivane cijele obitelji s djecom, bez obzira na godine. Prema njemačkim / folksdojčerskim podacima od 195.000 Nijemaca koji su ostali u Jugoslaviji, od kraja 1944. godine do početka 1948. godine u jugoslavenskim logorima (Velika Pisanica, Šipovac-Našice, Gakovo...) bilo je internirano oko 170.000 osoba njemačke narodnosti; od bolesti, iznemoglosti, gladi i zime umrlo ih je ili je ubijeno oko 60.000 Folksdojčera, uglavnom staraca, žena i djece (do sada je oko 70% žrtava poimenično identificirano). Oko 6.000 djece mlađe od 14 godina smrtno je stradalo u poslijeratnim jugoslavenskim logorima samo zato što su bili Nijemci. **(Dokumenti-10, 11a + 11b, slika 12)**

---

⁵ Nikola Gaćešić: „Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945.-1948.“, Matica Srpska, Novi Sad, 1984., str. 78-79.

⁶ Usp. Marijan Matić: „Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945.-1948.“, Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb, 1990.

⁷ Nikola Gaćešić: „Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945.-1948.“, Matica Srpska, Novi Sad, 1984., str. 78-79.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU

SLUŽBENI LIST

DEMOKRATSKE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

SLUŽBENI LIST izlazi dva puta nedjeljno.
— Kopirati se ne smije. — Oglasi po
tarifi. — Cakical važen broj 62.574.

Utorak, 6. veljače 1945.

BEOGRAD

BROJ 2

GOD. 1

Cijena 16 din. po broju. — Pretplata za
prvo polugodište 1945 god. din. 1200.—
Redakcija: Brankova br. 26. — Telefon:
26-222 i 26-223.

25.

ODLUKA

O PRIJELAZU U DRŽAVNO VLASNIŠTVO NEPRIJATELJSKE IMOVINE, O DRŽAVNOJ UPRAVI NAD IMOVINOM NEPRISUTNIH OSOBA I O SEKVESTRU NAD IMOVINOM KOJU SU OKUPATORSKE VLASTI PRISILNO OTUĐILE

Član 1

Denom stupanja na snagu ove Odluke prelazi u državno vlasništvo:

1. sva imovina Njemačkog Rajha i njegovih državljana koja se nalazi na teritoriju Jugoslavije;

2. sva imovina osoba njemačke narodnosti, osim Nijemaca koji su se borili u redovima Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ili su podanici neutralnih država a nisu se držali neprijateljski za vrijeme okupacije;

3. sva imovina ratnih zločinaca i njihovih pomagača, bez obzira na njihovo državljanstvo, i bez obzira na državljanstvo, imovina svake osobe koje je presudom građanskih ili vojnih sudova osuđena na gubitak imovine u korist države.

Imovina jugoslovenskih državljana pada u tom slučaju pod udar ove Odluke, bez obzira da li se nalazi u zemlji, ili inozemstvu.

Član 2

Imovina odsutnih osoba koje su u toku okupacije nesilno odvedene od strane neprijatelja ili su same izbjegle, prelaze u Državnu upravu narodnih dobara i njome će se upravljati kao sa povjerenim dobrom do konačnog rješenja u vlasništvu.

Imovina koja je pod pritiskom okupacionih vlasti prešla u vlasništvo trećih lica pada do daljeg rješenja pod sekvestar države.

Član 3

Pod imovinom u smislu ove Odluke imaju se smatrati nepokretna dobra, pokretna dobra i prava, kao zemljišni posjedi, kuće, namještaji, župe, rudarska prava, poduzeća sa svima postrojenjima i zalihama, papiri od vrijednosti, dragocjenosti, udjeli, dionice, društva, udruženja svake vrste, fondovi, prava uživanja, svakovrsna platežna sredstva, potraživanja, učešćavanja u radnjama i poduzećima, autorska prava, prava industrijskog vlasništva, kao i sva prava na naprijed pomenute predmete.

Član 4

Svaka imovina koja potpada pod član 1 i 2 ove Odluke, i za koju već postoji presuda građanskih ili vojnih sudova, ili je već prije donošenja ove Odluke prešla u državno vlasništvo ili pod državnu upravu, ili sekvestar u pojedinim federalnim jedinicama demokratske federativne Jugoslavije, stavlja se pod upravu i nadzor Državne uprave narodnih dobara kod Povjereništva za trgovinu i industriju. Ovo se odnosi na imovinu koju Povjereništvo za trgovinu i industriju oglašava za imovinu od općeg državnog značaja.

U slučaju da presuda još ne postoji ili još nije pokrenut postupak protiv vlasnika, predložit će privremeni prijelaz imovine pod upravu i nadzor Državne uprave narodnih dobara Država ili Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora ili njihovih pomagača. Ove komisije dužne su istodobno pokrenuti postupak kod građanskih ili vojnih sudova. Na isti način postupit će se sa imovinom osoba protiv kojih je kod sudova pokrenut postupak zbog krivičnog djela koje povlači gubitak imovine, a po izvještaju suda.

Član 5

Cilj postavljanja sve podržavljene ili sekvestrirane imovine pod udar i nadzor Državne uprave narodnih dobara jeste maksimalno iskorisćavanje te imovine za plansku proizvodnju radi što bržeg i što uspješnijeg dohivanja pobjede u oslobodilačkom ratu i za stvaranje uvjeta za uspješnu ekonomsku obnovu i izgradnju Jugoslavije kao cjeline i svih njenih federalnih jedinica. Pitanje državnog vlasništva, kao vlasništva Jugoslavije ili vlasništva pojedinih federalnih jedinica uredit će se kasnije posebnom odlukom Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, održavajući i poslije toga načelo upravljanja i proizvodnje po jednom općem državnom planu.

Član 6

Pravni poslovi osoba i poduzeća iz člana 1 ove Odluke koji su zaključeni od 6. travnja 1941. godine do obnarodovanja ove Odluke ili se zaključuju poslije donošenja ove Odluke s namjerom da se izbjegnu posljedice ove Odluke i sankcije predviđene Moskovskom i Teheranskom konferencijom, oglašuju se ništavnim.

Do sudske odluke o poništenju takvih pravnih poslova imovinom upravlja Državna uprava narodnih dobara kao u Članu 4, stav 2.

Član 7

Prijelazom imovine u vlasništvo države, odnosno pod njenu upravu, prestaje pravo raspolaganja dosadašnjih vlasnika, odnosno posjednika.

Član 8

Uprava nad imovinom podržavljenom ili sekvestriranom po ovoj Odluci spada u djelokrug Povjereništva za trgovinu i industriju.

Povjerenik za trgovinu i industriju izdavat će bilte odredbe i uputstva za izvršenje ove Odluke. Ukoliko su u pitanju interesi drugih resora sporazumjet će se sa nadležnim Povjereništva.

Član 9

Upravu i nadzor nad imovinom koja u smislu ove Odluke prelazi u vlasništvo, odnosno pod upravu države, vrši Državna uprava narodnih dobara u koju ulaze i predstavnici federalnih jedinica. Broj članova ove uprave odredit će Povjerenik za trgovinu i industriju. Članovi uprave postavljaju se rješenjem Povjerenika za trgovinu i industriju, u sporazumu sa Povje-

Odluka Predsjedništva AVNOJ-a (21. studenoga 1944.) o oduzimanju i podržavljenju imovine pripadnika njemačke manjine

GRADSKI NARODNI ODBOR
KOMISIJA ZA SASTAV BIRAČKIH SPISKOVA

u Osijeku, dne 16 listopada 1946.

Broj: 7 /1946.
Očevidnika III.

Predmet: Tiplhofer Adam i Katica
iz Osijeka Cvetkova 54

Broj   molba za upis u birački
spisak.

O D L U K A

U rješenju molbe u predmetu naveden za upis u
birački spisak grada Osijeka odlučuje ova Komisija na osnovu
člana 7 Zakona o biračkim spisakovima molbu odbiti.

R A Z I O Ž I:

Molitelji se odbijaju na osnovu člana 4 točke 3 Zakona o biračkim
spisakovima, jer su bili članovi Kulturbunda.

Protiv ove odluke dopuštena je žalba u roku od 5
dana računajući od dana primitka na Kotarski Narodni sud u Osijeku
putem ove Komisije u smislu člana 18 Zakona o biračkim
spisakovima.

O tom obavijest:

- 1./ Tiplhofer Adam i Katica
- 2./

Cvetkova 54
iz Osijeka
iz Osijeka

Smrt fašizmu-sloboda narodu!

Članovi komisije:

1.
2.

Predsjednik:

**Tipski obrazac odbijenice za upis u popis birača za pripadnike njemačke manjine
na temelju Zakona o biračkim spisakovima**

KOTARSKA KOMISIJA ZA KONFISKACIJU IMOVINE I IZVRŠENJE KONFISKACIJE U DJAKOVU

Broj: 363 /45 u Djakovu, 6. VI 1945

Na osnovu Odluke Antifašističkog vijeća narodnog oslobodjenja Jugoslavije od 21 novembra 1944 godine i čl. 30 Zakona o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije od 9. VI. 1945 godine, Kotarska komisija za konfiskaciju u Djakovu donosi sljedeću:

O D L U K U *Z 865/45*

Konfiscira se cjelokupna pokretna i nepokretna imovina osvajana po narodnosti Nijemca, a koja je za sada poznata na teritoriju Kotarskog N. O.-a u Djakovu i to:

a) **Nekretnine** sadržane u gruntovnom ulošku broj: 3.1/111A 3.1/111B
76.1000 i 1648 p.o. osvajani

1	2	3
1	2	3

b) **Pokretnine** prema popisu.

O b r a z l o ž e n j e

Kako je napred imenovano lice njemačke narodnosti bilo upisano u „Kulturbund“, a nije se nalazilo u redovima Narodno oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije, niti je podanik koje od neutralnih država, to je na osnovu člana 30 Zakona o konfiskaciji, a u vezi Odluke Antifašističkog vijeća narodnog oslobodjenja Jugoslavije od 21 novembra 1944 godine o prelazu neprijateljske imovine u državnu svojinu, valjalo donijeti rješenje kao u dispozitivu ove Odluke. Ostale odredbe iz dispozitivnog rješenja osnivaju se na točki 2, 3 i 4 Zakona o konfiskaciji.

Protiv ove Odluke nezadovoljnoj stranci pripada pravo žalbe u roku od 8 dana na Komisiju za konfiskaciju imovine i izvršenje konfiskacije pri Okružnom narodnom odboru u Slav. Brodu, putem ove komisije.

O ovome se izvješćuju:

- 1) Vlasnik Uwe-Li Ivan i Ana iz Gerjona
- 2) Staratelj za odsutnog vlasnika: Mjani M.O. Gerjani *tipa da ne predstavlja obavesti stranke koje ovjetuju interesu je*
- 3) Okružna uprava narodnih dobara u Slav. Brodu uz priklop komisijskog zapisnika o konfiskaciji nekretnina i popisa nekretnina — tim da je ta uprava već ranije sama pokretnine popisala i stavila u svoje skladište.
- 4) Kotarski narodno zemljoknjižni sud u Djakovu uz priklop komisijskog zapisnika radi postupka po čl. 30. toč. 6 Zakona o konfiskaciji, kada Odluka postane pravomoćnom.

Smrt fašizma — Sloboda narodu!

ČLANOVI KOMISIJE:
[Signature]
[Signature]
[Signature]

Tipski obrazac Kotarske komisije za konfiskaciju imovine i izvršenje konfiskacije u Đakovu, 1945.

KOMISIJA ZA KONFISKACIJU

pri Gradskom NO-u u Osijeku

Broj:

2925/47

U Osijeku, dne

2. XI 1945

ODLUKA

Na temelju odluke Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije od 21. XI. 1944. o prelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvstru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile, člana 1., toč. 1. i 2., a u vezi sa članom 30. Zakona o konfiskaciji, komisija sastavljena kod ovog NO-a odlučuje:

Sva imovina Nijemca
i njegove porodice

Štuler Marija rođ. Gros

iz Osijeka, ul.

Križokićeva

kbr. *41.*

prelazi u državno vlasništvo i to nepokretna i pokretna imovina bez obzira da li se ona nalazi u njegovoj državi ili je sa svog prvobitnog mjesta odnijeta u namjeri, da se spriječi ili ometa konfiskacija. Zabranjuje se dosadašnjem vlasniku svako raspolaganje sa popisanim imovinom.

Slijedom toga određuje se na osnovu točke 4. člana 30. Zakona o konfiskaciji, na nekretninama upisanim u grunt. ul. br. *46.11*

Štuler Marija rođ. Gros u Osijek, kojima je dosada bio vlasnik

iz Osijeka, uknjižba prava vlasništva za korist: F. N. R. JUGOSLAVIJE.

Ovu će uknjižbu obaviti na osnovu točke 4. člana 30. Zakona o konfiskaciji Kotarski narodni sud kao gruntovni sud u Osijeku, te o tom ovu komisiju odlukom obavijestiti.

Upravu i nadzor nad imovinom, koja u smislu ove odluke prelazi u vlasništvo države, vrši isključivo Gradska uprava narodnih dobara pri Gradskom NO-u u Osijeku.

Svako namjerno ošteđivanje, sakrivanje ili smanjivanje vrijednosti imovine kao i zlonamjerno otuđenje ili opterećenje, smatrat će se kao zločin protiv narodnog interesa i kaznit će se u smislu člana 31. Zakona o konfiskaciji sa prinudnim radom do 6 godina i gubitkom građanske časti u koliko djelo nije teže kažnjivo po Zakonu o zaštiti Narodnih dobara.

Protiv ove odluke dopuštena je žalba u roku od 8 dana po primitku ove odluke na komisiju za konfiskaciju pri pokrajinskom narodnom odboru odnosno pri Pretsjedništvu zemaljskog zakonodavnog organa. Nakon isteka ovog roka odluka postaje izvršna, odnosno odluka komisije za konfiskaciju pri pokrajinskom narodnom odboru odnosno pri Pretsjedništvu zemaljskog zakonodavnog organa odmah. Žalba se podnosi putem ove komisije.

Ova odluka se dostavlja:

1. Dosadašnjem vlasniku odnosno njegovom opunomoćeniku,

Gradskoj upravi narodnih dobara pri Gradskom NO-u u Osijeku, u tri primjerka.

Kotarskom narodnom sudu u Osijeku kao gruntovnom sudu.

4. Zemaljskoj upravi Narodnih dobara u Zagrebu.

5. Državnoj upravi Narodnih dobara u Beogradu.

Članovi komisije:

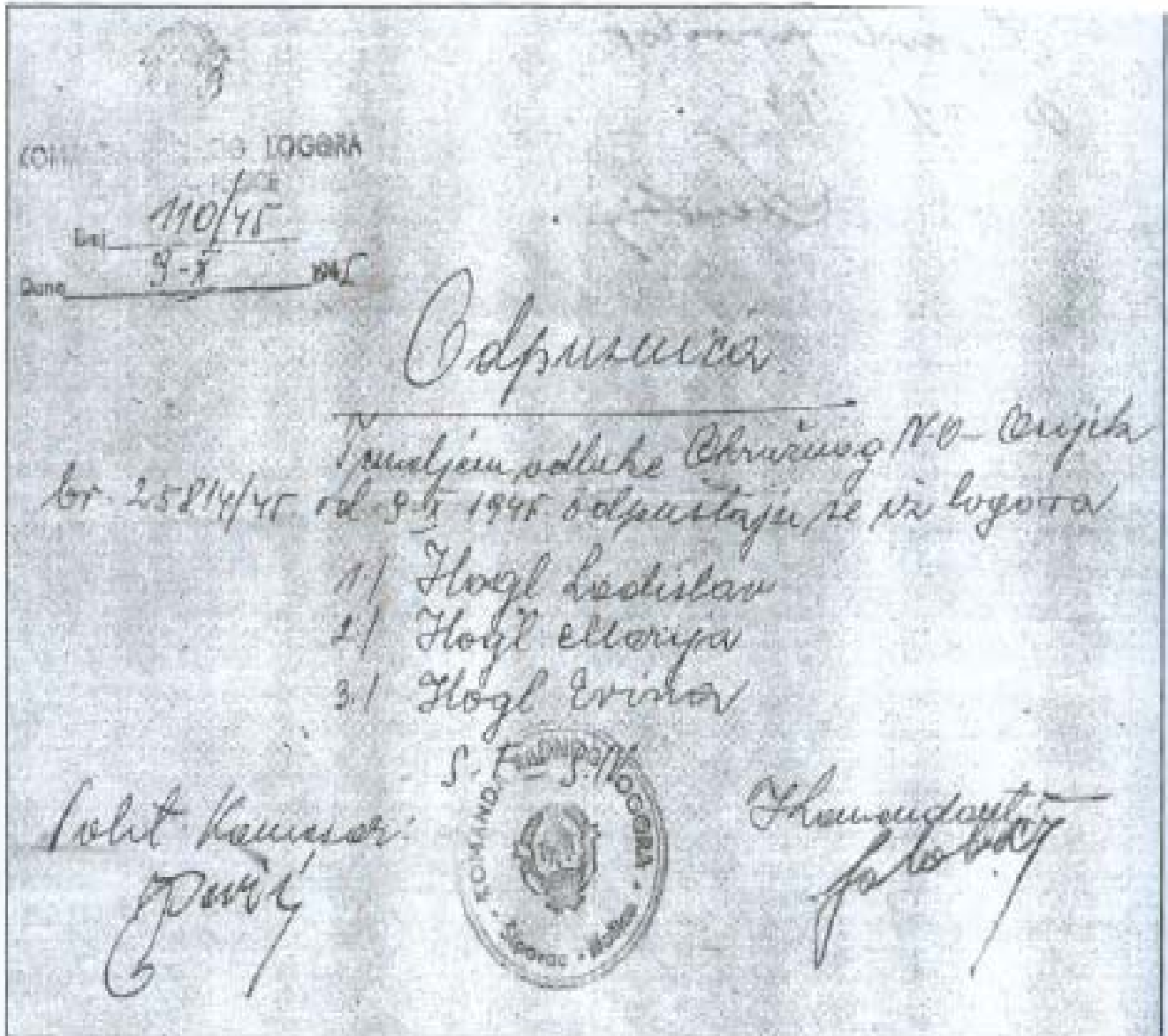
Članovi komisije:

Štuler Marija rođ. Gros

Klemen v.d.

Štuler Marija rođ. Gros

Tipski obrazac o konfiskaciji folksdojčerske imovine na temelju Odluke predsjedništva AVNOJ-a (21. studenoga 1944.) odnosno Zakona o konfiskaciji (9. lipnja 1945.)

Otpusnica iz Radnog logora Šipovac od 9. listopada 1945. za obitelj
Ladislava Hogela iz Osijeka

Narodna Republika Hrvatska
 Narodni odbor kotara Đakove
 Narodni odbor općine Vrbiča
 Broj: 1225/53

U Vrbiči, dne 12. studena 1953.g.

Helmkehrer-Beschelnigung
 No. 672-77 am 9. 3. 57 ausgest.
 Rog. Präs. Nordwürtt.

P O T V R D A

Kejom se potvrđuje, da obitelj Švob Josipa iz Žankovca sa slijedećim članovima
 1. Švob Josip rođj. 1935.g., 2. Švob r. Hirsberger Magdalena rođj. 1914.g., 3. Švob Stjepan rođj. 1930.g., 4. Švoj Jasip ml. rođj. 1934g., 5. Švob Magdalena rođj. 1938. god., 6. Švob Ana rođj. 1942. god. - nije upisana u knjigu državljana Narodne Republike Hrvatske koja se vodi kod ovog narodnog odbora iz razloga što se za vrijeme popisa nije nalažila na području ovog narodnog odbora. Ota obitelji je tada boravila u logoru u Krndiji kod Đakova, te od 10.VI.1945. do 5.V.1946. god.

Ova potvrda se imaće na vlastiti zahtjev Švoj Josipa a u svrhu priloga molbi za izlasku vizu, -
 Taksa po tar. broju 1 i 27 Zakona o taksama naplaćena i prepišno poništena. -
 Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Predsjednik
(Antun Radičević)
Radičević

T. Radičević
(Stjepan Radičević)

Potvrda NO općine Vrbiča kraj Đakova da su se Josip i Magdalena Švob iz Mrzovića sa djecom Stjepanom (1930.), Josipom (1934.), Magdalenom (1938.) i Anom (1942.) nalazili u logoru Krndija od 10. lipnja 1945. do 5. svibnja 1946.

623
23.VIII.

KOMANDA RADNOG LOGORA
 VALPOVO
 Broj: 623
 Valpovo, dne 23.VIII.1945

O T P U S N I C A .

Za Rotu Rothu, rođj. 1944. u Osijeku, koji se otpušta iz Radnog logora Valpovo na temelju odluke Oblasnog NO-a za Slavoniju, Upravnog odjela pod brojem 1552-2222/45 od 22.8.1945 i predaje na njegovu i ohranjivanje Balog Jelisavi, rođj. Salaj iz Osijeka.

Ova otpusnica važi kao propusnica za put od Valpova do Osijeka. Nemo se ove vojne i civilne vlasti, da imenovanoj osobi na putu do Osijeka na čine nikakve smetnje.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Pom. upravnika
S. O.

Upravnik logora
Rekodreva

Otpusnica iz Radnog logora Valpovo od 23. kolovoza 1945. za Ivicu Rotha (1944.) iz Osijeka

*Herta Gärtner (Indija, 1944.)
nakon bijega s bakom iz logora
Gakovo u Bačkoj umrla je od
posljedica logora u dječjoj
bolnici u Bad Hallu (Linz) u
Austriji 3. travnja 1946.*

ISELJAVANJE (TJERANJE) POLJAKA IZ JUGOSLAVIJE (BiH) 1946. godine

Kao posljedica direktnog četničkog terora u Bosni i Hercegovini nestala je etnička zajednica Poljaka. Poljaci su se u Bosnu i Hercegovinu naselili u vrijeme austrougarske vladavine; postojale su dvije grupe poljskih doseljenika: jednu su činili Poljaci koji su govorili poljski jezik i bili su katolici, a drugu Ukrajinci s ukrajinskim jezikom i unijatskom vjerom; bili su nastanjeni u kotarima Prijedor, Derventa, Bosanska Gradiška, Banja Luka i Bosanski Novi; ¹ Procjenjuje se da je koncem Drugog svjetskog rata u Bosni i Hercegovini živjelo oko 15.000 Poljaka. ²

Nakon završetka rata (1945.-1950.) na više mjesta u Bosni i Hercegovini bilo je pojedinačnih i manjih grupnih četničkih zločina, pa i žrtava, sve do uništenja posljednjih četničkih organizacija; među žrtvama su bili Hrvati, Muslimani i **Poljaci**.

Našavši se na vjetrometini, njihova zajednica je na konferenciji 1. srpnja 1945. izrazila namjeru vratiti se u Poljsku; s takvim zahtjevom njihova se delegacija obratila predsjedniku Vlade BiH Rodoljubu Čolakoviću; nakon toga poljski predstavnici (Jan Komuš, Jan Urban) obratili su se Ambasadi Republike Poljske u Beogradu, gdje su dobili podršku za svoje namjere; zatim su otišli u Poljsku i sastali se s poljskim predsjednikom, ministrima vanjskih i unutrašnjih poslova, i nakon pozitivna odgovora posjetili Donju Šleziju, gdje su izabrali teren za naseljavanje.

Problemi su uslijedili kada Vlada Jugoslavije nije htjela priznati odštetu za stečenu imovinu, tj. kuće i zemljište koje Poljaci ostavljaju. Jugoslavija je čak tražila da im Poljska plati odštetu za stoku i živežne namirnice koje Poljaci ponesu sa sobom u Poljsku.

Zbog toga su se delegati poljske manjine u Jugoslaviji 6. prosinca 1945. obratili Josipu Brozu pismom u kojem su tražili da se pitanja oko njihova iseljenja riješe što pravednije; među ostalim pišu i ovo: „Okupator, a osobito četnici, zato što smo kompaktno učestvovali u N.O.P.-u, opljačkali su, popalili, i pobili mnoge od nas. I dan danas poljska naselja u Bosni izložena su teroru četnika, te je skoro pola stanovništva izbjeglo iz svojih naselja i sklonilo se sa nešto sirotinje u gradove ili slavonska sela, gdje gladni, goli i bos traže spasa.“ ³

Kotarski narodni odbor Srbac je 17. studenog 1945. javljao kako „Poljaci kao i Ukrajinci svakodnevno napuštaju svoje domove i bježe radi pljačke od strane srpskog stanovništva koji pomažu četničke bande.“ ⁴

U razdoblju od 25. prosinca 1945. do 25. siječnja 1946. iz Srbca je od 5.700 Poljaka pobjeglo njih 2.482, od toga 1.241 u pravcu Prnjavora, 1.123 u pravcu Dervente i 118 u Slavoniju. ⁵

2. siječnja 1946. Potpisan je Protokol između poljskog ambasadora i vlasti u Jugoslaviji; prema tom Protokolu svaki je iseljenik pismeno izjavljivao da se iseljava dobrovoljno i da se odriče nepokretnog imanja u Jugoslaviji; ⁶ U tom smislu se obavila fiktivna kupoprodaja, Protokol su potpisali u ime

---

* Husnija Kamberović, *Iseljavanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine 1946.godine*, Časopis za suvremenu povijest, br. 1., Zagreb 1998.

¹ Artur Burda: „Poljski naseljenici u Bosni“, Zbornik krajiških muzeja, III, Banja Luka, 1968/69, str. 186.

² Husnija Kamberović, n.dj.

³ Arhiv Jugoslavije (AJ), Fond Vlada FNRJ (50), 35-73., Pismo upućeno Josipu Brozu, 6.prosinca 1945.

⁴ Arhiv Bosanske krajine (ABK), f. Okružnog narodnog odbora Banja Luka, k. 125., br. 199/45.

⁵ ABK, ONO BL, k. 125., br. 199/45.

⁶ ABiH, F.Vlada BiH, k. 44., br. 16/46.

jugoslavenske vlade Vladimir Velebit, a u ime Poljske Jan Karol Wendle, izvanredni i opunomoćeni ambasador Poljske Republike u Jugoslaviji.

Komunističke vlasti, osim što nisu pružile odgovarajuću zaštitu, nisu im tako niti omogućile odgovarajuće odštete za njihovu imovinu.

Sam proces iseljavanja trajao je od 28. ožujka do početka studenog 1946.; transportiranje se obavljalo vlakovima s četiri kompozicije od po 40 vagona, koje je osiguravala poljska vlada. ⁷

Sudeći po pojedinačnim izvještajima, iz Bosne i Hercegovine je u ukupno 32 konvoja iselilo više od 2.941 obitelji s više od 14.961 članova. ⁸

Podaci koje je Jugoslavenska komisija za repatrijaciju Poljaka u definitivnom izvještaju dostavila 2. studenog 1946. Vladi Bosne i Hercegovine, nešto se razlikuju od tih podataka, ali ne bitno; prema tom sumarnom izvještaju, iseljeno je 2.649 obitelji sa 14.088 članova; doduše u tu sumu nisu ubrojene i još **231 obitelj sa 999 člana** koja je iselila iz **Hrvatske**, **45 obitelji** iz **Srbije** sa **198 članova** i iz Slovenije **5 obitelji sa 16 članova**. ⁹

TABLICA: Iseljavanje Poljaka iskazano po mjestima

Naziv kotara	Obitelji	Članova	Broj stoke koju su poveljeli	Broj poljoprivrednih i zanatskih alata koje su ponijeli	Ostavili ispravnih kuća	Ostavili oštećenih kuća	Ostavili obradive zemlje (ha)	Ostavili šume (ha)
Srbac	1.318	7.311	3.042	1.143	797	131	7.326,4	810,2
Prnjavor	539	2.824	1.309	785	368	22	2.349,1	222,8
Derventa	120	596	348	166	77	1	356,4	60,0
Laktaši	327	1.637	743	529	191	22	1.256,6	281,6
Bosanska Dubica	1	4	5	0	1	0	0,3	0
Prijedor	4	22	7	6	2	0	8,4	0
Doboj	1	5	4	1	0	0	0	0
Bosanski Brod	2	9	0	0	0	0	0	0
Vareš	9	43	12	2	6	0	6,0	0
Zenica	10	36	13	2	0	0	0,3	0
Teslić	7	28	16	2	1	0	0,3	0
Zavidovići	4	11	10	2	1	0	6,1	0
Sarajevo	10	31	4	5	4	0	6,8	0
Banja Luka	63	303	72	24	18	4	84,2	7,0
Bosanski Novi	33	205	40	16	5	1	165,3	63,1
Bosanska Gradiška	200	1.014	770	440	107	25	784,6	51,1
Piskavice	1	9	5	0	0	0	0	0
UKUPNO	2.649	14.088	6.400	3.123	1.578	206	12.350,5	1.495,8

⁷ ABiH, VLBH, k. 16., br. 10153/46, Jugoslavenska komisija za repatrijaciju Poljaka – predsjedništvo Vlade BiH, 15.6.1946.

⁸ Husnija Kamberović, n.dj.

⁹ ABiH, VLBH, k. 16., str. 10153/46.

INFORMBIRO

Nakon Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji, pa tako i u Hrvatskoj, uslijedile su društveno-političke promjene, bio je to totalni preokret u odnosu prema dotadašnjim vrijednostima i shvaćanjima. Umjesto nacionalnih, građanskih, kršćanskih vrlina i vrijednosti isticana su klasna, nadnacionalna, internacionalna, ateistička načela.

Kada su došli na vlast, komunisti su u prvim poratnim godinama sustavno zatvarali sve nacionalne ustanove, raspuštali udruge i društva, zabranjivali njihov rad i plijenili im imovinu; skidane su spomen-ploče, rušeni spomenici (npr. Jelačiću u Zagrebu, N. Tommasseu u Šibeniku i dr.).

Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz kolovoza 1945., Zakonom o nacionalizaciji sredstava za proizvodnju 1946. i Zakonom o petogodišnjem planu 1947. Najviše su bile pogođene agrarno i industrijski najrazvijenije republike. Kolonizacijom se u istočnoj Hrvatskoj i Vojvodini na imanja protjeranih Nijemaca naseljavaju Srbi iz Hrvatske i BiH.

U ljeto 1948. izbio je spor između Tita i Staljina; Staljin se smatrao prvim čovjekom Kominterne i vođom svjetskog komunističkog pokreta i kao takvog su ga priznavali svi rukovodeći kadrovi partije i izvršavali njegove naloge; Tito i Jugoslavija su iza sebe imali karizmu pobjedonosne oslobodilačke borbe i druge/treće uspješne revolucije u svijetu, stoga su od SSSR-a tražili poštovanje svojih ratnih zasluga i posebnosti. U ljeto 1948. Staljin se poslužio Informbiroom komunističkih partija koje su na sastanku u Bukureštu donijele Rezoluciju u kojoj teško optužuju Tita i pozvali su unutrašnje snage KPJ da ga ruše iznutra. Uslijedio je žestoki obračun sa svim Staljinovim pristašama u KPJ, mahom prvoboraca koji su idealizirali „prvu zemlju socijalizma“.

Tada je otvoren „Goli otok“, gdje je većina i završila - po metodama brutalnosti Goli otok je bio ravan najmračnijim staljinističkim logorima. Na logore za Informbiroovce, **Goli otok** i **Grgur**, otpremljeno je **16.312** osobe;

Prema službenim podacima Saveza komunista Jugoslavije, **55.663** osobe u državi označene su kao Informbiroovci, od toga ih je u **BiH** bilo **4.543**;

Broj dosjea koje je vodila Služba državne sigurnosti u RH je između **100.000 – 150.000**.

	JUGOSLAVIJA	Bosna i Hercegovina
Broj registriranih IB-ovaca	55.663	4.343 (7,8%)
Uhićeno	16.312	2.219 (13,6%)
	29,30 %	51,09 %

ŽRTVE OZN-e I UDB-e U INOZEMSTVU

DJELOVANJE JUGOSLAVENSKIH TAJNIH SLUŽBI PO HRVATSKOJ EMIGRACIJI

Jugoslavija i komunistički poredak nisu se temeljili na legitimnoj volji hrvatskog naroda; Država i režim bez legitimiteta, koji se ne temelji na volji naroda, nema pouzdanog temelja za svoj opstanak i jedino ga može na neko vrijeme osiguravati nasiljem.

Svjesni da Jugoslavija kao država niti njezina vlast nemaju legitimiteta, a beskompromisni u nastojanju da osiguraju svoj opstanak, jugoslavenski je režim odlučio obračunati se sa svim državotvornim Hrvatima (koji su dovodili u pitanje njihov legitimitet), pa tako i s istaknutim hrvatskim političkim emigrantima, na najekstremniji i najbrutalniji mogući način.

Predvodnici KPH znali su da politika jugoslavizma i boljševizma nije u hrvatskom narodu mogla naći ozbiljnije uporište, pa su smrtnim neprijateljem smatrali sve one koji su zastupali ideju hrvatske državne samostalnosti (posebno iz hrvatske emigracije).

Nakon rata, a i kasnije, žrtve jugoslavenske tajne policije nisu bili samo pripadnici ustaških i domobranskih postrojbi ili civilne osobe koje su beskompromisno zastupale ideju hrvatske državne neovisnosti, nego čak i partizanski i komunistički prvaci poput Ivana Gorana Kovačića, dr. Andrije Hebranga, ili bivšeg oficira a kasnije otpadnika iz JNA Zvonimira Kučara. Glavni kriterij za neprijateljstvo nije bila ideološka pripadnost lijeve ili desne provenijencije, nego u prvom redu pokazivanje sklonosti hrvatskom državotvornom i nacionalnom identitetu.

Za fizičke likvidacije je bila zadužena OZNA, odnosno od 1946. UDB-a (Uprava Državne Bezbednosti) – od 1966. nakon Brijunskog plenuma i pada Aleksandra Rankovića, SDB (Služba Državne Bezbednosti) sa svakim ubojstvom Jugoslavija je nastojala postići trostruki cilj:

1. Eliminirati problematičnu osobu
2. Zastrašiti druge političke protivnike
3. Ostaviti dojam da emigracija ratuje između sebe (svaka egzekucija bila je popraćena propagandom kako se tobože radi o međusobnim obračunima „ustaškog podzemlja“)

Prvu prosudbu o tome, bi li nekog emigranta bilo nužno ili korisno likvidirati ili kidnapirati, obično je donosio tzv. operativac na terenu, takvu prosudbu procjenjivao bi nadređeni iz njegove službe i prosljeđivao je republičkom centru SDB-e (pri republičkoj SDB hrvatske postojao je službeni odjel koji se bavio samo hrvatskom emigracijom); zatim bi se tražio pristanak republičkog sekretara za unutarnje poslove, koji bi se prije donošenja odluke savjetovao s najužim suradnicima iz republičkog partijskog vodstva.

Ako, i kad je prijedlog bio prihvaćen, prosljeđen je u saveznu centralu UDB-e (SDB-e) u Beograd, tamo bi najprije morao dobiti pristanak saveznog sekretara za unutarnje poslove i konačno odobrenje „Saveznog savjeta za zaštitu ustavnog poretka“ na čelu kojeg je po položaju bio predsjednik Jugoslavije (Tito), odnosno kasnije predsjednik predsjedništva.

U razdoblju od 1946. Do 1990. godine ukupno je bilo **109 (stotinu i devet) napada OZN-e odnosno UDB-e i KOS-a na hrvatske emigrante:** u Europi ukupno 89 napada, u Sjevernoj Americi 9, u Južnoj Americi 6, u Australiji 2 i u Africi 2.

Ako se to raščlani po pojedinim državama, zapaža se da je najviše napada bilo u Njemačkoj – 56, u Francuskoj – 10, u Italiji – 9. Od toga je 67 ubijenih, 29 neuspjelih pokušaja ubojstva, 4 ostvarene otmice, 5 neuspjelih otmica i 4 nestale osobe za koje se opravdano smatra da su postale žrtvama jugoslavenskih terorističkih djelovanja; osim Hrvata, žrtvama jugoslavenskih tajnih službi bili su još i 12 Srba i 4 Albanca.

POPIS UDBINIH ŽRTAVA U HRVATSKOJ EMIGRACIJI

UBIJENI

- 1) *Dr. Ivan Protulipac* 1946. godine u Italiji
- 2) *Ilija Abramović* 1948. godine u Austriji
- 3) *Dinka Domačinović* 1960. godine u Argentini
- 4) *Mate Miličević* 1966. godine u Kanadi
- 5) *Marijan Šimundić* 1967. godine u SR Njemačkoj
- 6) *Jozo Jelić* 1967. godine u SR Njemačkoj
- 7) *Mile jelić* 1967. godine u SR Njemačkoj
- 8) *Petar Tominac* 1967. godine u SR Njemačkoj
- 9) *Vlado Murat* 1967. godine u SR Njemačkoj
- 10) *Anđelko Pemar* 1967. godine u SR Njemačkoj
- 11) *Hrvoje Ursa* 1968. godine u SR Njemačkoj
- 12) *Đuro Kokić* 1968. godine u SR Njemačkoj
- 13) *Mile Rukavina* 1968. godine u SR Njemačkoj
- 14) *Krešimir Tolj* 1968. godine u SR Njemačkoj
- 15) *Vid Maričić* 1968. godine u SR Njemačkoj
- 16) *Ante Znaor* 1968. godine u Italiji
- 17) *Josip Krtalić* 1968. godine u Italiji
- 18) *Nedjeljko Mrkonjić* 1968. godine u Francuskoj
- 19) *Pere Čović* 1968. godine u Australiji
- 20) *Mirko Čurić* 1969. godine u SR Njemačkoj
- 21) *Nahid Kulenović* 1969. godine u SR Njemačkoj
- 22) *Vjekoslav Luburić* 1969. godine u Španjolskoj
- 23) *Mijo Lijić* 1970. godine u Švedskoj
- 24) *Mirko Šimić* 1971. godine u SR Njemačkoj
- 25) *Ivo Bogdan* 1971. godine u Argentini
- 26) *Maksim Krstulović* 1971. godine u Engleskoj
- 27) *Drago Mihalić* 1972. godine u SR Njemačkoj
- 28) *Josip Senić* 1972. godine u SR Njemačkoj
- 29) *Dr. Branko Jelić* 1972. godine u SR Njemačkoj
- 30) *Stjepan Ševo* 1972. godine u Italiji
- 31) *Tatjana Ševo* 1972. godine u Italiji
- 32) *Rosemarie Bahrić* 1972. godine u Italiji
- 33) *Josip Buljan-Mikulčić* 1973. godine u SR Njemačkoj
- 34) *Mate Jozak* 1974. godine u SR Njemačkoj
- 35) *Ilija Vučić* 1975. godine u SR Njemačkoj
- 36) *Ivica Milošević* 1975. godine u SR Njemačkoj
- 37) *Nikola Martinović* 1975. godine u Austriji
- 38) *Matko Bradarić* 1975. godine u Belgiji

39) Vinko Eljuga	1975. godine u Danskoj
40) Stipe Mikulić	1975. godine u Švedskoj
41) Nikola Penava	1975. godine u SR Njemačkoj
42) Ivan Tuksor	1976. godine u Francuskoj
43) Ivan Vučić	1977. godine u SR Njemačkoj
44) Jozo Oreč	1977. godine JAR
45) Bruno Bušić	1978. godine u Francuskoj
46) Križan Brkić	1978. godine u SAD
47) Marijan Rudela	1979. godine u SAD
48) Zvonko Štimac	1979. godine u SAD
49) Goran Šećer	1979. godine u Kanadi
50) Cvitko Cicvarić	1979. godine u Kanadi
51) Nikola Miličević	1980. godine u SR Njemačkoj
52) Mirko Desker	1980. godine u SR Njemačkoj
53) Ante Kostić	1981. godine u SR Njemačkoj
54) Mate Kolić	1981. godine u Francuskoj
55) Petar Bilandžić	1981. godine u SR Njemačkoj
56) Ivan Jurišić	1981. godine u SR Njemačkoj
57) Mladen Jurišić	1981. godine u SR Njemačkoj
58) Stanko Nižić	1981. godine u Švicarskoj
59) Ivo Furlić	1981. godine u SR Njemačkoj
60) Đuro Zagajski	1983. godine u SR Njemačkoj
61) Franjo Mikulić	1983. godine u SR Njemačkoj
62) Milan Župan	1983. godine u SR Njemačkoj
63) Stjepan Đureković	1983. godine u SR Njemačkoj
64) Slavko Logarić	1984. godine u SR Njemačkoj
65) Franjo Mašić	1986. godine u SAD
66) Damir Đureković	1987. godine u Kanadi
67) Ante Đapić	1989. godine u SR Njemačkoj

NEUSPJELA UBOJSTVA

1) Mate Frković	1948. godine u Austriji
2) Dr. Ante Pavelić	1957. godine u Argentini
3) Dr. Branko Jelić	1957. godine u SR Njemačkoj
4) Tomislav Lesić	1964. godine u Australiji
5) Obitelj Deželić	1965. godine u SR Njemačkoj
6) Ante Vukić	1968. godine u SR Njemačkoj
7) Mirko Grabovac	1969. godine u SR Njemačkoj
8) Dr. Branko Jelić	1970. godine u SR Njemačkoj
9) Vlado Damjanović	1970. godine u SR Njemačkoj
10) Dr. Branko Jelić	1971. godine u SR Njemačkoj

11) Gojko Bošnjak	1972. godine u SR Njemačkoj
12) Nikola Vidović	1972. godine u Francuskoj
13) Dane Šarac	1973. godine u SR Njemačkoj
14) Gojko Bošnjak	1973. godine u SR Njemačkoj
15) Miro Barešić	1974. godine u Švedskoj
16) Dane Šarac	1974. godine u Francuskoj
17) Pavle Perović	1974. godine u SR Njemačkoj
18) Stipe Bilandžić	1975. godine u SR Njemačkoj
19) Pavle Perović	1976. godine u SR Njemačkoj
20) Stipe Bilandžić	1977. godine u SR Njemačkoj
21) Franjo Goreta	1980. godine u SR Njemačkoj
22) Luka Kraljević	1982. godine u SR Njemačkoj
23) Luka Kraljević	1983. godine u SR Njemačkoj
24) Danica Glavaš	1986. godine u SAD
25) Miro Barešić	1987. godine u Švedskoj
26) Ante Tokić	1988. godine u Australiji
27) Tomislav Naletelić	1988. godine u SR Njemačkoj
28) Nikola Štedul	1988. godine u Škotskoj
29) Slavica Barešić	1989. godine u Paragvaju

OTMICE

1) Drago Jilek	1949. godine iz Italije
2) Krunoslav Draganović	1967. godine iz Italije
3) Vjenceslav Čížek	1977. godine iz Italije
4) Ivica Novaković	1987. godine iz SR Njemačke

NEUSPJELE OTMICE

1) Dr. Branko Jelić	1950. godine iz SR Njemačke
2) Ankica Zubić-Ilek	1970. godine iz Brazila
3) Franjo Mikulić	1979. godine iz Francuske
4) Alija Koso	1971. godine iz Brazila
5) Ante Medolić	1973. godine iz Brazila

NESTALI

1) Zlatko Milković	1949. godine u Francuskoj
2) Zvonimir Kučar	1963. godine u Francuskoj
3) Geza Pašti	1965. godine u Francuskoj
4) Stjepan Crnogorac	1972. godine u Austriji

Hrvatska politička emigracija bila je stavljena pod sasvim druge uvjete od ostalih emigrantskih skupina, od kojih većina ne samo da su bile bolje zaštićene od likvidacija, nego su bile u svom političkom djelovanju i aktivno pomagane.

To je zbunilo i libijskog vođu Muammara Gaddafija koji je, kako izgleda, i sam odlučio po jugoslavenskom receptu rješavati se svojih političkih protivnika. Naime, nakon što je u Europi poginulo nekoliko libijskih političkih emigranata, Muammar Gaddafi je bio izložen velikoj kritici i pritisku zapadnih demokracija, pa i prijetnjom sankcijama i drugim vidovima kažnjavanja, ukoliko ne prestane s takvim ubojstvima. Stoga je u jednom intervjuu njemačkom tjedniku Spiegel rekao i slijedeće: „Tito šalje agente u Federalnu Republiku Njemačku s mandatom da tamo likvidiraju njegove hrvatske protivnike. Ali, Titov ugled u Njemačkoj zbog toga nije narušen. Zašto je Titu dozvoljeno da to čini, a meni nije? Štoviše, ja nisam, kao što sam već rekao, osobno dao zapovijed za likvidaciju bilo koga na stranom teritoriju.“

7. HRVATSKO PROLJEĆE

Nezadovoljni stanjem u Jugoslaviji, posebno nezadovoljni položajem Hrvatske u Jugoslaviji (ekonomija, centralizacija, kadrovska politika, ...) 1971. studenti, intelektualci okupljeni oko Matice Hrvatske i dio članova SKH čine pokret koji se naziva „*Hrvatsko proljeće*“.

Pokret nije jedinstven, zahtjevi pojedinih grupa se razlikuju, ali o svemu tome nije ovdje riječ.

Kada se osjetio ugroženim, Tito je odgovorio.

Iz knjige dr. Miroslava Tuđmana: „*PROGRAMIRANJE ISTINE*“, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012., prepisujem podatke:

***

„Obračun s „nacionalističkim“ mrežama bio je surov, masovan i višeslojan. Prema službenim podacima u obračunu s nositeljima hrvatskoga proljeća iz SKH izbačeno je više od 25.000 članova; zabranjena je Matica hrvatska, najstarija kulturna ustanova, osnovana 1846., koja je 1971. imala nekoliko desetaka tisuća članova; zabranjena su izdanja Matice, između ostalih i Hrvatski tjednik – novine za kulturna i društvena pitanja, koji je imao nakladu veću od 130.000 primjeraka; „Dok je 1971. godine optuženo za krivična djela političke naravi 553 osobe, u 1972. godini bilo je optuženo 1.151 osoba, za ukupno 1.274 krivična djela, i to političke naravi, ali zbog težih oblika tih krivičnih djela, gdje se može izreći stroža kazna od strogog zatvora, a to znači smrtna kazna, optuženo je daljnjih 300 osoba!“. Zbog političkih progona, pritiska i psihoze na tisuće ljudi legalno je i nelegalno pobjeglo u inozemstvo.

Vladajuće strukture, u panici da će alternativni nacrti zbilje dobiti legitimaciju, u strahu od institucionalizacije znanja što su ga zagovarale društvene mreže, najdrastičnije su se obračunale s književnicima i znanstvenicima, preciznije sa svima onima koji su predlagali i promovirali alternativne definicije zbilje. Najviše zatvorske kazne dobili su urednici i suradnici Matičinih izdanja: dr. Marko Veselica, pjesnik Vlado Gotovac, dr. Šime Đodan, tajnik Matice Jozo Ivičević, dr. Franjo Tuđman, dr. Hrvoje Šošić. Njihova je krivnja u tome da su bili idejni nositelji „kontrarevolucije“, tj. zagovornici

redefiniranja zbilje u gospodarstvu, povijesti i kulturi. Studentski vođe, od Dražena Budiše, Ivana Zvonimira Čička do Gorana Dodiga, osuđeni su na dugogodišnje robije zbog odgovornosti za pandemiju devijantnoga znanja o aktualnoj zbilji.

Autore novih definicija zbilje, odnosno devijantnoga znanja, prepoznale su komunističke strukture kao glavne nositelje društvenih mreža i glavne uzročnike potencijalne pandemije devijantnoga znanja. Hrvatsko je proljeće samo potvrdilo uvjerenje komunističkih struktura o tome da društvene mreže brzo mogu prerasti u pokret za promjenu vladajućih struktura i društvenoga poretka.“

***

Josip Broz Tito pripada grupi od deset najgorih zločinaca dvadesetog stoljeća.

Na čelu Komunističke partije Jugoslavije došao je prokazivanjem i eliminacijom svojih partijskih drugova. S jačanjem vojne moći partizanskih jedinica poslije kapitulacije Italije, sve više je provodio revolucionarni teror, posebno nad svima onima koje je smatrao i označavao neprijateljima revolucije. Diktator koji je poslije II. Svjetskog rata u SFRJ provodio teror i masovna ubojstva, komunistički isključiv, dokinuo je sva politička prava, eliminirao je svoje političke protivnike i u Savezu komunista i izvan njega, ubojstvima i zatvorima.

Izvanredan politički manipulator kako u Jugoslaviji, tako i na svjetskoj pozornici, dobar vojni strateg, hedonist bez i najmanjih moralnih skrupula.

Za razliku od fašizma-nacizma koje je jasno, prosto, providno zlo, fašizam-komunizam ima u sebi metafizičku dimenziju mogućnosti inteligentnog prikrivanja zla.

Zbog svog suprotstavljanja Staljinu postao je miljenik Zapada, a zbog samostalnih odluka i „borbe za slobodu“ postao je uzor mnogim narodima bez slobode, bilo političke bilo ekonomske.

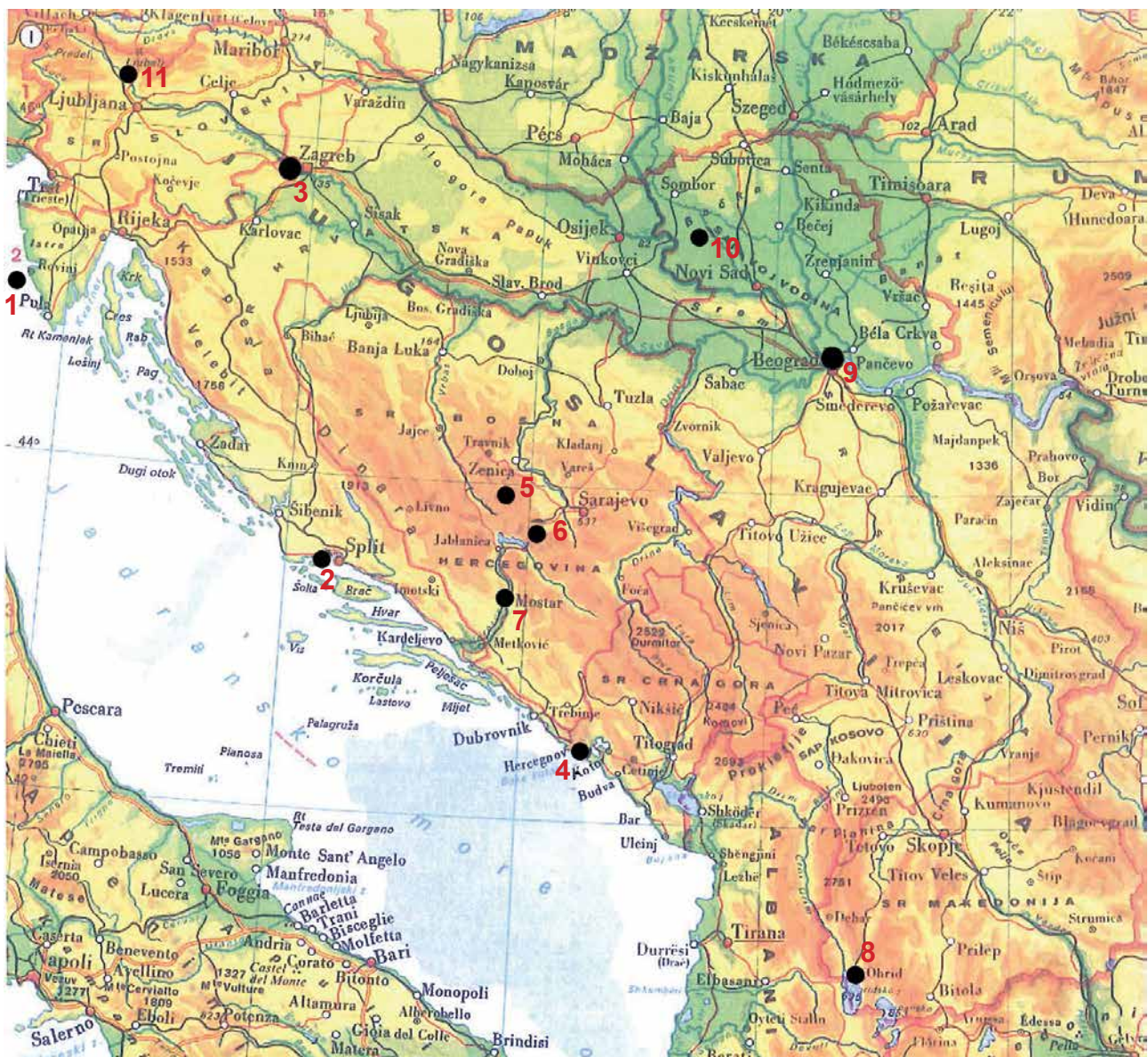
Razumljivo jest da se u političkim odlukama često mora birati manje od dva zla, pa je i razumljiva ekonomska, vojna i politička pomoć i podrška koju je Tito dobivao od demokratskih država Zapada, jer je slabio monolitnost „Varšavskog saveza“ i jer je kroz „Pokret nesvrstanih“ smanjivao mogući utjecaj sovjetskog komunizma u tim zemljama, pa su zločini koje je činio bili samo „*kolateralna šteta*“ u velikoj svjetskoj blokovskoj Igri Straha;

Ali, ali ostaje potpuno začudna činjenica da su mu na pogreb došli svi državnici demokratskih zemalja, abolirali sve njegove zločine i zgazili svaki mogući politički moral.

Na takvim osnovama „utemeljile“ su se energije budućeg rata na TERITORIJU SFR Jugoslavije 1991.-1995. i na takvim osnovama donosile su se prosudbe kako o stranama u tom ratu, tako i o političkim i vojnim odlukama prema stranama u tom ratu.

HRVATSKA DOČEKALA JE MIR 1995. GODINE; RAT koji je počeo 1914. završio jest.

VILE, LOVIŠTA, SKLONIŠTE JOSIPA BROZA TITA

LEGENDA:

- 1) OTOČJE „BRIJUNI“ – HRVATSKA
- 2) VILA „DALMACIJA“ – SPLIT – HRVATSKA
- 3) VILA „ZAGORJE“ – ZAGREB – HRVATSKA
- 4) VILA „IGALO“ – HERCEG NOVI – CRNA GORA
- 5) VILA I LOVIŠTE KOD BUGOJNA – BIH
- 6) PODZEMNA SKLONIŠTA ZA VOJSKU I POLITIČKU VRHUŠKU U SLUČAJU NAPADA NATO SNAGA ILI SNAGA VARŠAVSKOG PAKTA NA SFRJ - KONJIC - BIH
- 7) „TITOVA VILA“ - MOSTAR - BIH
- 8) VILA NA OHRIDU - MAKEDONIJA
- 9) PREDSJEDNIČKI DVORI NA DEDINJU - BEOGRAD - SRBIJA
- 10) VILE I LOVIŠTE U KARADORĐEVU - SRBIJA
- 11) VILA NA BRDU KOD KRANJA - SLOVENIJA

8. NEKOLIKO PODATAKA O NOVCU TITOVE JUGOSLAVIJE

1. STO MILIJARDI DOLARA POMOĆI UGLAVNOM IZ SAD-a I DRUGIH ZAPADNIH ZEMALJA – (100.000.000.000 \$ - (100 X 10⁹ \$) – DENOMINIRANO NA 1988. GODINU.
2. POČETOM ŠEZDESETIH GODINA dvadesetog stoljeća komunistička planska ekonomija je bankrotirala.
Zapadnoj Europi trebaju radnici i Tito otvara granice.
Apsolutno najviše Hrvata, proporcionalnost je još gora, napušta Hrvatsku i odlazi u Europu.
Doznake radnika iz inozemstva iznose do 1988. 130-140 milijardi dolara – (130-140.000.000.000 \$) – (130 – 140 x 10⁹ \$).
3. ATOMSKA RATNA KOMANDA kod KONJICA gradila se od 1953.-1979. i koštala je 4,6 milijardi dolara (4,6 x 10⁹ \$). DENOMINIRANO NA 2012. godinu cijena je 27 x 10⁹ \$ (27 milijardi dolara).
4. AERODROM ŽERJAVA KOD BIHAĆA GRADIO SE OD 1948. – 1968. a koštao je šest milijardi dolara – (6.000.000.000 \$) – (6 x 10⁹ \$).
Denominirano na 2012. cijena je 43 milijarde dolara (43.000.000.000 \$) – (43 x 10⁹ \$).
5. GRADILO SE JOŠ 40-tak vojnih objekata – podaci o cijeni građenja nisu potpuno pouzdani, pa ih neću navoditi, ali su ti megalomanski projekti stajali desetine milijardi USA dolara.
6. Bazna godina za izračun je 1945.
Ukupan trošak gradnje ALOCIRAN je proporcionalno po godinama gradnje, jer preciznih podataka nema.
Vrijednost dolara je korigirana aritmetičkom sredinom između metoda temeljenih na indeksu potrošačkih cijena i BDP deflatora.
7. Kada se Tito 1956. pomirio s Hruščovom, sovjetski vođa oprostio mu je dug od 822.000.000 RUBALJA.

9. POLITIČKE I VOJNE PRIPREME ZA AGRESIJU NA HRVATSKU

1. TEKST DR. MIROSLAVA TUĐMANA PREPISUJEM, JER JE UTEMELJEN I NIJE DUGAČAK.
2. KARTE ZORNO POKAZUJU ŠTO SE TREBALO DOGODITI I ŠTO SE DOGODILO
- Molim obratite pozornost na **podudarnost KARTE BR. 1 s kartom BR. 3**

Izvadak iz knjige dr. Miroslava Tuđmana: „PROGRAMIRANJE ISTINE“, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012.:
***

1.

Akteri bez države

Raspad socijalističke Jugoslavije 1990-ih ima niz posljedica za društva države koje je nestala i za države i društva koja su nastavila živjeti u novim političkim, gospodarskim, povijesnim, socijalnim i drugim okolnostima. Nas interesira što se zbiva s društvenim preraspodjelama zaliha znanja, odnosno kako se ponašaju legitimatori jugoslavenskoga poretka i kakva je sudbina znanja što je legitimiralo taj poredak.

Bez prava na državu: usporedno društvo

Zadaća je jugoslavenskih legitimatora socijalističke zbilje bila osigurati javni prostor svim zagovornicima „proleterske revolucije“ od Oktobarske revolucije, komunističkog i radničkog internacionalizma, do jugoslavenskog integralizma. Druga je zadaća legitimatora socijalističke zbilje bila blokirati pristup javnom znanju nositeljima svake nacionalne ideje i zagovornicima nacionalne suverenosti. Posljedica je dualno društvo, tj. nepomirljiva socijalna diferencijacija, politička fragmentacija i vrijednosna dezintegracija socijalističkoga društva na dva suprotstavljena tabora.

Vladajuća struktura u hrvatskoj odmakom od politike nacionalne suverenosti nijekala pravo „većinskoj hrvatskoj populaciji da bude nacijom“. ⁷⁷ Ključna odrednica svake nacije jest da je to zajednica slobodnih ljudi, odnosno da su sloboda i pravo na suverenost i samostalno donošenje odluka temeljne vrijednosti. Blokada konsolidacije nacionalne zajednice imala je za posljedicu da u zbilji djeluje „**usporedno** društvo, s oskudnim vezama i razdijeljenim sudionicima“. ⁷⁸ Iako je usporedno društvo funkcioniralo s „oskudnim vezama i razdijeljenim sudionicima“, ono je proizvodilo „višak znanja“ u odnosu na službene definicije zbilje, nudeći autonomne alternative nacionalnom razvoju. Do 1990-te te alternative nisu imale moć institucionalnoga znanja jer su nastajale u društvenim mrežama s većim ili manjim utjecajem . ⁷⁹

Društvene mreže koje teže afirmaciji nacionalne zajednice ne povezuje moć, povezuje ih pravo na slobodu. „U prvim tekstovima modernosti, podsjećamo, zapisano je kako je čovjek po rođenju, ili prirodno, slobodan. Stoga je sloboda neodvojiva od temeljnog sadržaja njegova sjećanja.“ ⁸⁰ Prigovori svim nacionalnim pokretima da su okrenuti prošlosti, povijesti ili mitologiji ne uviđaju da je primarna poruka njihove uporabe povijesti – pa čak i mitova – „sjećanje na solidarnost u slobodi.“ ⁸¹

Načelo „solidarnost u slobodi“ drži na okupu usporedno društvo, tj. identitetske društvene mreže, jer „solidarnost u slobodi“ mjera je identiteta nacionalne zajednice. Za razliku od interesnih, funkcionalnih ili teritorijalnih društvenih mreža, pripadnici identitetskih društvenih mreža upravo su zbog načela po kojem se strukturiraju više spremni na žrtvu i priznavanje žrtve. Žrtva je simbolička mjera solidarnosti, odnosno opstanka društvene zajednice s kojom se identificiraju.

Raskol između usporednoga društva i vladajućih struktura u socijalističkom društvu stalno se povećavao uporabom revolucionarnog nasilja. Revolucionarno su nasilje vladajući opravdavali stalno nazočnom opasnošću od neprijatelja. Budući da je poredak socijalističke Jugoslavije institucionaliziran na pobjedi u antifašističkoj borbi u Drugom svjetskom ratu, svaka se oporba, koja je nudila alternativno tumačenje zbilje, izjednačavala s nekim od neprijatelja s lepeze poraženih snaga.

Za legitimatore zbilje ništa se u tom pogledu nije promijenilo ni nakon pedeset godina, u završnici raspada jugoslavenske tvorevine: „Surova realnost sučeljava naše oružane snage, faktički, sa istim protivnikom, kao i 1941. strani faktor je već uvelike tu, najavljujući i vojničko prisustvo. Tu

---

⁷⁷ Ivan Rogić, 2011., str. 100.

⁷⁸ Ivan Rogić, 2011., str. 99.

⁷⁹ Ovdje bi trebalo upozoriti na bitnu razliku između moći i utjecaja. iako je ta razlika poznata, njoj se ne pridaje dovoljno pažnje.

⁸⁰ Ivan Rogić, 2011., str. 95.

⁸¹ Ivan Rogić, 2011., str. 9

su i domaće kvislinške snage, fašističke, ustaške, četničke, belogardejske, balističke, bugarofilske. Ponovo smo sa njima sukobljeni u borbi za Jugoslaviju.“⁸² Zato se JNA u Hrvatskoj borila protiv „ustaške vlasti“, „fašizma“ i „neonacizma“ te „genocida nad srpskim narodom“. No dok su takve ocjene imale svoje pokriće, potpuno ili djelomično, u zbivanjima tijekom Drugog svjetskog rata, na koncu 20. stoljeća one su bile proizvod pseudo-događaja i legitimiranja zbilje na pseudoznanju.

Revolucionarno je nasilje u federalnoj Jugoslaviji imalo za cilj, „reducirajući nacionalne zajednice na jednu vrst „**sekundarnih korisnika**“,“⁸³ osigurati središnjim vlastima upravljanje društvenim promjenama. Nadnacionalne tvorbe uvijek su tražile svoje pokriće u internacionalnim ideologijama, a istodobno bile su i proizvod tih politika.

Tako je i internacionalizam jugoslavenskih vladajućih struktura⁸⁴ sveo nacije na „sekundarne korisnike“, nudeći društvene promjene i razvitak bez slobode.

U povijesti svaka se internacionalna ideja iskazala kao instrument neke imperijalne politike, a cilj je bila supremacija i dominacija: od imperijalnih ratova za kolonije, komunističkog internacionalizma, hegemonističkih političkih saveza, globalnih civilizacijskih integracija, do financijskih i informacijskih globalizacija tržišta.⁸⁵

Sve su te imperijalne politike, u najboljem slučaju, nudile projekciju rasta na račun redukcije osobne i nacionalne slobode. Svim je tim imperijalnim politikama zajednička i proizvodnja kolonijalnog mentaliteta u funkciji imperijalne strukture moći. Od sljedbenika imperijalnih politika traži se tvorbeno mišljenje: izvršavanje plana i programa. Kao mjeru svojega uspjeha svaka je imperijalna politika u povijesti dokazivala pokazateljima rasta. Napredak se mjerio jedino tehničkim pokazateljima, ali ne i prostorom slobode. Logika je svakog imperijalnoga sustava da odvaja društveni razvitak od slobode.⁸⁶

Ova nam je digresija bila potrebna iz nekoliko razloga, a da bismo razumjeli obilježja dualnoga društva. Nije samo ideologija uzrokom postojećeg rascjepa hrvatskoga društva. Posrijedi su mnogo dublje, vrijednosne podjele. Nacionalne se zajednice konstituiraju na „solidarnosti u slobodi“, a na univerzalnim vrijednostima slobode, pravde, istine i demokracije. Njima suprotstavljene nadnacionalne tvorbe funkcioniraju prema načelu solidarnosti u misiji imperijalnih struktura moći. Vrijednosti kojima pripadaju globalističke su vrijednosti: sloboda protoka ljudi, dobara i sredstava, sloboda tržišta i informacija. No to je samo današnji naziv za nadnacionalne ideologije koje svoj uspjeh iskazuju pokazateljima rasta, a ne slobode. Društveni razvitak bez slobode zajednički je nazivnik u filozofiji i komunističkog internacionalizma i suvremenoga globalizma.

---

⁸² B.Jović, 1996., str. 287.

⁸³ I.Rogić, 2011., str. 100.

⁸⁴ U prvoj fazi komunistička je stranka nudila internacionalizam u ime diktature radničke klase sovjetskoga tipa, a sa samoupravljanjem su zagovarali pokret udruženih radnika i besklasnoga društva, čemu je svaka država zapreka i povijesni anakronizam.

⁸⁵ „Sve su se nadnacionalne integralističke, univerzalističke i internacionalističke ideje pokazale čistim utopijama. U povijesti nije poznato da su se one ostvarivale, osim kroz veliko-državni nacionalistički hegemonizam i ekspanzionizam“. F.Tuđman, 1981., str. 246.

⁸⁶ Ova je teza posuđena od I.Rogića.

Agresor bez države: JNA

Socijalistički društveni poredak u SFRJ desetljećima se održavao i desetljećima je funkcionirao kao jednostranački sustav u kojem su ključne institucije bile komunistička stranka (SKJ) i vojska (JNA). One su propisivale i legitimirale korpus općenito važećih istina o zbilji, a istina je imala status nedodirljivih „društvenih činjenica“. ⁸⁷ One su kontrolirale društvenu zalihu znanja, bile su nezaobilazni legitimatori objektivnoga znanja i društvene prakse. Kao tvorci jedinog legitimnoga znanja o zbilji te čuvari institucionalnoga poretka i same su se morale držati pravila ponašanja, društvenih uloga i zadaća. Bilo koje 'odstupanje od institucionalnog poretka pojavljuje se kao udaljavanje od zbilje', odnosno od istinitosti i zbiljnosti važećega poretka.

Svaka institucionalizacija društvenoga poretka implicira socijalnu kontrolu. U totalitarnim sustavima kao što je bio jugoslavenski, ta je kontrola „totalitarna“, tj. bez alternative. Ponašanje JNA koncem 1980-tih i početkom 1990-tih primjer je neraskidive povezanosti institucije (vojske), institucionalnih uloga (čuvara Jugoslavije) i institucionalnog znanja, odnosno „istinitog i objektivnog“ poimanja zbilje.

JNA 1990-tih nje bila spremna promijeniti svoje ponašanje, odreći se svoje uloge i zadaće u društvenom poretku, niti promijeniti svoje poimanje zbilje. Padom berlinskoga zida promijenile su se međunarodne okolnosti, a višestranački izbori u Jugoslaviji imali su za posljedicu osamostaljenje republika. Slijedom tih promjena JNA je postala akter bez države: „Ostali smo bez države“, navodi ministar obrane SFRJ kao razlog konačnog obračuna s „neonacizmom“. ⁸⁸

Generali JNA bili su svjesni da višestranačje stubokom mijenja institucionalnu ulogu JNA. Nakon 14. Kongresa SKJ u siječnju 1990. (koji nikada nije završio jer su ga napustile slovenska i hrvatska partijska delegacija), tadašnji predsjednik Vlade SFRJ Ante Marković izjavio je da SFRJ može opstati i bez SKJ. Takvom stavu suprotstavio se general Kadijević: „Braniti Partiju znači braniti zemlju“. ⁸⁹ Time je jasno poručio da JNA nije spremna odreći se svoje uloge što ju je imala u jednostranačkom političkom poretku po Ustavu SFRJ.

Generalštab i generali JNA nisu htjeli prihvatiti političke promjene koje su zahvatile i Jugoslaviju slijedom povijesnih promjena u Europi koncem 1980-tih. Neposredno prije višestranačkih izbora u Hrvatskoj, u proljeće 1990., ministar obrane SFRJ general Veljko Kadijević optužuje komunistički establišment što svojim ponašanjem dovode „ustaše na vlast u Hrvatskoj“. ⁹⁰

Dakle, prije višestranačkih izbora u Sloveniji i Hrvatskoj, Kadijević traži (30. ožujka 1990.) primjenu „ustavnih mjera prema svima koji ruše Jugoslaviju“ jer prijeti „građanski rat“. ⁹¹ Obećava „vojno suprotstavljanje svima onima koji žele razbijati teritorijalnu cjelovitost SFRJ“ (4. travnja 1990.).

---

⁸⁷ Od 25 važnijih datuma koji su se obilježavali u SFRJ, 15 ih se odnosilo na JNA i vojne pobjede u NOB-u (vidi: Praznici u SFRJ, wikipedia, <http://sr.wikipedia.org>).

⁸⁸ "Vjerujem da nema armije u svijetu koja se bilo kada u istoriji našla u nezavidnijem položaju od naše. Ostali smo bez države ...", Veljko Kadijević – Tanjug, priopćenje 3.10.1991.

⁸⁹ Ivan Bilić: „Kronologija raspada SFRJ i stvaranje Republike Hrvatske do 15. siječnja 1992.“, National Security and Future, vol. 6., no. 1.-2., pp. 73.-184., str. 84.

⁹⁰ V.Kadijević: „Moje viđenje raspada“, Beograd: Politika, 1993., str. 92.

⁹¹ Ivan Bilić, isto. Slovenija je već u veljači 1990. iz Ustava izbacila odredbu „socijalistička“ republika, a SK Slovenije prekinuo je sve veze sa SKJ.

Kadijević izvješćuje predsjednika Predsjedništva SFRJ B.Jovića da je „JNA pripremila planove za upotrebu JNA“, i to „pre svega u Hrvatskoj i Sloveniji“, gdje je „osigurano da u najkraćem roku sve stave pod svoju kontrolu“ (26. 4. 1990.).

Generali su svjesni i da je demokracija srušila Jugoslaviju: „Višestranačje je dovelo narode u sukobe.“ Nakon neuspjeha vojne intervencije u Sloveniji, načelnik generalštaba JNA Blagoje Adžić na proslavi Dana borca 1991., a pred 150 časnika JNA poručuje: „Mi smo izgubili bitku, ali ne i rat.“ I nalaže vojno djelovanje JNA kojemu je cilj rušenje demokratski izabраниh vlasti: „... rušitelji Jugoslavije preuzeli su vlast i okrutno žele promijeniti društveno uređenje uvođenjem kapitalizma u svojoj najgoroj formi. Bez obzira na stavove Predsjedništva, mi ćemo udariti svom našom snagom, mi ne možemo više da čekamo, i neće više biti povlačenja. Izdaja Jugoslavije je očita, i potvrđena odlukama Slovenije i Hrvatske ... Izdajice treba ubiti na licu mjesta bez milosti i razmišljanja ... i od sada strahom moramo prinuditi neprijatelja na kapitulaciju, a to znači upotrebite sve svoje snage i otvorite vatru na svakoga koji se protivi našim akcijama ... Konačno drugovi oficiri ... upotrebite sve svoje znanje i umeće u bitkama za ostvarenje ideala Oktobarske revolucije i u borbi za Jugoslaviju.“⁹²

Ideali Oktobarske revolucije i čuvanje Jugoslavije obvezuju JNA na uporabu svih vojnih potencijala jer političkim sredstvima nisu uspjeli spriječiti promjenu društvenog poretka, odnosno institucionalne uloge JNA. Formiranjem vlastite stranke JNA nije uspjela zadržati i svoj legitimitet i svoj institucionalni status.

U beogradskom „Sava-centru“ u studenom 1990. osnovan je „Savez komunista-Pokret za Jugoslaviju (SK-PJ), a članovi su mu uglavnom umirovljeni i aktivni pripadnici JNA. General Stevan Mirković obrazlaže cilj osnivanja SK-PJ: „da ona bude oslonac Armiji da sačuva Jugoslaviju pošto više nije postojala nijedna jugoslovenska partija.“⁹³

SK-PJ nije uspio osigurati demokratski legitimitet svojim ciljevima, pa niti legitimitet ulozi i zadaćama JNA u novonastalim okolnostima.⁹⁴

Unatoč tome, JNA se nije odričala svoje stare misije i svojega tumačenja političke zbilje. JNA planski povećava razinu primjene vojne sile da bi zadržala svoju institucionalnu ulogu i političku moć.

Nakon višestranačkih izbora u Sloveniji i Hrvatskoj, Kadijević iznosi planove (rujan 1990.) da „treba maknuti samo sto ljudi i sve će biti u redu. Vojska za slučaj potrebe, sprema takve planove“.

---

⁹² Načelnik generalštaba JNA Blagoje Adžić, na Vojnoj akademiji u Beogradu 5.7.1991. Dokument citira Hrvoje Kačić: „U službi domovine“, Zagreb: Matica Hrvatska, 2003., str. 130.

⁹³ Vodeći ljudi SK-PJ bili su generali i admirali: Branko Mamula, Veljko Kadijević, Stevan Mirković (koji je javno preuzeo ulogu organizatora), Perunčić, Mile Babić, Vojo Radović, Žika Mirčetić, Aleksandar Vasiljević, Blagoje Adžić, Andrija Rašeta, Simeon Tumanov, Jovan Popović, Brana Kuzmanović, Radojica Nenezić, Dušan Pekić, Todor Vračarević, Milosav Đorđević, te pukovnici: Boško Todorović, Dušan Vilić, Slobodan Rakočević (Rakočević je jedan od ključnih aktera operacija „Opera“ i „Labrador“). Za predsjednika SK-PJ izabran je Dragan Atanasovski. Tajnik jugoslavenskog odbora SK-PJ bio je Vukota Popović, a predsjednica koordinacijskog odbora SK-PJ za Hrvatsku bila je Mirjana Jakelić (I.Bilić, 2005., str. 99.-100.).

⁹⁴ U stvaranju SK-PJ važnu ulogu imala je supruga Slobodana Miloševića Mirjana Marković i kao članica užeg vodstva SK-PJ. Nakon što se SK-PJ iskazao kao neuspješan projekt, ona je ujedinjenjem 14 manjih stranaka organizirala novu političku stranku u Srbiji: JUL (Jugoslovenska udružena levica) u koju se utopio i SK-PJ.

Da bi „riješila krizu“ u SFRJ, JNA je tri puta bila spreman provesti svoje planove i izvesti vojni udar u Hrvatskoj (studen 1990., tzv. operacija „Štit“; 24. siječnja 1991. te u ožujku 1991.).⁹⁵ Cilj je bio da JNA izvrši „vojni udar“ te bi „smijenili Vladu i Predsjedništvo“, a Skupština bi ostala, ali bez prava na zasjedanje.⁹⁶

Budući da nije pridobio potporu većine u Predsjedništvu SFRJ, V.Kadijević je otkazao sva tri pripremana vojna udara u zadnji trenutak. Naime, Predsjedništvo je bilo podijeljeno pa nije uspio ni scenarij što su ga na sastanku sa Slobodanom Miloševićem i Borisavom Jovićem dogovorili generali Kadijević i Adžić (13. ožujka 1991.). Prema tom scenariju Borisav Jović je nakon održane sjednice dao ostavku na članstvo u Predsjedništvu SFRJ, da bi se otvorio i pravni put da JNA izvrši planirani vojni udar.⁹⁷

Kadijević i u svibnju 1991. dogovara s B.Jovićem i S.Miloševićem novi scenarij vojnog udara prema kojem bi „Komitet za obranu Jugoslavije“ na čelu s admiralom Brankom Mamulom preuzeo ulogu i ovlasti Predsjedništva SFRJ na rok do jedne godine.⁹⁸ Kadijević inzistira na stvaranju ustavnih i zakonskih „uvjeta“ koji mogu dovesti do potrebe za izvođenjem vojnog udara. Milošević opet inzistira da se „Slovenija legalno odvoji“, što Kadijević teško prihvaća jer odlaskom Slovenije Titova Jugoslavija prestaje postojati.⁹⁹

Budući da JNA nije mogla dobiti političku legitimaciju za vojni udar, a Hrvatska je već imala potporu nekih stranih čimbenika, Kadijević i Jović odustali su od preventivnog djelovanja. Početkom jeseni 1990. taktika izgreda činila im se izglednijom: „... ostaviti da izbiju neredi, pa ih iskoristiti za skidanje onih koji su doveli do takvog stanja. ... Zato ih treba pustiti da odigraju prave karte, onda ćemo imati argumente da svetu objasnimo opravdanost naše akcije.“¹⁰⁰

U travnju 1991. generali V.Kadijević i B.Adžić na sastanku s B.Jovićem i Slobodanom Miloševićem postižu dogovor: JNA u Hrvatskoj garantira pružanje zaštite „srpskim gradovima koji su sad pod srpskom vlašću“.¹⁰¹ JNA ne traži više odluku predsjedništva već samo naputak o djelovanju koji im treba izdati predsjednik Predsjedništva Borisav Jović. Koncem rujna (28.9.1991.) V. Kadijević i B.Adžić izvješćuju Slobodana Miloševića, Borisava Jovića, Miomira Bulatovića i Branka Kostića da su „svi srpski krajevi u Hrvatskoj oslobođeni“. Hrvatska je 25. lipnja 1991. proglasila neovisnost, ali pod pritiskom EZ pristala je na tri mjeseca moratorija na tu odluku. Točno na dan isteka toga roka 25. rujna 1991. Vijeće sigurnosti UN-a donosi odluku o embargu na oružje za Jugoslaviju.¹⁰²

---

⁹⁵ Dana 12. ožujka 1991. održana je izvanredna sjednica predsjedništva SFRJ na zapovjednom mjestu JNA, u podzemnim prostorijama objekta u Užičkoj 15 u Beogradu. Nazočni su bili generali Kadijević, Adžić, Đusić, Čubra, admiral Brovet te pukovnik Vuk Obradović. JNA drugi put traži odobrenje za nasilno rušenje vlasti u RH i Sloveniji, proglašenje stanja neposredne ratne opasnosti na području cijele SFRJ te donošenje odluke o podizanju borbene gotovosti i o dodatnoj mobilizaciji pripadnika JNA (I.Bilić, B.Jović).

⁹⁶ Kadijević planove JNA iznosi predsjedavajućem Predsjedništva SFRJ B.Joviću; B.Jović, 1996.

⁹⁷ Unatoč tom dogovoru i ostavci Jovića, Kadijević se nije usudio izvesti vojni udar, jer nije dobio potporu maršala Jazova, tj. Rusije; B.Jović, 1996.

⁹⁸ B.Jović, 1996.

⁹⁹ Vidi: I. Bilić, B.Jović.

¹⁰⁰ B.Jović, 1996.

¹⁰¹ B.Jović, 1996., str. 317.

¹⁰² Prijedlog Vijeću sigurnosti UN-a iznio je ministar vanjskih poslova SFRJ Budimir Lončar.

JNA, koja nije dočekala odluku Predsjedništva SFRJ da može vojno intervenirati protiv Slovenije i Hrvatske, odluku je VS UN-a protumačila kao političku dozvolu da može svom snagom obračunati sa secesionističkim republikama. ¹⁰³

I JNA je poduzela sve za konačni obračun s „ustaškom vlasti“ u Hrvatskoj.

General V.Kadijević javno je iznio razloge napada JNA: „Ostali smo bez države ... Pojedini članovi predsjedništva SFRJ svjesno su onemogućavali donošenje odluka sa jasnim ciljem da sputavanjem i razbijanjem armije razbiju i Jugoslaviju.“ ¹⁰⁴ Cilj je angažiranja JNA da „spriječimo krvave međunacionalne sukobe i onemogućimo ponavljanje genocida nad srpskim narodom“. Zato ministar obrane V.Kadijević proglašava neposrednu ratnu opasnost i primjenu ratnog prava (3.10.1991.) jer „U Republici Hrvatskoj djeluje – neonacizam. On je u ovom trenutku najveća prijetnja srpskom narodu u Hrvatskoj ... Armija u ovom trenutku ne želi ništa osim da ... zaštiti srpsko stanovništvo od progona, uništenja ... Uslov za to jeste da se poraze ustaške snage.“

Kadijević je već 7. prosinca 1990. na TV Beogradu napao predsjednika Tuđmana i hrvatsko vodstvo zbog „obnavljanja fašizma i genocida protiv Srba“. ¹⁰⁵ Nepunu godinu dana kasnije poziva na oružje „patriote iz redova svih naroda i narodnosti da izvrše svoje obaveze u obrani od fašizma i genocida na ovim prostorima“. ¹⁰⁶

Mjesec dana nakon što je naredio spašavanje Jugoslavije, te svrgavanje hrvatske „ustaške vlasti“ zbog genocidne ugroze srpskog naroda, SSNO donosi naredbu (7. studenog 1991.) po kojoj je obvezno skidanje „Titovih slika sa zidova ureda te promjena dotadašnjih simbola JNA na kapama i šapkama: skidaju se zvijezde petokrake te se stavlja jugoslavenska zastava, ali bez zvijezde petokrake“. Istog dana Republika Srbija izdala je proglas o formiranju vlastite vojske, što je „izazvalo čuđenje“ među pripadnicima JNA. ¹⁰⁷

Micanje Titovih slika i promjena znamenja simbolički je kraj JNA. Naputkom o promjeni simbola i formalno je postala akter bez države. ¹⁰⁸ No, simbolički kraj JNA nije značio i kraj njezinom razornom djelovanju. Štoviše, tek nakon svoga simboličkog a kraja počinje žestoko nekontrolirano razaranje Hrvatske: od Vukovara do Dubrovnika.

Skica događaja koji su doveli do toga da je JNA postala **akter bez države** ne pretendira da bude cjeloviti prikaz povijesnih, političkih ili vojnih zbivanja 1990-tih. Svrha je te skice da bude

---

¹⁰³ Dana 30. rujna počinje napad na Dubrovačko primorje i Dubrovnik; 7. listopada 1991. raketirani su Banski dvori, primarni cilj bilo je eliminiranje predsjednika Tuđmana, a kolateralne žrtve trebali su biti i predsjednik vlade SFRJ Ante Marković i (formalno) predsjedavajući Predsjedništva SFRJ Stjepan Mesić. JNA poduzima sve za konačni obračun i slamanje obrane Vukovara.

¹⁰⁴ I dalje: „Njima se svojim perfidnim podvalama pridružio i savezni premijer, takav odnos vrhovnog komandanta i predsjednika Vlade prema sopstvenoj armiji, svijet ne poznaje.“ To je rečeno samo četiri dana prije raketiranja Banskih dvora u kojima je bio i savezni premijer Ante Marković.

¹⁰⁵ Laura Silber i Allan Little, 1996.

¹⁰⁶ V.Kadijević, priopćenje, Tanjug, 3.10.1991.

¹⁰⁷ I.Bilić, 2005.

¹⁰⁸ Proces pretvorbe JNA u srpsku vojsku započeo je ranije, kada su generali JNA pristali uz politiku Slobodana Miloševića da brane granice „Velike Srbije“, a pretvorba JNA u srpsku vojsku završit će početkom 1992.

predloškom za razumijevanje moći znanja, promjene uloge vladajućega znanja i preraspodjele zaliha znanja. Na temelju prikazanoga predloška može se uočiti nekoliko općevažećih obilježja.

U socijalističkoj Jugoslaviji JNA je bila ne samo čuvar jugoslavenskoga poretka nego i jedan od ključnih legitimatora toga poretka. Institucionalna zadaća JNA bila je ne dopustiti udaljavanje od zbilje, odnosno od istinitosti i zbiljnosti jugoslavenskoga socijalističkoga poretka. JNA je nazočnošću svoje vojne sile osiguravala neugrožavanje općenito važećih istina o zbilji. Službeno znanje o jugoslavenskom poretku definiralo je istine koje su imale status nedodirljivih društvenih činjenica, koje su povratno obvezivale i JNA na ponašanje sukladno tim istinama.

Gubitkom institucionalnoga statusa čuvara i legitimatora jugoslavenskoga poretka, prestaju važiti općenito važeće istine propisivane od JNA. Ta činjenica vodi nas zaključku da društvena moć znanja ne slijedi nužno iz objektivnosti i spoznajne dimenzije, nego iz strukture moći društvenih institucija. Institucije su one koje osiguravaju znanju objektivnost i istinitost, na temelju svoje institucionalne moći i zakonskih prava i obveza kojima legitimiraju društvenu zbilju.

Drugim riječima, društvena moć znanja ne proizlazi iz objektivnosti znanja, nego iz inkorporiranosti znanja u institucije i društvene mreže. Onoga trenutka kad je JNA izgubila svoj institucionalni status u društvenom poretku, znanje na kojem je počivalo njezino ponašanje i razumijevanje zbilje prestalo je biti objektivno znanje: nije više imalo moć institucionalnog legitimiranja zbilje. Postalo je samo jedno od alternativnih znanja onoga trenutka kada su njegovi zagovornici izgubili svoje položaje legitimatora u institucijama.

Gubitak institucionalnoga statusa za JNA i Savez komunista ima za posljedicu ne samo promjenu službenih definicija zbilje, nego i promjene u strukturi moći jugoslavenskoga društva. Terminima raspad totalitarnog socijalističkog poretka te višestranačka demokracija ne mogu se opisati i razumjeti promjene u duboko podijeljenom društvu. Štoviše, često se u ime demokratizacije legitimira obnova starih zaliha znanja i starih definicija zbilje, kojima je cilj obnova starih društvenih podjela.

Akteri bez unitarne države: pobunjeni Srbi

Pobunjeni Srbi u Hrvatskoj također su akteri koji su ostali bez države. Koliko su bili instrumentalizirani od velikosrpske politike i JNA utvrdit će povijesne rasprave. Činjenica je da pobunjeni Srbi nisu htjeli pristati na gubitak Jugoslavije, a dio njih ni danas ne može prežaliti ni raspad Jugoslavije, ni svoj položaj u njoj. Takva stajališta uvelike utječu na preraspodjele društvenih zaliha znanja nakon propasti Jugoslavije, odnosno na to da službeno legitimiranje zbilje propaloga društvenoga poretka i nadalje ima mjesto u javnome znanju.

Nije problem u tome da definicije zbilje o tom razdoblju egzistiraju u javnom znanju. Pitanje je kakvo je to znanje: znanje o događajima, pseudodogađajima ili nedogađajima?

Svoj su program ostanka u Jugoslaviji pobunjeni Srbi argumentirali opetovano na sličan način. Idući je citat paradigmatičan za takvo mišljenje:

„Hrvatska je stvorena u okviru jugoslovenske države i ona može da postoji samo dotle dok postoji Jugoslavija. ... Prema tome mi ćemo državu Hrvatsku priznavati samo dotle dok Hrvati budu priznavali Federativnu Jugoslaviju koja državno pravno objedinjava srpski narod i sve srpske pokrajine na Balkanu ...“

Tvrdnja „Hrvatska je stvorena u okviru jugoslovenske države“ jest pseudodogađaj, odnosno u najboljem slučaju nedogađaj ako se želi iz toga izvesti zaključak o ulasku Avnojevske Hrvatske u Jugoslaviju. Pravni i politički legitimitet Hrvatske traje stoljećima. Negacija te činjenice potrebna je zbog zaključka: „ona može da postoji samo dotle dok postoji Jugoslavija“. Iz ove konstatacije eksplicitno se upozorava na institucionaliziranu praksu, prema kojoj hrvatski narod nema pravo na svoj suverenitet i autonomno odlučivanje o svojoj sudbini:

„Dok živimo na zajedničkoj zemlji i pod istim nebom naša država i Jugoslavija i Hrvatska može biti samo zajednička država a suverenitet može biti samo zajednički srpskog i hrvatskog naroda. Srpski narod nikad neće pristati da bude nacionalna manjina u svojoj sopstvenoj zemlji ...“ ¹⁰⁹

Ne samo da srpski narod neće pristati da bude manjina u Hrvatskoj, nego neće pristati na promjenu „službenih“ definicija zbilje i institucionalne prakse u socijalističkoj Jugoslaviji, pa čak i kada su te promjene projugoslavenske, ali odstupaju od srpskih hegemonističkih interesa:

„Što se tiče našeg saveznog premijera Ante Markovića i njegove projugoslovenske stranke želio bih da kažem slijedeće ... mi nikada više nećemo dozvoliti da se na čelu srpskog naroda nalazi netko tko ne pripada srpskom narodu i srpskoj kulturi ...“

Poruka „**mi nikada više** nećemo dozvoliti“ očito implicira odnos prema maršalu Titu, koji je u velikosrpskim interpretacijama dezintegracije Jugoslavije krivac za promjene Ustava iz 1974. u kojem se SFRJ definira kao federacija s dosta konfederalnih elemenata.

Ni postojeća SFRJ s konfederalnim elementima nije bila prihvatljiva za dio lidera srpskog naroda, a potpuno im je neprihvatljiv projekt samostalne hrvatske države.

„Rušenjem Jugoslavije na čemu počinju ideje o stvaranju NDH našlo bi se izvan granice republike Srbije oko 4 miliona Srba, čime bi se na dnevni red historije ponovno postavilo srpsko nacionalno pitanje time i pitanje granica na Balkanu.“

Za svaki slom jugoslavije ili lom unutar institucionalnoga poretka u interpretaciji službenih definicija zbilje hrvatska se povijest svodila na genocid jasenovačkog mita:

„ ... Ponovno stavljanje u upotrebu ustaških simbola jest pokušaj političke rehabilitacije NDH i ustaške ideologije u cjelini na kojoj je počivala ova monstruozna državna tvorevina. ... Pod tim državnim simbolom ubijeno je i umoreno često i na najzvjerskiji način koji ne poznaje svjetska historija preko milion Srba.“ ¹¹⁰

Teza o obnavljanju „ustaških simbola“ proizvodnja je još jednog pseudodogađaja, jer su s hrvatskoga grba i zastave skinute samo socijalističke oznake (zvijezda petokraka). Svoditi hrvatsku

---

¹⁰⁹ Citirano prema transkriptu govora Jovana Opačića 12. kolovoza 1990., u selu Divoselu. Jovan Opačić jedan je od čelnika SDS-a, i jedan od pet zastupnika SDS-a (Jovan Opačić, Dušan Zelenbaba, Radoslav Tanjga, Ratko Ličina i Dušan Ergarac) u hrvatskom Saboru 1990.; osim SDS-ovih zastupnika na listi SKH SDP (Stranke demokratskih promjena) na prvim izborima 1990., još je 24 Srbina postalo zastupnicima u Saboru. Mogli bismo citirati niz takvih mišljenja. Citiramo Jovana Opačića jer je bio jedan od istaknutih srpskih lidera i izabrani zastupnik u prvom višestranačkom sazivu Sabora 1990.

¹¹⁰ Transkript govora Jovana Opačića 12. kolovoza 1990., u selu Divoselu.

povijest na jasenovački mit, da bi se koristio kao glavni argument protiv dezintegracije Jugoslavije i uspostave hrvatske države, proizvodnja je pseudodogađaja i pseudopovijesti. S jedne strane, zato što je zbog iracionalnoga preuveličavanja zločina sam zločin dobio mitske dimenzije; s druge strane, zato što je kao argument za projekciju buduće realnosti pseudodogađaj počeo funkcionirati kao istina.

Da je zagovor hrvatske samostalnosti „rehabilitacija NDH i ustaške ideologije u cjelini“, argument je što su ga koristili svi akteri koji su bili za Jugoslaviju, a ostali su bez nje. Rabili su ga legitimatori jugoslavenske zbilje protiv zagovornika konfederalnog ustroja Jugoslavije u službenim institucijama, a i protiv aktera usporednoga društva.

Akteri koji su ostali bez države žele zaboraviti da je i politička i vojna mobilizacija srpske manjine u Hrvatskoj počela prije višestranačkih promjena 1990., a cilj je bila promjena federalnih i konfederalnih odredbi Ustava, a u korist unitarne države. To čak priznaju i oni koji su bili bliski jugoslavenskim legitimatorima zbilje:

„Srpski nacionalistički intelektualci i političari još su 1988. godine počeli organizirati srpsku manjinu u Hrvatskoj kako bi izvršili pritisak na hrvatsku partiju (SKH, op.a.) i vladu zbog podrške politike na Kosovu. To se događalo uz znatnu pomoć Beograda posredstvom masovnih mitinga i stavljanjem u pogon simbola ekstremnoga srpskog nacionalizma. Tako je agresivna mobilizacija srpskih nacionalista u Hrvatskoj otpočela davno prije izbora Tuđmanove nacionalističke vlade. To je, također, značilo da su srpski nacionalisti počeli sa svojim napadima na hrvatske poteze prema labavoj federaciji ili konfederaciji prije nego su mogli ocijeniti svoja prava u Hrvatskoj ugrožena u bilo kome pogledu.“¹¹¹

Drugim riječima, cijela je konstrukcija o hrvatskoj državi kao rehabilitaciji NDH proizvodnja pseudopovijesti, a cilj je očuvanje Jugoslavije. Svrha je takve pseudopovijesti legalizirati formiranje „Republike Srpske Krajine“ i „Republike Srpske“, koje su se kao srpske zemlje trebale u konačnici ujediniti, kada to dopuste međunarodne okolnosti.¹¹²

Akterima koji nisu željeli „ostati bez države“, pseudopovijest ključni je dokaz nužnosti očuvanja Jugoslavije. Zato su ti akteri izrađivali dugoročne planove da bi sačuvali postojeći poredak i svoje položaje:

„2. U Hrvatskoj institucionalno i politički jačati Srpsku krajinu i podržavati njeno otcepljenje od Hrvatske (ne javno nego faktički). 3. Organizovati masovne mitinge u Hrvatskoj protiv HDZ, Bosnu i Hercegovinu dići na noge „za Jugoslaviju“, a u Makedoniji ići na koncept Mitinga za rušenje probugarskog rukovodstva. Ići na masovne mitinge podrške u Srbiji i Crnoj Gori. Zabraniti okupljanje na Kosovu.“¹¹³

---

¹¹¹ Bogdan Denitch: „Ethnic Nationalism“, „The Tragic Death of Yugoslavia“, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 1994., str. 106., 197.; citirano prema: Albert Bing: „Hrvatska i ljudska prava 1990.-1992.“, ČSP, br. 1., 195.-218. (2008)

¹¹² O tome postoji mnogo literature pa se nećemo upuštati u prikaz tih politika i događaja.

¹¹³ B.Jović: „O planovima JNA za rušenje vlasti u Hrvatskoj i Sloveniji“, veljača 1991., B.Jović, 1995., str. 277.

Direktiva „ne javno nego faktički“ implicira strategiju stvaranja pseudodogađaja te proizvodnju dezinformacija i obmanjivanja javnosti. Zato je politika „ne javno nego faktički instrumentalizirala „javno“ putem sustavnog fabriciranja dezinformacija i pseudoznanja, a „faktički“ naoružavanjem srpske manjine u Hrvatskoj.

Jedno, iako ne jedino središte za proizvodnju pseudodogađaja i dezinformacija bio je odjel za vođenje specijalnog rata što ga je organizirala JNA pod kodnim nazivom „Opera“. Preko „Opere“ plasirane su dezinformacije u sve medije u Jugoslaviji, a putem međunarodnog press centra u Beogradu i u svijet. Autorizacija dezinformacija bila je u nadležnosti Savjeta operativne grupe, u kojem su bili najviši časnici JNA. ¹¹⁴ Putem „Opere“ uspješno je plasirano niz dezinformacija koje i danas egzistiraju kao dio korpusa javnoga znanja, a koje su pseudodogađajima dale status „objektivnog“ znanja.

Politika „faktičke“ vojne institucionalizacije srpske pobune u Hrvatskoj (kao i u drugim republikama) provodila se paralelno s oduzimanjem oružja teritorijalne obrane od civilnih vlasti RH. Pod izgovorom da provodi zaštitu od genocidne politike „ustaške vlasti“, JNA je u travnju 1990., dakle prije višestranačkih izbora, oduzela oružje teritorijalne obrane.

Vrh JNA planski je naoružavao dijelove pripadnika srpske manjine u Hrvatskoj još od sredine 1990. Služba sigurnosti JNA vodila je operaciju ilegalnog naoružavanja srpskoga pučanstva u RH i BiH pod kodnim nazivima „PROBOJ“. ¹¹⁵

JNA nije samo naoružavala pobunjene Srbe nego je i vojno okupirala dijelove Hrvatske da bi sačuvala barem „suženu“ Jugoslaviju: „Na onim teritorijama Hrvatske gde su Srbi činili većinsko stanovništvo, i koje su ‘viđene’ u tzv. ‘suženoj Jugoslaviji’, JNA je izvodila ofanzivna dejstva, da ‘zaokruži’ nove granice“. ¹¹⁶

Čuvari unitarne Jugoslavije morali su mijenjati svoju taktiku te ponašanje JNA uskladiti s novim političkim i vojnim prilikama. Istoga dana, tj. 1. listopada 1991., kada počinje sveopći napad na Hrvatsku, odlukom ministra obrane SFRJ generala V.Kadijevića formiran je Štab Teritorijalne obrane SAO Krajine. „Ne sme se izgubiti iz vida i neosporna činjenica da je ta Teritorijalna odbrana obrazovana isključivo kao srpska vojska i od strane legalnih organa komandovanja oružanih snaga SFRJ.“ ¹¹⁷

---

¹¹⁴ O djelatnosti „Opere“ vidi: M.Tuđman, 2008., str. 143.-150.; G.Akrap, 2010; Radenko Radojčić: „Izjava“ (URL www.slobodanpraljak.com/.../IZJAVA%20-%20RADENKO%20RADOJCIC%202.%20DIO.pdf – 20.3.2011.);

¹¹⁵ Prema svjedočenju M. Čandića pred haškim Tribunalom u procesu protiv Slobodana Miloševića u Haagu: „PROBOJ 1“: naoružavanje Srba na području „Krajine“ i istočne Bosne vođeno od potpukovnika JNA Smiljanića i majora JNA Čedomira Kneževića (članova KOG-a iz Zemuna); „PROBOJ 2“: naoružavanje Srba u istočnoj Slavoniji i Baranji vođeno od majora KOG JNA Ljubana Karana;

¹¹⁶ M.Sekulić, 2000., str. 15. M.Sekulić vjerodostojan je svjedok jer je bio u Generalštabu JNA, ali i general u Glavnom štabu Srpske vojske Krajine.

¹¹⁷ M.Sekulić, 2000., str. 35. U listopadu 1992. Glavni štab teritorijalne obrane RSK preimenovan je u Glavni štab vojske RSK.

'Ne smije se izgubiti iz vida' niti da JNA, „srpsku vojsku' Krajine i dragovoljce iz Srbije povezuje zajednička pseudopovijest, iako je koriste da bi ostvarili donekle različite ciljeve. Jer, potpora „srpskoj vojsci“ SAO Krajina nisu bile samo postrojbe JNA koje su djelovale na tom području. „Ministarstvo odbrane Srbije vršilo je 'distribuciju' srbijanskih dragovoljaca u SAO Krajinu i na front u Istočnoj Slavoniji i Zapadnom Sremu“, a suradnju su planirali Generalštab Vojske Jugoslavije i Glavni štab Srpske vojske Krajine. ¹¹⁸ Odaziv srbijanskih dragovoljaca „na prostore zapadnog dela RSK“ bio je najveći 1993.: oko 4300 ljudi. Prema srpskim analizama oko 55 % dragovoljaca bilo je iz Srbije, 19 % iz neokupiranih dijelova Hrvatske, 6 % iz BiH, 1 % iz Crne Gore, 2 % iz inozemstva, a „za 16 posto dobrovoljaca nije utvrđeno mesto rođenja“. ¹¹⁹

Politika čuvanja Jugoslavije po svaku cijenu, odnosno odbijanja suživota s Hrvatima u Hrvatskoj, očitovala s i u institucionalizaciji nasilja: „Osnovni moto SDS je bio 'proteraj ili ubij, opljačkaj ili spali' sve što je hrvatsko, jer mi Srbi biše ne možemo živati zajedno sa Hrvatima ... „ ¹²⁰

Etničko čišćenje nesrpskoga pučanstva na okupiranom teritoriju Hrvatske bilo je institucionalizirano i rješenjima lokalnih vlasti. Tako je u „Službenom glasniku Opštine Beli Manastir“ (broj 10/90) objavljena „Odluka o prestanku radnog odnosa svim licima koja su otvoreno podržavala srušeni režim Republike Hrvatske“. Tom se odlukom „uređuje“ prestanak radnog odnosa „svim licima ... čiji bi ostanak na radnom mestu ometao normalan proces rada ili bi iritirao ostale radnike ... bez obzira kojoj naciji ili veri ti ljudi pripadaju.“ ¹²¹

U istom je službenom glasniku objavljena i „Odluka o prestanku radnog odnosa i zabrani povratka i ostanka u Baranji, svih lica koja su se nalazila u neprijateljskim snagama i lica koja su im pomagala, kao i članovima njihove uže porodice.“ Za realizaciju te odluke zadužen je „SUP Beli Manastir“, koji treba pripremiti liste za protjerivanje prema postojećoj „službenoj evidenciji kao i na osnovi saznanja dobivenih od mjesnih zajednica, preduzeća, ustanova i građana.“ ¹²²

Zacijelo se projekt čuvanja Jugoslavije pod svaku cijenu, odnosno program okupljanja svih Srba u jednoj državi, može ilustrirati i analizirati i nizom drugih primjera. Budući da nas interesira preraspodjela znanja iz tih vremena u vrijeme današnje, odnosno preciznije kako funkcioniraju mehanizmi tih preraspodjela, želimo upozoriti samo na još neke od konstanti i dimenzija tih procesa.

Akteri koji su se oružjem borili protiv Hrvatske, a da ne bi ostali bez Jugoslavije, imali su i jaku vojsku, ali i velike žrtve i prema vlastitim priznanjima.

---

¹¹⁸ M.Sekulić, 2000., str. 48., 49.

¹¹⁹ M.Sekulić, 2000., str. 54.-55.

¹²⁰ I dalje: „ ... Ušima svojim nisam mogao poverovati da sam čuo to što sam čuo od čelnika SDS“, svjedoči M.Vrcelj, oficir JNA, koji je 1991. bio raspoređen na Baniji (N.Barić, 2005., str. 371.) .

¹²¹ Službeni glasnik Opštine Beli Manastir (broj 10/90.): „Odluka o prestanku radnog odnosa svim licima koja su otvoreno podržavala srušeni režim Republike Hrvatske“, član 1. Odluku je donio Izvršni savet opštine Beli Manastir na svojoj sjednici od 5. rujna 1991.

¹²² „Odluka o prestanku radnog odnosa i zabrani povratka i ostanka u Baranji ...“, Službeni glasnik Opštine Beli Manastir (broj 10/90), član 2. Prema procjeni krajinjskih Srba iz 1993. godine, Hrvati su činili samo 7 % stanovništva RSK (N.Barić, 2005., str. 384) . Na okupiranim područjima pod nadzorom srpskih pobunjenika, prema popisu iz 1991., živjelo je 549.083 stanovnika, od čega su 287.830 (ili 52,40 posto) bili Srbi. To znači da je prognana polovica žitelja okupiranog područja.

„Takozvana ‘Srpska vojska Krajine’ svoj je vrhunac dosegla 13. veljače 1993. Tada je imala 71.409 pripadnika, od čega je bilo 3.291 časnika, 3.424 dočasnika, 60.496 vojnih obveznika i 4.198 dragovoljaca ...

U borbama za Vukovar, prema nepotpunim srpskim podacima, poginulo je oko 1.200 vojnika i ‘starešina’. Na području ‘RSK’ od lipnja 1991. do kolovoza 1995. bilo je ukupno 3.496 poginulih i 6.189 ranjenih. Najviše poginulih je s teritorija ‘RSK’ (80 %), Hrvatske (5 %) i BiH (5 %). Među poginulima je 3 % samoubojica, a još 3 % je nastradalo u međusobnim obračunima.“ ¹²³

Unatoč i žrtvama i vojnim porazima, zagovornici i lideri velikosrpske imperijalne politike uporno su odbijali ne samo službene hrvatske mirovne prijedloge, nego i ponude međunarodnih čimbenika. U jesen 1994. predstavnici međunarodne zajednice predložili su „Plan Z-4“. Tim su planom pobunjeni Srbi pregovorima mogli ostvariti veći dio svojih političkih ciljeva.

Naime, ponuđeni „Plan Z-4“ nudio im je praktično „državu u državi“. No, tu je ponudu odbilo ne samo vodstvo srpske pobune u Kninu, nego su u tome imali i potporu srbijanske demokratske opozicije.

Milan Martić odbio je Plan Z-4 s obrazloženjem da taj plan ne nudi krajiškim Srbima „da žive u jednoj državi“. Premijer RSK Mikelić odbacio je Plan Z-4, jer se ‘državnost RSK ne može dovesti u pitanje’. Rajko Lazović, koji je bio predsjednik skupštine RSK, izjavio je: „Ja lično, ništa ne vjerujem hrvatskom rukovodstvu i Hrvatima uopšte jer Latini su stare varalice.“ Kosta Čavoški, profesor na Pravnom fakultetu u Beogradu, dao je potporu Milanu Martiću, jer, prema njegovu tumačenju, nuđenje tog plana krajiškim Srbima podsjeća na „ponudu plaćenih ubojica svojoj budućoj žrtvi da pregovara o vlastitoj likvidaciji“. Zoran Đinđić, predsjednik Demokratske stranke, a kasnije uzdanica Zapada, također je podržao odluku kninskog vodstva da odbace Plan Z-4. ¹²⁴

Akademik Ljubomir Tadić, član SANU, koja je tvorac čuvenog Memoranduma iz 1986. godine, 23. lipnja 1995. bio je gost kninske Radio-televizije. Gostujući u emisiji „Otvoreni studio“, šest tjedana prije „Oluje“, izjavio je: „borba za jedinstvo našeg naroda“ najviši je zakon, a budućí da „spas republike je najviši zakon i oni koji taj spas republike ne poštuju, oni moraju biti isključeni iz političkog procesa“.

Akademik Tadić iz Knina poručuje: „ja taj spas vidim u otvorenom, jasnom, nepokolebljivom programu za ujedinjenje svih srpskih država ... pred našim očima ne samo da treba lebdeti ideal ujedinjenja srpskog naroda, nego na tome treba raditi neprestano, neumorno, svakoga dana; i ako moje oči dobro vide, pokušaj ujedinjenja koji barem RSK i RS nameravaju da ostvare, to je uvod u naše opšte ujedinjenje“. Štoviše, akademik Tadić vidi jedinstvenu srpsku državu na Balkanu: „Ja je vidim i nadam joj se svim srcem i snagom, mislim da je to jedini način za opstanak, naš.“

---

¹²³ Tomislav JONJIĆ: „Bežanija Srba pod prezidentom Martićem“ (URL http://www.tomislavjonjic.iz.hr/V_5_martic.html - 20.3.2011.) . Izvor podataka: knjiga M.Sekulića, 2000.

¹²⁴ Podatci i citati prema N.Barić, 2005., str. 475.-476.

Ali vidi i to da: „Banana državice su Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina koju priznaju Ujedinjene nacije ... želeli bi od Srbije i Crne Gore da naprave ... tako, da bi se moglo s njima lako manipulirati“. Hrvatska ga u mnogo čemu podsjeća na južnoameričke diktature i totalitarizam „jer se radi o jednoj vrsti žestokog autoritarnog režima u Hrvatskoj sa jasnim šovinističkim predznakom, sa elementima ustašoidnosti – ako hoću da budem do kraja eksplicitan, a i pravedan; to je nesumnjiva činjenica“.

Akademik Lj. Tadić opisuje predsjednika Tuđmana na način kako ga prikazuju oporbeni hrvatski mediji i protivnici njegove politike. Ako vodimo računa o vremenskom slijedu događaja, onda lako možemo uočiti da akademik Tadić nije korisnik nego ishodište takvih ocjena koje se ponavljaju u dijelu hrvatskih medija:

„ ... gospodin Tuđman sa onom smešnom lentom zaista slični na južnoameričke diktatore, i on ne samo sa lentom i odlikovanjima, nego po celom svom ponašanju, on je upravo to. Ali, on to može da čini, jer ima iza sebe garantovano neko zaleđe da može intervenirati, napasti pomoću svojih saveznika, u Ujedinjenim nacijama izdejsstvovati to da se sruši Vanceov plan za RSK, da može izvršiti invaziju u zapadnoj Slavoniji, izvršiti masakr civilnog stanovništva, da mu se opet ništa bitno ne desi, da i dalje vrši provokacije ovde, vidim u okolini Knina, na Dinari, želeći da komad po komad otkine od RSK, da srpskom narodu koji je ostao da živi u Hrvatskoj, kao i ovom ovde ne dozvoljava pravo na samoopredeljenje, smatra da je on kako da kažem – u trajnom posedu hrvatskog suvereniteta.“

Akademik Tadić nastoji biti čak i kritičan prema tom svom stavu: „Mislim da se mnoge opozicione stranke u Hrvatskoj iskazuju kao još agresivnije od samog Tuđmana i njegove stranke.“

Prethodni stavovi trebaju poslužiti kao ilustracija da se ništa nije promijenilo u stavovima jugoslavenskih legitimatora zbilje, koji su bili i ostali na stajalištu da hrvatski narod nije, niti može biti „u trajnom posedu hrvatskog suvereniteta“. Oni koji su se borili za suverenu Hrvatsku, i koji su to konačno ostvarili, u očima jugoslavenskih legitimatora zbilje nisu se bitno promijenili: od „ustaških vlasti“ iz 1990. evoluirali su u autokratski režim s „jasnim šovinističkim predznakom, sa elementima ustašoidnosti“. Ta i takva zalih znanja ostala je u javnosti naslijeđe jugoslavenskih legitimatora zbilje, a njihovi slijednici i klonovi ponavljaju je i nakon dvadeset godina samostalnosti hrvatske države.

Sve te „nesumnjive činjenice“ što ih ponavljaju bivši „službeni“ legitimatori zbilje, proizvode nove pseudodogađaje u svojim javnostima. Svjedoci smo kako i vojno-redarstvenu operaciju „Oluja“ pretvaraju u pseudodogađaj i tumače je kao operaciju etničkoga čišćenja unatoč dokazima i srpskim svjedočanstvima neposrednih sudionika. Vojni zapovjednici pobunjenih Srba svjedoče o odlukama i političkim potezima koji su imali za posljedicu povlačenje civilnoga stanovništva: „na Savjetu odbrane se donosi najgora moguća odluka – o evakuaciji stanovništva. Pokazaće se da je to bilo gore čak i od odluke o kapitulaciji ... Oni koji su doneli takvu odluku o evakuaciji, morali su dobro znati i znali su, da su povelili sav narod i vojsku u izgnanstvo.“¹²⁵

---

¹²⁵ Sjednica Vrhovnog savjeta obrane RSK održana je 5. kolovoza 1995. u 17 sati, u nazočnosti i Milana Martića i generala Mile Mrkšića. M. Sekulić, 2000., str. 178, 179.

Odluka Vrhovnog savjeta priopćena je javnosti 5. kolovoza 1995. u 20 sati, a bila je: „Vrhovni savet odbrane Republike Srpske Krajine, donio je, na današnjoj sjednici, odluku da se zbog preventivnih i bezbjednosnih razloga organizuje evakuacija civilnog stanovništva Sjeverne Dalmacije i južnog dijela Like.

U organizaciji evakuacije i pratnji stanovništva, aktivno će učestvovati pripadnici mirovnih snaga Ujedinjenih nacija, uz Civilnu zaštitu RSK. Na ovaj potez Vrhovni savet odbrane se odlučio kako bi se zaštitilo civilno stanovništvo od eventualnih daljnjih napada hrvatske artiljerije i kako bi srpski borci, koji drže linije odbrane, bili rasterećeni brige za svoje porodice.“¹²⁶

Pretvaranje „Oluje“ u pseudodogađaj nakon petnaestak godina poprima mitske razmjere. Za predsjednika Srbije Borisa Tadića, a to znači i za najviše srbijanske dužnosnike, nema sumnje da je „Oluja“ planirano etničko čišćenje i planirani zločin najvećih razmjera u Europi nakon Drugoga svjetskog rata. Činjenica da je velikosrpska politika do zadnjega trenutka zagovarala jedinstvo svih „srpskih zemalja“, da dio Srba nije htio Hrvatsku nego jedino Jugoslaviju, sve se to gubi u pseudoznanju što postaje dio javnoga znanja.

Dio Srba koji nije želio Hrvatsku, a želio je Jugoslaviju odnosno Srbiju, napuštao je Hrvatsku i prije i nakon vojno-redarstvenih operacija. Prema istraživanju OESS-a iz 2004. godine, što ga je financirala Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID), 36 % odbjeglih Srba napustilo je Hrvatsku 1991. Nakon operacije „Bljesak“ nekoliko tisuća Srba je napustilo oslobođeno područje u organizaciji UNPROFOR-a. 27.000 tisuća Srba otišlo je iz Hrvatske nakon operacije „Oluja“ iz bivšeg sektora Sjever – uz posredovanje međunarodnih čimbenika, a na čelu je te kolone na traktoru sjedio Peter Galbraith. Prema podacima UNTAES-a 45.000 Srba napustilo je Podunavlje prije završetka mirne reintegracije 1998. Iz istih je razloga i nakon Daytonu oko 100.000 Srba napustilo Sarajevo jer nije htjelo živjeti u Federaciji.

Sve su se te brojke i ljudske sudbine pretvorile u pseudodokaz o etničkom čišćenju, što ga je provela „fašistička država“. Za Milana Martića ništa se nije promijenilo u njegovu odnosu prema Hrvatima u Hrvatskoj. U svojoj je žalbi rekao. „... strašno je čuti kada se u slučaju Gotovina, Čermak i Markač i tužiteljstvo i obrana slažu da je „Oluja“ bila legitimna akcija. – U srcu Europe stvorena je fašistička hrvatska država u kojoj je glavni kulturni događaj koncert Thompsona.“

Pseudopovijest traje i živi i bez svojih ključnih aktera.

***

1.

VELIKA SRBIJA PREMA PROJEKTU ČETNIČKOG IDEOLOGA STEVANA MOLJEVIĆA (30. LIPNJA 1941)

2.

1985

3.

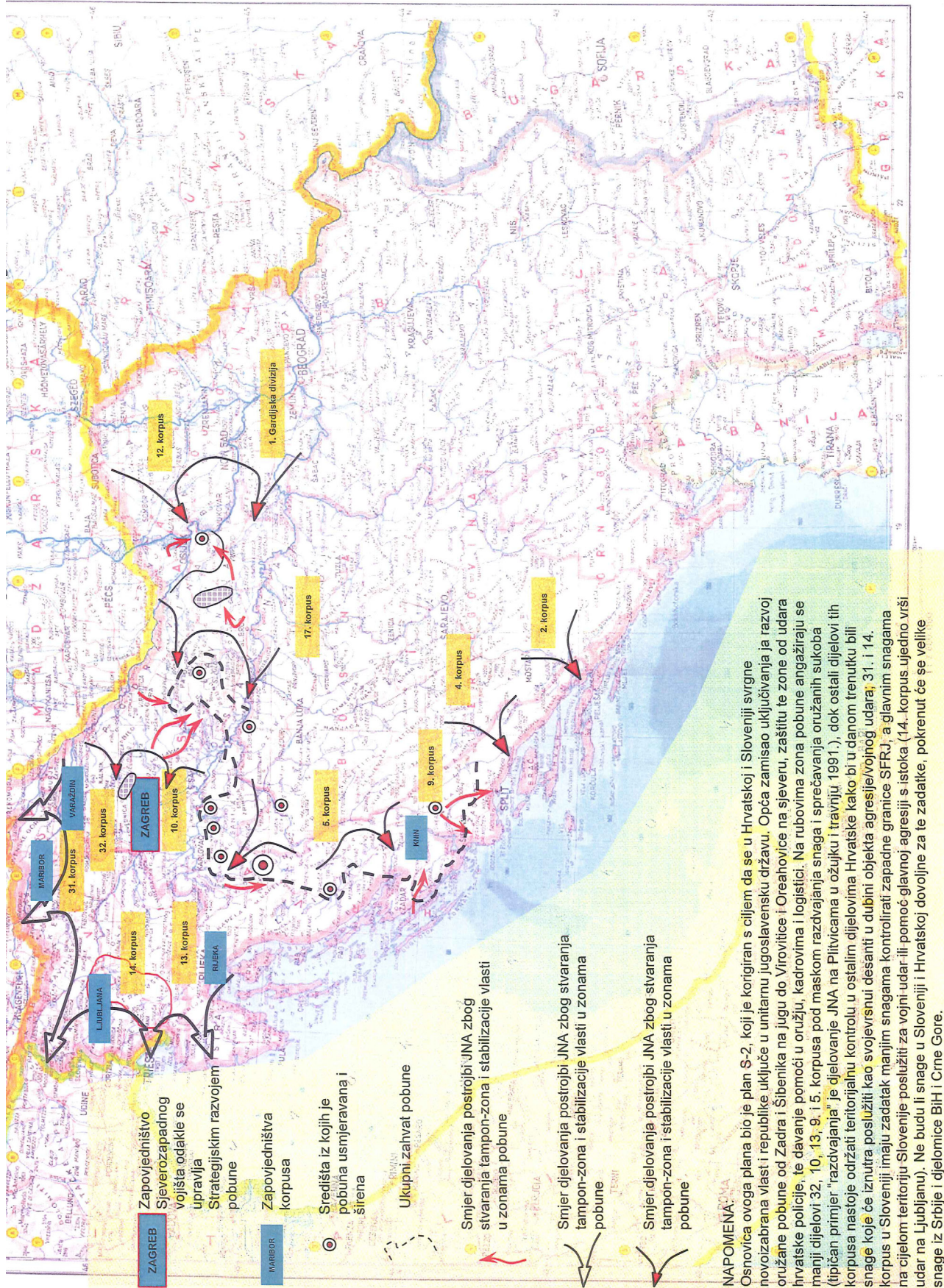
1985

obznanjena zamisao

4.

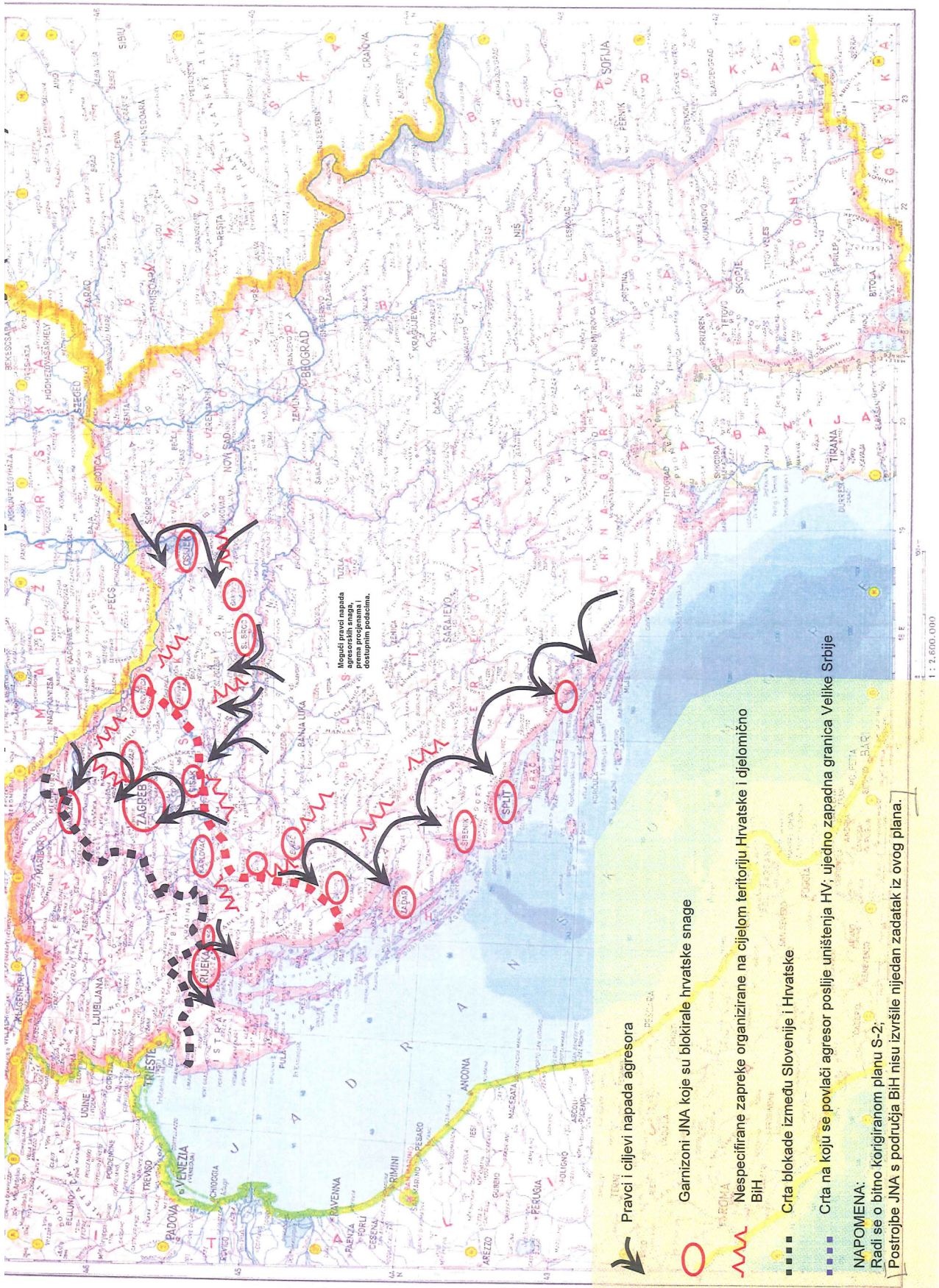
Opća početna zamisao agresije na Hrvatsku i Sloveniju

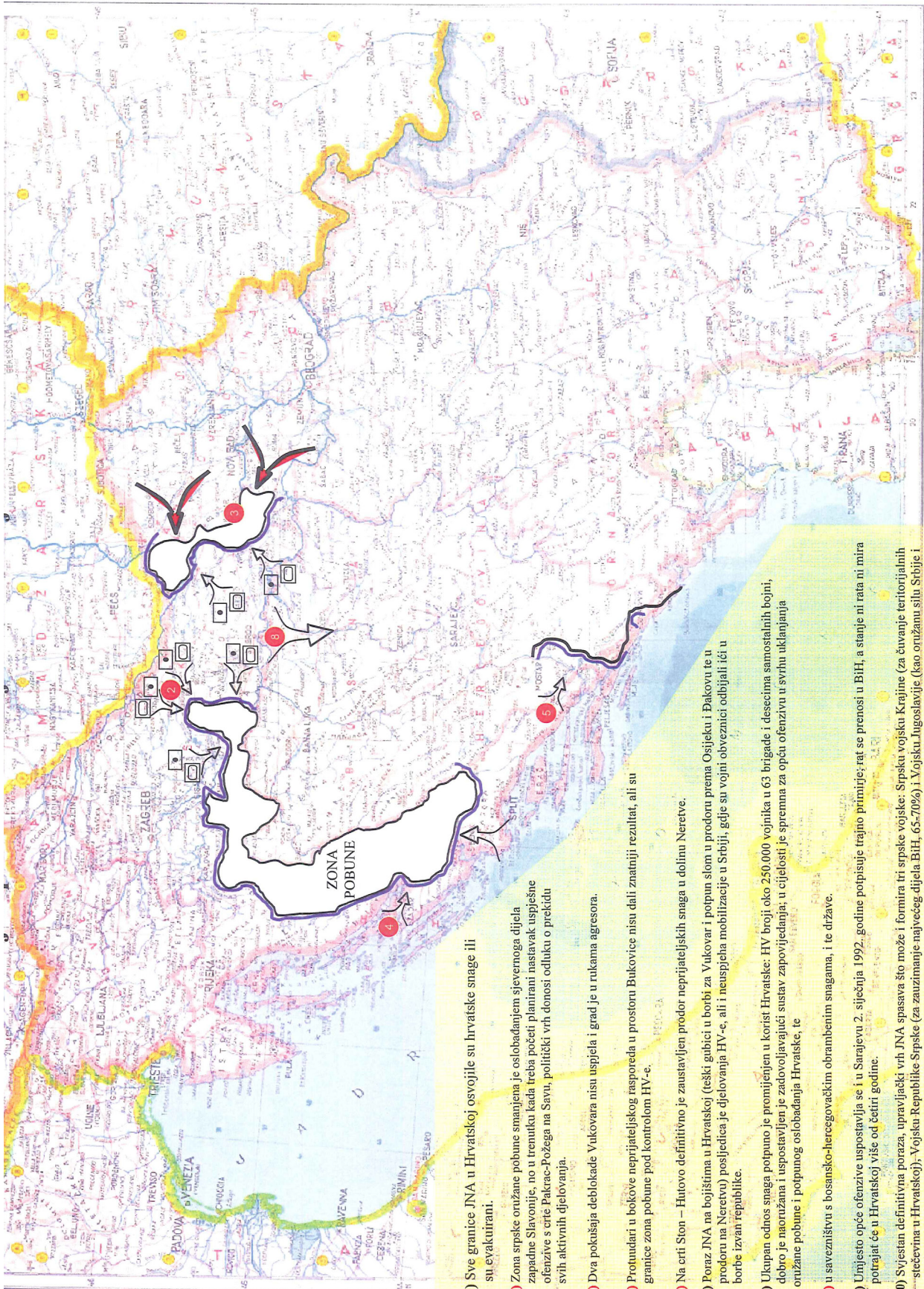
5.

Plan napada na Hrvatsku poslije povlačenja JNA iz Slovenije (VII / 1991.)

6.

Vojno-politička situacija u Hrvatskoj XII / 1991. - I / 1992.

1) Sve granice JNA u Hrvatskoj osvojile su hrvatske snage ili su evakuirani.

2) Zona srpske oružane pobune smanjena je oslobađanjem sjevernoga dijela zapadne Slavonije, no u trenutku kada treba početi planirani nastavak uspješne ofenzive s crte Pakrac-Prozega na Savu, politički vrh donosi odluku o prekidu svih aktivnih djelovanja.

3) Dva pokušaja deblokade Vukovara nisu uspjela i grad je u rukama agresora.

4) Protundari u bokove neprijateljskog rasporeda u prostoru Bukovice nisu dali znatiji rezultat, ali su granice zona pobune pod kontrolom HV-e.

5) Na crti Ston – Hutovo definitivno je zaustavljen prodor neprijateljskih snaga u dolinu Neretve.

6) Poraz JNA na bojištima u Hrvatskoj (teški gubici i potpun slom u prodoru prema Osijeku i Dakovu te u prodoru na Neretvu) posljedica je djelovanja HV-e, ali i neuspjeha mobilizacije u Srbiji, gdje su vojni obveznici odbijali ići u borbe izvan republike.

7) Ukupan odnos snaga potpuno je promijenjen u korist Hrvatske: HV broji oko 250.000 vojnika u 63 brigade i desecima samostalnih bojni, dobro je naoružana i uspostavljen je zadovoljavajući sustav zapovijedanja; u cijelosti je spremna za opću ofenzivu u svrhu uklanjanja oružane pobune i potpunog oslobađanja Hrvatske, te

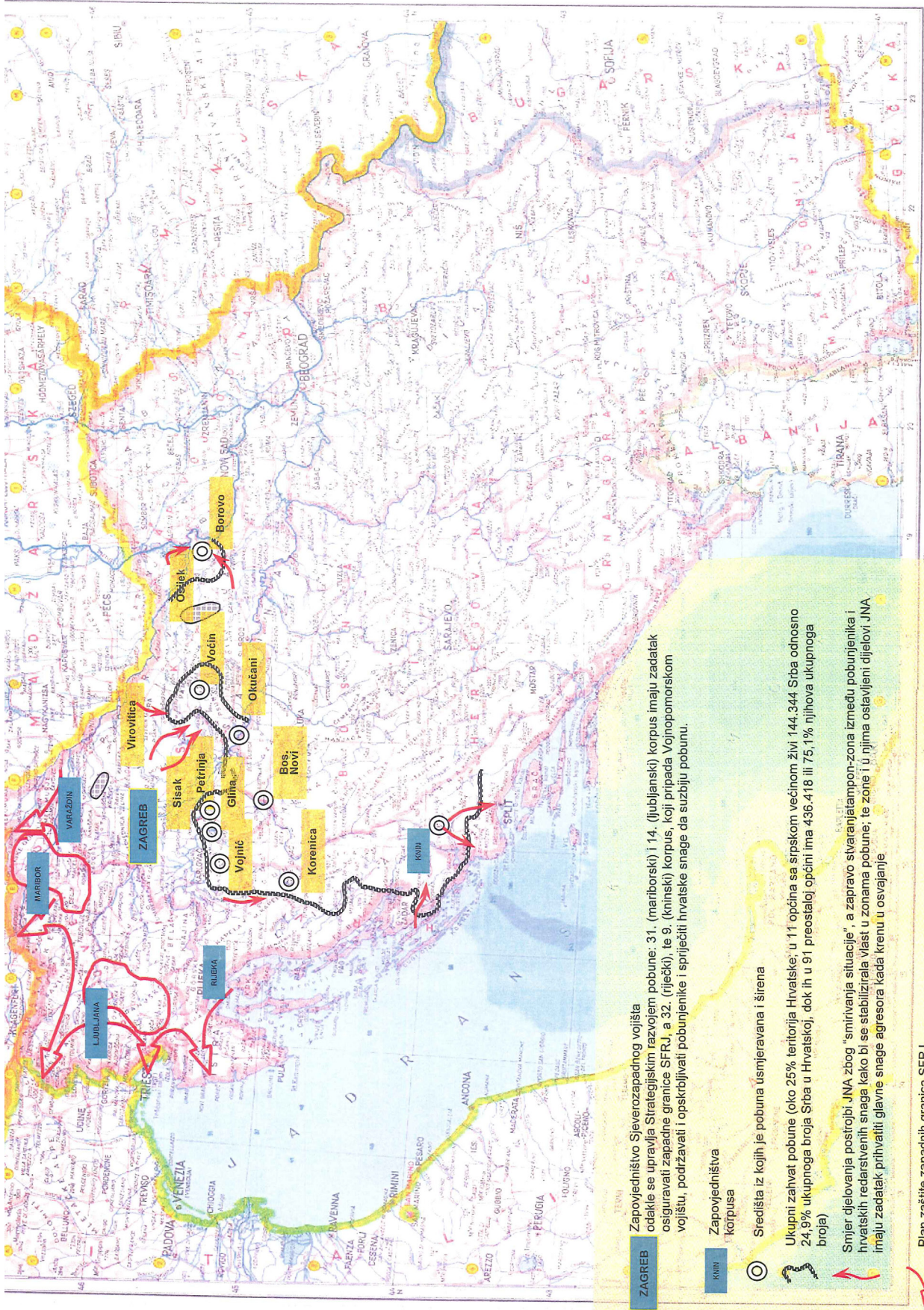
8) u savezništvu s bosansko-hercegovačkim obrambenim snagama, i te države.

9) Unijesto opće ofenzive uspostavlja se i u Sarajevu 2. siječnja 1992. godine potpisuje trajno primirje; rat se prenosi u BiH, a stanje ni rata ni mira potrajat će u Hrvatskoj više od četiri godine.

10) Svjestan definitivna poraza, upravljajući vrh JNA spasava što može i formira tri srpske vojske: Srpsku vojsku Krajine (za čuvanje teritorijalnih stečevina u Hrvatskoj), Vojsku Republike Srpske (za zauzimanje najvećeg dijela BiH, 65-70%) i Vojsku Jugoslavije (kao oružanu silu Srbije i Crne Gore). SVK je uništena u proljeće i ljeto 1995, dok druge vojske postoje i danas.

7.

Zone srpske oružane pobune u Hrvatskoj

V.A. PRO DOMO SUA - PRVO LICE JEDNINE

(DOGAĐAJI I SVJEDOCI DOGAĐAJA)

SUNJA - HRVATSKA

1.

MALO MJESTO u blizini Siska - Hrvatska

Važno željezničko čvorište, jedini mostobran na desnoj obali rijeke Save, 20 km obrambene crte, jedina odstupnica je skela preko rijeke, 60 momaka iz 2.gardijske brigade ZNG /Zbor narodne garde/ (oni su imali nešto borbenog iskustva od ranije), stotinjak ljudi iz rezervnog sastava policije dolazi i mijenja se svaka dva tjedna i stotinjak ljudi i seljaka iz okolnih sela duž crta obrane, naoružanih većinom lovačkim oružjem, nitko ih nije mobilizirao, ne primaju nikakvu plaću, imaju svoja polja i svoje krave i svinje i kokoši, imamo i dva minobacača 120 mm (jedan je neispravan) i 5 granata.

Takvo je stanje kada sam kao dragovoljac početkom 9. mjeseca 1991. godine stigao u Sunju.

Poveo me prijatelj ŽARKO PEŠA s grupom rezervne policije koja je išla na smjenu, nisu zbog moje veličine imali uniformu koju sam mogao obući, ličim na planinara, imam „ŠMAJSER“ iz II. Svjetskog rata, kojeg mi je poklonio prijatelj iz Bonna, odvjetnik, prošvercao sam ga u motoru automobila i dvadesetak metaka i malu video kameru.

Gardisti su mi dali nadimak Hemingway.

Za kratko vrijeme Stožer u Sisku imenovao me Zapovjednikom obrane Sunje.

Tjedan dana iza mene došao mi je i prijatelj, istaknuti hrvatski kazališni redatelj (MIROSLAV MEDIMOREC), prijatelji smo još od Akademije, a malo potom i jedan od ponajboljih hrvatskih glumaca (SVEN LASTA), koji je u II. Svjetskom ratu bio, kao maloljetnik, u partizanima.

Ostao sam u Sunji šest mjeseci, a potom u MORH-u preuzeo dužnost Pomoćnika ministra za IPD – Informativno psihološku djelatnost. Za tih šest mjeseci na Sunju je ispaljeno više od 20.000 topničkih projektila, ponajviše iz MB-120 mm.

Mrtve, ranjene, razaranja ću preskočiti.

2.

Prije početka agresije u Sunji živjelo je nešto manje od 50% Srba, i velika većina njih je jedne noći napustila Sunju i otišla u okolna sela sa srpskim žiteljima, a sutradan su cijeli dan granatirali mjesto s nadom da će stanovništvo pobjeći u Sisak.

Bilo je to prije mog dolaska.

Oni koji su otišli, Srbi, nikome izvan svog nacionalnog određenja nisu rekli ništa, a bilo je tu i prijateljstva i poznanstva i kumstva i miješanih brakova, sve je izvedeno u tajnosti, konspirativno u okviru nekog srpskog nacionalnog projekta.

Ostali su oni Srbi koji nisu pripadali tom velikosrpskom PROJEKTU, neke starije žene i muškarci i nešto mladih ljudi, Srba, koji su Hrvatsku smatrali svojom domovinom.

Zašto to pišem? Zato, jer morate vidjeti kakav je to šok za ljude, Hrvate, koji su ostali i koji su granatirani, kako to izgleda kada se u trenu sruše sve priče o bratstvu i jedinstvu jugoslavenskih naroda, kada u trenu padnu prijateljstva i sve godine zajedničkog življenja postanu samo obmana spram srpskog nacionalnog okupljanja. Kolokvijalno se to kaže riječima „ljudi jednostavno ne mogu povjerovati da je to tako“ i imaju potrebu stalno nekome pričati tu priču.

3.

Za moderne i modne „istraživače“ situacija je jednostavna. Imamo DJELOMIČNO UNIFORMIRANOG ili uniformiranog muškarca (kasnije smo imali i žene) koji nosi neko oružje – TO JE VOJNIK.

Više takvih osoba - TO JE VOJSKA.

Postoji i zapovjednik te vojske i postupno neki zapovjednici položaja - TO JE USTROJ.

Zapovjednik zapovijeda nižim razinama, a oni zapovijedaju vojskom na pojedinim dijelovima obrambene crte.

Možete takvo razmišljanje i takav zaključak objesiti mačku na vrat.

4.

Do 15.01.1992. godine, kada su zemlje EU priznale Hrvatsku, i kada je potpisano primirje (a primirja zapravo i nije bilo), svaki sam dan obišao cijelu svoju crtu, polovicu po danu, polovicu po noći, razgovarao i uvjeravao, gradio sustav.

Poslije primirja malo se smanjila količina tog rada, ali ne mnogo, a izgradnjom sustava posao je postajao lakši, a zapovijedanje efikasnije.

5.

Možete napisati zapovijed da počnu graditi bunkere i nacrtati kako to treba izgledati, ali oni to neće raditi, jer su duboko uvjereni da će taj rat završiti za najkasnije mjesec dana.

6.

Gardisti to ne žele, jer su oni hrabri, divni, mladi ljudi i nisu oni za bunkere.

7.

U selu na mom lijevom krilu napravili su dva bunkera koji su odmah do visokih kukuruza i gledaju u kukuruze i ne vide ništa. Oni ne žele poravnati te kukuruze i uništiti svoju ljetinu.

Čime će oni kad dođe zima hraniti svoju stoku?

I što?

Odakle vam „zalihost“ vojnika da ih zamijenite, i kojom kaznom i po kojem zakonu ih možete kazniti. Oni su tu dragovoljno i kad hoće, ako hoće, mogu prijeći preko rijeke, skelom, i otići kamo žele. Mogu povesti i svoju stoku.

Osim toga, oni tvrde da ih susjedno selo, naseljeno Srbima, neće napasti, jer su se oni pazili i bili u dobrim odnosima i u II. Svjetskom ratu. Situacija se promijenila kada su, ipak, napadnuti, kada su imali mrtve i neke zapaljene kuće.

Moje je bilo predvidjeti takvu situaciju, odbiti napad s grupama koje sam formirao za takve situacije, a poslije sam mogao i zapovijedati, poravnali su kukuruze.

8.

Napravili smo vremenom 150 bunkera, ali za svaki sam se morao izboriti, istinabog, vremenom sve lakše, kako je ustroj generički, a ne zapovjedno, rastao.

9.

Vojnik, sjajan vojnik, hrabar vojnik, čija je obitelj izbjegla s okupiranog dijela Hrvatske i smjestila se u okolici Siska, uzeo je iz prodavaonice neku bijelu tehniku.

Obzirom da su svi dućani bili otvoreni, sva su stakla razbile granate, da li je on robu ukrao ili uzeo, pravno je pitanje, ali sam ga ja skoro strijeljao u nastupu moralnog bijesa, skinuo sam mu hrvatski grb s kape i strpao ga u zatvor u Sisak.

A onda su njegovi drugovi došli razgovarati, pa sam zvao svog prijatelja odvjetnika iz Zagreba, da ga zastupa na sudu i da moli suca da ga blago kazni i da ga pošalje natrag.

Sjajan borac.

10.

Trebalo se riješiti robe iz trgovina, hrane, pokućstva, poljoprivrednih alatki i strojeva, ...

Organizirao sam licitaciju kao Sotheby's, dva puta odgađao zbog granatiranja, primljene novce proslijedio, pola u Sisak u zapovjedništvo, pola u kasu u Sunji.

A već su dvije sestre, dvije dragovoljke, uredno vodile sve potrebne evidencije.

11.

Jedne noći, u jesen, snažno nevrijeme i grmljavina (i što još?, da li je napada bilo?) i grupa je poljoprivrednika, ratara, seljaka (kako vam drago nazvati ih), obučena u vojne odore, napustila svoj položaj.

Pobjegli su i ostavili dio naoružanja. Doveo sam drugu grupu, gardiste, a sutradan sam onima iz sela rekao da ću im, ako se ne vrate na položaj ili ako se to ponovi, pobiti svu stoku.

Bila je to dobra i primjerena i učinkovita prijetnja (i PROTUPRAVNA PRIJETNJA).

Nije se ponovilo.

11 a.

Kada su ti ljudi napuštali položaj, kada su pobjegli, nekome od njih ispala je ručna bomba i utonula u raskvašenu zemlju. Kasnije kada je došao mraz, iznad te ručne bombe naložili su vatru.

Priču o posljedicama ću preskočiti.

12.

U zgradi DVD-a (Dobrovoljno vatrogasno društvo), gdje sam svako jutro imao sastanak sa zapovjednicima, jedan momak puca po zidovima iz automatske puške.

Poslao sam preostala dva civilna policajca da ga dovedu, a on me je napao nožem. Savladao sam ga, predao policajcima i rekao da ga vode u Sisak u zatvor.

Usput je razoružao policajce, oni ga nisu vezali jer se poznaju, jer su prijatelji iz istog mjesta itd. i tome slično, i pobjegao je, vratio se u Sunju, odmetnuo se.

Drugačiji pristup, mnogo truda i taj je mladić postao jedan od ponajboljih mojih vojnika, a kasnije dobio je i dočasnički čin. On je, jednostavno, u jednom trenutku „puknuo“ i taj lom krivulje trebalo je izliječiti.

13.

Uspio sam dobiti četiri vojna policajca.

Ali, ali, oni, a posebno zapovjednik, „uživjeli su se u ulogu“ onako kako to možete saznati iz „*Socijalne psihologije*“ i eksperimenata na tu temu.

Počeo je maltretirati ljude, vojnike, a kada je bez pravog razloga istukao jednog momka, protjerao sam ih sve preko skele, natrag odakle su i došli.

Prethodne opomene nisu djelovale, on i nije bio pod mojim direktnim zapovjedništvom (takav je bio ustroj) i činilo mu se da može raditi što ga je volja.

Da ga nisam otjerao, njegov je ostanak mogao tragično završiti.

Tako je to.

14.

Kasno navečer telefonom javili su mi iz Zapovjedništva iz Siska da imaju važnu poruku i da tu poruku šalju teklićem, jer je ne mogu priopćiti telefonom, i neka pošaljem skelu na drugu stranu rijeke Save kako bi netko uzeo zapečaćenu omotnicu.

Bilo je to prvi put da šalju teklića i poruku, mora da je važno.

Poslao sam dežurnog da ode do 4-5 km udaljene skele i donese pismo.

On se vratio s informacijom da skelari (dva vojnika) igraju karte i da oni rade do 22 sata i da neće voziti.

Objasnio sam mu ono što on njima treba objasniti i poslao ga natrag a on se vratio neobavljena posla - jer, eto, oni neće voziti, njihovo radno vrijeme je isteklo.

Zovnuo sam tri gardista s oružjem i „metkom u cijevi“ (tako se kaže) i poslao ih da mi dovedu skelare, a čim je prvi ušao u prostoriju i počeo nešto objašnjavati, zviznuo sam mu takvu šamarčinu da je jedva ostao na nogama, a onda je još dobio nogom u stražnjicu (PROTUPRAVNO POSTUPANJE). Bio sam ljut, bio sam bijesan, bio sam „*Bijesni Orlando*“, prevezli su skelu, dobio sam poruku.

14 a.

Sada ćete pitati u čemu je razlika između onog vojnog policajca i mene?!

Ja sam te ljude razumio i cijenio i volio, a to mi je „davalo pravo“ i na ovakve postupke.

Dva dana kasnije taj je skelar, nakon što je MIG 21 JNA raketirao skelu, skočio u rijeku Savu i spasio svog teško ranjenog druga.

Dobio je pohvalu, dobio je dvije pive, pili smo kavu zajedno i sve je razumio. Ja nisam udario čovjeka, nego njegovu tešku pogrešku, a to se može razlikovati i može se osjetiti.

Ja sam bio zapovjednik, ali još više otac koji ih voli i razumije, a to ljudi osjećaju.

14 b.

Postupak skelara, i mnogi drugi slični postupci, neće biti razumljivi onima koji ne znaju što je to bilo „*SAMOUPRAVLJANJE*“ na jugoslavenski politički način i kakav je oblik mišljenja proizašao iz toga. Komunistička partija nije omogućavala i dopuštala političke slobode, pa je kao nadoknadu dala „*radnim ljudima*“ pravo da upravljaju poduzećima, pa je „*Zbor radnih ljudi*“ odlučivao npr. o tome kakve osciloskope kupiti za laboratorij, a da 70% onih koji odlučuju nema pojma što je osciloskop. Ja sam poslije rata, poslije 1995. bio direktor tvornice u kojoj je radilo 400 ljudi, od tih 400, 250 je bio višak, a imali su opisanih 276 radnih mjesta. Npr. viličar je samo bio viličar i nije htio raditi ništa drugo, jer to nije „u opisu njegovog radnog mjesta“.

I točka.

Tako i skelaru nije „u opisu radnog mjesta“ bilo napisano da skela vozi poslije 22 sata.

Tako je bilo u miru, tako je i u ratu.

Koliku društvenu snagu i energiju imaju takve društvene navike i stečena prava, i koliko vremena treba za promjenu, razumije i shvaća premali broj istraživača?!

15.

„*RADIO 101*“ iz Zagreba otvorio je u Sunji svoju podružnicu.

Momci imali su običaj doći u redakciju i zamoliti neku glazbenu želju, neku pjesmu, a urednik im je želje ispunjavao. Ili je bila urednica, ne sjećam se više.

Nekoliko njih je jedanput došlo (bili su to dragovoljci koji su pomalo pristizali) i ubili su mačku koja se tamo udomaćila, jer im valjda muzička želja nije ispunjena?!

Morali su skinuti uniforme i u oskudnoj odjeći protjerao sam ih preko skele. Ne bi bilo pristojno navoditi riječi koje sam izgovorio (PROTUPRAVNO POSTUPANJE).

PRILOG – 1: Svjedočenje umirovljenog pukovnika HV Miroslava Crnkovića, 100% ratnog invalida, tada pripadnika 2.br.ZNG, zapovjednika obrane na željezničkoj stanici u Sunji.

16.

Gospodin Alojz Arbutina, Srbin iz Sunje, nije otišao na „drugu stranu“.

U JNA je završio školu pričuvnih časnika i imao je čin pričuvnog poručnika.

Njega sam imenovao glavnim logističarom za prehranu svih vojnika na tom području, zbog godina nije bio za nositi pušku.

Da li je to pametno, da li je logično, kakav rizik nosi takvo imenovanje?

On može onesposobiti sve vojnike na lagan i učinkovit način.

Da li bi tako nešto učinio američki, engleski ili njemački časnik, obzirom da znamo kako su završili američki građani japanskog podrijetla u Americi početkom II. Svjetskog rata, kada je histerija zavladała Amerikom?

Zar je strah i histerija kod malobrojnijih naroda manja, posebice kada se brane lovačkim puškama?

Moja procjena, moja odluka, moj izbor; savladao sam prigovore i otpore i dobio izvanrednog logističara od izvanrednog čovjeka.

Nikada nisam vidio nikakav smisao u izjavama tipa: „*Svi Srbi su ...* „ , „*Svi Nijemci su ...*“ , „*Svi Japanci su ...* „ .

A po mom nalogu Arbutina se brinuo da svi stariji ljudi i Hrvati i Srbi DOBIJU hranu kao i vojska, svakodnevno.

Isto tako su pred zimu svi stariji ljudi i Hrvati i Srbi, nemoćni da si sami priskrbe drva za grijanje, dobili su dovoljnu količinu drva, i medicinsku skrb, i .....

Iskaz gospodina Arbutine kao i svjedočenje u Haagu možete pročitati na mojoj web stranici i na priloženom DVD-u.

17.

I u „vezi“ sam imao dva Srbina koji su ostali u Sunji.

To sam saznao, jer su prigovori bili snažni, otpor velik, veza je vrlo važna i u miru, a u ratu, može li im se vjerovati?!

Pa ako vam se da, „vrli čitatelju“, pročitajte iskaz Predraga Stojakovića.

18.

Na kolodvoru, na dvadeset metara udaljenosti od našeg najjisturenijeg i najnapadnijeg položaja, tamo gdje su bili pripadnici Garde, ostali su vagoni puni pšenice.

Kada bi se malo umorili od granatiranja i napada, Srbi su najprije poslali žene da skupljaju pšenicu koja je izdašno curila iz izbušenih vagona.

Poslije su dolazili i muškarci u civilu, ili su bili vojnici koji su se preobukli?

Nikada moj vojnik nije zapucao na te ljude, a ostaje sporno da li je logično pustiti i „civile“ protivničke strane na tu udaljenost.

19.

Nijedna srpska kuća nije zapaljena u Sunji. Niti nakon 20.000 granata koje su ispalili na to mjesto.
NIKADA NITI U JEDNU SRPSKU KUĆU NIJE PROVALJENO.

20.

Kada bi došli dani bez napada i s manje granata, razina adrenalina se smanjivala, nervoza je rasla, vojarnje nema, psihologa nema i alkohol postaje problem.

Skela je pod kontrolom, ali mnogi imaju čamce na Savi, ribarske riječne brodice i alkohol se krijumčario.

Otvorili smo kantu, ulaz bez oružja, stražar pred ulazom, maksimalno dva piva dnevno.

A i prijetnja da ću, ako još negdje zateknem bocu alkohola, probušiti sve čamce bez izuzetka, pa oni neka između sebe onemoguće one koji alkohol dobavljaju (PROTUPRAVNA PRIJETNJA).

Može li ta prijetnja biti izvršena?

I što ako napadač probije naše obrambene crte, a skela je spora i na nju može stati mali broj ljudi.

Kako će ljudi spasiti živote s neupotrebljivim čamcima.

Predati se neprijatelju i postati ratni zarobljenik prema kojemu će se primjenjivati Ženevske konvencije?

Ma dajte, molim vas.

Sjetite se vukovarske bolnice, sjetite se Vukovara i svega ostalog.

21.

Poslije pada Vukovara, poslije slika koje smo vidjeli, poslije pjesme pijanih četnika koji pjevaju: „Slobodane, šalji nam salate, bit će mesa, klat ćemo Hrvate“ a spiker BBC-ja ne prevodi, nego kaže da Srbi pjevaju neku svoju narodnu pjesmu, poslije embarga na kupnju oružja za obranu od agresije, ljudskom moralnom umu neshvatljive odluke, protivne svakom pisanom i nepisanom zakonu o prirodnom pravu na samoobranu, nismo bili u iole dobrom stanju.

Nešto što tako patetično nazivamo „međunarodnom zajednicom“ izmaknula nam je iz vidokruga sve ljudske i moralne orijentire.

Oružje Hrvatska kupovala je na „crnom tržištu“, a to znači, uz poštene pregaoce i gomilu onih koji zarađuju i koji na taj način dodatno razaraju krhko društveno tkivo.

Veselili smo se svakoj novoj pušci, metku, RPG, zolji, bestrzajnom topu, ... , a ipak je stizalo.

U takvom stanju organizirali smo dolazak ponajbolje tamburaške grupe u Hrvatskoj da nam pjeva.

U prepunoj dvorani provincijskog kina oni su u jednom trenutku zapjevali ružnu pjesmu, sličnu onoj koju su pjevali četnici u Vukovaru - samo je predznak drugi.

I opet bijes, prekinuo sam pjevanje, otjerao glazbenike, raspustio skup.

To mi nećemo pjevati, ma kakva god bila situacija.

Godinu dana poslije dobio sam od te grupe glazbenika pismo u kojem mi objašnjavaju da oni nisu ta pjesma, da tako, kako to pjesma pjeva, oni niti misle, niti osjećaju, ali da su mislili da mi očekujemo tako nešto, žestoko, s mržnjom. Dvorana je šutjela, u nelagodi, jer ne mogu prekinuti poznate i popularne svirače. Ali o tome kako se postupa kada se podlegne očekivanjima i kako se radikalizira grupu i to ne baš teško, možete proučiti u svakom boljem udžbeniku iz socijalne psihologije.

Izjava STANKA ŠARIĆA.

22.

Sve je ovo napisano samo mali, mali dio ratnog života i mali dio problema koji su svakodnevni.

O ratnim, čisto vojnim događajima, neću pisati.

Da li sam uspio?

Da, uspio sam!

Da li je sve moja zasluga?

Nije, ni približno. Ja sam bio onaj koji ustanovljuje osnovnu formu društvenog kristala, onaj koji potiče kristalizaciju, a onda svakog dana sve veći broj ljudi radi isti posao, u istom smjeru, istim žarom i snagom.

A kristalizacija određenih društvenih situacija, posebice ratnih i to onakvih kakve je prošla Hrvatska, možete raditi postupno, određenom brzinom i uz vrlo pravilan redoslijed poteza.

Redoslijed poteza važan je kao i u šahu, ne samo izbor poteza.

Ako želimo govoriti o moralu svakog čovjeka, a posebno one skupine koja se tako pompozno naziva „intelektualci“, onda možemo govoriti samo o odgovornom moralu.

A „odgovoran moral“ jest samo onaj moral koji je djelatatan, koji se iskazuje činom, aktom, sudjelovanjem, rizikom po svoju društvenu poziciju, a u ratu i rizikom života.

Do razumijevanja povijesti iz tzv. „povijesnog odmaka“ ne držim skoro ništa, sve je to ispeglana, filtrirana, kasnijim politikama i interesima i moralnim opravdanjima prilagođena suhoparna priča.

Nema čovjeka, nema straha, nema boli, nema očaja, nema mržnje, nema ....

PRAZNO.

Zbog toga sam više volio čitati „DNEVNIK SAMUELA PEPYSA“.

I slične knjige, radije nego većinu onih mudrih knjiga o povijesti koje su uglavnom kronike događaja s lošim, nedostatnim objašnjenjima.

A kada su pretpostavke KRIVE ili netočne ili nedovoljno točne, svaka, pa i dobra logika, vodi do KRIVOG zaključka.

PRILOG – 1:

22/09/2009 – svjedočenje **MIROSLAVA CRNKOVIĆA**

Crnković: U rujnu / listopadu 1991., grupa mladih je došla iz Zagreba i osnovala radio servis u Sunji kako bi ljudi na frontu mogli primati pozdrave od svojih bližnjih.

Tamo je bila jedna djevojka. Ona je također došla s tom grupom ljudi i sa sobom je iz Zagreba donijela mačku, to je bila njezina mačka. Četiri pripadnika HV-a su se u to vrijeme vraćala iz Zagreba. Vratili su se iz Zagreba, otišli na radio postaju i željeli su naručiti neke pjesme, a ona im je rekla da moraju malo pričekati. Jedan od vojnika uzeo je mačku i bacio je u radiator i ubio mačku. Djevojka je počela plakati i došla do mene. Ja sam to sve prenio generalu. Istog trena, general se tamo pojavio, razoružao svu četvoricu vojnika. Maknuo je njihove oznake i uniforme i poslao ih je da se spakiraju i odu u Zagreb i ti ljudi nisu više nikada bili pripadnici HV-a u Sunji.

Pinter: I kako ste vi to shvatili? Kako ste si objasnili generalovu reakciju?

Crnković: To je bila poruka. A poruka je glasila, ako možeš biti uklonjen iz HV-a zbog mačke, moraš biti svjestan što ti se može dogoditi zbog ljudskog bića.

IZJAVA

STANKO ŠARIĆ, član vokalno instrumentalnog sastava «Zlatni dukati»

Ja, Stanko Šarić, pjevač sam vokalno instrumentalnog sastava «Zlatni dukati». «Zlatni dukati» su tamburaški sastav iz Slavonije, godinama vrlo poznat i popularan u cijeloj Hrvatskoj.

Tada, u ratu, bili smo članovi agencije CROATIAN MUSIC AID. To je bila agencija koja je u suradnji s Ministarstvom obrane (ili nekom srodnom institucijom), oformila jednu vojnu formaciju koja je imala naziv «Umjetnička satnija» ili neko slično ime, koja se sastojala od umjetnika različitog profila. Umjetnička satnija imala je ulogu i funkciju da tijekom Domovinskog rata obilazi bojišta i održava predstave, koncerte i slično.

Tako smo u jesen 1991. godine, nakon pada Vukovara, pod pokroviteljstvom iste agencije CROATIAN MUSIC AID imali organiziran koncert na bojištu u Sunji. Koncert je bio zakazan u društvenoj prostoriji toga grada – radilo se o kinu ili Domu kulture.

Osim mene - Stanka Šarića, na koncertu su nastupila još četiri člana sastava MATO LUKAČEVIĆ, MIRKO GAŠPAROVIĆ, MATO MILIČIĆ i još jedan član koji je u međuvremenu umro.

Kao i obično na takvom tipu koncerta, glavninu publike činili su vojnici. Na programu koncerta bile su domoljubne pjesme, a atmosfera – vojna i ratna – jer smo pjevali vojski i bjesnio je rat.

Kako se ozračje koncerta i raspoloženje publike zagrijavalo, mi smo izmijenili nekoliko strofa pojedinih pjesama i ubacili tekst drugačijeg sadržaja. Tako smo nekoliko puta spomenuli Srbe, ustaše i pjevali nešto uvredljivo protiv srpskog naroda...

Naglašavam da je koncert bio neposredno nakon krvavog pada Vukovara i da su vojnici bili krajnje ogorčeni te da su takvi stihovi tada, u tom trenutku, bili u skladu s njihovom srdžbom i gnjevom i općom situacijom.

Po izvedbi jedne od tih pjesama, usprkos svemu i takvom vremenu, na pozornicu je došao Zapovjednik Obrane Sunje Slobodan Praljak i glasom koji nije trpio pogovor zabranio pjevanje bilo čega sličnog s objašnjenjem:

da je tu Hrvatska Vojska koja ratuje protiv agresora po iskonskom pravu obrane doma i domovine, a da se takav rat ne može dobiti vrijeđanjem bilo kojeg naroda, pa tako ni srpskog.

JNA – se može vrijeđati, četnike – se može vrijeđati, ali NAROD - NE!

Rekao je i slijedeće:

«Dečki, sve je u redu, ali ovdje nema ustaša. Ali zato ima pripadnika srpskog naroda, i to onih koji se s nama bore!»

Oni koji su probali negodovati, brzo su zašutjeli.

Sada, kada cijeli slučaj promatram iz mirnodopske perspektive, shvaćam da su neki stihovi bili uvredljivi i da je Slobodan Praljak pravilno postupio.

Ali tada, u ratu, nakon neviđenih zločina - tada sam negodovao i činilo mi se da je ono što pjevamo sasvim u redu...

U Zagrebu, dana 26. veljače 2005. godine

STANKO ŠARIĆ

V. B PRO DOMO SUA - PRVO LICE JEDNINE

(DOGAĐAJI I SVJEDOCI DOGAĐAJA - DVD U PRILOGU KNJIGE)
BOSNA I HERCEGOVINA

OKVIR ZA RAZUMIJEVANJE

1. Da će u SFRJ doći do rata s velikom vjerojatnošću, SKORO IZVJESNO, predvidio sam već 1975. godine, i u mnogim razgovorima u užem krugu prijatelja objašnjavao svoju analizu. Gledali, slušali su me blijedo, pa, kasnijim priznanjima, neki su smatrali da sam „skrenuo pameću“ tj. da sam lud.

Nije to bilo baš teško predvidjeti i nije za takav zaključak potrebna neka velika pamet, radi se o hrabrosti, koja je važna u svakoj vrsti spoznaje. Ako vas, naime, analiza vodi ka ZAKLJUČKU koji treba postati vaš stav, onda se izlažete opasnosti gubitka društvenih beneficija, ma koje vrste ili razine te pogodnosti bile. Ta „zakrivljena svijest“, ta opasnost da vaš zaključak, vaš stav, ne proizvede rezanje grane na kojoj sjedite sprječava ljude da analizu naprave kako treba i zaključče što analiza pokazuje.

Pročitati iskaz Alojza Majetića (vidi na: www.slobodanpraljak.com).

2. Da će rat u BiH u svim svojim pojavnostima biti gori nego Hrvatskoj i da agresija na Hrvatsku neće biti izolirana, bilo je jasnije od sunčanog ljetnog dana u podne svakome tko ima imalo „hrabrosti mišljenja“.

Nažalost, takvih u komunizmu nema dovoljno. To sam objašnjavao svojim momcima u Sunji, u vrijeme kada je Alija Izetbegović smatrao JNA svojom vojskom, agresiju na Hrvatsku objasnio riječima „to nije naš rat“ i pokušavao sa srpskim političkim i vojnim vodstvom napraviti „*Historijski Sporazum*“.

Pročitati izjavu Žarka Peše (vidi na: www.slobodanpraljak.com).

3. Prvi slobodni izbori u BiH pokazali su da su 45-godišnje komunističke priče o „*bratstvu i jedinstvu*“ i „*riješenom nacionalnom pitanju u Jugoslaviji*“ prazna priča.

Hrvati glasovali su za HDZ, Muslimani za SDA, Srbi za SDS, ...

Bilo je to u toj mjeri podudarno kao i kod popisa stanovništva uz nacionalno izjašnjavanje. Amorfnost društva po građanskim odrednicama nije bila spomena vrijedna.

4. JNA – (srpsko-crnogorska vojska) naoružala je Srbe u BiH, pozicionirala se na svim područjima gdje su Srbi bili iole značajno naseljeni, riječju, BiH je već bila okupirana u svim predjelima koje su Srbi smatrali svojim – 70% BiH.

5. Planove JNA za prodore na pravcima Livno (BiH) – Split (Hrvatska), Mostar (BiH) – Split (Hrvatska); Mostar – Čapljina (BiH) – Ploče (Hrvatska) već sam objavio u prethodnim knjigama.

6. Vojna oprema JNA iz vojarni i skladišta u Hrvatskoj, a po zahtjevu „međunarodne zajednice“ krajem 1991. godine prebačena je u BiH. (SIC!)

7. Kada sam početkom travnja 1992. godine došao u Hercegovinu za zapovjednika operativne zone Jugoistočna Hercegovina (KONJIC-JABLANICA-MOSTAR-ČAPLJINA – do hrvatske granice), u Hrvatskoj sam bio pomoćnik ministra obrane za Informativno psihološku djelatnost.

Kako je to moguće?

A kako nije moguće? Ja sam rođen u BiH, živio sam tamo do 18. godine života, u Mostaru žive moji roditelji. Čiji sam ja državljanin?

Postoje li te države čiji bih ja državljanin trebao biti, ili je sve to naknadna pamet. Zar nije jasno tko je agresor i zar nije jasno što hoće agresor i zar nije jasno da nisu napadnute države – republike, nego narod, dva naroda i teritorij na kojem žive i zar međunarodno ratno pravo nije definiralo pojam „VOJIŠTA“, itd. i tome slično.

Jedan agresor i jedno, neograničeno pravo na samoobranu.

8. Perišić i JNA zauzeli su sva brda oko Mostara, granatiraju i ruše po volji, iz JNA vojarne u Čapljini pucaju po svemu što se kreće, avioni raketiraju gradiće u zapadnoj Hercegovini, glavni prometni pravci su prekinuti, telefonske komunikacije su prekinute, dva glavna transformatorska postrojenja kod Mostara su razrušena (jedno je 400 kV), i ono malo proizvodnih pogona ne radi, ... država i cjelokupna društvena struktura raspali su se potpuno.

Nevjerica, neznanje, neshvaćanje, strah, bijes, očaj, mržnja, mrtvi, ranjeni, prognanici, ...

POGLEDATI „URBICID ...“ na mojoj web stranici: www.slobodanpralj.com *

9. Vojarna JNA u Čapljini – Grabovina

Dva tenka, dvadesetak PAT-ova, BOFORS, - plus ostalo, pucaju po Čapljini kad i kako žele.

Jedanaest ubijenih Hrvata.

Pregovori o tome da u miru napuste vojarnu, ali bez oružja, Perišić odbija.

A BiH je međunarodno priznata i oni su okupacijska vojska.

Europski promatrači, ljudi u bijelom, ugovaraju sastanak na ulaznim vratima, 50 metara od kuće mog djeda u kojoj sam rođen, između žena čiji muževi rade u vojarni (podoficiri i oficiri), profesora Moro čiji je sin doktor u vojarni i njihovih (bližnjih) iz vojarne.

A kada su došli do rampe, iz vojarne je zapucano na njih.

Zar nisam ja bio tamo, nisam li ih podigao s asfalta i vratio u zaklon, A ONAJ I DALJE PUCA.

„A što je on Hekubi i što je Hekuba njemu...“ i gdje su ljudi u bijelom.

A iz vojarne i dalje netko puca; i ja neću odmah optužiti zapovjednika.

Na cesti, vidljiv, 190 cm visok, kroz megafon vičem da prestane i „*jebem mu majku četničku*“.

A što drugo? Da mu čitam Ovidija ?!

Ja nosim čin generala i oni koji misle da razumiju mogu se pitati što ja tu radim i da li je to moj posao i moja dužnost. Snimio je to i kameraman HTV-a, pa možete pogledati na mojoj web stranici: www.slobodanpralj.com.

Nisu to nikad emitirali, jer je dobrom građanskom odgoju puno važnije ne čuti moje psovke nego vidjeti kako neki čovjek, slučajno general, spašava neke ljude koji, usput rečeno, nisu ni Hrvati, potpuno izložen na cesti kao ne baš mala meta.

Možete pročitati izjavu profesora More, doktora More i žena koje su tamo bile i na koje se pucalo (vidi na: www.slobodanpralj.com).

10. Malo dana poslije, Perišić je poslao 11 MIG-ova da tuku po Čapljini i oko vojarne u Grabovini, pa topništvo, pa VBR-ovi, krš, dim, i helikopterima je izvukao većinu iz vojarne.

Predao se dr Goran Moro s još 25 mladića – VOJNIKA JNA. Moj posao bi bio brzo izvlačenje oružja, toliko potrebnog oružja i dva tenka, a ja tražim od dr More da se momci brzo presvuku u civilnu odjeću jer znam:

-----
* „URBICID KOJI SU POČINILE POSTROJBE JA POD VODSTVOM MOMČILA PERIŠIĆA NAD MOSTAROM U LJETO '92“, Zagreb, svibanj 2007.

Kad od velikog skupa onih koji u tom trenutku ne vole, preziru, mrze JNA, budem izdvajao sve manje pod-skupove, doći ću do NEPRAZNOG skupa od barem jednog člana koji će doći ubiti nekoga od tih „zarobljenika“.

Došla su dvojica.

Neću se baviti psihologijom, ali to nisu hladnokrvne ubojice, to su ljudi čija se struktura slomila, to je osveta, oni rade „po pravdi“, oni ispravljaju „nepravdu“.

Da skratim, zaustaviti ih možete samo tako da vaš bijes, vaša mržnja spram njih, vaš urlik i vaše oružje imaju veće energetske vrijednosti. Koliko je to sve stvarno, a koliko pomaže glumačko umijeće koje posjeduje, valjda, svaki kazališni redatelj, stvar je suptilnih analiza.

Ali, mladiće nisam dao, iako su ona dvojica repetirali svoje puške.

I odgovor na još neka pitanja.

Zašto zarobljenike nisam predao vojnoj policiji, a ja se nisam otišao baviti „važnijim“ vojnim pitanjima? Kratko prije tog događaja uspio sam nagovoriti jednog gospodina, pripadnika HV, da dođe i da pomogne u formiranju vojne policije.

Neki su mladići obukli odore s bijelim kaišem i ostalim oznakama Vojne policije, ali to nisu oni koji su najhrabriji (ti su na položajima), to nisu oni koji su prošli obuku, to nisu mladići koji imaju energiju dovoljnu da odvrte one koji su došli ubiti.

Naziv koji nose i moć koju posjeduju u potpunosti su diskrepanciji.

A zašto se ja toliko dugo zadržavam s tom grupom „zarobljenika“ i dr Goranom Morom. Zato, jer nigdje nema autobusa, autobus je „misljena imenica“, a kad sam našao nekoga tko zna nekoga tko ima autobus, taj netko je deset godina radio i štedio u Njemačkoj i kupio autobus i vozi do Münchena i nazad (a pola je stanovništva Hercegovine u Njemačkoj) i taj pita tko će mu platiti ako mu metcima ili nečim gorim unište autobus, a ja nemam nikakav odgovor.

A zašto sam ih odveo u Metković, u Hrvatsku i po kojem pravu?

Po mojem pravu procjene njihove sigurnosti. A na papiru sve izgleda tako jasno i tako jednostavno – jedan general koji ima zarobljenike i vojna policija, kojoj se po pravilima trebaju predati i to je to, problem je riješen?!

11. Još dok je JNA bila u vojarni u Grabovini otišao sam tri svoja časnika vidjeti kako bismo zapriječili cestu koja iz vojarne preko malog polja – 600 metara – vodi do Čapljine, a na nas je rafalom pucano iz kuća koje se nalaze u podnožju brda u Čapljini. Tamo je 60-70 kuća i volio bih da mi netko objasni kako pronaći čovjeka koji je ostavljen u tom gradu, ostavljen da ubija s leđa.

I to nije bio izoliran slučaj.

Moja zapovijed da svi prozori u Čapljini moraju stalno biti zatvoreni, ili ... , a već je jako toplo i u prostorijama je vruće i nema klima uređaja, ne izgleda baš humano.

Ali dnevno treba donijeti 50 odluka, a ja stojim iza svojih odluka, pa i iza ove, naime, smrt je nehumanija od vrućine.

12. Već sam pisao o tome kako je jednostavno, preko dvije splavi na bačvama, prevesti 15.000 Muslimana iz istočne Hercegovine, preko Neretve, a bježe pred JNA, i 3.000 osobnih automobila i kamione i smjestiti ih u mjesto koje je tri puta manje po broju stanovnika od broja prognanih.

13. Prije mog dolaska, zapovjednikom HVO-a u Mostaru imenovan je neki PERAK.

Moćna kontraobavještajna organizacija JNA (KOS) – najmoćnija struktura bivše države, uspjela je u nakani da Hrvati i Muslimani iz Mostara postave Peraka za zapovjednika obrane grada.

A taj je zapovjednik, kada je Perišić malo snažnije granatirao grad, zapovjedio da se grad napusti, jer se obraniti ne može.

U Mostaru je tada bilo devet grupa HVO boraca, okupljenih po načelu kvarta ili gradske četvrti; po načelu poznatosti i povjerenja.

Nazivali su se „*bojnom*“, jer ta vojna formacija u hrvatskom jeziku zvuči uzvišenije nego „*satnija*“. To što nijedna grupa nema vojnika ni za popunu satnije, zbilja je u takvim prilikama nevažno. Peraka, zapovjednika, nitko nije poslušao. Svi su odbili njegovu zapovijed, a on je pobjegao iz Mostara i poslije je živio u Srbiji.

Toliko o zapovijedanju vojskom, a to treba znati kad vi postanete zapovjednik, i što vi tim momcima, tim koherentnim, zatvorenim grupama, uopće značite i kako ćete poslije Peraka uopće zapovijedati?

Odgovor:

Samo tako da tim sjajnim i hrabrim momcima, koji su uglavnom sami sebi kupili puške i odoru, koje nitko nije mobilizirao, koji ne primaju nikakvu plaću, tim dragovoljcima opetovano pokazete da vam život ne znači mnogo, posebno ne to da svoj život generala cijenite više nego njihov život.

Oni, siti generala JNA, tu riječ baš i ne vole.

Cesta preko Goranaca jedina je cesta kojom se može ući u Mostar a topništvo JNA ima tu cestu, posebno jednu OKUKU od 180° kao „na dlanu“, tako se to kolokvijalno kaže, i to iz različitih topničkih položaja.

Na toj cesti, na toj okuci, ubili su šest ljudi, a broj ranjenih ne znam.

A ako želim zapovijedati u Mostaru, ja se tom cestom moram dovesti u Mostar i to po danu. Prošao sam tu cestu 13 puta, sedam ulazaka i šest izlazaka, sedmi izlazak bio je drugom cestom nakon što smo oslobodili desnu stranu grada Mostara.

I svaki put su me gađali, svaki put su pucali i iz minobacača i iz tenka, a kod zadnjeg ulaza, stvorila mi se gruda u stomaku, jer sam znao da dolazi vrijeme statističke zakonitosti – VRIJEME JE DA ME POGODE.

OBZIROM DA SAM PREŽIVIO, POSTAO SAM ZAPOVJEDNIK.

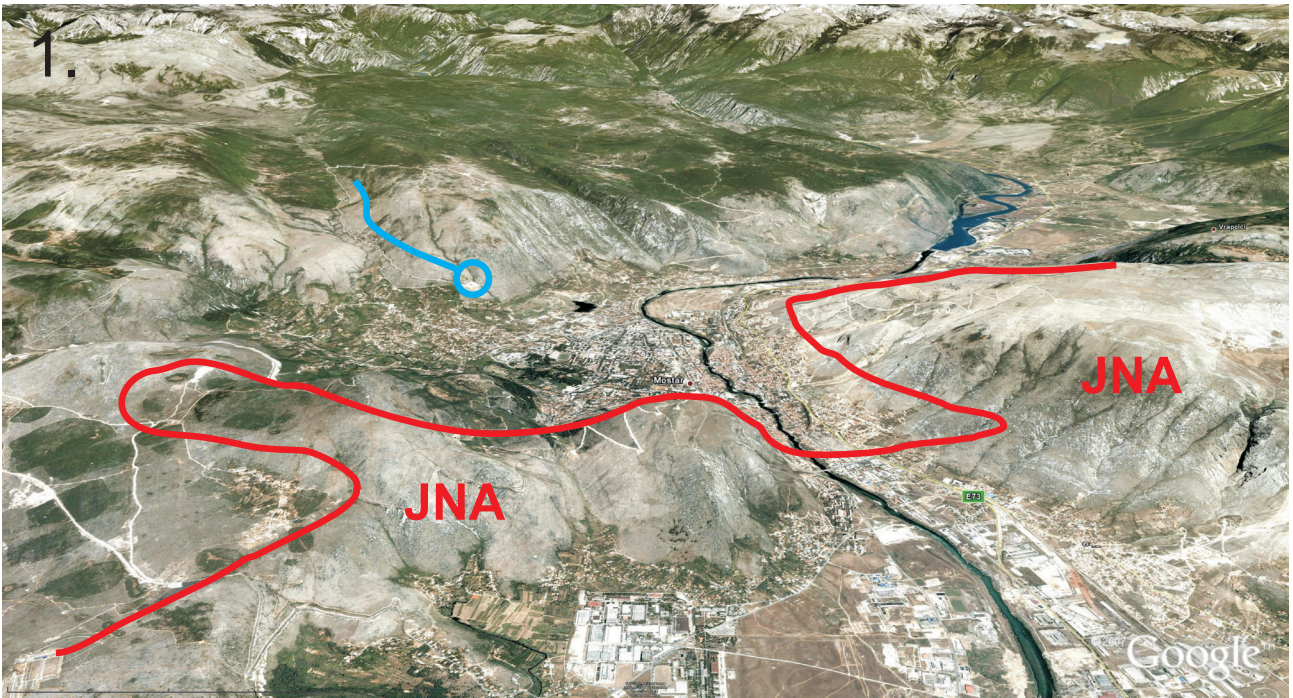
I kada sam druge noći pri oslobađanju Istočne strane grada Mostara tražio, zapovjedio da željeznom konstrukcijom i debelim daskama zaštite Stari Most od daljnjeg razaranja srpske artiljerije, momci iz HVO-a izvršili su zapovijed, iako je bilo vrlo opasno, borbe su se vodile na 150 m udaljenosti, a srpsko topništvo ima granata koliko želi.

Nije to vojska koja bi to napravila zato što je to zapovjedio „*general*“.

Tako to nije, oni tijekom rata i ne mogu postati vojska kako to zamišljaju oni kojima je „*nepodnošljiva lakoća zaključivanja*“ svakodnevna zabava.

PRILOZI 1 i 2: karta i FOTOGRAFIJA OKUKE

Pročitati izjavu Mikulić Mirka (vidi na: www.slobodanpraljka.com).

- JNA položaji
- Ispod plave linije vidi se jedina cesta kojom se moglo ući u Mostar
- Okuka na kojoj je JNA topništvom ubila 6 ljudi

2.

"Put spasa" - dio puta Mostar-Goranci, jedini izlaz iz Mostara tijekom ratnih razaranja

14. Čini mi se vrijednim spomenuti još jednu stvar u ovakvoj vrsti rata i samoorganizirane vojske koja se suprotstavlja agresiji, a to je pitanje „metafizike smrti“.

Za što se bore ti ljudi, što je mogući smisao njihove smrti? Dom u kojem su rođeni, kvart, grad, roditelji, groblja njihovih predaka koja netko hoće prisvojiti, grb, zastava, pravda, država koja se može osjećati kao domovina (BiH), ideja slobode i kakve slobode, građanska i ljudska prava, nacionalna prava, ... Što je to u BiH za Hrvate, što je vrijedno „egzistencijalnog poništenja“ borca, vojnika.

I kakva je „metafizika smrti“ kod Srba, kakva kod Muslimana kada se bore protiv Srba, a kakva kada napadaju Hrvate?

U kojoj mjeri pravednost (nepravednost) političkog cilja, uz druge faktore, utječe na moralnost boraca?!

Odgovori na ova pitanja, te promjenjivost i nedefiniranost političke i vojne situacije, propast međunarodnih pregovora, kršenje svih dogovora i potpisanih primirja, dat će vam odgovor na pitanje koliko se i kako mogla ustrojiti vojska, konkretno HVO, uz borbe koje traju bez prestanka.

15. Centralizirani komunistički politički sustav nije donosio nikakvu korist od međuopćinskog dijaloga i suradnje – po odluke i pamet išlo se u Mostar, Mostar u Sarajevo, Sarajevo u Beograd. Posljedica tako stečenih navika jest i vojna i politička zatvorenost općina unutar svojih granica. Drugačije nisu ni znali raditi.

Primjer prvi:

Na granici općine Čitluk, prema granici općine Ljubuški (BiH – Hercegovina), poveća grupa ljudi kopa rovove, a sve je to 10 km zračne linije udaljeno od JNA i VRS.

Malo dalje, rade to i s ljubuške strane.

Lako je otjerati ljude, ali promijeniti MISAO razloga i smisla koja je dovela do takvog apsurdna, nije moguće promijeniti tijekom cijelog rata.

Primjer drugi:

Telefonske linije u BiH i u Mostaru i oko Mostara, su pokidane (kasnije će se nešto popraviti), a od Čitluka do Širokog Brijega treba voziti duže od jednog sata. Povučena „poljska“ telefonska linija je u prekidu i ja šaljem vojnika da slijedi kabel i vidi gdje je prekinut i spoji žice.

Kada se vratio, a telefon i dalje neradi, njegov je odgovor:

„Žica nije prekinuta u našoj općini“.

Onima kojima su ovakve stvari sitnice, nevažne sitnice, kažem da ne znaju promatrati društvenu zbilju i ne mogu prepoznati znakove koji govore o općem stanju duha društva i vremena.

16. Kratko sam bio zapovjednik i čim su se crte obrane malo stabilizirale i čim sam našao zamjenu, vratio sam se na posao u Zagreb.

Supruga i ja smjestili smo izbjeglice iz Sarajeva, ženu mog dugogodišnje prijatelja, pjesnika i scenarista, njegovu kćer koja radi u veleposlanstvu BiH u Zagrebu i kćer koju gospođa ima iz prvog braka. Muslimani su po narodnosti.

Djevojka ima tumor na mozgu, a hrvatska država, hrvatsko društvo, uz nešto ženinog i mojeg utjecaja, liječi to besplatno, tj. oni ništa ne plaćaju, ali liječenje nije „besplatno“. Takve gluposti o „besplatnom“ liječenju, „besplatnom“ školovanju, ... , možete čitati samo u postkomunističkim zemljama.

Djevojka se potpuno oporavila.

U maloj vikendici koju imam u Pisku kod Makarske, smjestio sam trinaest izbjeglica iz Mostara, Muslimani su po narodnosti.

U jesen 1992. godine nabavio sam u Livnu 1,5 tona ugljena za Pisak, jer kad sam već primio ljude, treba voditi računa o tome da zime u Dalmaciji nisu tople.

Pred zimu 1993. godine nisam mogao nabaviti ugalj, pa sam poslao rođaka, a on je elektrotehničar i to zna, da prespoji kablove tako da se termoakumulacijska peć grije, a brojilo ne bilježi utrošenu energiju.

Pojednostavljeno rečeno, krao sam struju od svoje države, trinaest ljudi nije malo, a ima i djece. A možete pročitati i izjave, ako Vam se da (vidi na: www.slobodanpralj.com).

17. I još nekoliko obiteljskih stvari.

Sestra, profesorica na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu, izbjegla je u Zagreb s dvoje malodobne djece, a njezin muž, doktor MIT-a, redoviti profesor na sarajevskom fakultetu u Sarajevu i voditelj „Energoinvest“-ovog Instituta za ne znam što, kopa rovove u Sarajevu po nalogu A BiH. Svatko treba u obrani sudjelovati, ovako ili onako, ali ako mi netko navede i jednog Muslimana-Bošnjaka i blizu njegovog znanstvenog ranga da je kopao rovove oko Sarajeva, bio bih mu vrlo zahvalan.

A u ljeto 1992. godine otac je doživio moždani udar. Oduzet je, nepokretan, ne govori, visok je 200 cm i težak 125 kg i nije za bolnicu. Umrijet će u rujnu 1993. godine.

Molim, NIKAKVO žaljenje, NIKAKVA sućut, ništa, te su informacije samo mali prilog nebrojenim informacijama koje čine istinitu sliku „Stanja stvari“.

Sjećate se: „... *obilje pridonosi jasnoći* ...“ .

18. Suočen s agresijom, nepripremljen za „*strašno lice rata*“, Alija Izetbegović priznao je kao legalne obrambene snage BiH, ne samo A BiH i HVO, nego i sve druge oružane grupe, pa tako i HOS – Hrvatske oslobodilačke snage.

Politički mentori tih snaga HOS-a koketirali su s idejom NDH i imali su parolu „*HRVATSKA DO DRINE*“, a to znači i BiH je hrvatski teritorij.

Kako razumjeti podršku koju su imali od Alije Izetbegovića?

Nikako, panika, izgubljenost u problemima rata i mogućeg potpunog poraza??!

Nije ih bilo baš malo, tih HOS-ovih snaga, bili su naoružani, imali su svoj Stožer, svog zapovjednika, među njima je bio velik broj čestitih mladića, a omjer nacionalnog sastava boraca HOS-a u Hercegovini bio je: 70% Muslimani, 30% Hrvati.

Dugo vremena i silnog napora trebalo je uložiti da se ta skupina rasformira.

U jednom, do dan danas neistraženom sukobu, ubijen je njihov zapovjednik.

Grupice su ostale do kraja rata, mnoge su sačinjavali dobri i pošteni borci.

Kada sam u ljetu 1992. nakratko došao u Hercegovinu – Čapljinu, saznao sam od zapovjednika VP u Čapljini da HOS drži u Dretelju zatočene Srbe i da se ne zna što oni tamo rade, i da sveto nikako nije dobro. Ali, osim želje da to ne bude tako, treba imati snagu i moć da to ne bude tako, a riskirati oružani sukob unutar snaga obrane u vremenu kada jedva održavaš teritorij nije lako i jednostavno.

A pitanje je da li bi oni kojima bih to zapovjedio poslušali.

Zapovjedio sam zapovjedniku VP Žarku Pavloviću (a nisam imao nikakvo formalno pravo bilo što zapovjediti) da pronađe autobuse, odveze ih pred logor u Dretelju, da okrene 2 PAT-a prema objektu i da im kaže da imaju 10 minuta vremena da puste zatočenike ili ću zapovjediti da se pobije sve što se tamo nalazi.

Prestrašeni, pustili su Srbe, smjestili smo ih u vojarnu HVO-a, onu bivšu JNA u Grabovini, i koliko znam, a znam, svi su ostali živi.

Da li bih izvršio svoju prijetnju?

Dao bih zapovijed da se puca, ali ne po ljudima, ali cijela stvar je pitanje ne vojnog, nego redateljskog umijeća.

Pročitati izjavu Žarka Pavlovića (vidi na: www.slobodanpralj.com).

Ali, treba razjasniti još jedan problem, a to je pitanje kako se ponašati kada organizacijske strukture društva, vojske, vlasti, vojne i civilne policije nisu ni približno na onoj razini koja bi jamčila rješenje svakog problema koji ili jest zločin, ili može postati zločin.

Ako djelujete samo unutar postojeće organizacije, nećete spriječiti moguće zlo, a ako djelujete „POPRIJEKO“, slabite rast organiziranosti, donosite odluke na svoju ruku i po svojoj procjeni.

A što ako to budu i drugi radili?

Što je mjera stvari? U što se pouzdati?

U kasnijoj analizi svojih postupaka, mislim da sam, osim racionalnog uma, odluke donosio instinktivno, kao neku vrstu „emocionalne inteligencije“ ili nešto takvo, instinkt moralno odgovornog ponašanja.

Na kajem se ni zbog jedne odluke.

19. Poslije sukoba HVO-a i A BiH u PROZORU/RAMI 23.10.1992. godine, pozvan sam kod Predsjednika RH Dr. Franje Tuđmana.

Predsjednik Tuđman i Predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović, koji je bio na tom sastanku, zamolili su me, tražili da otputujem tamo i probam smiriti sukob.

Ustav RH nije dopuštao mogućnost takve zapovijedi, tako da je moj pristanak ujedno i moj izbor i moj stav.

Ostao sam u BiH do iza Božića 1992. godine, dva mjeseca, a ne mogu se sjetiti da li sam u tom periodu nakratko bio u Zagrebu.

Dokumenti koje predočavam dobrom proučavatelju i znalcu, reći će sami po sebi sve, sve o onome što nazivamo „društvene i ratne okolnosti“, pa ću stoga samo kratko komentirati ono što piše u priloženim dokumentima.

DOKUMENT D-1

Zastupnici teze o građanskom ratu, kako u Hrvatskoj, tako i u BiH, nisu u pravu, nisu se sukobili građani iste narodnosti, nego su ratovali narodi (i njihove vojske) – u Hrvatskoj Hrvati protiv Srba, a u BiH Muslimani i Hrvati protiv Srba, a kasnije i Muslimani protiv Hrvata.

Osim promjene društvenog sistema, u suštini, bio je to rat za teritorije.

Hrvati u Hrvatskoj, Hrvati i Muslimani u BiH, željeli su sačuvati svoj teritorij.

Kasnije su i Muslimani, nemoćni spram srpskih snaga, napadom na Hrvate (HVO) željeli proširiti svoj teritorij. Kada, dakle, dođe do sukoba vojski, onda to, u cijelosti, znači sukob naroda, na prostoru gdje se sukob dogodio.

- Piše da su se dolaskom Praljka promijenile mnoge stvari;
- Piše da sam pustio sve zarobljenike bez obzira na podnijete krivične prijave;
- Piše da sam držao sastanak sa svim predstavnicima sela (150 ljudi), mireći ljude, prije mirenja vojski;
- Piše o ranjavanju Željka Zadrića od strane Ivana Iličića 03.12.1992., ali ne piše da su obojica Hrvati;
- Piše da „08.12. Ivan Baketarić stavlja pištolj na sljepoočnicu predsjedniku HVO-a (civilna vlast), a potom repetira pištolj na zapovjednika brigade HVO-a Iliju Franjića“.

Ne piše da su sva trojica Hrvati.

Ne piše u ovom dokumentu, ali piše u drugima, koliko je tih prijetnji, ubojstava, paljenja kuća bilo među Hrvatima.

Zbog toga bi za razumijevanje te apsolutno usijane i potpuno kaotične situacije trebalo pročitati izjavu predsjednika HVO-a (civilna vlast) u Prozoru – Rami, Mije Jožića (vidi na: www.slobodanpraljak.com).

U toj izjavi piše da je poslije takve jedne prijetnje ubojstvom zatražio moju pomoć, a kada sam u njegovu kancelariju poslao Iliju Franjića, Franjić se vratio s uperenim pištoljem u svoja leđa.

Čovjek koji prijeti da će pucati, da će ubiti ako mu se ne da novac za kuću koju je netko zapalio, jest pijan, izvan kontrole postupaka, i vrijedi ona fraza „život vam visi o koncu“.

Toplim baritonom, umirujućim lažnim riječima da ćemo već nekako riješiti situaciju, uspio sam mu se približiti i fizički ga savladati.

Zato svima onima koji u pojmove „vojska“, „zapovijedanje“, „zapovjednik“, „general“ trpaju sadržaje koje im neznanje i bahatost mišljenja proizvode, kažem – nemate pojma o čemu govorite.

20.

DOKUMENT D-2

Zaštićeni svjedok „BM“ bio je zapovjednik A BiH u Prozoru / Rami.

Dokument je prijepis mog ispitivanja zaštićenog svjedoka „BM“ na Tribunalu u Haagu.

- Svjedok kaže da je cilj mog djelovanja bio zaustaviti sukobe, smiriti situaciju;
- Razdvajao sam vojske;
- Svjedok govori o ne malim grupama na obje strane (HOS, Juka Prazina, ...) koje su van svake pa i minimalne kontrole;
- Svjedok govori o tome kako sam s pištoljem u ruci lovio jednog od „idiota“, govori o tome kako sam oduzeo ukradeni auto (MERCEDES) od naoružanih lopova, i kako su oni to htjeli spriječiti. Mogao je reći i to da su oni bili naoružani i da su kao i ja repetirali svoje oružje, jer je tako bilo;
- Svjedok kaže da je nakon mog boravka, krajem 1992. godine na cijelom tom području: Konjic, Jablanica, Prozor-Rama, Uskoplje-Gornji Vakuf, Travnik, Novi Travnik, Bugojno, Mostar situacija bila:

„Situacija bi mogla biti opisana, uvjetno rečeno, kao tolerirajuća“.

Ja kažem da sam u tom vremenu održao više od pedeset sastanaka s obje strane i HVO-om i A BiH i Hrvatima i Muslimanima i zajedno i odvojeno, i uspio smiriti velike napetosti na ne malom teritoriju.

21.

DOKUMENT D-3

Ivan Vidović u svojoj izjavi (a izdvojio sam samo dio) govori o tome kako ti sastanci izgledaju.

- Vidović kaže da ih molim da mi pomognu, jer to nitko, ali baš nitko, ne može riješiti sam, ako ti pučani, taj narod ne želi mir;
- Vidović govori da sam one koji bi se tukli, one agresivne, pozvao da dođu kod mene „u Štab“, i da ih čekam, pa neka se tuku protiv mene.

Pripomenuti mi je da oni koji misle da se događaji ravnaju prema uzvišenim ulogama koje su oni sami sebi namijenili, svoju zabludu nikada i neće shvatiti.

Uloge se moraju prilagoditi zbilji, ma kakva god zbilja bila, ako želite polučiti bar neki rezultat.

Da li je na tim sastancima i ostalim opisanim događajima profesor filozofije Slobodan Praljak trebao možda tumačiti drugi Kantov kategorički imperativ?!

22.

DOKUMENT D-4

Trebalo bi taj dokument pažljivo pročitati.

Upućen je načelniku GŠ A BiH Seferu Haliloviću i otkriva čitav niz zanimljivih stavova.

23.

DOKUMENT D-5

Uz pomoć nekih časnika A BiH, a navest ću jedno ime – Jasmin Jaganjac, vojni savjetnik Alije Izetbegovića, ranije zapovjednik jedne brigade u HV i zapovjednik HVO snaga u Mostaru, uspio sam pomaknuti s mrtve točke osnovni problem kojeg dvije vojske na istoj strani mogu imati, a to je Zajedničko operativno zapovjedništvo.

D-5 ima pečat HVO-a i A BiH.

Napomena:

Nismo u tim naporima imali značajnog uspjeha. A o tome ću na kraju napisati zašto je to bilo neuspješno, tko je opstruirao i zašto.

U prethodnim knjigama objavljeni dokumenti daju dobar odgovor.

Dokument je jasan, a ja ću komentirati samo **točku V**.

U vrijeme borbi oko vojarnje JNA u Grabovini – Čapljini, dobio sam informaciju da postoji prijetnja da budu ubijeni Srbi koji su živjeli u jednom zaseoku tog sela.

Odvojio sam HVO borce iz tog sela, a poznao sam ih, i zapovjedio da po danu i po noći drže stražu i paze na te ljude.

To je moglo funkcionirati u Zapadnoj Hercegovini gdje Srba ima vrlo malo, ali je iluzorno i van svake pameti očekivati da se tako mogu zaštititi bilo Muslimani, bilo Hrvati na području Srednje Bosne, gdje je stanovništvo po selima/zaseocima izmiješano, a sela u svakoj općini ima 40-50-60 rasutih po brdima.

Kako zaštititi te ljude, kako spriječiti bilo pojedince, bilo manje grupice, da ne počine zločin.

Koliko god sam i kako god sam objašnjavao nužnost formiranja seoskih straža, nisam uspio.

Poslije je jednostavnije optužiti zapovjednika ili zapovjednike da nisu držali kontrolu nad svojim snagama.

Da nije tragično, bilo bi smiješno.

PROČITATI IZJAVU Bogoljuba Zurovca (vidi na: www.slobodanpraljak.com).

24.

DOKUMENT D-6

Nakon što je VRS (Vojska Republike Srpske) zauzela Jajce, pravac Jajce-Travnik-Busovača-Sarajevo ostao je praktički nebranjen.

BiH bi na taj način bila presječena na dva dijela, a Zenica i Tuzla i druga područja istočno od tog koridora ostala bi u okruženju VRS.

U Travniku ima grupa boraca i HVO i A BiH koji se žele boriti, a više je onih koji se žele povući.

Grad je pod snažnom topničkom paljbom i mjesto je opasnog življenja.

Suradnja zapovjedništava HVO i A BiH skoro pa nikakva.

Stanje duha grada – strah, apatija, očaj.

U jednom kazališnom tekstu Gombrowicz Witolda neki čovjek – kralj, viče: „*Ja sam kralj, ja sam kralj*“ a za njim počinju i drugi vikati: „*On je kralj, on je kralj*“ i tako postaje on kraljem sve više i više, dok se ne počnu javljati glasovi: „*On nije kralj, on nije kralj!*“.

Krasan kazališni tekst.

Tako i ja u Travniku „ničim izazvan“ i neimenovan od ikoga, počinjem vikati – istinabog u sebi: „*Ja sam kralj, ja sam kralj*“ i činim radnje koje su kralju dopuštene i koje kralja potvrđuju.

Naime, obrana grada u takvom stanju duha nije ni izbliza vojno pitanje, tj. ne pomaže samo vojno znanje.

Treba odabrati nove obrambene položaje i napraviti fortifikaciju.

To radimo Tihomir Blaškić, zapovjednik te operativne zone i ja, ALI TO JE LAKŠI DIO POSLA.

Blaškiću ljudi odbijaju dati potreban građevinski materijal za fortifikaciju i traže potvrde za uzetu robu, a on uredan oficir nema takvih potvrda.

Urlam, psujem, kakve potvrde, kakve trice i kućine, neka piše potvrde na kakvom god papiru želi i kakve god oni potvrde traže, neka viče, puca, oduzima, ali napraviti obranu mora.

A vremena je malo, vrlo malo, malo, malo, teoretičari kaosa bi rekli treba samo udar leptirovog krila i sve će se slomiti, sve su varijable na rubu loma.

Grupa vojnika HVO-a napustila je položaj i vraća se kućama. Zaustavio sam ih i pitam ima li među njima časnika, a kad su trojica-četvorica istupila, prijetim zatvorom (kojeg nemam) i pokazujem na neka vrata iza sebe.

Oni pristaju a ostatak te grupe solidarizira se sa svojim zapovjednicima i kažu da i oni žele u zatvor. U „nadahnuću“ govorim da mogu u zatvor, ali ne u odori koju nose i ne sa grbom na kapi i neka se skinu do donjih gaćica i takvi mogu u zatvor, vičem, repetiram, prijetim.

Na polovici skidanja, postideeni, mijenjaju ploču, mijenjam ploču i ja i završavamo na položaju koji su napustili.

Ostali su tamo.

Postoji još jedna fizikalna pojava u tehnici, u tranzistorskoj tehnici, a zove se „*tuneliranje*“. Ako i jedan civil napusti Travnik, srušit će potencijalnu barijeru i broj onih koji slijede njegov primjer, rast će progresijom raspada uranovih atoma kod atomske bombe.

Zbog toga sam dao zatvoriti dva glavna i jedina izlaza iz grada, može se izaći samo s propusnicom koju sam ja potpisao, nasilni pokušaj približavanja rampi spriječiti pucanjem iznad glava.

Ako civili počnu napuštati grad, vojska će ih slijediti jer nemaju koga braniti ili obratno. Prvi koji se vratio, jer mu nisu dali proći (naime, uvijek ima momaka koji će pošteno i hrabro obaviti svoju dužnost, onako kako im je zapovjedbno), bio je potpredsjednik općinskog Vijeća ili tako nešto, drugi čovjek civilne vlasti Travnika, Hrvat nadimka „*Klempo*“.

Došao je sa svojom svitom, ljut, uvrijeđen, glasno protestira, da tko sam ja (misli na autora ove knjige) da izdajem propusnice i tko će njemu zabraniti i što ja mislim, ... , pitam ga kuda je krenuo i on i ti koji idu s njim, a sve to na „pozornici“ ispred neke zgrade, a ima i publike.

Odgovorio je da je krenuo u Split, a na moje pitanje što će u Splitu i kakve poslove ima on u Splitu, kaže da je krenuo u Split da organizira obranu Travnika, tada sam ga nabio nogom u guzicu što sam jače mogao.

Ostalo je nevažno, „kralj“ pokazuje svoje kraljevsko lice, a sve je više glasova koji viču: „*On je kralj, on je kralj!*“.

„Tuneliranje“ je zaustavljeno.

Da bih ojačao slabe položaje, kažem Blaškiću da digne 100 radnika u Novom Travniku u tvornici „*Bratstvo*“ (VOJNA INDUSTRIJA) i da kako znaju do sutra ujutro naprave 100 komada MRUD-ova, i da ne prestaju raditi dok ne proizvedu 1000 komada. I neka direktor tvornice bude s njima cijelo vrijeme. Te rasprskavajuće usmjerene mine stavljaju se ispred obrambenih položaja, spojene su žicom na električno paljenje, snažno detoniraju, i kada se VRS približi i naiđe na 100 snažnih eksplozija dobili smo po mojim procjenama predah od najmanje 36 sati a to je puno vremena.

A dobili smo i psihološku prednost, jer su zaustavljeni.

Kada sam se oko dva sata iza pola noći, nekog nevažnog datuma vratio iz obilaska nekih položaja, zatekao sam Tihomira Blaškića kako razgovara i razgovara i razgovara s nekim telefonom.

Na pitanje odgovara da razgovara s direktorom tvornice „*Bratstvo*“ i da taj direktor te tvornice ne želi ići u tvornicu.

Direktoru sam se uljudno predstavio i pitao ga da li mu je Blaškić rekao što treba raditi, a gospodin direktor, komunistički VELIKI GAZDA važnog vojnog pogona, pita me: „Znaš li ti koliko je sati?“, tj. znam li ja, i to u prvom licu jednine, koliko je sati, jer on direktor u to vrijeme spava.

Smisao psovke je u biti doništenje osobe kojoj je psovka upućena i ja radim upravo to, psujem najgore što znam, a materinji jezik dobro znam, psujem na jeziku koji ima strašne i ružne psovke i te se psovke ne mogu prevesti na jezik na koji će biti prevedena ova knjiga, niti mnogi narodi mogu razumjeti o čemu se tu radi.

Psovke ću, stoga, preskočiti.

Kažem direktoru na telefon da će po njega sada doći neki momci, odvesti ga u tvornicu, zavezati za radijator, a ja ću ga ujutro u sedam sati strijeljati.

Strijeljao ga nisam, MRUD-ovi su napravljeni, Travnik je obranjen.

S direktorom sam dvije godine kasnije pio kavu u Zagrebu i pomogao mu da riješi neke osobne probleme.

PROČITATI IZJAVU Tihomira Blaškića (vidi na: slobodanpralj.com).

25. Konstatacije

Bez formalnog postavljenja na bilo koji zapovjedni položaj u Travniku, izdavao sam raznorazne zapovijedi, što je protupravna radnja, protupravno sam udario čovjeka nogom u guzicu, nisam imao pravne osnove zapriječiti izlazak civila iz Travnika, na krajnje neciviliziran, sirov način, psovao sam sve po redu direktoru „*Bratstva*“, njegovim odvođenjem iz stana, vezanjem za radijator i prijetnjom strijeljanjem, prekršio sam čitav niz pozitivnih zakonskih odredbi, skidanje vojnika do gola ne spada u prava ni legalnog zapovjednika, izdavanje lažnih potvrda koje je po mojoj zapovijedi radio Tihomir Blaškić protupravno je oduzimanje osobne imovine, itd., itd...., ja sam potpuno svjestan svake svoje protupravne radnje u tom vremenu, u tom ratu, u tim uvjetima, i spreman sam odgovarati, ali ne više od toga i ne po sistemu „*neka visi Pedro*“ i ne za izmišljotine i misaone konstrukcije lišene svake logike.

To ne.

26. DOKUMENTI D-7, D-8

Pukovnik HV Miro Andrić došao je dragovoljno 1992. početkom ljeta u Mostar, pridružio se HVO-u i vodio je operaciju prelaska Neretve i oslobađanje Bijelog polja – sjeverno od Mostara.

Na moju zamolbu, prebačen je u Bugojno, kako bi mi pomogao u onome radu koji sam opisao na prethodnim stranicama.

U to vrijeme postao je i zamjenik načelnika GS HVO generala Milivoja Petkovića.

Njegova su izvješća jasna.

Opstrukcije mojim i našim nastojanjima bile su velike, Sefer Halilović prvi čovjek vojske A BiH, Enver Hadžihasanović, zapovjednik zeničkog III.K.ABiH, Refik Lendo, zapovjednik A BiH u Novom Travniku, Fahrudin Agić, zapovjednik A BiH u Uskoplju - Gornjem Vakufu, slijedili su druge i drugačije političke, a time i vojne instrukcije, a sve će to voditi daljnjem produbljivanju razlika među „saveznicima“ u BiH – Hrvatima i Muslimanima i voditi pripremi i kasnijem napadu A BiH na HVO i Hrvate.

O tome sam, kao i o odnosima i ponašanju strana HVO - A BiH, rekao sve u prethodne tri knjige i to što je rečeno, rečeno je dokumentima.

27. Kada sam nakon što se situacija u Travniku vojno stabilizirala tražio od A BiH da s HVO-om izvede zajedničku ofanzivnu operaciju na brdu Komar kako bi poboljšali taktičku situaciju Travnika i Novog Travnika, kako bi VRS pokazali snagu i kako bi HVO i A BiH pokazali zajedništvo, oficiri A BiH su pristali a onda, tog dana ujutro njihove jedinice nisu se ni pokrenule, nisu ni metka ispalile. Refik Lendo i kompanija imali su druge i drugačije nakane, izigrali su me kao zadnju budalu.

28. Krajem rujna 1992. godine kratko sam boravio na području Bosanskog Broda. Kada sam oko 2 sata poslije ponoći išao običi položaje, naišao sam na postrojbu od 60-70 HVO vojnika kako uredno marširaju u suprotnom pravcu od obrambenih položaja. Na moje pitanje kamo su krenuli, odgovorili su da je zapovjedbno povlačenje, a na pitanje tko je zapovjedio povlačenje odgovorili su: „*general Praljak*“.

Na moje riječi da sam ja „*general Praljak*“ malo su se pogledali i nastavili u istom pravcu. Ništa se tu ne može i zato onima koji su iznenađeni što sistem nije jednostavan onako kako oni zamišljaju:

GENERAL → ZAPOVIJED → IZVRŠENJE
PREPORUČAM PROČITATI BAREM NEŠTO RATNE LITERATURE.

29. DOKUMENTI D-9, D-10, D-11, D-12

Poštovani čitatelju, ako sve ovo o čemu ja pišem i o čemu govore dokumenti – jesu činjenice izvan ruba vašeg zanimanja – bacite knjigu.

Onima koji žele znati što se događalo u BiH, žele znati kakva je bila politička misao Muslimana prije napada A-BiH na HVO i Hrvate, žele znati kako se ponašalo i što je radilo vodstvo RH i žele znati kakvu sam ja ulogu u svemu tome imao, molim, pročitati dokumente. A stvarno sam „pišao krv“ da do sukoba ne dođe.

Napomena:

Jasmin Jaganjac bio je savjetnik Alije Izetbegovića za vojna pitanja i bio je jedan od rijetkih Muslimana koji je iskreno zagovarao sve ono što bi spriječilo pogoršanje situacije.

30. I na kraju ovog poglavlja, kratka priča o *PREDVIDLJIVOSTI*.

Molim, za razumijevanje, pročitati tri stranice iskaza Ivice Tomića, zapovjednika brigade HVO-a:
DOKUMENT D-13.

Ti vojnici ratuju po sistemu 15 dana rata, 15 dana kod kuće obavljaju svakodnevne poslove.

To je apsurdno, to je nelogično, to razara te ljude, ali to je tako.

Oni nemaju vojarnu u koju bi se vratili, nema psihologa koji bi s njima razgovarali, oni svoje oružje nose sa sobom kući, većina njih i svojim je novcem platila to oružje, oni ili ne dobivaju nikakvu novčanu naknadu ili dobivaju do 100 DM mjesečno, oni ne znaju tko će skrbiti o njihovim obiteljima ako poginu, oni kad god požele mogu otići u Hrvatsku preko stotinu mogućih prijelaza i nitko ih ne može vratiti natrag, oni mogu otići i u Njemačku, jer velika većina ima u toj zemlji nekoga tko tamo radi, nikad nitko nije kažnjen zbog dezertstva, ...

Slučajno sam saznao u kakvom su stanju, dojučerašnji saveznici ubili su im omiljenog zapovjednika, a nelinearni sustavi mogu zbog malih promjena ulazne veličine imati drastične učinke i svaka smrt u ratu, iz nekog razloga, nema isti učinak, i slučajno sam u to vrijeme bio na tom mjestu i ODVEO SAM IH NA MISU.

Nitko ne zna što bi se dogodilo da ih nisam odveo u crkvu i ako bi se nešto ružno dogodilo, tko bi bio počinitelj i da li bi počinitelj bio otkriven.

Ali takvih postrojbi i takvih povrataka je stotine i što je činiti i što je moguće učiniti, a da ti ne kažu da si kriv?

DOKUMENT D-14: IZJAVA – JAKOV BIENENFELD, 25. 02. 2005.

ODJEL OBRANE
 Sigurnosno informativna služba
 Broj: o2-73/92
 Prozor: 08.12.1992 god.

I Z V J E Š Ć E

U zadnji par dana nakon dolaska generala Slobodana Praljka mnoge se stvari u Prozoru mijenjaju.

General Praljak 30.12.1992 god dolazi u Prozor i odmah po dolasku naredjuje oslobađanje grupe zarobljenika među kojima je bio i Salih Ruvic zap. Armije BiH pod čijim je vodstvom prilikom sukoba u Prozoru puštena prva borbena linija postrojbi OS BiH, protiv kojega je već podnesena krivična prijava.

01.12.1992 god. u 12.00 sati održan je sastanak 2operativne zone a odmah nakon toga upriličen je sastanak sa ekstremistima iz reda koji su i iscenirali ovaj sukob u Prozoru a nalaze se na području drugih općina, međjutim po same realizacije toga sastanka ne dolazi, pošto je zap. Salih Ruvic koga je general pustio pretučen iste večeri od strane mješ sela Uzdol, general je bio revoltiran tim činom prekinuo je sastanak i zakazao drugi sastanak sa uglednim predstavnicima Hrvatskog naroda 02.12.1992 god u 12,00 sati.

Do sastanka je došlo u Motelu, bilo je prisutno oko 150 ljudi, traje je veoma kratko i general je prisutne upoznao o stvarnom stanju na ovim prostorima kao i o interesima hrvatskog naroda.

Posebna akcent je dat na poboljšanje odnosa između Hrvata i muslimana te povratku muslimanskog življg na području općine.

Kod zadnje grupe muslimana koji su privedeni i koje je general oslobodio radjen je dio materijala koji ukazuju ta se ostatak muslimana koji se nije vratio svojim domovima nastoji pomovno organizirati i možda pokušati nešto učiniti za obnavljanju sukoba u što se sumnja da nešto posebno mogu učiniti, takodje je pronađen dio materijala koji svjedoče o aktivnostima određenih pojedinaca u vrijeme sukoba te Vam iste dostavljamo.

U zadnje vrijeme dolazi do pogoršanja situacije i odnosa medju jednim djelom hrvatskog pučanstva što se posebno da primjetiti nakon par dâverzije kada su u zrak dignute kuće par Hrvata-dezertera, a o počiniteljima ovog djela još se ništa nezna.

Ako se ovako nastavi moglo bi itekako doći do neke ljevi posljedji jedan takav slučaj desio je se nakon rušenja kuće Ilije Baketarića iz sela Rumboka koji jedno vrijeme bio u postrojbama da bi orda otišao u Njemačku gdje se i sada nalazi.

03.12 1992 god. Dolazi do ranjavanja na ulici Željka Zadrića od st. Ivana Iličića koji je od ranije poznat po vakim slučajevima jer je isti v. već nekoliko puta sa grupom izgređnika pravio slične ispade a ništa se ni, poduzimalo.

08.12.1992 god. Ivan Baketarić stavlja pištolj na sljepoočnicu predsjedniku HVO-a Mišku Joziću isti takodje repetira pištolj na zapovj. brigade Iliju Franjića.

Istog dana jedan dio rukovodstva daje ostavku zbog nasilničkog ponašanja pojedinaca pod izgovorom da na ovakav način nemogu izvršavati svoju dužnost, jedan dio tih ostavki vam dostavljamo.

Imajući u vidu da se protiv svih ovih problema koji se dešavaju ništa ne poduzima te isti uzimaju sve veći i veći mah bojimo se da nedodje do totalnog rasula postrojbi HVO-a na ovim prostorima te Vas molimo da i Vi sami nešto poduzmete koliko je u vašoj moći da se trenutno stanje na području općine Prozora koliko toliko smiri.

Izvješće radjeno u dva primjorka.

IZVJEŠĆE SAČINILI
L.M. / F.K.

D-2

SVJEDOK TUŽITELJSTVA BM-UNAKRSNO ISPITIVANJE GENERALA PRALJKA
21.09.2006 - IZVADAK IZ SUDSKOG ZAPISNIKA

Antonetti: gospodine Praljak, što prestavlja ovaj dokument?

P: To je telefax. To je fax. Od ABiH. 25.10.1992 iz Mostara za Igman. To je taktička grupa 1, Konjic. Spominjali smo ovo. I zamjenik zapovjednika 4. Korpusa, gospodin Budaković, ga je poslao. Njegov nadimak je Tetak, a tekst glasi - da ga ja pročitam ili da ga svjedok pročita? On može kontrolirati. Poruka iz Mostara od Tetka, Mostarska brigada. General Praljak nas je obavijestio da bi se snage ABiH i HVO snage na teritoriju općine Jablanica i Konjic trebale udaljiti jedna od druge kako bi se izbjegao sukob. Dostavljen je dr. Rusmiru i štabovi u Konjicu i Jablanici su bili obavješteni o tom faksu. Zna li tko je dr. Rusmir?

O: Da, znam. On je bio načelnik općine Konjic. Dr. Ruzmir.

P: Hadžihuseinović?

Antonetti: Mogu li kabine prevesti jer ja ne dobivam nikakav prijevod.

P. Dr. Ruzmir Hadžihuseinović?

O. Da. On je bio načelnik općine Konjic.

P: Hvala. Da li je ovaj datum, dva dana nakon sukoba u Prozoru - i možemo li se složiti da sam ja već održao sastanke u Mostaru i da sam zatražio da se jedinice iz Konjica i Jablanice udalje jedne od drugih kako se sukob u Prozoru ne bi proširio preko tih granica? To tu piše. Slažete li se sa mnom?

O: To ovdje piše.

P: Hvala lijepa. Htio bih samo utvrditi datum svog dolaska u Ramu.

Trechsel: Oprostite. Samo da razjasnimo jednu stvar, vi ste gospodine svjedoče rekli: "Tako ovdje piše." Znači li to da ste za saznali čitajući ovaj dokument ili ste to znali tada 1992.?

O: Što se tiče sadržaja ovog dokumenta, nisam bio upoznat s tim, ali znam da je bilo kontakta na nivou Armije i HVO-a kako bi se to moglo napraviti i to što kaže gđin Praljak to je bio cilj - cilj je bio to što gđin Praljak kaže. Nisu htjeli da se sukobi prošire preko tih granica.

***

P: Hvala. Možemo li pogledati dokument 3D00418. Evo ga. Imamo i engleski prijevod naravno, za suce.

Želite li da vam pročitam ili ćete vi?

O: Ja ću.

P: Naglas...

O: „Vlada veliki košmar i napetost od Igmana-Konjica-Jablanice-Prozora-Gornjeg Vakufa-Bugojna-Novog Travnika uočava se nagla promjena u držanju HVO-a na cijelom potezu, ali i druge veoma mutne aktivnosti u redovima nezavisnih vodova - ili ne, nezavisnih vođa kao i praznina -

P: Piše:“ kao J. Prazina“ ako ja mogu reći što ovdje piše.

A: U redu. „Juke Prazine, MUP-a i svugdje - i svugdje, u svakom mjestu po jedan-dva osamostaljena komandira iz redova Armije koja intenzivira—intenzivira svoje destrukcije“

Prevoditelj: Može li engleski primjerak biti prikazan na ekranu, molim. Hvala.

P: Moje pitanje glasi: Kao prvo, bilo je napetosti. Pročitali smo to. Zatim, Juka Prazina uzrokuje probleme i ima brigadu, skoro cijelu brigadu u ABiH, je li tako?

O: Pa, Juka Prazina je neko vrijeme bio vrlo pozitivna osoba, ali kasnije postao je više kao odmetnik i radio je i djelovao prema uputama drugih ljudi.

***

P: Hvala. Pogledajte još par točaka. Mogu li vidjeti paragraf 8 na sljedećoj stranici. 8 molim. Da, hvala. Možemo li zimirati točku 8. Evo ga. Čitat ću polako. „u nekoliko navrata general je istaknuo da HVO i on uvažavaju samo Izetbegovića i Vrhovnu komandu—on ne poznaje Vrhovnu komandu oružanih snaga BiH i očekuje vidjeti Sefera Halilovića sutra ili prekosutra na sastanku u Jablanici. Također je naglasio da je zapovjedništvo A BiH—da će tražiti od zapovjedništva ABiH da isključe određene članove vojne komande i da se poduzmu energične mjere da se to izvrši, očito je da je aludirao na Sefera a od nižih komandi osobito na Zejnila.“ I u zagradama piše, „Što bi bila dobra usluga što se mene tiče“, kaže potpisnik ovog teksta. On se slaže da trebamo riješiti problem zajedničkih komandi uključujući i izdvojeno zapovjedno mjesto.“

Sada, možemo li vidjeti iz ovog teksta da smo uložili veliki trud da na bilo koji način stupimo u kontakt sa Seferom Halilovićem i da ja tvrdim da Zejnil, koji je kasnije bio uhićen i pobjegao je u Njemačku, vjerojatno nije radio—nije obavio dobar posao u zbližavanju Muslimana i Hrvata? Da li bi to bilo točno?

O: Mogu prihvatiti neke ovih tvrdnji. Međutim, nemam pouzdanih informacija da je Zejnil Delalić bio zapreka za suradnju, ali ne mogu reći da nije bilo prepreka na obje strane i nedostatak povjerenja na obje strane.

P: Hvala. Suci mogu sami pročitati tekst, samo bih htio pročitati točku 11. Kaže:“U Jablanici gdje se general—gdje referiraju na nas—general Praljak je rekao da treba biti sastanak s izbjeglicama iz Prozora u 21:00. Bio je smiren i da je garancije da se odnosi u Prozoru brzo srede.“

I onda točka 10.: „U Gornjem Vakufu su dvije ranije komisije nastavile za Bugojno, a mi

smo, Amidža i ja, krenuli za Prozor gdje je odmah pušten jedan zarobljeni borac iz Gornjeg Vakufa prema obećanju u Vakufu.“

Znate li koliko sastanaka sam imao u to vrijeme i na tom području u Vakufu, Jablanici, Konjicu, Prozoru sa svim stranama kojih se tiče?

O: Ne mogu vam reći broj sastanaka. Ne znam, ali znam da ste bili aktivni u to vrijeme.

P: Hvala. Želio bih vidjeti drugi tekst na ELMO-u.

Alaburić: Časni sude, ispričavam se što moram intervenirati, ali mislim da je došlo do pogreške u prijevodu na strani 12 red 5. Svjedok je odgovorio da je bilo ometanja i nedostatka povjerenja s obje strane, mislim da je riječ „ometanje“ izostavljena.

Prvoditelji: Prevoditelji ljubazno mole ako postoji engleski tekst da ga se stavi na ELMO kako bi mi mogli čitati tekst koji već postoji. Hvala.

P: Možemo li dobiti 3D00291, molim. Možemo li uvećati tekst, molim.

U prethodnom dokumentu smo vidjeli—prethodni dokument pokazuje da se situacija na tom području promijenila. Očito je da se poboljšala u odnosu na odnose među vojskom itd. Možemo li pročitati izvješće? Vjerojatno ga je sastavila informativna služba i kaže: “U zanjih par dana, nakon doslaka generala Praljka, mnoge se stvari u Prozoru mijenjaju. General Praljak 30.12.1999. (tako stoji u transkriptu, op.a.) dolazi u Prozor i odmah po dolasku zapovijeda puštanje grupe zarobljenika, uključujući Saliha“ i onda ime itd.

S obzirom da ovome opsežno govorite u svojoj izjavi, o tome kakva je bila situacija, pitat ću vas dvije stvari. Sjećate li se da kad ste bili u Prozoru ste bili vraćeni i kada su vas pretukli na putu za Here i kada ste bili vrijeđani od mladića iz HOS-a, sjećate li se da sam trčao za tim idiotom s pištoljem u ruci i da sam skoro bio spreman ga upucati? Sjećate li se toga?

O: Gospodine, sjećam se, ali on nije bio pripadnik HOS-a nego pripadnik HVO-a i znam kako se prezivao. Znam tko je to bio.

P: Hvala. Nažalost, ja nisam bio obavješten.

O: Ja znam njegovo ime.

P: Hvala. Znate li ...

Antonetti: Samo trenutak, molim. Kažete da znate ime tog idiota. Možete li nam reći njegovo ime?

O: Nikola Marić, zvani Niđo. Bio je moj učenik.

P: Znate li da su nakon tog sukoba pokupili sve aute Muslimana i odvezli ih. Znate li da što se tiče zelenog mercedesa koji je pripadao istaknutom Bošnjaku iz Prozora, istaknutom građaninu, ja sam ga oduzeo i vratio auto gospodinu i da je to zamalo uzrokovalo pucnjavu između mene i onih ljudi koji su bili protiv toga što sam ja učinio. Znate li da se to dogodilo?

O: Znam i čiji je to auto bio također.

P: Pa recite ako želite.

O: Ako želite da kažem, reći ću. Auto je pripadao Emiru Deliloviću. To je bio mercedes. Njegov mercedes je bio oduzet, pripadnik HVO-a se sjurio u garažu kako bi to učinio. Zna li da je bio—ne znam za to, ali ne sumnjam. Siguran sam da je bio spreman učiniti što je htio. Htio vas je spriječiti da vratite auto jer to za njega bio veliki plijen.

***

P: Hvala puno. Možemo li sada odgovoriti na sljedeće: Zna li da sam od 29. ili 30. listopada, pa tijekom naredna dva mjeseca, bio u području Jablanice, Konjica, Prozora, Novog Travnika, Travnika i Busovače, i koja je bila moja uloga tamo do Božića 1992.? Imate li kakvu informaciju o tome?

O: Imam djelomičnu informaciju. I sreli smo se jednom. Ako sam u pravu oko datuma, bilo je to 17. studenoga u muzeju u Jablanici. Pričali smo detaljno tada –

***

Optuženi Praljak: (prijevod)

P: Možete li okarakterizirati moju aktivnost, energiju koju sam uložio kao nešto što je pridonijelo ili bitno pridonijelo rješenju nesporazuma i sukoba sa Armijom BiH od 23. listopada do kraja godine?

O: Vaše javne izjave, one za koje znam, vodile bi takvom zaključku, da.

P: Nakon 23., kada je izbio sukob u Rami, do kraja 1992, je li bilo ikakvih sukoba u Jablanicu, Konjicu, Prozoru, Vakufu, Travniku, Novom Travniku ili je situacija bila relativno dobra i mirna?

O: Pa...situacija bi mogla biti opisana, uvjetno rečeno, kao tolerirajuća.

P: Hvala puno. Da sam se, tada, tako ponašao i ovi ljudi koji su sada optuženi bili su—ili, radije, ispravak prijevoda. Da su se tada ovi ovdje optuženi suprotstavili mojim aktivnostima, ne bi li bili poslali nekoga da me uhiti ili spriječi ili pita za ovlast i zaustavili me da ne napravim sve ovo? Ne bi li to bilo normalno da se nisu složili s mojim postupcima?

O: Osobno sam uvjeren da su gospoda koje ste spomenuli znala za Vaše aktivnosti. To je moje mišljenje, jer da nije bilo tako, Vi bi bili uklonjenim isto kao što su neki drugi ljudi bili uklonjeni.

P: Hvala puno.

D-3

IVAN VIDOVIĆ

**Rama
Rujan 2005.**

Razgovor je snimljen, snimka se vodi pod oznakom

**vidovic
7,21 MB
trajanje 22:34**

Razgovor je vođen u Prozor Rama

***

Jeste li vidjeli kroz to vrijeme nekada generala Praljka ?

Pa, jesam, on je tada, između toga...

Između čega ?

Između prvog napada i drugoga.

Muslimanskog ili... ?

Muslimanskog. Kažu: „Praljak je pozvao bar iz sela po dva čovjeka koja su malo ozbiljnija. Bit će konferencija, sjednica u Prozoru u motelu.“. I tako su mene poslali. Ima nas 9.

Vi ste išli iz Jurića ?

Da. *Vidović Ivan*

Iz kojih još sela su došli ljudi ?

Pa bilo je, bilo je, ja mislim bar stotinjak ljudi tu.

Jesu to bili samo Hrvati ili je bilo i Muslimana ?

Pa sad, Muslimana ja ne znam da je bilo puno, samo prije s Muslimanima je bio neki sukob, uglavnom je on radi toga pozvao.

Dobro, zbog sukoba s Muslimanima Vas je pozvao ? Starješine sela ?

Da. To su neki mladi momci naši i njihovi, valjda, u kafiću, ne znam ja, na cesti, ja samo, uglavnom da je on ružio naše. Vikao: „Nemojte ljudi tako raditi ! Trebate smirivati, evo i ovim ćemo ljudima, ovim momcima trebamo kazati, koji su malo ozbiljniji da kažu da to može proći bez toga. I nemojte takve, neke glupe stvari raditi ! I eto, ako ste vi za to, netko je silan, ja ću biti ovdje dok ovo održim i onda ću biti u komandi jedno sat vremena. Tko se hoće tući neka se dođe gore tući ! Nemojte takve glupe stvari raditi ! Možemo proći mirnije ! I vi ostali, nema veze, imao čin ne imao, možete ljudima svojim ispričati, to se može proći mirnije !“. I tako smo mi tu ostali i došli kući.

I što, jeste probali smirivati situaciju nakon toga ?

Pa jesmo, jesmo. Koliko se moglo dogovarati, dogovarali smo se. Odozgo, iz Hera su dolazili, ima tu voda, korito, studenac jedno sto metara, sto pedeset od naše kuće, i oni su došli odozgo, a mi odozdo. Pregovarali smo, pa dolazili su oni i ovdje pregovarati. Dolazili su ovdje iz Prozora pregovarati. I kada bi bio UNPROFOR, govorili da se to može proći mirnije. A Praljka je bio zbilja, zbilja za mir. Ja sam čuo za njega prije, a sada sam imao pravi kontakt sa njim.

Ivan Vidović

Baš ono neposredno ?

Baš, baš.

Uživo ?

Sjedio uživo. Bar 3,4 metra od mene, drugi stol. Tako je savjetovao ljude da to smiruju.

Jesu li ljudi poslušali Praljka, jesu li mu vjerovali ?

Pa jesu, jesu. Stariji ljudi, bilo je svakakvih ljudi, svih godina. Ali stariji ljudi koji su ozbiljniji, razumiješ, on je pozvao. Došlo je svega, isto k misi. Ima ih i vjernika i nevjernika, Bože moj. Ali on je rekao: „Ljudi moji gledajte, pa ne mogu ni ja sam ! Možemo proći i bez većih sukoba !“. Da se to smiruje, da se smiruje stanje.

Je li bilo i mlađih ljudi ?

Je, je.

A ovo kad ste rekli da je rekao: „...bit ću sat vremena gore...“, koga je pozvao mlađe ili ... neodređeno ?

On je to, tko je to bio silan, da li bio mlađi ili stariji, onda brate, pravo, u ona doba nisi se smio njemu ni natjerat, onako bradat, velik, kljukat, ona sabljica visi...

Ivan Vidović

Je li to on pitao, je li on to rekao zbog toga što je u dvorani netko pokazao da se ne slaže s time što...?

Ne, nego što su se prije sukobili, bez išta, kaže: „Vi ste radili to bez išta !“. Isto kao kada se čovjek i žena posvađaju, i kada se sutra dan razmisli, što smo radili, nismo ništa radili. Razumiješ, gluposti su se stvarale i on je to htio smiriti.

Htio je da se ne dešavaju...?

Da se ne dešava bez ikakve veze. Eto, prvi put je bilo, pa bilo, ali mora se, mora se polako, dogovorom. On je tako radio.

Što su ljudi mislili kada su to čuli, ovako od njega, da li su to razumjeli ?

Pa, jedni jesu, ja sam opet od nekih momčića čuo, kažu: „Pa što ne bi i otišli gore ?“. Nitko se nije otišao gore tući. Ali on je to, jadan, smirivao, eto kao da bi na sebi, da ne bi se Muslimani i Hrvati između sebe džabe to čačkali, razumiješ.

Je li se ljutio ?

Tko?

Praljak, tada.

Pa, onako je oštro govorio, ovako oštro kao ja sada, dobro je malo oštrije kada je vikao: „Ja ću biti gore sat u komandi, tko se hoće tući, neka se potuče !“, sad je li s njime ili s nekim drugim, da li je on imao nekoga iza leđa ja to ne znam.

Je li on nekoga pozvao da dođe gore ?

Ivan Vidović

Imenom nije, nego te siledžije.

E, tako.

Siledžije, koje su prije, u kafiću neki se posvade i netko mora smirivati, policija ili... E, tako je on radio.

Je li bilo tih, siledžija ?

Ljudi i popiju malo. Bilo je, nije tu da nije bilo. I onda je on to pozvao ozbiljnije ljude, i onda su to ljudi pametniji, isto kao kad ti fratar priča, on je učen čovjek, nemoj tako, to te ne vodi dobrom. Razumiješ, on je to...

Jesu to, ovi stariji ljudi, jeste vi svi bili angažirani u vojsci, jeste li se mogli smatrati vojnicima HVO-a ili ste vi bili domobrani ?

Pa kao HVO i domobrani. Većinom, ja nikud nisam išao iz Jurića.

Vi niste išli na crte obrane, ove oko Rame ?

Ne, ovi stariji nisu. Nisu nas tjerovali. A i mi nismo tražili. Mi smo, eto tako.

A je li u Jurićima bilo kakvih sukoba između Hrvata i Muslimana tada ? Je li bio Muslimana uopće u Jurićima ?

Nije, tu je 9 domaćinstava bilo i tu su sami Hrvati bili.

A susjedno selo ?

Vidović Ivan

10/18

***

***

Je li to bilo poslije prvog sukoba ?

Poslije prvog sukoba.

Znači, deseti mjesec 1992.

On je zvao, u Prozoru to je bilo, i on je smirivao, ljude sa svih strana zovnuo, koji se, nema veze, da ispričaju toj vojsci što treba raditi. Da ne treba dalje plamtiti rat, dolijevati ulje na vatru. I on je tako rekao, ispričao, pa svi ozbiljni ljudi su ga shvatili kao, mislim pametnog čovjeka, kulturnog.

Vidović Ivan

11/18

IZJAVA

Ja, niže potpisani Ivan Vidović, izjavljujem da sam u rujnu 2005. g. svojom voljom, obrani generala Slobodana Praljka, dao izjavu o događajima u kojima sam sudjelovao, a vezani su uz ratna zbivanja u Republici Hrvatskoj i/ili Bosni i Hercegovini (1991-1994). Pristajem da moja izjava bude korištena u postupku pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju i da bude objavljena. Spreman sam svjedočiti u postupku koji se vodi pred MKSJ protiv generala Slobodana Praljka u predmetu Tužiteljstvo protiv Prlić et al.

Izjavljujem da sam prije davanja izjave obrani generala Praljka i prije ovjeravanja te iste izjave kod notara, upozoren da moram govoriti istinu i da neistinita izjava predstavlja kazneno djelo po Kaznenom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, Kaznenom zakonu Bosne i Hercegovine i po pravilima MKSJ.

Izjavljujem da sam upozorenja razumio i da je sve što sam u izjavi naveo istinito i točno, po mojem najboljem znanju i sjećanju.

Izjavu sam pažljivo pročitao i ona u cijelosti odgovara onome što sam izjavio. (Vlastoručno sam, prilikom čitanja izjave, ispravio pogreške nastale u pisanju izjave.) Vlastoručno sam pisani tekst izjave potpisao.

U _____

Ivan Vidović

Ja, NOTAR, Jurica Musa iz Mostara, sa sjedištem u ul. Stjepana Radića 88 Ivan Vidović, nastanjen na adresi ul. Stjepana Radića b.b. Prozor-Rama, u mojoj nazočnosti Vlastoručno potpisao ovu izjavu, 1 primjerak. -----
Identitet podnosioca isprave utvrdio sam na temelju osobne iskaznice ----- broj:05BGA4425, izdana od strane MUP HNK Prozor/Rama, JMBG:0905944153554.-----
Potpis na pismenu je istinit i vjerodostojan.-----
Sukladno članku 95. stavak 3. zakona o notarima, notar ne odgovara za sadržaj isprave koju ovjerava.-----
Notarska nagrada po Tarifnom broju 10. i troškovi po Tarifnom broju 20 Tarife o nagradama i naknadama notara, u iznosu od 3,50 KM plus PDV u iznosu od 0,60 KM, ukupno 4.10 KM naplaćena. -----
Broj:OPU-OV:281/09
U Mostaru, 04.05.2009.god.

NOTAR
Jurica Musa

Dobili smo potvrdu prijema
OTC-a u 05,15 časova

TE KONJIC

DATUM: 04.11.1992. GODINE

F E D E R A T I V N A
R E P U B L I K A
- G O S P . S E F E R U -

VAJEDAN IZVJEŠTAJ

1. VLADA VELIKI KOSMAR I NAPETOST OD IGMANA-KONJICA-JABLANICE-PROZORA-G.VAKUFA-BUGOJINA -N. TRAVNIKA. UOČAVA SE NAGLA PROMJENA U DRŽANJU HVO-A NA CIELOM POTEZU, ALI I DRUGE VEOMA MUTNE AKTIVNOSTI U REDOVIMA SAMOSTALNI VODJA KAO J. PRAZINE, MUP-A I U SVAKOM MJESTU PO 1-2 OSAMOSTALJENA KOMANDIRA IZ REDOVA ARMIIJE, KOJA INTENZIVIRA SVOJE DISTRUKCIJE.
2. NEMAMO PODATKE O IMENOVANJU OVAJU KOMISIJA OD PRIJE 7 DANA OD STRANE NASEG PREDSTAVNIKA I GOSP. BOBANA, ALI OVO RADE I TO U PRILICNOM PRISTRASNOM SASTAVU STO SE NASE STRANE TICE-PRISTRASNOM U KORIST HVO-A, TO SU: I SDA CLANA IZ MOSTARA I ARIF PASALIC, A NJIHOVE DELEGACIJU PREDVODI G. BOZO RAJIC.
3. PANJETA AVDO PORED OSTALIH VRSI MISIJU KOJA SE SVODI NA PRIKUPLJANJE MTS-A ZA MUP, ALI NEMAMO DOJAVA DA CIMI BILO STA NA PRIDOBILJANJU REZERNOS SASTAVA ZA ARMIIJU, OSIM TOGA UVRTEO JE REKICU U GLAVU DA JE ON MUP-OVAC, ZBOG CEGA INACAJNO KASNE PRATECE RADNJE NA DOVRSETKU BRIGADE ,, NERETVA '' NO, SMATRAMO DA CE PORED SVEGA DO SUBOTE 07.11.1992. GODINE BITI GOTOVA.
4. NAS PRVI SASTANAK DANAS BIO JE U JABLANICI U 11,30 CASOVA SA IZBEJGLICAMA IZ PROZORA. UTVRDILI SMO DA JE UNISTENO I ZAPALJENO OKO 80 KUĆA MUSLIMANA, PORED OSTALIH OBIMNIH TESKOCA, KRUIZ I LISTA ONIH LICA KOJA SE NAMJERAVAJU UHAPSITI ILI UBITI ODMAH PO EVENTUALNOM POVRATKU U PROZOR, A TO SU SVI ONI BORCI, KOJI SU PRUZALI BILO KAKVU POMOC-ORUZANU ILI LOGISTICKU ARMIIJE BIH U PROZORU. TACNA IMENA IMACEMO SUTRA.
5. U 15,00 -SASTANAK PROZOR. PRISUTNI OD NAS: V. KARIC, A. PASALIC, SA SDA PRATNJOJ, SAFETA ORUCEVICA, CAMILA SKOKOVICA, ZIJADA DEMIROVICA, ZATIM Z. DELALICA. SA DRUGE STRANE: GEN. PRALJAK, BOZO RAJIC, JOS TRI NEPOZNATA CLANA I LOKALNI HVO CASNICI. SLIKA U CENTRU PROZORA JEZIVA. RAZULARENA EKIPA HVO-A I HOS-A KOJI SU OCITO ODRADJIVALI I ODRADJUJU PRILJAVI DIO POSLOVA, U CENTRU GRADICA PEKU JAGNJE NA RAZNJI I SUTAJU VELIKU ZASTAVU LJILJANA PO BLATU. U PUNOM SASTAVU SMO PRISLI GRUPI, MEDJUTIM NI PRALJAK NIJE IMAO AUTORITETA DA GA UOPCE SASLUSAJU. CULI SMO DA TO RADE U INAT BALIJAMA, DA JE BOLJE DA SE NE VRACAJU NAZAD, UZ ISMIJAVANJE PA I PRIJETNJU NAMA KOJI SMO IMALI OZNAKU ARMIIJE BIH. U OVAKOVI SITUACIJI I OPSTOJ KJEM ATMOSFERI KOJA VLADA U PROZORU, NEMOZE NIKO PRENJETI GARANCIJU O BEZBJEDNOM POVRATKU IZBEJGLIH PORODICA, NITI POTISNUTIH BORACA ARMIIJE. U PRITVORU JE JOS 7 CLANOVA STABA , UZ OBECANJE DA CE SUTRA BITI USLOVNO PUSTENI, GEN. PRALJAK JE BILO VIDNO NEPRIJATNO ZBOG OVAKVE KONSTATACIJE. U STOZERU PROZORA IZDAO JE VISE USMENIH ZAPOVJEDI, KOJE NAMJERAVA SUTRA I OPISMENITI, I KOJE SE ODMOSE NA UVODJENJE MJESOVITIH PUNKTOVA, ZABRANA NOSENJA DUGIH CJEVI, POLICIJSKI SAT, ZAJEDNICKO ZAPOVJEDNISTVO (PRI CEMU NEMA PROZORAKA KOJI SE UOPSTE SMIJU TU POSTAVITI - A KOJI BI ZASTUPAO MUSLIMANE STO PRALJAK OBJEKTIVNO I NEZNA), ZATIM UDALJAVANJE SVIH ORUDJA, OKLOPA I POSTROJBI SA STRANE, UKIDANJE ULTIMATUMA O POLAGANJU ORUZJA NASIH BORACA, UZ ODUZIMANJE ORUZJA OD CIVILA (STO JE OSNOVNO), DRZANJE ZAJEDNICKIH POLOZAJA, MJESOVITE VOJNE POLICIJE ODUSE OBE IZ MOSTARA ILI GRADA, ODOBRAVA OGRANICENE SEOSKE STRAZE TAMO Gdje JE STANJE KRITICNO. NABEDJUJE ZATRPANJE UKOPANIH POLOZAJA NACINJENIH OBOSTRANO.
6. BOZO RAJIC KAO NAJVAZNIJE POTENCIRA DAVANJE ZAJEDNICKOG IZVJESCA DA JE SVE U REDU, POSEBNO ENGLESKIM NOVINARIMA KOJI SU CEKALI NA TO

6. BOTO RAIJE KAO NAJVAŽNIJE POTENCIJA DAVANJE ZAJEDNIČKOG IZVJEŠĆA DA JE SVE U REDU, POSEBNO ENGLEŠKIH NOVINARIMA KOJI SU ČEKALI NA TO U LOKALNOM PRESSU U G. VAKUFU, NAPOMINJEM DA MIKO OD ANE NIJE DAO NIKAKVU IZJAVU, A STA SU ONI IZVIJESTILI MEINAM.
7. UOČLJIV JE NASTUP GEN. PRALJKA ODMAH NA POČETKU, A TO JE UVODIENJE ZAPOVEDNIŠTVA HVO NA PODRUČJU HERCEG - BOSNE I BREŽNICE BOSNE U OJIE CE DASTANE UCI I MUŠLIMANI U SMIRU KOMANDE ISTICE DA CE OŠOVNI KRITERIJ BITI SLOBODNOST POJEDINCA, A NE NACIONALNA PRIPADNOST STRUKTURNA STARA RT - ZAPOVEDNIŠTVA BICE PROPORCIONALNA I OŠIERNI AKTIVNIH BORACA, A NE U OKIERNI STANOVNIŠTVA HUVATA I MUŠLIMANA SLAVNA KOMANDA POKRETNIH PROSTORA JE ISKLJUČIVO KOMANDA SLAVNE STOTERA, A ARMILA BIH IMA KOMANOU U ŽEPLICKOJ I TUZLANSKOJ REGIJI, PRI ČEMU PO NJEMU JAKO MALO ČINE ZA SARAJEVO, SMATRA DA SE RADI MUŠLIMANA SARAJEVO TREBA STO PRIJE OSLOBODITI, ZATIM ODMAH RAZRJEŠITI SVE TENZIJE I PRIJE 20.11.1992. GODINE POKRENUTI ZORUZENU OFANZIVU: BUGOJNO, KUPRES, D. VAKUF, NEVESINJE I POTEZ KA SARAJEVO, NERVIRA GA KAO I OSTALE NABI PUNKTOVI OKO JABLANICE, A SMATRA OŠOVANIM BLOKIRANE POSILJKE ARMILJE BH OVIH DANA U POSUSJU, GRUDAMA I SL. NA ŽEJNILOV PROSUDJE DA JABLANICA NIJE NIKAKAV PROBLEM U OŠOVU NA BLOKADU HVO-A I HRVATSKE, LJUTITO TURDI DA CE ZAPLIENJENA MTE SUTRA BITI DEBLOKIRANA.
8. U VISE NAVRATA GENERAL ISTICE DA HVO I ON UVAZAVA SAMO IZETBEGOVIC A, A UKOŠEH NE POZNAJE, TE DA OČEKUJE DA SUTRA ILI PREKOSUTRA VIDI SEFERA HALILOVICA NA SASTANKU U JABLANICI, USPUT NAGLASAVA DA CE ENERGIČNO TRAZITI ISKLJUČENJE POJEDINIH ČLANOVA VK I DRUGIH KOMANDE ARMILJE BH, PRI TOM JE BILO PREPOZNTATLJIVO DA ALUDIRA NA SEFERA, A OD NIZIH KOMANDE NAČITO ŽEJNILOVČTO BI BILA DOBRA UBLUGA STO SE MEME TICE), SLAZE SE DA STO PRIJE RJEŠIMO SEME ZAJEDNIČKIH KOMANOU, UKLUČUJUĆI I IKM VK.
9. SDA -MOSTAR UGLAVNOM ISPREPADAMO IMPONUJE NJEMU I HVO-U, STO JE DOMEKLE I RAZUMLJIVO, OPSTI UTISAK O NJEMU I A. PRKACINU JE DA MNOGO SIRE I DEMOKRATSKIJE, GLEDAJU NA ZAJEDNIČKU BORB U BH, A POSEBNO MNOGO BORBENIJE I USMIJERENIJE U OŠOVU NA ČETNIKE OD DOSADASNIJH PREDSTAVNIKA HVO-A.
- 9.10. U G. VAKUFU SU ONE DVIJE RANIJE KOMISUJE NASTAVILE ZA BUGOJNO A MI SMO (AMIDZA I JA) SA GEN. PRALJKOM KREMULI OPET KRATKO ZA PROZOR, GDJE JE ODMAH PUSTEN JEDAN ZAROBLEMI BORAC IZ G. VAKUFA PREMA OŠECANJU U VAKUFU.
11. U JABLANICI GDJE SU SE NA MAS POZIV GEN. PRALJAK BEZ DVOJBE OŠAZVAO U 21.00 UPRIČITTI SUSRET SA IZBIJEGLICAMA IZ PROZORA, DOSTA EFEKTNO I SMIRUJUĆE B USPIO JE DATI GARANCIJU O BRZOJ SANACIJI OŠNOŠA U PROZORU.
12. PLANIRA SE SUTRA A I NAREĐNIH DANA NIZ SUSRETA I AKTIVNOSTI IZMEDJU HVO I ARMILJE, TE STRANAKA U KONJICU, JABLANICI, PROZORU I G. VAKUFU.
13. ISTUPANJE OKAKVOG STAVA HVO-A, KAKO TO PREZENTIRA GEN. PRALJAK PRIHVATLJIVA SU POD USLOVOM DA SE OŠAVEZU:
  - DA SE SVIM POTENCIJALIMA MTE UČESTVUJE U BORSI PROTIV ČETNIKA NA OŠISANIM REJONIMA I DEBLOKADI SARAJEVA.
  - DA NI SLUČAJNO NECE DOLAZITI DO OMETANJA NASIH KONVOJA SA MTE-OM OŠOVNO MTE-A KOJI BI U OŠISANOM REJONU VAZIO KAO ZAJEDNIČKI.
  - DA SE PRIUPREMNENO UTURDE INŠERENCIJE ((REŠIJE) ILI PROVINCIJE I SAVEZINA VLADA.
14. UOČENO JE DA SUI APŠOLUTNO GOVORE O MTE-OM NEČIERNAMU BH I UVAZAVAJU G IZETBEGOVICA KAO PREDŠIERNIKA, OČITO JE DA VLADA DOŠA UZURBANOŠTI I KAKVE TAKVE PREDŠETLJIVOSTI KOD NITIH, A POSEBNO BREDNOST ZAJEDNIČKE KOMANDE, KAKO CE SE TO PRIUPREMNENO I POLITIČKI OŠAZVATI, HITNO MORAJU ZA TU OBLAST POZNAHRI PREDŠTAVNICI OŠVATI.
15. DA BI SE UŠTROJILO ZAJEDNIČKO NA NIVOU OP. SOŠ -BRIGADE RA DO NIVOU KORPUSA -ŠHOĐNO DATOM UŠTSTVU PREDŠOZENO:
  - a) DA PREDŠIERNIK IMENUJE RADNE GRUPE KOJE CE IŠVRSITI NAIBRIE ŠIRMIRANJE ZAJEDNIČKIH KOMANDE U PREDNETNOM REJONU-PROVINCIJI BI ČEMU BROJA 4-5 KOJI SU SAMO POLITIČARI IMENUJE ZATEČENE NISENE KOMANANTE I NAČELNIKE STABOVA ARMILJE BH, TO BI SE PREMA (ORTAJEŠO) ŠITUACIJI OŠNOŠILO NA: MOSTAR, JABLANICU, ČAPLJINU, ŠTOLAC, ČAKO, PROZOR, G. VAKUF, M. TRAVNIK, KONJIC, ŠOJNICA, KREŠEVO, KISELJAK I BUGOVACA.
  - b) DA PREDŠIERNIK PO PŠISAVLJANJU PŠIŠOŠORA B. BODANA ZAJEDNIČKI

.....
NERVIRA GA KAO I OSTALE NASI PUNKTOVI OKO JABLANICE, A SMATRA
OSNOVANIM BLOKIRANE POSILJKE ARMIIJE BH OVIH DANA U POSUSJU, ERUDAMA
I SLIMA ZEJMILOV PROSVJED DA JABLANICA NIJE NIKAKAV PROBLEM
U ODNOSU NA BLOKADU HVO-A I HRVATSKE. LJUTITO TVRDI DA CE ZAPLIJENIMA
MTS SUTRA BITI DEBLOKIRANA.

8. U VISE NAVRATA GENERAL ISTICE DA HVO I ON UVAZAVA SAMO IZETBEGOVIC
A I A UKOSSH NE POZNAJE, TE DA OCEKUJE DA SUTRA ILI PREKOSUTRA VIDI
SEFERA HALILOVICA NA SASTANKU U JABLANICI. USPUT NAGLASAVA DA CE
ENERGICNO TRAZITI ISKLJUCENJE POJEDINIH CLANOVA VK I DRUGIH
KOMANDI ARMIIJE BH. PRI TOM JE BILO PREPOZNTATLJIVO DA ALUDIRA
NA SEFERA, A OD NIZIH KOMANDI NAPOCITO ZEJNILA (STO BI BILA DOBRA
USLUGA STO SE MENE TICE). SLAZE SE DA STO PRIJE RJESIMO SEME
ZAJEDNICKIH KOMANDU, UKLJUCUJUCI I IKM VK.

9. SDA -MOSTAR UGLAVNOM ISPREPADAMO IMPONIJU NJEMU I HVO-U.
STO JE DOMEKLE I RAZUMLJIVO OPSTI UTISAK O NJEMU I A. PRKACIMU
JE DA MNOGO SIRE I DEMOKRATSKIJE, GLEDAJU NA ZAJEDNICKU BORB U BH,
A POSEBNO MNOGO BORBENIJE I USMIJERENIJE U ODNOSU NA CETNIKE OD
DOSADASNJIH PREDSTAVNIKA HVO-A.

9.10. U G.VAKUFU SU ONE DVIJE RANIJE KOMISIJE NASTAVILE ZA BUGOJNO
A MI SMO (AMIDZA I JA) SA GEN PRALJAKOM KRENULI OPET KRATKO
ZA PROZOR, GDJE JE ODMAH PUSTEN JEDAN ZAROBLJENI BORAC IZ G.VAKUFA
PREMA OBECANJU U VAKUFU.

11. U JABLANICI GDJE SU SE NA NAS POZIV GEN PRALJAK BEZ DVOJBE
ODAZVAO U 21.00 UPRILICITI SUSRET SA IZBJEGLICAMA IZ PROZORA,
DOSTA EFEKTNO I SMIRUJUCE E USPIO JE DATI GARANCIJU O BRZOJ
SANCIIJI ODNOSA U PROZORU.

12. PLANIRA SE SUTRA A I NAREDNIM DANA NIZ SUSRETA I AKTIVNOSTI
IZMEDJU HVO I ARMIIJE, TE STRANAKA U KONJICU, JABLANICI, PROZORU
I G.VAKUFU.

13. ISTUPANJE OVAKVOG STAVA HVO-A, KAKO TO PREZENTIRA GEN. PRALJAK
PRIHVATLJIVA SU POD USLOVOM DA SE OBAVEZU:

- DA SE SVIM POTENCIJALIMA NE UCESTVUJE U BORBI PROTIV CETNIKA
NA OPISANIM REJONIMA I DEBLOKADI SARAJEVA.
- DA NI SLUCAJNO NECE DOLAZITI DO OMETANJA NASIH KONVOJA SA MTS-OM
ODNOSNO MTS-A KOJI BI U OPISANOM REJONU VAZIO KAO ZAJEDNICKI.
- DA E SE PRIUPREMEMO UTVRDE INGERENCIJE (CRESIJE) ILI PROVINCIJE
I SAVEZNA VLADA.

14. UOCENO JE DA SVI ABSOLUTNO GOVORE O NEKYK NECIJEPAJU BH
I UVAZAVAJU G. IZETBEGOVIC KAO PREDSIJEDNIKA.
OCITO JE DA VLADA DOZA UZURBANOSTI I KAKVE TAKVE PREDUSETLJIVOSTI
KOD NJIH, A POSEBNO SPREMNOST ZAJEDNICKE KOMANDE, KAKO CE SE TO
PRIVREDNO I POLITICKI ODRZANATI. HITNO MORAJU ZA TU OBLAST POTVANI
PREDSTAVNICI ODVAZATI.

15. DA BI SE USTROJILO ZAJEDNICKO NA NIVOU OD SOS BRIGADE PA
DO NIVOA KORPUSA (SHODNO DATOM UPUTSTVU PREDLOZENO):

A) DA PREDSIJEDNIK IMENUJE RADNE GRUPE KOJE CE IZVRSHI NAIBRZE
FORMIPANJE ZAJEDNICKIH KOMANDI U PREDMETNOM REGIONU-PROVINCIJI
PRI CEMU BROJA 4-5 KOJI SU SAMO POLITICARI IMENUJE ZATECENE
MJESENE KOMANDANTE I NACELNIKE STAROVA ARMIIJE BH. TO BI SE PREMA
POSTOJECIOJ SITUACIJI ODNOSILO NA: MOSTAR, JABLANICU, CAPLJINU, STOLAC,
BACKO, PROZOR, G.VAKUF, N. TRAVNIK, KONJIC, POJUNICA, KRESENO, KISELJAK
I BUCOVACA.

DA DA PREDSIJEDNIK PO PRIBAVLIJANJU PRIJEDLOGA S BOBANA ZAJEDNICKIH
IMENOVANIM POSTAVI S CLANOVA-PREDSTAVNIKA HVO-A ZA ISTI ZADATAK.

16. DA SE DA OVCENIJE OVOGA ZADATKA, CLANOVI RADNE GRUPE OBLOROGE
OSTALIH REGIJA, TE DA SE ODREDI PAK ZA IZVRSENE E DANA

17. DA SE KAO JERMO DA KOMANDIRI NJESTA, VK ARMIIJE BH I PLANIRO
SUTERA HVO-A ODREDI B-O OBITVAT U KONJICU.

18. DA SE NA U KOJIM OLIJANU OCVENITI UZIMAJUCI BITE PISA KAKVO
KUPRO OLIJANJE SEFERA HALILOVICA I KO NACELNICE OLIJA U AKTIVE BH.
DA APDILIKIJE PRUOM VETA DA IZG. NASTE POLIJA VOTE OLIJE VUNDA
19. DA SE NA OLIJE OLIJE OLIJE OLIJE OLIJE

.....

.....

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
~~HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG BOSNA~~
~~HRVATSKO VIJEĆE OBRANE~~
 VEĆE OBRANE

MINISTOŽER

01-2496/92

Mostar, 6. studenog 1992. god.

SVIM PRIPADNICIMA
 HVO I ARMIJE BiH

Z A P O V J E D

I. Na prometnim pravcima:

Konjic - Jablanica, Jablanica - Prozor,
 Prozor - Gornji Vakuf, Gornji Vakuf - Bugojno,
 Bugojno - Novi Travnik, Novi Travnik - Gornji Vakuf,
 i Jablanica - Mostar.

formirati stalne mješovite blokadne punktove pripadnika Vojne policije HVO i pripadnika Armije BiH.
 Sastav patrola na punktovima određuje se na osnovu nacionalnog pariteta. Na pomenutim pravcima se ukinu daju svi dosadašnji punktovi.

II. Točan lokalitet punktova zajednički će utvrditi predstavnici HVO i Armije BiH u roku od 48 sati u kojem roku punktovi moraju početi funkcionirati.

III. Transport naoružanja za potrebe vojnih postrojbi pratiti će vojna policija HVO i pripadnici Armije BiH.

IV. U svim mjestima formirati mješovite zajedničke patrole za kontrolu kretanja i ponašanja pripadnika vojnih postrojbi.

- V. U svim selima formirati seoske straže od ljudi van vojnih postrojbi i zadužiti ih sa potrebnim naoružanjem.
- VI. Svi građani dužni su predati naoružanje pripadnicima mješovitih patrola uz izdavanje uredne dokumentacije.
- VII. Sve oružje koje nije okrenuto prema bojišnici i sve druge vojne aktivnosti moraju prestati.
- VIII. Zajedničke mješovite patrola u Prozoru i Novom Travniku obvezne su omogućiti siguran povratak osoba koje su napustile svoje domove kao i jamčiti za njihovu osobnu sigurnost.
- IX. Svim pripadnicima vojnih postrojbi najoštrije se zabranjuje nošenje drugog naoružanja van bojišnice.
- X. Uprava vojne policije HVO a zapovjedništvo Armije BiH osigurati će 64 (šezdesetčetiri) pripadnika vojne policije HVO i vojnika Armije BiH po nacionalnom paritetu za potrebe rada na području Općine Prozor.
- XI. Na području općine Prozor uvesti policijski sat od 18 sati do 06 sati, počev od 07.11.1992.god.
- Rok izvršenja svih zadaća je 48 sati o čemu mi je potrebno dostaviti pismeno izvješće.

u št

hrc za NY

GENERAL - BOJNIK
Milobodan Praljak
Milobodan Praljak

D-6

999

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER

dj.br 01-2505-4/92

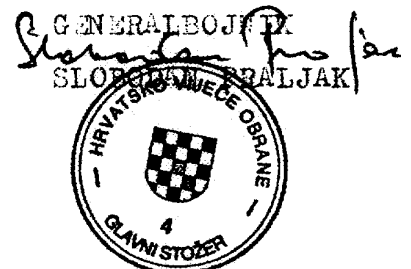
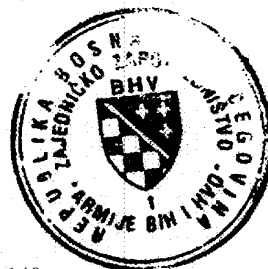
Mostar 10 11 1992.god.

IMENOVANJE PRIVREMENIH ČLANOVA ZAPOVJEDNIŠTVA

-U cilju priprema akcija za odbranu Travnika i oslobodjenje
Jajca imenuje se privremeno zapovjedništvo.

1. TIHO BLAŠKIĆ_ zapovjednik
2. ANTE PRKAČIN-načelnik stožera ispred HVO
3. ARIF PAŠALIĆ-načelnik stožera ispred armije BiH

Isti se ovlašćuju da izvrše popunu zapovjedništva potrebnim brojem
časnika.

ZAJEDNIŠTVO OS I HVO

BUGOJNO, G.VAKUF

Bugejna, 01.12.92.

dj. 04-11/92

za gen. Praljka

I Z V J E S C

Priloga		05.12.92	
E	170	126	

Zapevjedju e datej mi zadaći da preuzmem koordinaciju i zapevjeda-
nje u svrhu zajedničkog zapevjedništva OS i HVO Bugejane i G.Vakuf dajem
Vam izvješće na uvid te kao moguće usmjerenje u odlukama na višem
nivou s obzirom da nadilazi meje kompetencije. Izdali ste mi i posebnu
zapevjed e pevlačenju snaga HVO Prezer i OS snaga G.Vakuf na Makljen.
Na osnovu svaga izvješćujem Vas da je u Bugejnu estveren prvi stupanj
koordinacije i zapevjedanje gdje se ne igneriraju u praksi postignuti
degeverki. Nale je teže doći do degevera jer OS Bugejna dobivaju instru-
kcije iz Zenice koje se ne poklapaju sa degeverem e zajedničkom zape-
vjedanju na neni zadatj zeni edgevernosti.

Ocjenjujem da je berbena spremnost jednih i drugih pestrojbi na zade-
veljavajućem stupaju ali nemaju takav nivo koji drām realnim za situ-
aciju u kojoj se nalazi ovaj grad. Uvaden je i policijski sat i zajedni-
ške patrole vojne niz policije za koje pestoji dobra velja za pešti-
vanje istega. Koordinacija u obrani pokazuje pozitivne pemake s tim da
HVO Bugejne može u kraćem vremenskem periodu doći na nivo spremnosti
za napadna djelevanja. OS Bugejne trebaju više poraditi na obrani, a za
napadna djelevanja imaju manji broj spremnih beraca.

Pestigant je degever e načinu i boljej prepunosti kenveja i dru-
gih vozila prema Bugejnu, Travniku, Zenici i Tuzli. Odredjeni problemi
pestoje u Prezeru s kojima sté Vi već upoznati.

Što se tiče Vaše zapevjedi e razdvajanju suprestavljenih snaga
Hvo Prezer i OS G.Vakuf na Makljenju izvješćujem Vas da sam pismene

upoznat od brigade "Rama" o njihovoj zapovjedi za povlačenjem postrojbi-
sa tog područja kao i datum izvršenja te zapovjedi (15.11.1992.).

24.11.92. sam se osobno uvjerio u istinitost zajedno sa zapovjedni-
kom HVO G.Vakuf, dozapovjednikom brigade "Rama" i zapovjednikom OO
G.Vakuf g.Pahrudinom Agićem.Nakon toga 25.11.92. izdao sam zapovjed OO
G.Vakuf da povuku drugi bataljon iz sela Tridvorci ,južne padine Ornog
Vraha padine Cipeva i kote 1303.Nakon toga g. Agić me izvještuje da je
povukao svoje postrojbe sa navedenog područja. 28.11.92.u 23⁵⁰pe izvje-
šću zapovjedništava brigade "Rama" iz pravca Kosara iznad sela Jurića
otvorena je pješačka vatra koja je trajala 45 minuta.Kontinuirano se
čuje speričična pucnjava iz toga pravca,a posebne iz sela Here.

Po mojoj zapovjedi o zatvaranju ugostiteljskih obještata u 15 sati
HVO G.Vakuf se pridržava zapovjedi dok OO G.Vakuf se ne želi pridržava-
vati izdate zapovjedi jer g.Agić kaže da mu je nadređeno zapovjedništvo
u Zenici i kada mu one te zapovjedi da će te i izvršiti.

in

Zaključujem da g.Agić direktno ne želi prevesti dogovoreno.

Zbog svega navedenog vezano za odnose i izvršavanje zapovjedi u
zadanoj mi zeni odgovornosti problemi koji nadilaze moje kompetencije
zapovjednik OO G.Vakuf g.Pahrudin Agić koji svojim običajima petpicima
isa kojih ne stoji i saobilaženju istine ne daje nadu u bolije rješenje
odnosa unutar G.Vakufa,a niti između G.Vakufa i Prozora.Navodim te
pogotovu što je drugi bataljone OO G.Vakuf upotrebljen prema Prozoru, a
koji bi mogao rješavanjem takvih odnosa biti upotrebljen na liniji obrane
Bugonja.

Surađnja sa brigadom "A.Starčević" je korektna i osjeti se osbi-
ljalost u izvršavanju zadaća.Kvalitetu obrane nisam bio u stanju provjeri-
ti jer nije došlo do ugrožavanja linije neprijateljskim pješaštvom.

puk Miro Adrić

ZAJEDNIČKO ZAPOVJEDNIŠTVO HVO I OS BiH
BUGOJNO I GORNJI VAKUF

Bugojno, 10.12.1992. godine

General-Bojnik SLOBODAN PRALJAK

Po Zapovijedi po izvršenju posebnog zadatka u Bugojnu i Gornjem Vakufu a-u svrhu formiranja zajedničkog Zapovjedništva HVO HZ HB i OS BiH podnosim sljedeće

- I Z V J E Š Ć E -

- Na prijedlog Zapovijedi dj. broj: 02-1262/92 od 14.11.1992. godine HVO Druga Brigada u suglasnost Načelnika OS HVO Brigadira MILIVOJA PETKOVIĆ dana 15.11.1992. godine otputovao sam u Bugojno te po usmenim smjernicama koje sam dobio, pristupio sam izvršenju zadatka.

- Uspostavio sam kontakte sa Zapovjednicima HVO i OS BiH kako slijedi:

- Gospodin IVICA LUČIĆ, Zapovjednik HVO Bugojno
- Gospodin ZRENKO TOKIĆ, Zapovjednik HVO Gornji Vakuf
- Gospodin SENAD DAUTOVIĆ, Zapovjednik OS BiH Bugojno
- Gospodin EHRUDIN AGIĆ, Zapovjednik OS BiH Gornji Vakuf

- Obilaskom položaja HVO i OS BiH utvrdio sam da isti nisu bili dovoljno utvrđeni, - te sam od Zapovjednika zatražio da se nedostaci uklone, a radilo se o izradi natkrivenih bunkera dobro utvrđenih sa puškaricama, te izmještanje pojedinih bunkera na bolja mjesta u svrhu kvalitetnije obrane.

HVO Bugojno i HVO Gornji Vakuf odmah su pristupili poslu te po mom mišljenju napravili kvalitetne i dobro utvrđene linije obrane položaja na kojima se nalaze.

OS BiH Bugojna pokazuju interes za suradnju i rade na utvrđivanju položaja. Odnos sa Zapovjednikom Gospodinom Senadom Dautović je uspostavljen i spreman je na suradnju i dogovor, te poštuje dogovoreno.

Mislim da su njegove ovlasti ograničene te za svaki dogovor mora voditi razgovore u Bugojnu i nadređenom mu Zapovjedništvu. Linije obrane nisu dobro-utvrđene, svakodnevnim pritiscima da izvrše dogovoreno osjeća se kvalitetniji pomak u svrhu utvrđivanja linije te i same obrane.

OS BiH Gornji Vakuf, Zapovjednik Gospodin FAHRUDIN AGIĆ ne pokazuje interes za suradnju te na svaki dogovor i zapovijed, traži način kako da ne izvrši dogovoreno. Uz sve poteškoće, ipak je izdvojen jedan dio ljudstva koji drži položaje skupa sa pripadnicima HVO-a. T dalje stoji konstatacija iz Izvješća od 01.12.1992. godine, da se na Gospodina Agića preko njegovih nadređenih mora izvršiti pritisak da pokaže volju za suradnju te da se pridržava postignutih dogovora.

IZVJEŠĆE POINIO

PUKOVNIK

Miro Andrić
MIRO ANDRIĆ

D-9

JASMIN JAGAČIĆ
ZA GREB
12.02.1992.
18,45 h

NA RUKU g. PREDSEDNIKU
PREDSEDNIŠTVA RBiH
Aliji Izetbegoviću

1. U toku današnjih kontakata sa generalom Praljikom i generalom Čermakom dogovorilo sam da krene određena količina MTS za Pazarić (tj. Istočnu Bosnu) i to:
  - a) metaka 7,62 x 31 komada 300.000
  - b) RPG-7 komada 200
  - c) MAJutke komada 20

Sva količina stane u 2 kamiona -
- šlepera.

Kada stigne navedena količina krenut će slijedeće.

~~U mojoj upitnici~~
Sredstva su simbolična, ali ipak govore o popustariji.

2. Dao sam g. Praljku i Šušku Vaš prijedlog izjave koju ste predložili g. Bobanu.

Smatraju da je dosta približno i priznali da je nisu dovoljno proučili. Na moj upit da li su se odrekli #2 Herceg-Bosna gen. Praljak je odgovorio da to ne postoji više i da je potreban jedan prelazni period.

Kako Boban dolazi iz Hjemacke tek sutra obećali su da će izvršiti pritisk na Bobana da se dođe do potpisa. Mislim da se zapelo na tački 5

A to su bila obilježja.

Praljak misli da ni to neće biti sporno, da pored Bosanske (održane sastave) stoji sastava provincije.

Ukoliko bude što sporno izvestit ću Vas sutra.

3. Kako general Praljak sutra putuje u Hercegovinu, a zatim put Srednje Bosne to je molio DA Vam prenesem da odredite jednog do dva vidjenja političara (muslimana) koji bi zajedno s njim obišli srednju Bosnu i uticali na daljnje smirivanje stanja.

Ljude koje odredite neka se jave u Mostar. Vera bi trebalo biti Zijo ili ŠAFET.

4. Za ovaj posao u Hjemacku uradio sam pripreme radnje. Očekujem da u ponedjeljak POTARA dobije pasos i u utorak ću Vam se javiti iz Kelua.

5. Iz određenih izvora dobio sam informaciju da ~~je~~ je g. ADIL ZULFIKARPAŠIĆ prije tri dana bio na prijemu kod predsjednika SAD g. KLINTONA.

Takođe, da su u direktnom kontaktu ADIL i SEFER ili ADIL i ŠIBER.

Gospodine predsjednice, ja ne znam koje su to sve šeme, zato Vam i šaljem ove informacije. One su sigurno pouzdane. Izjave čelnih vojnika posljednjih dana nisu slučajne, nego imaju podršku od ADILA.

Havodno im je obećao dati veliku novac za oružje i opremu koja bi išla u Bosnu. ZA ovo drugo znam jer je jedan trgovac nezadržanim u mom prisustvu pohvalio za taj posao. Posao je ipak propao jer ADIL NIJE DAO NOVAC.

ZULFIKARPAŠIĆ je prije sedam dana u FRANKFURTU DAO INTERVJU Listu GLOBUS (Zagrebačko izdanje) koji se očekuje u sljedećem broju. U tom intervjuu optužuje VRS za stradanja našeg naroda i za probleme Bosne.

He znam njegov krajnji cilj, di analize govore da mu nije stalo do dogovora i surivota između našeg MUSLIMANSKOG naroda i HRVATSKOG.

U tom smislu nije zgodno da vojni vrh SEFER-ŠIBER-DIVJAK držite na oku.

ŠIBEREN je ADIL ZA DRŽAVU, koje ima, obećao da će uticati da dobije generalni čin i visoku poziciju nakon rata. Poznajući njegov ^(ŠIBEREN) karakter za kratko vrijeme mislim da to nije daleko od istine.

Molim da moje informacije i BRIGA za VRS budu shvaćene kao izraz podrške i iskrenih namjera da istražite i uspijete.

Hoćete uspijeti.
Vi ćete uspijeti.

SELAM!

Fraser

Z A P I S N I K

sa razgovora predsjednika Republike Hrvatske, dr Franje Tuđmana sa predstavnicima srednjobosanskih općina, te predsjednika HVO Herceg-Bosna sa suradnicima, održanog 8. ožujka 1993. godine

Početak u 11,15 sati.

Predsjedava: DR FRANJO TUĐMAN, predsjednik Republike
Hrvatske

PREDSJEDNIK:

Gospodo, pozdravljam predstavnika srednjobosanskih općina s kojima na njihov zahtjev imamo sastanak u prisutnosti i predsjednika HVO Herceg Bosne, gospodina Bobana, člana Predsjedništva BH Mirka Lasića, doći će i ministar Šušak kada završi jedan sastanak. Dogovorili smo se maločas da vi iz srednjobosanskih općina iznesete probleme, budite kratki, budite točni, istiniti, da to ostane kao dokumenat, ne samo za našu raspravu nego i za rasprave koje ćemo kasnije imati. Izvolite!

PERO KRIŽANAC: (Travnik)

Dakle, poštovani predsjedniče, moram ponoviti opet

4/1/JG

Nažalost, pala je krv i ovaj rat je odnio negdje oko 400 ljudi, gledajući obje strane, odnosno hrvatskih sinova je poginulo negdje oko 60. Živjeli smo u nadi da neće doći do sukoba, međjutim, uticaj zeničkih medija, zeničke politike koja propagira islamizaciju Bosne učinila je to na prostorima Busovače gdje su pojedini Muslimani doveli do sukoba, ekstremisti su to učinili.

Pružili smo im sve. Međjutim, oni su okrenuli se na hrvatski narod u Busovači. Sada je trenutno prividan jedan mir gdje su većinom Muslimani otišli u Zenicu, oni ekstremi, a narod, prognanike sa područja krajine su poslali da ubijaju Hrvate u ovom malom gradiću. Koja su sva zlodjela činili postoje kasete koje se mogu pogledati, masakre kakve su učinili krajišnici, to je nezapamćeno.

PREDSJEDNIK:

Krajišnici-Muslimani?

MARIĆ ZORAN:

Krajišnici-Muslimani. Trenutno imamo samo prolaz preko Vitez, prolaz prema Kiseljaku nemam. U 11 kilometara oni drže taj teritorij gdje su ga očistili, čisto etničko je sada tu muslimansko življe. Porušili su negdje oko 400 kuća, hrvatskih kuća. Uradili su ono što Hrvat nije ni sumljao da će dojučerašnji brat Musliman tako nešto učiniti jer mi smo se pripremali ka agresiji srbočetnici gdje smo se borili i na

travničkom području, gdje su naše postrojbe išle, tamo međutim, trenutno smo ih povukli da bi se odbranili jer ovo što radi Sefer Alilović, odnosno komandant trećeg korpusa Enver Hadžiasanović koji je zajedno sa Đurđevcem postavljao gore oko Sarajeva postrojbe da bi granatirao na Sarajevo. On je sada preuzeo i vodi dole u Zenici treći korpus.

Muslimanski narod u Busovači bio je spreman da udje i u vlast HVO, međutim, čim se formirao treći korpus sluša sesamo komanda iz Sarajeva, odnosno iz Zenice, tako da onaj Musliman iz Busovače samo sluša naredjenja a neće da - ne smije u stvari da pridje k nama i da s nama skupa radi.

Međutim, sada radimo na tome, oni su vidjeli što je učinio taj ekstremni dio njihove stranke i koji je odao. Molio bih, mi u Busovači, odnosno na ovom središnjem prostoru srednje Bosne nemamo školovanih kadrova, dok je bio gospodin Praljak u Travniku išlo je nekako dobro, čim je on otišao pošlo je nago-re, pogoršava se situacija. Nema vojne stege, pošao je kriminal da vlada i pojedini vojni zapovjednici preuzimaju maltene i civilnu vlast i tako se ponašaju. Zato bih molio ako se može ponovno da vrati gospodin Praljak, da nam pomogne u tome.

Trenutno Muslimana i u Busovači sasvim malo. Oni su otišli u Zenicu i sada kada su vidjeli kakvo je stanje u Zenici, žele da se vrate u Busovaču. Međutim, u njihove domove mi smo uselili Hrvate jer nemamo ih gdje privremeno smjestiti. Naša politika jeste da ova provincija, odnosno mi smo bili naj-sretniji da smo pripali ovdje zašto smo se od početka borili ali ona provincija broj 10 ako će biti Hrvatska da tako i ostane.

privredu.

GOJKO ŠUŠAK:

Sve to ja znam i mi kupujemo i pomažemo koliko možemo. Neznam što ti privrednici izvještaju vas, kod mene su bili dva puta, skupa sa Martinovićem i ja sam mislio da je taj problem riješen. Po onome što ja dobivam izvještaj od Čermaka oni kupuju od njih sve. Navodno sada zadnjih tjedan dana 10 - zastoj, gužva zastalo je sa eksplozivom gdje mene Čermak moli da ja interveniram, ali to direktno što se dobiva... ali taj eksploziv je upotrebljiv i to se plaća odmah. Ne bih samo htio da se to shvaća kao dugovi, bez obzira na ono što ste vi plebiscitom glasali za koju ste državu. Ja ne dijelim od budžeta Ministarstva obrane ništa Vitez od Osijeka, Gospića, Ljubuškog, tako dase razumijemo. Ono što je na raspolaganju Ministarstva obrane to je jednako podjeljeno i za Šamac, za Derventu i za Osijek, Vukovar i za Vitez i sve druge općine koje su u sklopu.

MATE BOBAN:

... što ste predali neprijatelju.

GOJKO ŠUŠAK:

Predato je na tisuće strana, treba problem rješavati. To da vi morate to izbiti privrednicima iz glave da netko nekome duguje. Predsjednik kaže da je ovo povijesno, pa budući da je povijesno, ako preračunamo bez ičega drugoga, samo naoružanje, da brojka 100 milijuna dolara je mala brojka što smo mi na te

9/4/JG

teritorije dostavili.

Ne bih htio da se shvaća da bilo tko što kome duguje. Mi jednu politiku imamo, jedan cilj i to prihvatimo kao fakat života i ja vas molim - vaš sastanak ovdje danas će biti korisniji vama da se možete vratiti u kraj pa kazati tamo u Busovači ili u Novom Travniku ili u Vitezu ja sam bio sa predsjednikom države, to je njegov stav pa će on više vjerovati, nego da mu kažeš što mi ti imaš interpretirati, tko iza tebe stoji. Sva srž sastanka danas s predsjednikom, sve drugo raditi ćete s Matom, a Mate s nama. Tu nema puno zaobilaženja.

Dvije stvari - mene je Praljak na ovo upozorio što ste spomenuli da nema zapovjednika, mi Praljka povukli nismo, Praljak mora ići na jedan seminar koji je dogovoren prije 6 mjeseci u Nizozemskoj. On se vraća u srijedu navečer i u četvrtak ujutro polazi nazad dolje i Praljak je dolje stalni. Praljak nije povučen nego je došao zbog razloga, ima vojni seminar u Nizozemskoj na kojem mi moramo biti, a on je bio predložen, ali već šest mjeseci prije.

Mi ćemo poslati, Praljak je napravio listu imena, nekoliko pukovnika i bojnika, uključujući maloga Luburića prebaciti dolje. Rad stranke .....

./.

D-11

IZVADAK IZ PREDSEDNIČKOG TRANSKRIPTA 27.3.1993.

5/2 1j

Ja sam razmišljao ovih dana šta bi mogli, idući ovamo, da li bi trebalo da krenem u Tuzlu, da vidim u Tuzli situaciju tačno kako izgleda.

(Upadica: Prvo Konjic da se riješi.)

Ali u Konjicu, ovo ćemo u Konjicu riješiti.

GOJKO ŠUŠAK:

Alija, tu ti sjedi pet aviona robe, u Zagrebu, i tri su na putu, navodno. Dok se totalno ne riješi, ja poslati metka neću. ....

Praljak, to mi nitko ne može prigovoriti, ni s vaše, ni sa bilo koje strane, da je nerazuman, on je s Jasminom dolje, krv piša, noć, dan, obilazi, sam voza, ... jedne i druge strane. On danas zove tako uspaničen i poručuje, -niti slušam tebe, niti ikoga. On je mislio da vi dolazite u 2 i po, i mene je molio da idem ja na aerodrom dočekati vas, pa da date neku izjavu.

Predsjednik je onda rekao da ćemo u 6 i po biti ovdje, ja sam rekao, - da ćemo se javiti kasnije.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

To su vrlo nesredjene stvari.

GOJKO ŠUŠAK:

Razumiješ, oni su dolje, dva dana sjede dolje, pregovarali, dogovorili se, i sve u redu, da bi došao

5/3 1j

sada netko sa strane, i kaže, - da njega ništa to ne obavezuje.

PREDSJEDNIK:

Alija, da vam sada otkrijem nešto, - ja sam pristao da general Praljak ode u Herceg Bosnu ili Bosnu i Hercegovinu nakon što sam od njega čuo izjave da on misli da se ipak, da možda naši Hrvati tamo malo griješe prema Muslimanima.

Prema tome, sasvim čovjek koji je bio, molim, razumijete to.

ALIJA IZETBEGOVIĆ:

Ne, ne, ja vjerujem.

PREDSJEDNIK:

Prema tome, razumijete. Kada takav čovjek sada to govori, onda znajte da tako. I zbog toga sam ja zato da date zajedno izjavu dolje radi jednih i drugih.

ALIJE IZETBEGOVIĆ:

Ja sam i odlučio da ostanem jedan dan više u Zagrebu, u pravilu, ja tako, i ja ću vjerojatno ići prekosutra u Sarajevo. Ja ću sutra pokušati odavde da dobijem, lakše mi je odavde, od Praljka, i Praljka i Jasmina, i Jaganjca, i ostalih, sve zajedno da dobijem, tako da to imam, što se toga tiče.

(Upadica: Jesu li pucali danas?)

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

HVO OPĆINE TRAVNIK

Broj: HVO-ol- /93

Datum: 12.04.1993.g.

PRIMAR: Izvješće HVO-a Travnik u svezi oružanih sukoba
u Travniku uoči i u toku proslave Uskršnjih blagdana

Vrlo štovani gospodine Predsjedniče,

Slobodni smo Vas izvjestiti o točnom slijedu nemilih događaja koji su se desili u gradu Travniku prigodom priprema za proslavu Uskršnjih blagdana i u toku same proslave blagdana.

Kao što vam je vjerovatno poznato došlo je do paljenja zastava hrvatskog naroda od strane vojnih postrojbi Armije BiH i muslimanske policije a potom do oružanog incidenta koje su iste izazvale a za posljedicu imaju pogibiju tri vojnika Armije BiH.

Do događaja ćemo prikazati kronološki slijedom:

Hrvatsko vijeće obrane općine Travnik je dana 07.travnja 1993.g. donio odluku da se povodom Uskršnjih blagdana izvjesi zastava hrvatskog naroda na području čitave Općine. Zastave su izvješene na veliki četvrtak uz (privremeno) već postavljene zastave Republike BiH koje su se nalazile izvješene još od proslave bajramskih blagdana.

Čimah po postavljanju zastava postrojbe Armije BiH i policije muslimanskog naroda su organizirale njihovo paljenje i proslavu tog gnusnog čina nalik divljim plenenima jer se oko zapaljenih zastava hrvatskog naroda igralo i pjevalo. Prilikom paljenja zastava (izvješeni) postavljenih nasuprot našim postrojbama otvorena je vatra na vinovnike ovog gnusnog čina pri čemu su dvojica poginula. Prethodno je od strane Armije BiH vršeno zaustavljanje vozila te maltretiranje i tuča četiri časnika Hrvatskog vijeća obrane. Ove aktivnosti od strane Armije BiH su predvodili mudžahedini stacionirani u Travniku a koji su u sastavu Armije BiH. Vršeno je uničenje naših policajaca od strane vojnih postrojbi Armije BiH. Opet su svemu tom davali mudžahedini koji imaju punu financijsku i drugu pomoć rukovodstva travničkih muslimana. Kad ove nečuvene uvrede hrvatskog naroda u gradu Travniku, HVO općine Travnik je zatražio od predstavnika vlasti muslimanskog naroda da se javno ispričaju putem sredstava priopćavanja i ponovno stave zastave hrvatskog naroda na mjesto sa kojih su skinute.

Takođe je zatraženo da se otkáže gostoprimstvo stranim državljanima koji su u postrojbama Armije BiH i vode "sveti rat" protiv svega što je u Travniku hrvatsko-kršćansko.

Poduzete su sve aktivnosti putem vojske i policije HVO-a Travnik da se napeto stanje smiri i da i dalje Hrvati, Muslimani i Srbi u ovom gradu mirno žive jedni s drugima.

Narednog dana provociranja nisu prestala i dalje je otvarana snajperska vatra po našem časniku pri čemu smo jednog snajperistu neutralizirali. Bačene su četiri eksplozivne naprave na ugostiteljske trgovinske objekte čiji su vlasnici građani Hrvatske nacionalnosti. Na ulicama su se pojavili naoružani civili iz reda muslimanskog naroda. Na sam dan Uskrsa 11. travnja nije bilo značajnijih provokacija ali je 12. travnja kulminiralo stavljanjem zapreka na ulaz i izlaz iz grada.

Zaustavljanjem su maltretirani hrvatski građani, policajci i vojska. Mi smo s naše strane učinili sve da se stanje smiri izvršavajući vaš nalog da se u cijeloj Republici ide na smirivanje odnosa između Hrvata i Muslimana. Samo izuzetno smo morali recipročno odgovoriti kako bi smo mogli izvršiti razmjenu zarobljenika i spriječiti prokazak muslimanskih snaga kroz hrvatska naselja.

Moramo Vam priznati da je izuzetno teško održavati u miru naše postrojbe, budući je agresivnost muslimanskih snaga dosegla maksimum.

Promatrajući situaciju na području cijele Bosne i Hercegovine vidno je da je uoči Uskršnjih blagdana došlo do naglog zaoštavanja glede odnosa između muslimanskog i hrvatskog naroda što je uzrokovano pojačanim agresivnim ponašanjem muslimanskih vojnih postrojbi prema civilnom i vojnom dijelu hrvatskog puka.

U Travniku ovo ima svoj kontinuiran tok jer i od ranije nisu razriješena sporna pitanja ubijanja hrvatskih časnika od strane Armije BiH, davanje otkaza građanima hrvatske narodnosti a sve je kulminiralo paljenjem zastava hrvatskog naroda uoči Uskršnjih blagdana i vojnim provokacijama, maltretiranjem i tučom Hrvata u gradu Travniku za vrijeme blagdana.

Naše strpljenje je na izmaku jer ne postoji nikakav razlog za ovakvo ponašanje sa suprotne strane.

Štovani gospodine Predsjedniče,

Svako naše popuštanje i smirivanje situacije se sa strane muslimanskih postrojbi cijeni kao naša slabost pa postaju još agresivniji. Molimo Vas da političkim pritiskom u razgovorima sa predstavnicima muslimanskog naroda pomognete da se ovi problemi u gradu Travniku i čitavoj Lašvanskoj dolini razriješe. Pomoglo bi nam kada biste zabranili da iz Republike Hrvatske koju koristite kao tranzitnu zemlju u Bosnu i Hercegovinu ulaze strani državljani koji potiču iz islamskih i arapskih zemalja koji se ovdje bore u redovima Armije BiH i bore se protiv svega što je ovdje Hrvatsko i kršćansko.

...

Veliku pomoć bi ste nam pružili ukoliko još jednom date nalog Vašim suradnicima da se u ovo područje upute visoki časnici Hrvatske vojske na čelu sa generalom Praljkom koji bi uvezali naše redove u Lašvanskoj dolini.

Svjesni smo da i Republika Hrvatska ima nedostatak materijalno-tehničkih sredstava budući se više od dvije godine nalazi u ratu, ali Vas molimo da jedan dio tih sredstava date i ovom dijelu cjelovitog Hrvatskog korpusa kako bi se mogao i dalje sam braniti od četničkog agresora, ali i od naraslih agresivnih ponašanja naših dojučerašnjih saveznika muslimana kojima smo i sredstvima i ljudstvom pomogli da obrane dio teritorija u Srednjoj Bosni, a sada oni atakuju na nas i čine sve što njima čini četnički agresor.

Muslimani u Travniku i Srednjoj Bosni poduzimaju sve mjere kako bi se izvršilo etničko čišćenje Hrvatskog naroda.

Molimo Vas da nam pomognete kako bi istina o događajima u Travniku, Lašvanskoj dolini i cijeloj Srednjoj Bosni došla do ušiju svakog Hrvata i prijatelja Hrvatskog naroda budući su svi mediji u BiH, a posebno javni tisak, radio i televizija BiH sijači razdora između hrvatskog i muslimanskog naroda, jer niti jedno naše izvješće ne može biti objavljeno. Molimo u tom smislu da nam otvorite medije Republike Hrvatske kako bi smo mogli kazati istinu, a istovremeno Vas molimo da pomognete pri osnivanju TV Herceg Bosna, njenog radija, a istovremeno i da se poduzmu mjere kako bi se signali Hrvatske TV i radija čuli na ovim povjesno hrvatskim prostorima.

Molimo Vas da nam pomognete.

Unaprijed zahvaljujemo.

S osobnim štovanjem,

PREDSJEDNIK

HVO OPĆINE TRAVNIK

Zeljko Pervan

DOSTAVITI:

1. Predsjedniku Republike Hrvatske Dr. Franji Tuđmanu,
2. Predsjedniku HZ HB Matiji Bobanu,
3. Predsjedniku HVO HZ HB Dr. Jadranku Prliću,
4. a/a

Uključeno je:

Ja sam Ivica Tomić, rođen [redacted] 23. rujna 1954. godine, nastojim u Ljubuškom.

Dobro. Možeš mi dati taj broj? Ja sam u tebi pripremljen.

Generala Slobodana Praljicu koji je bio članom Čopovih porodičnog guje sam sa prethodnom ocjenom.

IVICA TOMIĆ

Zagreb
2006. godina

Ivica Tomić

JMBG: [redacted]

BR. 04: [redacted]

ADRESA: [redacted], Jurbuški

[Signature]

Razgovor je vođen u Zagrebu, u restoranu «Leut» na Jarunu

[Signature]

Dobro. Reci mi, Ivice, jesi li ti bio prisutan u onom događaju kada su se ljudi vraćali iz Mostara, kada ih je Praljak dočekaao i kada su autobusima bili odvezeni do crkve gdje im je Praljak držao govor kako bi spriječio eventualno osvećivanje?

To je bilo onog dana kada je poginuo Zvonko Čuvalo koji je bio zapovjednik jedne bojne ili dozapovjednik bojne koja je pripadala 4. brigadi a njezini dijelovi su bili u sukobu unutar grada Mostara.

Taj čovjek koji...pokojni Čuvalo koji je imao ugled među vojskom i tako dalje, poginuo je na crti, na Bulevaru. I nakon toga pripadnici te postrojbe su htjeli ići doma. Kad kažem «htjeli» onda mislim nezaustavljivo htjeli, niste im mogli zapovjediti da ostanu. Naprosto je bilo nemoguće. To govori o tome koliko je, zapravo, ustroj mogao funkcionirati ili nije mogao funkcionirati. I tada je postojao strah da ti ljudi koji se pod takvom psihozom vrata će eventualno načiniti neko zlo na teritoriju same općine gdje im je prebivalište, a gdje postoji nastanjen jedan broj Muslimana. Iz tog straha interveniralo se da zapravo se amortizira njihov povratak unutra i tada mislim da je Praljak inzistirao da odu na Humac, na misu, da odu kod fratara. Prije razilaska kući, prije jer strahovalo se od pucanja po ulicama, od upada u kuće nečije i tako dalje, tako da to bi se sve moglo pojaviti u nečijim glavama kao nekakav revolt na osnovu toga što se dogodilo. I tada je, mislim, gospodin Praljak i dogovorio tu misu, ili je preko Tome Tomića dogovorio tu misu na Humcu gdje su oni i odvedeni i zapravo gdje se misa održava gdje je ona bila prigodna u smislu objašnjavanja situacije. Evo, dakle, jedna propovijed koja je pomogla razbistriti naum i tako dalje. Sad, svih detalja se ja ne mogu sjetiti. Ne znam, uglavnom, u tom se ogledalo njegovo moguće predviđanje problema i način rješavanja tog problema.

*****

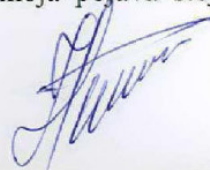

Imamo, ovdje piše...Što se tiče problema unutar funkcioniranja ljudstva HVO-a možda vrijedi napomenuti da je on u velikom dijelu počivao, zapravo, na osobama koje su u određenim postrojbama ili drugim mjestima, zapravo, zapovijedali, bili zaduženi za zapovijedanje, te da se zapravo uvelike funkcioniranje tih postrojbi oslanjao na njihovu individualnost, dakle, snaga, nastupa, karaktera, mogućnost upravljanja masama, i tako, umješnosti u tom pogledu. Neki od tih slučajeva, naravno, bili su i kod mene u postrojbi. Tako da uvijek su postojali neki ljudi koji bi, zapravo, htjeli, sakriveni iza mase, eskivirati svoje obveze i tako dalje. I tako da, kako su već bili tijekom druge polovice 92. godine, pa onda dalje u 93. godini, ustaljene smjene po nekih 15 dana, ili 10 dana, na terenima određena postrojba bi zaposjedala crtu i onda vršila smjene unutar sebe. Negdje u vrijeme 93-e godine ja sam imao crtu zapovijedanja u okviru taktičke grupe 2 negdje između Stoca i Popova Polja. I imali smo situaciju da treba otići na smjenu određeni broj ljudi koji je par...nekoliko stotina ljudi, koji već tri dana nisu htjeli otići postavljajući razna pitanja. Između ostalih, vječito pitanje od samog početka: dokle je to naše, šta je to naše, šta mi trebamo raditi kao vojska, i tako dalje. I niz drugih pitanja na kojih se može dati odgovor ali ne kao znanstveni odgovor, ne kao nešto konačno, ili tako dalje, u smislu: gdje je moj susjed koji je pobjegao u Njemačku, i tako dalje, je li? Dakle, tri dana vojska nije htjela otići na teren. Tražila je da se pojavi zapovjednik brigade. Nebrojeno puta prije toga sam uvijek ja bio nazočan postrojavanju i slanju, međutim, obzirom mi je to već proteklo određeni period, i to postalo ustaljeno, smatrao sam onda da to po proceduri treba obavljati službe unutar brigade i zapovjednici niže razine, odnosno razine bojne i samostalnih satnija, i tako dalje. Kako nije to uspjelo otišao sam tamo ponovno objašnjavati se sa tim velikim brojem ljudi, vojnika. I nakon pola sata razgovora i odgovaranja na pitanja u stilu: evo, ja sam tu, šta trebate, recite. Došli smo do iscrpljenih pitanja. Ja sam rekao: sad je kraj. Evo,

svako pitanje je imalo odgovor. Dobili ste odgovore, a sada obzirom da tamo isto na položajima stoje ljudi, vojnici, poput vas, koji već tri dana čekaju vašu smjenu, koji imaju obitelji, kojima se trebaju vratiti doma, i koji su ova tri dana ugroženi na vaš teret tako da ako netko pogine tko će od vas biti odgovoran za to, izvolite ući u vozila i otići na smjenu. I okrenuo sam se i krenuo prema svom vozilu nakon čega sam čuo iza sebe komentar: gdje ćeš sad na ručak, u jedan restoran ili u drugi? Pa onda drugo pitanje, ne pitanje, više konstatacija kao: mogao si staviti još koju antenu, misleći taj, vjerojatno, na vozilo gdje su bile neke antene od motorole, mobitela i radio-stanice. I nakon treće upadice u smislu: ne bi da ti ga je čača kupio, ja sam se okrenuo i upitao tko je to rekao? Već u tom trenutku prijetilo je osipanje na pola-pola onih koji bi išli i onih koji ne bi išli. Na to je izišao jedan od tih ljudi, dakle: ja sam to rekao, je li. Na što sam ga ja uzeo za ramena htijući mu reći da se tako ne razgovara nego da...Međutim, on je, vjerojatno, u nekom svom naletu uzeo mene i htio se sa mnom možda pohrvati, diskreditirati me, na šta sam ga ja, zapravo, nokautirao. Udario sam ga glavom i nokaut. Pored njega je bio vjerojatno njegov istomišljenik, kolega svakako, koji je repetirao automatsku pušku i uperio je na mene. Na što sam rekao: što ćeš ti, pucati? Pucaj. Pucaj, šta čekaš? Pucaj. Pucaj. Kako on nije reagirao onda sam mu uzeo pušku, sklonio i rekao, dvojici Vojnih policajaca: napravite zapisnik, pošaljite tamo sebi u službu, a ovog čovjeka odvedite u ambulantu neka ga zakrpe i svi na teren. Oni su rekli: Dobro, ako liječnik kaže ne može na teren? Ja sam rekao: liječnik daje savjete, ja odlučujem. Na teren. I tako je u konačnici i bilo. Tog momenta, nakon tog čina, svi su ušli u vozila i otišli na smjenu, pa i ovaj. Dakle, to je jedan od primjera kako sam funkcionirao na razini zapovijedanja. Dakle, iza mene nije bilo adekvatne institucije koja je mogla zapovjediti njima da moraju ići na teren, niti one koje će ih sankcionirati ako ne odu na teren. Htjeli su ići svog osobnog uvjerenja da trebaju otići boreći se sa strahom koji je u njima bio da ne poginu ali isto tako i uvažavanje mog stava koji...iza kojeg moja pojava stoji kao

nekakav autoritet kroz cijelo to vrijeme koje sam ja s njima, a i proveo u ratu, a i prije toga. I, ovaj, i to je primjer kako je, zapravo, zapovijedanje funkcioniralo, jedan od primjera. To je na Praljkovoj razini bilo očito na nekim višim razinama gdje je on imao, dakle, dodire Međunarodnom zajednicom, sa drugom stranom u pregovorima, trećom i tako dalje. Ali u cijelosti, zapravo, funkcioniranje zapovijedanje unutar HVO-a, a u jednom ogromnom dijelu, počivalo je na autoritetu pojedinca koji zapovijeda. Pa onda ako je pojedinac bio kvalitetan postrojba je bila kvalitetna, i obrnuto. Ako nije onda je ona bila manje kvalitetna.

IZJAVA

Ja, niže potpisani **Ivica Tomić**, izjavljujem da sam u prosincu 2005.g, svojom voljom, obrani generala Praljka, dao izjavu o događajima u kojima sam sudjelovao, a vezani su uz ratna zbivanja u Bosni i Hercegovini (1991-1994). Pristajem da moja izjava bude korištena u postupku pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju i da bude objavljena. Spreman sam svjedočiti u postupku koji se vodi pred MKSJ protiv generala Slobodana Praljka u predmetu Tužiteljstvo protiv *Prlić et al.*

Izjavljujem da sam prije davanja izjave obrani generala Praljka upozoren da moram govoriti istinu i da neistinita izjava predstavlja kazneno djelo po Kaznenom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, Kaznenom zakonu Bosne i Hercegovine i po pravilima MKSJ.

Izjavljujem da sam upozorenja razumio i da je sve što sam u izjavi naveo istinito i točno, po mojem najboljem znanju i sjećanju.

Izjavu sam pažljivo pročitao i ona u cijelosti odgovara onome što sam izjavio. Vlastoručno sam pisani tekst izjave potpisao.

U Mostaru

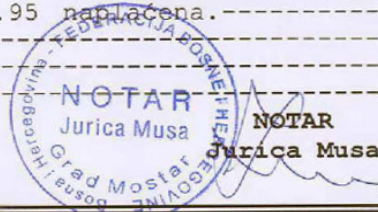
Ja, NOTAR, Jurica Musa iz Mostara,
sa sjedištem u ul. Stjepana Radića 88

potvrđujem da je

Ivica Tomić, nastanjen na adresi Ul. Mostarska Vrata b.b. Ljubuški, po zanimanju umirovljenik, čiji identitet sam utvrdio uvidom u osobnu iskaznicu broj:07DRB9986 izdana od MUP ZHK Ljubuški, JMBG:2301964152737, u mojoj nazočnosti vlastoručno potpisao ovu Izjavu koja je pisana na jednoj stranici, 3 primjerka. Potpis na pismenu je istinit. Sukladno članku 95. stavak 3 zakona o notarima, notar ne odgovara za sadržaj isprave koju ovjerava.-----
Notarska nagrada za ovjeru po Tarifnom broju 10 Tarife o nagradama i naknadama notara u iznosu od 8.50 KM plus PDV u iznosu od 1,45 KM, ukupno 9.95 naplaćena.-----

Broj:OPU 1402/07.-----

U Mostaru, 10.12.2007.-----

IZJAVA - JAKOV BIENENFELD

Ime i prezime:	Jakov Bienefeld
Datum rođenja:	28.7.1948
Mjesto rođenja:	Zagreb
Nacionalnost:	Židov
Vjeroispovjest:	Židov
Adresa:	[REDACTED] Zagreb

Interview je obavljen u Zagrebu, u dva navrata tijekom veljače 2005. godine. Interview je vodio Božidar Kovačić, odvjetnik iz Njivica, branitelj okr. Praljak Slobodana u predmetu pred MKSJ br. IT-04-74-PT.

Na traženje branitelja g. Praljak Slobodana izjavljujem da sam voljan dati izjavu o događajima u kojima sam sam na neki način učestvovao tijekom ratnih zbivanja u BiH 1992 - 1994. godine.

Upozoren sam da moram govoriti istinu i da neistinita izjava predstavlja kazneno djelo po zakonu RH a i po pravilima ICTY, te izjavljujem da to u potpunosti razumijem te da ću sve opisati istinito i po najboljem sjećanju.

Po potrebi spreman sam o niže opisanim događajima i osobno svjedočiti pred vijećem ICTY u Haagu, bilo direktno bilo putem video-linka.

Na postavljena pitanja izjavljujem kako sljede:

1. Još kao mladić aktivirao sam se u radu Židovske općine u Zagrebu. Tijekom 1990. godine odlukom Vijeća Židovske općine u Zagrebu, zadužen sam za pitanja sigurnosti te institucije.
2. Negdje 1990 ili 1991, Vijeće Židovske općine u Zagrebu je prihvatilo inicijativu JOINT-a (The American Jewish Joint Distribution Committee), i odlučilo da organizira izvlačenja Židova, kao i osoba drugih nacionalnosti, iz BiH ako se to pokaže potrebnim. Vijeće je mene zadužilo za tu aktivnost pa sam bio direktno zadužen za organizaciju i izvršenje plana za iseljenje pripadnika židovske zajednice iz Sarajeva te za dovođenje humanitarne pomoći u okupirano Sarajevo.
3. Humanitarna pomoć prikupljana je u RH i inozemstvu, a ja sam organizirao konvoje za prevoz pomoći u Sarajevo. Pomoć je bila namjenjena stanovništvu Sarajeva, bez obzira na vjersku ili etničku pripadnost.
4. Mi smo dopremali pomoć u Sarajevo, a tamo su podjelu iste preuzimali Židovska Općina i društvo Benevolencija. Od osoba u tim aktivnostima u BiH razne uloge imali su Ivica Čeršnić, Jakov Finci, Danilo Nikolić (sada predsjednik Židovske općine Sarajevo) i drugi.
5. Napominjem, da je plan bio da se omogući izlazak Židova, ali i pripadnika drugih nacionalnosti, iz Sarajeva. U konvojima koje sam osobno organizirao i vodio ukupno je prevezeno oko 1200 ljudi od kojih je samo oko 400 bilo Židova.
6. Što se tiče dopreme pomoći, posebno lijekova, mogu reći da smo mi u Sarajevo dovezli više lijekova nego sve druge organizacije zajedno. Napominjem, da je Židovska općina u Sarajevu otvorila dobrotvornu apoteku u kojoj su svi ljudi mogli dobiti potrebne lijekove.

7. U pripremnaju konvoja za prevoz židova i osoba drugih nacionalnosti iz Sarajeva te za prevoz humanitarne pomoći u Sarajevo kontaktirao sam mnoge osobe za koje sam vjerovao da bi mogle pomoći u osiguravanju nesmetanog prolaza kroz područja pod kontrolom svih zaračenih strana u BiH. Kontakte sam ostvarivao posredstvom mnogih ljudi dobre volje i raznih vladinih i nevladinih organizacija. Radi tih razloga sam nekoliko puta sam putovao u BiH.
8. Tako sam, među ostalim, uspostavio direktan kontak sa g. Praljak Slobodanom. Prvi puta sam ga osobno susreo u Zagrebu 1992. godine, mislim da je to bilo sredinom godine. Izložio sam mu naše planove i pitao je li on može pomoći. Bez okljevanja Praljak je rekao da će učiniti sve što može u cilju realizacije nesmetanog prolaza konvoja iz i u Sarajevo.
9. Praljak je i izvršio obećanje. Prvi konvoj nakon tog razgovora vodio sam 14.11.1992. i to je bio konvoj kojim smo prevezli prvu grupu ljudi iz okupiranog Sarajeva.
10. Što se tiče hrane, lijekova, medicinskog materijala i drugih potrepština za život ta je roba skupljana u Splitu. Uz neposredu pomoć Praljka u Hercegovini i u Hrvatskoj sam našao prevoznike i šofere. Mene su posebno impresionirali šoferi iz Hercegovine koji su prihvatili sudjelovanje u konvoju unatoč velikog rizika za život.
11. Svaki puta kad sam pripremio konvoj bilo za prevoz osoba iz Sarajeva, bilo za prevoz robe u Sarajevo, javio bih se Praljku, ili osobama na koje bi me on uputio, te bi ih obavijestio o željenom planu putovanja. U pravilu nakon dan ili dva Praljak ili ljudi koje je on zadužio javili bi mi detaljni plan putovanja (rute i vrijeme).
12. Veličina konvoja je varirala, obično se konvoj sastojao od 2 do 5 autobusa kada se radilo o konvoju za prevoz ljudi iz Sarajeva, odnosno 10 – 15 kamiona kad se radilo o konvoju za prevoz pomoći u Sarajevo.
13. U pravilu konvoji su se kretali na ruti Split – Metković – Stolac – Todorići – Nevesinje – Foča – Lukavica - Sarajevo. U nekim prilikama ruta je bila nešto drugačija.
14. Jednom prilikom, mislim da je to bilo sredinom 1993., uspjeli smo organizirati prevoz osobnih stvari sarajevskih židova iz Sarajeva. U tome je Praljak imao ključnu ulogu. On je na neki način sve dogovorio i sa snagama VRS te je pošiljka prevezena iz Sarajeva vozilima HVO-a pod pratnjom HVO-a na relaciji Srb – Stolac – Međugorje. Ja sam preuzeo pošiljku u motelu «Ana Marija» u Međugorju.
15. Ukupno sam vodio 11 konvoja. Svi prolasci su bili uspješni. Nikada nitko u konvoju nije bio ranjen ili ubijen. Pamtim jedan incident kad su vojnici VRS pri kontrolnom pregledu ukrali neke dragocjenosti iz stvari Židova koje smo prevozili iz Sarajeva. Čim sam saznao za taj događaj vratio sam konvoj natrag i inzistirao na povratu ukradene robe što je ubrzo i učinjeno. Moram reći da su nas u mnogo slučajeva zaplašivali, ali to nikada nije bilo na dijelu pod kontrolom HVO. U više prilika snage VRS su sa nekoliko metaka pogodile kabine kamiona, u pravilu iza vozača. Uvjeren sam da su to bili snajperski hici sa svrhom da nam pokažu da nas mogu sprječiti ukoliko to žele, dakle sa svrhom da pokažu da ovisimo o njihovoj dobroj volji.
16. U više navrata Praljak je osobno pregovarao sa višim časnicima VRS u cilju realizacije nesmetanog prolaza konvoja. Znam da je razgovarao sa članovima GŠ VRS, sjećam se da je bio spominjan izvjesni General Milovanović sa kojim sam i sam više puta razgovarao na Palama. Taj razgovor je ishodio Praljak i mislim da je prvi susret bio u kolovozu ili rujnu 1993. Tom prilikom meni je u pratnji kao pomoć bio časnik HVO Keža Žarko koji me dočeka na aerodromu u Dubrovniku (Čilipi) te me vozio na Pale. On je imao

dokumente koji su nam osigurali prolaz kroz sve kontrolne točke a koje je Praljak ishodio od HZHB odnosno od HVO ali i od VRS.

17. U mnogim situacijama bilo je sasvim jasno da bez pomoći Praljka konvoji nebi mogli proći. Pomagali su i drugi ljudi, kao na pr. Ljubo Česić Rojs, Mate Boban, Ante Jelavić i drugi, ali je pomoć odnosno angažman Praljka bio najznačajniji, posebno u pogledu kontakta sa srpskom stranom koja ga je očito respektirala iz meni nepoznatih razloga.
18. Gosp. Praljak mi je također dao veliku pomoć u uspostavljanju kontakata sa čelnicima VRS i/ili JNA u vezi nekih drugih akcija koje sam vodio. Naime, neposredno poslije pada Vukovara (19.11.1991.) angažirao sam se na rezmjeni zarobljenika iz RH koji je uhitila JNA ili VRS. i prije toga sam posredovao na nekim razmjenama zarobljenih osoba od strane JNA u RH. U tim aktivnostima uspio sam ishoditi oslobađanje više osoba koje su bile poznate u javnosti. Tako na pr. oslobođen je General Đuro Dečak, dr. Vesna Bosanac, dr. Juraj Njavro, vod vukovarskih branitelja i nekoliko drugih osoba. Gosp. Praljak je na neki način uspio meni omogućiti kontakt sa Generalom JNA Vasiljevićem sa kojim sam imao nekoliko sastanaka u BiH gdje sam se također u vezi iste stvari sastao i sa generalom Mladićem, Bearom (na Palama) te i sa nekim drugim časnicima JNA/VRS čijih se imena danas više ne sjećam. Pomoć koju bi je pružio general Praljak bil je bitna i teško da bih u tim akcijama uspio bez njegove pomoći.
19. Tijekom mojih boravaka u BiH osobno nikada nisam imao nikakve kontakte sa pripadnicima HV niti sam vidio bilo kakove organizirane snage HV u BiH osim u pograničnim djelovima između RH i BiH.
20. U nekoliko prilika, imao sam prilike duže razgovarati sa Praljkom o raznim pitanjima vezanim za ratno stanje u BiH 1992/93. Iz tih razgovora, ali i iz aktivnosti Praljka o kojima sam bio informiran, shvatio sam da je Praljak protivnik rata, posebno sukoba između Bosanskih Hrvata i Muslimana, te da on, u datim okolnostimam čini sve što može da u toj kaotičnoj situaciji pomogne ljudima koji su bili direktno pogođeni ili ugroženi ratnim zbivanjima.
21. Čvrsti stav moje organizacije je bio da se slobodni prolaz konvoja nesmiije «kupovati» jer bi to moglo kompromitirati cijeli projekt i prouzročiti suprotne učinke. Na izričit upit branitelja, a na temelju mnogih činjenica, uvjeren sam da mi je Praljak dao pomoć i podršku za konvoje isključivo iz humanitarnih razloga i za to nije niti očekivao niti primio nikakvu protuuslugu ili naknadu.
22. Mogu reći da je Praljak moj «usputni» poznanik i bila je sreća upoznati ga u to vrijeme jer mi je to omogućilo realizaciju akcije koja je bila vrlo teško izvodiva. Po mom uvjerenju Praljak je nesumnjivo hrabra i moralna osoba, a opisanim djelovanjem je spasio mnoge živote.

.....
(Jakov Bienenfeld)

U Zagrebu, 25.2.2005.

VI. ZATAŠKAVANJE

JESAM LI ZATAŠKAVAO?

Dokumenti D-1 do D-9 su reprezentativan izbor na tu temu, i jasni su sami po sebi, pa ću komentirati samo neke.

D – 1

Prijavljujem pripitog vojnog policajca pa bih valjda trebao biti čovjek i zapovjednik koji ne bi prijavio silovanje, ubojstva, ...

D – 2

Prijavljujem vojne policajce.

Vojni zapovjednik, prema ustroju HVO, nema zapovjednu moć nad Vojnom policijom.

D – 4

Isto kao D-2. Ja zahtijevam a ne zapovijedam, jer VP nije u nadležnosti GS HVO-a.

D – 7

Dragovoljci iz Vinkovaca – Republika Hrvatska, većina ih je sudjelovala u borbama u Vukovaru ili oko Vukovara, uglavnom potomci ljudi koji su nakon Drugog Svjetskog rata preseljeni na imanja protjeranih Volksdeutschera, došli su pomoći.

Imali su šest poginulih, dvadeset i jednog ranjenog i jedan je nestao.

Ne znam da li su taj zamrzivač, hladnjak, peć, jednu grijalicu i jedan TV aparat kupili ili uzeli.

A ja sam ih prijavio.

Ništa ne razumiju oni koji misle da je to lako, da to nije bolno.

Šest mrtvih momaka, dvadeset i jedan ranjeni mladić, jedan je nestao, došli su dragovoljno, došli su pomoći HVO-u od napada A BiH, 700 km udaljeni od svojih domova iz kojih ih je prognala JNA, a vi ih prijavite za što?

Za što?

Prijavio jesam, ali mi muka u stomaku nije prošla do danas, a mislim da i neće.

O svemu ostalome zaključite sami.

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
HERCEG-BOSNA
VOJNA POLICIJA ČITLUK

GLAVNOM STOŽERU
JUGOISTOČNE HERCEGOVINE

PREDMET: Službena zabilješka

Povodom obavljanja informativnog razgovora sa pripadnikom sastava vojne policije Čitluk Franjom Klarićem.

Dana 30.04./01.05.1992 godine u noćnom patroliranju u gradu nalazio se i Frano Klarić. Oko 01,00 sati Franjo navodi da je zaustavio vozilo kojim je upravljao general Praljak a da ga inače i osobno do tada nije poznavao. Tvrdi da je prilikom kontrole sve bilo izuzetno korektno sa obje strane.

Na pitanje da je general zapazio da se Frano nalazio u pripitom stanju isti je odgovorio da je istina da je malo pio, ali da je bio pod kontrolom što nije razlog za pravdanje da pripadnik sastava može biti u takvom stanju i uopće piti alkohol.

Frano je inače iz Žitomislića gdje je bio neposredno prije dolaska u službu i sa svojim ocem kući u Žitomislićima sjedio i pio te razgovarao o postojećoj situaciji.

Frano se u vezi navedenog duboko izvinjava i tvrdi da se isto nikad više neće ponoviti pa moli da se uzme u obzir ovo njegovo izvinjenje i da se ne poduzmu ovog puta nikakve sankcije.

S poštovanjem!

Čitluk, 01.05.1992 godine

Zapovjednik VP
Antonio Miletić

D-2

Poslato u Mostar u 01. 08. 1993. 1993
Julije

OND
Julije

R BIH HZ HB HVO
IZM OZ S/Z HERCEGOVINE
Br:01-2081/93
Prozor, 30.07.1993.god.

OBRANA
VOJNA TAJNA

- URED PREDsjedNIKA HZ HB MOSTAR
(na znanje)
- PREDSTOJNIK ODJELA OBRANE MOSTAR
(na znanje)
- UPRAVA VOJNE POLICIJE MOSTAR
n/r Valentin CCoricc - za izvršenje

Samovoljno, drsko i protuhrvatsko ponasanje vojne policije necce se tolerirati.
Zahtijevam da mi se dostave imena policajaca koji su van procedure prekrasivsi sve ovlasti priveli vozacce njemacke humanitarne pomocci, pretukli ih i otudjili vozila.
Izvjestite me u kojem se zatvoru nalaze.

Zapovjednik GS HVO
general-bojnik
Slobodan Praljak

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

OPERATIVNA ZONA S / ZH
IZM PROZOR

Broj: 01-3308/ 93

Dana, 27.08.1993.g.

VOJNO POLICIJI PROZOR

ZAPOVJED ZA SPROVOĐENJE

1. Izvršite sprovođenje zatvorenika Marjana Mikšića koji se nalazi u pritvoru VP Prozor .
Istog predati VP Hrvatske sa svim ispitnicu i protećim dokumentima.
2. Sprovođenje izvršiti dana, 27.08.93.g.

ZAPOVJEDNIK GS

GENERAL - BOJNIK

Slobodan Praljak

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO
 Ur.broj: 02-1-01-2243/93
 IZM Čitluk, 31.08.1993.god.

OBRANA
 VOJNA TAJNA
 STROGO POV.

Smjena sa dužnosti
 i pokretanje stegovnih
 mjera.-

n/r predstojnika Odjela obrane
 gosp.Brune Stojić
 n/r zapovjedniku UVP
 gosp.Valnetinu Ćorić

Gospodin Zdenko Andabak, zapovjednik postrojbe VP napustio je bojišnicu u više navrata, a da pri tome nije tražio odobrenje Zapovjednika u čijem sastavu je izvršavao zadaće.

Ovaj čin zahtjeva poduzimanje najstrožih stegovnih mjera. U svez naprijed iznjetog:

Z A H T J E V A M

1. Da se gosp.Zdenko Andabak smjeni s dužnosti i protiv imenovanog pokrene postupak prema Uredbi o OŠ HZ H-B.

Republika Bosna i Hercegovina
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
 ODJEL OBRANE
 ČITLUK

Priloga: <u>02.09.1993</u>			
Org. jed.	Broj	Priloga	Vrijednost
	<u>02-1-1239/93</u>		

ZAPOVJEDNIK GS HVO
Slobodan Praljak
 general-bojnik
 Slobodan Praljak

*Prilog prema broj 02-1-1059/93
 od 06.09.1993 god. rezultatom
 čuvati, parafirati, vratiti U.V.P.
 Lisnj*

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO HR H-B

Ur.broj: 10-5/1-66-9644 193

IZM Čitluk, 22.09.1993.god.

*Jamio-OZ 7, H
- OZ 52H*

Izdržavanje stegovne
mjere-pritvora-zatvora
koje je izrekao Zapovjednik-
osoba koja po zakonu ima
na to pravo.-

svim OZ i
nep.podređenim GS OS
HR H-B
predsjednicima VSS
I (II) stupnja

Z A P O V J E D A M

1. Stegovne mjere izrečene pripadniku OS HR H-B na temelju Propisnika o vojnoj stezi i temelju odgovornosti počinitelja stegovne greške i odgovornosti počinitelja stegovnog prestupa izdržavat će vojne osobe u VOJNOM ZATVORU DRETELJ.

2. U vojnom zatvoru Dretelj vojne osobe će izdržavati stegovne mjere pritvora i zatvora.

3. Zapovjednici svih razima, kao i vojnostegovni sudovi, dužni su VOJNOM ZATVORU DRETELJ uz osuđenika, dostaviti zapovijed (presudu) o stegovnoj mjeri.

4. Za doslijedno sprovođenje ove zapovijedi odgovorni su mi neposredno podređeni zapovjednici.

GLAVNI STOŽER HVO HR H-B

Milobodan Praljak
General-bojnik

Milobodan Praljak

Republika Bosna i Hercegovina
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG-BOSNA
REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
MINISTARSTVO OBRANE
ZAVOD ZA VEŠTAČENJE I
KONTROLU

Primljeno	23.9.93.		
	01-380/93		

HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA
HRVATSKO VJECCE OBRANE
ZAPOVJEDNISSTVO OZ S/Z H
Broj:01-4478/93
Tomislavgrad 23.09.1993 godine

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

Izdrzavanje stegovne mjere
pritvora- zatvora koje je izrekao
zapovjednik- osoba koja po zakonu
ima nato pravo.

Svim postrojbama
OZ S/Z H

*Tomis Vukojic
dodat. zapovjednik
temelju ove zapovjedi:
Relakus*

Na temelju zapovjedi zapovjednika GS HVO HR HB
Ur.br. 02-1/1-11-2614/93 od 17.09.1993. a u cilju sprovođenja
izrečenih stegovnih mjera.

Z A P O V I J E D A M

1. Stegovne mjere izreccene pripadniku OS HR H-B na temelju propisnika o vojnoj stezi i temelju odgovornosti poccinitelja stegovne gresske i odgovornosti poccinitelja stegovnog postupka izdrzavat cce vojne osobe u VOJNOM ZATVORU DRETELJ.
2. U Vojnom zatvoru Dretelj vojne osobe cce izdrzavati stegovne mjere pritvora i zatvora.
3. Zapovjednici svih razina,kao i vojnostegovni sudovi ,duzzni su VOJNOM ZATVORU DRETELJ uz osudjenika,dostaviti zapovjed (presudu) o stegovnoj mjeri.
4. Za doslijedno sprovođenje ove zapovijedi odgovorni su mi neposredno podredjeni zapovjednici.
5. Ova zapovijed stupa na snagu ODMAH.

Dostavljeno:

- Brigada "Petar Kressimir IV" Livno
- " " "Kralj Tomislav" Tomislavgrad
- " " "Posussje" Posussje
- " " "Eugen Kvaternik" Prozor ✓
- " " "Dr. Ante Starccecic" Gornji Vakuf
- " " "Rama" Prozor ✓
- " " "Hrvoje Vukcccic Hrvatinicc" Prozor - Kuccani ✓
- VI bojna VP Tomislavgrad
- LTRD PZO "
- 2. laka jurissna bojna VP Livno
- Izvidjaccka satnija OZ Prozor - SSccit ✓
- Bojna Lassva, Prozor ✓
- IZM Prozor(na znanje) ✓
- Arhiva

Dozapovjednik
Ante Govorussicc

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
41000 ZAGREB

VOJNA TAJNA
STROGO POUKLIČIVO
TEKLIČEM

ZBORNO PODRUČJE
OSIJEK

V P 3132 / 1. mt bojna

klasa : 833-05-01/02

ur.br : 3132-39/01-93-6

Vinkovci , 01.listopad 1993.

Predmet : I Z V J E Š Ć E s terena
pomoćnika zap.1.mtb za političku djelatnost

Po primitku zapovjedi dana 21.kolovoza 1993.,postrojba 1.mtb,dio 3.mtb (OKB-a pod zapovjedništvom 1.mtb i pridodanim pomoćnicima,kreće na teren južnog bojišta.Organizirana je priprema i hodnja.

Polazak pješačkog dijela bio je 21.kolovoza u 8,00 sati iz vojarnje Vinkovci,s tim da se dio 3.mtb trebao priključiti istoj u Našicama,što je i učinjeno sa zakašnjenjem od 1,5 sat. Put do Rijeke protekao je dosta dobro.U Rijeci,prilikom ukrcanja na trajekt bilo je problema zbog tri vozila,koja su zaostala za kolonom uslijed kvara i otklanjanja istog.Delegacija iz MO dala je sebi za pravo da dozvoli polazak trajekta prije no što su pomenuta vozila stigla.Međutim, trajekt je zaustavljen i ubrzo,po dolasku tih vozila,trajekt je krenuo.Po dolasku u luku Ploče, dočekao nas je zastavnik Vlado Bešker koji je temeljem zapovjedi,postavljen za pomoćnika Zapovjednika naše b.grupe za PD.Potom je uslijedio prijevoz ljudi do hotela"Zenit"u Neumu.

U Neumu smo ostali nekoliko dana.Za to vrijeme,zapovjedništvo b/g nitko nije pozvao da ih informira o ljudima kojima se treba obratiti po pitanju bilo kojih problema,odnosno o onima koji mogu izdavati zapovjedi.Nije bilo informacija o mogućim zonama odgovornosti,kako bi se moglo izvršiti zapovjedno izviđanje.Bilo je situacija gdje je pomoćnik zapovjednika 5.gbr za logistiku pokušao da izda zapovjed Zapovjedniku naše b/g ,a da nitko nije istog zapovjednika izvjestio koju dužnost on obnaša i imali pravo izdavati zapovjedi b/g.Prilikom boravka u Neumu,iz sastava naše b/g,izdavane su zapovjedi dijelovima formacija bez znanja i upoznavanja s istim Zapovjednika b/g,što nije po pravilu o upotrebi formacija gardijskih postrojbi HV,a narušava red i rad iste.

Naša postrojba je bila podjeljena na više dijelova i poslana na različita bojišta.što je u samom startu,narušilo njezino funkcioniranje i kvalitetno izvršenje borbene zadaće.Tako je dio postrojbe bio na bojištu u okolini Mostara,a dio u Uskoplju.

Nakon dolaska na Uskopljansko ratište,3.mts raspoređena je na crtu bojišnice kod brda Mačkovac-kuk.Stanje oko organizacije opskrbe,popune MTS-a,koje je zatečeno na Uskopljanskom ratištu je bila kriminalna.Domaće postrojbe su ,praktički rečeno,radile što su htjele,što je znatno narušavalo sigurnost cijelog sektora,nije bilo autoriteta niti određene vojne hijerarhije koja bi mogla kvalitetno raditi.Zapovjednika naše postrojbe,gosp.Mažar Vinka su zamalo gurali u čoškove,nije bio pozivan niti upoznavan s planiranjem bilo kakvih djelovanja,posebice o napadnom djelovanju na brdo Mačkovac koje je trebalo osloboditi i očistiti od neprijatelja.Po dolasku iz Mostara 1.mts i vod za potporu MB 82mm,nakon sat vremena pošla je zapovjed Zapovjednika 5.gbr o kretanju u napad na brdo Mačkovac. S tom zapovjedi nije bio upoznat gosp.Mažar,čak je brigadir Kapular izjavio da će ga streljati jer ljudi nisu došli na vrijeme,odnosno odmah.U toku napadnog djelovanja,pomenute postrojbe,svoj dio zadaće,odradile su maksimalno dobro i brzo,s naglaskom da iste nisu bile u mogućnosti prethodno upoznati teren i organizirati i isplanirati akciju.Tom prilikom poginuo je jedan pripadnik 1.mts.

Silvestar Filić. Dana 04. rujna, nakon zauzimanja crte, ti isti ljudi su po kiši i hladnoći, ostali dvije noći i tri dana, bez smjene. Nakon dolaska ostalog dijela postrojbe, izvršena je smjena tih ljudi i sutradan je preuzeta crta u zoni Stublić-Kuk. Crta je bila potpuno neuređena sa nemogućnošću doturanja hrane, popune streljivom i pomoći u ljudstvu, tako da se sve to vršilo na samoj crti. Uređivanje crte, kojem se potom pristupilo je bilo teško i dugotrajno zbog loše organizacije i kvarova na strojevima. Napomenuo bih da dolaskom na uskopljansko bojište, nismo dobili nikakve karte s ucrtanim položajima neprijatelja, niti bilo kakve informacije o njegovu topništvu, jačini i snazi. Sve smo morali tražiti, zamalo i otimati, kako bi rad b/g bio moguć, kvalitetan i siguran.

Sve ovo navedeno, dovelo je do toga da zapovjednik Mažar nije mogao podnositi svoju nepoć o pravilnoj uporabi svoje formacije te je jednostavno u vojničkom žargonu rečeno, "puko", što se osjetilo u daljnjem njegovu radu. Međutim i pored toga naša postrojba je svoj zadatak obavila, po mom mišljenju i na osnovnu činjenica, maksimalno dobro.

Kako je bila planirana određena napadna djelatnost, zapovjedništvo 3.mts je krenulo u izviđanje 13. rujna 1993., te je tom prilikom u minskom polju ranjen Zap. satnik je Petar Matanović; ranjen Tihomir Penava i zap. voda Vlado Gluhaković. Time je 3.mts bila oslabljena glede većeg dijela zapovjednog kadra iste, što po svim normama svodi na to da se ta postrojba, automatski, mora izvući s prve crte. Međutim, ona kao takva, ostala je narednih petnaest dana bez smjene. Nečija (ne)odgovornost postoji, ali nije na Vinku Mažaru, nego na nekom višem zapovjedniku, koji nije bio u stanju da smjenu izvrši s ljudima koje je imao na raspolaganju.

Dana 15. rujna, dio naše postrojbe, koji je bio u pričuvi, odnosno na odmoru, uveden je u Uskoplje, kako bi se 2.mtb izvukla s položaja. u toku tog dana, MOS-e izvršile su najjači napad na položaj 3.mts. u dijelu Mačkovac-Kuk. Tom prilikom, zaustavljajući prodor i vraćajući zauzete položaje, naša postrojba imala je jednog nestalog (što je ustanovljeno narednih dana, zbog netočnih informacija ZM Prozor) dvojicu poginulih i dvanaest ranjenih pripadnika. Narednih dana prilikom vraćanja zauzetih položaja, ranjena su još dva pripadnika postrojbe i to Tomislav Jakovljević - zapovjednik 2.mts i Boško Vukušić - pom. zap. 2.mts za PD. Tako je naša b/g od četvorice zapovjednika satnija, ostala samo s jednim živim i sposobnim zapovjednikom, jer je i Zapovjednik PORS-a Darko Ljubas poginuo, a ostala dvojica su ranjena. Nitko takvu informaciju nije uvažio, i postupio onako kako se u takvim uvjetima postupa, te je postrojba ostala još deset dana na terenu na prvoj crti bojišnice. Dokraja terena, postrojba je pretrpila slijedeće gubitke:

- jedan nestao
- šest poginilo
- dvadeset i jedan ranjen.

Situacija do kraja terena je bila relativno u redu. Svakodnevno se vršila aktivna obrana čime je spriječena mogućnost organiziranja i napadnih dejstava snaga MOS-a na naše desetkovane postrojbe.

Prilikom smjene, 26. na 27. rujna, dobili smo četiri velika i dva mala autobusa, s tim da se jedan mali pokvario, a jedan veliki nije ni bio ispravan. Slijedeći je bio gori od prethodnog, a treći je jedva izdržao put do Prozora. Pri pokušaju da osiguramo bolji autobus, odgovoreno je da ga nema. Tako da su naši pripadnici, stavljeni pred svršen čin, i nakon cijele noći čekanja, ušli u postojeće autobuse i prešli do Ciglenice, gdje su čekali autobusi za prjevoz do Vinkovaca. Pripadnici naše postrojbe koji su bili dva dana i dvije noći na položajima, kako bi sprječili mogući napad i veći gubitak u ljudstvu, čekali su cijelu noć autobus kako bi došli do autobusa za Vinkovce.

Prilikom hodnje do Vinkovaca, imali smo kvar na jednom autobusu i dva kvara na drugom te smo zbog ovog potonjeg, bili primorani naći drugi autobus u Bjelovaru. to je i učinjeno, tako da je zadnji autobus s ljudstvom, pristigao u Vinkovce oko 21. oosati.

Kolona Mts-a, zaustavljena je na naplatnoj rampi u Karlovcu, navodno po zapovjedi gosp. General-bojnika, Slobodana Praljka, Zapovjednika HVO u Herceg-Bosni. Naša postrojba optužena je da je pljačkala kuće na uskopljanskom bojištu. Nakon pregleda vojne policije, pronađeni su slijedeći aparati:

Silvestar Filić. Dana 04. rujna, nakon zauzimanja crte, ti isti ljudi su po kiši i hladnoći, ostali dvije noći i tri dana, bez smjene. Nakon dolaska ostalog dijela postrojbe, izvršena je smjena tih ljudi i sutradan je preuzeta crta u zoni Stublić-Kuk. Crta je bila potpuno neuređena sa nemogućnošću doturanja hrane, popune streljivom i pomoći u ljudstvu, tako da se sve to vršilo na samoj crti. Uređivanje crte, kojem se potom pristupilo je bilo teško i dugotrajno zbog loše organizacije i kvarova na strojevima. Napomenuo bih da dolaskom na uskopljansko bojište, nismo dobili nikakve karte s ucrtanim položajima neprijatelja, niti bilo kakve informacije o njegovu topništvu, jačini i snazi. Sve smo morali tražiti, zamalo i otimati, kako bi rad b/g bio moguć, kvalitetan i siguran.

Sve ovo navedeno, dovelo je do toga da zapovjednik Mažar nije mogao podnositi svoju nepoć o pravilnoj uporabi svoje formacije te je jednostavno u vojničkom žargonu rečeno, "puko", što se osjetilo u daljnjem njegovu radu. Međutim i pored toga naša postrojba je svoj zadatak obavila, po mom mišljenju i na osnovnu činjenica, maksimalno dobro.

Kako je bila planirana određena napadna djelatnost, zapovjedništvo 3.mts je krenulo u izviđanje 13. rujna 1993., te je tom prilikom u minskom polju ranjen Zap. satnik Petar Matanović; ranjen Tihomir Penava i zap. voda Vlado Gluhaković. Time je 3.mts bila oslabljena glede većeg dijela zapovjednog kadra iste, što po svim normama svodi na to da se ta postrojba, automatski, mora izvući s prve crte. Međutim, ona kao takva, ostala je narednih petnaest dana bez smjene. Nečija (ne)odgovornost postoji, ali nije na Vinku Mažaru, nego na nekom višem zapovjedniku, koji nije bio u stanju da smjenu izvrši s ljudima koje je imao na raspolaganju.

Dana 15. rujna, dio naše postrojbe, koji je bio u pričuvi, odnosno na odmoru, uveden je u Uskoplje, kako bi se 2.mtb izvukla s položaja. u toku tog dana, MOS-e izvršile su najjači napad na položaj 3.mts. u dijelu Mačkovac-Kuk. Tom prilikom, zaustavljajući prodor i vraćajući zauzete položaje, naša postrojba imala je jednog nestalog (što je ustanovljeno narednih dana, zbog netočnih informacija ZM Prozor) dvojicu poginulih i dvanaest ranjenih pripadnika. Narednih dana prilikom vraćanja zauzetih položaja, ranjena su još dva pripadnika postrojbe i to Tomislav Jakovljević - zapovjednik 2.mts i Boško Vukušić - pom. zap. 2.mts za PD. Tako je naša b/g od četvorice zapovjednika satnika, ostala samo s jednim živim i sposobnim zapovjednikom, jer je i Zapovjednik PORS-a Darko Ljubas poginuo, a ostala dvojica su ranjena. Nitko takvu informaciju nije uvažio, i postupio onako kako se u takvim uvjetima postupa, te je postrojba ostala još deset dana na terenu na prvoj crti bojišnice. Dokraja terena, postrojba je pretrpila slijedeće gubitke:

- jedan nestao
- šest poginilo
- dvadeset i jedan ranjen.

Situacija do kraja terena je bila relativno u redu. Svakodnevno se vršila aktivna obrana čime je spriječena mogućnost organiziranja i napadnih dejstava snaga MOS-a na naše desetkovane postrojbe.

Prilikom smjene, 26. na 27. rujna, dobili smo četiri velika i dva mala autobusa, s tim da se jedan mali pokvario, a jedan veliki nije ni bio ispravan. Slijedeći je bio gori od prethodnog, a treći je jedva izdržao put do Prozora. Pri pokušaju da osiguramo bolji autobus, odgovoreno je da ga nema. Tako da su naši pripadnici, stavljeni pred svršen čin, i nakon cijele noći čekanja, ušli u postojeće autobuse i prešli do Ciglenice, gdje su čekali autobusi za prijevoz do Vinkovaca. Pripadnici naše postrojbe koji su bili dva dana i dvije noći na položajima, kako bi spriječili mogući napad i veći gubitak u ljudstvu, čekali su cijelu noć autobus kako bi došli do autobusa za Vinkovce.

Prilikom hodnje do Vinkovaca, imali smo kvar na jednom autobusu i dva kvara na drugom te smo zbog ovog potonjeg, bili primorani naći drugi autobus u Bjelovaru. to je i učinjeno, tako da je zadnji autobus s ljudstvom, pristigao u Vinkovce oko 21.00 sati.

Kolona Mts-a, zaustavljena je na naplatnoj rampi u Karlovcu, navodno po zapovjedi gosp. General-bojnika, Slobodana Praljka, Zapovjednika HVO u Herceg-Bosni. Naša postrojba optužena je da je pljačkala kuće na uskopljanskom bojištu. Nakon pregleda vojne policije, pronađeni su slijedeći aparati:

zamrzivač, hladnjak, trajnožareća peć, grijalica i TV-aparat, te su isti oduzeti. Prilikom same provjere, nije bilo nikavih izgređani s jedan ni s druge strane. Smatram kako je ova provjera bila potrebna da bi se postrojbe HVO-a ogradile i prebacile odgovornost sa sebe na pripadnike 5.gbr. Poznato je da su pripadnici HVO-a našim ljudima, nudili po izuzetno povoljnim cijenama aparate za domaćinstvo, osobne automobile i sl. Ako postrojbe HVO-a žele da riješe problem otuđivanja, moraju se pozabaviti postrojbama HVO-a na Uskopljanskom bojištu i pripadnicima VP-a u Prozoru. Prema informacijama stanovnika Prozora, oni ne smiju napustiti svoje domove, jer se boje da pripadnici VP-e ne dođu i "očiste" njihove domove. Temeljem informacija, i svega što se dogodilo našoj postrojbi i drugim iz sastava 5.gbr, preporučujemo gosp. Praljak Slobodanu da se više bavi postrojbama HVO-a i VP-e Herceg-Bosne te tako spriječi i iskorjeni njihovaprotupravna bogaćenja i ratna profiterstva. Time ne želim i ne mogu tvrditi da iz sastav naše postrojbe ne postoje, pojedinci koji narušavaju ugled 5.gbr, koja je svojim ponašanjem i borbenim djelovanjima očuvala veliki dio hrvatskog teritorija, koji su oni bili spremni prepustiti Muslimanima.

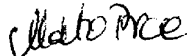
Na kraju želim reći da je došlo krajnje vrijeme da se postrojbe HV-e, koriste kaoko treba. Mora se znati gdje odlaze, koliko će ostati i tko će ih mjenjati na terenu. To od mene zahtjeva služba za PD, kao i svi pripadnici naše postrojbe, koji su spremni dati život za hrvatsku državu i hrvatski narod, a što polako počinje biti rijetkost. U njihove redove uvrštavam sve postrojbe HV-e. Kao napomenu bih istakao ono što je svima poznato, a što se sve intezivnije čuje, a to je da naši vojnici pričaju da su oni ovdje samo most koji će gaziti "mamini i tatini sinovi" i koji će uživati u svemu što su hrvatski narod i hrvatski Borci stvorili u ovom domovinskom ratu.

Molim Vas da u interesu hrvatskih vojnika i cijelog hrvatskog naroda, vodite o tome računa, kako bi nestalo ogorčenja kod istinskih branitelja hrvatske države i hrvatskih interesa.

S štovanjem,

POM. ZAP. 1. MTB za PD

Mato Prce

MP/SL

DOSTAVITI:

- pom. Zap. 5.gbr za PD

- Zap. 1, mtb

- pom. Zap. 1. mtb za PD

Ⓞ pismohran

GS HVO

Nr. br. 02-1/1-01-2639/93

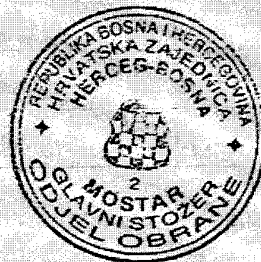
Poradi već djelovanja
republicanaca i postrojbe

d/r. Izj. br. "KB"

n/r. Hoo. UVP #10

Za napredak

1. vojui obveznici Jozo Žarka Sulić i Martin Bozanda, dodjeljeni za ispunjeće 1. bojno br. "KB" čitluk odmah udaljeni iz sastava bojni i br. "KB" čitlu. Odjel obrane će ih raspoređivati prema važećim propisima
2. Postrojba iz RH "Jelou" koja se uzlazi na teritoriji zone odgovornosti br. "KB" čitluk udaljeni sa teritorije RH i vratiti na ter. RH.
3. Tačku 4. realizirao Zajedništvo br. "KB" brigadnom VP, a tačku 2 (dva) ove zajednici UVP #10
O izvršenju ove zajednici znanost me obavijesti

Zajednik
GS HR HB
9.501
Slobodan Prorok
Nehadun Prorok

HA
G.S. NOV - 12. 11. 92
of. br. 1168-92
Dok. br.

Obavijest
vojno tajna
Hrvatska vojska

Arhivski dokument
MIB motar "Renault"
ZAPOUZED

- upućiti RIK
Zap. of. SB.

1. Izvršite vijećanje oduzetog MIB motara "Renault" u Arhivu Komandantstva.
2. Udaliti izvršite uhićenje Gorana Vrećgarca pripadnika PIN. vojske je jedan od povelica ubitka.
3. Izvršite slupno na prostoru odmah a u slučaju nastaje je 18. 11. 92. do 23⁰⁰

general - brigada
Hrvatska vojska

VII. RANJENICI A BiH, RANJENICI MUSLIMANI – BOŠNJACI

PONAŠANJE HVO-a

PONAŠANJE A BiH

Već sam objavio popis ranjenika A BiH i ranjenih civila Muslimana – Bošnjaka koji su prevezeni preko teritorija koji je bio pod kontrolom HVO u BiH.

Taj je broj veći od 10.000 (deset tisuća).

I taj se podatak odnosi samo na Splitski Klinički Centar.

Tko ih je prevezao, u čijim automobilima, tko je platio vozače i benzin, a tko je platio liječenje?

Hrvati !!

O pomoći u lijekovima i ostalom objavio sam dokumente.

Da li je zbrinjavanje ranjenika Muslimana prestalo kada je A BiH napala HVO, protjerala stanovništvo i čistila Središnju Bosnu od Hrvata?

Nije.

D-1

HVO-helikopter ne može, ne smije letjeti nisko, jer Muslimanske oružane snage (MOS) – tj. A BiH, pucaju na svaku takvu letjelicu iako je vidljivo istaknut znak Crvenog križa.

D-2

Da je tvrdnja iz dokumenta D-1 točna, posvjedočuje dokument D-2 .

Komandant III.K. A BiH Enver HADŽIHASANOVIĆ potpisuje ga 19.09.1993. godine, a u tih mjesec dana između D-1 i D-2 ista je situacija.

On govori o planiranim b/d (borbena dejstva) koja izvode jedinice njegovog korpusa. U Lašvanskoj dolini – u VITEZU, protiv HVO-a i Hrvata.

„*Planirana dejstva*“ jest napad, ofanziva, a svi svjetski mediji prenose „*objektivna saznanja*“ da Hrvati (HVO) napadaju A BiH.

Snaga već oblikovane MATRICE o „žrtvi“ – Muslimanima, ne dopušta istinit i točan uvid u činjenice. Njegovi helikopteri trebaju pomoći u izvlačenju ranjenika A BiH, a hrvatske helikoptere treba uništiti i „*ni u kom slučaju ne dozvoliti slijetanje* –...“

To da su to (a uvijek je bio samo jedan) helikopteri Hrvatske vojske još je jedna od niza laži kojima se tada hranio domaći i inozemni medijski prostor.

Većina tih laži zadržala se i do danas, a ja pišem i tvrdim, ma koliko se dugo zadržala, bila je i ostala laž, obična i providna laž.

D-3

Ovako radi Hadžihasanović, a ovako radi HVO i ovako radi Praljak.

05.09.93. Slobodan Praljak diže helikoptere da preveze ranjenu Muslimanku, liječnicu Almiru Čandžić, u Split.

D-4

Bez komentara.

D-5

A ja čitateljima ovih stranica kažem da su dijete Haris Silajdžija i obitelj dobili hrvatsko državljanstvo i da im je hrvatska država u vrijeme rata platila liječenje u inozemstvu. Isto je i s ostalima s popisa, a tamo su četiri muslimanska prezimena, i dvije su obitelji, a ima i Srba.

A Praljak imao je ovlasti i pomogao jest, da dobiju državljanstvo RH.

I pred kim bih se ja trebao stidjeti i kome bih se ja trebao ispričavati i zašto?

D-6 ČINJENICE POTVRĐENE IZVJEŠĆIMA SPABAT-a UN

- 01.09.1993. Iz muslimanske bolnice u Istočnom Mostaru UNPROFOR (SPABAT) prevezao je 34 (tridesetčetiri) ranjena borca A BiH na teritorij pod kontrolom HVO-a u Međugorju, odakle su s dva helikoptera A BiH otišli gdje su htjeli.
- 04.09.1993. Loše vrijeme spriječilo je daljnju evakuaciju.
- 06.09.1993. Na isti način prevezen je i zbrinut 31 (tridesetjedan) ranjenik A BiH.
- 07.09.1993. Prihvatili smo i zbrinuli troje djece s majkama iz Jablanice. Muslimani – Bošnjaci.
- 08.09.1993. Na isti način kao i ranije, prevezeno je 38 (tridesetosam) ranjenika A BiH iz Istočnog Mostara.
- 12.09.1993. Na isti način kao i ranije, prevezeno je 38 (tridesetosam) ranjenika A BiH iz bolnice u Istočnom Mostaru.

A njihovi napadi, njihova ofanziva „*Neretva 93*“ nije prestajala - „*do Neuma i do Ploča*“ kako je to tražio njihov zapovjednik Sefer Halilović.

Pitajte zapovjednike SPABAT-a, provjerite.

D-7, D-8, D-9

HVO i njegov zapovjednik Glavnog stožera ispunili su svaki dogovor, ne samo o ranjenicima, koji je postignut s A BiH.

A što se tiče ranjenih Muslimana, daleko, daleko više nego što to određuje Ratno humanitarno pravo. A BiH izigrala je svaki postignuti dogovor s HVO-om, pa i o puštanju ranjenika s Istočne strane Mostara, ranjenika HVO-a.

I onda opet pošalju helikoptere koje IZIGRANI i PREVARENI i ogorčeni roditelji BLOKIRAJU.

Ali, sada više nikoga ne interesira ono što je bilo dogovoreno i nikoga nije briga što najviši zapovjednici A BiH lažu i varaju i TRAŽE „*rušenje helikoptera HV*“.

Sada je samo problem SMIRITI VIKU i galamu Alije Izetbegovića i ostalih, jer su, eto, zločesti Hrvati „*ZAROBILI*“ helikoptere A BiH, koja je, usput budi rečeno, nenaoružana.

Ista MATRICA – „žrtva“ ne može biti kriva, a i lakše je PRISILJAVATI SLABIJU stranu na beskrajna popuštanja.

A pravda, a istina, a IZIGRANI dogovor, a prevareni roditelji?

Koga to interesira.

Poslato u T. Grad u 19.13. ^h, 09.08.1993.
~ Vitez preko T. Grada ~

chick.

END

R BIH HZ HB HVO
I OZ S/Z HERCEGOVINE
Br:01-2203
Prozor, 09.08.1993.god.

OBRANA
VOJNA TAJNA

Odgovor na zahtjev,
molbu.-

IZM OZ S/B VITEZ
Brig."K.Tomislav" - T.Grad

U svezi s zahtjevom Ivana Drmicc dajemo Vam odgovor:

- A. CCinimo sve ssto mozzemo oko osiguranja helikoptera za prebacivanje iz Viteza tessko ranjenih Ante Drmicc i Vlade Sikiricc.
- B. Magla onemoguccava visoki let, a nisko letjeti je opasno zbog djelovanja snaga MOS-a.
- C. CCim se stvore uvjeti osigurat cce se prebacivanje ranjenih.

Zapovjednik GS HVO
general-bojnik
Slobodan Praljak

D-2

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
KOMANDA 3. KORPUSA
Str. pov. br. 02/33-2153
Zenica, 19.09.1993. godine

ODBRANA REPUBLIKE

VOJNA TAJNA
STROGO POVJERLJIVO

U R G E N T !

Naredjenje,
- dostavlja -

333. bbr,
305. bbr, 7. Mbbr
27. Kbbr, 17. Kbbr,
308. bbr, 306. bbr,
325. bbr, OpSO Zenica

Dana 19.09.1993. godine helikopter RV A R BiH plavo-bijele boje sa oznakom crvenog krsta ce letjeti iznad vase zone odgovornosti u cilju prevozenja ranjenika. Ovi helikopteri ce letjeti i narednih dana sve dok se izvode planirana b/d u Lasvanskoj dolini. Uporedo s ovim letovima preko UNPROFOR-a je najavljen let helikoptera Hrvatske vojske najvjerojatnije obojeni maskirnom ili nekom drugom bojom koji nije odobren od Armije R BiH.

Na osnovu provjerenih podataka saznajemo da se ovim helikopterom dovlaci pojačanje u z/s i MTS-u.

Na osnovu ovih saznanja,

N A R E D J U J E M

1. Odmah obarati helikoptere Hrvatske vojske.
2. Ni u kom slucaju dozvoliti slijetanje helikoptera Hrvatske vojske u rejon Lasvanske doline.
3. U slucaju obaranja helikoptera HV odmah izvjestiti ovu komandu.
4. Strogo voditi racuna da se ne progriješ prilikom identifikacije helikoptera pa da se umjesto helikoptera HV ne obori helikopter Armije R BiH.
5. Takodje voditi racuna prilikom leta helikoptera u predvečerje i rano zoru kada postoje realni uslovi za maskiranje i izne-
nadenje.

K O M A N D A N T
Enver Hadzihasanovic

D-3

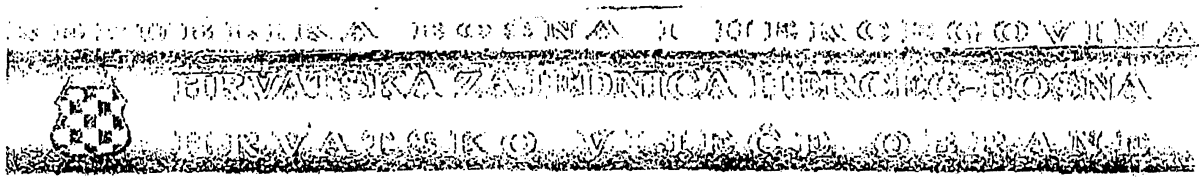
1001
Jundak
1034

FROM *****
TOTAL PAGE : 001

WITH G3 STANDARD SEP.06.93 2:29P
FAILURE PAGE : NONE

49 69 253151 PHINBERT IMPORT-EXPORT GMBH

541 P01 06.09.93 13:5

GLAVNE STOŽER HVO
Ur.broj: 02-2/1-01-2338/93
ZM Čelik, 06.09.1993.god.

Odobreno!

Zamolba za prijevoz
helikopterom--

OS HRZ Zagreb

Molimo Vas da izvršite prijevoz teškog ranjenika Almira Čandžić (Čijačica) rođen 1947god. Dg. status post amputacione humeri dex, Vulus explosivus abdomenis.

Zbog težine ranjavanja potrebno je pravesti iz Mostara (Mostarsko blato) KBC Zagreb. *Prof. Praljak*

Sa štovanjem!

ZAPOVJEDNIK GS HVO
Prof. Praljak
general-bojnik
Slobodan Praljak

FROM 49 69 253151
TOTAL PAGE : 001

WITH G3 STANDARD SEP.06.93 2:36P
FAILURE PAGE : NONE

D-4

HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG-BOSNA
SLUZBA ZA ZBRINJAVANJE RANJENIKA
MOSTAR, 11.09.1993.godine
Br:02-5/3-39/93

POMOCNIK PREDSTOJNIKA OO HR HB
SEKTOR ZA ZDRAVSTVO
n/r brigadir dr Ivan Bagaric

Predmet: Izvjesce o preuzimanju djeteta (razmjena) muslimanske
nacionalnosti i njegova evakuacija za Split glede daljnjeg
lijecenja

Dana 11.09.1993.godine po zapovjedi nacelnika Kontrolno-insp.
sluzbe pri Sektoru za zdravstvo dr Ive Sandrka, a po zapovjedi
gosp.generala Praljka, bio sam u pratnji kao lijecnik bolesnog
djeteta (leukemija u remisiji) Silajdzija Harisa, starog 4,5
godine i njegove majke Silajdzija Enise i mladjeg brata starog
2 godine, sa lokaliteta Ratna bolnica "Rama" Rumboci za Split.
Majku i djecu iz Bugojna prevezli su UNPROFOR i Evropski proma
traci.Gosp.Rudy Gerritsen iz Nizozemske (540509115) te gosp.
David MacIver iz Kanade (1496)- Evropski promatraci, predali s
mi djecu i majku u prisustvu gosp.Tomica u 14:30 h.
Samoj predaji prisustvovala je i ekipa HTV-a koja je ovjekovij
cila taj moment.
Za Split smo krenuli u 14:45h gdje smo stigli u 18:15h.
U KBC Firule Split preuzeo ih je i smjestio dr Skrabic.

STR.SURADNIK SLUZBE ZA
ZBRINJAVANJE RANJENIKA
dr Pero Maric

PERO DR. MARIC
LIJECNIK OPCE MEDICINE
DOCTOR MEDICINAE UNIVERSA

KLINIČKI BOLNIČKI CENTAR SPLIT

58000 SPLIT, Spinčićeva 1

HRVATSKA

Telefon: (058) 515-055

Telefax: 365-738

1142-927
CLINICAL HOSPITAL SPLIT

58000 SPLIT, Spinčićeva 1

CROATIA

Telephone: (058) 515-055

Fax: 365-738

Split-29.10.1993.g.

POTVRDA

kojim se potvrđuje da su niže navedena djeca žrtve rata, koja su na liječenju u KBC Split, po odluci više medicinske komisije preporučena za nastavak liječenja u inozemstvu.

Naime, svi su primljeni kao hitni slučajevi s ratnih terena, bez osobne dokumentacije. Obzirom da liječenje moraju nastaviti u inozemstvu, neophodna im je putovnica. Stoga Vas molimo, izdajte im putovnice, kako bi sutra postali zdravi građani.

Navedeno se odnosi za:

1. ALEKSANDRA VUJICA s obitelji,
2. IVANA MARTIĆ s obitelji,
3. HARIS SILAJDŽIĆ s obitelji,
4. MERSIHA VELEDAR s obitelji,
5. GORAN BOŠNJAK s obitelji,

Civil - žrtva rata, odrali:

1. FRANCIKA MARTIĆ s dvoje djece.
2. SENAD ZEC

Pripadnici Armije BiH i HVO:

1. MARIN BAČIĆ
2. BERNARD MATOŠEVIĆ
3. ZORAN KASALO
4. SPASOJE JEREK
5. FIKRET HODŽIĆ

Unaprijed hvala!

GLAVNA SESTRA:

M. Županović, vms

RAVNATELJ:

Mr.sc.dr. G.Dodig

D-7

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO HR HB

Ur.br. 022/101 320/93

Mostar, 29.10.1993.

-SPABAT-MEĐUGORJE
-Komisiji za razmjenu
4.Korpusa

Odgovor na pismo

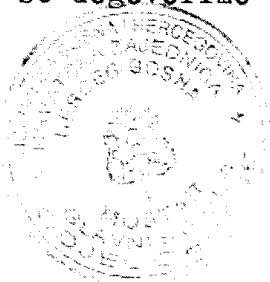
Helikopteri su u Međugorju pod zaštitom UMPROFOR-a i VP HVO. Do blokiranja helikoptera došlo je zbog neispunjenja obaveza muslimanske strane koje se odnose na puštanje zarobljenika HVO u skladu s dogovorom Ganić-Silajdžić , a po spisku MOCK.

Usprkos dogovoru o evakuaciji ranjenika revoltirane obitelji i rodbina zarobljenih pripadnika HVO je blokirala uzletišta.

Pored našeg uvjeravanja ne žele pustiti helikoptere na miran način, na upotrebu sile u ovom trenutku nismo spremni.

Da bi ovu situaciju pomakli s mrtve točke predlažemo da istodobno muslimanska strana izvrši oslobađanje zarobljenih pripadnika HVO po popisu MOCK i prijašnjem dogovoru, te evakuaciju svojih ranjenika bez obzira o kojem se broju radi, uz potpunu garanciju sigurnosti svih ranjenika i pratećeg osoblja.

Predlažemo da Komisija za razmjenu muslimanske strane dođe u Međugorje da se dogovorimo oko tehničkih detalja.

GLAVNI STOŽER HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

D-8

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO HR HB

Ur. br. 02-21101-3210/93

Mostar, 29.10.1993.

OBRANA
SLUŽBENO

-SPABAT-MEDUGORJE
-UMPROFOR-KISELJAK
n/r gen. BRIKEMON

Štovani gospodine generale

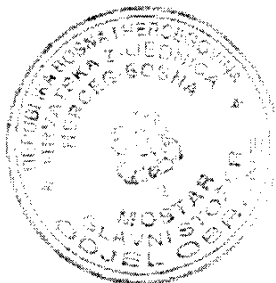
Glede naših jučerašnjih razgovora a u svezi davanja odobrenja muslimanskim helikopterima da odlete iz Medugorja, moram Vas izvjestiti da uz sve napore koje sam poduzeo žene i roditelji zarobljenika koji su trebali biti razmjenjeni, a nalaze se u muslimanskim zatvorima, ne dozvoljavaju da helikopteri odlete.

Jedino rješenje bila bi mi upotreba sile, na što u ovom trenutku nisam spreman.

Žene i roditelji traže istodobno oslobađanje zarobljenika i puštanje ranjenika.

I dalje ću pokušavati uvjeriti ih da puste helikoptere, a o eventualnom uspjehu bit će te pravovremeno obavješteni.

Sa štovanjem!

GLAVNI STOŽER HVO

Slobodan Praljak
general

Slobodan Praljak

D-9

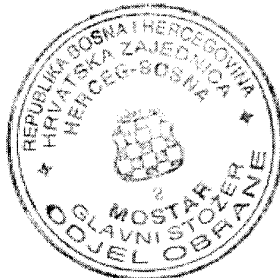
UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEGOVINA

GLAVNI STOŽER HVO
Ur.br. 02-211-01-34493
Mostar, 30.10.1993.

S P A R A T
za gen. BRJQNEMOTA

1. General Praljak ne vezuje puštanje dva helikoptera muslimanske vojske s razmjenom zarobljenika, to sam Vam rekao na sastanku i tako sam i radio.
2. General Praljak želi što mu se ne vjeruje da puštanje helikoptera jedino moguće ako silom odstrani s piste obitelji zarobljenika.
3. Ako želite gospodine generale mogu maknuti vojnu policiju HVO koja zajedno sa SPARATOM čuva helikoptere pa neka SPARAT osigura polijetanje.
4. Jednostavno rečeno pokušao sam sve, civili nisu pod mojim zapovjedništvom i uvjeriti ih ne mogu.
5. Sutra, u nedjelju popodne, vraća se ge. Petković, prepustit ću mu slučaj.

Tel. 058 365 -249

GLAVNI STOŽER HVO

Slobodan Praljak
general
Slobodan Praljak

VIII. MEĐUNARODNO HUMANITARNO RATNO PRAVO

D-1

Koncem ožujka ili početkom travnja 1992. godine IPD-odjel MORH-a /Odjel za Informativno psihološku djelatnost/, kojim odjelom sam ja rukovodio, tiskao je u suradnji s Međunarodnim Komitetom Crvenog Križa (MKCK) knjižicu „*PRAVILA PONAŠANJA ZA BORCE*“.

Sredinom ožujka vratio sam se iz Sunje, preuzeo dužnost u MO i odmah smo tiskali priručnik, čim smo se uspjeli obraniti i čim smo bili u mogućnosti ozbiljnije organizirati MO.

“*PRAVILA PONAŠANJA ZA BORCE*“ tiskana su u otprilike 100.000 primjeraka i tvrdim da je svaki pripadnik HV-a dobio svoj primjerak.

Ako želimo biti matematički precizni, onda gornja tvrdnja ne može biti točna, ali u uobičajenim načinima izricanja tvrdnji, ona je istinita.

Ta je knjižica već u svibnju 1992. dijeljena i borcima HVO-a jer smo im poslali primjerke – broja se više ne mogu sjetiti.

Kako je odjel IPD MORH-a imao svog predstavnika, člana u svim postrojbama HV do razine satnije, kao pomoćnika zapovjednika postrojbe, ta se knjižica morala proučiti na svim razinama vojnog ustroja.

D-2

HB tiskala je letak na istu temu – Pravila za ponašanje u oružanom sukobu – u suradnji sa MKCK.

D-3

01. listopada 1992. godine uputio sam opširno pismo u sve operativne zone HV, Hrvatskoj ratnoj mornarici, Hrvatskom ratnom zrakoplovstvu i Protuzračnoj obrani sve do razine satnije, kako bi pročitali, proučili i EDUCIRALI PRIPADNIKE HV o tome što se ne smije činiti u ratu.

Nema smisla komentirati, pa čitatelja molim da dokument pročita.

Napomena:

Pogrešno bi bilo zaključiti da su navedena kršenja zakona usmjerena nacionalno, samo prema Srbima. Upravo obratno, u to vrijeme „primirja“, a zbog mnogih faktora, povećava se broj prekršajnih i kaznenih djela unutar postrojbi.

D-4

Međunarodno humanitarno ratno pravo bilo je u odjelu koji sam vodio stalna i tema i briga svih mojih suradnika.

Ne mogu sve, ali vam stavljam na uvid još jedan dokument od 17.05.1993.godine.

D-5

U to vrijeme, 26.09.1993. godine ofanziva A BiH na HVO bila je maksimalnog intenziteta.

Nakon što su Muslimani i Srbi potpisali Sporazum o nenapadanju u ljeto 1993., A BiH krenula je na 200 km širokom frontu prema HVO-u i Hrvatima.

Ali o tome sam već predočio sve važne dokumente u ranijim knjigama.

U više nego nezavidnoj vojnoj situaciji – ogromna prednost napadača u ljudstvu, i sa svim problemima s kojima je bio opterećen vojni ustroj HVO-a, mi smo – ja sam nastavio praksu kontinuirane edukacije boraca o Međunarodnom humanitarnom pravu.

D-6 (I)

D-6 (II)

D-6 (III)

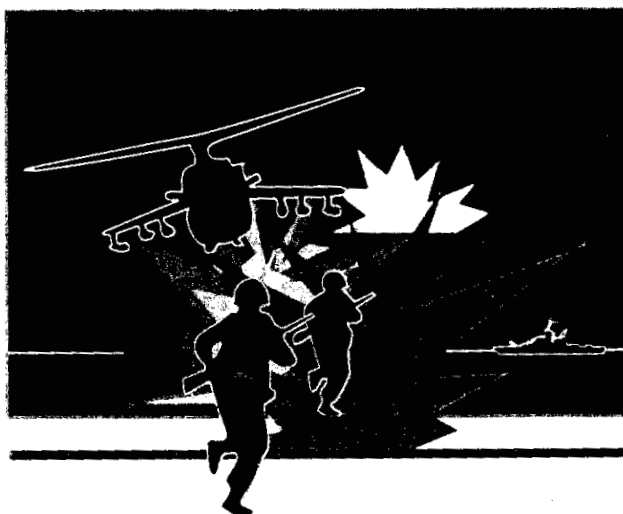
Vojna obuka koju smo i u takvim ratnim uvjetima prakticirali i izvodili, maksimalno koliko je to bilo moguće, uvijek je u sebi sadržavala „*PROGRAM VOJNE OBUKE I ODGOJ VOJNIKA*“.

A odgoj sadržavao je i učenje o moralnom vojniku i moralnom postupanju a u to je bilo uključeno i Humanitarno ratno pravo.

Napomena:

Svaki je pripadnik HV i HVO bio upoznat s Humanitarnim ratnim pravom i znao je da ima i pravo i obvezu odbiti svaku zapovijed (usmenu ili pismenu) koja bi zahtijevala počinjenje nekog zločina. Imao je i obvezu prijaviti onoga tko bi mu dao takvu zapovijed višem u zapovjednom lancu.

PRAVILA PONAŠANJA ZA BORCE

PRAVILA PONAŠANJA ZA BORCE

Međunarodni komitet Crvenog križa (MKCK)
19, avenue de la Paix
CH-1202 Genève, Suisse

PRAVILA BORBE

1. Borite se samo protiv boraca.
2. Napadajte samo vojne ciljeve.
3. Poštedite civile i civilne objekte.
4. Ograničite razaranja isključivo na ono što zahtijeva vaš zadatak.

BORCI

Poštujte ovaj znak!
On štiti:

- ranjenike i bolesnike;
- medicinsko osoblje i osoblje Crvenog križa;
- vozila hitne pomoći i konvoje pomoći Crvenog križa;
- bolnice, stanice za prvu pomoć i objekte Crvenog križa.

RANJENI PROTIVNICI NA BOJIŠTU

1. Pokupite ih.

2. Pružite im pomoć.

3. Predajte ih svojem pretpostavljenom ili najbližoj medicinskoj ekipi.

4. Poštujte medicinsko osoblje i objekte.

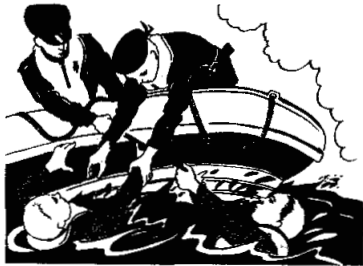

PROTIVNIČKI RANJENICI I

1. Štitite ranjenike, bolesnike i brodolomce (kao i zrakoplovno osoblje).

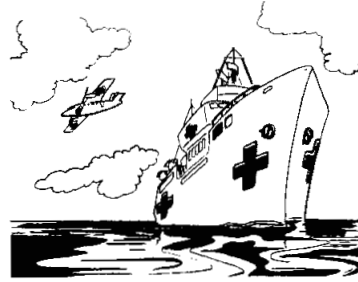

2. Potražite ih i sakupite nakon svakog okršaja.

BRODOLOMCI NA MORU

3. Štitite civilne čamce koji spašavaju ranjenike i brodolomce.

4. Poštujte brodove-bolnice i medicinske avione obilježene znakom Crvenog križa.

ZATOČENI PROTIVNICI

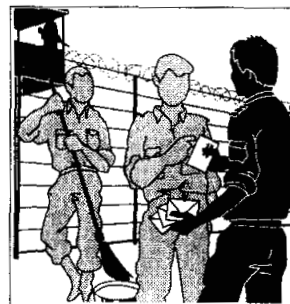
1. Poštedite ih.

3. Predajte ih svojem pretpostavljenom.

2. Razoružajte ih.

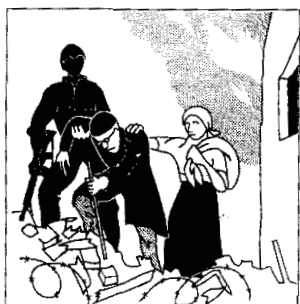
4. Postupite s njima humano. Njihove obitelji moraju biti obaviještene o njihovom zatočenju.

CIVILI

1. Poštujte ih.

2. Postupite humano s onima koji su u vašoj vlasti.

3. Štitite ih od nasilja. Odmazda i uzimanje talaca su zabranjeni.

4. Poštujte njihovo vlasništvo, ne oštećujte ga i ne kradite.

MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO

U vrijeme rata određena pravila se moraju poštivati, čak i kada je neprijatelj u pitanju. Ova su pravila sadržana uglavnom u četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine i Dopunskim protokolima uz ove Konvencije iz 1977. godine.

Do srpnja 1993, 181 država potpisala je Ženevske konvencije; 125 država su potpisnice I-og, a njih 116 II-og dopunskog protokola. Kao potpisnik Ženevskih konvencija i njihovih Dopunskih protokola, vaša država je obvezna poštivati ove međunarodne ugovore.

Ovi ugovori zasnovani su na zamisli o poštivanju svakog pojedinca i njegovog dostojanstva. Osobe koje ne sudjeluju direktno u okršajima ili koje se ne bore zbog bolesti, ranjavanja ili iz nekog drugog razloga, moraju se poštivati i štititi od posljedica rata; nastradalima se mora pomoći i o njima brinuti bez diskriminacije. Posebice se moraju štititi bolnice, medicinsko osoblje i konvoji, kao i osoblje, objekti i oprema Crvenog križa.

Ženevske konvencije štite:

Ranjene i bolesne pripadnike oružanih snaga na bojištu i sanitetsko osoblje (I Konvencija).

Ranjene i bolesne pripadnike oružanih snaga na moru i brodolomce (II Konvencija).

Ratne zatočeničke (III Konvencija).

Gradanske osobe u vlasti neprijatelja ili na okupiranim područjima (IV Konvencija).

Član 3, koji je zajednički za sve četiri konvencije, odnosi se na unutarnje sukobe i obvezuje na humano postupanje sa svim osobama koje ne sudjeluju u sukobu ili koje to više ne čine. Ta odredba osobito zabranjuje nehumane postupke, uzimanje talaca, mučenje i izvršenje smrtnih kazni bez suđenja i nalaže da se suđenja moraju odvijati uz sva propisana jamstva.

Dopunski protokoli detaljnije se bave međunarodnim (Protokol I) i unutarnjim sukobima (Protokol II). Tijekom sukoba mora se praviti razlika između civilnih objekata i vojnih ciljeva.

MKCK

- Države potpisnice Ženevskih konvencija dužne su:
- brinuti o ranjenicima podjednako, bez obzira na to da li se radi o prijateljima ili neprijateljima;
  - poštivati fizički integritet, čast, dostojanstvo, obiteljska prava, kao i moralna i religiozna uvjerenja svakog pojedinca;
  - zabraniti mučenje i nehumane postupke, izvršenje smrtne kazne bez propisanog suđenja, istrebljenje, deportacije, uzimanje talaca te pljačkanje i razaranje civilne imovine;
  - omogućiti delegatima Međunarodnog komiteta Crvenog križa da posjećuju zatočeničke i da s njima nasamo razgovaraju.

Međunarodni komitet Crvenog križa, sa sjedištem u Ženevi (Švicarska) je osnivačko tijelo Pokreta Crvenog križa i Crvenog polumjeseca.

Kao neutralni posrednik u slučaju oružanih sukoba, ICRC nastoji, na svoju vlastitu inicijativu ili na temelju Ženevskih konvencija, pružiti pomoć i zaštitu žrtvama međunarodnih i građanskih ratova, kao i unutarnjih nemira i napetosti, doprinoseći tako miru u svijetu.

Kao inicijator i promicatelj Ženevskih konvencija, Međunarodni komitet Crvenog križa je čuvar Međunarodnog humanitarnog prava.

POSJETE ZATOČENICIMA

Posjete MKCK-a imaju za cilj utvrđivanje fizičkih i psihičkih uvjeta zarobljeništva i postupanja sa zatočenicima.

MKCK-a u slučaju potrebe predlaže vlastima koje drže zatočeničke mjere za poboljšanje uvjeta zatočeništva.

Izveštaji koje MKCK-a piše nakon posjeta mjestima na kojima se drže zatočeničke, strogo su povjerljivi i ne smiju se objavljivati.

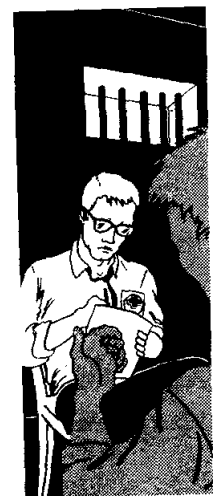
Kod unutarnjih sukoba, izvještaji se predaju vlastima koje drže zatočeničke i vlastima država iz kojih potječu zatočeničke.

U međunarodnim sukobima izvještaji se predaju vlastima koje drže zatočeničke kao i vlastima zemalja iz kojih potječu zatočeničke.

PRECIZNI KRITERIJI

Bilo da se radi o situaciji koju pokrivaju Ženevske konvencije ili ne, u svojem djelovanju u korist zarobljenika MKCK-a primjenjuje iste kriterije, tj.:

- njegovi delegati moraju imati pristup svim zarobljenicima i mora im biti omogućeno da s njima razgovaraju slobodno i bez svjedoka;
- delegati moraju imati pristup svim mjestima gdje se zarobljenike drži i mora im biti omogućeno da posjete ponavljaju;
- moraju im se dostaviti popisi svih osoba koje treba posjetiti (ili im se omogućiti da takve popise sastave na licu mjesta).

HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG-BOSNA

VOJNICIMA I DUŽNOSNICIMA

PRAVILA ZA PONAŠANJE U ORUŽANOM SUKOBU

MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRIŽA

U vrijeme rata određena humanitarna pravila moraju se poštivati, čak i kada je u pitanju neprijatelj. Ova pravila određena su Ženevskom konvencijom.

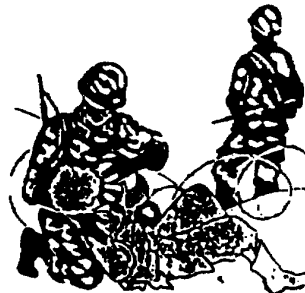
B O R C I !

1. Borite se jedino protiv naoružanog neprijatelja
2. Napadajte samo vojne ciljeve
3. Poštedite civilne osobe i objekte
4. Razarajte samo ciljeve zacrtane vašim planom

Obzirom na neprijateljske borce koji se predaju

1. Ne ubijajte ih! Razoružite ih!
2. Postupajte s njima čovječno!
3. Izručite ih pretpostavljenima!

Obzirom na ranjene neprijateljske vojnike

1. Pružite im prvu pomoć!
2. Izručite ih pretpostavljenima!
3. Izručite ih najbližem medicinskom osoblju!

Obzirom na civile:

1. Poštujte ih! Postupajte čovječno!
2. Ne maltretirajte ih!
3. Ne oštećujte i ne kradite njihovu imovinu!
4. Ošveta i uzimanje talaca strogo su zabranjeni!

Obzirom na posebne oznake ljudi i objekata:

1. Poštujte osobe, čuvajte i ne ulazite u objekte s ovim oznakama
2. Pustite osobe s ovim oznakama izvršavati zadatke
3. Ne ometajte vozila s ovim oznakama!
4. Ovo vrijedi ako ne dobijete drugačija naređenja.

D-3

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
41000 ZAGREB
UPRAVA ZA IPD

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
UPRAVA ZA IPD
KLASA: 804-04/92-02
UR-BROJ: 5120-25-92-852/3

Zagreb, 1. listopada 1992.

IPD SLUŽBAMA SVIH
OPERATIVNIH ZONA, HRM, HRZ I PZO
(proslijediti do IPD satnija)

I N F O R M A C I J A

O UČESTALOSTI KAZNENIH DJELA PRIPADNIKA HRVATSKE VOJSKE

U posljednje vrijeme, naročito u razdoblju nakon prestanka borbi i izravnih ratnih djelovanja na teritoriju Republike Hrvatske, došlo je do povećanja broja kaznenih djela koja su učinili pripadnici HV-a, ili osobe koje su nedavno demobilizirane.

Porast broja krivičnih djela zabrinjavajući je, jer se radi o razmjerno velikom broju s trendom stalnog porasta. Zabrinutost povećava činjenica da pretežu teška krivična djela s teškim posljedicama, za koja su zakonom zapriječene stroge kazne.

U većem broju slučajeva zamijećeno je da su se počinitelji ovih djela odlučili na njihovo izvršenje bez pravog, ili čak bez ikakvog razmišljanja, da nemaju kritički odnos prema učinjenom, da izostaje moralna komponenta, da nema križnji savjesti, čak i da nedostaje svijest o nedopuštenosti tih djela, pogotovo o težini posljedica i težini propisane kazne.

Ne upuštajući se u pronalaženje i utvrđivanje uzroka takve pojave, potrebno je odmah i bez odlaganja otpočeti preventivnu djelatnost u postrojbama HV-a. Najmanje što se može učiniti je upoznati vojnike s nekoliko bitnih činjenica na koje su možda djelomično zaboravili zbog svojih aktivnosti u ratu, ili su zbog ratnih događaja stekli pogrešan dojam da ove nisu više važne. Osim toga, treba nastojati na poštivanju vojničke stege, posebno na poštivanju zapovijedi koje se tiču nošenja i uporebe oružja i eksplozivnih sredstava.

Prije svega svaki pripadnik HV-a mora znati dvije osnovne stvari:

1. Hrvatska vojska borila se i pobijedila u ratu u kojem je Hrvatska oslobođena te u kojem je prvi puta u mogućnosti uspostaviti svoju demokratsku državu. Prvi i osnovni uvjet postojanja i djelovanja takve države je v l a d a v i n a p r a v a. Zbog toga nitko, pa ni sadašnji, ni bivši pripadnik HV-a ne može nekažnjeno kršiti njezine zakone i propise.

2. Svojim sudjelovanjem u ratu za oslobodenje zemlje, svojom hrabrošću, požrtvovnošću, zaslugama i osobnom žrtvom, nitko nije stekao mogućnost da mu kazna za učinjeno krivično djelo bude ublažena, a kamoli da mu bude oprašteno.

U odnosu na rečeno pod točkom 1. svaki hrvatski vojnik mora znati da je čitav ovaj rat sa svim svojim žrtvama imao smisla samo ondaj ako je time omogućeno uspostavljanje nacionalne, slobodne i u svakom pogledu bolje države od one koja je srušena. U takvoj državi mora postojati, a mora se i braniti osobna sigurnost građana i nepovredivost privatne i društvene imovine. Ako Hrvatski vojnik u svojoj vlastitoj državi, uspostavljenom njegovom hrabrošću i požrtvovnošću, te hrabrošću, zdravljem i životima drugih, čini djela kojima ugrožava osnovne vrijednosti takve države, time dovodi u pitanje njezino djelovanje, gubi vlastito dostojanstvo i omalovažava žrtvu onih koji su poginuli, ili ostali trajni invalidi.

U odnosu na rečeno pod točkom 2. treba znati da zakon ne predviđa mogućnost da nekome bude oprašteno kazneno djelo, te da bude oslobođen od kazne, zato što je prije toga učinio neko dobro ili veliko djelo. Zakon do duše daje mogućnost da se neka zasluga uzme u obzir pri odmjeravanju kazne, kao tzv. olakotna okolnost. No, kada se znada su okviri moguće kazne za svako pojedino kazneno djelo postavljani izuzetno široko, takva olakotna okolnost može u konačnoj visini kazne biti neprimjetna, ili gotovo beznačajna.

Primjećeno je da je veliki broj upravo onih najtežih krivičnih djela koji su počinili pripadnici HV-a ili netom demobilizirane osobe, učinjen uz sudjelovanje triju čimbenika:

- a) POD UTJECAJEM ALKOHOLA,
- b) UZ UPORABU ORUŽJA ILI PRIJETNJU ORUŽJEM,
- c) DJELOVANJEM U GRUPI.

Upravo navedena tri čimbenika dovode učinioce takvih krivičnih djela u još teži položaj, nego što je inače položaj počinitelja takvih djela. Krivični zakon smatra da su krivična djela učinjena uporabom ili prijetnjom oružjem, kao i ona izvršena u grupi te ž i o b l i k k r i v i č n i h d j e l a. Zato za sva ta djela zakon predviđa i znatno strože kazne, od onih koje su predviđene za istovrsna djela, ali učinjena bez uporabe oružja i bez sudjelovanja više osoba.

Utjecaj alkohola suprotno uvriježenom vjerovanju velikog broja neupućenih osoba, nije okolnost koja može nekoga ispričati za ono što je učinio pod utjecajem alkohola. Naprotiv, kod nekih vrsta krivičnih djela, kao što su npr. krivična djela ugrožavanja javnog prometa, okolnost da je počinitelj bio pod utjecajem alkohola, čini takvo krivično djelo težim te je za njega propisana i stroža kazna.

Saznanje i svijest o težini pojedinih krivičnih djela i težini zapriječenih kazni može utjecati na smanjenje kriminaliteta. Iako se često smatra da su osnovne stvari s područja krivičnog prava svima poznate, praksa pokazuje da to nije tako. Zato su česti slučajevi zaprepaštenja pojedinca koji je učinio neko teško krivično djelo, smatrajući da je to što čini jedva kažnjivo. Saznanje da zakon za takvo djelo predviđa npr. najnižu moguću kaznu od 3 ili čak 5 godina zatvora, djeluje porazno. Zato je vrlo vjerojatno, da se dobar dio takvih osoba ne bi ni odlučio učiniti takvo kazneno djelo, da

su bili svjesni da će kazneno odgovarati, i obzira na svoju pripadnost HV-u, bez obzira na svoje ratne zasluge, te da je ono što čine zakon označio kao posebno težak oblik krivičnog djela i zato predvidio posebno strogu, višegodišnju kaznu zatvora.

Kaznena djela koja u povećanom broju slučajeva najčešće čine pripadnici HV-a, ili bivši pripadnici HV-a mogu se svrstati u četiri grupe. Pri tome se ovakva podjela ne ravna strogo po odredbama Krivičnog zakona, a djelomični razlog za to je i česta isprepletenost različitih kaznenih djela, učinjenih u samo jednoj prilici. U pitanju su:

- a) kaznena djela kojima se ugrožava život ili zdravlje drugih,
- b) kaznena djela na štetu tuđe imovine,
- c) kaznena djela protiv dostojanstva i morala,
- d) kaznena djela protiv sigurnosti javnog prometa.

Pod a.

U B O J S T V A

Za umišljajno ubojstvo zakon je predvidio najmanju kaznu od 5 godina, a najveću 15 godina zatvora (član 35. stav 1. KZH). Počinitelj je svojom radnjom išao za tim da drugoga liši života.

Teško ili kvalificirano ubojstvo nosi i težu kaznu u rasponu od 10 do 20 godina zatvora. Odnosi se na ubojstva učinjena pod takvim otežavajućim okolnostima zbog kojih zakon predviđa teža kažnjavanja: ubojstvo na okrutan ili podmukao način, ubojstvo prilikom kojeg su bili ugroženi životi drugih osoba, ubojstvo izvršeno pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju, ubojstvo iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog djela, iz bezobzirne osвете ili iz drugih niskih pobuda, ubojstvo službene osobe pri obavljanju poslova javne ili državne sigurnosti ili službene osobe koja čuva uhićenika. Sve su to modaliteti teškog djela ubojstva.

U B O J S T V O N A M A H (članak 36 KZH)

Ovo ubojstvo izvršava se na način kada počinitelj trenutačno reagira na napad, zlostavljanje ili teško vrijeđanje, te je doveden bez svoje krivnje u stanje jake razdraženosti. Kazna je u rasponu od 1 do 10 godina zatvora.

N E H A T N O U B O J S T V O (članak 38 KZH)

Učinilac u ovom slučaju ne želi ubojstvo, ali je odgovoran zbog prouzrokovanja smrti koja je nastupila, a čega je mogao biti svjestan. Do toga dolazi zbog neopreza, nestručnog, neozbiljnog ili olakog baratanja oružja ili eksplozivnim napravama. Čest je slučaj u ratu. Kazna je od 6 mjeseci do 5 godina zatvora.

TEŠKA TJELESNA POVREDA (članak 41 KZH)

Razlikujemo običnu tešku tjelesnu povredu za koju je zapriječena kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina, od osobito teške tjelesne povrede, kada je kazna zakona od 1 do 10 godina. Modeliteti za osobito tešku tjelesnu povredu su ovi: kad se žrtva dovodi u životnu opasnost, kada je izazvan invaliditet, kad je uzrokovana trajna nesposobnost za rad, kad je došlo do trajnog i teškog narušenja zdravlja, ili kada je izazvana trajna iznakaženost.

Za tešku tjelesnu povredu s posljedićom smrću, zakon propisuje kaznu zatvora od najmanje 3 godine.

Za tešku tjelesnu povredu na mah, kada je učinilac bez svoje krivnje doveden u jaku razdraženost napadom, zlostavljanjem ili vrijeđanjem od strane oštećenog, zakon propisuje kaznu zatvora od 6 mjeseci do 3 godine.

Za tešku tjelesnu povredu s posljedićom smrti počinjenu na mah, zakon propisuje kaznu zatvora od 1 do 5 godina.

LAKA TJELESNA POVREDA (članak 42 KZH)

Zakon kažnjava zatvorom do 3 godine onoga tko drugog lako tjelesno povrijedi ili mu lako naruši zdravlje.

UČESTVOVANJE U TUČNJAVI (članak 43 KZH)

Tko učestvuje u kakvoj tučnjavi u kojoj je netko lišen života ili je nekom nanesena teška tjelesna povreda, kaznit će se za samo učestvovanje kaznom zatvora od 3 mjeseca do 3 godine.

Navešćemo i neka krivična djela protiv javnog reda i saobraćaja, u kojima je također ugrožen život i zdravlje ljudi. pravnog

SPREČAVANJE SLUŽBENE OSOBE U VRŠENJU SLUŽBENE RADNJE (čl. 193)

Zakonom je zapriječena kazna zatvora do 5 godina za one koji silom ili prijetnjom upotrebe sile sprečavaju službenu osobu u vršenju službenih radnji, ista kazna odnosi se i ako je došlo do vrijeđanja, zlostavljanja, nanošenja lake tjelesne povrede, prijetnje upotrebe oružja. Kazna se odnosi i na djela učinjena prema službenoj osobi prilikom obavljanja poslova javne ili državne sigurnosti, koji se odnose na sprečavanje ili otkrivanje krivičnih djela, hvatanje učinilaca krivičnih djela i njihovo čuvanje.

NASILNIČKO PONAŠANJE (članak 198. KZH)

Tko grubim vrijeđanjem ili zlostavljanjem drugoga, nasiljem ili drugim drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo građana kaznit će se zatvorom od 3 mjeseca do 3 godine. Ako je djelo učinjeno u grupi, kazna zatvora je od 1 do 8 godina. Ista kazna je zapriječena ako je došlo do nanošenja samo lake tjelesne ozljede.

LAŽNO PREDSTAVLJANJE (članak 204. KZH)

Tko se lažno predstavi kao službena ili vojna osoba ili neovlašteno nosi znakove službene ili vojne osobe, u namjeri pribavljanja koristi, zapriječena je novčana kazna ili zatvor do 1 godine.

NEDOPUŠTENI DRŽANJE ORUŽJA I EKSPLOZIVNIH TVARI (čl. 209. KZH)

Za neovlašteno izrađivanje, nabavljanje, prodaju i držanje zapriječena je kazna zatvora do 3 godine, a za veće količine kazna je od 1 do 10 godina zatvora.

SUDJELOVANJE U SKUPINI KOJA IZVRŠI KRIVIČNO DJELO (čl. 21. KZH)

Tko učestvuje u skupini ljudi koja zajedničkim djelovanjem liši života neku osobu ili joj nanese tešku tjelesnu povredu, ošteti imovinu većeg opsega, ili učini druga teška nasilja, za samo učestvovanje kaznit će se zatvorom od 3 do 5 godina. Zapriječena kazna za kolovodu je od 1 do 10 godina zatvora.

U praksi je sudova, da će kod odmjeravanja kazne za svako od opisanih krivičnih djela, smatrati posebno teškom okolnošću, ako je korišteno vatreno oružje, eksploziv ili uopće bilo koja vrsta oružja koja se smatra posebno opasnim. To će utjecati na visinu kazne, tako da će biti veća, tj. bliže gornjoj nego donjoj granici predviđenoj zakonom. Isto tako, sudjelovanje više osoba u izvršenju navedenih djela, već je najčešće samim zakonom predviđeno kao posebna okolnost, koja krivično djelo čini težim, a u svakom takvom slučaju ako se nebi radilo o posebnom, težem obliku kaznenog djela, kojim je već predviđena stroža kazna, takva okolnost predstavlja posebnu otegotnu okolnost i dovodi do izricanja strože kazne od prosjeka.

Pod b.

Imovina građana, imovina države, jednako kao i imovina neprijatelja, zaštićeni su zakonom. To je vidljivo iz odredaba Krivičnog zakona u kojima su predviđene stroge kazne za sve oblike prisvajanja tuđe imovine, pri čemu nije načinjena nikakva razlika u pogledu privatne, društvene, državne ili imovine neprijatelja.

K R A Đ A (članak 130. KZH)

Za običnu krađu zapriječena je kazna zatvora od 3 mjeseca do 5 godina. Namjera je počinitelja prisvajanje protupravne imovinske koristi oduzimanjem tuđe pokretne stvari.

TEŠKA KRAĐA (članak 131. KZH)

Zakon za tešku krađu određuje kaznu zatvora od 1 do 10 godina, do nje dolazi na ove načine: kad je krađa izvršena provaljivanjem, na naročito opasan ili drzak način, iskorištavanjem stanja nastalog požarom, poplavom, potresom ili nekom drugom nesrećom (dakako i ratom), iskorištavanjem nečije bespomoćnosti, od strane osobe koja je pri sebi imala oružje ili opasno oruđe, kao i od strane više osoba koje su se udružile radi krađe.

R A Z B O J N I Š T V O (članak 132. KZH)

Za ovo krivično djelo otimanja tuđe imovine uz pomoć ili prijetnju oružjem ili uopće uz pomoć sile, zapriječena je kazna zatvora od 1 do 12 godina. Ako je djelo učinjeno u grupi, kazna je od 3 do 15 godina zatvora. Pri tome se grupom smatraju već trojica počinitelja.

RAZBOJNIČKA KRAĐA (članak 133. KZH)

To je krađa pri kojoj je počinitelj, zatečen pri njezinom izvršenju upotrijebio silu da bi ukradenu stvar zadržao. Kazna je od 1 do 12 godina zatvora.

Pod c.

Moral i dostojanstvo posebno su zakonom zaštićeni. To je vidljivo po vrlo strogim kaznama zapriječeni za kaznena djela kakva su silovanja, kao i druge vrste tzv. seksualnih delikata. Olako upuštanje u izvršenje takvog krivičnog djela, a pogotovo učinjeno od strane dvojice ili trojice ili više počinitelja, te posebno ako je pri tome ženskoj osobi nanesena kakva ozljeda, dovodi do vrlo nezavidnog položaja pred sudom. Osobito valja naglasiti da ni tu, kao u ostalom i u odnosu na sva druga kaznena djela, zakonne pravi nikakvu razliku u odnosu na to tko je i kakva je ženska osoba koja je silovana. Jedina je razlika ta, što su posebno strogim kaznama zaštićene bezpomoćne osobe, maloljetne osobe, te posebno djeca do navršene 14 godine.

S I L O V A N J E (članak 83. KZH)

Kazna za ovo krivično djelo je od 1 do 10 godina zatvora. No ako je pri tome žrtvi nanesena teška tjelesna povreda, ili je osoba umrla, ili je djelo izvršeno od strane više osoba ili na naročito okrutan ili ponižavajući način, zatvorska kazna je od 3 do 15 godina. Treba naglasiti da je ustaljena i utvrđena praksa sudova prema kojoj se već dvojici počinitelja smatraju onim što zakon naziva više osoba, pa prema tome, silovanje počinjeno od samo dvojice počinitelja podliježe onoj znatno strožoj kazni, od 3 do 15 godina zatvora. Ne treba sumnjati ni u to, da svaka prijetnja oružjem, ili čak bilo kakva uporaba oružja, pa čak i samo posjedovanje prilikom izvršenja krivičnog djela silovanja, utječe kao posebna otegotna okolnost, te dovodi do izricanja strože kazne.

Pod d.

Za vrijeme trajanja ratnih operacija javni promet se odvijao pod nenormalnim uvjetima. Nisu radili svjetlosni uređaji, nije se redovito obavljao nadzor niti kontrola vozila ni vozača. U promet je uključen velik broj vozila koja su koristili pripadnici HV-a, a koja nisu bila propisno registrirana ni tehnički pregledana. Pripadnici HV-a često su upravljali takvim vozilima bez potrebnog vozačkog ispita odgovarajuće kategorije, a često i pod utjecajem alkohola. Rezultat je bio vrlo velik broj prometnih nesreća s teškim posljedicama unatoč maloj gustoći prometa. Uspostavom mirnodopskog prometa prestali su razlozi koji su mogli predstavljati ispriku za neke od navedenih propusta. Zbog toga svaki pripadnik HV-a mora računati s tim da jednako kao i svi drugi građani podvrgnut strogoj prometnoj disciplini, što znači da je dužan držati se svih propisa i pravila koja vrijede u javnom prometu, a s druge strane, da jednako kao i svi drugi, odgovara za kaznena djela koja učini ugrožavanjem javnog prometa.

U G R O Ž A V A N J E J A V N O G P R O M E T A U S L I J E D O M A M L J E N O S T I (članak 164. KZH)

Zakon za ovo krivično djelo propisuje kaznu zatvora do 3 godine. Radi se o počiniocu koji je pod utjecajem alkohola ili omamljujućih sredstava upravljao motornim vozilom, te time ugrozio javni promet.

Za kazneno djelo protiv sigurnosti javnog prometa, prilikom kojeg je došlo do smrti jedne ili više osoba, Zakon propisuje zatvor od 3 do 15 godina. Ako je došlo samo do teške ozlijeđe ili do štete velikih razmjera, kazna je do 10 godina zatvora. To su teška krivična djela protiv sigurnosti javnog prometa. Ovo vrijedi za sve slučajeve u kojima do naprijed navedenih posljedica dolazi zbog grubog nepoštivanja prometnih propisa, kao što su veliko prekoracenje dopuštene brzine, prolazak kroz crvenog svjetlo, nepoštivanje prelaska pješaka na pješačkom prijelazu i slično. Posebno to vrijedi za sve slučajeve kada je nesreća uzrokovana utjecajem alkohola, a uzima se da je vozač bio pod utjecajem alkohola, ako je imao u krvi koncentraciju više od 0,5%.

Iz svega naprijed navedenog slijedi da je praktično svaka uporaba oružja bilo kao prijetnja, bilo kao praktična uporaba, izvan vježbovni ili borbenih djelovanja kažnjiva, što više, svako kazneno djelo učinjeno uz pomoć oružja, pa čak, u nekim slučajevima uz samo posjedovanje oružja u času izvršenja djela, čine takvo djelo posebno teškim i kažnjivim strožom kaznom.

Nadalje, svako kazneno djelo učinjeno u sastavu grupe, ili od strane više osoba, pri čemu je u nekim slučajevima već dvojica "više osoba", posebno je teško kazneno djelo i za njega je predviđena teža kazna.

Bilo koje kazneno djelo, učinjeno pod utjecajem alkohola, ne postaje time lakšim, niti može dovesti do blažeg kažnjavanja, ali zato kod nekih djela, kao što su prometna krivična djela, to može dovesti do strožeg kažnjavanja.

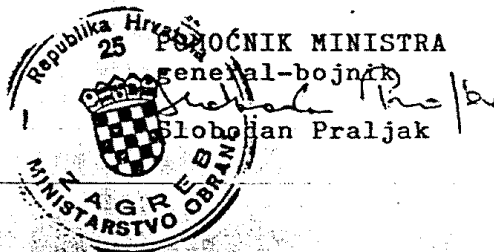
Kako niti jedan hrvatski vojnik ne može računati s tim da mu kazneno djelo može biti oprosteno, ili da zbog svoje pripadnosti HV protiv njega neće biti proveden krivični postupak, mora voditi računa o svojim postupcima i postupcima drugih vojnika. Najveći broj kaznenih djela ne bi se dogodio, da se nije suprotno zapovjedima, oružje iznosilo iz vojarni, unosilo u gostione, da se nije prekomjerno konzumirao alkohol i da se nije bez razmišljanja povodilo različitim prijedlozima neodgovornih i nesavjesnih pojedinaca.

Prema tome, boljim poštivanjem vojničke stege, a posebno većom samodisciplinom svatko može izbjeći sukob sa zakonom. Žalosno je da pripadnik HV, nakon što je hrabro i časno boreći se porazio neprijatelja, umjesto da nastavi časnu vojničku karijeru, ili da skidanjem vojničke odore krene u široko otvoreni svijet privatne inicijative, poduzetnišva i uspostave svakovrsnog blagostanja, mora zbog nepromišljenosti olakog baratanja oružja, ili prekomjernog uživanja alkohola, otići na izdržavanje višegodišnje kazne zatvora.

Konačno, svaki hrvatski vojnik, kako za vrijeme službe u HV, tako i nakon skidanja odore, mora voditi računa o tome, da svaki njegov postupak utječe na cjelokupnu sliku o HV među građanstvom.

Svako kazneno djelo koje učini sadašnji, ili bivši pripadnik Hrvatske vojske otkida mali dio onog ogromnog, ali nakako nedodirljivog ugleda, kojega je Hrvatska vojska stvorila među pučanstvom za samo godinu dana svojega postojanja.

NAPOMENA: Temeljem izvješća kojeg smo dobili od IPD službe OZ Osijek, a za koje smatramo da je važeće i za ostale, upućujemo vam ovu informaciju, s kojom ste dužni upoznati sve djelatnike i ostale pripadnike postrojbi Hrvatske vojske.

REPUBLIKA HRVATSKA
 MINISTARSTVO OBRANE
 ZAGREB
 POLITIČKA UPRAVA

OBRANA
 VOJNA TAJNA
 POVJERLJIVO

ur.broj:512-14-05/93-851
 Zagreb,17.svibnja 1993.

Temeljem Sporazuma između Ministarstva obrane RH i
 Međunarodnog komiteta Crvenog križa o diseminaciji Hrvatske
 vojske iz Međunarodnog humanitarnog ratnog prava, Politička
 uprava MORH i MKCK organiziraju dvodnevni seminar na temu:
 "MEĐUNARODNO HUMANITARNO RATNO PRAVO".

Seminar je namjenjen časnicima HV na najodgovornijim
 zapovijednim i drugim vodećim dužnostima MORH i GSHV, a
održat će se u dane 26. i 27. svibnja 1993.g. u Domu HV u
Zagrebu (mala sala - br.26 - ulaz iz Zvonimirove) s početkom
 u 8.30 sati.

Sukladno navedenom

Z A P O V I J E D A M

1. Na seminar uputiti časnike iz:

- Glavnog stožera HV	2 predstavnika,
- Uprave za zdravstvo MO	2 predstavnika,
- Personalne uprave MO	2 predstavnika,
- Pravne uprave MO	2 predstavnika,
- Političke uprave MO	2 predstavnika,
- Uprave za školstvo GSHV	2 predstavnika,
- Uprave za obuku GSHV	2 predstavnika,
- Hrvatskog vojnog učilišta	2 predstavnika,
- Sigurnosno-informativne službe	1 predstavnik,
- Zbornih područja	1 predstavnik.

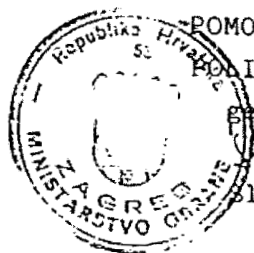
- Gardijskih brigada HV 1 predstavnik,
- Nastavnih središta HV 1 predstavnik,
- Zapovjedništva HRZ i PZO 2 predstavnika,
- Zapovjedništva HRM 2 predstavnika,
- Glavne inspekcije HV 1 predstavnik.

2. Prijave s imenima sudionika seminara i zahtjeve za eventualni smještaj dostaviti Političkoj upravi MORH, Zagreb, Stančićeva 4/1, do 22.svibnja 1993.g. (tel.467-569, 467-431, gosp. mr. Milan Jagec, fax. 467-563).

3. Dostaviti:

1. Glavnom stožeru HV
2. Upravi za zdravstvo MO
3. Pravnoj upravi MO
4. Personalnoj upravi MO
5. Političkoj upravi MO
6. Upravi za školstvo GSHV
7. Upravi za obuku GSHV
8. Hrvatskom vojnom učilištu
9. Sigurnosno-informativnoj službi
10. Zbornim područjima: Osijek, Zagreb, Gospić, Split, Karlovac i Bjelovar
11. Gardijskim brigadama: 1.,2.,3.,4.,5.,6.,7.
12. Zapovjedništvu HRZ i PZO
13. Zapovjedništvu HRM
14. Nastavnim središtima HV: Jastrebarsko, Požega, Koprivnica, Sinj, Pula.
15. Glavnoj inspekciji HV
16. Arhiva

Prilog: Program seminara

POMOĆNIK MINISTRA ZA
POLITIČKU DJELATNOST
general-bojnik

Slobodan Praljak
Slobodan Praljak

Na znanje:

- Ministru obrane
- Načelniku GSHV

PROGRAM SEMINARA O MEĐUNARODNOM HUMANITARNOM
PRAVU

U ZAGREBU 26. i 27. 05. 1993.

DAN I

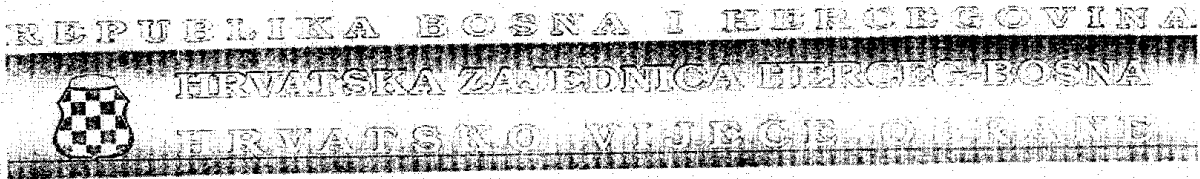
- 08.30 : OTVORENJE SEMINARA + UVODNA RIJEČ
- 09.00 : FILM - "APEL ZA HUMANOST"
- 09.45 : OSNOVNI POJMOVI MHRP
- 10.30 : ODMOR
- 11.00 : STRATEŠKE SITUACIJE I MHRP
- 11.45 : FILM - "RETROSPEKTIVA 92"
- 13.30 : ODGOVORNOST ZAPOVJEDNIŠTVA I MHRP
- 14.15 : ICRC I POKRET CRVENOG KRIŽA I CRVENOG POLUMJESECA
- 15.00 : PITANJA SUDIONIKA

DAN II

- 08.30 : PLANIRANJE I PROVOĐENJE OPERACIJA
- 09.45 : PONAŠANJE U BORBI (RATNI ZAROBLJENICI)
- 10.30 : ODMOR
- 11.00 : OBUKA - VOJSKA - MHRP
- 11.45 : FILM "BRITANSKA VOJSKA"
- 13.30 : ICRC NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE
- 14.15 : HRVATSKI CRVENI KRIŽ
- 15.00 : PITANJA SUDIONIKA + ZAVRŠNA RIJEČ

Nositelji seminara su predstavnici Međunarodnog komiteta
Crvenog križa (MKCK), Političke uprave MORH i Crvenog križa RH.

D-5

GLAVNI STOŽER HVO HR H-B
Ur.broj:02-2/1-01-2669/93
Mostar, 26.09.1993.god.

International Committee
of the Red Cross
Zagreb, Đure Salaja 8

Veza - Vaš dopis Zag.93/15191-PHA/am, Zgb,20.09.1993.

Suglasni smo s Vašim prijedlogom organiziranja seminara o
Medunarodnom humanitarnom pravu za časnike HVO. Prihvaćamo u potpunosti
i smatramo razumnim, stoga Vas molimo da predložite termine, kako bismo mogli
precizirati vrijeme održavanja predavanja.

Uz štovanje!

ZAPOVJEDNIK GS HVO HR H-B

Slobodan Praljak
general-bojnik
Slobodan Praljak

D-6 (I)

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-2/1-d-1809/93

IZM Čitluk, 10.08.1993.god.

OBRANA

VOJNA TAJNA

STROGO POV.

Izrada Nastavnog plana i programa temeljne i specijalističke obuke i odgoja vojnika.-

Odjel za nastavu i školstvo
GS HVO

- Z a p o v i j e d -

n/r puk. Željko Akrap

Na temelju Zapovijedi o obuci Novaka br.02-1-884/93 od 20.07.1993.god. Odjela obrane, ukazane potrebe i početka vojne obuke i odgoja novaka, a u svezi pravovremenog planiranja obuke i izrade tematskih planova vojne obuke i odgoja,

Z A P O V J E D A M

1. Odjel za nastavu i školstvo GS HVO uradit će Plan i program temeljne i specijalističke obuke i odgoja vojnika, koristeći već postojeće planove i programe vojne obuke i odgoja vojnika Hrvatske vojske.

2. Plan i program prilagoditi po sadržajima i vremenu trajanja obuke (temeljna vojna obuka 30 radnih dana, specijalistička obuka 60 dana) planu i programu vojne obuke i odgoja vojnika HV.

3. Plan i program uraditi do 12.08.1993.god. kada mi ga dānijeti na uvid i odobrenje.

4. Planove i programe preko "Grafotiska" iz Gruda, štampati u određenom broju primjeraka i dostaviti centrima za obuku novaka, kao i postrojbama gdje se izvodi specijalistička obuka.

ZAZAPOVJEDNIK GS HVO,

Štalić
general-bojnik

Slobodan Praljak

D-6 (II)

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 022/1-01-180993

IZM Čitluk, 10.08.1993.god.

OBRANA

VOJNA TAJNA

STROGO POV.

Raspored novaka po završenoj
temeljnoj obuci na dalje obučavanje.-
- Z a p o v i j e d -

- P.P."Ludvig Pavlović"
n/r Dragan Ćurčić
- Načelnicima rodova :veze,
inžinjerije , RZ i PZO,
topništvo GS HVO
- br."Knez Domagoj" Čapljina
n/r puk.N.Obradović
- Odjel za nast.i školstvo
n/r puk.Željko Akrap

Na temelju Zapovijedi br. 02-1-884/93 od 20.07.1993.god.
Odjela obrane o obučavanju novaka, a po završenoj temeljnoj obuci:

Z A P O V J E D A M

1. Po završenoj temeljnoj obuci novake uputiti na specijalisti-
čku obuku po slijedećem:

- pješачki VES nastavlja obuku u postrojbi "Ludvig Pavlović"
- topnički VES u MTRP GS HVO
- VES roda veze u satniji veze GS HVO
- VES inžinjerije u satniji inžinj. po izboru Načelnika inžinj.
- VES RZ i PZO u 2.lard PZO
- VES OMP u tenkovskoj satniji br."Knez Domagoj" Čapljina

2. Razrez po VES-ovima izvršiti po slijedećem:

a) VEZA: Grude: 11801-2; 11801-1; Ljubuški: 11812-3; Čitluk:
11807-1; 11808-1; 11812-2; 11801-1; 11802-1; Čapljina: 11807-1; 11812-1;
11802-1; UKUPNO: 15

b) RZ i PZO: Grude: 11301-1; 11304-1; 13805-2; Ljubuški: 11314-1; 13801-1; Čitluk: 11301-4; 11314-2; Čapljina: 11304-1; 11326-1; 11314-1; 11301-4; 13801-1; UKUPNO: 17

c) TOPNICI: Ljubuški: 11222-1; 11221-1; 11619-1; Čitluk: 11207-2; 12701-2; 11602-1; Čapljina: 11207-1; 11223-1; 11602-3; UKUPNO: 13

d) INŽINJERIJA: Grude: 11701; 11740-1; 12802-1; 12141-2; Ljubuški: 11701-2; 11749-1; 11604-1; Čapljina: 11702-4; 11713-2; 11749-1; 11701-2; UKUPNO: 18

e) OMP (oklopno-mehanizirane postrojbe): Ljubuški: 11406-1; 11401-1; 11413-1; Čapljina: 11404-1; 11401-1; 11413-2; 11403-1; UKUPNO: 8

f) PJEŠAŠTVO: Grude: 11101-52; 12102-1; 12108-2; 12403-3; 12208-1; 11903-1; 11601-2; 12105-2; 12117-1; 11901-1; 12501-1; Ljubuški: 11101-26; 12503-2; 12203-1; 12302-1; 12117-1; 12201-2; 12011-1; 12403-1; 12101-1; Čitluk: 11101-9; 12401-1; 12403-2; 12105-1; 12102-1; Čapljina: 11101-15; 12403-1; 12102-1; 12302-1; 12101-1; 11601-2; 11903-1; UKUPNO: 139

Razvrstavanje i pripremu dokumentacije (jedičničkih kartona, vojnih iskaznica, zdravstvenih kartona i listova osobnog zaduženja) za slanje i slanje u postrojbe gdje novaci nastavljaju obučavanje izvršit će ROP postrojbe "Ludvig Pavlović".

3. Novaci obuku završavaju 12.08.1993.godine kada im dati dva dana odmora, a potom opet zapovjediti skupljanje 15.08.1993.god. do 10,00 sati u vojarni u Čapljini, gdje će ih prihvatiti zapovjednici postrojbi nazočni za izvođenje specijalističke obuke i izvršiti njihov smještaj, a potom i cjelokupnu organizaciju i provođenje specijalističke obuke.

4. Napraviti spiskove po VES-ovima i općinama i uručiti zapovjednicima postrojbi, gdje novaci nastavljaju obuku uz ostalu dokumentaciju. ROP postrojbe "Ludvig Pavlović".

5. Uz dokumentaciju, uručiti zapovjednicima postrojbi gdje novaci nastavljaju obuku izvode iz plana i programa specijalističke obuke po rodovima kao i tematske planove, rasporede rada i obuke i evidenciju o praćenju vojne obuke i odgoja.

6. Za kompletnu realizaciju kao i kontrola izvršenja ove Zapovijedi odgovoran mi je pomoćnik za nastavu i školstvo GS HVO.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak

general-bojnik

Slobodan Praljak

D-6 (III)

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

ODJEL OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.br. 02-2/1-01-5134/93

Temeljem Zapovijedi GS HVO HR HB Ur.br.02-2/1-01-3100/93 od 20.10.1993.godine i već odobrenog PLANA I PROGRAMA temeljne vojne obuke i odgoja vojnika od 12.08.1993.godine.

O D O B R A V A M .-

PLAN I PROGRAM UBRZANE OBUKE II GENERACIJE
NOVAKA HVO HR HB

koji stupa na snagu 25.10.1993. godine i traje do završetka ubrzane obuke. Potrebna objašnjenja u svezi sa Planom i programom, davat će Odjel za nastavu i školstvo GS HR HB.

ZAPOVJEDNIK GS HVO HR HB

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

IX. NOVINARI I JAVNOST DJELOVANJA GS HVO i HVO-a
IZBOR DOKUMENATA D-1 DO D-19

Tvrdim da nema nijednog novinara kojem sam odbio dati propusnicu da posjeti što god hoće, i vidi što god vidjeti može, i piše što god želi pisati, i to ne samo u slučajevima kada sam ja bio nadležan izdati propusnicu, nego i onda kada nisam bio nadležan.

To vrijedi i za HV i za HVO.

O novinarskoj objektivnosti ne želim govoriti.

GS HVO nije imao nikakve veze s formiranjem vojnih zatvora ili detencijskih centara, nije imao nikakve veze s funkcioniranjem tih objekata, nije imao nikakve veze s pravnom regulativom po kojoj su ti zatvori i centri funkcionirali.

A zašto sam ja onda potpisivao propusnice za ulazak u objekte, a na takvo što nemam pravo?

Zato, jer sam znao da u uvjetima u kojima su nastale i kako su nastale „*institucije*“ HZ-HB, one neće moći obaviti posao na zadovoljavajući način i, ako moj potpis nekome omogući ulazak, bez obzira na pravo, ja ću potpisati.

Iz toga izveden zaključak da sam znao što je unutra i kako je unutra, nelogičan je i odbijam ga s indignacijom.

D-1

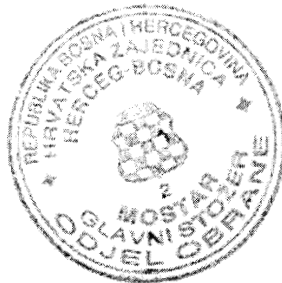

GLAVNI STOŽER HVO HR H-B
Urb. broj: 00-211/01-5069193
Mostar, 24.07.1995.god.

O D O B R E N J E

Odobrava se prolaz do posljednjeg zgrade policijske
HVO na Buni TV ekipi BBC-a, koja snima dokumentarni film na
ovim prostorima:

Emonn Matthews, Jeremy Bowen, Brian Hulls, Nicolas
Walker i Vanessa Vasić Janeković.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak

general-bojnik

Slobodan Praljak

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-2/1-01-2138 193

Mostar, 24.08.1993.god.

O D O B R E N J E

Kojim se odobrava gospodici SALLY BECKER prijelaz HVO punktova, te odlazak na lijevu obalu Mostara koju kontroliraju muslimanske snage.

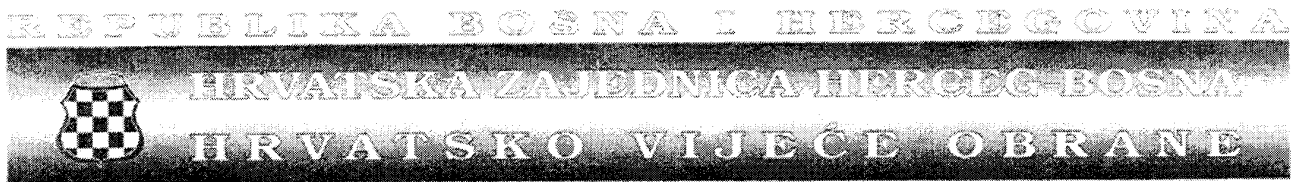
SALLY BECKER će u povratku dovesti teško bolesno dijete AZEMA DROCE i njegovu majku.

Nalaže se svi vojnicima HVO da ovu humanu akciju gospodice SALLY BECKER omoguće i pomognu.

PROVJEDNIK HVO
 general-bojnik
 Miroslav Praljak

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj:02-2/1-01-2239/93

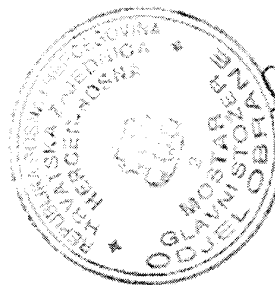
Mostar, 01.09.1993.god.

ODOBRENJE

Kojim se odobrava humanitarnoj radnici SALLY BECKER tijekom današnjeg dana prijelaz punktova, te odlazak na lijevu obalu Mostara, koju kontroliraju muslimanske snage.

Gospodica SALLY BECKER će u povratku s dva sanitetska vozila dovesti djecu, bolesne i iznemogle osobe.

Nalaže se svim vojnicima HVO da ovu humanitarnu akciju gospodice Sally Becker omoguće i pomognu.

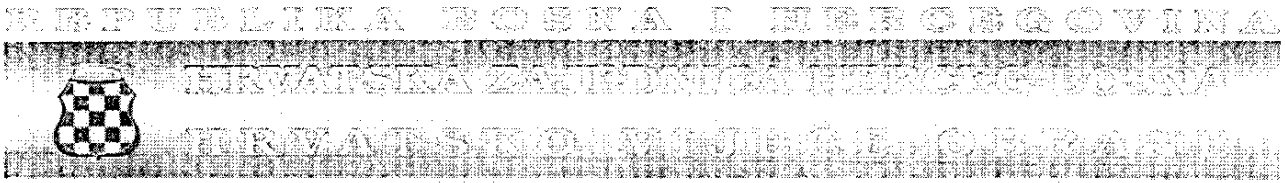

ZAPOVJEDNIK OS HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

D-4

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 18-511-51-3265/93

IZM Čitluk, 01.09.1993.god.

Z A P O V I J E D

Dopustiti ulazak i snimanje u zatvoru u Gabeli
TV ekipi ZDF-a koju vodi Mira Ivanišević.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

MIRA IVANIŠEVIĆ

IVANIŠEVIĆ MIRA

Travanj 2006.

Split

Razgovor je snimljen, snimka se vodi pod oznakom

ivanisevicmi

6,88 MB

Razgovor je vođen u Splitu, u stanu sugovornice

M. Ivanišević

1/10

Evo ga, uključeni smo. Ja ću Vas moliti na početku snimke da mi se predstavite. Dakle, Vaše ime i prezime, datum i mjesto rođenja, zanimanje i prebivalište?

Ja sam Mira Ivanišević. Rođena sam 16.2.1933. u Salzburgu, po zanimanju sam elektroinženjer.

Vi sada živite u Splitu, u ulicu [REDAKCIJA] Je li tako?

[REDAKCIJA] Povod našeg razgovora je optužnica podignuta u Haagu protiv generala Praljka. Zato bih vas molila da malo porazgovaramo o tome što ste radili tijekom rata, '92., '93. godine. Bili ste tajnica Hrvatsko-njemačkog centra u Splitu, prevodili ste. Možete li se na početku prisjetiti tog vremena? Dakle, gdje ste bili? Što ste radili? Kome ste vi prevodili?

U to vrijeme svaka se politička delegacija, i novinarska u to vrijeme, obratila za pomoć kod honorarnog konzula Karla Grentza u Splitu. A mi, kao Centar, smo zajedno s njime bili na istoj etaži, iste prostorije. Njemačka ambasada je plaćala prostor, najamninu za prostor - i za njega, i za nas, tako da smo tih godina, tada, bili kao jedna cjelina. Često sam ja zamjenjivala i tajnicu počasnog konzula. On tada čak nije vladao dobro njemačkim jezikom nego onako, tako da sam silom prilike ipak bila nazočna kod svih važnih razgovora koji su se vodili. Ako je došao njemački veleposlanik u Split i posjećivao razne institucije, uvijek sam ih ja pratila. Čak smo i organizirali razna predavanja, tako da je čak njemački veleposlanik držao predavanje o demokraciji u Njemačkoj poslije II.

Svjetskog rata. Organizirala bih kao okrugli stol sa gospodinom Košnikom, i profesorom Rogemanom, i studentima iz Berlina. Mi, kao Centar, pružali smo i usluge besplatnih tečajeva njemačkog jezika za studente i srednjoškolce, i to dosta dugo.

'92. i '93.?

Je, je! '93. smo mi imali tečajeve. I profesore tih tečajeva je isto plaćala ambasada. Dakle, oni su pokrivali samo trošak profesora. Dakle, mi smo kao centar širokog djelovanja. Dobivali smo čak i knjige pa smo čak i htjeli organizirati knjižnicu za posuđivanje knjiga. Dosta knjiga smo sortirali i darovali fakultetima. Po temama smo ih podijelili i Zadru i Pravnom fakultetu u Splitu. Stvarno smo se zahuknuli, jer smo smatrali da je Njemačka naš prijatelj. Drugo, ja sam u Njemačkoj studirala, završila studij pa sam inače imala sklonost prema Njemačkoj jer su moji dobri prijatelji tamo. Pomagali smo humanitarno svakome tko nam se obratio, bez obzira da li je to bila osoba srpske nacionalnosti tamo, iz Zenice, ili od nekuda, Bošnjak. Svima smo, koliko smo god mogli, pomagali. Dakle to je sve bila moja djelatnost, od tada pa sve do '94.

Uglavnom, vama je sjedište bilo u Splitu?

U Splitu. Na rivi.

Jeste li Vi rađeci taj posao i putovali?

Ja sam Vam tada pratila sve. Ne samo po Splitu nego po cijelom području. Od Zadra, Šibenika, naša Zagora, Peruća, Oboljan, Makarska gdje su isto po hotelima bile smještene izbjeglice. Onda sam čak sa udrugom učitelja iz Bavorske organizirala i odlazak Bošnjačkim mladim, koji su neke vještine kao cirkusanti izučili, i folklorne grupice naših ljudi iz Vrtike, djece. Vodila sam i te dvije dječje grupe u München gdje smo nastupali. Dakle moje djelovanje ja tada stvarni bilo toliko opširno. Ili, recimo, pratila sam ZDF nakon granatiranja Dubrovnika kada su išli snimati. Snimili su, može se reći, dobar film o Dubrovniku i o razaranju Dubrovnika. Onda po

Hercegovini i tamo sve do Tomislav Grada, preko one planine gdje su konvoji vozili s pomoći, mislim prema Bili da je to isto, ili u Livno, Posušje, Metković gdje je bio UNHCR skladišta. I to smo čak snimali.

Znači Vi ste išli kao prevoditelj?

Kao prevoditelj!

Kome ste bili prevoditelj?

Svim mogućim grupama! Prevoditelj sam najprije bila raznim novinarima. Pa bi im organizirala, recimo, novinarsku konferenciju, tiskovnu. Išli smo na Obojan. I stvarno smo svuda bili primijeni. Policija bi nas čak odvela sa onim svojim patrolnim čamcem na Obojan. Dakle novinarske, ali i političke delegacije sam vodila, i pratila, i prevodila, na sastanke s njima i sličnim političkim organizacijama. Dakle kada je bila delegacija SDP-a onda smo posjetili SPD u Splitu. Ili Slobodnu Dalmaciju! Tu sam isto dvije, tri razne delegacije pratila. Ili čak trgovinske delegacije u našoj Komori. A bio je čak i veliki skup Austrijanaca, poslovnih ljudi, u Mostaru...

Dobro. Voljela bih da se vratimo u vrijeme onog događaja kada ste Vi imali kontakt s generalom Prajtkom. To je, ako sam vas dobro razumijela, bio Vaš jedini kontakt s generalom Prajtkom?

Jedini.

Možete li mi ispričati o tome kontaktu? Zašto je i kako došlo do tog kontakta?

Ja sa sam bila s ekipom ZDF-a...

Oprostite, govorimo o početku '93.?

Tako je!

Vi ne znate točan datum?

Ne mogu se sjetiti, ali bilo je već toplo vrijeme. Bilo je proljeće ili tako nešto. Tog puta ZDF je bio stacioniran u Međugorju. U jednom privatnom hotelu smo bili i zapravo se planiralo ostati dva tri dana, ali od toga je

ispalo deset dana. Uvijek je bio isti novinar od ZDF-a, to je Dietmar Shultz, dok su snimatelj i pomoćnik uvijek bili unajmljeni preko neke tvrtke na Cipru. Tako je bilo da je koji put Amerikanac, koji puta Englez jer je to njima bilo jeftinije nego njemački snimatelj. I u Međugorju je tada bio centar svih televizijskih ekipa jer je jedan hotel imao sateelit i mogućnost direktnog slanja vijesti matičnim kućama u Europu. On je kao novinar tu matičnu kuću dosta koštao i uvijek je morao tražiti kao neku vijest dana...

Ekskluzivnu?

Ekskluzivnu vijest. I onda se on bavio s tim logorom u Gabeli. I svi novinari su spominjali logor u Gabeli, i kako se tamo ne može ući, i tako dalje. Kako je tamo blizu Čitluk, ja sam od supruge dobila broj gospodina Slobodana Prajka i znala sam gdje je on lociran. I mi smo išli u Čitluk i htjeli smo s njim razgovarati. Ali tamo su nam rekli da gospodina Prajka nema, da je na terenu. I onda sam ipak predložila da idemo u Čapljinu do gradonačelnika, gospodina Markovića.

Znači Vi to sve radite da bi uspjeli...

Doći u Gabelu. To je bio cilj, zadatak. Gabela je bila neki bank i svi su željeli u tu Gabelu. Gospodina Markovića nije bilo nego je bio neki pomoćnik. On nas je odbio: da on ne može davati nikakve dozvole, da on nije za to ovlašten. Onda sam ga zamolila mogu li pokušati vidjeti je li se gospodin Prajak vratio, i to mi je dozvolio. Ja sam nazvala i stvarno se odmah javio gospodin Prajak, bez nekih meducentrala, tako da sam, sjećam se, odmah ostala zatečena. Ja sam mislila da će me sada prebacivati i tako dalje.

Vi ste znači tada razgovarali s Prajtkom?

S Prajtkom, tako je! I ja sam se predstavila da sam ja Mira Ivanišević, prevoditeljica ekipe ZDF-a, i da oni imaju želju da uđu u Gabelu i da

snime taj logor u Gabeli. Da se ta tabu tema razjasni. On uopće nije puno razmišljao i odmah je rekao da možemo ići i snimati.

Da li vam je tada Praljak, preko telefona, postavio bilo kakva ograničenja? I imate li osjećaj da on tada nije htio da se nešto vidi?

Ne! Ništa! Odmah je rekao da možemo ići. Onda sam ga zamolila, poznavajući te ljude na koje ćemo tamo naići, na mentalitet, da bi moglo biti problema i da se ne mogu ja samo pozvati na to da mi je gospodin Praljak dozvolio. Tako sam ga tada pitala može li on na fax uredu gospodina Markovića meni poslati svoje odobrenje. Mi smo čekali vrlo kratko i taj fax je stigao.

Odmah je dosao fax?

Odmah! Odmah!

A tko je potpisao taj fax?

On! Slobodan Praljak.

Što je pisalo u faxu?

Da odobrava ekipi ZDF-a da uđe u tu - sada je ne znam kako je on nazvao tu Gabelu, ali nije logorom.

Imate vi taj fax?

Ja sam ga dugo godina stvarno čuvala u tom rokovniku jer mi je bio, iskreno rečeno, kao neki trofej. Ali onda je fax kasnije izbjijedio i ja sam to kasnije bacila. Nisam ga fotokopirala.

Znači nemamo ga?

Nemam ga.

Dobro. Znači u tom faxu kojeg je potpisao gospodin Slobodan Praljak pisalo je da možete ući, i da možete snimati?

Tako je! I mi smo se odmah uputili u Gabelu. I znam da je bila rampa, i lijevo od toga je bila upravna zgrada ili nešto. I mi smo tu ušli.

Jeste li imali problema kod ulaska?

Ne! Ne! Nikakvih! Ja sam pokazala taj fax, da smo mi ti i ti, rampa se digla i mi smo... Znam da je bio asfaltiran put, da smo išli do vrha i da su s desne strane puta bile niske, duge, zidane, prizemne zgrade.

Samo trenutak ču Vas prekinuti. Imate li osjećaj da je gospodina Shultzca, koji je bio glavni novinar, iznenadilo što je dobio dozvolu za ulaz?

Je, bio je glavni. On je znao da ako ja nešto pokrenem da će to nekako uvijek završiti uspješno. Jer je često on naišao na zatvorena vrata i onda bi ja kao prevoditelj i posrednik uspjela da on nešto vidi, što je htio. On je više bio sretan da će ZDF prvi ući u Gabelu.

Ali da li je bio iznenađen što se stranim novinarima otvara nešto što je tabuizirano, da dobiva dozvolu? Vi ste u tom trenutku bili prevoditelj s njihove strane?

Je! Je! Ali on je mene smatrao za osobu koja je nešto više od običnog prevoditelja. On je znao i da mi je suprug u Hrvatskoj vojsci i... Bio je iznenađen, ali njegov glavni cilj je bio ući u Gabelu i snimiti.

Mene sada zanima ovako: što je recimo Shultz rekao kada je vidio papir kojega je potpisao Praljak?

Pa bio je sretan! Skupili smo papir i nestali kroz vrata brže nego što smo ušli. U auto, pa u Gabelu. To je bila reakcija. I putem nismo ni puno govorili. Sjećam se asfaltirane ceste, pa neasfaltirane ceste, jer stvarno ja Hercegovinu nisam poznavala. I onda smo tu došli, i tu smo se, u toj zgradi lijevo što mislim da je uprava bila, predstavili se i pokazali fax, rampa se digla i mi smo ušli. I ušli smo do kraja te ceste, tog puta. I gore, jako se dobro sjećam, bile su neke cisterne s vodom. Tu su se ljudi prali. I robu također. Tu je bila neka mirna atmosfera.

Što znači «mirna atmosfera»?

Nije se puno čulo niti govora, niti nešto. Bilo je stvarno šutljivo. Sada ja ne znam jesu li ljudi bili iznenađeni što je tu odjedanput, prvi puta došla televizija sa kamerama.

Znači, to je prvi puta da je ušla televizija?

Prvi puta!

Onda su vjerojatno ipak bili iznenađeni?

Jesu! Nisu bili naviknuti i nisu znali što se sada događa. Takav sam ja dojam imala o ljudima. Jedna ta dugačka hala je bila otvorena, i on je s vrata snimao tu halu, i okoliš cijele te Gabele. Ja sam osobno s jednim popričala. On je bio profesor njemačkog iz Čapljine. On je čak izišao i sa Shultzem nešto razgovarao. Ja sam mladog momka pitala da li mu nešto treba. On je rekao da mu ništa ne treba. Tu su bili svi skupa, jedan do drugoga u toj hali. I onda, na moje iznenađenje, tada ih je došlo par odozdo tom cestom. I u prvi tren sam mislila da su oni možda neka vrsta čuvara, a ovi su odgovorili da nisu, da oni izlaze van raditi pa se vraćaju.

To je dakle bio Vaš susret sa Gabelom? Nakon toga je Dietmar Shultz napravio svoj prilog?!

Da! I nismo se čak niti dugo zadržali jer je toliko žurio da njegova vijest bude prva u svijetu, da smo se mi žurili u Medugorje. I ja taj njegov snimak nisam imala priliku vidjeti jer smo mi bili u jednom malom privatnom hotelu, a slanje je bilo iz drugog hotela. Ali svi smo bili u istoj uličici. I on je to poslao, i kasnije je bio sretan da je to bio prvi takav snimak od ZDF-a, i da ga je ZDF kasnije prodao drugim televizijskim kućama.

Jeste li bili prisutni cijelo vrijeme dok je on to snimao? Je li on tada razgovarao s ljudima?

On je tada govorio valjda s ovim koji je znao njemački. Ja sam čak ušla u tu halu a on je s vrata snimao. Ja sam malo ušla unutra i htjela sam malo s ljudima popričati.

Vi ste bili prevoditelj, bio je Dietmar i snimatelj! Tko je bio snimatelj?

I pomoćnik je bio. A snimatelj je tu bio - ja mislim da je bio jedan Amerikanac koji nas je inače par puta pratio. I on je, snimatelj, uvijek imao pomoćnika koji drži mikrofon ili... Dakle bilo je nas četvero.

Znate imena tih ljudi?

Ne sjećam se.

Dobro. Mislim da smo došli do kraja našeg razgovora. Recite mi samo - Dietmar Shultz, gospodin s kojim ste radili '93. godine. Gdje se taj gospodin danas nalazi? Imate li ikakvih informacija?

Poslije rata u Hrvatskoj on je otišao u Izrael. I rekao mi je da čak i supruga ide s njim u Izrael. I onda sam možda poslije još jedan put nešto od njega čula, i poslije ništa.

Znači nemate više kontakata?

Ne, više ništa!

Što je sa njime sada, što radi?

Ne znam. Koji put sam promislila bi li se možda stvarno javila, ali nemam vremena.

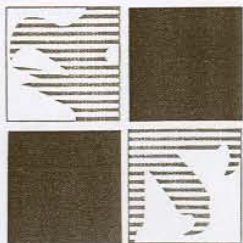
Gospodo Mira, ispričali ste mi ono što je bilo važno. Mislite li da smo još nešto zaboravili? Da bi još nešto trebali spomenuti?

U svezi gospodina Praljka?

U svezi ovoga događaja.

Pa ja mislim da ne. To je točno bilo tako kako sam Vam rekla.

Hvala vam.

HRVATSKO-NJEMAČKI CENTAR
KROATISCH-DEUTSCHES ZENTRUM
SPLIT-HRVATSKA

DALMACIJA

BILTEN ZA PROMICANJE SURADNJE
IZMEĐU HRVATSKE I NJEMAČKE

BROJ 1 - 1993

Izdavač:

Hrvatsko-njemački centar
Obala Hrvatskog narodnog preporoda
10/H
58000 Split- Hrvatska
Tel. 058-362-114
Fax. 058-362-115
Žiro - račun u HRD kod SDK Split
34400-678-34483
Žiro - račun u DM kod Splitske banke
25731-280-0310611

U suradnji sa:

- Hrvatsko-njemačkim društvom - Ogranak Split
- Hrvatsko - njemačkim gospodarskim društvom - Ogranak Split
- HGK - Regionalnom komorom Split
- Hrvatskim fondom za privatizaciju, Područnim uredom Split
- Gradom Splitom
- Nadbiskupskim ordinarijatom Split

Vijeće biltena:

- Drago Simundža (predsjednik)
- Smiljan Grđurev
- Petar Grisogono
- Ivo Kelez

Odgovorni urednik:

- Zoran Ribarović

Uredništvo:

- Roza Brkušić (kultura i umjetnost)
- Dragutin Korlaet (zakonodavstvo i institucije)
- Zdenko Matošić (razvoj gospodarstva)
- Mirko Mihalj (religija i društvo)
- Slobodan Paparella (izvješća i informacije)
- Milivoj Roje (promocija gospodarstva)

Tehničko grafičko i jezično uredništvo:

- Igor Drača (tehnički urednik)
- Zdenko Milišić (likovna oprema)
- Vesna Ribarović (vizualni identitet)
- Arnold Postrak (prevoditelj za njemački jezik)
- Tanja Popović (lektor za hrvatski jezik)
- Hannelore Trebotić (lektor za njemački jezik)

Priprema:

GRAFIK-Print Split

Tisak:

Grafičko poduzeće
"SLOBODNA DALMACIJA" Split

Sponzor pripreme i tiska:

DALMACIJACEMENT

DJELATNOSTI NA PROMICANJU HRVATSKO-NJEMAČKOGA PRIJATELJSTVA U SPLITU

Utemeljenjem Hrvatsko-njemačkoga centra u Splitu otvara se mogućnost suradnje i promicanja kulturnih, gospodarstvenih i drugih odnosa koji su bili zapostavljeni u dugom vremenskom razdoblju. Međutim, treba pripomenuti da je prije II. svjetskog rata postojala i djelovala u Splitu Njemačka akademija. U njoj je bio učlanjen velik broj građana i mladeži koji su učili njemački jezik i upoznavali se s njemačkom kulturom. Nastojanje da se osnuje Društvo hrvatsko-njemačkoga prijateljstva u Splitu započelo je prije više godina inicijativom današnjega počasnog konzula Savezne Republike Njemačke u Splitu, gospodina Karla Grenca, ali vrijeme za jedan ovakav pothvat očito još nije bilo došlo. Tijekom 1991. i 1992. godine gospodin Karlo Grenac obnavlja svoja nastojanja da se u Splitu otvori sada Hrvatsko - njemački centar. Dana 6. veljače 1992. predsjednik Republike gospodin Richard von Weizsaecker imenovao je gospodina Grenca počasnim konzulom.

Nakon dosta poteškoća grad je pronašao i dodijelio počasnom konzulu prostorije u zgradi nadomak Dioklecijanovoj palači (Obala Hrvatskog narodnog preporoda br. 10/II). Jedan dio ovih prostorija bio je predviđen za Hrvatsko-njemački centar. Prostorije su se obnovile uz financijsku podršku raznih poduzeća, institucija i grada.

U isto vrijeme utemeljen je i jedan Koordinacijski odbor u kojemu su sudjelovale razne institucije u gradu, a koji je poslije prerastao u Vijeće Centra.

Dana 9. listopada 1992. godine u Splitu je otvoren njemački konzulat, a za prvoga počasnoga konzula imenovan je gospodin Karlo Grenac.

Prigodna svečanost upriličena je u Arheološkome muzeju u nazočnosti veleposlanika Njemačke, gospodina Horsta Weisela, gradskih čelnika i oko 1000 uzvanika.

Tom je prigodom u muzeju pred-

stavljen atički sarkofag s prikazom lova koji se čuva u Umjetničkom muzeju u Budimpešti. Kako je dio sarkofaga u prošlom stoljeću završio u Budimpešti, a ostali manji dijelovi

odnosa između Njemačke i Hrvatske na svim područjima, s ciljem brzog uključivanja zemlje i regija u zajednicu europskih naroda gdje Hrvatska po svojoj povijesti i kulturi i pripada.

Gospodin Karlo Grenac u nazočnosti veleposlanika Njemačke gospodina Horsta Weisela polpisuje prihvaćanje dužnosti počasnoga konzula

sačuvani u Arheološkome muzeju u Splitu, tek je prošle godine rekonstruiran gotovo cijeli sarkofag i nazvan "Sarkofag Budapest-Split".

U svom pozdravnom govoru veleposlanik gospodin Horst Weisel naglasio je značenje razvitka dobrih

Odlukom Skupštine općine Split od 29. listopada 1992. njemački kancelar gospodin Helmut Kohl proglašen je počasnim građaninom Splita što je izraz poštivanja i zahvalnosti njemu i Njemačkoj koja je najviše pridonijela da dođe do priznanja Hrvatske u svijetu.

Dana 7. prosinca 1992. godine održana je osnivačka skupština Hrvatsko-njemačkoga centra u Splitu, što je na neki način nastavak tradicije njegovanja kulture između Hrvatske i Njemačke kao i zemalja gdje se govori njemački jezik.

U ovom teškom, ali povijesnom vremenu za Hrvatsku, uspostavljanje suradnje s Njemačkom od izuzetnog je značenja. Stoga je osnovni zadatak Hrvatsko-njemačkoga centra u Splitu

Najbolje očuvana strana «Sarkofaga s prikazom lova Budapest-Split»

Mira Graničević

da tu suradnju provede.

Djelovanje našega Centra posebice je značajno u obnovi srpskog agresijom porušenoga dijela Hrvatske. U toj obnovi i humanitarnoj pomoći i do sada su SR Njemačka i njezini građani dali velik doprinos.

Međutim, ne samo humanitarna pomoć, nego i promicanje partnerskih odnosa na svim područjima suradnje i suradnje s brojnim hrvatsko-njemačkim društvima u Hrvatskoj i Njemačkoj temeljna su zadaća i obveza našega Centra.

Kulturna baština i ljepota Hrvatske, a posebice Dalmacije, uvijek su bili poticaj dolasku brojnih turista iz raznih zemalja od kojih su najbrojniji bili građani Njemačke. Treba očekivati

da će to biti i ubuduće pa stoga Centar djelovanje svojih sekcija valja usmjeriti na stvaranje takvih programa koji će se moći odmah i ostvariti kada prilike to omoguće.

Zbog velikog zanimanja građanstva za suradnju sa SR Njemačkom stalno se povećava broj članova Hrvatsko-njemačkoga centra, a kako se prostorijama Centra koriste i neka srodna društva, ne mogu se razviti sve aktivnosti koje Centar ima u svom programu.

Grad Split stoga će uskoro Centru dodijeliti dodatne prostorije u istoj zgradi, gdje će biti knjižnica i čitaonica kojima će se koristiti građani Splita.

Gradonačelnik Splita gospodin Petar Slupnićar predaje u Bonnu 14. siječnja 1993. kancelaru gospodinu Helmutu Kohlu povelju o počasnom građaninu Splita, rad akademskog slikara Vaska Lipovca

ORGANIZACIJA HRVATSKO - NJEMAČKOGA CENTRA SPLIT

NADZORNI ODBOR:

Predsjednik: Ivo Kelez
Član: Ines Pivac

SKUPŠTINA

Predsjednik:
Smiljan Grgurev

UPRAVNI ODBOR:

Predsjednik: Petar Grisogono
Dopredsjednik: Zoran Ribarović
Tajnik: Mira Ivanišević
Članovi:
Ante Ančić, Petar Bekavac, Ante Ercegović, Ivo Filipović, Srđan Ivanišević, Ana Matusinović, Nevenka Petek, Zoran Pokrovac, Andrija Rako, Nikola Šesnić

SEKCIJE:

1. Kultura i umjetnost (Joško Alajbeg, Gotilda Jadrijević)
2. Njemački jezik i književnost (Nevenka Petek, Arnold Postrak)
3. Školstvo, šport i mladež (Andrija Rako)
4. Humanitarna i pravna pitanja (Vjeka Roglič)
5. Znanost i ekologija (Željka Lozina)
6. Turizam (Mili Razović)
7. Gospodarstvo (Milivoj Roje)

VIJEĆE CENTRA:

Predsjednik:
Drago Šimundža (Nadbiskupski ordinarijat Split)

Članovi:

- Joško Alajbeg (Sveučilište u Splitu)
- Smiljan Grgurev (Grad Split)
- Zoran Ribarović (Hrvatsko-njemačko društvo, Ogranak Split)
- Ante Ercegović (Hrvatsko-njemačko gospodarsko društvo, Ogranak Split)
- Milivoj Roje (HIGK, Regionalna komora Split)
- Nikola Šesnić (Hrvatski fond za privatizaciju, Područni ured Split)
- Josip Botteri (Matica hrvatska, Ogranak Split)
- Branko Sekul (Matica iseljenika Hrvatske, Split)
- Željka Matulina (Filozofski fakultet Zadar, Katedra za njemački jezik)
- Lejla Žigjč (Centar za strane jezike Split)
- Stjepan Puljiz (Narodno sveučilište Split)

ODBORI:

- Financije (Milivoj Roje)
- Knjižnica (Hannelore Trebotić)
- Izdavaštvo i odnosi s javnošću (Zoran Ribarović)

PROGRAM RADA HRVATSKO - NJEMAČKOGA CENTRA SPLIT

1. Sekcija za kulturu i umjetnost

U okviru Sekcije za kulturu i umjetnost djeluju do sada dvije skupine, i to glazbena i likovno-kiparska.

Glazbena skupina organizirala je ZBOR HRVATSKO-NJEMAČKOGA CENTRA u kojemu djeluju 40 pjevača Opernog zbora HNK - Split pod vodstvom Silvane Čuljak. Po potrebi će uz zbor gostovati eminentni solisti HNK - Split. Glazbenoj skupini su pridruženi i "Zbor mladih" crkve Gospe od Zdravlja s 25 pjevača pod vodstvom Stipe Grgala i muški komorni sastav "Chorus Spalatensis" katedrale sv. Duje s 10 pjevača pod vodstvom Sime Marovića.

Likovno-kiparska skupina još nije osnovana, a na tome rade Želimir Hraste, Josip Šeravić i Kuzma Kovačić.

Obje se skupine pripremaju za nastupe u Hrvatskoj i Njemačkoj s mješovitim hrvatsko-njemačkim programima.

Priprema se organiziranje i drugih skupina bilo vlastitih ili u suradnji s postojećim sastavima (komorni orkestar, folklor i dr.).

2. Sekcija za njemački jezik i književnost

U ovoj sekciji djeluju tri skupine, i to prevodilačka (Arnold Postrak), jezična (Nevenka Petek) i skupina za književnost (Roza Brku-

šić). U okviru prevodilačke skupine određeni su korespondenti, odnosno prevoditelji za potrebe pojedinih sekcija: 1. Nives Ciprića - Radun, 2. Arnold Postrak, 3. Pero Bekavac, 4. Nada Polić, 5. Margareta Kučer, 6. Magdalena Gabrić, 7. Minka Vidović. Skupina za jezike organizirat će razne tečajeve njemačkoga jezika. Prvi tečaj koji vodi Ada Čeman održava se za učenike koji u školi već uče njemački jezik, a služit će kao priprema za posjet tih učenika Njemačkoj. Skupina za književnost upravo priprema kratki pregled hrvatske i njemačke književnosti koji će biti objavljen u biltenu Centra.

3. Sekcija za školstvo, šport i mladež

U planu rada sekcije značajno mjesto zauzima upoznavanje njemačkog školskog obrazovnog sustava osnovne i srednje škole i visokoškolskog obrazovanja te uspostavljanje suradnje i razmjena učenika i studenata.

Također će se raditi na upoznavanju propisa, organizacije i brige o mladeži, te razvijanju prijateljskih veza hrvatske i njemačke mladeži. U svemu je tome vrlo značajna pomoć u organiziranju sportskih susreta, posebice između prijateljskih gradova Republike Hrvatske i Njemačke.

4. Sekcija za humanitarna i pravna pitanja

Imajući u vidu tešku situaciju uvjetovanu ratom u kojemu se našla naša domovina, Sekcija za humanitarna i pravna pitanja organizirat će pojedinačne i konkretne humanitarne akcije u okviru svojih mogućnosti i posredovati u pružanju pravne podrške. U nemogućnosti da Centar izravno udjelji pomoć, Sekcija će se uključiti posredno iznoseći prijateljima u Njemačkoj konkretne potrebe i koordinirajući u realiziranju pomoći.

5. Sekcija za znanost i ekologiju

Cilj sekcije za znanost i ekologiju jest pomagati izmjenu informacija i ljudi te informacijski podržavati zajedničke projekte i skupove. U tu će svrhu sekcija komunicirati sa znanstvenim institucijama i institucijama visokog obrazovanja, Goethe institutom te okupljati bivše potencijalne stipendiste njemačke vlade i nevladinih institucija.

6. Sekcija za turizam

Sekcija za turizam ima za cilj promicati hrvatski turizam na njemačkome tržištu. U tu svrhu će se uspostaviti veze s domaćim i njemačkim turističkim novinarima te surađivati

s turističkim agencijama i ugostiteljskim poduzećima. Pored toga održavat će se stručne rasprave o raznim temama iz turizma.

7. Sekcija za gospodarstvo

Sekcija za gospodarstvo Hrvatsko-njemačkoga centra Split objedinjava aktivnosti Sekcije za gospodarstvo Hrvatsko-njemačkoga društva, Ogranak Split, i Hrvatsko-njemačkoga gospodarskog društva, Ogranak Split, koje djeluje pri HIGK - Regionalnoj komori Split, a koje je preteča buduće hrvatsko-njemačke komore. Sve ove sekcije održavaju svoje zajedničke sjednice svakog ponedjeljka od 18 do 20 sati u prostorijama Centra.

Ove sekcije pripremaju gospodarske projekte, planove i programe gospodarskih zona u Dalmaciji i informacije o svim konkretnim resursima. Komisiju za izbor i pripremu programa vodi Jerislav Kuštera. Ovi programi bit će prezentirani prigodom susreta s poslovnim ljudima u Njemačkoj.

Prva prezentacija predviđena je u Münchenu. Priprema se i izdavanje publikacije pod naslovom "Mogućnosti gospodarske suradnje između Hrvatske i Njemačke". U ovoj publikaciji, pored općih informacija, bit će predstavljena zainteresirana poduzeća i poduzetnici kao i njihovi razvojni programi.

SMJEŠTAJ ZA PROGNAVU RETARDIRANU DJECU I ODRASLE TREBA OSIGURATI

U mjestu Vrlici, nedaleko od Splita nalazio se dom za zbrinjavanje 264 retardirane djece i odraslih osoba, od 2 do 60 godina starosti:

	muški	ženski
2-4 godina	1	1
5-14 godina	17	16
15-60 godina	124	105
Ukupno	142	122

Stupanj retardiranosti:

	muški	ženski
- teška duševna retardacija	31	25
- teža duševna retardacija	32	30
- srednje teška duševna retardacija	30	31
- jaka duševna retardacija	12	12
- duševna retardacija i tjelesni hendikep	19	12
- duševna retardacija i oštećenje sluha	9	4
- duševna retardacija i oštećenje govora	5	2
- duševna retardacija i sva oštećenja	4	6
Ukupno	142	122

26. kolovoza 1991. godine "jugoslavenska" vojska okrutno je napala Vrliku, oštetila dom i pokrala svu opremu, između ostaloga i opremu ambulante. Štićenici i osoblje doma, njih 107 skupa sa svojim obiteljima bili su prognani samo s onim što su imali na sebi. Kako je u to vrijeme u Splitu i okolici tisuće izbjeglica i prognanika bilo smješteno, za štitenike nije bilo moguće naći jedan zajednički smještaj. Smješteni su na razna mjesta, pa i u školske domove. Najteže retardirani nalaze se još uvijek u jednoj sportskoj dvorani. Bez odgovarajućih sanitarnih uvjeta, grijanja i svega ostaloga potrebno je za donekle normalan život štitenika, a i osoblja.

Kao direktor ovog doma molim vas da pomognete prognanicima kojima je posebice potrebna čvršća posteljina, donje rublje, sredstva za održavanje higijene i dezinfekciju i radna odijela za osoblje koje radi sa štitenicima. To bi bilo najpotrebnije, ali, naravno, dobro dođe svaka pomoć koju nam možete pružiti.

Naša je adresa:

Zavod za smještaj i rehabilitaciju djece i omladine - Vrlike
Mostarska 2
58000 Split
Tel.058-43-395, Fax.058-42-876

Zbog potrebe normalnijeg zbrinjavanja ove djece i odrasle planira se izgradnja novog doma za što nam je potreban novac pa smo otvorili devizni račun za pomoć koji glasi:

ZAKLADA IVANA BRLIČ-MAŽURANIĆ
ZAGRABAČKA BANKA
30101-620-16-2421722983
ZA IZGRADNJU DJEČJEG ZAVODA
VRLIKA

Za razumijevanje i svaku pomoć biti ćemo vrlo zahvalni.

Lucija Čikeš

HRVATSKO - NJEMAČKI VRTIĆ U SPLITU

Sredinom studenoga 1992. otvoren je hrvatsko-njemački vrtić u Splitu (Teslina 17) koji radi po elementima Montessori metode. To je drugi vrtić takve vrste otvoren u Splitu. Na inicijativu voditeljice hrvatsko-engljskoga vrtića Lijije Krolo, a uz podršku Sekretarijata za prosvjetu, kulturu i sport općine Split, Izvršno vijeće dodijelilo je tom vrtiću prostor za rad. Pri tome treba istaknuti pomoć koju ovom programu pruža Kinderzentrum iz Njemačke - München na čelu s gospodinom Hellbrueggem. Kinderzentrum iz Münchena pomaže duže vremena i Hrvatsku te je organizirao u okviru svoje sponzorske akcije "Sonnen-schein Aktion" i hrvatsko-njemačku akciju "Sunčev sjaj". U okviru ove akcije financira se otvaranje novih vrtića po Montessori programu, školovanje odgojitelja za rad na ovom programu, pomažanje integracije djece s poteškoćama u razvoju u redovite škole te nabava Montessori materijala. Bez njihove pomoći teško da bi ovaj vrtić mogao početi s radom.

Lijija Krolo

SPONZORI CENTRA: Dalmacijacement, Brodamerkur, Grafičko poduzeće Slobodna Dalmacija, Grafik Print, Dalma - Hotels - Omiš, Brodosplit - zaštitna organizacija, Jadrankeman, Bobis, Salonit, IGH - Poslovni centar Split, TEM, Muše - Commerce, Restaurant Bohan, Hotel Split, Villa Neretva

DONATORI CENTRA: Drvodjelac, Lavčević, Arheološki muzej Split, IPT, Splitska banka, Trgovačko - turistička banka, Dalmacija - cement, Pomorska banka, Nik-Sil, Song, Slobodna Dalmacija - Novine, Franco's, Salonit, Boesbeck, Barz & Partner, Ugošteljsko-turistička škola, KUD Jedinstvo, Gradski zbor Brodosplita, Franjo Kluz, Flexopress, Solair, De Pol Trade, Hrvatsko narodno kazalište

Pismo čitateljima

Štovani čitatelji,

Split, 30. travnja 93.

uz prvi broj našega biltena namjeravali smo vam uputiti jedno popratno pismo. Iz tehničkih i financijskih razloga to nije moguće, pa smo umjesto toga uveli ovu rubriku koju ćete stalno nalaziti u našem biltenu.

Ovaj ćemo bilten distribuirati svim prijateljima Hrvatske i Njemačke koji promiču suradnju između ovih dviju prijateljskih zemalja. Stoga vas pozivam da za potrebe institucije ili društva u kojemu djelujete i za svoje prijatelje naručite potreban broj dodatnih primjeraka koje ćemo vam odmah dostaviti, također besplatno. Bilten se izdaje u hrvatskom i njemačkom izdanju, pa nam navedite za svako izdanje koliko vam treba najmanje i najviše dodatnih primjeraka biltena. Kako vidite u ovom broju, posvetili smo dosta prostora predstavljanju utemeljenja i organizacije našega Centra. U slijedećim brojevima koji će izlaziti jednom mjesечно čitav prostor će biti na raspolaganju suradnicima i čitateljima iz Hrvatske i Njemačke. Posljednja stranica biltena rezervirana je za stalnu rubriku "Hrvatska-Njemačka" u kojoj će usporednim tekstovima enciklopedijski biti obrađena ista područja kako bi se osiguralo da se prošire relevantna znanja i informacije iz obje zemlje. U slijedećemu će broju tako u ovoj rubrici biti obrađeno područje hrvatske i njemačke književnosti. Za vaše tekstovne priloge, informacije, fotografije, crteže i oglasne priloge bit ćemo vam zahvalni. Pišite nam o manifestacijama i akcijama u kojima sudjelujete, o svojim idejama, prijedlozima i primjedbama i kritikama.

Pošaljite nam sve što možete, bez da to od vas tražimo, a mislite da bi moglo biti korisno za rad našega Centra, naše knjižnice, datoteke i učionice. Pošaljite nam telefonske imenike svojih gradova (mogu biti i stara izdanja), privredne i druge adresare, godišnje i informativne publikacije svojih institucija i društava, kataloge, prospekte, cjenike, ponude za novu i rabljenu opremu, knjige, udžbenike, izvješća, stručnu literaturu, video snimke, gramofonske ploče, kazete itd. Uvrstite nas u adresar distribucije svojih biltena, novina časopisa i drugih redovitih i povremenih publikacija. Na ovaj način mnogo ćete pomoći budućem razvoju ovoga Centra za što ćemo vam biti zahvalni. Naš Centar financira se isključivo na temelju sponzorstva i donatorstva. Postanite naš sponzor i donator - samoinicijativno - svaki i najmanji prilog vrlo ćemo cijeniti.

Članom našega Centra može postati svaka punoljetna osoba koja Upravnom odboru podnese obrazloženu pristupnicu za prijem, pismeno podržanu od najmanje dva člana Centra i koju Upravni odbor primi u članstvo.

Članarina iznosi 0,50 DM mjesečno. Tajništvo Centra radi svakoga petka od 18 do 20 sati i subotom od 10 do 12 sati.

Telefonski kontakt s Centrom moguć je svakoga radnoga dana od 8 do 15 sati.

Srdačno vas pozdravlja,

odgovorni urednik

SURADNJA DJECE OMIŠA I DUISBURGA

Gospodin Julius Schroeder, dugogodišnji prijatelj grada Omiša, zaposlen u upravi škole grada Duisburga, već duže vrijeme pomaže ljudima u našoj domovini. Posebnu brigu posvećuje njemu dragom gradu Omišu, njegovim žiteljima, njihovoj djeci, pa i djeci izbjeglih iz Bosne i Hercegovine, koja su smještena ovdje u Omišu. Između ostaloga pokrenuo je široku akciju za božićne blagdane kada je djeci Omiša otpremio 1900 paketa koje su sakupljale i spakirale vrijedne ruke školske djece iz Duisburga.

Preko gospodina Schroedera uspostavljen je i kontakt između srednje škole "Jure Kaštelan" i Opće škole Duisburg-Beeck u Duisburgu. Obje se škole nadaju boljim vremenima kako bi

se mogla organizirati razmjena učenika. Škola iz Duisburga je izrazila spremnost pomoći i poduprijeti školu "Jure Kaštelan" u Omišu.

Nedavno je gospodin Julius Schroeder doznao 1000 DM, koju je svotu prikupila Evangelistička crkvena općina iz Duisburga, a namijenjena je djeci siročadi iz Bosne.

Sretna sam što se mogu ubrojiti među prijatelje gospodina Schroedera.

Razlog tome su pisma koja međusobno izmjenjujemo, a i misao kojom on završava jedno svoje pismo: "Molim za Tebe, za Tvoju domovinu i za sve ljude koji su prisiljeni trpjeti", možda na to daje odgovor.

Mirjana Lelas

ŽELJKO ROGOŠIĆ

JMBG: [REDACTED]

Split
[REDACTED]

Na molbu obrane gospodina Slobodana Praljka protiv kojega se pred MKSJ vodi postupak pod brojem IT-04-74 PT, prema svojem najboljem znanju i sjećanju, pod materijalnom i kaznenom odgovornošću dajem sljedeću

IZJAVU

Dana 7. rujna 1993. godine kao novinar tjednika «Globus» iz Zagreba, boravio sam u Bosni i Hercegovini, na području Čapljine. U zoru toga dana uputio sam se iz Splita sa zadatkom pronaći lokacije logora Gabela i Dretelj, pod kontrolom hrvatskih vlasti, u kojima su već određeno vrijeme bile zatočene osobe bošnjačke nacionalnosti, te izvjestiti hrvatsku javnost o stvarnom stanju i događanjima u tim logorima. Povod za takav, u ono vrijeme izuzetno opasan put, bila je reportaža objavljena dva dana ranije na CNN-u, snimljena u mjestu Drežnica, sjeverno od Mostara. U toj televizijskoj reportaži, nekoliko iznemoglih Bošnjaka, upravo puštenih iz dvaju spomenutih logora Gabela i Dretelj, nadomak čapljine, svjedočilo je o torturi i teškim uvjetima života tisuća logoraša Muslimana u dvama najvećim logorima pod kontrolom HVO. Ta vijest bila je šokantna i za hrvatsku javnost, jer se tako prvi put čulo i za postojanje hrvatskih logora u BiH. Stoga je «Globus», kao tada vodeći hrvatski nezavisni tjednik, o tome htio prvi objaviti opsežan izvještaj. Ubrzo smo utvrdili da su toga ljeta 1993. godine, nažalost, postojali ne samo srpski logori Manjača i Omarska, već i hrvatski «Heliodrom», Rodoč, Gabela, Dretelj i bošnjački muzej u Jablanici, Musala u Konjicu, u Zenici i Bugojnu i mnogo drugi.

Kao prvi hrvatski novinar, uspio sam 7. rujna 1993. godine, unatoč otporima, protivljenjima i opasnosti po osobnu sigurnost, ući i posjetiti logor Dretelj. Zagrebački politički tjednik «Globus» je 10. rujna 1993. godine objavio moju reportažu, s fotografijama iz Dretelja, nekadašnjeg najvećeg skladišta nafte bivše JNA u Bosni i Hercegovini, u kojima je u neljudskim uvjetima, u pet hangara i dva tunela, tog trenutka bilo zatočeno 1478 Bošnjaka. U objavljenoj reportaži zabilježio sam razgovore s neuhranjenim i izmučenim ljudima, mahom razoružanim pripadnicima HVO iz Čapljine, Stoca, Mostara, Prozora, koji su svjedočili o velikim patnjama kroz koje su prolazili tijekom srpnja i kolovoza 1993. godine, ali i pozitivnim promjenama režima i uvjeta života otkako je postavljen novi upravitelj, bivši zatvorski policajac.

Ovom prigodom dužan sam istaknuti okolnosti pod kojima sam uspio ući u logor Dretelj. Naime, logično je bilo očekivati da se u logore Gabela i Dretelj, koje su čuvale osobe u odorama HVO i oznakama vojne policije HVO, dozvola zatraži kod nadležnih vojnih vlasti. Pošli smo od pretpostavke koja se poslije pokazala pogrešnom, da se za odobrenje posjete spomenutim hrvatskim logorima, dopuštenje mora zatražiti u Glavnom stožeru HVO. Stoga sam 7. rujna 1993. godine, u ranim jutarnjim satima, stigao u mjesto Čitluk, nedaleko Čapljine, s namjerom da u Glavnom stožeru HVO ishodim potrebne dozvole. U Glavnom stožeru zatekao sam zapovjednika, generala Slobodana Praljka i zamolio ga za kratki razgovor. Kao novinar već sam u više navrata boravio u BiH i izvještavao o

ratnom sukobu u toj državi, te sam osobno poznao mnoge hrvatske političare i vojne dužnosnike, među njima i generala Praljka.

Na moje veliko iznenađenje, zapovjednik Glavnog stožera HVO, general Slobodan Praljak uopće nije imao informacije o stanju i događajima u Dretelju i Gabeli. Njegovi odgovori su mi zvučali vrlo iskreno. Ipak, u prvom trenutku iznenadile su me tvrdnje generala Praljka da zapovjedne strukture HVO, odnosno hrvatska vojska u BIH, nisu sudjelovale u odlukama o osnivanju i postojanje logora, pa stoga ne mogu odgovarati i za događaje u tim logorima. Kasnije smo se dosita uvjerali da – iako su u logorima bili zatočeni uglavnom razoružani pripadnici HVO bošnjačke nacionalnosti, koji su živjeli u zapadnoj Hercegovini, iako su stražari u logorima bili u odorama Vojne policije HVO – cijeli se sustav funkcioniranja logora oslanjao isključivo na civilnu vlast, od lokalne razine do Vlade Hrvatske Republike Herceg Bosne.

Tijekom razgovora uočio sam jasno protivljenje generala Praljka, praksi postojanja logora i osudu nehumanih uvjeta života u njima, kao nečeg što je suprotno ne samo etici ratovanja, već i hrvatskim nacionalnim interesima u BIH. Na moju molbu da mi se dozvoli posjet logorima Gabela i Dretelj, te eventualno «Heliodrom» i Ljubuški, u kojima HVO drži zatočene Bošnjake, te da mi on osobno potpiše propusnicu, general Praljak je spremno dao nalog da mi se takva pismena potvrda izda. General Praljak je bio mišljenja da se o svemu tome mora saznati istina i da mediji mogu doprinjeti da se logori ukinu i ljudi puste kućama. Nakon što je u njegovom uredu potvrda kojom mi se odobrava posjet Dretelju i Gabeli napisana, potpisana njegovim potpisom i ovjerena službenim žigom, zaputio sam se prema Čapljini. U kontaktima s kolegama iz ekipe BBC-a, saznao sam da je toga istog dana i novinarima iz Velike Britanije, general Slobodan Praljak potpisao je propusnicu za ulaz u Dretelj i Gabelu.

Međutim, kada sam stigao do ulaza logora Dretelj, ispred velike željezne ograde, pokraj koje se nalazila portirnica koju su čuvali naoružani stražari, čekalo me iznenađenje. Zatražio sam prijem kod upravitelja logora Dretelj, ali mi je osoba na portirnici logora rekla da je trenutačno odsutan. Potom sam zatražio nadležnu, službenu osobu koja mi je omogućila posjet logoru. Kada je stigla osoba u maskirnoj odori, koja se nije predstavila, pretpostavljam zamjenik upravitelja ili zapovjednik smjene, čije ime ni naknadno nisam uspio saznati, predao sam mu pismenu propusnicu za ulazak u Dretelj i posjet logoru, potpisanu od generala Praljka. Na moje veliko iznenađenje, kada je pročitao sadržaj kojim se odobrava posjet, boravak i razgovor u svim dijelovima logora, čovjek je vrlo ljutito izjavio; «Ova dozvola ništa ne vrijedi!». Kad sam se pobunio i zapitao vidi li da je dozvolu potpisao osobno zapovjednik Glavnog stožera HVO, general Praljak, uniformirana osoba, vidno uznemirena posjetom novinara, je uzvratila; «Upravo zato ne vrijedi! Praljak nije nadležan za ovo mjesto i nemoj se pozivati na njega! Ne možeš ući, njegov potpis ništa ne vrijedi!» Potom je službena osoba u maskirnoj odori bijesno pokidala dozvolu s potpisom generala Praljka. Zaključio sam da se ništa više ne može napraviti i povukao sam se.

Odlučio sam se vratiti u Čitluk i izvijestiti generala Praljka o cjelokupnom događaju, iz kojeg je bilo očigledno da, ili su logori doista izvan njegove nadležnosti ili je njegov

autoritet kao zapovjednika GS HVO ozbiljno doveden u pitanje. Na ulazu u Glavni stožer, doznao sam da je general Praljak već otišao i da se uskoro neće vraćati. U tom trenutku naišao je general Žarko Tole, koji je tada bio načelnik Glavnog stožera HVO. I njega sam osobno poznavao, te sam ga zamolio za pomoć. Tole je u Hercegovinu stigao nedavno, u srpnju ili kolovozu 1993. godine, a nakon kratkog oporavka i dugotrajnog zatočeništva i torture u srpskom logoru Manjača, u kojega je dospio kao časnik HVO, a nakon zarobljavanja u Bugojnu. Stoga se general Tole silno iznenadio mojim zahtjevom za posjet logorima pod kontrolom hrvatskih vlasti. Nakon što sam mu ispričao da mi je onemogućen ulazak u logor Dretelj i da je uniformirana osoba koja se predstavila kao nadležno lice, bez oklijevanja pokidala propusnicu koju je potpisao general Slobodan Praljak, general Žarko Tole je ostao zatečen informacijom da takvi logori uopće postoje na hrvatskoj strani. I to još u Hercegovini, u Dretelju, Gabeli, Ljubuškom. Reagirao je ljutito i vrlo bučno govoreći kako su ti logori sramota i kako ih se odmah mora zatvoriti. «Ti su logori sramota naših političara, a postat će sramota hrvatskog naroda u BIH! Potrebno je da baš hrvatski novinari uđu u njih i kažu javnosti što se zbiva! Ja ću potpisati potvrdu o ulazu!» Žarko Tole je doista potpisao novu potvrdu. Ponovno sam, s potvrdom u džepu, u rano poslijepodne istog dana, krenuo prema Čapljini i Dretelju.

Na ulazu me prijetećim pogledom dočekala ista uniformirana i naoružana osoba, koja nije mogla vjerovati da ponovno dolazim s potvrdom, izdanom u Glavnom stožeru HVO. Ali, ovoga puta, iako evidentno nevoljko, zapovjednik smjene je reagirao drugačije. Videći potpis načelnika Glavnog stožera HVO, generala Tole, očigledno impresioniran njegovom novom zapovjednom dužnosti ili sudbinom logoraša koji se izravno suprotstavio ratnom zločincu, generalu Ratku mladiću i preživio srpsku Manjaču, zapovjednik smjene ili zamjenik upravitelja je nešto promrmljao, kimnuo glavom i ja sam pod pratnjom dvojice naoružanih čuvara ušao u logor. Nakon provjere i identifikacije, dobio sam dozvolu za kretanje po logoru. U tom trenutku u Dretelj je stigao upravitelj logora Tomo Šakota, bivši zatvorski policajac iz Čapljine, koji me vrlo susretljivo, ne praveći nikakve probleme, proveo kroz logor Dretelj. Nakon toga se udaljio i dopustio da bez njegove prisutnosti razgovaram sa zatočenicima i fotografiramo sve što smo htjeli. Toga dana zatočeni su očekivali posjet predstavnika Međunarodnog Crvenog križa. Šakota je, poštujući sve konvencije međunarodnog prava u znatnoj mjeri poboljšao položaj zatočenih Bošnjaka, o čemu su nam svjedočili i s pohvalama govorili sami zatočeni Bošnjaci.

Nakon posjeta Dretelju, kasno poslijepodne 7. rujna 1993. godine, otišli smo i do logora Gabela, na cesti prema granici s Republikom Hrvatskom i gradu Metkoviću. Međutim, na ulazu u logor Gabela, dežurni časnik bio je neumoljiv. Bez obzira na potvrdu s potpisom generala Tole, nije nas htio pustiti u logor, jer je upravitelj Boka Previšić bio odsutan. «Dodite sutra, možda će upravitelj biti tu!»

Nisam došao sutra. Vratio sam se u Split, napisao reportažu koja je, zajedno s mojom fotografijom u društvu zatočenika Dretelja, objavljena u tjedniku «Globus» 10. rujna 1993. godine. Narednih dana, zbog objavljivanja istine o hrvatskim logorima u Hercegovini i članka u «Globusu» koji je dobio zapaženi publicitet, upućen mi je veći broj anonimnih i neanonimnih prijetnji, te sam bio izložen pritiscima od strane određenih

krugova koji su sebi uzeli za pravo profesionalni novinarski aranžman tumačiti kao političko djelovanje protivno hrvatskim interesima. Tih rujanskih dana u logorima pod kontrolom Hrvata u BIH bilo je, prema evidenciji UNHCR-a zatočeno oko 10.000 Bošnjaka, dok je u logorima pod kontrolom Bošnjaka u BIH bilo zatočeno 9.000 Hrvata koji su u ratnom ludilu u BIH proživljavali svoju kalvariju.

Ali, događaj u kojem se dopuštenje generala Praljka za posjet logoru Dretelj nije poštivalo, opisao sam u članku kojega sam 21. kolovoza 2001. godine objavio u tjedniku «Nacional» u kojem sam stalno zaposlen, nakon što sam u jesen 1997. godine otišao iz «Globusa» i njegova izdavača EPH. Nakon što je u ljeto 2001. godine Tribunal u Haagu od hrvatske vlade zatražio dokumente hrvatske vojne i obavještajne zajednice o hrvatsko-bošnjačkom sukobu u BIH i postojanju logora u Hercegovini, u zagrebačkom tjedniku «Nacional» sam objavio iscrpni analitički članak o ključnim dokumentima. U njemu sam opisao događaje u Dretelju, spomenuvši i epizodu s potvrdom generala Praljka. U kolovozu 2001. godine u spomenutom tekstu sam napisao; «I to govori o tadašnjem rasporedu i odnosu snaga u Hercegovini».

/potpis/

Željko Rogošić

Željko Rogošić

Novinar magazina «Nacional»

D-7

DIREKTNO ISPITIVANJE SVJEDOKA TUŽITELJSTVA EDA VULLIAMYJA – izvadak iz sudskog zapisnika 08.05.2006, predmet Prlić i dr., MKSJ

P: Da vas pitam gospodine, što ste poduzeli u rujnu 1993. da bi posjetili bilo koji od logora o kojima smo maloprije razgovarali; Dretelj, Gabela i Rodoč.

O: Vozili smo direktno u Grude kako bi pronašli-- ili kako bi se pokušali sastati s Matom Bobanom i pitati ga možemo li ići. Mislim da je Dretelj bio taj koji smo odabrali. Mislim da je za njega UNHCR rekao da je najviše zabrinut i u njega smo zadnji put pokušali pa što ne bi i sad.

P: Jeste li u Grudama s bilo kim razgovarali vezano za ulazak u ovaj logor?

O: Da. Ponovo s Kanađaninom Georgeom. Tražili smo susret s Matom Bobanom. Nisam siguran je li on bio tamo kada smo mi stigli u kasno prijepodne. Rečeno nam je da se vratimo to poslije podne i onda je Kanađanin George rekao: „Ne, ne možete u Dretelj.“

P: Sjećate li se približno datuma i vremena kada ste vodili tu raspravu s Kanađaninom Georgeom?

O: Posljednja je bila poslije podne.

P: Približno, kada je to bilo, datum, godina, mjesec?

O: Rujan 1993. Mislim da je bio rani rujan 1993.

P: Što ste poduzeli nakon što vam je Kanađanin George rekao da ne možete u Dretelj?

O: Odlučili smo da je stvar pritiska i ostali smo u Grudama i mislili smo sutradan pokušati ponovo.

P: Jeste li uistinu sutradan pokušali ponovo?

O: Da.

P: Gdje?

O: Na istom mjestu, u uredu Mate Bobana.

P: Koga ste taj dan susreli?

O: Prvo smo se sastali s Kanađaninom Georgeom. Mislim da je on otišao pitati Matu Bobana možemo li mi u Dretelj i mislim da nam je opet rekao da ne možemo pa smo ga zamolili da ode i pokuša ponovo. Sjedili smo u uredu koji je uz taj kompleks, što god to bilo, ne znam što je to bilo, na periferiji Gruda, i onda je netko ušao u sobu ili prošao kraj nas, koga smo svi troje prepoznali, iako nisam ja bio taj koji ga je prvi prepoznao, nego jedan od mojih dvoje kolega, mislim da je s BBC-a. Rekao je: „Eno generala Praljka, zašto ne bismo njega pitali?“

P: I što se onda dogodilo?

O: Pitali smo ga. Ne mogu se točno sjetiti je li nas ostavio neko vrijeme, mislim da je i onda se vratio ali ne predugo nakon toga, i rekao, moram reći na moje iznenađenje, „Da, što se mene tiče možete.“ ili parafraziram, nisam vodio bilješke.

P: I nakon tog razgovora s generalom Praljkom, što ste učinili?

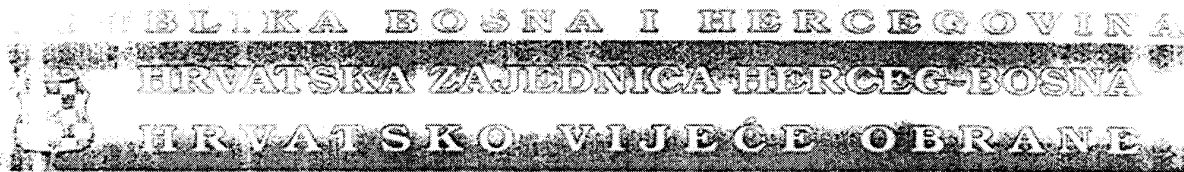
O: Sastavljeno je „odobrenje“ na papiru. Iskreno, ne sjećam se da li se general Praljak vratio u prostoriju s tim ili se tipkalo u našoj prisutnosti. Stavljen je pečat i potpis, s iznenađujuće malo buke oko toga, i mislim da nakon toga i nismo puno razgovarali s generalom Praljkom. Uputili smo se prema Dretelju.

P: Kako ste znali kuda treba ići?

O: Naš prevoditelj je znako kuda ići. To je bilo prema Čapljini. Mislim da smo ga već tada našli na karti.

P: Taj dokument koji ste dobili, čiji je potpis bio na njemu?

O: Koliko se sjećam, generala Praljka.

GLAVNI STOŽER OS HR U BiH

Ur.broj: 05.211-01-447/93

Mostar, 15.09.1993.god.

ODOBRENJE

Osigurati nesmetan prijelaz uz policijsku pratnju na relaciji
Čitluk-Žitomislić-Mostar (lijeva obala):

1. SALLY BECKER - sanitetsko vozilo HVO
2. ELVIS BARUNČIĆ
3. ROGER LUCEY - oklopni ladrover

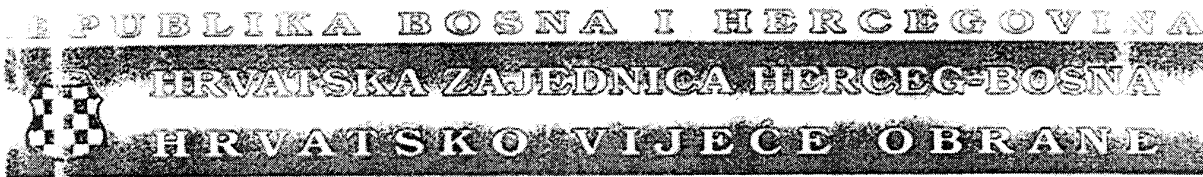

ZAPOVJEDNIK GS OS HR U BiH

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

GLAVNI STOŽER OS HR U BiH

Ur.broj: 10.2/1-01-2478/193

Mostar, 15.09.1993.god.

ODOBRENJE

Osigurati nesmetan prijelaz uz policijsku pratnju na relaciji
Mostar-Žitomislići-Vinjani Gornji, te izlaz u Republiku Hrvatsku:

1. Sally Becker
2. Mirsad Handžar (ranjenik)
3. Tanja Kaniža
4. Nina Kaniža
5. Damir Kaniža
6. Mirza Kaniža
7. Roger Lucey
8. Elvis Barunčić

ZAPOVJEDNIK GS OS HR U BiH

Lobodan Praljak
general-bojnik

Lobodan Praljak

D-10

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-2/1-01-2149/93

Mostar, 25.08.1993.god.

P o t v r d a . -

Ovim potvrđujemo da je MATE BORAS, putovnica CANADA, dokument br.2006964,

radi za Foreign Press Bureau uz punu podršku Glavnog stožera HVO HZ H-B.

Omogućite im slobodan rad s novinarima, te nesmetano kretanje u HZ H-B, kao i punu podršku u radu od strane svih djelatnika HVO.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

D-11

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj:02-2/1-01-2148/93

Mostar, 25.08.1993.god.

P o t v r d a . -

Ovim potvrđujemo da je MIRKO VOLAREVIĆ, osoba karta RH
2101966300009,

radi za Foreign Press Bureau uz punu podršku Glavnog
stožera HVO HZ H-B.

Omogućite im slobodan rad s novinarima, te nesmetano
kretanje u HZ H-B, kao i punu podršku u radu od strane svih
djelatnika HVO.

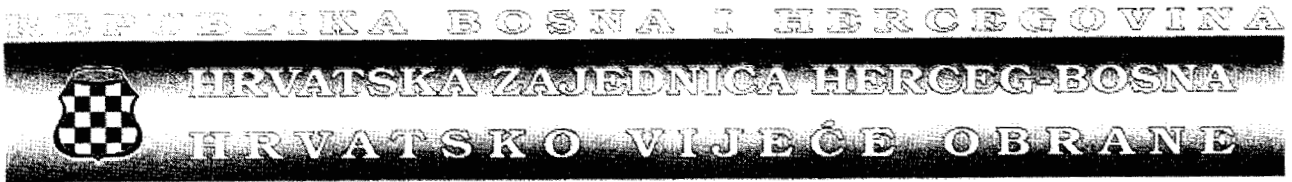

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Mirko Volarević
general-bojnik

Slobodan Praljak

D-12

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj:02-2/1-01-2147/93

Mostar, 25.08.1993.god.

P o t v r d a . -

Ovim potvrđujemo da je DARKO VUČINA, osobna karta RH
1212965380028,

radi za Foreign Press Bureau uz punu posršku Glavnog
stožera HVO HZ H-B.

Omogućite im slobodan rad s novinarima, te nesmetano
kretanje u HZ H-B, kao i punu podršku u radu od strane svih
djelatnika HVO.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj:02-2/1-01-2145/93

Mostar, 25.08.1993.god.

P o t v r d a . -

Ovim potvrđujemo da je DADO LOZANČIĆ, putovnica USA
H635432,

radi za Foreign Press Bureau uz punu podršku Glavnog
stožera HVO HZ H-B.

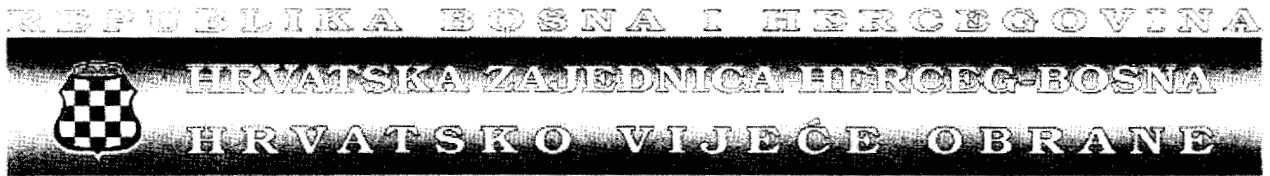
Omogućite im slobodan rad s novinarima, te nesmetano kre-
tanje u HZ Herceg-Bosna, kao i punu podršku u radu svih djela-
tnika HVO.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-2/1-01-2150/93

Mostar, 25.08.1993.god.

P o t v r d a . -

Ovim potvrđujemo da je MAURICE RADALJ, putovnica USA

radi za Foreign Press Bureau uz punu podršku Glavnog
stožera HVO HZ H-B.

Omogućite im slobodan rad s novinarima, te nesmetano
kretanje u HZ H-B, kao i punu podršku u radu od strane svih
djelatnika HVO.

REPUBLICA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HERCEG-BOSNA
GLAVNI STOŽER
MOSTAR
OBRANA
ZAPOVJEDNIK GS HVO
Slobodan Praljak
general-bojnik
Slobodan Praljak

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
 ODJEL OBRANE

SEKTOR MORALNOG ODGOJA

Broj: ..... / .....

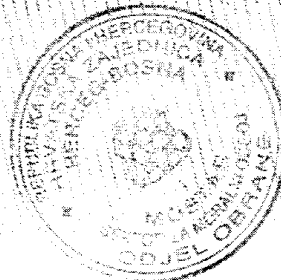
Mostar, 26.07. 1993. god.

Republika Bosna i Hercegovina
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

26.07.1993	
108/93	

O D O B R E B N J E

Odobrava se odlazak na heliodrom ekipi Reutersa
 Corinne Lee Dufka, Predrag Kojović i prevoditelj Diane Alilović.
 Oni su u pratnji Dražena Pervane.

Za I P D

Veso Vegar

Veso Vegar

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
 ODJEL OBRANE

SEKTOR MORALNOG ODGOJA

Broj: 02-06/11-111/ 53.....

Mostar, ...17.08.1992. god.

Republika Bosna i Hercegovina
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

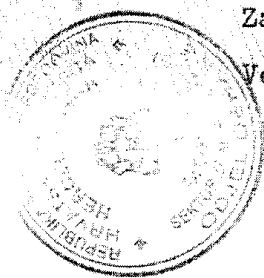
14.08.1993

562/93

ODOBRENJE

Odobrava se odlazak i posjet zatvoru Heliograd novinarima
 R T L ,njemačka televizija, Gerhard Tuscha ,Fridrich Lex i Marija
 Kobasić.

Odobrava se takodjer i posjet Uweu Beringneru ,njemačka
 humanitana organizacija Teamwork i Jeleni Penava, kao i Ralfu
 Rudigeru vojniku HVO-a. Posjet je ugovoren s upravom zatvora.

Za I P D
 Veso Vegar
Veso Vegar

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

ODJEL OBRANE

SEKTOR MORAJNOG ODGOJA

Broj: 02-6/1-131 93

Mostar, 23.08.93 god.

ODOBRENJE

Odobrava se odlazak na Heliiodrom, te posjet zatvoru novinaru Askold Krushelnycky. Posjet je dogovoren s ravnateljem zatvora, gospodinom Božićem.

Pomoćnik Predstojnika
Odjela obrane za IPD

Vesko Vagoz

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
 ODJEL OBRANE

SEKTOR MORALNOG ODGOJA

Broj: 02-6/1-157 93

Mostar, 30.08.1993. god.

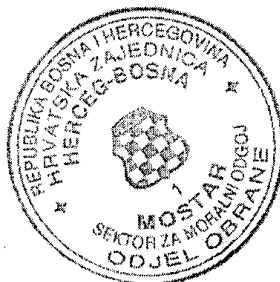
Republika Bosna i Hercegovina
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

Priloga:	01.08.1993
627193	

ODOBRENJE

Odobrava se odlazak na Heliodrom radi posjeta zatvoru, što je dogovoreno s ravnateljem zatvora gospodinom Božićem, novinarima ekipe ITN: Paul Simpson, Alex Thomson, Chris Wood i Dubravka Kukić, te Rysmard Poyrchal.

Odobrenje vrijedi 30.kolovoza 1993.godine.

Pomoćnik Predstojnika
 Odjela obrane za IPD

Veso Vegar

Veso Vegar

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
 ODJEL OBRANE

SEKTOR MORALNOG ODGOJA

Broj: 02-6/1-158/93.....

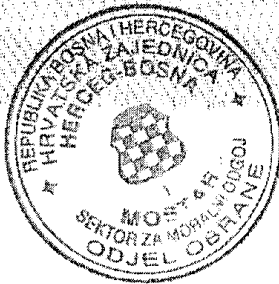
Mostar, 30.08.93. god.

Republika Bosna i Hercegovina
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

Priloga	01.08.1993
626/93	

ODOBRENJE

Odobrava se odlazak na Heliodrom ekipi SKY NEWS:
 Arpad Nemet, Patricia Ennis, Jeremy Bishop, David Hamilton Green,
 Odobrenje vrijedi 30. kolovoza 1993. godine.

Pomoćnik Predstojnika

Odjela obrane za IPD

Veso Vegar
 _____
 Veso Vegar

X. DOKUMENTI - OPĆI PRESJEK

Dokumenti **D-1** do **D-17** predstavljaju REPREZENTATIVNI izbor iz dokumenata koje sam potpisivao, kao uvid u opće činjenice.

Komentar dokumenta D-5

Na osnovu dokumenta je zaključeno da je Slobodan Praljak iselio te ljude, iz ta dva sela, a kasnije ih protjerao (MUSLIMANE) na teritorij pod kontrolom A BiH.

POPIS STANOVNIŠTVA U BiH USKOPLJE - GORNJI VAKUF

	1981	HRVATA	MUSLIMANA	1991	HRVATA	MUSLIMANA
SELO PIDRIŠ	281	246	33	302	302	0
SELO MAČKOVAC	100	100	0	32	32	0

Kako je moguće tako zaključiti?

Zbog prethodno stvorenih uvjerenja, zbog krivih pretpostavki, zbog MORALISTIČKE HISTERIJE o krivcima, svima i svugdje, zbog .....

Istina se mora graditi na činjenicama, takva će istina dovesti do PRAVDE, a takva će pravda dovesti do MIRA.

VJEŠANJE PEDRA NIJE RJEŠENJE.

D-1

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
ZAGREB

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
UPRAVA ZA IPD

KLASA:
UR-BROJ: 512-14-01/93-745

Zagreb, 30. travnja 1993.

Zborna područja
HRM
HRZ i PZO
Postrojbama
- svima

Predmet: Upozorba

Često se na zasjedanju Sabora, županijskih i gradskih skupština, na javnim skupovima koji imaju politički značaj, ophodima i drugim manifestacijama s djelomičnim političkim sadržajem pojavljuju pripadnici Hrvatske vojske u odorama.

Upozoravamo da su navedene pojave u suprotnosti s Temeljnim odredbama Službovnika Oružanih snaga Republike Hrvatske. Naime, člankom 18. Temeljnih odredbi zabranjuje se vojnim osobama i osobama na službi u oružanim snagama sudjelovanje u odori na skupovima, ophodima i manifestacijama koje imaju politički sadržaj.

Zbog toga se svim pripadnicima Hrvatske vojske, zastupnicima Sabora, članovima županijskih i gradskih skupština, sudionicima javnih skupova, političkih i drugih manifestacija s djelomičnim političkim sadržajem skreće pozornost da su se dužni ponašati sukladno Službovniku Oružanih snaga RH.

Pomoćnici zapovjednika za političku djelatnost dužni su s ovom Upozorbom upoznati sve pripadnike HV.

Pomoćnik ministra
Slobodan Praljak
General bojnik
Slobodan Praljak

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

ODJEL OBRANE

GLAVNI STOŽER

Broj: 02-2/1-01-1642/93
Mostar, 31. 07. 1993. god.

OBRANA

VOJNA TAJNA
STROGO POV.

Zapovijed u svezi
zaustavljanja i kontrole
vozila UNPROFOR-a.-

- svim OZ ✓
  - profes. postrojbama
  - TRP
  - Odjelu obrane na znanje
- OLJH
OLSZ
OLSZ
OLSR
OLSR*

Z A P O V I J E D A M

1. Pripadnici HVO (vojaci-dočasnici i časnici) u sklopu redovite djelatnosti u zonama odgovornosti, zapovjednici i zapovjedništva svih razina nemaju pravo zaustavljati, kontrolirati i vršiti pretres vozila UNPROFOR-a.

2. Postrojbama UNPROFOR-a omogućiti slobodno kretanje odobrenim pravcima i rutama koje će Vam biti blagovremeno dostavljene i pružiti im punu zaštitu i pomoć.

3. Konvoje humanitarne pomoći ne propuštati bez potpuno izvršenog vida u sadržaj tereta. Po izvršenom pretresu konvoja propuštati odobrenim pravcima uz pratnju i usputnu kontrolu.

4. Za sprovođenje ove Zapovijedi odgovorni su mi zapovjednici svih razina.

Sa Zapovijedi upoznati cjelokupni sastav postrojbe.

SM/DS

Z ZAPOVJEDNIK GS HVO

Štatic

general-bojnik

Slobodan Praljak

D-3

Elek. No. izv. od. 010	CV
Pre. broj. primljena telegram. br.	9739, Po.
Dana 17. 08. 1993 u 14.00. čas	
TLP, IGR, ILF	RRV, ŽV, Rv
Obradio:	(potpis)

SIS

R BiH HZ HB HVO
OZ S/Z H IZM PROZOR
EROJ:01-2142/93
DANA:17.08.1993 god.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

- brig. "Rama" - Prozor
- brig. "dr. Ante Staročević" - Uskoplje
- Vojnoj policiji "Rama"

1. Dana 17.08.1993.god. sve zarobljenike povuci sa radova na kojima su angazirani u vassim zonama odgovornosti do 18,00 sati.
2. Za siguran povratak i osiguranje u zatvoru odgovorni SIS brig. "Rama" i Vojna policija "Rama".

došlo je u VP, 20.08.93

Zapovjednik
general-bojnik
Slobodan Praljak

D-4

BRIGADA "RAMA"

Broj: 01-1583/93.

Datum, 18.08.1993.g.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

OZ S/Z H, IZM Prozor

U vezi zapovjedi zapovjednika gen. boj. Slobodana Praljka, broj+
01-2142/93. od 17.08.1993. g. o povlačenju zarobljenika sa radova
na kojima su angažirani, izvješćujemo vas da su svi zatvorenici
iz zone odgovornosti brigade "Rama" povučeni u na značnom roku.

Co: a.a.

Zapovjednik
Ante Pavlović
Ante Pavlović

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

OPERATIVNA ZONA S / Z H
 IZM P R O Z O R

O B R A N A
 VOJNA TAJNA
 SERVO POVJ.

Broj: 01-3328/93

Dana, 28.08.93.g.

ISELJENJE CIVILNOG PUČANSTVA
 IZ RATNE ZONE

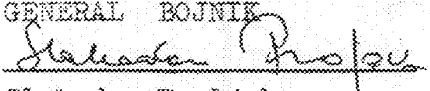
HVO GORNJI VAKUF
 HVO PROZOR (na znanje)

Z A P O V J E D

Rajon s. Pidriša i s. Maškovca je prostor zahvaćen ratnim djelovanjima te kao takav spada pod ratnu zonu u kojoj nemože boraviti civilno vojno nesposobno pučanstvo. U cilju njihove zaštite i sigurnosti:

Z A P O V J E D A M

1. HVO Goranji Vakuf organizirat će iseljenje civilnog pučanstva iz s. Pidriš i s. Maškovac u predjela koji nisu zahvaćeni ratnim djelovanjima.
2. Iseljenje obuhvatiti civile: žene, djecu, starije muškarce i muškarce koji nisu vojno sposobni, a zadržati samo one civile koji su uključeni u postrojbe bilo kao vojnici ili kao pomoćni radnici.
3. Pri iseljavanju obavezno povesti i stoku.
4. Realizaciji ove zapovjedi pristupiti o d n a h.

Z A P O V J E D N I K GS HVO
 GENERAL BOJNIK

 Slobodan Praljak

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-2/1-01-2235/93

MOSTAR ,31.08.1993.god.

OBRANA

VOJNA TAJNA

Predmet: Primirje.-

SPABAT-MEDUGORJE

1. Spremni smo uspostaviti prestanak bojevih djelovanja u Mostaru i rajonu Mostara za vrijeme trajanja pregovora u Medugorju. Pregovorima presjedava general Felin, a vode ih predstavnici HVO i muslimanske vojske.
2. SPABAT-UNPROFOR i UN-promatrači nadzirat će prestanak bojevih djelovanja na obje strane.
3. Prestanak bojevih djelovanja počinje 31.08.1993.god. u 18,00 sati i trajati će 48 (četrdesetosam) sati.
4. Za vrijeme trajanja prestanka bojevih djelovanja UNPROFOR i UN-promatrači imati će potpunu slobodu kretanja na terenu koji kontrolira HVO.
5. Prestanak bojevih djelovanja biti će nevažeći jedino u slučaju napada muslimanske vojske.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak

general-bojnik

Slobodan Praljak

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

VOJNA POLICIJA MORA
PROPUSTITI PROMATRAČE

Broj: 02-2/1-01-2245/93

31.08. 1993. god.

ODOBRENJE

Odobrava se gosp.

VOJNIM PROMATRAČIMA

u vremenu od

01.09.1993.

do 02.09.1993. DO 18⁰⁰ sat

Putovanje u

NA PROSTORU OPERATIVNE ZONE JIH

radi

NADGLEĐANJA BOSNA POKRETA PREKIDA VATRE

Odobrenje se izdaje radi slobodnog putovanja

u Bosni i Hercegovini, Republici Hrvatskoj i

general - bojuje

Nevardan Praljak

(puno ime i prezime Predsjednika / Zapovjednika)

Predsjednik — Zapovjednik

Stjepan Praljak

(potpis)

PO ISTEKU PROPUŠNICU VRATITI

289-3.7p

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO HR H-B

Ur. broj: 023/07-2405 193

IZM Čitluk, 28.09.1993.god.

Zap.OZ S-B

n/r puk.Tihomir Blaškić

S obzirom na nove navode o uporabi bojnih otrova u borbama oko sela Bobaši u općini Vitez, dostavite nam što hitnije slijedeće:

- eventualne liječničke potvrde
- opis načina primjene BO (vrijeme, mjesto, vrsta otrova, posljedice, način na koji su bojni otrovi rasprostranjivani)

Ujedno Vas obavještavamo, da smo, Vašu dokumentaciju o uporabi bojnih otrova već prosljedili u nadležne institucije.

Jedan engleski list, koji se bavi vojnim pitanjima, objavio je da postoje dokazi o primjeni bojnih otrova u središnjoj Bosni, što je potkrepljeno nalazima koje ste nam dostavili.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak

general-bojnik

D-9

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 12-2/1-C1-2329 /93

IZM Čitluk, 05.09.1993.god.

Pridržavanje sporazuma
o prekidu vatre.-

OZ Bosanska Posavina
n/r Zapovjednika

Z A P O V J E D A M

1. Vatru po neprijateljskim postrojbama uzvraćati samo ako su napadnute prve crte obrane pješastvom i oklopno-mehaniziranim postrojbama.
2. Za svako drugo uzvraćanje vatrom tražiti suglasnost Glavnog stožera.
3. Ovu Zapovijed prenijeti do najniže razine zapovjedanja, za što ste mi osobno odgovorni.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

general-bojnik

Slobodan Praljak

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO

Ur. broj: 02-2/1-01-3289 /93
IZM Čitluk, 03.11.1993.god.

OBRANA

VOJNA TAJNA
STROGO POV.

Predmet: Mogućnost korištenja
eksploziva - Zapovijed.-

OZ S-B
n/r puk.Tihomir Blaškić

Z A P O V J E D A M

1. Procjenite mogućnost postavljanja većih količina eksploziva prema Travniku i ostalim muslimanskim položajima koji bi aktiviranjem prouzročio veće materijalne štete i nanio gubitke u živoj sili.
2. Utvrdite količine eksploziva koji se nalazi u rezervi i o tome me izvjestite.
3. Procjenite efekte koje bi izazvale aktivnosti pod točkom 1. prema neprijatelju, nama i UNPROFOR-u.
4. Način miniranja tvornice, posljedice i dali to imaš pod kontrolom.
5. Izvjestiti me odmah o svemu.

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

D-11

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO

Ur. broj: 02-1101-246 /93

Mostar, 31.10.1993.god.

Predmet: Odgovor na upit.-

UNPROFOR

SPABAT Medugorje

Temeljem Vašeg fax NO: T-1717, a u svezi uništenja eksplozivnog materijala odobravamo da to izvedete dana 03.11.1993.god. u 09,30 sati na poligonu u Ljubuškom.

Dan 02.11.1993.god. je Dan mrtvih i nije prikladan za takve poslove.

Sa štovanjem!

GLAVNI STOŽER HVO

Slobodan Praljak
General-bojnik

Slobodan Praljak

D-12

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-211-01-3282/93

Mostar, 03.11.1993.god.

Predmet: Z a h t j e v.-

UNPROFOR

SPABAT-Medugorje

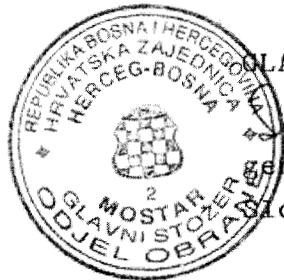
Već nekoliko dana traje žestoka ofenziva muslimanskih snaga na hrvatska područja u Varešu i okolini. U više navrata smo pokušali dogovorom riješiti probleme, ali nismo uspjeli.

Kako je MOS na ovo područje skoncentrirao veoma jake snage naše postrojbe nisu u stanju da obrane oko 20000 civila. Trenutno se vodi borba u okruženju na površini oko 5 km².

Molimo, da se posredovanjem UNPROFOR-a izvuče nedužno civilno pučanstvo.

Imamo podatke da je masakr civila već počeo u selima Tribija, Vijac, Borovice, Pogar i Ivančica.

Zbog navednih zločina u navedenim naseljima je zaavladala panika i dezorganizacija unutar pučanstva i postrojbi, tražimo da snage UN što žurnije interveniraju, kako bi spriječili nastavak masakra i omogućili izvlačenje pučanstva iz okruženja i rajona bojevih djelovanja.

GLAVNI STOŽER HVO

general-bojnik

Slobodan Praljak

D-13

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-2/1-01-3309/93

Mostar, 04.11.1993.god.

Predmet: Z a h t j e v.-

UNPROFOR
SPABAT Medugorje
za Zapovjednika UN
K i s e l j a k

Temeljem zahtjeva GS HVO Ur.broj:02-2/1-01-3284/93 od 03.11.1993.god., a u svezi zaštite i izvlačenja civilnog pučanstva na području Vareša, zahtjevamo da nam podnesete izvješće, što je dosad urađeno.

Napominjemo, da na hrvatsku enklavu Vareš, već nekoliko dana traje žestoka ofenziva muslimanskih snaga, te je potrebno poduzeti sve da bi se zaštitilo nedužno civilno pučanstvo.

GLAVNI STOŽER HVO

Slavko Praljak
General-bojnik

Slavko Praljak

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 42-24-01-3550 193

Mostar, 06.11.1993.god.

UNPROFOR
COMMANDER OF HEADQUARTERS
A.I.Ramsay

Poštovani generale Ramsay,

Zahvaljujemo UNPROFOR-u i Vama osobno na angažmanu koji ste pokazali oko Vareša.

Nadamo se da ste se uvjerali u progone hrvatskog naroda, koji su još davno u Konjicu počeli Muslimani nastavljajući preko Kaknja, Zenice, Bugojna, Fojnice,...

Učinit ćemo sve da pronađemo krivce onoga što se dogodilo u Stupnom Dolu. Ali poslije, ovakvih događaja nade se određeni broj ljudi koji će počiniti osvetu, koja se ne može pripisati niti vojsci, niti policiji, niti narodu.

Nadamo se, da ćete biti objektivniji u sagledavanju zbivanja koja su veoma teška.

Glede muslimanskih helikoptera, još jednom Vas molim, kao i gosp. Brickemona, da shvatite da je to najmanje vojni problem, da se od mene nije moglo očekivati da riješim to, ali smo učinili baš sve popuštajući muslimanskoj strani kako bi preko razmjene zarobljenika dopustili izvlačenje muslimanskih ranjenika helikopterom u Zenicu, a nadamo se da će to biti sutra, u nedjelju 07.11.1993.god. kako je dogovoreno.

Sa štovanjem!

GLAVNI STOŽER HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

D-15

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-211-01-3343/193
Mostar, 06.11.1993.god.

Predmet: O b a v i j e s t.-

UNPROFOR
SPABAT Medugorje
za zapovjedništvo UN
K i s e l j a k

Glede grupiranja i ubacivanja muslimanskih diverzantskih snaga podpomognutim mudžahedinima, oko hrvatske enklave Žepče, a u svezi masakra, obavještavamo Vas da su dana 04. i 05.11.1993.god. počinili zločin nad civilnim pučanstvom u selu Vinište. MOS su ubili i masakrirali tri civila, a jednog odveli u nepoznatom pravcu-Antu Bandića.

Zahtjevamo od UNPROFOR-a da poduzme sve u cilju otkrivanja i sankcioniranja počinitelja, te da izvjesti sve relevantne činbenike o upadu i masakru civila u selu Vinište, kao grupiranju i namjenama MOS oko hrvatskih enklava u srednjoj Bosni.

GLAVNI STOŽER HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

D-16

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER HVO

Ur. br. o2-2/101-3373/93

Čitluk 08. 11. 1993.

UNPROFOR SPA BAT
MEDJUGORJE

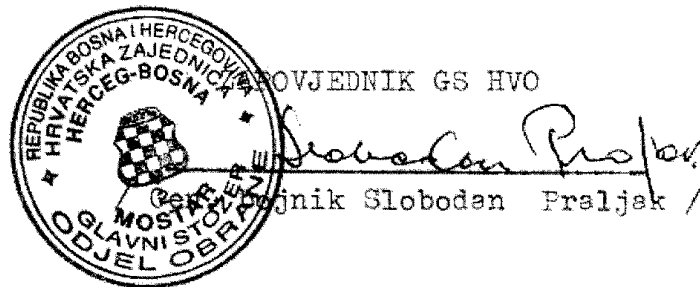
Predmet: Dozvola za prijevoz ranjenika

Odobrava se SPABAT prevoz Djenija Oručević i njegove majke Edine Oručević koji su ranjeni od granate pod uslovom da se istim vozilom izvrši i prevoz Josipa Kordića koji je također ranjen od granate.

Gore pomenute prevesti do Mostarske bolnice , a po potrebi i dalje.

DOSTAVITI:

1. Naslovu
2. a/a

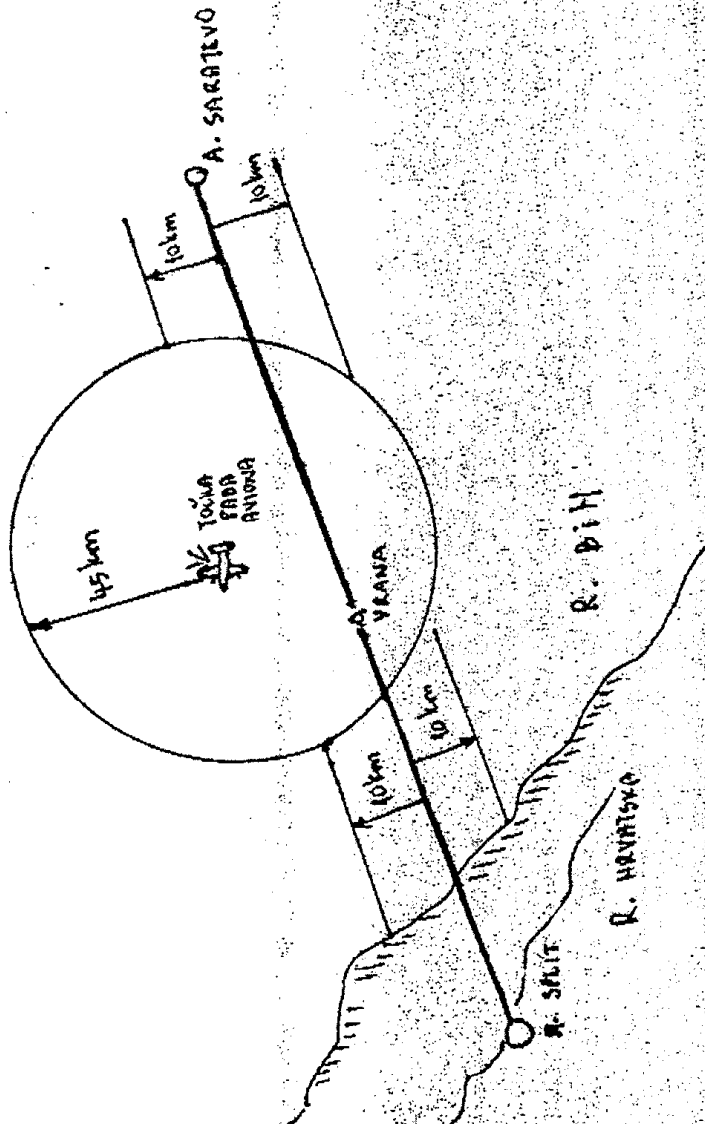

PETKOVIĆ

HITNO 30 km POJASU KI FAKOM OSGOĐENE
NA OVA PITANJA

- DATI IMENA ZAPOVEDNIKA U RADIJUSU OD 45 km OD TOČKE PADA AVIONA I 10 km LIJEVO I DESNO OD RUTE LETA NA TERITORIJU BIH.
- POSLATI I BROJEVE TELEFONA ZAPOVEDNIKA KAKO BI IM ON I UNPROFOR MOGAO KONTAKTIRATI.
- POSLATI MJESTA LOCIRANJA ŠTABOVA I BROJEVE TELEFONA

Priložak

XI. COMMAND, CONTROL, COMMUNICATION A DOKUMENTI D-1 DO D-21

Utvrđivanje točnog sadržaja navedena tri pojma u realnoj situaciji trebalo bi biti ključno za odluku o odgovornosti vojnog zapovjednika.

I to ne glagolskim oblicima „*moglo se ...*“, „*htjeli bismo ...*“, „*željeli bi ...*“, domišljenim iz dalekih nekih perspektiva.

Dokumenti D-1 do D-21 su izbor, i vojno neobrazovanom čitatelju, svjedoče o stanju (ili vrijednosti) onoga što se u vojsci naziva **CCC**.

Ako se želi znati.

U dokumentu **D-14** pozivam se na zakonsko pravo da zatvorim sve ugostiteljske objekte u HZ-HB i da zabranim upotrebu alkohola.

TO PRAVO NEMAM, TO SAM IZMISLIO.

HVO nije okupacijska vojska, da bih tako nešto smio napisati i da bi to bilo legalno.

Civilna vlast, demokratski izabrana, postoji.

To je samo još jedan očajnički pokušaj da smanjim sve oblike kršenja zakonitosti koji nastaju zbog alkohola.

Kada su vojnici HVO kod kuće (nisu na smjeni), alkohol je ili glavni uzročnik ili osnovni povod za tuče, ranjavanja i ubojstva.

D-1

za LIV-22³⁹.

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]
DVO

R BiH HZ HB HVO
IZM OZ S/Z HERCEGOVINE
Br:01-1964/93
Prozor, 29.07.1993.god.

OBRANA
VOJNA TAJNA

Ukljuccivanje telefona,
z. ovijed.-

Brig."P.Kressimir IV" - Livno
(na znanje)
PTT LIVNO
n/r Velinko CCubela

Na temelju ukazane potrebe, a u cilju obavljanja uspješnog zapovijedanja
sa podređenim postrojbama,

Z A P O V I J E D A M

1. Ukljucciti ulazne telefonske pozive za Tomislavgrad i Livno
2. Rok izvršenja odmah
3. Za izvršenje zapovijedi odgovoran gosp. Verinko CCubela.

Probaj CCubela ne ukljucciti telefone, stisni mada pa ne
izvrssi zapovijed.

Zapovjednik GS
general - bojnik
Slobodan Praljak

D-2

RBIH HZ HB HVO
IZM OZ S/Z HERCEGOVINA
Broj:01 -1965/93

OBRANA
VOJNA TAJNA
str.pov.

Prozor, 25.07.1993.g.

Poduzimanje mjera,
zapovijed

GS HVO HZ HB MOSTAR
n/r gen.boj.Milivoj Petkovic

1. Postrojbe iz Kostajnice sa zapovijednikom Zdravkom SSagoljem odmah pripremiti i uputiti u Ramu na IZM OZ S/Z H.
2. Tko ne izvrssi zapovijed, razoruzzati, skinuti odjeccu HVO, pritvoriti bez hrane i vode drzzati dok se ja ne vratim.

Zapovijednik GS
general-bojnik
Slobodan Praljak

ECV, Naziv organa	GS HVO
Predato-primljeno teleg. br.	3.116
Dana	25.07.1993 19 2340
TLP, TGR TLF	RRV, ZV, RD
Obradio:	Karacic
	(potpis)

D-3

R BIH HZ HB HVO
IZM OZ S/Z HERCEGOVINE

OBRANA
VOJNA TAJNA

Broj:01-1963
prozor,25.07.1993.g

str.pov.

Angaziranje snaga,
zapovijed

GS HVO HZ HB MOSTAR
Upravu V.P.HVO HZ HB
Mostar
n/r Valentinu CCoriccu
Br."P.Kressimir IV" Livno
2.laka jurissna bojna
Livno

Bez obzira na sve odmah uputiti BG iz brigade "P.Kressimir IV" i V.P.
(lako jurissnu bojnu),koje su bile u Rami,a za crte iznadjite ljudstvo,
policija civilna,domobrani i ostale snage brigade.

Za izvrssenje zapovjedi osobno odgovoran zapovjednik brigade Stanko
Vrgoc i Zdenko Andabak.

Zapovijednik OZ
pukovnik
ZZeljko SSiljeg

Zapovijednik GS
general-bojnik
Slobodan Praljak

P.S. Probajte ne izvrssiti zapovijed!

ECV. Naziv organa	GS HVO
Pradato-prijeteno teleg. br.	5120
Dana	25.07.1993 u 23:50
TLP, TGP, TLF	RDV, ZV. @
Obradio:	Karacic
	(potpis)

D-4

01-1978
26. 07. 93-g.

PRIMLJENO U 19 45 SATI

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

brigada "Posusje"
Broj 225s/93
Posusje 25 07 1993

N/R Puk. Zeljko Šiljeg

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

ODJEL OBRANE
GLAVNI ŠTOŽER
Broj: 02-2/1-01-1562/93
Mostar, 25.07.1993.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

- Z U R N O -

brigada Livno
n/r Vrgoč
brigada Posušje
n/r Đerek

- Posljednje upozorenje
zbog neizvršenja zapovijedi

D-5

Poslato u T. grad u 09.30.2, 26.07.1993

like

REPUBLIKA HZ HB HVO
IZM OZ S/Z HERCEGOVINE
Br.:01-1977/93
Prozor, 26.07.1993.god.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STR.POV.

- H I T N O -

- Br."K.Tomislav" - Tomislavgrad
n/r puk.Zeljko Glasinovic

Glava,
neću ti zapovjedati, očekujem da dodjess sa ljudima sposobnim za
borbu, odmah. Situacija je suviše ozbiljna i za priču i za zajednicu.

Zapovjednik GS
gen.bojnik
Slobodan Praljak

IZM 07 S/ ZH
Broj: 01 - 2046
Prozor, 28.07.93.g.

OBRANA
STROGO POV.
VOJNA TAJNA

- ANGAŽIRANJE
CIVILNE POLICIJE, -
Z A P O V J E D

- Br. "Kralj Tomislav" - Tomislavgrad
- Brigadi "Rama" Prozor
- Civilnoj policiji - Prozor

Civilna policija "Rama" ovom zapovjedi prestaje biti civilna policija, mobilizira se u postrojbe HVO i privremeno stavlja pod zapovjedništvo sektora Slatina do izvršenja zadatka.

Svako odbijanje zapovjedi najstrožnije kazniti bilo prebijanjem ili streljanjem.

Z A P O V J E D N I K GS
GENERAL - BOJNIK

Slobodan Praljak

potpisao na rukopisu

D-7

~~0887~~ 641-100

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA OBRANA

Ur.broj: 02-2/1-01-222/93

OPERATIVNA ODLUKA VOJNA TAJNA

IZM Čitluk, .

Priloga	30.08.1993.	STROGO POV.
02-	2461/23	

Poradi neizvršenja

OZ J/I H

Zapovijedi GS-

n/r Zapovjednika

stegovne mjere protiv krivaca.-

Sam.bojna "KLIS"

n/r gosp.Marko Stanić

Z A P O V J E D A M

1. Zapovjednik samostalne bojne "Klis" dostavit će mi pismenu izjavu zašto nije izvršio Zapovijed GS Ur.broj: 02-2/1-01-2093/93 od 21.08.1993.god.

2. Odmah bezuvjetno i bezpogovorno izvršiti datu Zapovijed o čemu me izvijestiti dana 31.08.1993.god.

3. Zapovjednik OZ J/I H i Zapovjednik 3.brigade su mi odgovorni za realiziranje Zapovijedi.

Handwritten signature: Z. Stanić

ZAPOVJEDNIK GS HVO

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

R BiH HZ HB HVO
 IZM OZ S/Z H
 Broj:01-2093/93
 Prozor:31.07.1993.god.

OBRANA
 VOJNA TAJNA
 STROGO POV

GS HVO MOSTAR
 — UPRAVA VP MOSTAR
 (n/r N. Valentin CCorice)
 Perica Turajlija

UPUTE UPRAVI VP

Zapovijed koju ste izdali 29.07.1993. broj 02-4/3-01-1782/93 o suspendiranju zapovjednika voda VP Perice Turajlije i razrješavanja dužnosti neće biti provedena.

Vod VP zapovjednika P. Turajlije nalazi se pod mojim operativnim zapovijedanjem i izvršava sve postavljene zadatke.

Razrješavanje će te napraviti tek nakon sprovedene istrage iznošenjem čvrstih dokaza.

U međuvremenu možete i trebati izvršiti četverostruko odbijanje zapovijedi gospodina Zdenka Andabaka, bježenje s položaja i potpunu samovolju.

Nadalje možete istražiti prekršajne svih ovlasti VP u svezi ponasanja prema ljudima iz Njemačke humanitarne pomoći.

Nadalje možete povesti postupak prema pripadnicima voda VP kojim zapovijeda gospodin Perica Turajlija koji su samovoljno napustili položaj, a čija imena su vam dostavljena.

Nadalje možete zavesti visse reda među pripadnicima VP i od njih napraviti ljude koji će biti podređeni ideji borbe Hrvatskog naroda, a ne svojim osobnim raznoraznim interesima.

Zapovjednik
 gen.bojnik
 Slobodan Praljak

GS HVO
 5300

31.07

73

h

[Signature]

D-9

U Livno 31.07.93 u 09,25
p. Peter Tomislav o. d. e
C. Stojan

R BiH HZ HB HVO
IZM OZ S/Z HERCEGOVINA
Broj:01-2091/93
P. zor:31.07.1993.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV

Br. „Petar Kressimit IV“
LIVNO
(n/r Stanko Vrgoc)

1. Trazim VER - 128 mm sa dva punjenja i poslugom kojega smo trazili aktom broj 01-2052/93 od 29.07.1993. godine krenut ce istog dana. Ti ccess, zapovjednicce Vrgoc, zbog ne izvrssenja Zapovijedi biti ne samo smjenjen nego ccess i odgovarati po svim vojnim zakonima.

ZAPOVJEDNIK
gen.bojnik
s.r. Slobodan Praljak

D-10

Poslato u Livno u 13.48, 01.08.1993

čika.

R BiH HZ HB HVO
IZM OZ S/Z HERCEGOVINE
Br:01-2109/93
Prozor,01.08.1993.god.

OBRANA
VOJNA TAJNA

Odgovor odmah,
č. zzzim.-

- Br."P.Kressimir IV" - Livno
n/r Stanko Vrgoč

- Odmah mi odgovorite gdje je ljudstvo profesionalne bojne iz vaše
brigade sa zapovjednikom Vuccicom.

Zapovjednik GS
general-bojnik
Slobodan Praljak

OMK
OTO
Stupca

R BiH HZ HB HVO
Z S/Z H IZM PROZOR
BRQJ:01-1140
DANA:03.08.1993 god.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

- BRIGADA "P.KRESSIMIR IV"
- BRIGADA "KRALJ TOMISLAV"
- BRIGADA "H.V-HRVATINICC" - na znanje

Predmet: Povrat vojnika,
zapovjed.

U zadnjih dvadeset dana došlo je do samovoljnog napuštanja vojnika iz postrojbi brigade "H.V-Hrvatinicc", a isti prelaze u postrojbe brigada "P.Kressimir IV" Livno, "K.Tomislav" i HOS Tomislavgrad. Da bi se ovakve i slične pojave sprijeccile,

Z A P O V J E D A M

1. U potpunosti se pridrzavati zapovjedi OZ S/Z H broj:01-5-215 od 20.05.1993 godine izdate na temelju zapovjedi G S broj:06-01-553 od 19.05.93 g
2. Svi vojnici koji su do sada pressli u navedene postrojbe, odmah razduziti i vratiti u brigadu "H.V.-Hrvatinicc" u Prozor a najkasnije do 05.08.93 g o cemu me pismeno izvjestiti.
3. Zapovjednik brigade "H.V.-Hrvatinicc" ubuducce cce svakodnevno pratiti situaciju, preduzimati mjere protiv samovolje pojedinaca i izvjesccivati zapovjednistvo OZ S/Z H Tomislavgrad.

Zapovjednik GS HVO:
general-bojnik
Slobodan Praljak

D-12

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HZ HERCEG BOSNA
HVO
OZ S/Z HERCEGOVINA
BROJ: 01-2905/93
DANA: 15.08.1993.GOD.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

-PREDSJEDNIK HZ HB
(n/r Mate Boban)
- GS HVO MOSTAR

Predmet: Zahtjev za smjenu

1. SSto je sa smjenom za Grudjane ssto sam dogovorio sa Vama u Grudama, trazzim HITAN odgovor.
2. SSto se poduzelo u svezi dezentera iz Gruda po spisku iz izvanrednog izvijesscca IZM OZ S/Z H 01-2890/93 od 14.08.1993.god. Imenovani po navedenom spisku da mi se u roku od 24 sata u stroju dovedu pred zapovjednisstvo IZM OZ Prozor.

Zapovjednik GS HVO:
gen.boj.Slobodan Praljak

D-13

R BiH HZ HB
IZM OZ S/Z H
Broj:01-2916/93
Prozor:16.08.1993.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV

GS HVO MOSTAR
OZ S/Z H TOMISLAVGRAD

PREGLED SNAGA NA
BOJISSNICI, DOSTAVLJA

Na Ramsko-Uskopljanskoj bojissnici angazirano je 20 postrojbi razlicitih sastava sa ukupno 4.424 ccovjeka i to:

P R E G L E D
POSTROJBI I LJUDSTVA NA TERENU
PROZOR-G. VAKUF

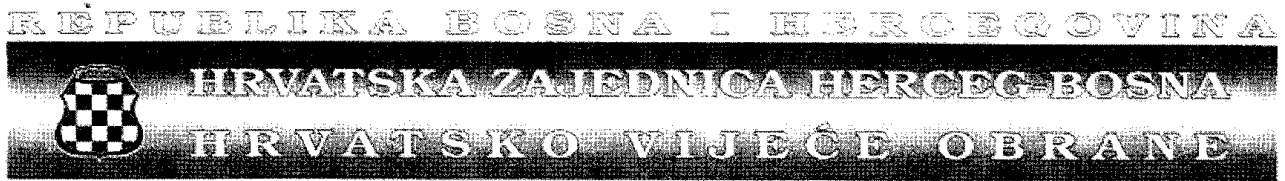
Red. broj	POSTROJBA	STANJE NA DAN
1.	Pukovnja ,,B.Bussicc"	60
2.	Bojna ,,Zrinski"	38
3.	5. Gardijska	230
4.	Br. ,,Stjepan Radicc"Ljubuski	470
5.	Br. Grude	64
6.	Lassvanska bojna	120
7.	,,Komussina"	22
8.	Br. ,,A.Starccevicc"	905
9.	Br. ,,Rama"	1558
10.	Br. ,,H.V.Hrvatinicc"	230
11.	Br. ,,Kralj Tomislav"	150
12.	Br. ,,E.Kvaternik"	295
13.	VP Turalija	35
14.	VP ,,Rama"	67
15.	,,Grdani"	32
16.	Izv.satnija OZ	12
17.	IDG TNA Koprivnica	37
18.	ATG - Brdaricca	9
19.	ATG ,,Alfa forca"	25
20.	ATG - Garavi	15
21.	Topnisstvo	50

4424

Od ukupnog broja odbijete 10% iz raznih razloga (ranjavanje, bolest, smtr.... i dr.), odbijte svu logistiku i ostale pratece sluzbe, uzmite u obzir apsolutbu iscrpljenost Jajccana, 40% sastava Sebessiccana (KPD Zenica + ostalo) je psihiccki bolesno, dio Grudjana pobjegao, dio Bugojanaca pobjegao, od 5. Gardijske samo je 130 pjessaka, itd.

Jedino kvalitetna postrojba za izvodenje napada je kod Filipovicca, a i oni po usmenoj zapovijedi trebaju (veccina je vecc otissla) napustiti prostor Rame. Klicinih zapravo i nema.

JEBI GA !

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj: 02-211-01-2069 /93

IZM Čitluk, 21.08.1993.god.

- Predsjednicima HVO općina HZ
H-B
- svim OZ

Na temelju zakonskih ovlasti, a sukladno trenutnoj situaciji donosim slijedeću

Z A P O V I J E D

1. Zabranjujem rad svim ugostiteljskim objektima na cijelom području HZ H-B.

2. Zabranjujem trgovinskim radnjama i ostalim prodajnim mjestima koja drže alkoholna pića u prodaji, da prodaju piće osobama koja ili konzumiraju odmah u radnji ili neposrednoj blizini.

O sprovedbi ove Zapovijedi će se starati Uprava i djelatnici Vojne policije u suradnji sa civilnom policijom i općinskim inspekcijskim organima.

Za prekršitelje ove Zapovijedi će se izricati kazne sukladno ratnim propisima Herceg-Bosne.

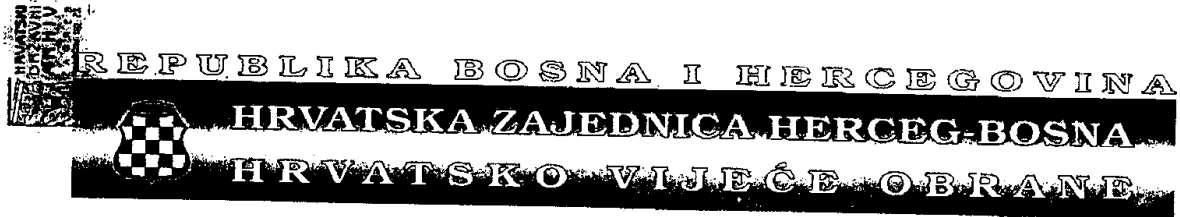
SP/DS

tipkano 1x1

ZAPOVJEDNIK GS HVO

general-bojnik

Slobodan Praljak

OPERATIVNA ZONA S / Z H
IZM P R O Z O R

O B R A N A
VOJNA TAJNA
STROGO POVJ.

Broj: 01- 3327 / 93

Dana, 28.08.93.g.

Na temelju ukazane potrebe a u cilju boljeg rukovođenja i zapovjedanja :

Z A P O V J E D A M

Brigada, "Petar Krešimir IV" uputiti u Prozor za svoju postrojbu sljedeća sredstva veze i grupu vezista koja će biti zadužena da rukovodi vezom i sredstvima u svom sektoru.

Sredstva veze su sljedeća:

- dvije telefonske centrale ITC - 10 x 2
- dvadeset (20) induktorski telefona
- RTK 10.000 m
- RU 2 m 5 W (stacionar) (ako posjedujete jednu u pričuvi)
- rušne R3 (15 komada)

Za sprovođenje ove zapovjedi činia zapovjednika brigade.

Rok za izvršenje odmah ! odmah!

- Dopisuje General Praljak:
"Samo budala može poslati ljude
na teren bez veze".

D o s t a v l j e n o :

- Br."Petar Krešimir IV" Livno
- OZ S/ ZH Tomislavgrad

Z A P O V J E D N I K GS

G. B O J N I K

Slobodan Praljak
Slobodan Praljak

D-16

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
OPERATIVNA ZONA JUGOISTOČNA HERCEGOVINA MOSTAR
3 Brigada - HVO

Str.pov.broj: 03-52831/93

Mostar, 31.08.1993 godine

OBRAHA

VOJNA TAJNA

SRTOGO POVJERLJIVO

GLAVNI STOŽER - HVO

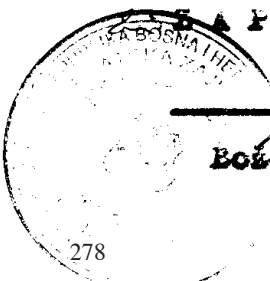
IZI CITLUK

U svezi Zapovijedi Glavnog stožera broj:02-2/1-01-
-2228/93 od 30.08.1993 godine, moćemo Vas izvjestiti da
samostalna bojna "KLIS" nije izvršila ovu Zapovijed, ali je
danas, 31.08.1993 godine usmeno dogovoreno, Božo Pavlović
zapovjednik 3 Brigade - HVO i Marko Stanić zapovjednik
samostalne bojne "KLIS" da će dana 01.09.1993 godine samostalna
bojna "KLIS" preuzeti svoje obveze u zoni odgovornosti
3 Brigade - HVO.

Dostavljenos:

- G.Š. IZI Citluk

- a/a

3 A P O V J E D B I K

Božo Pavlović
278

D-17

HRVATSKI
DRŽAVNI
ARHIV
1111111111

REPUBLIKA HRVATSKA

VOJNA VOJNA ZA JEDNICA HRVATSKA BOSNA

HRVATSKO VOJNO OBRANA

OZ S/Z H IZM PROZOR
Broj: 01/3512
Datum, 11.09.93.god.

OBRANA
STROGO POV.
VOJNA TAJNA

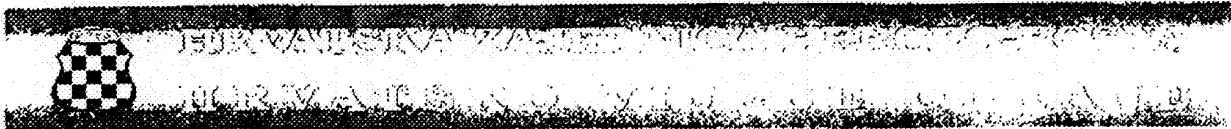
Urgencija na dostavu
izvješća.-

Brigada "Petar Krešimir IV"
L I V N O

Dana 09.09.93. aktom pod brojem: 01-3470 zatražili smo izvješće o razlozima neizvršenja zapovijedi zapovjednika GS HVO broj: 3395/93 od 05.09.93.godine o upućivanju jedne bojne na Uskopljansku bojišnicu. Ponovo urgiramo na dostavu traženog izvješća.

Dostaviti:
- Br. "P. Krešimir IV"
- Arhiva

ZAPOVJEDNIK GS HVO
gen. - bojnik-49
Slobodan Praljak

GLAVNI STOŽET HVO HR HB

OMK - Hutle
[Signature]

100. ulica, 29.09.1993. godine

n/r Zapovjednika

n/r dozapovjednika

OZ SZH

Odgovor.-

Na Zahtjev OZ SZH

U br. 01/4517 od 25.09/93 i OZ.TG.

U br. 01-4112/93.24.09/93 IZM OZ PROZOR

U br. 02-2/1-01-2658/93 GS HR HB od 25.09./93

1. Zapovijed GS HR HB Ur.br. 02-2/1-01-2658/93 stavlja se van snage.

2. U buduće Zapovjednik OZ i dozapovjednik moraju usaglasiti stavove i Zapovjednik donosi odluku. Samo je pravo Zapovjednika da donosi odluku ili ako ta situacija /okolnosti/ zahtjevaju može je promijeniti-donijeti novu odluku.

3. Ovo što Vaše zapovjedništvo radi najblaže rečeno je neozbiljno.

ZAPOVJEDNIK GS HR HB
[Signature]
general-bojnik
Slobodan Praljak

Republika Bosna i Hercegovina
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
ODJEL OBANE
OPERATIVNA ZUPARSTVO BOSNE I HERCEGOVINA

26.9.1995			
06	4553		odgovornost

D-19

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER OS HR H-B

Ur.broj 24-01-2802/93

IZM Čitluk, 03. 10. 1993.god.

56

Izvješće o preuzimanju
i posjedanju zone
odgovornosti - traži.-

OZ J/I H

n/r Zapovjednika

n/r Zap.5.br.Posušje

ONO GS

U više izvješća 5.br.Posušje konstatirano je da OZ J/I H još uvijek nije preuzela zonu (lijevu granicu) odgovornosti i izvršila posjedanje položaja. I danas 03.09.1993.god. u 16,00 sati dozapovjednik 5.br.Posušje traži intervenciju GS da se zapovijed izvrši.

Glede iznijetog, dostavite GS slijedeće:

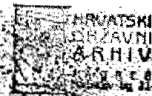
1. Zašto nije zapovijed izvršena i što je sporno?
2. Odmah formirajte zajedničku ekipu sastava Načelnik stožera OZ J/I H, Načelnik stožera br.Grude i Načelnik stožera br.Posušje i na terenu (položaju) utvrditi stanje i riješiti sporna pitanja.
3. Izvješće mi dostaviti do 16,00 sati 05.10.1993.god.

ZAPOVJEDNIK GS OS HR H-B

general-bojnik

Slobodan Praljak

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG BOSNA

GLAVNI STOŽER OS HR H-B

Ur. broj 02-2/1-01-2690/93

IZM Čitluk, 10.10.1993.

Informacija o povratu V/0
u brigadu "Knez Branimir"
Čitluk

Pošto do danas nismo dobili povratnu informaciju
o realizaciji Zapovijedi broj: 02-2/1-01.2690/93 od 27.09.1993.
a odnosi se na tačku 3(tri) navedene Zapovijedi, tražim ODMAH
izvješće o realizaciji iste.

Protiv onih koji ne izvrše navedenu zadaću bit će
primjenjene mjere navedene u tački 3.gore navedene Zapovijedi.

Dostaviti:

- MRTP Čitluk
- ATG "Grdani"
- 2 LARD PZO Mostar
- Upravi VP Ljubuški
- Satnija veze GS HVO
- OZ J/IH
- ZMIN Mostar
- a/a

ZAPOVJEDNIK GS OS HR HB

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

UNIJA REPUBLIKA BOSNE I HERCEGOVINE
HRVATSKA REPUBLIKA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
OZ S/Z H I Z M P R O Z O R
Broj: 01-4356/93
Dana 10.10.1993.godine

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV

Temeljem sporazuma između HVO-a i MOS-a uz posredstvo UMPROFOR-a na sastanku održanom 09.10.1993.godine o apsolutnom i bezuvjetnom prekidu borbenih djelovanja, a u cilju provođenja istih,

Z A P O V J E D A M

1. Obustaviti otvaranje vatre iz svih oružja i oruđa na sektorima od 1-8 na Uskopaljsko-Ramskoj bojišnici od dana 11.10.1993.godine od 06,00 do 12.10.1993.godine do 18,00 sati.
2. Odvratiti vatru u slučaju ako su crte napadnute.
3. U ovom vremenskom intervalu izvršit će se dogovorena razmjena tjela poginulih sa jedne i druge strane.
4. Za sprovođenje ove zapovjedi odgovorni su mi zapovjednici sektora.

ZAPOVJEDNIK GS
general

Slobodan Praljak

XII. COMMAND, CONTROL, COMMUNICATION B
DOKUMENTI D-1 DO D-12

Kako ne bi izgledalo da sam bio jedini zapovjednik koji se znanjem i strašću borio za poboljšanje ustroja HVO-a, donosim reprezentativni uzorak dokumenata drugih zapovjednika HVO-a i u vrijeme kad ja nisam bio zapovjednik GS HVO-a.

Komentari dokumenata D-11 i D-12:

D-11

Gospodin Mate Boban, vrhovni zapovjednik oružanih snaga Republike Herceg-Bosne – HVO-a, u navedenom dokumentu, u točki 3., govori o zatočeničkim centrima ratnih zarobljenika.

D-12

Prenoseći zapovijed Mate Bobana na niže razine, zapovjednik GS HVO general-bojnik Slobodan Praljak ispušta točku 3., jer GS HVO I HVO nemaju nad zatočeničkim centrima za ratne zarobljenike nikakve ovlasti i nikakav uvid u stanje.

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
 HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
 OPERATIVNA ZONA JUGOISTOČNA HERCEGOVINA MOSTAR

Dj. broj 01-1024 /93

Mostar, 23. siječanj 1993. god.

VOJNA TAJNA

STROGO POV.

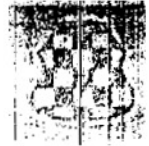
U proteklih nekoliko dana na području odgovornosti OZ JIH stanje među braniteljima je usložnjeno i napeto. Događanja u Gornjem Vakufu su doprinijela porastu tenzija i napetosti. Česti istupi na Radiju BiH - Ratni studio Mostar podgrijevaju zategnutost kroz verbalne napadaje na HVO ispoljavajući mišljenje i stavove ekstremista iz redova Armije BiH što šteti ukupnoj obrani, pa i Hrvatskom, Muslimanskom, i drugim narodima koji žive na ovim prostorima. U gradu se pojavljuju grupe u uniformama koje proizvoljno formiraju kontrolne punktove bez znanja Zapovjedništva OZ JIH, a i bez znanja Zapovjedništva 1. mostarske brigade. U noći 22/23. 01. 1993. godine pojavile su se naoružane osobe na nekoliko zgrada u središtu grada, formiran je punkt kod HIT-a na kojem su se vojnici predstavljali kao pripadnici Republičkog MUP-a, te uniformirane osobe na Semovcu. Iste noći napadnut je policijski punkt u Grabovici, i pretpostavlja se da je neprijatelj na područje OZ JIH ubacio grupe koje već djeluju ili je to djelo ekstremnih pripadnika Armije BiH čemu se mora stati na put.

S ciljem prevazilaženja navedenih negativnih pojava i događanja;

i zapovijedi OZ JIH br. 01-1024/93

Z A P O V J E D A M

1. Zabranjujem ulaz na područje općine Mostar i ostalih općina OZ JIH svim osobama koje nemaju prebivalište u tim općinama.
2. Zabranjujem ukupan transport oružja i druge ratne opreme u zoni odgovornosti OZ JIH bez posebnog odobrenja za određeni dan izdatog od strane HVO.

2. BRIGADE

3. Obvezujem sve vojne postrojbe ~~OZ JIH~~ da svako izlaženje svojih pripadnika u gradove sa naoružanjem uredno prijavljuju Zapovjedništvu, a Vojnu policiju HVO da po tom pitanju vrši dosljednu kontrolu, kako je propisuju ranije zapovjedi. Sva naoružana lica i grupe koji nisu postupili shodno točki 3. biće razoružani, privedeni i podvrgnuti zakonskim mjerama.

Za izvršenje zapovjedi odgovorni su mi ~~3. bojna Vojne policije HZ HB i Zapovjedništvo~~ ^{ici} postrojbi.

4. Prolaz međunarodnih konvoja sa humanitarnom pomoći kroz OZ JIH regulirat će i pratiti Vojna policija HVO.

Rok izvršenja zapovjedi je 23. siječanj 1993. godine do 18,00 sati.

DOSTAVLJENO:

- I ^{na} - 3. bojna Vojne policije HZ-H
- II - 2. brigada HVO
- III - 3. brigada HVO
- V - 1. brigada HVO "Knez Domagoj"-Čapljina
- MTD - Brigada HVO "Herceg Stjepan"-Konjic
- ~~Veter~~ - 4. brigada HVO
- ~~ing~~ - 1. mostarska brigada
  - RT puk
  - Tenkovska bojna
  - 1ard PZO
  - QNO
  - a/a

ZAPOVJEDNIK OZ JIH

Brigadir

Miljenko Lasić
gosp. Miljenko Lasić /

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOZER HVO

Dj.broj: 01-185 /95

Mostar, 29.01.1995.god.

OBRANA

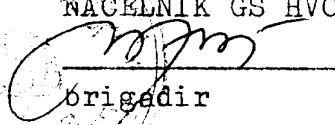
VOJNA TAJNA

S. POVJERLJIVO

upute za dalji
rad

HVO Prozor
- n/r Šiljeg -

1. Sv naše ekstremiste hapsite i zatvarajte.
2. Oštro upozorite ljude iz zapovjedništva koji se suprotstavljaju sa vama i misle drugačije.
3. Predočite drugoj strani da ste dali zaduženje da se napravi spisak izbjeglica Muslimana iz općine G.vakuf u KH i da će mo iste što prije vratiti u Vakuf.
Pozovite se da je to moja zapovjed, a Vi stvarno zadužite nekog iz civilnih struktura da pribavi spisak.
4. Za Bugojno ćemo što prije riješiti.
5. Gospodu iz Rosušja ćemo oštro upozoriti.
6. Angažirajte ljude da medju našim vojnicima utiču da se ne prave nove štete i izazivaju incidenti.
7. Na izlaz iz Vakufa i ulazu u Prozor postaviti odgovorne Policijske patrole koje će hapsiti pljačkaše sa naše strane, pritvoriti i oduzimati opljačkano.
8. neka oni otežu, bolje je da je vojska tu, nego da je angažiraju prema busovači.

 NACELNIK GS HVO

 Brigadir
 Milivoj Petković

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

OPERATIVNA ZONA S/Z HERCEGOVINA
IZM - P R O Z O R

OBRANA
STROGO POV.
VOJNA TAJNA

Broj: 1-5/1-78/93.
Datum: 30. siječanj 1993.god.

- Brigada "Dr. Ante Starčević" G.Vakuf
- Brigada "Eugen Kvaternik" Bugojno
- Brigada "Rama" Prozor
- Svim postrojbama na teritoriji Prozora, G.Vakufa i Bugojna

- Poduzimanje mjera u postrojbama, zapovjed.-

Na temelju zapovjedi Načelnika GS HVO HZ-HB Mostar Dj.broj: 01-185/93. od 29.01.1993.godine te saznanja o nevojničkom ponašanju pojedinih vojnika, a u cilju predočavanja ispravne borbe HVO-a na teritoriji HZ-HB, izbjegavanja poređenja sa četnicima i izgradnje pravilnog lika vojnika, časnika i dočasnika HVO HZ-HB,

Z A P O V J E D A M

1. Gospodo vojnici, dočasnici i časnici HVO-a morate spriječiti sve radnje koje nisu u skladu sa međunarodnim ratnim pravom, mi nismo četnici, niti banda, mi smo vojnici HVO HZ-HB u pravilnoj borbi za našu domovinu i ne smijete dozvoliti bilo kakvu radnju koja će umanjiti značaj naše borbe i dovesti u pitanje naše pravo pred međunarodnom zajednicom, borbe našeg naroda za opstojnost na prostoru gdje živimo stoljećima. Negativni postupci više štete nego što koriste našem narodu i umanjuju pred svijetom značaj naših žrtava koje su časno pale za sveto pravo našeg naroda na život i odmicanje svake opasnosti od njega.
2. Vojnici, dočasnici i časnici HVO-a ne smijete podleći niskim strastima, mi svi za jedno zbijeni u jedinstveni korpus HVO-a na prostoru HZ-HB nalazimo se na vojničkoj zadaći i nju moramo odraditi vojnički, profesionalno i čista obraza pred cijelim svijetom
3. Vojnici, dočasnici i časnici HVO-a na svojoj bojnoj zadaći zabranjujem bilo kakvo maltretiranje civilnih osoba, ratnih zarobljenika, pljačku i oduzimanje imovine, bespotrebno uništavanje stambenih i drugih objekata, oduzimanje drugih vrijednosti i druge nečasne radnje koje nisu svojstvene i ne smiju biti svojstvene vojniku HVO-a,

za što su odgovorni svi pojedinci, a posebno zapovjednici postrojbi od desetine pa naviše za svoje postrojbe.

4. Zabranjujem sv. ko samostalno i samovoljno postupanje koje nije u skladnosti sa zapovjedima nadređenih zapovjednika na svim razinama, za što su odgovorni zapovjednici svih postrojbi.
5. Zabranjujem sve postupke koji nisu u skladnosti sa ispravnom politikom našeg Vrhovništva, jer takvi postupci samo mogu štetiti našem narodu u cjelini i našoj domovini u cjelini.
6. Zabranjujem svima činjenje bilo kakve štete i izazivanje incidenata, jer su nepotrebni, a svi zapovjednici moraju utjecati na to. Ne odgovarati na provokacije, vatru otvarati jedino u slučaju direktnog napada na naše vojnike i položaje.
7. Na svim položajima i u bazama poduzeti stroge mjere sigurnosti i samozaštite, čuvanja ljudi i sredstava, pojačati osmatranje i izviđanje. Odgovorni su zapovjednici postrojbi.
8. Svi savjesni vojnici, a posebno časnici i dočasnici moraju neprekidno pratiti stanje u svojim postrojbama i reagirati na sve nepravilne postupke i radnje, radi njihovog sprječavanja u korjenu.
9. Ne dozvoliti bilo kakav atak ili nepravilnu radnju prema međunarodnim institucijama i EZ, NPROFOR, MCK itd. jer i najmanji mogući takav postupak može štetiti samo našem narodu u cjelini.
10. Svi zapovjednici moraju spriječiti bilo kojeg pojedinca u svojoj postrojbi koji postupa mimo zapovjedi i pravila bojnog djelovanja, a u protivnom će biti odgovorni zapovjednici postrojbi.
11. Vojna policija će uspostaviti potpunu kontrolu ulaska, izlaska ljudi i roba na teritoriji G. Vakufa i lišiti slobode pojedince i grupe koji postupaju mimo ove i dosadašnjih zapovjedi, a pojedince u postrojbama će privoditi na IZM Prozor radi izricanja stegovnih mjera.
12. Organi SIS-a će izraditi plan mjera za eliminiranje postupaka koji su protivni ovoj zapovjedi i pravilima ponašanja vojnika HVO-a i sa vojnom policijom iste mjere neprekidno realizirati.
13. SIS i VP će hapsiti sve eventualne pljačkaše, iste privoditi, oduzimati i evidentirati opljačkano i sprostaviti se svakom otporu izvršenja ove zapovjedi.
14. Bojno djelovati samo po zapovjedima zapovjednika i u borbi postupati po pravilima bojnog djelovanja.
15. Strogo zabranjujem sknavljenje i bojno djelovanje na vjerske objekte.
16. Ovu zapovjed kopirati u dovoljan broj primjeraka i dostaviti uz potpis svakom zapovjedniku do razine voda koji je obavezan sa istom upoznati svakog vojnika pojedinačno ili grupno, o čemu će me izvjestiti zapovjednici brigada, a njih podređeni zapovjednici po liniji zapovjedanja.

ZAPOVJEDNIK
Kovnik Zelko Šiljeg

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

ZAPOVJEDNIŠTVO OZ S/Z H

Broj: 01-5/151-2
Tomislavgrad, 21.04.93.OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.Prava i obaveze Crvenog križa
zapovijed.-

- Br. "P. Krešimir IV" Livno
- Br. "K. Tomislav" Tomislavgrad
- Br. "Rama" Prozor
- Br. "Dr. A. Starčević" G. Vukovar
- Br. "E. Kvarternik" Bugojno
- Br. "H.V. Hrvatinić" Tomislavgrad
- Samostalna bojna "R. Boban"
Posušje
- 2. Bojna VP

Na temelju zapovjedi GS HVO, br. 01-659/93 od 20. travnja 1993.
godine, a u svezi prava i obaveza Crvenog križa

Z A P O V I J E D A M

1. Omogućiti IC RC slobodan pristup civilima na svim područjima.
2. Poštovati i zaštititi civilnu populaciju zahvaćenu bojevim djelovanjima.
3. Prema uhićenim civilima i vojnicima ophoditi se humano i osigurati adekvatnu zaštitu.
4. Prijaviti ICRC identitet svih zarobljenih ili zatvorenih i dopustiti njihovim predstavnicima posjetu istih.
5. Pokupiti njegovati i zaštititi sve ranjene u svako vrijeme i na svakom mjestu bez obzira kojoj strani pripadali.
6. Omogućiti slobodan pristup i prolaz konvojima humanitarne i liječničke pomoći.
7. Sa ovom zapovjedi još jedanput upoznati sve podčinjene postrojbe sa kojima zapovjedati.

Dostaviti:

- Gore navedenim brigadama
- Arhiva

zapovjednik
Govorušić

GLAVNI ŠTOŽER HVO
Dj.broj:01-1983/93
Mostar,22.04.1993.godine

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POVJERLJIVO

SVIM OPERATIVNIM ZONAMA
n/r ZAPOVJEDNIKA

Mjere za suzbijanje samovolje
zapovjednika i pojedinaca

Obilaskom postrojbi HVO, Vašim izvješćima sa terena primjetno je da pojedini niži zapovjednici i njihove postrojbe djeluju i ponašaju se samovoljno, ne izvršavaju zapovijedi nadređenih, donose odluke na temelju svojih prosudbi, planiraju i izvode svoje osobne akcije, vrše teror nad civilima, ometaju snage UNPROFOR-a i dr.

Da bi otklonili ove negativnosti:

Z A P O V I J E D A M

1. Sve razine zapovijedanja odmah najoštrije upozorite na ovakvo ponašanje pojedinaca i grupa.

2. Sve organizirane postrojbe staviti pod punu kontrolu, zapovjednike svih razina učiniti odgovornim za ponašanje i postupke vojnika.

3. Odmah pristupiti hapsenju pojedinaca i grupa koje su se izmakle svakoj kontroli.

4. Najekstremnije pojedince i grupe koje su se izmakle kontroli, koji ne štite civile, pale i ruše civilne objekte, čije djelovanje nije ništa drugo nego terorizam spriječiti svim sredstvima, pa i uporebom sile.

5. Najenergичnije spriječiti svakog tko ometa misiju UNPROFOR-a, UNCHR-a i drugih međunarodnih institucija.

Sve ove organizacije moraju imati punu slobodu kretanja i djelovanja i mora im se pomoći u izvršavanju njihove zadaće.

6. Za sprovođenje ove zadaće činiti odgovornim sve razine zapovijedanja.

NAČELNIK
brigadir
Milivoj Petković

Dj. broj: 03-0337/93
Mostar,23.04.1993.g.
Zapovjed Načelnika GS vam
dostavljamo na znanje i re-
aliziranje.

Z. ZAPOVJEDNIK

brigadir

Miljenko Lasić/

D-6

SB/109

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
ZAPOVJEDNISTVO CZ SREDNJA BOSNA
I Z M - V I T E Z

204/93

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

Broj : 01-4-542/93
 Datum : 24.04.1993.g.
 Vrijeme: 09,20

- zapovjednicima svih postrojbi u OZ SB

Suzbijanje samovolje
 zapovjednika i pojedinaca,
 - z a p o v i j e d -

Nakon ostvarenog uvida sa terena primjetno je da niži zapovjednici i njihove postrojbe djeluju samovoljno, ne izvršavaju zapovijedi nadređenih, samostalno donose odluke suprotne dobijenim zapovijedima, planiraju i izvode osobne borbene akcije, vrše prasiju nad civilima, onetaju snage UNPROFOR-a, Međunarodnog Crvenog križa i europske promatračke misije u obavljanju zadaća što ima negativne posljedice na HVO i one vojnike koji dosljedno izvršavaju dobijene zadaće.

Da bi se ove negativnosti otklonile i u potpunosti izvršila zapovijed zapovjednika Načelnika GS HVO br. 01-1583/93 od 22.04.1993.g.,

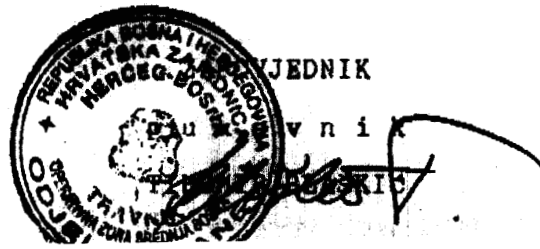
Z A P O V I J E D A M :

1. Upozorite sve razine zapovijedanja na ogromnu negativnu ocjenu ovakvih ponašanja pojedinaca i grupa, posebno na internacionalnom planu
2. Sve organizirane postrojbe stavite pod punu kontrolu a zapovjednici su osobno odgovorni za ponašanje podređenih.
3. Pojedinci ili grupe koje su se izmakle svakoj kontroli odmah hapsiti uz dostavljanje naloga zapovjedniku postrojbe V.P.
4. Odgovorni ste da spriječite najekstremnije pojedince i grupe koje su se izmakle kontroli, koje ne štite civile, pale i ruše civilne objekte, čije djelovanje nije ništa drugo nego terorizam, svim raspoloživim sredstvima pa i uporabom sile.
5. Prema svakom tko oneta misiju UNPROFOR-a, UNHCR-a i Europske promatračke misije te Međunarodnog crvenog križa hitno poduzeti najoštrije mjere jer je to borba za ugled i dignitet HVO-a i hrvatskog naroda HZ H-B. Sve ove organizacije imaju punu slobodu kretanja i dužni ste pomoći njihovo djelovanje.
6. Za ostvarivanje ovih zadaća i djelovanje po njima u praksi odgovorni su mi neposredno podređeni zapovjednici a činim odgovornim i sve razine vođenja i zapovijedanja.

TB/VS

- 1 x naslov
- 1 x ONO
- 1 x a/a

*Kapitana Popovica
za postrojbe*

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

PRVA BRIGADA HVO " KNEZ DOMAGOJ "

KLASA:8/93-01/162-1

Ur. broj:1100-01-01-93-482

20

Datum, 03.07.1993.godina

Temeljem novonastale situacije u zoni odgovornosti 1. brigade HVO " Knez Domagoj", a zbog učestalih pojava kriminala i neodgovornog ponašanja pojedinih zapovjednika i vojaka 1. brigade HVO, a sukladno neograničenim ovlastima koje sam dobio nad civilnim i vojnim strukturama u skladu sa proširenjem zone odgovornosti:

Z A P O V J E D A M

1. Svaku krađu ili na bilo koji drugi način otuđivanje, osobne i druge imovine građana u našoj zoni odgovornosti spriječiti, a izvršitelje uhititi i protiv istih pokrenuti postupak preko ovog zapovjedništva.
2. Zabranjujem maskiranja i prerušavanje pripadnika 1. brigade HVO i njoj pridodatih postrojbi u bilo kojim akcijama i djelovanjima, u slučaju ovih pojava noću na iste bez upozorenja otvoriti vatru, a danju privoditi u zapovjedništvo.
3. Odmah onemogućiti sva nasilnička ponašanja i eventualne ratne zločine pripadnika 1. brigade i njoj pridodatih postrojbi i drugih osoba koje se nađu u zoni odgovornosti brigade. Sve nasilnike uhititi razoružati, te protiv njih pokrenuti postupak preko ovog zapovjedništva.
4. Pružiti zaštitu civilnom stanovništvu u zoni odgovornosti brigade u svezi sa " Poveljom Ujedinjenih Naroda" i "Ženevskom Konvencijom".
5. Dosadašnje stegovne mjere prestaju važiti, na snagu stupaju ratni zakoni, a kaznene mjere će se izdržavati u centralnom zatvoru u Mostaru.

D-8

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA
HRVATSKO VIJEŠE OBRANE

ODJEL OBRANE
GLAVNI ŠTOŠER
Broj: 02-2/1-01-1642/93
Mostar, 31.07.1993.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

- OZ J/I H
- OZ S/Z H
- OZ SB
- OZ BOS.POSAVINA

Zapovijed u svezi
zaustavljanja i kontrole
vozila UNPROFOR-a.-

Z A P O V I J E D A M

1. Pripadnici HVO (vojaci-do-asnici i -asnici) u sklopu redovite djelatnosti u zoni odgovornosti, zapovjednici i zapovjednici svih razina nemaju pravo zaustavljati, kontrolirati i vršiti pretres vozila UNPROFOR-a.

2. Postrojbama UNPROFOR-a omogućiti slobodno kretanje odobrenim pravcima i maršrutama koje će Vam biti blagovremeno dostavljene i pružiti im punu zaštitu i pomoć.

3. Konvoje humanitarne pomoći ne propuštati bez potpuno izvršenog uvida u sadržaj tereta. Po izvršenom pretresu konvoja propuštati odobrenim pravcima uz pratnju i usputnu kontrolu.

4. Za sprovođenje ove Zapovijedi odgovorni su mi zapovjednici svih razina.

Sa Zapovijedi upoznati cjelokupni sastav postrojbe.

M/DS

ZAPOVJEDNIK GS HVO

general-bojnik
Slobodan Praljak

TRAJNE
VRIDNOSTI

IZM 1379/01-2205
07.08.93

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HZ HERCEG BOSNA
OZ S/Z HERCEGOVINA

Tomislavgrad, 09.08.1993.godine

Prijepis zapovijedi.-

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
HZ HERCEG BOSNA
HRVATSKO VIJEĆE OBRANE
GLAVNI STOŽER HVO
Ur.br. 02-2/1-01-1782/93
IZM CCitluk, 09.08.1993.god.

Zavodjenje reda i

discipline u postrojbama

U nashim postrojbama veoma mala paznja se poklanja ustroju
redu, disciplini i odgovornosti.
Da bi zapovijednici svih nivoa zapovjedanja konacno shvatili situaciju u
kojoj se nalazimo,

Z A P O V J E D A M

1. Od svih nivoa zapovjedanja zahtjevam bez-pogovorno izvršenje
svih zadataka, potpunu kontrolu nad ljudima koji ne zapovjedaju.

Rok - odmah - stalna zadacca.

2. HITNO trazim odgovornost svih od desetina do 65 HVO za potpuno
izvršenje dobivenih zadacca.

Rok - odmah - stalna zadacca.

3. Nizji nivoi zapovjedanja (brgade-samostalne postrijbe) moraju imati
plan rada i aktivnosti usmjeren na:
- potpunu sigurnost zona (puna bojna gotovost)
- planirani rad za 24 sata
- potpunu kontrolu nad ljudima

- BRNO
1. Proveriti da li su sve postrojbe
oz S/Z priule onu zapovijed
  2. Napitati zapovijed broj 66
te negirati da se onu
zapovijedi upozaju sve rasine
zapovijed-dija i do desetine.
  3. Tražiti ~~sva~~ ^{VOJNA TAJNA} ~~sva~~ ^{STROGO TAJNO} ~~sva~~ ^{STROGO TAJNO}
po ovaj ~~sva~~ ^{VOJNA TAJNA} ~~sva~~ ^{STROGO TAJNO} ~~sva~~ ^{STROGO TAJNO}
brigade i ~~sva~~ ^{VOJNA TAJNA} ~~sva~~ ^{STROGO TAJNO} ~~sva~~ ^{STROGO TAJNO}
postrojbi.

SVIM BRIGADAMA OZ S/Z H

IZVJEŠĆAVANJE!

- razracun sa svim nosiocima anti-hrvatske politike
- apsolutno posstivanje zapovjedi i odgovornost za njihovo sprovođenje
- maksimalno podizanje morala i borbenosti ljudstva

Rok -odmah- stalna zadacca

4. Zahtjevam dosljedno sprovođenje kaznenih mjera po kratkom postupku (NL 1/92 str. 60-61)
Rok -odmah- stalna zadacca (upoznati svakog vojnika)
5. Hitnu analizu zapovjednog kadra, uz obvezatno smjenjivnje i pokretanje krivicne odgovornosti.

Rok - do 20.08.1993. god.

6. Za nepopunjenost crte obrane odgovarat cce mi svi nivoi zapovjedanja.

Rok - stalna zadacca.

7. Zahtjevam da prestanete sa laznim prikazivanjem brojnog stanja (platni spiskovi i vassi zahtjevi za ojacanjima)

Rok - odmah - stalna zadacca.

8. Zahtjevam da se konacno u mnogim brigadama ustroji sustav zapovjedanja od desetine do brigade.

Rok: 15.08.1993.god.

9. HITNO trazzim osiguranje uvjeta za zivot i rad ljudi u obrambenim rajonima.

Rok - odmah - stalna zadacca.

10. Vojska i vojne postrojbe izvrssavaju zadacce nadredjenih nivoa zapovjedanja, a ne civilnih vlasti.
Ovo ne iskljucuje suradnju sa civilnim vlastima, vecc znacci podjelu odgovornosti i izvrssenja zadacca.

Rok - stalna zadacca.

11. Svim sredstvima ssprjeccite pljaccku, nehumano postupanje i samovolju pripadnika vassih postrojbi.

Rok - stalna zadacca.

12. HITNO odrediti ljude iz zapovjednistva brigada koji su vam odgovorni u zonama odgovornosti bojni.

Rok - odmah - stalna zadacca.

13. Podzmite sve mjere zasstite vojnih podataka. Uspostavite potpunu kontrolu ulaska i ilyaska iz vasse zone odgovornosti.

Rok - odmah - stalna zadacca.

14. Zahtjevam da vassa izvjesacca imaju vojniccki smisao i sadrzaj, to obuhvataju podatke o neprijatelju i nassim snagama.

15. O realizaciji ove Zapovjedi svakodnevno izvjesacca dostavjjati GS HVO.

GLAVNI STODZER, HVO
general - bojni
Milivoj Petkovicc

D-9a

02/0

R BIH
M OZ S/Z H
OJ:01-2218
Lina, 10.08.1993.g.

OBRANA
VOJNA TAJNA
str.pov.

Prenosenje zapovijedi
na nizze postrojbe

Svim postrojbama OZ S/Z H

Na temelju zapovijedi GS HVD ur.br.02-2/1-01-1782/93 od 09.08.1993.g
a u cilju upoznavanja svakog vojnika HVD sa istom,

Z A P O V I J E D A M

1. Sa zapovijedi GS HVD Ur.br.02-2/1-01-1782/93 od 09.08.93 g.preko zapovijednika nizjih postrojbi da razine zapovijednika desetine,upoznati sve vojnike HVo.Zapovijed umnozziti u potrebnom broju ptimjeraka i uz potpis dostaviti svakom nizzem zapovijedniku te izvrssiti provjeru da li su vojnici upoznati sa zapovijedi.
2. Rok za izvrssenje ove zapovijedi ODMAH,a za realizaciju ccinim odgovorne zapovijednike brigada i samostalnih postrojbi.

Dostaviti:

1. BR."PETAR KRESSIMIR - IV"
2. BR."KRALJ TOMISLAV "
3. BR."H.V.HRVATINICC"
4. BR."RAMA"
5. BR."E.KVATERNIK"
6. BR"DR.A.STARCCEVICC"
7. VI BOJNA VP
8. LARD PZO T.GRAD
9. IZVIDJACCKA SATNIJA SSCIT
10. DRUGA LAKDJURISSNA BOJNA VP LIVNO
- 11.POSUSSKA BRIGADA
- 12.ARHIVA
- 13.OZ S/Z H T.GRAD

ZAPOVIJEDNIK
pukovnik
ZZELJKO SSILJES

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

GLAVNI STOŽER HVO

Ur.broj:02-2/1-01-2374/93

IZM Čitluk, 08.09.1993.god.

puket

Predmet: Privođenje vojnika i
pokretanje stegovnih mjera.-

OZ J/I H
n/r Zapovjednika

Prema izvješću gosp.pukovnika Zvonka Skender, već nekoliko dana, vojnici br."Knez Branimir" Čitluk odbijaju izvršenje borbenog zadatka i napuštaju položaje na crti rajona: Kičin-Gorica i k.199. U svez toga

Z A P O V J E D A M

1. Žurno, žurno.....poduzeti stegovne mjere:

- uhititi Zapovjednika satnije i sprovesti u VIZ Ljubuški, a dozapo-
vjednika ili drugog časnika postaviti na dužnost zapovjednika,

- dostaviti Upravi VP, gosp.Valentinu Ćorić popis vojaka i drugih
osoba koji su napustili crtu obrane ili odbili izvršiti borbenu zadaću, sa
zahtjevom da se uhite i sprovedu u VIZ Ljubuški, poradi istrage i pokretanja
krivičnog postupka.

2. Odmah poduzeti mjere da se crta obrane popuni i kvalitetno osigura
obrana u zoni br."Knez Branimir".

3. Za izvršenje ove Zapovijedi osobno ste mi odgovorni o čemu me pi-
sмено izvjestite.

MAČELNIK GS HVO

brigadir

Žarko Tole

D-11

REPUBLICA BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA

Ured Predsjednika

Broj: UP.30160/a3
Mostar, 15.09.1993.god.

OBRANA
VOJNA TAJNA
STROGO POV.

Temeljem ovlasti utvrđenih odredbama članka 30. stavka 1. Uredbe o oružanim snagama Hrvatske republike Herceg-Bosna (Narodni list broj 6/92), kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga Hrvatske republike Herceg-Bosna, donosim:

Z A P O V I J E D

1. Sve postrojbe oružanih snaga Hrvatske republike Herceg BOSna dužne su, kao i do sada, voditi i nadalje samo obrambeni rat u cilju zaštite integriteta hrvatskog prostora, pučanstva koji živi na njemu te materijalnih sredstava i svih prirodnih resursa.

2. Pri izvođenju svih bojevih djelovanja pripadnici oružanih snaga Hrvatske republike Herceg-Bosna dužni su se pridržavati normi Međunarodnog ratnog i humanitarnog prava, za što činim odgovornim zapovjednike na svim razinama vođenja i zapovijedanja.

3. U zatočeničkim centrima ratnih zarobljenika u kojima eventualno nisu osigurani svi uvjeti predviđeni Međunarodnim ratnim pravom i Ženevskom konvencijom iste odmah osigurati, a u postupanju sa ratnim zarobljenicima pridržavati se odredbi Ženevske konvencije, kao i drugih humanitarnih normi.

4. Dozvoliti nesmetan pristup Međunarodnom komitetu Crvenog križa u zatočeničke centre ratnih zarobljenika.

5. Omogućiti nesmetan i bezuvjetan protok humanitarne pomoći UNHCR-a, UNICEF-a, ICKC-a na cjelokupnom teritoriju Hrvatske republike Herceg-Bosna.

6. Kao i do sada omogućiti predstavnicima UNPROFOR-a nesmetano izvršenje njihova mandata.

7. Sa ovom zapovijedi Glavni stožer HVO upoznat će sva podređena zapovjedništva i postrojbe, kao i pružiti stručnu pomoć u realizaciji iste.

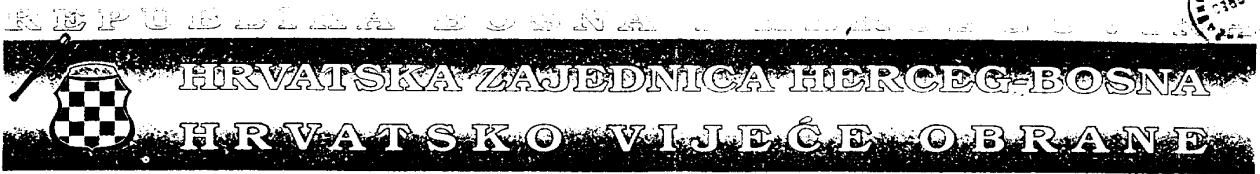
Dostaviti:

1. Odjelu obrane
2. GS OS HR H-B
3. a/a.

P R E D S J E D N I K H R H B

Mate Boban
mr. MATE BOBAN

GLAVNI STIŽER OS HR H-B

Ur.broj: 02-2/1-01-2538/93

IZM Čitluk, 18.09.1993.god.

Zapovijed

Predsjednika HR H-B.-

- svim OZ
- svim postrojbama
podređenim GS
- Načelniku VP

Na temelju Zapovijedi Predsjednika HR H-B mr.Mate Bobana, koju Vam dostavljamo u prilogu, a u cilju dosljedne provedbe zapovijedi,

Z A P O V J E D A M

1. Sve postrojbe i zapovjedništva svih nivoa upoznati sa sadržajem Zapovijedi.
2. Zapovjedništva OZ i brigada pružit će stručnu pomoć u dosljednom realiziranju Zapovijedi.
3. Na svim punktovima, a u svezi s točkom 5. i 6. Zapovijedi Predsjednika HR H-B vojna policija i druge službene osobe moraju i pismeno biti upućene (izdati im konkretne zadaće) prije upućivanja na službu.
4. OZ, brigade, Uprava vojne policije i samostalne postrojbe izdat će zapovijedi i naputak pripadnicima postrojbi-stožera.
5. Za dosljedno sprovođenje ove zapovijedi odgovorni su mi neposredno podređeni zapovjednici.

ZAPOVJEDNIK GS OS

HR H-B

Slobodan Praljak
general-bojnik

Slobodan Praljak

XIII PROIZVODNJA LAŽI, OBMANA, NEISTINA
POSLEDIČNO – PROIZVODNJA ZLOČINA U RATU
HRVATSKA

WINSTON LEONARD SPENCER CHURCHILL:
„NAJVIŠE SE LAŽE PRIJE IZBORA, POSLIJE LOVA I U RATU.“

1. **MINIRANJE ŽIDOVSKOG GROBLJA U ZAGREBU 19. kolovoza 1991. /**
2. **MINIRANJE ŽIDOVSKO OPĆINE U ZAGREBU 19. kolovoza 1991.**

3. **NACIONALNA PRIPADNOST ŽENE DR. FRANJE TUĐMANA**

4. **40 ZAKLANIH BEBA U VUKOVARU**

5. **DOGOVOR DR. FRANJE TUĐMANA I SLOBODANA MILOŠEVIĆA O PODJELI BIH**
  - **KARAĐORĐEVO, ožujak 1991.**

6. **KADA JE SRBIJA NAPUSTILA SFRJ / SEPARATIZAM ILI TKO JE PRVI IZIŠAO IZ SFRJ ?**

1. **MINIRANJE ŽIDOVSKOG GROBLJA U ZAGREBU 19. kolovoza 1991. /**
2. **MINIRANJE ŽIDOVSKOJ OPĆINE U ZAGREBU 19. kolovoza 1991.**

DOKUMENTI D - 1, D - 2a, D - 2b

D-1

Dugačka ruka srpske propagande

Propaganda 1: **Terorizam - KOS minirao židovske objekte**

Da je tzv. ustašoidnost Hrvata bila jedna od temeljnih srpskih strategija i u pripremi međunarodne javnosti za napad na Hrvatsku, posvjedočeno je i za suđenja Miloševiću u Haagu.

Eksplodije što su 19. kolovoza 1991. odjeknule u Židovskoj općini u Zagrebu i židovskom groblju na zagrebačkome Mirogoju podmetnula je Kontraobavještajna služba JNA (KOS), otkrio je nekadašnji operativac KOS-a na suđenju u Haagu 11. studenoga 2002.:

Kontraobavještajna služba JNA u okviru operacija "Labrador" i "Opera" početkom 90-ih godina pokušala je destabilizirati hrvatsku vlast i stvoriti animozitet prema Hrvatskoj intenzivnom propagandom i terorističkim akcijama – posvjedočio je u ponedjeljak u Haagu bivši operativac KOS-a Mustafa Čandić.

U okviru "Labradora" preko kontraobavještajne suradničke mreže u Zagrebu izvršena je teroristička akcija miniranja židovskih grobova na Mirogoju, kazao je Čandić na suđenju bivšem jugoslavenskom predsjedniku Slobodanu Miloševiću.

U kolovozu 1991. na Mirogoju je minirana zajednička židovska grobnica. "Cilj je bio da se hrvatska vlast predstavi kao profašistička i da se stvori animozitet Židova", kazao je Čandić, inače 12. svjedok optužbe u hrvatskom dijelu suđenja Miloševiću.

Planirana je i teroristička akcija protiv židovske općine u Zagrebu, ali su glavni akteri otkriveni pa su morali pobjeći u Beograd, kazao je svjedok.

On je posvjedočio da je kontraobavještajnom operacijom "Labrador" iz Zemuna upravljao pukovnik Slobodan Rakočević, a u Zagrebu su operaciju vodili potpukovnik Ivan Sabolović i major Čedo Knežević.

Čandić je radio u zemunskoj centrali Kontraoperativne grupe (KOG) ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane, a JNA je napustio u veljači 1992 godine.

On je kazao kako je kontraobavještajna služba imala jaku doušničku mrežu u SDB-u Hrvatske, kao i u redovima dužnosnika HDZ-a.

Svjedok je opisao kako je, u okviru antihrvatske propagande, televizija iskorištena u okviru operacije "Opera" da bi se snimke stradalih Hrvata s područja Slavonije plasirale kao srpske žrtve hrvatskih zločina. "Opera" je označavala Odjeljenje za propagandni rat.

Opisao je i kako je u cilju poticanja animoziteta prema Hrvatskoj na beogradskoj televiziji puštena i 'snimka' razgovora čelnika HDZ-a Zagreba i Iloka u kojem se iz Zagreba nalaže mobilizacija hrvatskog stanovništva s područja Vojvodine.

"Akteri su u stvari bili Radenko Radojčić i Ivan Sabolović... Prepoznao sam njihove glasove", kazao je svjedok imenujući dvojicu pripadnika KOS-a koji su odglumili razgovor. Cilj te akcije bio je da se stvori lažno objašnjenje za odlazak Hrvata koji su tada bili izlagani napadima paravojnih snaga poput Arkanovaca ili Šešeljevaca, objasnio je.

Svjedok je opisao i kako se manipuliralo snimanim razgovorima navodeći primjer montaže razgovora generala Antuna Tusa i Mile Dedakovića Jastreba.

"Od isječka je napravljen razgovor", kazao je svjedok, opisavši da je montažom stvoren dojam da je zapovjednik obrane Vukovara Mile Dedaković tražio od generala Tusa pomoć u naoružanju, a da mu je Tus odgovorio da se snađe kako zna i da ne računa na pomoć.

On je opisao kako je početkom 90-ih KOS organizirao sabotažu na pruzi kod Vinkovaca kako bi ju pripisao nalogu tadašnjeg hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana a zbog uspjeha akcije, kazao je Čandić, vojni obavještajac Radenko Radojčić nije skrivao zadovoljstvo.

Svjedok je kazao kako je sadašnjeg vojnog savjetnika hrvatskog predsjednika Imru Agotića smijenio s dužnosti u KOG-u pukovnik Rakočević, tada načelnik odjela sigurnosti ratnog zrakoplovstva, jer nije želio vrbovati suradnike u vrhu vlasti u Zagrebu (Prema: Čandić: KOS po hrvatskoj minirao grobove, montirao snimke). (Hina, 11. studenoga 2002.)

Simptomatično je da su neki hrvatski mediji, ponavljajući se, analizirali «*terorističke akcije nacionalista u Zagrebu*», ali da nisu objavili niti jedan komentar nakon otkrivanja počinitelja terorističkih akcija uperenih protiv Židova!

Dresirani mentalni kod lako je bilo potaknuti na korištenje srpske medijske matrice o ustašoidnosti Hrvata, građene za komunizma i institucionalno prenošene na mlađe naraštaje putem odgojno-obrazovnog sustava. Duboki su korijeni toga društvenoga sindroma.

D-2a

Izvadak iz svjedočenja Mustafe Čandića u predmetu Milošević - 11/11/2002

Str. 12734/12735:

P: Nekoliko zasebnih pitanja. Prvo pitanje može i ne mora imati veze s bilo kojom od ovih operacija. Da li je bilo kakvih aktivnosti na židovskim grobovima na groblju u Zagrebu vezano za bilo koju od navedenih operacija?

O: Časni sude, istina je da je u sklopu operacije „Labrador“, tj. kada je ta suradnička mreža bila aktivna u Zagrebu, na groblju Mirogoj u Zagrebu izveden je teroristički napad i židovski grobovi su minirani na Mirogoju, s ciljem da se hrvatska vlast predstavi i pokaže kao profašistička, tj. da se stvori animozitet, da Židovi osjete animozitet prema hrvatskoj vlasti u Zagrebu.

Bio je planiran drugi teroristički napad, na sinagogu u Zagrebu. Međutim, nije nikada izveden jer su pripadnici operacije „Labrador“ pobjegli u Beograd zbog straha od uhićenja.

P: Na kraju o operaciji „Labrador“, tko je bio zapovjednik operacije „Labrador“ i koji dijelovi KOG-a su bili uključeni?

O: Operacijom „Labrador“ je zapovijedao Slobodan Rakočević, šef odjela sigurnosti u Zemunu, a operativci drugog odjeljenja kontraobavještajne grupe u Zagrebu su bili pukovnik Ivan Sabolović i major čedo Knežević. Oni su imali veze sa suradnicima u Zagrebu i ljudima na terenu u državnoj sigurnosti koji su ustvari izveli ove operacije i slali izvještaje o svemu što se događalo u Zagrebu i samom vrhu Republike Hrvatske.

D-2b

Izvadak iz iskaza Radenka Radojčića 15.03.1994. :

„ ... sam da bi bilo dobro, da u vrijeme moje odsutnosti torba s eksplozivom ne bude u prostorijama firme „Templum“.

Platiša je pitao, da li je to nešto što puca, što sam mu potvrdio. Unatoč toga, Platiša je uzeo torbu i odnio ju je u svoj automobil.

U vezi s torbom koju je preuzeo Platiša, krajem kolovoza, u Čateškim toplicama, kada smo razgovarali Platiša, Malobabić i ja, ja sam zatražio od Platiše da torbu preda Malobabiću, koji se sam ponudio da torbu pohrani na sigurno.

Kasnije u Beogradu, kazao mi je, da je torbu spremio na sigurno, u drugo skrovište na Jarunu (ZAGREB), koje mi je pokazao kada smo skrivali njegovu vreću.

Oko 14,00 sati tog dana, Malobabić i ja krenuli smo mojim autom iz Zagreba u Holandiju, u Emen, kod Henka.

Ja sam u Emenu imao kontakt u svezi poslovanja s mojom firmom, a za Malobabića, sredili smo kupnju automobila „Opell Kadet“ na ime predstavništva „Grafi-linea b.v.“ .

U vezi s boravkom u Emenu, možda da još istaknem dva momenta.

Datum točni ne znam, ali na jutarnjim vijestima Sky Newsa, na televiziji, oko 10,00 sati čuli smo da su se u Zagrebu desile dvije eksplozije, na židovskom groblju i židovskoj općini.“

3. NACIONALNA PRIPADNOST ŽENE Dr FRANJE TUĐMANA

Što je o tome zbilja govorio Dr TUĐMAN na predizbornom skupu HDZ-a u Zagrebu, u općini Dubrava, 16.04.1990.

Autor ove knjige bio je protukandidat Dr Tuđmanu u istoj izbornoj jedinici kao predstavnik druge političke grupacije – KOALICIJE NARODNOG SPORAZUMA – „KOALICIJA“.

Bio sam na tom skupu, slušao sam govor dr Tuđmana i posvjedočujem ono što o tome piše dr. Miroslav Tuđman. Njegovom privolom objavljujem tekst iz knjige „PROGRAMIRANJE ISTINE“.

Izvadak iz knjige dr. Miroslava Tuđmana: „PROGRAMIRANJE ISTINE“, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012., str. 90-96:

***

1. *Primjer semantičke inverzije:*

Stigmatizacija alternativnih definicija zbilje

U prethodnim smo poglavljima pokušali objasniti nastanak nadznanja iz nedogađaja te pseudoznanja kao prikaza pseudodogađaja. Ta tipologija znanja može biti od pomoći za razumijevanje konstrukcije pogrešnih informacija i dezinformacija, ali nije dostatna za razumijevanje njihove ukorijenjenosti i trajnosti u javnome znanju. Razumjeti zašto su pogrešne informacije i dezinformacije trajna sastavnica javnoga znanja možemo samo ako spoznamo procese i pravila konstrukcije javnoga znanja. Za ilustraciju tih pravila mogu nam poslužiti brojni primjeri, ali poslužit ćemo se tek s nekoliko hrvatskoj javnosti poznatih primjera dezinformacija i pogrešnih informacija, primjera koji se (neki već gotovo dva desetljeća) iznova ponavljaju, prikazuju, zagovaraju, iskazuju kao činjenice, a opovrgavaju kao dezinformacije u prostoru javnoga znanja.

Uporabi (dez)informacija cilj je da sukobljene strane nametnu svoje tumačenje i svoje viđenje određenih događaja. Sukob se u osnovi vodi oko toga čije će tumačenje biti prihvaćeno kao službena definicija zbilje, odnosno koja će od sukobljenih strana zadržati status službenih legitimatora zbilje. Kada ne bi bilo tako, onda bi se većina nesporazuma oko pogrešnih informacija i dezinformacija mogla razriješiti prikupljanjem i procjenom relevantnih činjenica i dokaza. Zato je naivna pretpostavka da su za sudbinu dezinformacija i pogrešnih informacija u javnom znanju presudni dokazi i činjenice. Odlučujuću ulogu imaju konstrukcijska pravila organizacije i razmjene javnoga znanja.

***

***

„Sretan sam da mi žena nije Srпкиnja ili Židovka“, odnosno „Ponosan sam što moja žena nije ni Srпкиnja ni Židovka“, ¹⁹⁷ jedna je od najstarijih i najčešće citiranih izjava koja se pripisuje dr. Franji Tuđmanu radi njegove diskreditacije u medijima. Ta se izjava citira već više od dva desetljeća u svakoj prigodi kada treba obezvrijediti predsjednika Tuđmana i delegitimirati njegovo djelo. Izjava služi onima koji je citiraju kao nepobitni dokaz o nacionalnoj uskogrudnosti, antisemitizmu, netolerantnosti, ksenofobičnosti, nacionalističkoj isključivosti i mržnji prema Srbima i Židovima dr. Franje Tuđmana.

Izjava se početkom 1990-tih koristila kao krunski dokaz da osoba s takvim nacionalističkim i ksenofobičnim stavovima ne može biti nositeljem nacionalnoga programa samostalne i suverene hrvatske države; odnosno, program samostalne i suverene Hrvatske koji polazi od antisemitskih stavova i nacionalističke isključivosti obnova je ustaške NDH i ponovno je stvaranje Hrvatske na prizivanju zločina ili na „ustašoidnim“ zasadama. ¹⁹⁸

Nakon osamostaljenja i međunarodnoga priznanja Republike Hrvatske ista se izjava ne koristi više za osporavanje programa uspostave hrvatske države, već kao dokaz da je predsjednik Tuđman „ksenofobni autokrat, povijesni revizionist i suradnik Slobodana Miloševića“. ¹⁹⁹ Dokazuje se tom izjavom da je zbog takvih njegovih stavova Hrvatska, doduše, priznata, ali nije prihvaćena od međunarodne zajednice, da je ta izjava osnova za razumijevanje hrvatske politike koja je imala za cilj etničko čišćenje Srba u završnim oslobodilačkim vojno-redarstvenim operacijama 1995. godine.

---

¹⁹⁷ <http://www.klix.ba/forum/viewtopic.php?f=3&t=63156>

¹⁹⁸ Koje je sve dimenzije poprimila optužba dr. F. Tuđmana za antisemitizam ilustrira i sljedeći podatak. U knjizi „izraelskog novinara“ Arnolda Shermana, koji u pamfletu 'Die Zerschlagung Jugoslawiens' (Razbijanje Jugoslavije, naklada Ahriman, 1994.), piše o navodnom ratnom događanju u svezi s nazočnosti predsjednika Tuđmana prigodom otvaranja Muzeja holokausta u Washingtonu, u travnju 1993. ovo: 'Za Tuđmana je taj poziv na svečanost bila ne mala pobjeda. Suprotno tome, za Židove u cijelome svijetu i oklevetane Srbe neusporedivo poniženje. Jedan od prvih službenih postupaka pozvanog državnog poglavara /Tuđmana/ sastojao se 1991. u naređenju da se građevinski ostaci koncentracijskoga logora Jasenovac sravnaju sa zemljom, zapale svi preostali dokumenti i izvješća, i bivši koncentracijski logor pretvori u područje za zaštitu ptica.' Svima u Hrvatskoj, Srbiji i svijetu bilo je poznato da su ustanički Srbi u samome početku postojanja Republike Hrvatske osvojili i okupirali područje Jasenovca, sve dokumente prebacili najprije u Beograd, zatim u Muzej holokausta u Washingtonu, te da su potpuno zapustili spomeničko područje koje je nakon oslobođenja zapadne Slavonije obnovljeno i modernizirano upravo prema uzoru na spomenuti Muzej holokausta“ (Gojko Borić: „Koliko je srpsko laganje došlo do granica apsolutne neuvjerljivosti“, Hrvatski list, 3. siječnja 2008.).

¹⁹⁹ (<http://www.ezadar.hr/clanak/deseta-obljetnica-smrti-franje-tudmana>).

Izjava koja se pripisuje dr. F. Tuđmanu („Sretan sam da mi žena nije Srпкиnja ili Židovka“) ponavlja se kao mantra, a da je ostalo nepoznato kome i kada i gdje je to Franjo Tuđman rekao. Ti podatci nisu nepoznati i lako su dostupni. Postoji, a i dostupan je, i audiozapis i videozapis cijeloga govora iz kojeg je vidljivo da nije rečeno ono što se citira, a ono što je rečeno ima suprotni smisao od onoga što se želi pripisati govorniku citiranjem navodno njegove izjave. Navođenje mjesta, vremena i okolnosti u kojima je nastala navodna izjava, upućivalo bi čitatelje na izvorni dokument u kojem takva izjava ne postoji.

Dr. Franjo Tuđman održao je govor 16. travnja 1990. na predizbornom središnjem skupu HDZ-a u Zagrebu, za Dubravu – Sesvete, na kojem nije govorio o programu stranke nego je ispričao svoju životnu priču. Podrobno je govorio o sebi, da bi se suprotstavio lažima što ih je širila vladajuća propaganda: „Evo to je istina kakvog grješnika imate pred sobom, kad ga morate birati. Zato sam vam sve to ispričao.“²⁰⁰

Između ostalog, rekao je:

„Danas šire kojekakve druge laži, ne znam što će još izmisliti. Čuo sam da sam židovskog podrijetla, a ja sam pronašao, znao sam za svoje pretke u Zagorju prije tamo 350 godina, i rekao sam, možda bi bilo dobro da imam nešto toga, valjda bi bio bogatiji, možda ne bi bio postao komunist. Onda, kad nije to dosta, onda mi pronalaze u supruzi čas Židovku, čas Srпкиnju. Na moju sreću, ni jedno ni drugo nikad nije bila, kao što mnogima takve jesu. I tako dalje i tako dalje šire laži ... „²⁰¹

Već iz ovoga citata vidljivo je da nema rečenica koje mu se pripisuju („Sretan sam da mi žena nije Srпкиnja ili Židovka“, odnosno „Ponosan sam što moja žena nije ni Srпкиnja ni Židovka.“) Cijeli govor dr. F. Tuđmana odgovor je na objede i laži kojima ga se želi diskreditirati kao vjerodostojnoga zagovornika programa HDZ-a, stranke koju predstavlja na izborima.

---

²⁰⁰ Govor dr. Franje Tuđmana, Predizborni središnji skup HDZ-a u Zagrebu, Dubrava – Sesvete, 16. travnja 1990.

²⁰¹ Govor dr. Franje Tuđmana, predizborni središnji skup HDZ-a u Zagrebu, Dubrava – Sesvete, 16. travnja 1990., i dalje: „Kad me '67. ukloniše iz javnog života jer sam stvorio duhovnu klimu za hrvatsku deklaraciju, a '72. u obračunu sa tobožnjom kontrarevolucijom, trebao sam biti kažnjen najviše – 12, 15 ili 20 godina, samo se o tome diskutiralo, i to u grupi za špijunažu. ... Prema tome, budući da sam nastavio hrvatski misliti i razmišljati, pa sam svjedočio pred svijetom o hrvatskoj povijesti, o hrvatskoj istini, pa sam davao ne samo intervju e i izjave, nego i pisao o hrvatskom nacionalnom pitanju i evropskom nacionalnom pitanju, pa me onda '80. staviše pred sud, a '81. i osudiše, zbog lažnog prikazivanja položaja Hrvatske i društveno političkog stanja u Jugoslaviji, na 3 godine robije i 5 godina zabrane javne djelatnosti, što sam odležao od '82. do '84. a do '87. odnosno '89. nisam mogao prozboriti o svojoj zemlji ni riječi.“

Dr. Tuđman odgovara na antisemitske podvale legitimatora, tada još aktualnoga komunističkoga poretka ²⁰², jer kaže „možda bi bilo dobro“ da je i osobno židovskoga podrijetla jer bi tada „valjda bi bio bogatiji, možda ne bi bio postao komunist“. Očito je da u toj izjavi nema nikakva negativnoga stava prema Židovima, niti je smisao i sadržaj izjave usmjeren protiv Židova ili Srba. Izjava je usmjerena protiv službenih definicija zbilje i načina kako je funkcionirao komunistički poredak. Preciznije, poruka dr. Tuđmana kritika je službene kadrovske politike kojom se osiguravalo funkcioniranje komunističke Jugoslavije. Ono što je bilo poznato dr. Tuđmanu kao povijesna istina, a nazočnima kao životna istina i gorko političko iskustvo, jest činjenica da je biti Hrvat u socijalističkoj Jugoslaviji bio peh (kako je govorio Ranko Marinković), a pozivati se na hrvatstvo političko samoubojstvo.

Podatci o nacionalnoj strukturi kadrova u saveznim i republičkim ustanovama tada nisu bili javno dostupni, niti su mogli biti predmetom javne rasprave. No, za sve one koji su živjeli u tom sustavu, bila je empirijska činjenica i politički poučak: ako su se pozivali na svoju nacionalnu pripadnost, u tom i takvom sustavu nisu mogli napredovati. Današnji uvidi u analitičke podatke o nacionalnoj strukturi kadrova potvrđuju činjenicu da Hrvati u tom sustavu nisu bili ravnopravni, odnosno da su bili građani drugoga reda.

O tome govore i analitički podaci o zastupljenosti Hrvata u državnim institucijama. Tek ilustracije radi: neposredno prije rata 1991. nacionalni sastav zapovjednoga dijela JNA činilo je 0,6 % Albanaca, 6,2 % Crnogoraca, 12,6 % Hrvata, 3,6 % Jugoslavena, 2,4 % Muslimana, 2,8 % Slovenaca i 63,2 % Srba. (U odnosu na strukturu stanovništva bilo je premalo Albanaca za 66 %, Hrvata za 53 %, Muslimana za 78 %, Slovenaca za 66 %; istovremeno Crnogoraca je bilo više za 148 %, Jugoslavena za 45 %, a Srba za 51 %. U Petoj vojnoj oblasti 1991. struktura časničkoga kadra bila je 57 % Srba i samo 12 % Hrvata.) ²⁰³

U rukovodećim strukturama savezne Službe državne sigurnosti 1989. bilo je 61 % Srba, 18 % Jugoslavena itd., a samo po 1 % Hrvata, Slovenaca i Albanaca. Prema službenim podacima u hrvatskoj policiji 1980-tih bilo je zaposleno 49,9 % Srba, a na ključnim položajima 67 % (Z.Radelić, 2006., str. 573.) .

---

²⁰² Govor je održan na predizbornom skupu 16. travnja 1990., dakle, uoči prvih višestranačkih i demokratskih izbora.

²⁰³ Z.Radelić, 2006., str. 573.

Međutim, Hrvati nisu bili „zapostavljeni“ kao predmet obrade represivnog aparata. Tijekom političkog obračuna s A. Rankovićem 1966. procurio je podatak da je čak 67 % od radno aktivnog stanovništva (1.300.000) u onodobnoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj imalo dosje u UDB-i. usporedbe radi, na „sumnjivu“ Kosovu postotak „obrađenih“ je 36 %, u Sloveniji 28 %, a u Srbiji (bez Kosova) 8 % (Radelić, 2006., str. 365.).

Podatci o nacionalnoj zastupljenosti u saveznim i republičkim institucijama nisu bili javni i o njima se nije moglo javno raspravljati. Ti su se podatci o nacionalnoj diskriminaciji skrivali, imali su status devijantnoga znanja i lažnoga prikazivanja zbilje. Oni koji su iznosili takve podatke najčešće su bili proganjani i osuđivani zbog nacionalizma. Tek nakon propasti SFRJ i stvaranja hrvatske države, postaju dostupni javnosti vitalni podatci o obilježju i funkcioniranju socijalističke Jugoslavije. Tako je u Saveznoj upravi u Beogradu (1978. godine) bilo samo 6 % Hrvata, a 73,6 % Srba, 7,2 % Crnogoraca itd. (Z.Radelić, 2006., str. 571.).

Udio Hrvata među političkim dužnosnicima u SR Hrvatskoj bio je 69,8 %, što je manje od njihova udjela u ukupnom stanovništvu.²⁰⁴ Prema službenim definicijama i tumačenjima političkoga poretka, socijalistička Jugoslavija bila je ogledalo nacionalne ravnopravnosti. Zato je sustav, barem prema van, morao kako tako održavati nacionalnu strukturu stanovništva. Da bi se prikrila nacionalna neravnopravnost i diskriminacija Hrvata u jugoslavenskoj zajednici, prednost su u tom sustavu imali Jugoslaveni i oni kadrovi iz mješovitih brakova. Zato su oni Hrvati koji su pretendirali na političke, državne ili javne funkcije bili u prednosti ako su živjeli u nacionalno mješovitim brakovima.

Kad je dr. F. Tuđman rekao „... onda mi pronalaze u supruzi čas Židovku, čas Srpkinju. Na moju sreću, ni jedno ni drugo nikad nije bila, **kao što mnogima takve jesu**“, poruka ima smisao upravo u završetku rečenice. Da sam dr. Tuđman nikada nije gradio, niti je mogao graditi vojnu i političku karijeru u političkom poretku koji je u javnosti manipulirao s nacionalnom pripadnošću kadrova, da bi u stvarnosti osigurao dominaciju nenarodnog unitarističkog i hegemonističkoga poretka.

Jedan od rijetkih koji je javno i jasno rekao ono što su svi znali jest književnik Stipe Mijović Kočan: „Nisam njegov 'advokat', ali istine radi: kad je rekao da je uspio iako mu 'žena nije ni Srpkinja ni Židovka', to je u ušima dežurnih lovaca na Hrvate kao nacionaliste doista ružno zazvučalo. I zbog toga su na nj u Haagu moguće bili posebno narogušeni. Stvar je, međutim, u ovome: ako bi neki Hrvat oženio inovjerku, Srpkinju ili Židovku, već to je značilo da nije nacionalist i u svemu je napredovao u socijalističko vrijeme.“²⁰⁵

²⁰⁴ Udio Hrvata među političkim dužnosnicima u SR Hrvatskoj bio je 69,8 %, što je manje od njihova udjela u ukupnom stanovništvu (gdje ih je bilo 75,1 %); Z.Radelić, 2006., str. 569.

²⁰⁵ I dalje: „Srpkinje su oženili i Tito i Krleža i Šušteršič itd., a Tuđman, koji nije bio oslobođen taštine, uspio je i bez toga! Srbini mu je, inače, rođeni unuk, i silno ga je volio, a Židov je bio njego prvi ministar gospodarstva ... I tu su, dakle, optužbe neosnovane.“ Stijepo Mijović Kočan, „Predgovor“ / J. Pečarić, „Rasizam svjetskih moćnika“ / Zagreb, vlastita naklada, 2012., str. 22.

Ideolozi jugoslavenstva i čuvari Jugoslavije vodili su računa o „krvnoj slici“ političkih aktera. Za pozitivnu političku ocjenu i promociju aktera jugoslavenskoga poretka bio je presudan pristanak na opciju integralnog jugoslavenstva pa se kao dokaz lojalnosti režimu koristio i život u nacionalno mješovitim brakovima. Međutim, isti „dokaz“ nije vrijedio za zagovornike jugoslavenstvu oprečnih političkih opcija. „Starčevićeva je majka bila pravoslavka, otac Jurja Bianchinija porijeklom je Talijan, nesretni Franck bijaše Židov. Ne znam otkuda dolazi prezime Tuđman niti mi je to važno – ali pretpostavljam zašto je njemu bilo važno da naglasi da mu 'žena nije ni Srпкиnja ni Židovka'. Poznato je da je majka Josipa Broza bila Slovenka, Tito to nije ni krio ni isticao.“²⁰⁶

Dr. Tuđman protivi se kadrovskoj politici i diskriminaciji po nacionalnoj osnovi. Kritizira poredak u kojem su Hrvati bili građani drugoga reda. Njega se optužuje za nacionalnu netolerantnost i isključivost da bi se prikrila praksa nacionalne neravnopravnosti i kadrovske diskriminacije. Zato je optužba dr. Tuđmana za antisemitizam, nacionalnu netrpeljivost i isključivost primjer semantičke inverzije: pripisati protivniku poruku koju on pobija.

Semantička inverzija poznata je tehnologija medijske manipulacije.²⁰⁷ Učinak prikazane manipulacije trebao je biti djelotvoran. U javnosti ta dezinformacija stigmatizira dr. Tuđmana kao nacionalno netolerantnu i isključivu osobu, diskvalificira ga kao nositelja HDZ-ova programa, a kriminalizira i sam program hrvatske državne neovisnosti. Osim toga, semantička inverzija, ili popularno „okrenuta pila naopako“ ima u konkretnom slučaju za posljedicu to da je u javnosti zapriječena rasprava o nacionalnoj diskriminaciji i neravnopravnosti u višenacionalnoj Jugoslaviji.²⁰⁸

---

²⁰⁶ Predrag Matvejević, <http://www.most.ba/099100/008.aspx> (15.3.2012.)

²⁰⁷ „U tendenciji prikrivanja istine, naši mediji koristili su nekoliko svesnih lingvističkih trikova. Prvi, i najčešći, bila je semantička inverzija – korišćenje reči koje su, govoreći o nekom događaju, pridavale tom događaju sasvim suprotno značenje od onog istinskog“ (REČI I NEDELA, Pozivanje ili podsticanje na ratne zločine u medijima u Srbiji 1991.-1992./ Beograd: Centar za tranzicione procese, 2011., str. 418.)

²⁰⁸ Pitanja nacionalne ravnopravnosti i nacionalne zastupljenosti u državnim i javnim službama u SFRJ i SRH ostali su područjem istraživanja pojedinih stručnjaka i znanstvenika, ali ne i predmetom javne rasprave.

Govor predsjednika HDZ-a dr. Tuđmana u Dubravi 16. travnja 1990. indikativan je i zbog još jedne dimenzije. On izrijeком nabraja „zašto me iz redova hegemonističkih, velikosrpskih, imperijalističkih, jugoslavenskih, unitarističkih, **napadaju danas kao ustašu, kao fašistu, kao neonacistu**, a zašto svojoj zagrebačkoj klijenteli govore i zašto me oni **žigošu kao boljševika** ... I to je sve, uz moje ustaštvo i boljševizam, to je isto tako posljedica **autoritarizma, moga unitarizma, totalitarizma ...**“ (podvukao M.T.) ²⁰⁹

Sve izrečene atribucije (ustaše, fašista, neonacista, boljševika, autoritarnosti, totalitarizma i sl.) dr. F. Tuđmanu pripisane su prije izbora, prije dolaska HDZ-a na vlast, prije njegova izbora za predsjednika RH, praktično prije nego je uopće postao javna osoba – jer mu je tek 1989. istekla zabrana javnoga nastupanja u hrvatskoj, koja je trajala od 1972. Do 1989. I ne može biti sporno da sve te atribucije dolaze iz istoga izvora: legitimatora i sljedbenika službenih definicija zbilje jugoslavenskoga komunističkog poretka.

Idućih dvadesetak godina nije se bitno povećao broj tih prvotnih atribucija stigmatizacije i diskreditacije. Tijekom godina te su se atribucije donekle modificirale ²¹⁰ jer su njihovi autori promijenili adrese s kojih šalju te poruke.

Dakle, dvadesetak godina ponavljaju se iste poruke. Potrebno je odgovoriti na pitanje zašto je tako, jer je očito da činjenice koje proturječe dezinformaciji nisu presudne za sudbinu i trajanje plasiranih dezinformacija u javnosti.

***

---

²⁰⁹ Cijeli je citat: „Ispričao sam vam taj mali povijesni čas zato da biste razumjeli zašto me iz redova hegemonističkih, velikosrpskih, imperijalističkih, jugoslavenskih, unitarističkih, napadaju danas kao ustašu, kao fašistu, kao neonacistu, a zašto svojoj zagrebačkoj klijenteli govore i zašto me oni žigošu kao boljševika. Prema tome, ima tu nekakve logike, a gdje je logika, logika je u tome da se oni ne mogu pomiriti ni sa kakvim hrvatstvom. Zato što sam ostao Hrvat koji sam bio, zato što sam mislio, razmišljao i djelovao u duhu hrvatskih interesa, zato sam danas na udaru svih onih koji ne mogu smisliti ovakvu Hrvatsku demokratsku zajednicu, kakva je ona ovdje, kakva je bila prije tjedan dana na Trgu francuske revolucije, kakva je bila jučer u Splitu, u kolijevci hrvatske državnosti, kada se sakupilo takvo mnoštvo kakvo Hrvatska do sada nije mislila, i to je sve, uz moje ustaštvo i boljševizam, to je isto tako posljedica autoritarizma, moga unitarizma, totalitarizma, i ne znam koje kakvih grijehova, što sve ne nabacuju na mene zbog Hrvatske demokratske zajednice, i zbog toga što je HDZ postala takva kakva jeste, najjača, najmoćnija politička stranka u povijesti Hrvatske ... „. Dr. F.Tuđman na predizbornom skupu 16. travnja 1990.

²¹⁰ Nakon međunarodnoga priznanja Hrvatske, a pogotovo nakon završetka rata, hrvatska službena politika nije više prikazivana kao „ustaška“, nego je postala „ustašoidna“.

4. 40 ZAKLANIH BEBA U VUKOVARU

Izvadak iz knjige dr. Miroslava Tuđmana: „PROGRAMIRANJE ISTINE“, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012., str. 168-169:

***

Primjer treći.

Jedna od najuspješnijih medijskih podvala i plasiranih dezinformacija u organizaciji „Opere“ bila je vijest puštena na dan pada Vukovara o „40 zaklanih beba u Vukovaru“, vijest koju su prenijele i vodeće međunarodne novinske agencije. Cilj je te dezinformacije očito bio da opravda rušenje i osvajanje Vukovara. Dr. Vesna Bosanac vjeruje da je ta vijest namjerno puštena da bi izazvala gnjev i potakla Srbe na ubijanje Hrvata. Ako to i nije bila namjera, ta je dezinformacija očito pridonijela takvim posljedicama.

Dezinformacija o „40 zaklanih beba u Vukovaru“ ušla je u anale propagandnih izmišljotina i enciklopedijskih prikaza uspješnih, premda relativno brzo razotkrivenih krivotvorina.

„40 zaklanih beba u Vukovaru“. *Jedna od propagandnih izmišljotina koja je ostavila najdublji trag bila je ona o „40 zaklanih beba iz Vukovara“. Ova laž je puštena u javnost tijekom bitke za Vukovar. Dan uoči pokolja 264 hrvatskih zarobljenika i civila na Ovčari, srpski mediji su objavili da je u jednom podrumu nađeno 40 ubijene i „iskasapljene“ srpske djece. Udarni naslov Večernjih novosti, 21. studenog 1991., „Pokolj pre predaje“, donio je svjedočenje o navodnom pokolju 41 djeteta u obdaništu u vukovarskom predgrađu Borovo naselje, prema kom su članovi hrvatske nacionalne garde „sjekli grkljane djeci između pet i sedam godina i bacali ih u podrum“ ...*

... Za leševe iza vukovarske bolnice je u prilogu na RTS-u rečeno da su oni bili „srpski ili uglavnom srpski“, dok je za preživjele civile unutar bolnice rečeno da su „ustaše preobučene u civile“.

Iako nitko nije vidio ubijenu srpsku djecu, mediji su nekoliko dana na naslovnim stranama donosili priče o „strahotama koje su ustaše počinile nad srpskom nejači, s bizarnim detaljima, raznim svjedočenjima o strašnim zločinima i komentarima redakcije“ o neljudskosti druge strane.

Kada je vijest o pokolju 40 srpskih beba u blizini Vukovara javno opovrgnuta na RTB-u, nakon što su stručnjaci za sudsku medicinu iz Beograda utvrdili da je riječ o izmišljotini, šteta je već bila nepopravljiva. U istom prilogu je nakon isprike komentatora RTB, puštena priča dobrovoljaca koji odlaze na ratište „kad vide šta se radi srpskoj deci“. Dnevni list POLITIKA koja je donosila velike naslove o zaklanoj djeci preko čitave naslovne strane, demanti je objavila na trećoj strani, u dnu, na samo tri reda.

http://hr.wikipedia.org/wiki/Uloga_srpskih_medija_u_ratovima_za_Veliku_Srbiju

(pristup 10.8.2012.)

***

5. DOGOVOR DR. FRANJE TUĐMANA I SLOBODANA MILOŠEVIĆA O PODJELI BiH - KARADORĐEVO, ožujak 1991.

MIT O KARADORĐEVU

Izvadak iz knjige dr. Miroslava Tuđmana: „PROGRAMIRANJE ISTINE“, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012., str. 97-106:

***

1. Krivotvorine i manipulacije s odredištem ili o postuliranju nedogađaja kao zbilje

Dezinformacije nastaju namjernom manipulacijom s jednim ili više uvjeta koji su pretpostavke kvalitetnoj i objektivnoj informaciji. Kvalitetu obavijesti određuju jezik razmjene obavijesti te potpunost, objektivnost, dostupnost i pouzdanost obavijesti. Kad neki od tih uvjeta nisu ostvareni, onda dolazi do pogreške u komunikaciji, do emitiranja pogrešnih obavijesti ili dezinformacija.

Potpunost i objektivnost kriteriji su za procjenu obavijesti na izvoru: objektivnost za vrednovanje prikaza sadržaja obavijesti, a potpunost za vrednovanje pristupu obavijestima na izvoru. Manipulacije s objektivnošću i potpunošću na izvoru obavijesti imaju za posljedicu da se događaj preinači u pseudodogađaj. Rezultat takvih dezinformacija jest proizvodnja pseudoznanja. Na djelu je manipulacija s prikazom zbilje s pomoću dezinformacija.²¹¹

Dostupnost i pouzdanost obavijesti kriteriji su za procjenu obavijesti na odredištu. Pouzdanost za vrednovanje prikaza sadržaja obavijesti, a dostupnost za vrednovanje pristupu obavijestima na odredištu. Manipulacije s pouzdanošću i dostupnošću na odredištu obavijesti imaju za posljedicu da se događaj prikaže kao nedogađaj.

Posljedica manipulacije s obavijesti na odredištu proizvodnja je nadznanja. Nadznanje postulira (novu) virtualnu zbilju s pomoću dezinformacija. Svaka je virtualna zbilja fikcija, konstrukcija ili, kako bi rekao J.Baudrillard, simulacrum. Takva je po svojem nastanku, ali ne i po posljedicama. Učinci su virtualne stvarnosti na zbilju gotovo materijalni, jer po svojim posljedicama virtualna stvarnost funkcionira kao realna društvena činjenica.

---

²¹¹ O tome više u: M.Tuđman, *Informacijsko ratište i informacijska znanost*, 2008., str. 119.-132.

Više od dvadeset godina mit o podjeli Bosne i Hercegovine ima središnje mjesto u medijima i jedna je od ključnih poruka kojom se sustavno nastoji formatirati javno znanje. Osnovna je poruka toga mita da su se predsjednici Tuđman i Milošević na sastanku u Karađorđevu, u ožujku 1991., dogovorili o podjeli Bosne i Hercegovine, mirno i na štetu Muslimana (bošnjačkog naroda). Njihov se dogovor tumači kao praktični i politički temelj za etničko čišćenje te za agresiju na BiH. Za zagovornike tog mita dogovor je u Karađorđevu dokaz da je Slobodan Milošević vodio politiku stvaranja Velike Srbije, a dr. Franjo Tuđman Velike Hrvatske. ²¹²

Mit o podjeli Bosne i Hercegovine postao je realna činjenica u javnome znanju iako nije utemeljen na činjenicama, tj. na potpunim i objektivnim informacijama o događaju u Karađorđevu. Mit je nastao manipuliranjem informacija na odredištu, a svoju materijalnu potvrdu dobio je haškom presudom u slučaju Blaškić, jer je Sud prihvatio lažno svjedočenje Stjepana Mesića kao vjerodostojno:

105. Uostalom, te su se težnje za podjelom očitovale u povjerljivim razgovorima o podjeli Bosne i Hercegovine koje su Franjo Tuđman i Slobodan Milošević vodili 30. marta 1991. [205] Nakon Karađorđeva, Franjo Tuđman je izrazio mišljenje da Bosna veoma teško može opstati i da će se hrvatska vratiti na granice Banovine i obuhvatati uz to Cazin, Kladušu i Bihać. [206] Održani su tajni preliminarni pregovori na kojima su korištene geografske karte za sklapanje sporazuma sa Srbima o podjeli Bosne. [207] ... ²¹³

Ključna potvrda utemeljenosti toga mita jest svjedočenje Stjepana Mesića u Haagu 1998. godine. Prvostupanjska presuda generalu Blaškiću (ožujak 2000.) potvrdila je vjerodostojnost toga mita. Činjenice, pak, upućuju na sasvim druge zaključke. Sud čak nije uspio utvrditi ni točan datum sastanka u Karađorđevu, jer je i u takvom „detalju“ Mesić bio nepouzdan i nevjerodostojan svjedok. ²¹⁴

---

²¹² Tijekom svojih službenih posjeta, S.Mesić je i kao predsjednik Republike optuživao predsjednika Tuđmana za aneksionističku politiku prema BiH: „Hrvatski predsjednik Tuđman bio je sklon vjerovati da će Milošević u svojem naumu uspjeti, da će u najmanju ruku stvoriti malu 'Veliku Srbiju' i smatrao je da bi to bila dobra prilika za Hrvatsku da se i ona proširi, da anektira dijelove Bosne i Hercegovine.“ Predavanje predsjednika Republike Stjepana Mesića na Diplomatskom institutu u Pekingu, Peking, Kina, 17.5.2002. – službeni posjet NR Kini (URL: <http://www.predsjednik.hr>, 25.4.2008.) .

²¹³ Presuda generalu Blaškiću, citirano prema M.Tuđman, 2006., str. 143.-144.

²¹⁴ Podrobnju analizu Mesićeve svjedočenja u slučaju Blaškić, vidi u M.Tuđman: „Vrijeme krivokletnika“, 2006.

Sve što je objektivno poznato o izvoru informacije o „tajnom“ sastanku u Karađorđevu jesu agencijske vijesti koje su objavljene nakon održanoga sastanka.²¹⁵

Hinino je priopćenje: „Danas su se u graničnom području dviju republika sastali predsjednici Republike Hrvatske i Republike Srbije dr. Franjo Tuđman i Slobodan Milošević. U višesatnom razgovoru koji se odnosio na ključna pitanja političke i gospodarske krize, te budućih odnosa u Jugoslaviji, razmotrena su glavna pitanja sadržaja predstojećeg sastanka predsjednika republika ...“²¹⁶

Jedini sudionici toga sastanka u više navrata negirali su bilo kakav dogovor o „podjeli Bosne“ u Karađorđevu. Predsjednik Tuđman ponavljao je novinarima u nizu intervjua:

Franjo Tuđman: „Što se tiče ostaloga, ponavljam jednom zauvijek: nikada nije bilo navodnog dogovora o podjeli Bosne između Miloševića i mene.“²¹⁷

Slobodan Milošević govorio je to isto i prije završetka rata u Bosni i Hercegovini, i prije nego što je potpisao priznanje Bosne i Hercegovine s Alijom Izetbegovićem 1996. Štoviše, Milošević je još slikovitiji u svojem odgovoru o susretu u Karađorđevu: „Sad vam kažem, da smo to ondje odlučili, mogli smo odmah i učiniti.“:

Slobodan Milošević: „Tuđman mi je rekao da želi neovisnu Hrvatsku. Ali se jednostavno nismo mogli složiti – on je htio uništiti savezne institucije, a ja nisam mogao na to pristati. Predlagao sam, kao i prije, promjenu Ustava kojom će se dopustiti samoodređenje. Bilo je nagađanja da smo se dogovorili o podjeli Jugoslavije. Sad vam kažem, da smo to ondje odlučili, mogli smo odmah i učiniti.“²¹⁸

Predsjednici Tuđman i Milošević potpisali su i zajedničku izjavu u Ženevi 17. srpnja 1993. o tome da su „neutemeljene špekulacije o podjeli Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije.“²¹⁹

---

²¹⁵ O tome su izvijestili hrvatski, srpski, slovenski, francuski, njemački mediji (vidi M.Tuđman, *Vrijeme krivokletnika*, 2006., str. 139.-141.) . Unatoč tome, Sud je ostao na stajalištu da se radi o „tajnim preliminarnim pregovorima“ (citirano u prethodnom odlomku).

²¹⁶ HINA, Baza EVA, 25.3.1991.

²¹⁷ F.Tuđman, *Hrvatska riječ svijetu*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 1999., str. 451.

²¹⁸ Laura Silber i Allan Little, 1996., str. 124.

²¹⁹ „U potpunosti su neutemeljene špekulacije o podjeli Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije“. Faksimil izjave predsjednika Tuđmana i Miloševića, Ženeva 7.7.1993. (M.Tuđman, *Vrijeme krivokletnika*, 2006., str. 440.).

Da bi susret u Karađorđevu postao mitsko mjesto „podjele Bosne“ između predsjednika Miloševića i Tuđmana, tvorci toga mita prvo su morali proglasiti taj susret tajnim sastankom, jer, nije uvjerljivo da se na javnom sastanku sklapaju tajni dogovori. Lakše je prihvatiti teoriju zavjere kako se na „tajnom sastanku“ postiže „tajni dogovor“ između dvojice, a na račun trećega, tj. Bošnjaka (tada još Muslimana) koji nisu bili nazočni sastanku ²²⁰. Čak i tužitelj suda u Haagu govori o održavanju tog „vrlo važnog tajnog sastanka“. ²²¹

Krivi datum što ga Mesić navodi kao vrijeme održavanja sastanka u Karađorđevu, te različit, a isto netočan datum što ga tužitelj koristi, samo potkrepljuju mit o „tajnosti sastanka“ i „tajnom dogovoru“ predsjednika Tuđmana i Miloševića. Na taj način mit dobiva na uvjerljivosti jer ako je nešto tajno, onda je to teško razotkriti. Sa stajališta tehnologije medijske manipulacije upućivanje na „tajnovitost“ i „tajne dogovore“ ima za cilj prikriti nepostojanje potpunih i objektivnih informacija o izvornom događaju. Odnosno, kako bi se mogao postulirati prividni, izmišljeni nedogađaj kao zbiljska činjenica koja se dokazuje „pouzdanim“ i „dostupnim“ informacijama na odredištu – dakle, od pouzdanih korisnika koji svojim svjedočenjem „garantiraju“ nepostojeću potpunost i objektivnost informacija.

Povijest mita o „podjeli Bosne“ pripovijest je o konstrukciji događaja u informacijskom prostoru s pomoću dezinformacija. Iz godine u godinu povećavao se broj „pouzdanih“ i „dostupnih“ informacija niza zainteresiranih posrednika, a istodobno se smanjivao i gubio broj objektivnih i cjelovitih informacija na izvoru događaja. Mit je postao zbilja: ne zbog toga što se nešto dogodilo u objektivnom svijetu u prošlosti, nego radi toga što su interpretacije toga mita postale zbiljske društvene činjenice. Institucionalizirano je mitsko znanje o „podjeli Bosne“ u Karađorđevu.

Taj mit ima nekoliko „izdanja“, a u svakom je izdanju priča ponešto izmijenjena, jer je namijenjena drugoj publici; promijenjena je i svrha mita, jer novi pripovjedači imaju različite interese i zadaće. Prenositelji se mita mijenjaju, ali priča o „podjeli Bosne“ ima kumulativne učinke u korpusu javnoga znanja. Poprimila je oblik uvjerenja kojemu više ne trebaju ni dokazi, ni činjenice.

---

²²⁰ Prikaz mita o „podjeli Bosne“ u Karađorđevu posebno smo opisali u knjizi „Vrijeme krivokletnika“; ovom prigodom dajemo skraćeni prikaz razvoja tog mita prikazan na stranicama 139.-192. (M.Tuđman, 2006.).

²²¹ Tužitelj Kehoe postavlja pitanje o tajnom sastanku „u Karađorđevu 10. i 11. ožujka 1991. između predsjednika Srbije Miloševića i predsjednika Hrvatske Tuđmana“ (Citirano prema M.Tuđmanu, 2006., str. 139.).

Skicirat ćemo četiri različita izdanja priče o „podjeli Bosne“. Prvo „izdanje“ priče o „podjeli Bosne“ bilo je za jugoslavensku publiku, drugo „izdanje“ emitirano je za bošnjačku i međunarodnu publiku, treće „izdanje“ priče o „podjeli Bosne“ emitirala je hrvatska oporba, a četvrto međunarodna zajednica.

Jugoslavensko izdanje mita o Karađorđevu. Nije poznato tko je prvi plasirao tumačenje susreta u Karađorđevu kao dogovor o „podjeli Bosne“. U medijima su se informacije o tome preklapale, množile i stvarale kumulativne učinke, sve dok vremenom ta priča nije postala široko rasprostranjeno vjerovanje, kojemu se više nije moglo utvrditi ni ishodište ni istinitost. U prvome krugu, kada se ta priča počela širiti, Milošević je bio glavni cilj diskreditacije. Milošević je 'predlagao podjelu Jugoslavije', on je 'nudio podjelu Bosne', ali to 'Tuđman nije prihvatio', odnosno, 'nisu se dogovorili'.

Tako Alija Izetbegović šalje faks predsjedniku Tuđmanu dan prije sastanka u Karađorđevu: „Imam izvjesnu informaciju da će Vam On u bilateralnim razgovorima ponuditi neka parcijalna rješenja, koja bi dijelom bila na račun Muslimana u BiH.“²²² Ciril Ribičić tvrdi da je u proljeće 1991. upozorio Aliju Izetbegovića da je „Milošević u Karađorđevu dr. Tuđmanu predlagao podjelu Bosne i Hercegovine, bez sudjelovanja i na račun Bošnjaka“.²²³ Mika Tripalo izjavio u intervjuu 24. svibnja 1991.: „Čuo sam iz pouzdanih izvora da su Milošević i Tuđman u Karađorđevu sjedili pored geografskih karata, dijelili Jugoslaviju i nisu se mogli dogovoriti. Ne želim ih uspoređivati sa Hitlerom i Staljinom ...“²²⁴

U vrijeme stvaranja prvoga kruga informacija o „podjeli Bosne“ u Karađorđevu, Slobodan Milošević i Ante Marković bili su dvije aktualne političke opcije za očuvanje Jugoslavije, a JNA jamstvo za njezin opstanak. Ali, Milošević je istodobno zagovornicima Jugoslavije bio i glavni problem i mogući krivac za njezin raspad jer su strahovali da će njegova politika centralizacije Srbije i homogenizacije Srba u Jugoslaviji rezultirati dezintegracijom SFRJ. Predsjednik Tuđman bio je „tek“ glavni sukrivac mogućeg raspada Jugoslavije, jer je inzistirao na konfederaciji kao modelu uspostave odnosa u Jugoslaviji. Tome se država, tj. jugoslavenska opcija, mogla suprotstaviti različitim oblicima sile i prisile.

---

²²² Citirano prema M. Tuđman, 2006., str. 439.

²²³ Ciril Ribičić: *Geneza jedne zablude*; Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2001., drugo izdanje, str. 23.

²²⁴ NIN, 24.5.1991. „Preferans sa Tuđmanom“, citirano prema: Zdravko Gavran: *Kako su rušili Tuđmana*, Zagreb, Domovina TT, 1992., str. 94.

Zato je priča o „podjeli Bosne“ najviše odgovarala vojnome vrhu JNA i jugoslavenskim reformistima: trebalo je prestrašiti muslimansko vodstvo mogućom podjelom BiH i tako ga vezati za Jugoslaviju; trebalo je disciplinirati Hrvatsku prijetnjom o kantonizaciji Hrvatske; trebalo je privoljeti Miloševića da ne odustane od „cjelovite“ Jugoslavije; trebalo je „spasiti“ Antu Markovića kao predsjednika savezne Vlade. Svaka priča, svaka informacija, može se provjeravati prema dva kriterija objektivnosti: objektivnosti realnog svijeta koja je neovisna o aktualnim definicijama zbilje ²²⁵, te objektivnosti svjetonazora, odnosno konzistentnosti samih definicija zbilje. Prvi kriterij referira o objektivnom događaju, a drugi o „pouzdanosti“, tj. uporabljivosti i učinkovitosti postojećih definicija zbilje.

Priča o „podjeli Bosne“ ne temelji se na objektivnom prikazu događaja. Zato je informacija o „podjeli Bosne“ tek prikaz interpretacije navodnoga događaja od povjerljivog i pouzdanog izvora. Plasirana je posredstvom visokih dužnosnika, kao vjerodostojnih svjedoka i čuvara aktualnih definicija zbilje. Prema svojoj formi, dezinformacija je plasirana kao objektivna i potpuna informacija iz „prve ruke“. Budući da ne postoje svjedoci zbiljskoga događaja, promotori su mita o „podjeli Bosne“ tek posrednici koji su nešto načuli iz „povjerljivih izvora“ i „pouzdanih informacija“. Drugim riječima, pouzdanost mita o „podjeli Bosne“ nema svoju potvrdu u prikazu događaja u realnom svijetu, nego ima potvrdu tek u činjenici da se taj realni svijet raspao te da su „logični“ krivci za raspad toga svijeta zagovornici alternativnih definicija zbilje. ²²⁶

Drugo izdanje mita o Karađorđevu. Ishodište drugoga kruga priče o „podjeli Bosne“ premješta se na muslimansko/bošnjačku političku scenu potkraj 1991. i početkom 1992., kada treba poslužiti novim svrhama: „Priča o podjeli Bosne poslužila je i za razbijanje hrvatsko-muslimanskog saveza u predratnom vremenu, ali i za homogenizaciju Muslimana u BiH, te njihovo potpuno nacionalno profiliranje, odnosno za ostvarenje nacionalnih interesa. Poslužila je i služi isto tako i za kriminaliziranje svake političke opcije u BiH, osim 'građanske' države, koja osigurava Bošnjacima-muslimanima potpunu prevlast u BiH.“ ²²⁷

---

²²⁵ J.Lotman rekao bi „objektivnosti koja leži izvan granica jezika“ (J.Lotman, *Kultura i eksplozija*).

²²⁶ Beogradski film s tezom o „dogovorenom ratu“ između predsjednika Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića, M. Jajčinović komentira u Večernjem listu: „Tvrdnja da je Tuđman s Miloševićem dogovarao rat jednako je uporna koliko i nebulozna. U nju mogu vjerovati samo naivci i politički budalaši, a forsirati je – politički pokvarenjaci. Ta je teza stupidna već po samoj elementarnoj logici. Svi znamo da je i u svakodnevnom životu svaka svađa, neprijateljstvo i sukob, upravo posljedica manjak razgovora, pregovora i dogovora. Kada se ne uspijemo dogovoriti – onda se svađamo i ratujemo. Samo se, eto, Tuđman i Milošević nisu ponašali prema toj uobičajenoj logici nego suprotno logici, odnosno odmah su se dogovorili da ratuju! Logično da ne može biti logičnije. Kao da su u povijesti ratovi počinjani dogovorom, a ne upravo obrnuto, zbog nemogućnosti dogovora.“ (URL <http://www.vecernji.hr/kolumne/posljednja-podvala-tudmanu-kolumna-384182;13.5.2012.>)

²²⁷ Ivo Lučić, „Karađorđevo, politički mit ili dogovor?“, *Motrišta, Matica hrvatska, Mostar*, 28. listopada 2003., str. 43.

U drugome izdanju priče o „podjeli Bosne“, formulacije „razgovarali su“ pretvorene su u „dogovorili su“, odnosno formulacija „dali su do znanja da je došlo do sporazuma“ pretvoreno je u formulaciju „postignut sporazum o podjeli Bosne“. Te preformulacije, za koje nitko nije iznio novih dokaza ni argumenata, omogućile su i prostor za nove interpretacije „podjele Bosne“. ²²⁸ Tako je „sporazum o podjeli Bosne“ evoluirao u priču o tome da su Milošević i Tuđman u Karađorđevu „sklopili vojni savez“ , ²²⁹ a vojni se savez onda pretvorio u „Dogovoreni rat“, koji je uzrok svih tragedija i užasa u BiH; to „zlo nije stvoreno u Bosni i Hercegovini ... nego je uvezeno ... Tvorci tog zla u Zagrebu i Beogradu“ odgovorni su što „Bosna i Hercegovina još uvijek živi pod sjenkom Karađorđeva i još uvijek se valja boriti za njen opstanak.“ ²³⁰

Danas nema nijednoga zagovornika unitarnog uređenja Bosne i Hercegovine koji neće bezrezervno zastupati tezu da je u Karađorđevu „dogovorena podjela Bosne“. Zagovarati tezu da su Milošević i Tuđman dogovorili „podjelu Bosne“ imalo je nekoliko prednosti za bošnjačku politiku: prvo, nije potrebno upuštati se u rasprave o (kon)federalnom uređenju, jer je ono samo izgovor za razbijanje BiH na dva ili tri dijela; drugo, Hrvati su dogovorom o „podjeli Bosne“ jednako krivi kao i Srbi, i za rat i za sve nedaće što su snašle BiH; treće, budući da postoji „dogovor o podjeli Bosne“, potrebno je, i opravdano, poduzeti sve političke i vojne operacije da bi se spriječila realizacija „dogovora o podjeli Bosne“.

Drugim riječima, objektivnost mita slijedi logiku pouzdanosti i učinkovitost novih definicija zbilje, a ne objektivni prikaz (ne)postojećega zbiljskoga događaja.

Treće izdanje mita o Karađorđevu. U trećem krugu širenja mita o „podjeli bosne“ hrvatska oporba iz 1990-tih postaje glavni promicatelj toga mita koji postaje dokazom o „istočnom grijehu“ hrvatske politike: implicitnoj krivnji za rušenje Jugoslavije; eksplicitnoj odgovornosti za muslimansko-hrvatski rat; krivnji za aneksionističke namjere prema Bosni i Hercegovini da bi stvorila Veliku Hrvatsku u granicama Banovine Hrvatske.

---

²²⁸ I sarajevsko Oslobođenje i američki New York Times, očito sinkronizirano već 6. srpnja 1992. pišu o podjeli BiH kao o javnoj tajni. „Oslobođenje“: „Javna je tajna da su se Milošević i Tuđman sastajali i razgovarali o podjeli BiH ... „ . New York Times: „Prošle jeseni Tuđman se u Srbiji susreo sa srpskim predsjednikom Miloševićem, a dužnosnici dviju vlada dali su do znanja da je došlo do sporazuma oko podjele BiH.“ New York Times (International), 6.7.1992., „Croats Claim Their Own Slice of Bosnia“. Citirano prema Z.Gavran, isto, str. 113.-114.

²²⁹ Vidi: Ivo Lučić, „Karađorđevo, politički mit ili dogovor?“, Motrišta, Matica hrvatska, Mostar, 28. listopad 2003., str. 33.-35.

²³⁰ Sejo Omeragić, Dogovoreni rat. Sarajevo: Proton, 2002., treće izdanje, str. 7.

Priča je služila za slabljenje, odnosno, političku diskvalifikaciju i opoziv predsjednika RH dr. Franje Tuđmana i HDZ-a, ²³¹ bila je i dio kampanje u predsjedničkim izborima u Hrvatskoj 1992., i 1997., bila je izgovorom raskola u HDZ-u 1994.; poslije trećesiječanjske promjene vlasti 2000. bila je dodatni kriterij vladajuće koalicije i predsjednika Republike za obračun s političkim neistomišljenicima u provedbi politike deTuđmanizacije.

Iako se o „podjeli Bosne“ u hrvatskim medijima piše često, novih činjenica o dogovoru o „podjeli Bosne“ u Karađorđevu nema. Zato je za ilustraciju trećega izdanja mita o Karađorđevu dostatna knjiga Miloša Minića *Dogovori u Karađorđevu o podeli Bosne i Hercegovine*, koji je „tri godine“ radio da bi „sve te informacije sakupio, sredio ... kao kakvu-takvu dokumentaciju“ te utvrdio da postoji 19 informacija koje „čine jedan jedinstven dokument“ ²³² koji je dokaz da je u Karađorđevu postignut dogovor o „podjeli Bosne“.

Struktura „jedinstvenoga dokumenta“ od 19 dokaza jest sljedeća: a) šest (od 19) dokaza jesu pet Mesićevih intervjua, te njegov iskaz haškim istražiteljima; b) četiri dokaza jedno su priopćenje o sastanku predsjednika Tuđmana i Miloševića u Ateni 8.8.1996. i tri novinska komentara toga sastanka na kojemu je dogovorena normalizacija odnosa između Hrvatske i Jugoslavije; c) devet dokaza jesu intervjui ili izjave: dr. Dušana Bilandžića i dr. Smilje Avramov, Josipa Manolića, Stjepana Kljuića, na Zimmermanna, Lorda Carringtona, Paddyja Ashdowna, Slobodana Miloševića, Dobroslava Parage i Ivana Zvonimira Čička te Ive Banca.

Kronološki „dokazi“ koje je prikupio Minić počinju se javljati u travnju 1994. izjavama Mesića i Manolića, dakle na vrhuncu njihova sukoba i razlaza s HDZ-om. Završavaju medijskim nastupima Parage i Čička, koji sinkronizirano, Čičak u *Feralu* 11. kolovoza 1997., a Paraga u *Novom listu* 12. kolovoza 1997. najavljuju „snimke iz Karađorđeva“ kao novi materijalni dokaz o tome da su predsjednik Tuđman i Milošević dogovorili podjelu Bosne i Hercegovine u Karađorđevu, što treba biti krunski dokaz za njihov put u Haag.

M. Minić, autor knjige u kojoj se analiziraju svi raspoloživi dokazi o „podjeli Bosne“ u Karađorđevu, s pravom je oduševljen izjavama Čička i Parage, jer su te izjave nešto novo, prvi i jedini materijalni dokaz da je u Karađorđevu došlo do dogovora. Najavu Paraginih i Čičkovih „novih dokaza“ o dogovoru u Karađorđevu, Minić najavljuje kao vrhunac svojih napora u prikupljanju podataka u priči o „podjeli Bosne“. ²³³

---

²³¹ Vidi: I. Lučić: „Karađorđevo, politički mit ili dogovor?“, str. 43.

²³² M. Minić: „Dogovori u Karađorđevu o podeli Bosne i Hercegovine“, Sarajevo: RABIC, 1998., str. 1

²³³ M. Minić: „Ovoj informaciji pridajem posebnu važnost, jer ona donosi nešto novo ... To je dragoceni podatak. Pošto 'tajna' više nije tajna, možemo se nadati da će uskoro te 'trake i više drugih dokumenata' izaći u javnost“, isto, str. 96.-97.

Minić se poziva na Paragine izjave iz **Novog lista** 12.8.1997. i Čičkove izjave objavljene u **Feralu** 11.8.1997. Paraga je ponovno pozvao „Franju Tuđmana da 'u interesu hrvatskog naroda i države' odstupi s mesta predsednika ... Paraga tvrdi da je lično preslušao traku razgovora Tuđmana i Miloševića u Karađorđevu, te da se snimak tog razgovora, kao i više drugih dokumenata, odavno nalazi u rukama haških istražitelja.“²³⁴

Čičak se također poziva na snimku razgovora iz Karađorđeva: „Čičak ... je uvjeren da će general ... koji je u jednom stranom ministarstvu spoljnih poslova, po Tuđmanovoj naredbi preslušao traku razgovora u Karađorđevu, potvrditi u Haagu to što je i njemu rekao 'kad sam proceni da treba, a ne Franjo Tuđman, s kojim se on odavno razišao.“²³⁵

No, te „trake iz Karađorđeva“, koje su za M. Minića krunski materijalni dokaz o dogovoru u Karađorđevu, prema izjavama Parage i Čička, putuju u Haag još od 1990-tih godina, a da još uvijek nisu stigle na odredište.

Hrvatsko izdanje „priče o podjeli Bosne“ nema nijednog novog argumenta na temelju kojeg bi se moglo zaključiti da se na sastanku u Karađorđevu raspravljalo o „podjeli Bosne“ i da je postignut dogovor.²³⁶ No, Mesić i njegov krug istomišljenika nisu iznijeli ni jednu činjenicu koja bi mogla prikazati susret u Karađorđevu kao zbiljski događaj na kojem je postignut dogovor o podjeli BiH, dogovor koji postoji neovisno o njihovu svjedočenju.

S. Mesić i drugi „svjedoci“ dogovora o „podjeli Bosne“ svjedoče o tom sastanku kao dogovoru o „podjeli Bosne“, ne polazeći od činjenica. Njihovo tumačenje i definiranje političke zbilje konstrukcija je prema kojoj samo „dogovor o podjeli Bosne“ može objasniti slijed povijesnih događaja. Ujedno, samo takvo njihovo tumačenje i definiranje političke zbilje konstrukcija je prema kojoj samo „dogovor o podjeli Bosne“ može objasniti slijed povijesnih događaja. Ujedno, samo takvo njihovo tumačenje i definiranje zbilje može njima samima priskrbiti status (službenih) legitimatora zbilje.

---

²³⁴ M.Minić, citira beogradski dnevni list Blic od 22.8.1997., i članak Mire Babić: „Prijepis trake iz Karađorđeva u Hagu“, isto, str. 95.-96.

²³⁵ M.Minić, isto, str. 96.

²³⁶ Jedini novi podatak, i to, možda, za Haški sud, ali ne i za hrvatsku političku javnost, jest činjenica da su urednici hrvatskoga izdanja priče o „podjeli Bosne“ Mesićevi politički prijatelji i članovi njegovih stranaka: Josip Manolić, Vesna Pusić, Ivo Banac, Martin Špegelj, Petar Kriste i drugi. Vodeći položaj među njima Mesić je zaslužio svojim svjedočenjem u Haagu, kao krunski svjedok optužbe.

I na temelju toga primjera možemo zaključiti da je priroda (dez)informacije u sebi proturječna. Jer, njezina je objektivnost podložna dvostrukoj valorizaciji: može se procjenjivati sa stajališta zbilje (svijeta realnosti), odnosno može se procjenjivati sa stajališta jezika i definicija kojima opisujemo zbilju. Dezinformacija je krivotvorina kao prikaz nepostojećega događaja, ili pak kao lažni prikaz postojećega događaja. Međutim, sa stajališta konzistentnosti svjetonazora kojim akter tumači zbilju, (dez)informacija je pouzdana ako na zadovoljavajući način tumači zbilju i osigurava svojim akterima legitimiranje vlastitoga društvenoga i političkoga položaja.

Četvrto izdanje mita o Karađorđevu. Četvrto izdanje priče o „podjeli Bosne“ u ediciji je međunarodnog uredništva, a priča je imala dvije zadaće: a) pomoći Srbima kada su bili u teškoj političko-vojnoj situaciji, b) disciplinirati hrvatsku političku scenu za zapadno-balkanske integracije i planove. „U inozemstvu je ova teza šire prihvaćena i proširena 1994. iz centara koji su pod svaku cijenu htjeli sačuvati tj. obnoviti Jugoslaviju, i dolazila bi uvijek kada bi se Srbi našli u teškoj političko-vojnoj situaciji. Warren Zimmermann plasirao ju je neposredno nakon potpisivanja Washingtonskog sporazuma, kojim je zaustavljen hrvatsko-muslimanski rat i utemeljena Federacija, a srpska politika doživjela težak udarac, engleski lordovi Peter Carrington i Paddy Ashdown dodatno su je osnažili, posebno Ashdown, konstrukcijom sa zemljovidom na 'salveti', u kolovozu 1995., neposredno poslije hrvatske vojno-redarstvene akcije Oluja, kada je srpska politika izgubila bitku i na vojnom polju.“²³⁷

Ashdown se sa svojom „dokazom“ o „podjeli Bosne“ javio drugoga dana operacije „Oluja“, tvrdeći da je ta operacija dio dogovora o podjeli Bosne i Hercegovine što su je dogovorili Tuđman i Milošević u Karađorđevu. On je, kao svjedok optužbe u slučaju Blaškić, iznio tezu prema kojoj su, kada bi bila istinita, u „podjeli Bosne“ u kolovozu 1995. zajednički sudjelovale postrojbe ABiH, HVO i HV. Priča o „Tuđmanovoj salveti“, na koju se poziva Ashdown, danima se ponavljala po medijima.²³⁸

***

---

²³⁷ Ivo Lučić, *Motrišta*, 2003., str. 43.

²³⁸ Nakon analize dokumenata i Ashdownova svjedočenja što su objavljeni u knjizi M. Tuđmana: „Priča o Paddyju Aschdownu i Tuđmanovoj salveti“ (Zagreb: Naklada Pavičić, 2002.); rijetko tko se više poziva na Ashdownovu priču o salveti, jer je izgubila svaku vjerodostojnost. Međutim, jednako kao i Mesić, i Ashdown je primjereno nagrađen – postao je „gubernator“ Bosne i Hercegovine: visoki predstavnik međunarodne zajednice s četverogodišnjim mandatom (2002. – 2006.). Ashdown je u ime međunarodne zajednice u BiH dijelio pravdu mimo Ustava BiH i svih drugih institucija.

Izvadak iz knjige dr. Miroslava Tuđmana: „VRIJEME KRIVOKLETNIKA“, Detecta, Zagreb, 2012., str. 197.-211.:

***

2. Pregled 48 „apsurdnih“ susreta predsjednika Tuđmana i Miloševića

Na sljedećoj tablici dali smo pregled „48 susreta“ predsjednika Hrvatske dr. Franje Tuđmana i predsjednika Srbije Slobodana Miloševića. Možda će neki povjesničari ili analitičari toga vremena i tih zbivanja doći do nešto drukčijih podataka o broju susreta. Razlike su moguće, ovisno o metodologiji i kriterijima koji se koriste za analizu tih susreta. ⁴

Primjera radi, u Parizu je predsjednik François Mitterand razgovarao s predsjednicima Tuđmanom i Miloševićem (Pariz, 28. 8. 1991.), ali to su bili odvojeni razgovori na istu temu, a nema podataka u medijima da je došlo do osobnoga susreta između predsjednika Tuđmana i Miloševića. Kako „računati“ pregovore u Daytonu? Kao jedan susret ili po broju sastanaka održanih tijekom pregovora? Za ovakvu analizu, to je nebitno. Prema dostupnim javnim podacima, broj susreta odgovara podatku koji Mesić navodi. Moguće ispravke toga podatka neće bitno promijeniti vrstu ni razloge susreta, a ni vremenski raspon u kojemu su se susreti dvojice predsjednika događali. Kako bismo dali objektivnu naznaku prirode tih susreta, koristili smo se izvješćima novinskih agencija, bez dodatnih komentara.

---

* Razlike su moguće već i na temelju toga je li kriterij fizički susret ili zajedničko priopćenje ili sporazum, do kojega u međunarodnim pregovorima može doći bez osobnoga susreta, a zahvaljujući mirovnim posrednicima.

PREGLED 48 SUSRETA PREDSEDNIKA TUĐMANA I MILOŠEVIĆA

r/b	Datum i mjesto	Vrsta susreta	Pokrovitelj
1	25. 01. 1991. Beograd	Prije sjednice saveznog Predsjedništva SFRJ, održan je susret hrvatskog i srpskog izaslanstva o krizi u SFRJ; hrvatska strana nastojala je izbjeći vojni udar što ga je pripremao vrh JNA. Predsjednik F. Tuđman: „Bili smo na rubu građanskog rata, vojska je mobilizirana, Hrvatska se obranila demokracijom“.	Razgovori o budućnosti Jugoslavije: Republika Srbija i Republika Hrvatska
2	30. 01. 1991. Beograd	Druga runda JU-samita. U Beogradu su nastavljeni razgovori o političkoj budućnosti Jugoslavije. Sjednici Predsjedništva Jugoslavije, osim članova jugoslavenskog političkog vrha, nazoče predsjednici svih republika i pokrajina. Predstavnici Hrvatske i Slovenije zatražili su da se razmotri uloga Jugoslavenske narodne armije u razrješenju sadašnje političke krize u zemlji. Poslije višesatne, s vremena na vrijeme i mučne rasprave, nazočni su se dogovorili da će o položaju i ulozi JNA u razrješenju političke krize Predsjedništvo u užem sastavu raspravljati na svojoj prvoj sljedećoj sjednici. (HINA)	Razgovori o budućnosti Jugoslavije: JU – samit predsjednici svih republika
3	22. 02. 1991. Sarajevo	Na sjednici predsjednika svih republika SFRJ održanoj u Sarajevu, Izetbegović iznosi ideju o „asimetričnoj federaciji“, tj.: „Srbija i Crna Gora su u klasičnoj federaciji, Slovenija i Hrvatska u konfederaciji prema prvim dvjema, a BiH i Makedonija jednako blizu i jednako udaljene od svijeta“.	Razgovori o budućnosti Jugoslavije: JU – samit Predsjednici svih republika
4	25. 03. 1991. Karađorđevo	HINA: „Danas su se u graničnom području dviju republika sastali predsjednici Republike Hrvatske i Republike Srbije dr. Franjo Tuđman i Slobodan Milošević. U višesatnom razgovoru koji se odnosio na ključna pitanja političke i gospodarske krize, te budućih odnosa u Jugoslaviji, razmotrena su glavna pitanja sadržaja predstojećeg sastanka predsjednika republika. Unatoč poznatih razlika o temeljnim pitanjima, a koja se tiču interesa republika Hrvatske i Srbije, odnosno hrvatskog ili srpskog naroda, a uzimajući u obzir da su odnosi Hrvatske i Srbije, tj. hrvatskog i srpskog naroda od ključne važnosti za sveukupnost odnosa za rješavanje državno-političke krize u SFRJ, razgovor je vođen u nastojanju da se odstrane opcije koje ugrožavaju interese bilo hrvatskog bilo srpskog naroda u cjelini i da se traže trajna rješenja uz poštivanje povijesnih interesa naroda. Zaključeno je: <ul style="list-style-type: none"> - da se odredi vrijeme za rješavanje postojećih jugoslavenskih problema najdulje do dva mjeseca, što će biti zajednički predloženo na predstojećem sastanku predsjednika republika“ <p style="text-align: right;">(HINA, Baza EVA)</p>	Sastanak predsjednika Miloševića i Tuđmana

5	28. 03. 1991. Vila „Dalmacija“ Split	U Vili „Dalmacija“ u Splitu održava se prvi sastanak predsjednika šest republika, koji raspravljaju o razrješenju jugoslavenske krize. Kako Hina neslužbeno saznaje, poslije uvodnog izlaganja predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana koji je izložio hrvatski prijedlog o savezu suverenih država ili razlazu, u dvosatnoj raspravi sudjelovali su svi predsjednici republika. Predsjednik Republike Slovenije Milan Kučan izložio je slovenski prijedlog o razdruživanju. Predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević ponovio je svoj raniji prijedlog da bi u cilju izbjegavanja gospodarskog sloma cijele zemlje trebalo razriješiti SIV. (HINA)	Sastanak predsjednika republika SFRJ
6	04. 04. 1991. Beograd	U Beogradu je održan drugi sastanak predsjednika republika. Tema: Referendumi i modaliteti razdruživanja; Tuđman i Gligorov predlažu savez suverenih i neovisnih država.	Sastanak predsjednika republika SFRJ
7	11. 04. 1991. Brdo kod Kranja	Održan treći susret predsjednika republika na Brdu kod Kranja (Slovenija). Tema: Razrada modela razdruživanja i referendum. Potvrđeno postojanje dva, bitno različita stajališta.	Sastanak predsjednika republika SFRJ
8	15. 04. 1991. Tikveš	„U graničnom području u Republici Hrvatskoj sastaju se predsjednici Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman i Republike Srbije Slobodan Milošević kako bi nastavili započete razgovore o odnosima tih dviju republika te da razmotre rezultate rada zajedničke grupe stručnjaka.“ (HINA)	Sastanak predsjednika Miloševića i Tuđmana
9	18. 04. 1991. Ohrid, „Vila Biljana“	Održan četvrti susret predsjednika Republika u „Vili Biljana“ u Ohridu (Makedonija) HINA: „S obzirom na to da je na prošlom sastanku na Brdu kod Kranja postignuta suglasnost da se do kraja svibnja u svim republikama provede referendum na kojem bi se građani odlučili za kakav su budući status svoje republike, očekuje se i konkretno definiranje propozicija toga referenduma. Također će biti riječi o pravima i obvezama republika jednih prema drugima i svake napose prema dosadašnjoj saveznoj državi. Bit će riječi i o funkcioniranju zajedničkih tijela u prijelaznom razdoblju, do postizanja dogovora o novim odnosima ili do potpunog razlaza“. (HINA)	Sastanak predsjednika republika SFRJ
10	29. 04. 1991. Cetinje, „Plavi dvorac“	Održan peti sastanak predsjednika Republika u „Plavom dvorcu“ na Cetinju (Crna Gora). Tema: Razdruživanje. Izetbegović i Gligorov najavljuju svoj zajednički, kompromisni, prijedlog o rješenju krize u SFRJ. Predsjednik RH je napustio konferenciju za tisak zbog stalnog vrijeđanja od novinara koji podržavaju stvaranje „Velike Srbije“.	Sastanak predsjednika republika SFRJ

11	06. 06. 1991. Sarajevo „Vila Stojčevac“	<p>HINA: „Danas je u Sarajevu održan šesti sastanak predsjednika Republika, odnosno predsjednika predsjedništava jugoslavenskih republika, na kojem je nastavljeno razmatranje budućeg uređenja jugoslavenske zajednice. Sudionici skupa su se suglasili o slijedećem:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Da sva otvorena pitanja treba rješavati sporazumno miroljubivim putem, na demokratski način, i u interesu svih. Pri tom, ima se u vidu težina ekonomske i socijalne krize u Jugoslaviji i apel Europske zajednice. Prijedlog koji su izložili predsjednici Alija Izetbegović i Kiro Gligorov predstavlja konstruktivan temelj za nastavak razgovora o uređenju odnosa između jugoslavenskih republika, o čemu treba obaviti konzultacije u republikama, uključujući i ostale prijedloge koji su iznijeti u današnjim razgovorima. 2. S obzirom da su u osnovi krize u Jugoslaviji, pored ostalog i loši međunacionalni odnosi i da se oni posebno prelamaju u pojedinim republikama, dogovoreno je da se u najskorije vrijeme održi poseban sastanak predsjednika Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine. 3. Sudionici skupa smatraju da krizu nastalu neizborom predsjednika i potpredsjednika Predsjedništva SFRJ treba riješiti Predsjedništvo što prije u skladu sa Ustavom i svojim Poslovníkom. 4. Predsjednici su dogovorili da intenziviraju svoje radne susrete.“ (HINA) 	Sastanak predsjednika republika SFRJ
12	12. 06. 1991. Split	<p>„Danas je u Splitu, u skladu sa zaključkom prošlotjednog razgovora predsjednika Republika odnosno predsjednika predsjedništava Republika održan sastanak predsjednika Republika Hrvatske, Srbije, bosne i Hercegovine, dr. Franje Tuđmana, Slobodana Miloševića i Alije Izetbegovića .....</p> <p>S obzirom da će u narednih nekoliko dana biti izvršene konzultacije u republikama o svim prijedlozima sa sastanka u Sarajevu, stvorit će se uvjeti za brže definiranje i preciziranje elemenata za izlaz iz državno-političke krize, odnosno za pravedno uređenje odnosa između naroda i republika SFRJ. Pri tome se polazi od načela nacionalne ravnopravnosti i uvažavanja interesa svih naroda SFRJ“. Tijekom „susreta posebno se ... razgovaralo o Bosni i Hercegovini, među ostalim i o mogućnosti njezine kantonizacije“.</p> <p>HINA, Baza EVA, 12. 6. 1991.</p>	Sastanak predsjednika Tuđmana, Miloševića i Izetbegovića
13	19. 06. 1991. Beograd	<p>U Beogradu održan nastavak trojnoga sastanka iz Splita: Tuđman – Izetbegović – Milošević na temu očuvanja mira na području SFRJ, i ovoga puta bez ikakva dogovora.</p>	Sastanak predsjednika Tuđmana, Miloševića i Izetbegovića

14	28. 08. 1991. Pariz	U Parizu francuski predsjednik François Mitterand razgovarao s predsjednikom Hrvatske dr. Franjom Tuđmanom o mirnom rješenju jugoslavenske krize. Sljedećeg dana francuski je predsjednik Mitterand razgovarao s predsjednikom Srbije Slobodanom Miloševićem. <i>(Nema podataka da je došlo do susreta predsjednika Tuđmana i Miloševića).</i>	François Mitterand, F.Tuđman, S.Milošević
15	02. 09. 1991. Beograd	Predsjednik Predsjedništva SFRJ Stjepan Mesić, predsjednik SIV-a Ante Marković i lideri svih šest jugoslavenskih republika potpisali su oko jedan sat poslije ponoći sporazum o prekidu vatre i memorandum o proširenju promatračkih aktivnosti EZ u Jugoslaviji.	Predsjednik Predsjedništva SFRJ Stjepan Mesić, predsjednik SIV-a Ante Marković i predsjednici svih šest jugoslavenskih republika
16	07. 09. 1991. Haag	HINA: „Na mirovnoj konferenciji o Jugoslaviji u Haagu sudjelovali su članovi Predsjedništva SFRJ, Savezne vlade SFRJ, predsjednici svih republika, Savjeta EZ, predstavnici zemalja članica EZ.“ „Mirovna konferencija završila je usvajanjem zajedničke izjave, koju su potpisali svi sudjelovatelji. U izjavi sudjelovatelji potvrđuju njihov zajednički cilj „da dovedu do mira u Jugoslaviji i da nađu trajno rješenje, koje će biti pravedno i odgovarati svim legitimnim interesima i težnjama“. U tom su cilju odlučili „uspostaviti Arbitražnu komisiju u okviru Konferencije .... Obećavamo da ćemo tražiti mirno rješenje zasnovano na načelima i obvezama dogovorenim u okviru procesa KESS-a. Odlučni smo da nikada ne priznajemo promjene bilo kojih granica, koje ne bi bile izvršene mirnim putem i sporazumno“.	Mirovna konferencija o Jugoslaviji
17	17. 09 . 1991. Igalu, Crna Gora	HINA: „Sudionici ... sastanka u Igalu s predsjedavajućim Konferencije o Jugoslaviji u Haagu Lordom Carringtonom, predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman, predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević i savezni sekretar za narodnu obranu general armije Veljko Kadijević, nastavili su razgovore o provedbi dogovora potpisanog s Lordom Carringtonom i suglasili se da odmah osigura apsolutni prekid vatre, 18. rujna 1991. godine u 12 sati ... U priopćenju se navodi da su se sva trojica dogovorili da će odmah i u kontinuitetu, nastaviti razgovore u svezi osiguranja mira, kako bi sa svoje strane doprinijeli razrješenju jugoslavenske državno-političke krize i uspjehu Konferencije o Jugoslaviji u Haagu“.	Lord Carrington: Tuđman – Milošević – Kadijević

18	25. 09. 1991. Beograd	„Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman, predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević i savezni sekretar za narodnu obranu general armije Veljko Kadijević danas su, u kontinuitetu razgovora o glavnim pitanjima rješavanja jugoslavenske državno-političke krize, započelih u Igalu, zajednički ocijenili da je neophodno održati i učvrstiti mir u zemlji potpunim prekidom vatre, kao prvim uvjetom za postizanje pravednih političkih rješenja. Oni su ocijenili da je u interesu svih jugoslavenskih naroda i republika da se kriza rješava isključivo političkim sredstvima i onemogućiti nastavljanje krvoprolića i sukoba. U rješavanju krize mora se poći od podjednakog uvažavanja interesa svih jugoslavenskih naroda i njihove ravnopravnosti. Učesnici današnjeg sastanka ocjenjuju da će principijelna opredjeljenja Konferencije u Haagu, koja isključuju nametanje političkih rješenja silom, doprinijeti da se jugoslavenska kriza riješi na miran i pravedan način.“ (HINA, Baza EVA, 25.9.1991.)	Lord Carrington: Tuđman – Milošević – Kadijević
19	04. 10. 1991. Haag	Lord Carrington, tijekom Mirovne konferencije o SFRJ, organizira sastanak u Haagu, s predsjednicima Tuđmanom, Miloševićem i generalom Kadijevićem. Dogovorena je deblokada vojarna JNA u RH, prestanak ratnih sukoba i povlačenje postrojba JNA iz RH.	Lord Carrington: Tuđman – Milošević – Kadijević
20	10. 10. 1991. Haag	Haag. U organizaciji Lorda Carringtona u Haagu, predsjednici Tuđman i Milošević te general Kadijević dogovorili su da JNA napusti područje RH u roku od 30 dana.	Mirovna konferencija o Jugoslaviji – Lord Carrington: Milošević – Tuđman –Kadijević
21	15. 10. 1991. Moskva	Hrvatski predsjednik Franjo Tuđman i srpski predsjednik Slobodan Milošević potpisali su, uz posredovanje sovjetskoga predsjednika Mihaila Gorbačova, memorandum od tri točke. U prvoj točki potpisnici objavljuju „nužnim prekinuti sve oružane sukobe“ u Jugoslaviji. Prema drugoj točki, srpski i hrvatski predsjednik moraju „unutar roka od mjesec dana, započeti proces pregovora za rješavanje svih svojih nesporazuma“. Ti pregovori moraju se voditi „u interesu naroda Jugoslavije, uz veliko poštivanje prava i suverenosti republika kako bi se uspostavili dobrosusjedski i miroljubivi odnosi“. U trećoj točki, Milošević i Tuđman „traže od SSSR-a, Sjedinjenih Država i Europske zajednice da pruže svoje dobre usluge za organizaciju procesa pregovora“. (HINA, Baza EVA, 15. 10. 1991.).	M. Gorbačov: Tuđman – Milošević

22	18. 10. 1991. Haag	<p>Održana je Mirovna konferencija o Jugoslaviji u Haagu. „Na konferenciji je sklopljen još jedan prekid vatre koji su potpisali dr Franjo Tuđman i svi članovi predsjedništva SFRJ. U drugom dokumentu, Nacrtu za rješenje jugoslavenske krize, ... priznaje se suverenost svim jugoslavenskim republikama ... taj dokument prihvatili su svi predsjednici jugoslavenskih republika osim predsjednika Srbije Slobodana Miloševića. On je istaknuo da taj nacrt zanemaruje činjenicu da Jugoslavija još uvijek postoji. Najveće iznenađenje izazvao je predsjednik Crne Gore Momir Bulatović koji nije imao nikakvih prigovora na nacrt, odnosno u potpunosti ga je prihvatio.“</p> <p>(HINA, Baza EVA, 18. 10. 1991.).</p>	<p>Mirovna konferencija o Jugoslaviji – svi predsjednici jugoslavenskih republika</p>
23	05. 11. 1991. Haag	<p>„Mirovna konferencija o Jugoslaviji u Den Haagu, prekinuta je nakon što je, kako ocjenjuje američka agencija UPI, komunistički vođa Srbije odbio promijeniti svoje stajalište o mirovnom planu Europske zajednice, ostavljajući 9,7 milijuna stanovnika najveće jugoslavenske republike da se suoče sa prijetnjom diplomatskih i ekonomskih sankcija. Jedini rezultat sastanka, prekinutog nakon jednog sata, je dogovor o novom prekidu vatre“</p> <p>(HINA, Baza EVA, 5. 11. 1991.).</p>	<p>Mirovna konferencija o Jugoslaviji</p>
24	23. 11. 1991. Geneva	<p>„Predsjednici Milošević i Tuđman te general Kadijević večeras su u Ženevi potpisali sporazum o provođenju mira u Jugoslaviji i pripremama za razmjestaj snaga Ujedinjenih naroda, rekao je Vance (Cyrus Vance, posebni izaslanik glavnog tajnika UN-a). sporazumom se, prema izvješću France-Pressea, predviđa hitna deblokada svih vojarni federalne vojske u Hrvatskoj, kao i povlačenje federalne vojske iz te republike, te prekid vatre, koji bi trebao stupiti na snagu sutra. Sporazumom se obje strane obvezuju da će olakšati dopremanje humanitarne pomoći žrtvama sukoba. Vance je precizirao kako se već detaljno raspravljalo o mandatu, organizaciji i područjima u kojima bi trebale biti razmještene mirovne snage UN-a, a oba predsjednika smatraju da bi to trebalo biti „što je prije moguće“.</p> <p>(HINA, Baza EVA, 23.11.1991.)</p>	<p>Cyrus Vance, posebni izaslanik glavnog tajnika UN-a, Dr. Franjo Tuđman, Slobodan Milošević, general armije JNA Veljko Kadijević</p>

25	09. 01. 1992. Bruxelles	U nastavku Mirovne konferencije u Bruxellesu je zaključeno kako je priznanje Hrvatske i Slovenije gotov čin. Slobodan Milošević, pokušavajući odgoditi donošenje odluke o priznanju, traži da se Mirovna konferencija preseli u UN.	Mirovna konferencija o Jugoslaviji
26	25. 06. 1992. Strasbourg	„Predsjedavajući Konferencije EZ o Jugoslaviji Lord Peter Carrington rekao je nakon današnjih razgovora s predsjednicima Hrvatske i Srbije, te s ministrom vanjskih poslova BiH, da je rezultat njegovog napora da se oživi mirovni proces bio „razočaravajući“. Slobodan Milošević izjavio je kako o novoj jugoslavenskoj federaciji što je čine Srbija i Crna Gora ovisi priznanje Bosne i Hercegovine. On je dodao kako se tri etničke zajednice u Bosni najprije trebaju konsenzusom sporazumjeti o organizaciji republike. 'Ja sam se nadao da ću danas od predsjednika Miloševića dobiti izjavu kako su on i Srbija spremni priznati Republiku Bosnu i Hercegovinu kao suverenu i neovisnu državu'.“ (HINA, Baza EVA, 25. 06. 1992.).	Mirovna konferencija o Jugoslaviji
27	26/27. 08. 1992. London	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji održana je u Londonu 26/27. kolovoza. Na konferenciji sudjeluju predstavnici više od trideset zemalja i organizacija, predsjednici Hrvatske, Slovenije, BiH, Makedonije, Srbije i Crne Gore, te predsjednik Jugoslavije Dobrica Ćosić i premijer Milan Panić. Supredsjedateljima konferencije imenovani su Lord David Owen i Cyrus Vance. Imenovana su tijela konferencije koja će raditi u Ženevi. Usvojena je posebna odluka o BiH. Izjava o agresiji Srbije na BiH nije usvojena, jer je jugoslavenska delegacija bila protiv.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
28	29. 09. 1992. Geneva	29. rujna: Počinje novi krug ženevskih pregovora na koje prvi put dolazi i Alija Izetbegović. Predsjednici Tuđman i Ćosić potpisuju zajedničku izjavu u kojoj potpuno osuđuju sve radnje povezane s etničkim čišćenjem.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
29	10-12. 01. 1993. Geneva	Nastavljaju se, u Ženevi, mirovni pregovori uz ocjene da se radi o „posljednjoj prilici“. Srbijanski predsjednik Milošević prvi se put pojavljuje u Ženevi, gdje uspijeva nagovoriti bosanske Srbe da 12. siječnja prihvate predložena ustavna rješenja za BiH.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
30	23. 01. 1993. Geneva	23/30. siječnja: pregovori u Ženevi, koji su započeli 23. siječnja, 30. siječnja su prekinuti, nakon što su Srbi i Muslimani odbili potpisati ključne dijelove mirovnog plana. Vance i Owen odlaze u New York tražiti potporu Vijeća sigurnosti UN-a.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji

31	01.-02. 05. 1993. Athens	Međunarodna mirovna konferencija o rješenju krize u Bosni i Hercegovini održana je u Ateni. Uz domaćina, grčkoga premijera Constantina Mitsotakisa, na konferenciji su sudjelovali predsjednici Franjo Tuđman, Dobrica Ćosić, Slobodan Milošević, Momir Bulatović, lideri triju naroda iz BiH – Radovan Karadžić, Mate Boban i Alija Izetbegović. Novoimenovani supredsjedatelj Konferencije o Jugoslaviji Thorvald Stoltenberg, te američki i ruski izaslanici Reginald Bartholomew i Vitalij Ćurkin pridružili su se Davidu Owenu i Cyrusu Vanceu koji su otvorili konferenciju. Na kraju sastanka Radovan Karadžić je potpisao Vance-Owenov mirovni plan za BiH, pod uvjetom da „Skupština Republike Srpske na svojoj sjednici 5. svibnja potvrdi odluku svoje delegacije donesenu ovdje u Ateni 2. svibnja 1993.“	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
32	16. 06. 1993. Geneva	U Ženevi je počela prva runda novih pregovora za rješenje krize u Bosni i Hercegovini, uz sudjelovanje predsjednika Alije Izetbegovića, Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana. Predsjednici Tuđman i Milošević, tijekom sastanka u Ženevi, postižu dogovor o načelima organizacije BiH kao federalne ili konfederalne države poštujući interese triju konstitutivnih naroda.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
33	23. 06. 1993. Geneva	Nastavljeni su pregovori o rješenju BiH krize. Uz supredsjedatelje Konferencije sudjeluju predsjednici Srbije Slobodan Milošević, Hrvatske Franjo Tuđman i sedam članova Predsjedništva BiH. Alija Izetbegović i Ejup Ganić ne sudjeluju. Iznijet je Ustavni prijedlog za Konfederaciju. Prijedlog u devet točaka predstavljen je sedmorici članova Predsjedništva BiH	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
34	17. 07. 1993. Geneva	Na sastanku MKBJ u Ženevi, predsjednici Tuđman i Milošević, u suradnji sa supredsjedateljima MKBJ, objavljuju izjavu kojom opovrgavaju postojanje namjere o podjeli BiH između Hrvata i Srba, te da je „jedini put za postizanje trajnog mira u Bosni i Hercegovini u priznavanju interesa sva tri konstitutivna naroda i postizanju dogovora o uspostavi tri republike u okviru konfederacije“	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
35	27. 07. 1993. Geneva	Novi odlučujući krug pregovora otvara se u Ženevi, na kojemu sudjeluju lideri triju sukobljenih strana: Radovan Karadžić, Alija Izetbegović te Mate Boban, predsjednici Srbije, Crne Gore i Hrvatske – Milošević, Bulatović i Tuđman, te međunarodni posrednici Owen i Stoltenberg. Srbi i Hrvati daju potporu prijedlogu posrednika o stvaranju nove „Unije“, saveza triju etničkih bosansko-hercegovačkih republika.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji

36	30. 07. 1993. Geneva	Na ženevskim pregovorima sve tri strane prihvatile su kompromisni prijedlog međunarodnih posrednika Owena i Stoltenberga o uređenju države Bosne i Hercegovine kao unije triju konstitutivnih republika. Utvrđivanje granica između triju republika riješit će se kasnije. Izetbegović pristaje na ustavne prijedloge o uniji republika, ali ih treba odobriti parlament BiH. Pregovori se vraćaju zemljovidu. Vojni zapovjednici triju strana potpisali su prekid vatre na svim frontovima u Sarajevu.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
37	04. 08. 1993. Geneva	Supredsjedatelji Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, Lord David Owen i Thorvald Stoltenberg, sastali su se u Palači nacija s predsjednicima dr. Franjom Tuđmanom i Slobodanom Miloševićem, Momrom Bulatovićem, a razgovorima su nazočni i Mate Boban i Radovan Karadžić. Predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović nije došao: „Na razgovorima mogu sudjelovati samo ako se Srbi povuku s Bjelašnice“, poručio je Owenu i Stoltenbergu. (HINA, Baza EVA, 4. 8. 1993.).	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
38	20. 08. 1993. Geneva	U želji da dovrše pregovore o zemljovidu, međunarodni posrednici zovu u Ženevu predsjednike Hrvatske, Srbije i Crne Gore – Tuđmana, Miloševića i Bulatovića, kako bi potaknuli strane u BiH da prihvate predloženo. UPI/HINA: „Čelnici sukobljenih strana sastali su se u Ženevi da bi započeli ključni dio pregovora o BiH, javlja agencija UPI iz Ženeve. Američka agencija javlja da su se supredsjedatelji Konferencije, Lord Owen i Thorwald Stoltenberg tijekom jutra posebno sastali sa svim pregovaračkim stranama bez vidljivog nastojanja da sve pregovarače okupe za istim stolom. Jučerašnja rasprava o zemljovidima nije donijela nikakav rezultat, pa će se danas opet raspravljati o tom problemu. Lord Owen je samo izrazio nadu „da će danas pregovaračke snage pokazati više popustljivosti nego što su to učinile prijašnjih dana.“ (HINA, Baza EVA, 20. 8. 1993.)	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji

39	31. 08. 1993. Geneva	<p><i>U Ženevi je došlo do susreta supredsjedatelja MKBJ s predsjednicima Tuđmanom, Bulatovićem, Miloševićem i Izetbegovićem. Diplomati i dužnosnici konferencije izvijestili su da se tri strane iz BiH te srpski i hrvatski predsjednici Slobodan Milošević i Franjo Tuđman nisu danas prije podne izravno sastali. Bilateralni razgovori koje su jutros vodili David Owen i Thorvald Stoltenberg odnosili su se na zemljovide triju budućih etničkih republika u BiH. Reuter/AFP/HINA: „Predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović kazao je danas međunarodnim mirovnim posrednicima da ne može prihvatiti kompromisni mirovni plan za BiH bez većih promjena na predloženom zemljovidu podjele zemlje, izvijestili su diplomati u Ženevi. Oni napominju da je praktičko odbacivanje plana navelo posrednike da pokušaju nagovoriti čelnika bosanskih Srba Radovana Karadžića da učini teritorijalne ustupke u skladu s muslimanskim zahtjevima. Muslimanski dužnosnici dodaju da Izetbegović traži da muslimanska republika u BiH dobije još oko 6 posto ukupnog teritorija BiH.“ (HINA, Baza EVA, 31. 8. 1993.) .</i></p>	<p>Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji</p>
40	20. 09. 1993. Britanski nosač zrakoplova „Invincible“	<p><i>Britanski nosač zrakoplova „Invincible“. Na razgovorima na britanskom nosaču zrakoplova sudjelovali su: Radovan Karadžić, Mate Boban, Alija Izetbegović te predsjednici: Franjo Tuđman, Slobodan Milošević i Momir Bulatović, supredsjedatelji MKBJ David Owen, Thorvald Stoltenberg, predstavnici SAD-a Charles Redman i Rusije Vitalij Čurkin. Svrha je sastanka bila prihvaćanje mirovnoga plana za BiH. Nije bilo velikih pomaka u pregovorima, jer Muslimani i dalje inzistiraju na Neumu, iako je bilo dosta govora o Pločama i Metkoviću. Izetbegović je rekao da će konačna odluka biti na Parlamentu BiH.</i></p>	<p>Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji</p>
41	29/30. 11. 1993. Geneva	<p><i>Europska unija organizirala je novu rundu pregovora o miru u BiH u Ženevi. Uz dvanaest ministara vanjskih poslova Europske unije pregovorima su nazočni: čelnici triju strana u BiH Karadžić, Boban i Izetbegović, predsjednik RH dr. Franjo Tuđman, predsjednici Srbije i Crne Gore, te diplomatski predstavnici Rusije i SAD-a, supredsjedatelji mirovne konferencije za bivšu Jugoslaviju Thorvald Stoltenberg i David Owen. Ženevski pregovori o bosni nastavljani su susretom između Srba i Muslimana. U razgovorima sudjeluju predsjednik Srbije Slobodan Milošević, vođa bosanskih Srba Radovan Karadžić, predsjednik BiH Alija Izetbegović, te mirovni posrednici Lord Owen i Thorvald Stoltenberg, javila je agencija DPA. Dana 29. 11. uvečer održani su razgovori između Srba i Hrvata. Poslije dvomjesečnoga prekida bili su to prvi službeni razgovori u okvirima Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji.</i></p>	<p>Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji</p>

42	21-23. 12. 1993. Geneva	Na Mirovnoj konferenciji u Ženevi sudjelovali su predsjednici Srbije i Hrvatske Milošević i Tuđman, te predstavnici triju sukobljenih strana u Bosni i Hercegovini, Karadžić, Boban i Izetbegović. Sudionici su se suglasili o teritorijalnim koncesijama Muslimanima tj. da 33,3% teritorija BiH treba pripasti muslimanskoj republici. Muslimanska se strana suglasila s takvom podjelom, ali su postavili prigovor na „kvalitetu ponuđene teritorije“, prema muslimanskom stajalištu ostali su upitni neki gradovi, izlaz muslimanske republike na more i na rijeku Savu, te status Sarajeva. Sve tri strane suglasile su se za prekid sukoba tijekom Božića ili do 15. siječnja 1994.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
43	22. 12. 1993. Bruxelles	U Bruxellesu je došlo do susreta ministara EU i supredsjedatelja MKBJ sa predsjednicima Tuđmanom, Bulatovićem, Miloševićem i Izetbegovićem, te s Karadžićem i Bobanom. Ministri EZ traže za muslimansku republiku u BiH najmanje 1/3 teritorija. Postignuto je „Božićno primirje“. Razgovori su u Bruxellesu završeni bez sporazuma, osim što su tri strane potvrdile božićno primirje. (HINA, Baza EVA, 22. 12. 1993.).	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji
44	18.-19. 01. 1994. Geneva	Mirovni pregovori o krizi u BiH nastavljani su u Ženevi. Sudjelovali su predsjednici Hrvatske, Srbije i Crne Gore - Franjo Tuđman, Slobodan Milošević, Momir Bulatović, Alija Izetbegović – lider bosanskih Muslimana, Radovan Karadžić – predsjednik Republike Srpske, premijer Haris Silajdžić, te vođa delegacije Hrvata BiH Mile Akmadžić. Održano je nekoliko bilateralnih razgovora između delegacija, ali bez napretka u pregovorima. Poslije odvojenih razgovora između delegacija SRJ i RH, na kojima su sudjelovali predsjednici Tuđman, Milošević i Bulatović, te ministri vanjskih poslova dviju država, Vladislav Jovanović i Mate Granić, potpisali su zajedničku izjavu o normalizaciji odnosa između SR Jugoslavije i Republike Hrvatske i otvaranju diplomatskih misija između dviju država u Beogradu i Zagrebu. Republika Srpska i Hrvatska zajednica Herceg-Bosna potpisale su u Ženevi zajedničku izjavu o uspostavi trajnoga mira i službenih odnosa između dviju republika. Izjavu su potpisali Nikola Koljević, dopredsjednik RS i Mile Akmadžić, vođa delegacije Hrvata BiH.	Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji

45	01.11. 1995. Dayton, Ohio	<p><i>U zračnoj bazi Wright-Patterson u Daytonu, Ohio, započeli mirovni pregovori o BiH, u kojima sudjeluju hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman, predsjednik BiH Alija Izetbegović i srbijanski predsjednik Slobodan Milošević, uz predstavnike Kontaktne skupine i Europske unije. Prema riječima američkog državnog tajnika uvjeti za trajni mir su održavanje cjelovite Bosne i Hercegovine, rješavanje pitanja ljudskih prava, uključivši odgovornost za ratne zločine, rješenje pitanja sarajeva, te postizanje reintegracije istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema. Pregovaračima iz triju zemalja bit će podnesen nacrt opće mirovnog sporazuma, koji se sastoji od odvojenih dokumenata o teritorijalnim pitanjima, razdvajanju snaga, prekidu vatre, ustavu i izborima, te pitanjima izbjeglica i obnovi zemlje.</i></p> <p><i>(HINA, Baza EVA, 01.11.1995.).</i></p>	<p>Mirovni pregovori</p> <p>o Bosni i Hercegovini,</p> <p>Dayton,</p> <p>Ohio, SAD</p>
46	02. 11. 1995. Dayton, Ohio	<p><i>Uz posredovanje državnoga tajnika SAD-a Warrena Christophera u Daytonu su se sreli predsjednici Srbije i Hrvatske, Slobodan Milošević i dr. Franjo Tuđman. U zajedničkoj izjavi oba predsjednika su se suglasila dati svoj prilog punoj normalizaciji odnosa između dviju zemalja. Normalizacija odnosa će se temeljiti na „punom poštivanju međunarodno priznatih ljudskih prava za sve građane, na pravu izbjeglica i prognanika obiju zemalja na povratak svojim domovima, povrat imovine ili dobivanje pravedne kompenzacije“. Temelj normalizacije odnosa bit će i „podrška mirnom rješenju sukoba u istočnoj Slavoniji, Baranji i Zapadnom Srijemu koje bi trebalo nastupiti što je prije moguće i to na osnovi pregovora između hrvatske vlade i predstavnika lokalnih Srba“, stoji u izjavi.</i></p>	<p>Mirovni pregovori</p> <p>o Bosni i Hercegovini,</p> <p>Dayton,</p> <p>Ohio, SAD</p>
47	20. 11. 1995. Dayton, Ohio	<p><i>Poslije 21-og dana pregovora, u bazi Wright-Patterson, u Daytonu (Ohio, SAD), globalni mirovni sporazum za BiH parafiraju predsjednici Alija Izetbegović, dr. Franjo Tuđman i Slobodan Milošević. Daytonskim mirovnim sporazumom o BiH omogućava se opstanak Bosne i Hercegovine kao jedinstvene države uz puno poštivanje njezina suvereniteta od strane susjednih zemalja.</i></p> <p><i>Strane su dale suglasnost na ustav koji stvara federalne institucije uključivši predsjedništvo, dvodomni parlament i ustavni sud od devet sudaca od kojih će tri imenovati predsjednik Europskoga suda za ljudska prava. Zemlja će, temeljem ovog sporazuma, imati središnju banku i jednu valutu. Središnja vlast Bosne i Hercegovine imat će odgovornosti u području vanjske politike, vanjske trgovine, carinske politike, useljavanja, monetarne politike, međunarodnoga prava, komunikacija, prometa, te financiranja vladinih operacija i obveza.</i></p>	<p>Mirovni pregovori</p> <p>o Bosni i Hercegovini,</p> <p>Dayton,</p> <p>Ohio, SAD</p>

		<p>Dvodomni parlament sastojat će se od 15 članova u Vijeću naroda, te 42 predstavnika u Predstavničkom domu. Dvije trećine zastupnika u svakome domu bit će iz Federacije. Predsjedništvo će se sastojati od tri člana od kojih će jedan biti predstavnik Republike Srpske, a dva iz Federacije. Izvršnu vlast, uz predsjedništvo, imat će i Vijeće ministara. Federacija će upravljati s 51 posto teritorija. Sarajevo je sporazumom objedinjeno i unutar je Federacije, a bit će otvoreno svim građanima BiH. (HINA, Baza EVA, 20. 11. 1995.) .</p>	
48	14. 12. 1995. Paris	<p>„Svečanost potpisivanja mirovnog sporazuma o BiH počela je u Svečanoj dvorani Elizejske palače u Parizu, pozdravnim govorom francuskog predsjednika Jacquesa Chiraca.</p> <p>Opći okvirni sporazum prvi su potpisali predsjednici dr. Franjo Tuđman, Alija Izetbegović i Slobodan Milošević. Kao supotpisnici temeljni su dokument potom potpisali predsjednici Chirac i Bill Clinton, njemački kancelar Helmut Kohl, britanski i ruski premijer John Major i Viktor Černomirdin, te u ime Europske unije španjolski premijer Felipe Gonzalez. Nakon svečanog potpisivanja, svaki od potpisnika, kao i predstavnici OIC-a, UN i NATO-a, održali su kratke govore. Protokolom je bilo predviđeno da prvi govori predsjednik Izetbegović, potom predsjednik Milošević, a nakon njega predsjednik Tuđman. Zatim su govorili Glavni tajnik UN-a Boutros Boutros Ghali, Glavni tajnik NATO-a Javier Solana, europski posrednik Carl Bildt, marokanski premijer Abdellatif Filali, koji predsjedava kontaktnom skupinom OIC-a, te na kraju premijeri Černomirdin, Major i Gonzalez, kancelar Kohl i predsjednik Clinton.“</p> <p>(HINA, Baza EVA, 14.12.1995.).</p>	Mirovni pregovori o Bosni i Hercegovini

Ove susrete prema vrsti i „pokroviteljima“ možemo podijeliti na dvije skupine: a) prije internacionalizacije jugoslavenske krize, b) poslije internacionalizacije jugoslavenske krize.

Prije internacionalizacije jugoslavenske krize, tj. prije angažmana međunarodne zajednice na rješavanju jugoslavenske krize, predsjednici Tuđman i Milošević susreli su se 13 puta:

- 1 susret hrvatskog i srpskog izaslanstva u Beogradu o krizi u SFRJ;
- 2 susreta predsjedništva SFRJ s predsjednicima svih republika;
- 2 susreta predsjednika Tuđmana i Miloševića (Karađorđevo, Tikveš);
- 2 susreta predsjednika Izetbegovića, Miloševića i Tuđmana (Split, Beograd);
- 6 susreta predsjednika svih republika SFRJ.

Poslije internacionalizacije jugoslavenske krize, predsjednici Tuđman i Milošević susreli su se 35 puta u organizaciji međunarodnih posrednika:

- **2** susreta na inicijativu predsjednika stranih država (predsjednika Mitteranda, u Parizu, i predsjednika Gorbačova, u Moskvi);
- **11** susreta u organizaciji Mirovne konferencije o Jugoslaviji, i koja je imala dvotračni pristup: ⁵ jedan je bio politički, za postizanje političkoga rješenja i političke nagodbe (7 susreta), a drugi se bavio vojnim prilikama na terenu (5 susreta);
- Na **7** susreta političkoga dijela Mirovne konferencije o Jugoslaviji predsjednici Tuđman i Milošević bili su pozvani zajedno s ostalim predsjednicima republika bivše Jugoslavije i saveznim vodstvom;
  - na **5** susreta o vojnim pitanjima, predsjednici Tuđman i Milošević i general Kadijević sudjelovali su uz supredsjedatelja Konferencije lorda Carringtona (ili Cyrusa Vancea);
- **18** susreta u organizaciji Međunarodne mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji (supredsjedatelji lord Owen i Cyrus Vance – od svibnja 1993. Vancea je zamijenio Thorvald Stoltenberg). Sudionici na ovoj konferenciji bili su na početku sva vodstva republika i Vlade SFRJ. Kada se konferencija počela baviti pretežito krizom u BiH, tada su, osim triju sukobljenih strana u BiH, bili pozivani i predsjednici Hrvatske i SRJ (Srbije i Crne Gore). Tim pozivima nisu se uvijek odazivali, iz različitih razloga, predsjednici Alija Izetbegović i Slobodan Milošević, za razliku od hrvatske strane koja nije odbijala suradnju s međunarodnom zajednicom.
- **4** susreta na mirovnim pregovorima o Bosni i Hercegovini, Dayton, Ohio (Izdvojili smo susrete na početku mirovnih pregovora, 1. 11. 1995.; susret predsjednika Tuđmana i Miloševića uz posredovanje ministra vanjskih poslova SAD-a Warrena Christophera, 2. 11. 1995., na kojemu je postignut dogovor o normalizaciji odnosa između Hrvatske i Jugoslavije /Srbije i Crne Gore/; kraj mirovnih pregovora, na kojemu su parafirani sporazumi, 20. 11. 1995.; te potpisivanje mirovnog sporazuma u nazočnosti svih sudionika i predstavnika Međunarodne zajednice, u Parizu, 14. 12. 1995.).

---

⁵ Vidi: M.Libal, *Njemačka politika i jugoslavenska kriza 1991.-1992.*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004., str. 84.

To je kratak pregled tih 48 „suludih“ i „apsurdnih“ susreta predsjednika Tuđmana i Miloševića, na kojima su oni „dijelili Bosnu“, i to bez Muslimana, kako veli Mesić, jer su to svi mogli vidjeti i na televiziji.

Ono što se također može „vidjeti“ u medijima, jesu i sljedeće činjenice:

- Od 48 susreta koje Mesić nastoji prikazati kao bilateralne susrete između predsjednika Tuđmana i Miloševića, samo su 2 susreta bila bilateralna, tj. „nasamo“ (u Karađorđevu i Tikvešu); svi ostali bili su multilateralni;
- Svi susreti do internacionalizacije jugoslavenske krize bili su održani po preporuci Predsjedništva SFRJ, kako bi se, prvo u bilateralnim susretima izaslanstava svake republike sa svakom, a zatim na zajedničkim sjednicama predsjednika svih republika, pokušalo pronaći rješenje jugoslavenske krize; to se odnosi i na bilateralne susrete Tuđman – Milošević, ⁶ kao i na trilateralne susrete Izetbegović – Milošević – Tuđman;
- Sve susrete poslije internacionalizacije jugoslavenske krize organizirali su međunarodni čimbenici; na tim su susretima predsjednici Tuđman i Milošević najčešće bili sudionici, uz ostale predstavnike zainteresiranih strana;
- Od 48 sastanaka na kojima su se susretali predsjednici Tuđman i Milošević, na najmanje 31-dnom sudjelovao je i predsjednik Alija Izetbegović; ⁷
- Od 48 susreta na kojima su, po Mesiću, Tuđman i Milošević „dijelili“ Bosnu“, na najmanje 4 sudjelovao je i Stjepan Mesić;
- Svih 48 susreta bili su javni i o njima je javnost bila upoznata, bilo zajedničkim priopćenjima, bilo tiskovnim konferencijama sudionika skupova, bilo potpisanim sporazumima, bilo izjavama itd.

Zadaća ozbiljnoga političara i vjerodostojnog svjedoka bila bi da na Haaškome sudu prikaže političke opcije sukobljenih strana u bivšoj Jugoslaviji i njihove strategije, tj. da daje ocjenu o tome što se događalo na međunarodnim konferencijama o rješavanju krize u bivšoj Jugoslaviji i u Hrvatskoj, a zatim i u Bosni i Hercegovini, u razdoblju od 1991. do 1995.

Mesić je tu priliku propustio.

Sve što je Mesić o tome rekao jest da Miloševića treba objesiti i da je Tuđman vodio dvoličnu politiku, jer je želio „podjelu Bosne“, te da su njihovih 48 sastanaka „suludi“ i „apsurdni“.

***

⁶ Svi su se predsjednici republika sastali po načelu „svatko sa svakim“ u razdoblju od siječnja do kraja ožujka 1991. Tako su se susreli i Izetbegović i Milošević u Karađorđevu i Tikvešu.

⁷ Iz raspoloživih izvora nije jasno je li na još 3 sudjelovao i Izetbegović, no kako je to nebitno za ukupnu analizu, to ostaje za naknadne provjere.

6. KADA JE SRBIJA NAPUSTILA SFRJ / SEPARATIZAM ILI TKO JE PRVI IZIŠAO IZ SFRJ?

D-3

Komunisti, potpuno uvjereni da je SFRJ vječna, nikada nisu negirali niti dokinuli Lenjinova načela o PRAVU NARODA „*na samoodređenje do potpunog ODCJEPLJENJA*“.

Bila je to ustavna kategorija.

Ipak, kada su Slovenija i Hrvatska, suočene s agresijom iz Beograda, željele ostvariti ta prava, optužene su od Zapadnih zemalja za separatizam i razbijanje, njima tako drage, komunističke Jugoslavije.

Slovincima se to izdvajanje, taj separatizam još i tolerira (i u Beogradu), ali Hrvatima nikako ne.

Prilažem Vam, dragi čitatelju, dokument – **USTAV REPUBLIKE SRBIJE**, „*SLUŽBENI GLASNIK REPUBLIKE SRBIJE*“ br. 1/90, koji bjelodano kaže da je Srbija 28.09.1990. godine napustila, separirala se, razbila SFRJ – tri mjeseca prije „*separatističkog*“ Ustava Hrvatske, svoj Ustav donijela je na način koji USTAVOM SFRJ nije predviđen, jednostranom odlukom.

TIME je Ustav SFRJ derogiran, SFRJ kao USTAVOM DEFINIRANA država od tog trenutka više ne postoji. Ostale odluke tog Ustava, molim, pročitajte sami.

Ali, koga je to briga, ako želimo i kažemo da je Hrvatska KRIVA za separatizam.

Ostale odluke srpskog vodstva kojima je derogiran USTAV SFRJ nema smisla navoditi.

УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Издавач:

ИРО Службени гласник Републике Србије

За издавача:

Драгослав Костић

Приредили:

др Владан Кутлешкић и др Богољуб Милосављевић

Рецензент:

проф. др Ратко Марковић

Уредник:

Ана Марјанов

Ликовно-графички уредник:

Никола Богдановић

ISBN 86-7549-003-8

тираж: 3000 примерака

Штампа: ГДП „Димитрије Давидовић“ — Смедерсво

УСТАВ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

На основу Амандмана XLVII тачка 7. на Устав Социјалистичке Републике Србије, Скупштина Социјалистичке Републике Србије, на заједничкој седници свих већа, 28. септембра 1990. године, донела је

ОДЛУКУ

О ПРОГЛАШЕЊУ УСТАВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Проглашава се Устав Републике Србије, који је усвојила Скупштина Социјалистичке Републике Србије на заједничкој седници свих већа 28. септембра 1990. године.

РС број 1

У Београду, 28. септембра 1990. године

Скупштина Социјалистичке Републике Србије

Председник Скупштине,
Зоран Соколовић, с. р.

УСТАВ*

РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

I ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 1.

Република Србија је демократска држава свих грађана који у њој живе, заснована на слободама и правима човека и грађанина, на владавини права и на социјалној правди.

Члан 2.

Сувереност припада свим грађанима Републике Србије.

Грађани остварују сувереност референдумом, народном иницијативом и преко својих слободно изабраних представника.

Члан 3.

У Републици Србији је слободно све што Уставом и законом није забрањено.

Уставом се јамче и признају лична, политичка, национална, економска, социјална, културна и друга права човска и грађанина.

* „Службени гласник Републике Србије”, број 1, од 28. септембра 1990. године.

7

Члан 4.

Територија Републике Србије је јединствена и неотуђива.

О промени границе Републике Србије одлучују грађани референдумом.

Члан 5.

Република Србија има грб, заставу и химну.

Грб, застава и химна Републике Србије утврђују се по поступку предвиђеном за промену Устава.

Главни град Републике Србије је Београд.

Члан 6.

У Републици Србији постоје Аутономна покрајина Војводина и Аутономна покрајина Косово и Метохија, као облици територијалне аутономије.

Члан 7.

Општина је територијална јединица у којој се остварује локална самоуправа.

Град Београд је посебна територијална јединица.

Територијална организација Републике Србије уређује се законом.

Члан 8.

У Републици Србији у службеној је употреби српскохрватски језик и ћирилично писмо, а латиничко писмо је у службеној употреби на начин утврђен законом.

На подручјима Републике Србије где живе народности у службеној употреби су истовремено и њихови језици и писма, на начин утврђен законом.

8

Члан 9.

Уставотворна и законодавна власт припада Народној скупштини.

Републику Србију представља и њено државно јединство изражава председник Републике.

Извршна власт припада Влади.

Судска власт припада судовима.

Заштита уставности, као и заштита законитости у складу с Уставом, припада Уставном суду.

Члан 10.

Рад државних органа је доступан јавности.

Јавност у раду државних органа може се ограничити или искључити само у случајевима који се законом одређују.

II СЛОБОДЕ, ПРАВА И ДУЖНОСТИ ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА

Члан 11.

Слободе и права човека и грађанина ограничени су само једнаким слободама и правима других, и кад је то Уставом утврђено.

Члан 12.

Слободе и права остварују се, а дужности се испуњавају на основу Устава, осим кад је Уставом предвиђено да се услови за остваривање појединих слобода и права утврђују законом.

Законом се може прописати начин остваривања појединих слобода и права кад је то неопходно за њихово остваривање.

9

Члан 70.

Права и дужности Републике Србије врше Уставом одређени републички органи.

Слободе и права човека и грађанина, једнакост пред законом, самосталност и једнак положај предузећа и других организација, основа су и мера овлашћења и одговорности републичких органа.

Члан 71.

Републички органи, у оквиру Уставом утврђених права и дужности Републике Србије, утврђују политику, доносе и извршавају законе, друге прописе и опште акте, врше уставно-судску и судску заштиту уставности и законитости.

Другим органима и организацијама у Републици Србији може се поверити извршавање закона и осталих прописа и општих аката из оквира права и дужности Републике Србије, с тим што су републички органи одговорни за њихово извршавање.

Члан 72.

Република Србија уређује и обезбеђује:

1. сувереност, независност и територијалну целокупност Републике Србије и њен међународни положај и односе с другим државама и међународним организацијама;
2. остваривање и заштиту слобода и права човека и грађанина; уставност и законитост;
3. одбрану и безбедност Републике Србије и њених грађана; мере за случај ванредног стања;

4. својинске и облигационе односе и заштиту свих облика својине; правни положај предузећа и других организација, њихових удружења и комора; финансијски систем; систем у областима економских односа са иностранством, тржишта, планирања, радних односа, заштите на раду, запошљавања, социјалног осигурања и других облика социјалне сигурности, као и друге економске и социјалне односе од општег интереса;

5. систем заштите и унапређивања животне средине; заштиту и унапређивање биљног и животињског света;

6. систем у областима здравства, социјалне заштите, борачке и инвалидске заштите, друштвене бриге о деци и омладини, образовања, културе и заштите културних добара, физичке културе, друштвеног и јавног обавештавања;

7. систем јавних служби;

8. контролу законитости располагања средствима правних лица, финансијску ревизију јавних расхода и начин јединственог организовања тих послова; прикупљање статистичких и других података од општег интереса;

9. основне циљеве и правце привредног, научног, технолошког, демографског, регионалног и социјалног развоја, развоја пољопривреде и села; организације и коришћења простора; политику и мере за усмеравање и подстицање развоја, укључујући и развој недовољно развијених подручја; робне резерве;

10. финансирање остваривања права и дужности Републике Србије утврђених Уставом и законом;

11. организацију, надлежност и рад републичких органа;

Председник Републике

Члан 83.

Председник Републике:

1. предлаже Народној скупштини кандидата за председника Владе, пошто саслуша мишљење представника већине у Народној скупштини;

2. предлаже Народној скупштини кандидате за председника и судије Уставног суда;

3. указом проглашава законе;

4. обавља послове из области односа Републике Србије са другим државама и међународним организацијама, у складу са законом;

5. руководи оружаним снагама у миру и рату и народним отпором у рату; наређује општу и делимичну мобилизацију; организује припреме за одбрану у складу са законом;

6. кад Народна скупштина није у могућности да се састане, по прибављеном мишљењу председника Владе, утврђује постојање непосредне ратне опасности или проглашава ратно стање;

7. по својој иницијативи или на предлог Владе, за време ратног стања или непосредне ратне опасности, доноси акте о питањима из надлежности Народне скупштине, с тим што је дужан да их поднесе на потврду Народној скупштини чим она буде у могућности да се састане. Актима донетим за време ратног стања могу се ограничити поједине слободе и права човека и грађанина и изменити организација, састав и овлашћења Владе и министарстава, судова и јавних тужилаштва;

8. на предлог Владе, када су на делу територије Републике Србије угрођени безбедност Републике Србије, слободе и права човека и грађанина или рад државних органа, проглашава ван-

редно стање и доноси акте за предузимање мера које такве околности изискују, у складу с Уставом и законом;

9. даје помиловања;

10. додељује одликовања и признања утврђена законом;

11. образује стручне и друге службе за обављање послова из своје надлежности;

12. обавља и друге послове у складу с Уставом.

Члан 84.

Председник Републике указом проглашава закон у року од седам дана од дана његовог усвајања у Народној скупштини. У том року председник Републике може захтевати да Народна скупштина поново гласа о закону.

Председник Републике је дужан да прогласи поново изгласани закон у Народној скупштини.

Члан 85.

Председник Републике може тражити од Владе да изложи ставове о појединим питањима из њене надлежности.

Члан 86.

Председник Републике се бира на непосредним изборима, тајним гласањем.

Мандат председника Републике траје пет година.

Исто лице може бити изабрано за председника Републике највише два пута.

Избор за председника Републике мора се одржати најкасније 30 дана пре истека мандата председника Републике коме мандат истиче.

XIV. PROIZVODNJA LAŽI, OBMANA, NEISTINA
POSLJEDIČNO-PROIZVODNJA ZLOČINA U RATU
BOSNA I HERCEGOVINA

WINSTON LEONARD SPENCER CHURCHILL:
„NAJVIŠE SE LAŽE PRIJE IZBORA, POSLIJE LOVA I U RATU.“

1. **SASTANAK U GRAZU BOBAN – KARADŽIĆ**
2. **RAZARANJE MOSTARA**
(TKO JEST, I KOLIKO, I KADA RAZORIO MOSTAR)
3. **TELEFONI**
4. **GRANATIRANJE MOSTARA**
5. **TOPNIŠTVO A BiH – „NENAORUŽANI“ MUSLIMANI**
6. **SNAJPERI U MOSTARU**
7. **STARI MOST**
8. **OPKOLJENOST MOSTARA**
9. **ELEKTRIČNA ENERGIJA**
10. **V O D A**
11. **HUMANITARNI KONVOJI**
12. **INFORMACIJE – RADIO, TV, NOVINE**
13. **JEZIK - HRVATSKI JEZIK**
14. **PREDSJEDNIČKI TRANSKRIPTI**
15. **HV U BOSNI I HERCEGOVINI**

1. SASTANAK U GRAZU BOBAN – KARADŽIĆ

Nakon tog sastanka Srbi napadaju HVO - **KARTA BR. 1:**

1. Livno – karta: STALNI NAPADI VRS
2. Posavina – karta: STALNI NAPADI VRS DO PADA
3. Jajce – karta: STALNI NAPADI VRS DO PADA
4. Travnik u prodoru prema Sarajevu: ZAUSTAVLJEN PRODOR VRS PREMA SARAJEVU
5. Bugojno – karta: STALNI NAPADI VRS

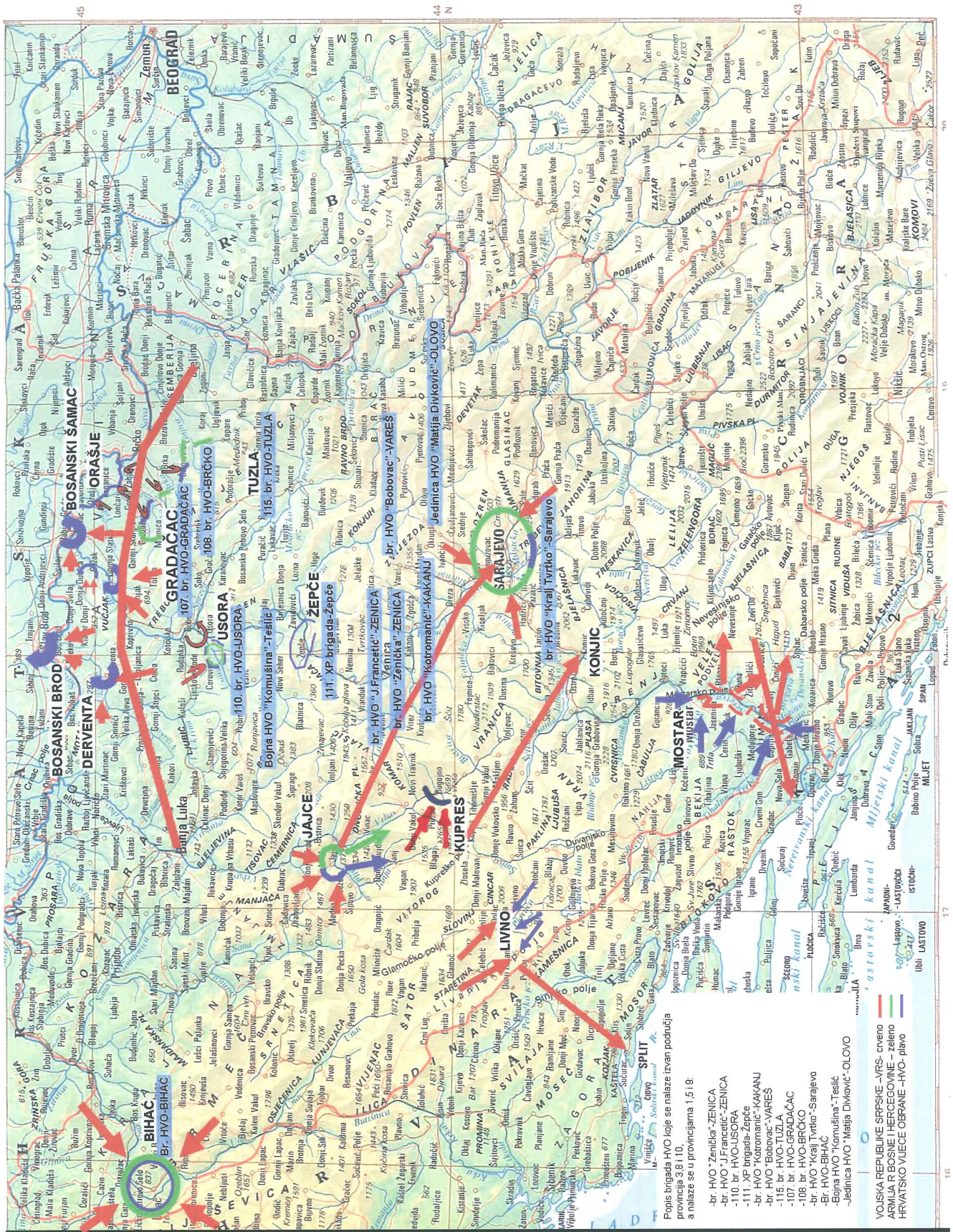
HVO napada JNA i VRS:

1. Desna obala Neretve – Mostar – karta: LIPANJ 1992, OSLOBOĐENA DESNA OBALA MOSTARA (**KARTA BR. 2., KARTE BR. 3. i 4.**)
2. Stolac – karta: POČETKOM LIPNJA 1992., OSLOBOĐEN STOLAC (**KARTA BR. 5.**)
3. Mostar – lijeva obala Neretve – karta: LIPANJ 1992., OSLOBOĐENA LIJEVA OBALA MOSTARA (**KARTA BR. 2., KARTE BR. 3. i 4.**)
4. Operacija „*BURA*“ – prilažem kartu – 08. 11. 1992. (**KARTA BR. 6.**)

Sastanak u Grazu iskorišten je od mnogih domaćih i inozemnih moćnih grupa u daljnjem stigmatiziranju Hrvata, stigmatiziranju koje je postojano i uspješno činila srpska strana u jugoslavenskim strukturama moći od 1945., točnije od 1918. godine.

KARTA 1

ORUŽANI SUKOB HVO-a I VRS NAKON "SPORAZUMA" U GRAZU

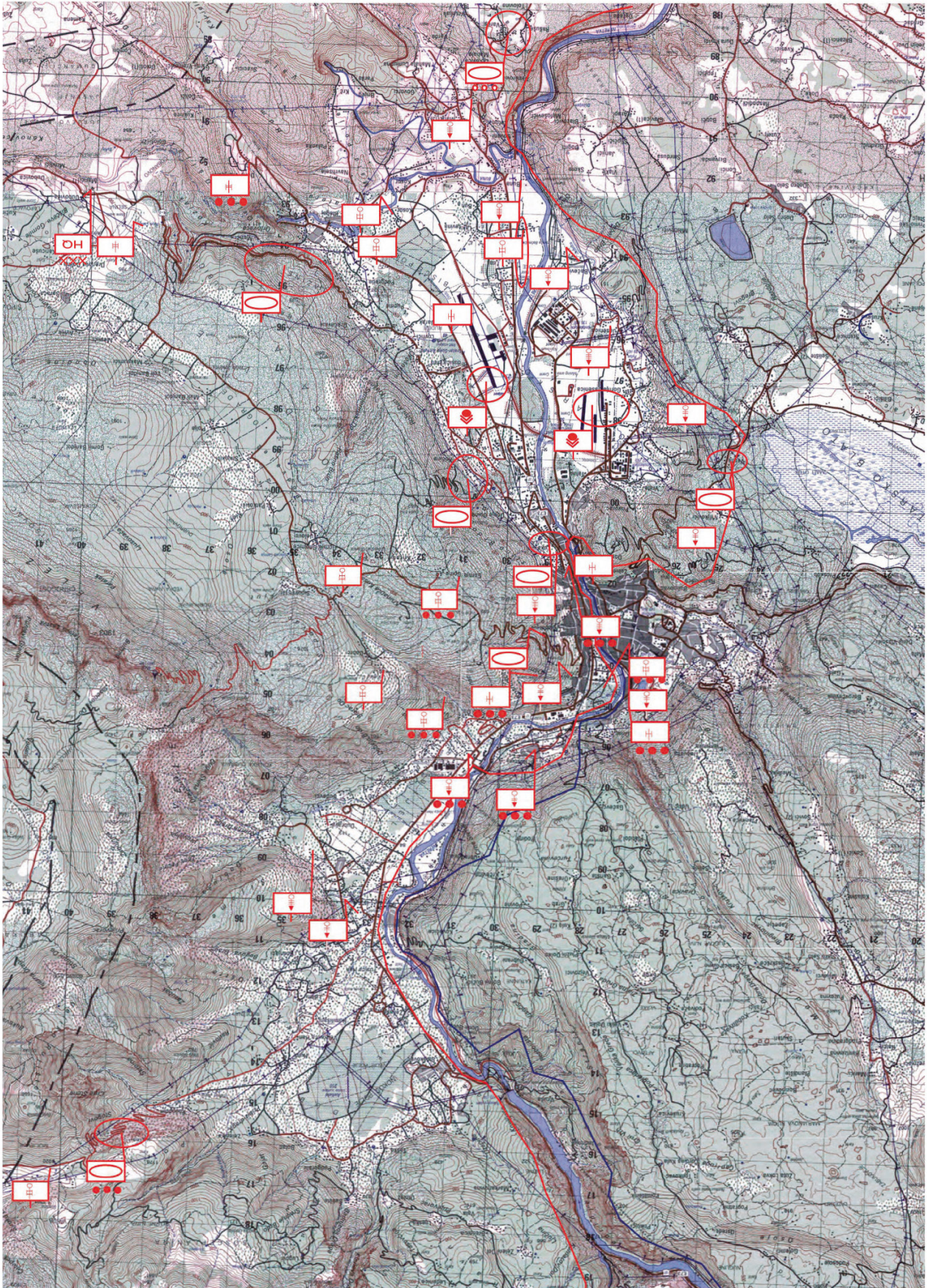

KARTA 2

HVO JE, NAKON "SPORAZUMA" U GRAZU, BORBENIM OFENZIVNIM AKCIJAMA OSLOBODIO OKOLICU MOSTARA, LIJEVU I DESNU OBALU MOSTARA I ODBACIO SNAGE VRS PREMA ISTOKU

KAZALO:

XXX	Zapovjedništvo divizije
HQ	Pješakna postrojba
VLR	VLR
Topništvo	Topništvo
Haubica preko 105 mm	Haubica preko 105 mm
Haubica do 105 mm	Haubica do 105 mm
Top do 100 mm	Top do 100 mm
Top preko 100 mm	Top preko 100 mm
PZO top 57 mm	PZO top 57 mm
Minobacali 120 mm	Minobacali 120 mm
Minobacali 82 mm	Minobacali 82 mm
Otkrpane postrojbe	Otkrpane postrojbe

KARTA 3

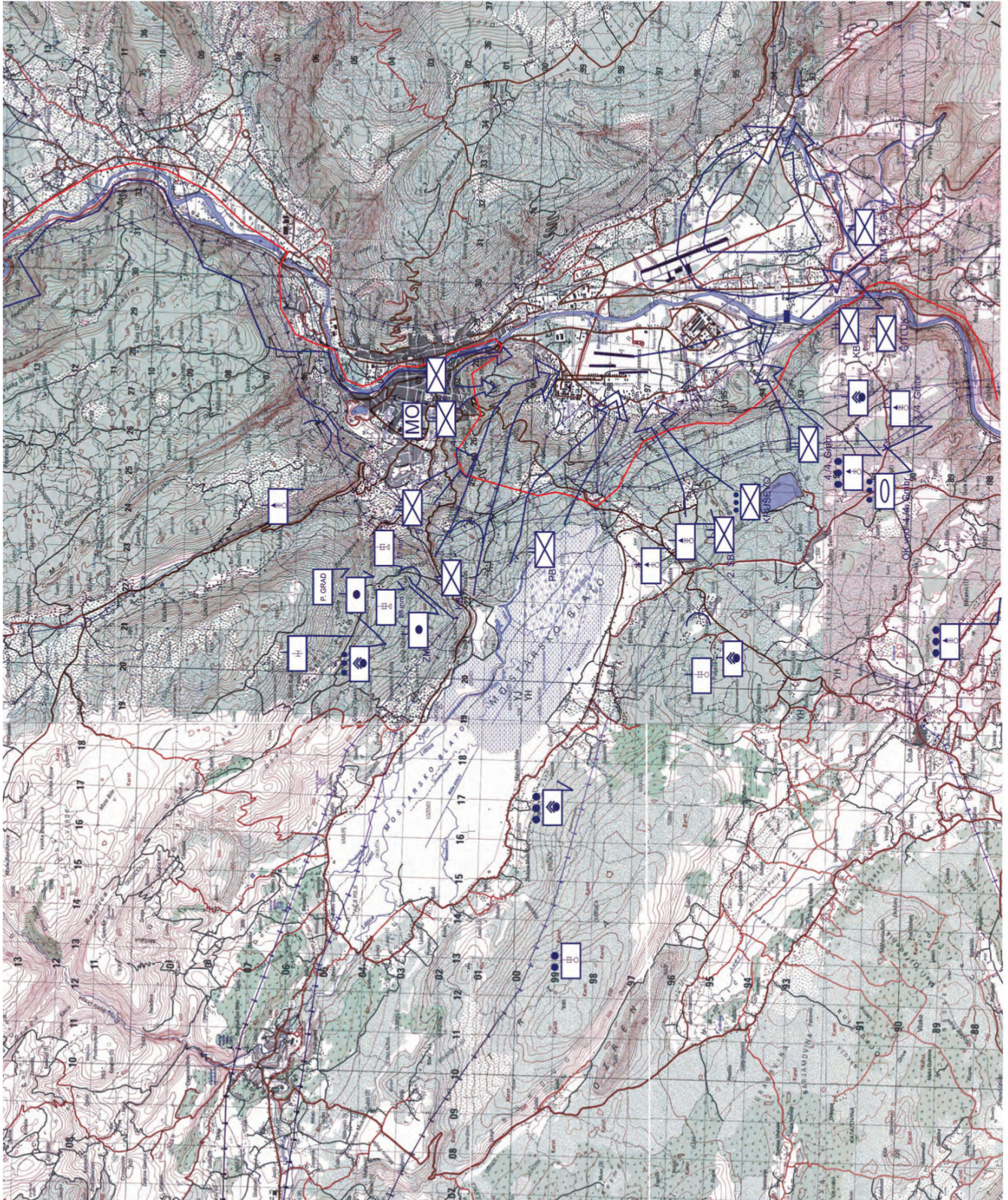
HVO JE, NAKON "SPORAZUMA" U GRAZU, BORBENIM OFENZIVNIM AKCIJAMA OSLOBODIO OKOLICU MOSTARA, LIJEVU I DESNU OBALU MOSTARA I ODBACIO SNAGE VRS PREMA ISTOKU

KAZALO:

- Općinski stožer Mostar
- Pjetačka postrojba
- Protugradne rakete
- VLR
- Topništvo
- Top 130 mm
- Top 76 mm
- PZO top 57 mm
- Obaleki top 88 mm
- Minobacači 120 mm
- Minobacači 82 mm
- Topnički izvišnici
- Glavni pravac napada
- Pomoćni pravac napada

- Dvije borbene skupine Kaznijske bojne
- Dio 5 bojne ličke HVO Mostar
- Dio 4 bojne Babinovac HVO Mostar
- Dio 2 bojne Rudničke HVO Mostar
- Dio Poskok bojne Široki brijeg
- Dio 4. Bojne 4. Gmbr.
- Zapovjedno mjesto 4. Bojne 4. Gmbr.
- OK vod 4./A. Gmbr
- Olopi vod (T-55) u sastavu 4. Bojne 4. Gmbr.

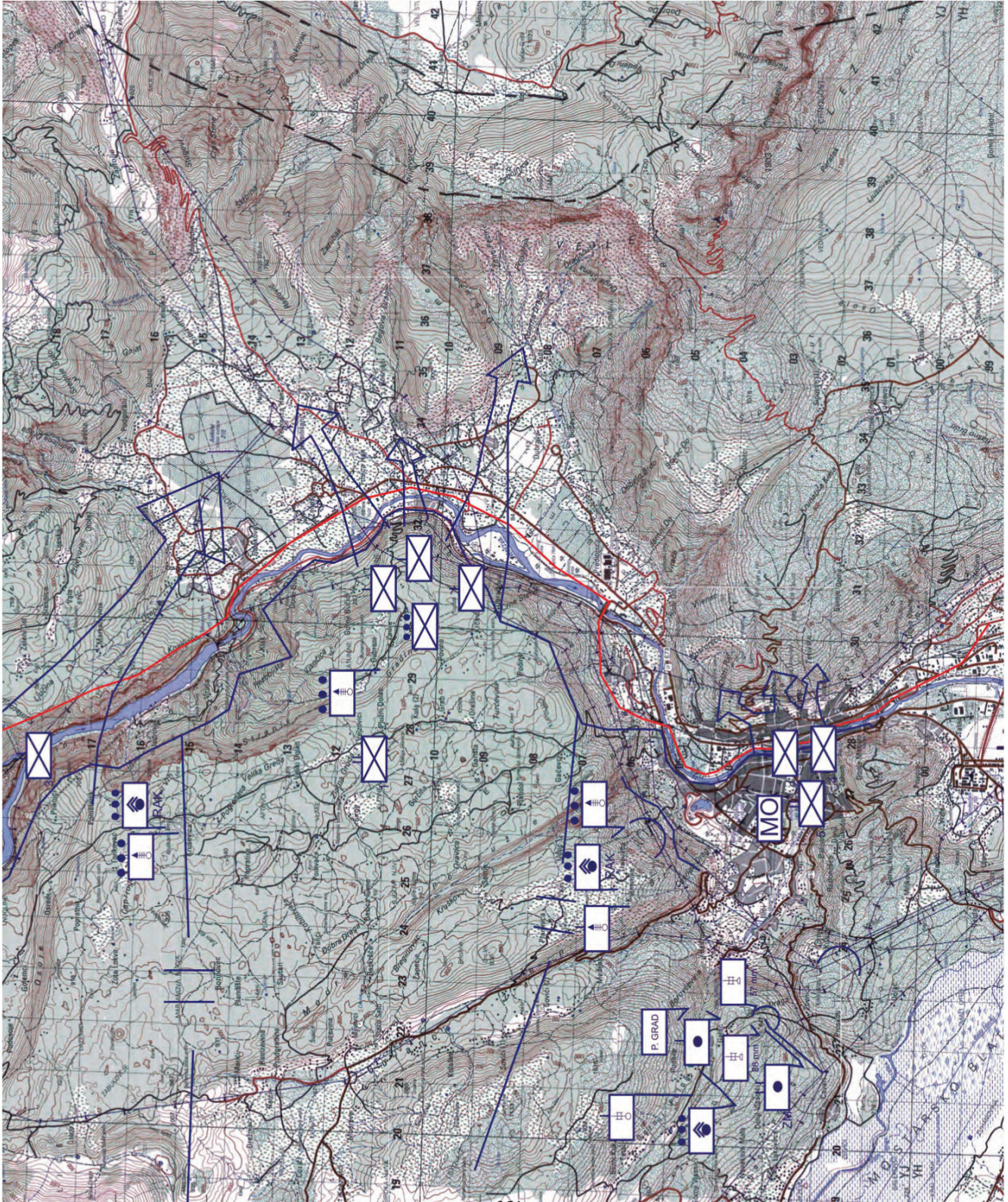

KARTA 4

HVO JE, NAKON "SPORAZUMA" U GRAZU, BORBENIM OFENZIVNIM AKCIJAMA OSLOBODIO OKOLICU MOSTARA, LIJEVU I DESNU OBALU MOSTARA I ODBACIO SNAGE VRS PREMA ISTOKU

KAZALO:

- Općinski stožar Mostar
- P. GRAD
- Protugradne rakete
- Pješačka postrojba
- VLR
- Topništvo
- Haubica preko 105 mm
- Haubica do 105 mm
- Top do 100 mm
- Top preko 100 mm
- PZO top 57 mm
- Minobacači 120 mm
- Minobacači 82 mm
- Oklopne postrojbe
- Topnički izviđnici
- Glavni pravac napada
- Pomoćni pravac napada
- 1 Dio 1 bijelopoljske bojne HVO Mostar
- 5 Dio 5 bojne Iličke HVO Mostar
- 4 Dio 4 bojne Balinovac HVO Mostar
- 2 Dio 2 bojne Rudničke HVO Mostar
- 3 Dio 3 Cimske bojne HVO Mostar

KARTA 5

SNAGE HVO-a I HV-a ANGAŽIRANE U OSLOBAĐANJU DUBRAVSKE VISORAVNI I STOČA

KARTA 6

NAKON "SPORAZUMA" U GRAZU HVO NAPADNOM OPERACIJOM PREMA VRS OSLOBAĐA PRITISAK NA MOSTAR I STOLAC

ŠTO SE TOČNO „DOGOVORIL“ U GRAZU

PRILOG:

Izvadak iz knjige Franje Borasa: „BOSANSKO-HERCEGOVAČKI KAOS 1990-1996“, Matica Hrvatska, Mostar, 2006.:

***

Kako je već rečeno, prvi međustranački sastanak održan je u Bruxellesu. Sljedeća tri sastanka održana su u Lisabonu. Peti je sastanak održan u sarajevskom Konaku 16., 17. i 18. ožujka 1992.

Na tom su sastanku usuglašena načela o ustavnopravnom uređenju BiH, a o ponuđenom zemljovidu, kojemu je temelj bila apsolutna i relativna nacionalna većina za svaku općinu, trebalo je dalje razgovarati. Šesti sastanak održan je 30. i 31. ožujka 1992. ponovno u Lisabonu. I na tome je sastanku zemljovid triju konstitutivnih jedinica ostao spornim i o njemu se trebalo razgovarati najdalje do 15. svibnja iste godine. Međutim, nakon povratka iz Lisabona, a pod pritiskom svoje stranke, Alija Izetbegović se odrekao svoje suglasnosti s Cutileirovim planom. Nakon toga su i druga dva sudionika povukla svoju suglasnost. Ubrzo zatim počeo je opći sukob širom BiH između srpske vojske s jedne, te hrvatske i muslimanske s druge strane. U svezi s Izetbegovićevim odbijanjem Cutileirova plana u svom kasnijem intervjuu beogradskom „Blicu“, Cutileiro je potvrdio da je tadašnji lider bosanskih muslimana Alija Izetbegović najprije prihvatio plan „samo da bi udovoljio Europi, a onda je od njega odustao da bi zadovoljio Amerikance koji su ga ohrabrivali da to uradi“. „On (Izetbegović) je vjerovao da Washington podržava njegovu ideju o unitarnoj Bosni. Dayton je pokazao da griješi“, kazao je portugalski diplomat, ističući i da je Europska unija bila protiv unitarne Bosne.⁶³

Sukladno zaključku s međustranačkoga sastanka u Lisabonu od 31. ožujka, razgovori o Cutileirovom planu nastavljeni su 23. travnja između svih triju stranačkih delegacija s jedne, i delegacije Europske zajednice s druge strane. Razgovori su se vodili u zgradi zračne luke Butmir – Sarajevo, koja je bila opkoljena srpskim vojnim snagama. Tročlanu delegaciju EZ-a predvodio je ministar vanjskih poslova Portugala Pineiro, a članovi su bili Cutileiro i lord Carrington. Srpsku delegaciju predvodio je Radovan Karadžić, muslimansku Alija Izetbegović, a hrvatsku Franjo Boras. Hrvatsku delegaciju predvodio sam ja, zato što Mate Boban nije mogao doći u opkoljeno Sarajevo, a Miljenko Brkić, koji je u to vrijeme bio v.d. predsjednika HDZ-a, imao je nekih obiteljskih problema u Sarajevu. Uz mene je u hrvatskoj delegaciji bio Mile Akmadžić, koji je u to vrijeme bio general tajnik Ratnoga predsjedništva BiH.

Pri kraju razgovora s hrvatskom delegacijom obratio mi se lord Carrington sljedećim riječima: „Gospodine Boras, ukoliko se ne dogovorite, mi ćemo vas pustiti da se međusobno poubijate, pa ćemo vam mi nametnuti svoja rješenja.“

Odgovorio sam mu: „Lorde Carringtone, kako i s kim da se dogovorimo, srpski agresor ima sve na raspolaganju, uzeo je svu vojnu opremu JNA i sami čujete jeku topova i minobacača s okolnih

---

⁶³ Dnevni list, Mostar, 19. 07. 2005., str. 5.

brda. Kad s njima razgovaramo, to je razgovor gluhih. Predstavnici muslimanskog naroda drže se pasivno, ništa ne poduzimaju za obranu BiH i još uvijek se nadaju pomoći JNA.“ Nakon završetka razgovora, vratio sam se kroz kišu granata živ i zdrav u zgradu Predsjedništva.

Na kraju razgovora, Cutileiro nam je dao do znanja da se sve tri nacionalne delegacije trebaju pokušati međusobno dogovoriti o teritorijalnom razgraničenju triju konstitutivnih jedinica unutar BiH bez prisustva međunarodne zajednice.

Razgovori u Grazu

U svezi sa zaključkom iz Sarajeva održan je 6. svibnja 1992. sastanak u Grazu između hrvatske i srpske delegacije. Hrvatsku delegaciju predvodio je Mate Boban. U njoj smo bili još Vlado Šantić i ja. Na čelu srpske delegacije bio je Radovan Karadžić, a pratili su ga Momčilo Krajišnik i Branko Simić. Razgovori su se vodili u zgradi zračne luke Graza. Predmet razgovora bile su tri ključne točke: Kupres, bosanska Posavina i lijeva strana Neretve, od Jablanice do Metkovića. Srpska je delegacija predlagala da Srbima pripadne Kupres, s tim da Hrvati imaju nekakav zaobilazni put prema Bugojnu, lijeva obala rijeke Neretve od Jablanice do Metkovića, uključivo Mostar te koridor kroz bosansku Posavinu širine 20 km. Hrvatska je delegacija predlagala obrnuto: Kupres treba pripasti hrvatskoj konstitutivnoj jedinici u BiH kao i jugoistočna Hercegovina, zajedno s Mostarom sve do uključivo općine Stolac, a da se o koridoru kroz Bosansku Posavinu može razgovarati, ali o mnogo užem dijelu. O održanim razgovorima nije napravljen nikakav protokol. Dogovorili smo se da će obje delegacije razgovarati i s muslimanskom stranom. Razgovori su počeli oko 11, a završili oko 16 sati. Hrvatska se delegacija vratila kolima u Zagreb, dok je srpska otputovala zrakoplovom, meni u nepoznatom pravcu. Kasnije se o održanim razgovorima u Grazu pojavilo nekakvo priopćenje za javnost o kojemu na samome sastanku nije bilo govora. To sam priopćenje našao u knjizi Zdravka Tomca, koje u cijelosti prenosim:

1. „Odlučni da sva sporna pitanja, uključujući razgraničenje dviju konstitutivnih jedinica – hrvatske i srpske u Bosni i Hercegovini, riješe miroljubivim sredstvima i dogovorom, predstavnici hrvatske i srpske nacionalne zajednice utvrdili su da u odnosu na radnu mapu o razgraničenju postoje nesuglasnosti u sljedećim slučajevima: U gradu Mostaru srpska strana smatra da granicu predstavlja rijeka Neretva, a hrvatska strana smatra da je cijeli grad Mostar u hrvatskoj nacionalnoj jedinici.
2. Južno od Mostara hrvatska strana smatra da u hrvatsku nacionalnu jedinicu spada područje određeno 1939. godine, tj. granica Hrvatske Banovine. Srpska strana smatra da je granica između hrvatske i srpske jedinice granica rijeke Neretve.
3. Obje strane su suglasne da se u razgraničenju dvije konstitutivne jedinice na području Kupresa, kao i u Bosanskoj Posavini (Derventa, Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Odžak, Orašje, Modriča i Brčko) vodi računa o kompaktnosti prostora i komunikacijama.

4. Obje strane su odlučne ustrajati na principima usvojenim na konferenciji Europske zajednice o Bosni i Hercegovini, te temeljem toga suglasne su da u određivanju spornih i drugih područja štiju dogovorene kriterije za definiranje nacionalnih teritorija uz arbitražu Europske zajednice.
5. Ovim dogovorom prestaju razlozi za prekid Konferencije Europske zajednice o Bosni i Hercegovini, te obje strane traže hitan nastavak konferencije.
Inzistira se da se arbitražno razgraničenje izvrši u dogovorenom roku do 15. svibnja 1992. godine.
6. Slijedom naprijed dogovorenog, prestaju razlozi za oružane sukobe između Hrvata i Srba na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine.

Objavljuje se sveopće i trajno primirje pod kontrolom Europske zajednice, koje stupa na snagu danom 06. svibnja 1992. u 24.00 sata.

Predstavnik Srpske državne zajednice

Radovan Karadžić

Predstavnik hrvatske nacionalne zajednice

Mate Boban „⁶⁴

O tijeku razgovora u Grazu nisu se vodile nikakve zabilješke, niti je na kraju napravljen bilo kakav protokol. Također smo se dogovorili da se ne izdaje nikakvo priopćenje za javnost.

Unatoč tome, nakon dva-tri dana, u domaćoj i inozemnoj javnosti pojavilo se priopćenje do kojega sam došao u navedenoj knjizi Zdravka Tomca. Uslijedila je oštra reakcija u svijetu, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Taj su, naime, sastanak politički protivnici i neistomišljenici prikazali kao tajni sastanak hrvatske i srpske delegacije o podjeli Bosne i Hercegovine.

Može li se iz samoga priopćenja što ga je srpska strana zlonamjerno objavila iščitati bilo kakva podjela Bosne i Hercegovine? „

***

---

⁶⁴ Isto, str. 36-37.

Dokument, izvod iz knjige Franje Borasa, legalno izabranog člana Predsjedništva BiH iz korpusa hrvatskog naroda, o još jednom krimenu hrvatske politike: razgovorima Boban-Karadžić u Grazu.

Kod tih se sastanaka sa suprotnom stranom primjenjivala metoda dokazivanja KRIVNJE VJEŠTICA.

Ako osoba optužena da je u njoj vrag, sotona, đavo, ne priznaje, onda joj se dio tijela gurne u vrelo ulje, npr. ruka.

Ako osoba čvrsta u svojoj vjeri otrpi bol, šuti mukom, onda je KRIVA jer se ta bol bez pomoći đavola izdržati ne može – zaključuju suci, prosuditelji.

Ako osoba krikne bolom i slabošću čovjeka, onda je KRIVA jer se đavo oglasio krikom boli, jer da đavo nije obuzeo osobu ona bi izdržala kušnju – zaključuju suci, presuditelji.

Isto tako je bilo i kod tih sastanaka: ako ne odeš na razgovor – e, onda nisi za mirno rješenje, ne radiš na miru, želiš samo ratnu opciju i slična sranja; a ako odeš na razgovor – još je gore: razgovaraš s neprijateljem, sigurno nešto mućkaš, trguješ, mutiš, sve je to ista ujdurma, ista sorta i slična sranja, zaključuju presuditelji.

Na sastanak u Graz moralo se otići!

Na sastanku u Grazu ništa nije dogovoreno i nije potpisan nikakav dogovor i ni u čemu se strane nisu složile.

Zadovoljena je želja i naputak i zahtjev moćnog igrača lorda Carringtona, pa je u točki 5. Priopćenja sa sastanka konstatirano: „*Ovim dogovorom prestaju razlozi za prekid konferencije Europske zajednice o BiH, te obje strane traže hitan nastavak konferencije*“.

A onda je nastala orkestrirana vika i galama i laži i lupetanja i izmišljotine.

A rat se među stranama „*koje su se dogovorile*“ nastavio u Stocu, u Mostaru, u Livnu, u Jajcu, u Bosanskoj Posavini, u Bugojnu, u Rami, ... a sve to možete provjeriti u sljedećim dokumentima i kartama i mnogim drugim dokumentima na WEB-u, a sve na istu temu – UTVRDITI ČINJENIČNU ISTINU.

2. RAZARANJE MOSTARA

(TKO JEST, I KOLIKO, I KADA RAZORIO MOSTAR)

U kasnu jesen 1992. godine tiskana je knjiga grupe autora:

„*MOSTAR '92 Urbicid*“, Izdavač: URBING - javno poduzeće za obnovu i izgradnju Mostara, II. izdanje, Mostar, 1999.; u nakladi od 3.000 primjeraka.

Autora knjige ima mnogo i možete ih pročitati na stranicama koje sam preslikao iz knjige.

Podjednak je broj autora Hrvata i Muslimana – Bošnjaka.

Poslije izlaska knjige, autori su upriličili dvije izložbe fotografija i podataka o urbicidu Mostara, jednu u Splitu, jednu u Parizu.

Ali, sve to, sve te činjenice, sve te fotografije, nisu bile dovoljne, a nisu ni danas dovoljne, da se za razaranje Mostara ne optuži HVO i Hrvati.

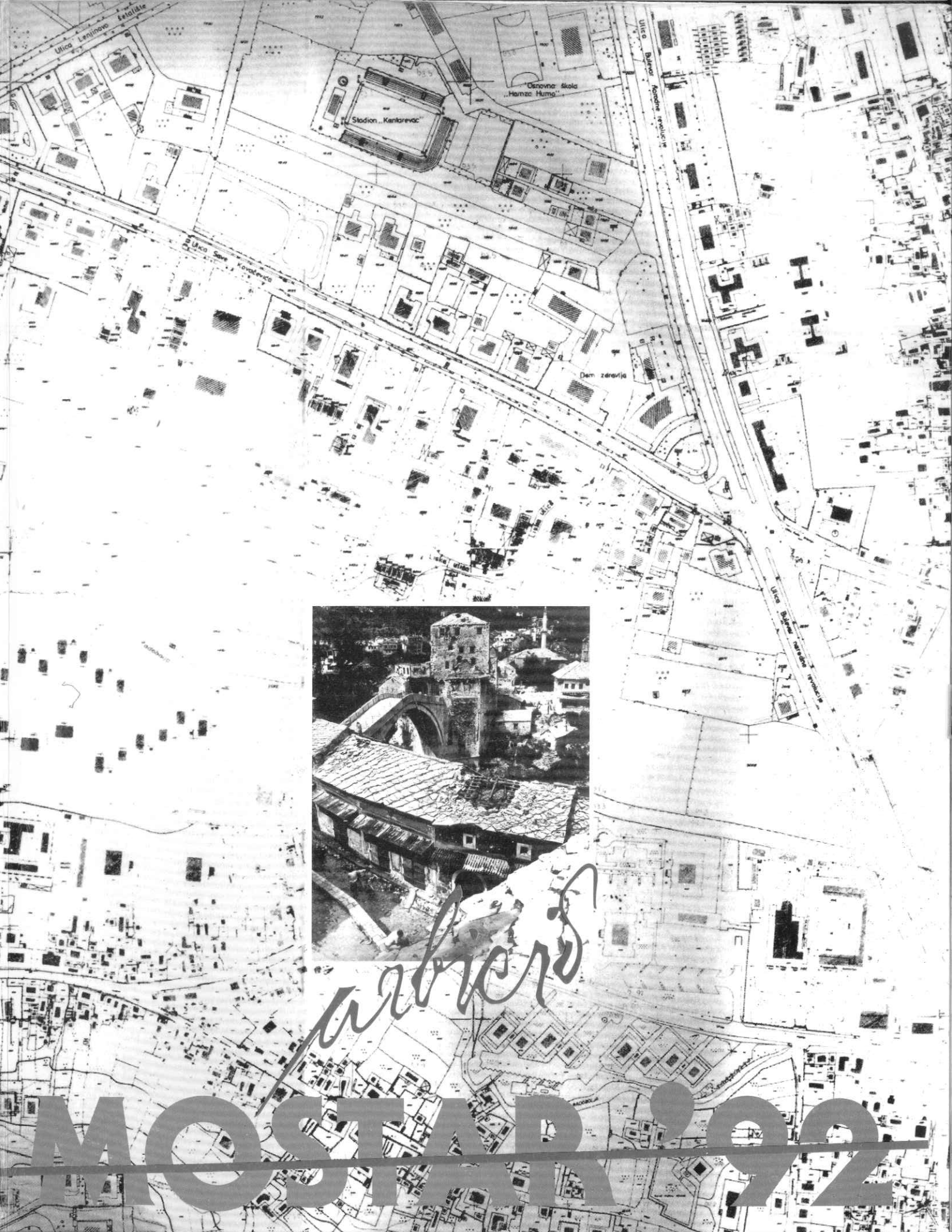
A 1992. godine MOSTAR JE RAZORILA JNA I GENERAL PERIŠIĆ.

Poslije napada A BiH na HVO i mnogi muslimanski političari, novinari iz „bijeloga svijeta“ i razni drugi promatrači, koji su naknadno došli u Mostar i duže ili kraće vrijeme boravili, jednostavno su zaključili: Postoji sukob između A BiH i HVO i sve što je razoreno, posljedica je tog sukoba.

Jednostavno i neistinito.

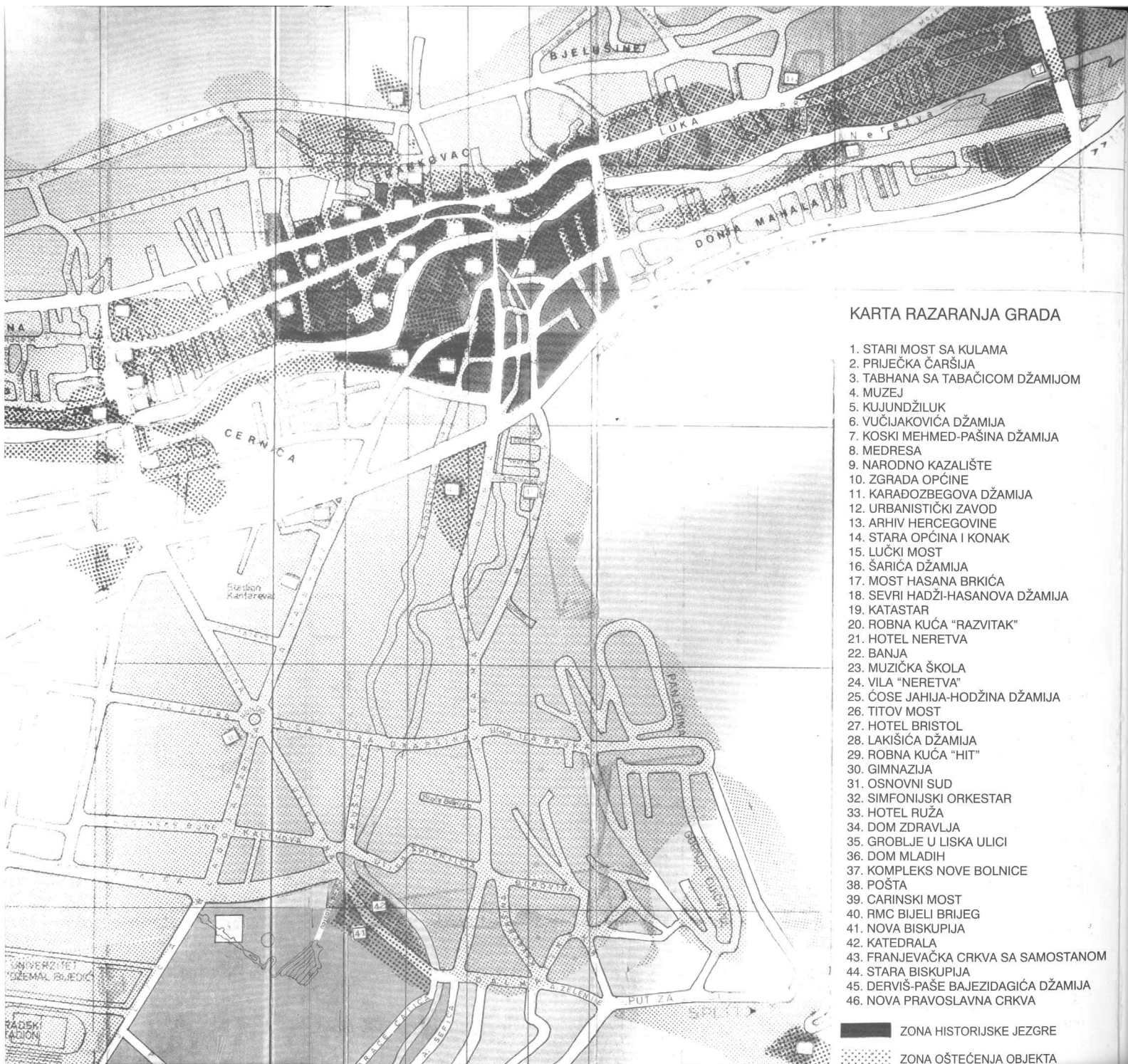
Zbog toga vam, čitatelju, dajem na uvid najvažnije dokumente iz knjige „*MOSTAR '92 Urbicid*“, kako biste imali uvid u činjenice.

Cijelu knjigu možete vidjeti na mom web-u, s napomenom da je knjiga pisana trojezično, dakle, imate i engleski i njemački prijevod.

Warriors

MOSTAR '92

NAPOMENA ZA DRUGO IZDANJE URBICIDA

Prvo izdanje URBICIDA rađeno je dok su još gorjele kuće, dok se dim sa zgarišta dimio, a neizvjesnost nad nama bila snažno prisutna - gotovo se može kazati u svemu. URBICID je bio krik otpora, glas protiv uništavanja i razaranja ljudskih života i ljudskih dobara. Kao krik, nije ostao neprepoznat, nije ostao bez odgovora! Oni koji su do tada zatvarali oči pred događajima na ovim prostorima, morali su prepoznati prijetnje i strahote proizašle iz njih: URBICID je knjigom, fotografijom i riječju posvjedočio ono zastrašujuće i uništavajuće, otkrio je sve strahote genocida činjene u ime jedne ideologije smrti, ideologije osvajanja tuđega, ideologije laži i uništavanja ljudskih prava.

URBICID - nakon sedam godina od njegova prvog pojavljivanja, bez ustezanja i bez pretjerivanja, može se kazati da svjedoči još jedanput da su u pravu bili oni koji su se zatiranju oduprli. Branitelji su sržište otpora, a knjige su samo trajni svjedoci njihove hrabrosti i žrtvovanja.

Listajući stranice URBICIDA, danas dok se događa obnova i liječe polagano rane rata, ponovno se doživljava sva ona razarajuća sila koja, ipak, nije mogla uništiti ljudsko srce i ljudski duh. URBICID ostaje, i ovim izdanjem, svjedočanstvom stradanja i križnoga puta kroz koji je prošao Mostar, ali i druga mjesta u BiH i Hrvatskoj.

NOTA PER LA SECONDA EDIZIONE DI "URBICID"

La prima edizione di URBICID si faceva mentre le case ancora bruciavano, mentre dai luoghi dell'incendio ancora fumigiava, e l'incertezza era fortemente presente in tutti gli aspetti. URBICID era un grido della resistenza, una voce contro la distruzione, e la demolizione delle vite umane e dei beni. Questo grido era riconosciuto, non era rimasto senza la risposta. Colui che chiudeva gli occhi davanti agli avvenimenti che passavano nel nostro territorio, doveva riconoscere le minacce e gli orrori da essi risultati. URBICID, con il libro, la foto e la parola ha attestato le cose terribili e distruttive, ha scoperto tutti gli orrori del genocidio fatto in nome dell'ideologia della morte, ideologia della conquista della proprietà altrui, ideologia delle menzogne e della distruzione dei diritti umani.

URBICID, sette anni dopo la prima edizione, attesta, si può dire, ancora una volta senza riserve e senza esagerazioni che aveva ragione colui che aveva fatto fronte alla distruzione. I difensori presentano il nerbo della resistenza, mentre il libro rimane un testimoniao durevole di loro coraggio e sacrificio.

Scorrendo URBICID, oggi quando avviene la ricostruzione e quando si curano le ferite passa di nuovo tutta quella forza distruttiva che tuttavia non poteva distruggere il cuore e l'anima. URBICID rimane, anche con questa edizione, una testimonianza di calvario e di via crucis che passava Mostar e gli altri luoghi nella Bosnia ed Erzegovina e la Croazia.

BEMERKUNG ZUR ZWEITEN AUSGABE VON URBIZID

Die Erstausgabe von URBIZID wurde gemacht, während die Häuser noch in Flammen standen, während die Brandstätten noch rauchten, und eine schwere Ungewißheit uns bedrückte - eine Ungewißheit fast über alles, man könnte sagen. Das URBIZID war ein Aufschrei des Widerstandes, eine Stimme gegen Vernichtung und Zerstörung von menschlichen Leben und menschlichen Gütern. Als ein Schrei ist es nicht unerkannt, nicht ohne Antwort geblieben! Diejenigen, die bis zu jener Zeit ihre Augen vor den hiesigen Ereignissen zu schließen gepflegt hatten, mußten die daraus hervorgegangenen Drohungen und Greuel erkennen: das URBIZID hat mit Buch, Photographie und Wort das Grauerregende und Zerstörende bezeugt, und alle Greuel des Genozids bloßgelegt, die im Namen einer Ideologie des Todes, einer Ideologie der Eroberung, einer Ideologie der Lüge and Vernichtung von Menschenrechten gemacht wurden.

Von dem URBIZID - sieben Jahre nach seinem ersten Erscheinen - kann ohne Bedenken und Übertreibung behauptet werden, daß es noch einmal davon zeugt, daß diejenigen, die der Vertilgung Widerstand leisteten, Recht hatten. Die Verteidiger sind das Mark des Widerstandes, und Bücher sind nur dauerhafte Zeugen ihrer Tapferkeit und Sichaufopfens.

Indem man in dem URBIZID blättert, heute wenn der Wiederaufbau vor sich geht und die Kriegswunden langsam heilen, man erlebt von neuem all jene zerstörende Macht, die jedoch das menschliche Herz und den menschlichen Geist nicht vernichten konnte. Das URBIZID bleibt, auch mit dieser Ausgabe, ein Zeugnis von den Leiden und dem Kreuzweg, welchen Mostar und auch andere Orte in B&H und Kroatien, gegangen sind.

NOTE TO THE SECOND EDITION OF THE URBICIDE

The first edition of the URBICIDE was done while the houses were still burning, while the sites of fire were still smoking, and uncertainty was weighing heavy on us uncertainty about, one could say, almost everything. The URBICIDE was a cry of resistance, a voice against destruction and devastation of human life and property. As a cry it did not remain unnoticed, it did not remain without a response. Those who until then had kept their eyes closed to the events here had to recognise the threats and horrors resulting from them. The URBICIDE attested - through book, photography and word - to the horrifying and the destructing, it brought to light all the horrors of the genocide committed on behalf of an ideology of death, an ideology of conquering what belongs to others, an ideology of lies and violation of human rights.

The URBICIDE - seven years after its first appearance - may be said, without reluctance and exaggeration, to prove once again that those who offered resistance to the extermination were right in doing so. Defenders are the core of resistance, and books are only lasting witnesses of their bravery and self-sacrifice.

Turning over the leaves of the URBICIDE today, while the reconstruction is in progress and the war wounds are slowly healing, one experiences once again all that destructing force which could not destroy the human heart and the human spirit after all. The URBICIDE remains, with this edition, too, a testimony of suffering and the way of the cross that Mostar, and other places in B&H and Croatia, went through.

Krešimir Šego

MOSTAR '92
URBICID - II. izdanje

Izdavač: URBING, javno poduzeće za obnovu i izgradnju Mostara; Za izdavača: Radoslav Udovičić, dipl. ing. građ

MOSTAR '92 URBICID

ORGANIZATOR IZLOŽBE
ORGANIZER OF THE EXHIBITION
ORGANISATOR DER AUSSTELLUNG
ORGANIZATORE DI MOSTRA

HRVATSKO VIJEĆE OBRANE OPĆINE MOSTAR
JAVNO PODUZEĆE ZA OBNOVU I IZGRADNJU
MOSTARA
IPD OPĆINSKOG STOŽERA MOSTAR

CROATIAN DEFENSE COUNCIL - MOSTAR
PUBLIC ENTERPRISE FOR RECONSTRUCTION AND
BUILDING OF MOSTAR
IPD - MUNICIPAL HEADQUARTERS MOSTAR

KROATISCHER VERTEIDIGUNGSRAT - MOSTAR
ÖFFENTLICHES UNTERNEHMEN FÜR
ERNEUERUNG UND AUSBAU VON MOSTAR
IPD - GEMEINDESTAB MOSTAR

CONSIGLIO CROATO DI DIFESA - MOSTAR
AZIENDA PER RINNOVAMENTO E RICOSTRUZIONE
DI MOSTAR
IPD - STATO MAGGIORE DELLA CITTA DI MOSTAR

ORGANIZACIJSKI ODBOR
ORGANIZING COMMITTEE
ORGANISATIONSAUSSCHAU
COMITATO DI ORGANIZZAZIONE

Krešimir Šego
Marin Topić
Srećko Vučina
Borislav Puljić
Zijad Demirović
Ivanka Ribarević-Nikolić
Tihomir Rozić
Hamza Filipović
Vernes Hasanagić
Hilmija Skorupan
Dalibor Tatarević

KONCEPCIJA IZLOŽBE
EXHIBITION CONCEPT
AUSSTELLUNGSKONZEPTION
CONCEZIONE DI MOSTRA

DRUŠTVO ARHITEKATA MOSTAR
ASSOCIATION OF ARCHITECTS MOSTAR
GESELLSCHAFT DER ARCHITEKTEN MOSTAR
ASSOCIAZIONE DI ARCHITETTI DI MOSTAR

VODITELJI PROJEKTA
PROJECT DIRECTORS
PROJEKTLEITER
DIRETTORI DEL PROGETTO

Ivanka Ribarević-Nikolić
Željko Jurić

AUTORI FOTOGRAFIJA
AUTHORS OF PHOTOGRAPHS
FOTOS
AUTORI DI FOTOGRAFIE

Vladimir Kolopić
Ćiro Raić
Vladimir Raić
Sanja M. Vuković
Grupa autora (Nedžad Ćupina , Suad Dugalić ,
Dejan Ilić , Ervin Škobić)

AUTORI SLAJDOVA
AUTHORS OF SLIDES
DIAS
AUTORI DI SLIDES

Darko Minarik
Ćiro Raić
Zlatko Tulić

VIDEO

Emir Koso
Aner Kotlo

MOSTAR '92 URBICID

AUTORI IZLOŽBE
AUTHORS OF THE EXHIBITION
AUSSTELLUNGSAUTOREN
AUTORI DI MOSTRA

GRUPA AUTORA ZA CENTRALNE GRADSKE
SADRŽAJE
A GROUP OF AUTHORS FOR THE MAIN CITY MAT-
TERS
AUTORENGRUPPE FÜR ZENTRALE STÄDTISCHE
GEHALTE
GRUPPO DI AUTORI PER IMPIANTI CENTRALI DELLA
CITTA

Dalibor Tatarević
Marinka Bojanić
Zoran Bošnjak
Hamza Filipović
Edita Hasanagić
Senadin Jahić
Hilmija Skorupan

GRUPA AUTORA ZA STANOVANJE
A GROUP OF AUTHORS FOR HOUSING
AUTORENGRUPPE FÜR WOHNEN
GRUPPO DI AUTORI PER ALLOGGIO

INDIVIDUALNO STANOVANJE
INDIVIDUAL HOUSING
INDIVIDUELLES WOHNEN
ALLOGGIO INDIVIDUALE

Meliha Terzić
Almas Bavčić
Jasmina Čehajić

KOLEKTIVNO STANOVANJE
COLLECTIVE HOUSING
KOLLEKTIVES WOHNEN
ALLOGGIO COLLETTIVO

Nerica Eminović
Zoran Bošnjak
Hido Hasanbegović
Maida Ljubović

GRUPA AUTORA ZA GOSPODARSTVO
A GROUP OF AUTHORS FOR ECONOMY
AUTORENGRUPPE FÜR WIRTSCHAFT
GRUPPO DI AUTORI PER L'ECONOMIA

Nedžad Čupina
Suad Dugalić
Dejan Ilić
Ervin Škobić

GRUPA AUTORA ZA GRADITELJSKO NASLIJEĐE
A GROUP OF AUTHORS FOR ARCHITECTURAL
HERITAGE
AUTORENGRUPPE FÜR BAUERBSCHAFT
GRUPPO DI AUTORI PER L'EREDITA
DELL'ARCHITETTURA

Tihomir Rozić
Spomenka Čadra
Tatjana Mićević
Darko Minarik
Ivanka Ribarević-Nikolić

IZRADA KARTE GRADA
CITY MAP BY
AUSARBEITUNG DES STADTPLANS
ELABORAZIONE DI CARTA CITTADINA

Željko Jurić
Darko Minarik

SURADNICI
ASSOCIATES
MITARBEITER
COLLABORATORI

Denis Loose
Nedžad Maksumić
Dajana Marović
Rijad Tikveša
Zlatko Tulić

MOSTAR '92 URBICID

SADRŽAJ CONTENTS INHALT INDICE

Krešimir Šego - MOSTAR '92 - URBICID 7, 24, 42, 58

Vrijeme građenja i vrijeme rušenja grada 9
The time of building and the time of tearing down the town 25
Zeit des Ausbaus und der Zerstörung der Stadt 43
Il tempo di costruzione e il tempo di distruzione della città 59

Borislav Puljić

Urbana slika grada **10**
Urban image of the city **26**
Urbanes Bild der Stadt **44**
L'immagine urbana della città **60**

Mostovi **11**
The Bridges **27**
Die Brücken **45**
Ponti **61**

Marinka Bojanić
Zoran Bošnjak
Edita Hasanagić
Hamza Filipović
Hilmija Skorupan

Javni sadržaji **11**
Public facilities **28**
Öffentliche Gehalte **46**
Oggetti pubblici **61**

Stanovanje 13
Housing 29
Das Wohnen 47
Abitare 63

Almas Bavčić
Jasmina Čehajić
Meliha Terzić

Individualno stanovanje **13**
Individual housing **29**
Individuelles Wohnen **47**
Abitare individuale **63**

MOSTAR '92 URBICID

Nedžad Ćupina
Suad Dugalić
Dejan Ilić

Gospodarstvo **14**
Economy **30**
Wirtschaft **48**
Economia **64**

Zoran Bošnjak

Infrastrukturni sustavi **15**
Infrastructural systems **31**
Infrastrukturelle Systeme **49**
Sistema infrastrutturali **65**

Hortikultura **15**
Horticulture **32**
Gartenbau **49**
Orticultura **65**

Graditeljsko naslijeđe 16
Architectural heritage 32
Bauerbschaft 50
L'eredit≥ architettonica 66

Ivanka Ribarević-Nikolić

Kroz povijest do Mostara **16**
Through history up to Mostar **32**
Durch die Geschichte bis Mostar **50**
Attraverso la storia fino a Mostar **66**

Spomenka Čadra

Kronološki razvoj grada osmanskog perioda **17**
The chronological development of the town during the Turkish period **34**
Chronologische Entwicklung der Stadt zur osmanischer Zeit **52**
Tabella cronologica di sviluppo della città nel periodo turco **67**

Tatjana Mićević

Islamska sakralna arhitektura **19**
The islam sacral architecture **36**
Islamische Sakralarchitektur **53**
Architettura islamica sacrale **68**

Ivanka Ribarević-Nikolić

Kršćanska sakralna arhitektura i graditeljsko naslijeđe austro-ugarskog perioda **21**
The christian sacral architecture and the architectural heritage of the austro-hungarian period **38**
Christliche Sakralarchitektur und Bauerbschaft der Österreichisch-ungarischen Zeit **55**
Architettura cattolica sacrale e monumenti del periodo austro-ungarico **71**

MOSTAR '92 URBICID

Ideja o prezentaciji urbanog genocida nad Mostarom rođena je u jeku najvećih razaranja našeg lijepog grada. Arhitekti, projektanti i graditelji iz prkosa i iz ljubavi prema svom gradu, ostvaruju ovu ideju kroz projekt "MOSTAR '92 - URBICID". Emotivno blokirani, ali prkosni i iskonskom ljubavlju vezani za svoj grad, mnogi naši poštovani sugrađani su nam nesebično ponudili fotografsku i drugu grad, na čemu im izražavamo poštovanje i zahvalnost. Također, zahvaljujemo svim kolegama čiji rad nije očitovan u ovom katalogu, a nezamjenjiv je doprinos realizaciji ove izložbe. Na žalost, u svom radu nismo mogli računati na pomoć naših prijatelja arhitekata gosp. Franju Aničića i gosp. Mehmeda Čumuriju. Ljubav prema gradu vječno im je prekinula zločinačka horda. Pet stoljeća graditeljske i urbane kulture za nas je obveza i čast da naš Mostar, našu ljubav i naš dom izgradimo tako da budu još svjetliji i ljepši.

S poštovanjem, svom voljenom M O S T A R U
DAM
Društvo arhitekata Mostara

The idea of presenting the urban genocide against Mostar was born at the height of the most brutal destruction of our beautiful town. Out of defiance, out of love for their town the architects, designers and constructors realize this idea through the project called "MOSTAR '92. - URBICIDE". Emotionally blocked, but defiant and tied with primeval love to their town, many of our esteemed fellow townsmen have unselfishly offered us photographic and other material, for which we express them our respect and gratitude. We also thank all our colleagues, whose work is not recorded in this catalogue, but which makes an irreplaceable contribution to the realization of this exhibition. Unfortunately, in our work we could not count on the help of our fellow architect Mr. Franjo Aničić and Mehmed Čumurija. The criminal horde has forever cut short their love for the town. Five centuries of architectural and urban culture is both an obligation and honour for us to rebuild Mostar, our love and our home, that it may be even more radiant and more beautiful.

To our beloved Mostar with compliments,
DAM
Association of the Architects of Mostar

Die Idee von der Darstellung des urbanen Genozids (des Urbizids) in Mostar wurde im Laufe der größten Zerstörungen unserer schönen Stadt geboren. Architekten, Projektoren und Baumeister verwirklichen diese Idee aus Trotz, aus Liebe zu ihrer Stadt durch das Projekt "MOSTAR 92 - URBICID". Emotional gehemmt aber trotzig und durch angeborene Liebe mit ihrer Stadt verbunden, boten uns viele geehrte Mitbürger uneigennützig ihren photographischen und anderen Stoff an, worüber wir uns ihnen dankbar erweisen. Wir danken auch allen Kollegen, deren Arbeit in diesem Katalog nicht sichtbar ist, deren Arbeit aber einen unersetzlichen Beitrag zur Realisierung dieser Ausstellung leistete. Leider konnten wir auf Hilfe von unseren Freunden, den Architekten Herrn Franjo Aničić und Herrn Mehmed Čumurija nicht rechnen. Ihre Liebe zur Stadt ist durch eine verbrecherische Horde unterbrochen. Die fünf Jahrhunderte alte bauliche und urbane Kultur stellt für uns eine Pflicht und Ehre dar, so daß wir unser Mostar, unsere Liebe und unser Heim so auszubauen haben, daß sie noch heller und schöner werden.

Mit Hochachtung, für unser schönes Mostar,
DAM
Gesellschaft der Architekten aus Mostar

L'idea di presentare alcuni dettagli sul genocidio di Mostar è nata durante le più brutali distruzioni di nostra città. Ecco che gli architetti e costruttori per il dispetto e l'amore della loro città stanno realizzando questa idea attraverso il progetto "MOSTAR 92- URBICID". Sentendosi emotivamente bloccati ma dispettosi e cellegati alla loro città con un'amore primitiva tanti di nostri onorevoli concittadini ci hanno generosamente offerto le loro fotografie e gli materiali per che esprimiamo loro il nostro rispetto e gratitud. Ringraziamo lo stesso tutti colleghi il lavoro di cui non è presente nel questo catalogo ma è un contributo insostituibile alla realizzazione di questa mostra. Purtroppo durante il nostro lavoro eravamo privati dell'aiuto dei nostri amici ed architetti signori Franjo Aničić e Mehmed Čumurija. L'orda criminale ha tagliato loro per sempre l'amore per la loro città. Cinque secoli di cultura urbana e dell'architettura per noi vuol dire l'onore e l'impegno che Mostar, il nostro amore e la nostra casa siano ancor più luminosi e belli.

Alla noster Mostar, con il grande rispetto,
DAM
Associazione di architetti di Mostar

MOSTAR '92 URBICID

Grad star pet stoljeća, s prepoznatljivim slojevima koje su namrli i izgradili graditelji istoka i zapada, imao je biti vraćen u svoje temelje - u ništa, a njegovi stanovnici ubijeni ili prognani. Oni koji su mjesecima zauzimali brda oko grada, s najrazornijim sredstvima, a posebice obilovali s pokretačem tih razornih sredstava - mržnjom, ulazili su u njedra grada pripravljeni da ga sruše, smrve i na mjesto njegovih temelja ugrade nekoje druge građevine. Nije se, imajući na umu sve što je agresor učinio u drugim gradovima, barbarima čuditi, koliko je neshvatljivo sudjelovanje u razaranju od onih koji su živjeli u Mostaru. Oni koji su Mostar promatrali kroz nišan haubica, minobacača, višecijevnih bacača, raketa i inoga oružja, vjerovati je, nisu svjesni što znači baština i suvremenost grada, kao što im nije stalo do mnogobrojnih ljudskih života, nestalih u razaranju. Ognjište, upisano u svaki dom, bez obzira na kojem katu bio - naravno, govorim o simbolu ognjišta i doma - uništeno u agresiji, rana je koja teško zarasta. U tom ranjavanju sudjelovali su, kao snajperisti, nišandžije ili navoditelji projektila, i oni koji su svoj životni san ugradili upravo, i jedino, u Mostaru. Koji znaju da se svjedočanstva minulih vremena nalaze u muzejima, pismohranama i knjižnicama ovog grada: u školama, fakultetima i kazalištima: u tvornicama i skladno izmiješanim stilovima građevina, javnih i stambenih. Njima su mostovi, građeni otkako čovjek postoji, u Mostaru s posebnom ljubavlju, prepreka ostvarenju ciljeva - razdvajanju obala, života, presijecanju tkiva koje se nikako i ničim ne može rasjeci, pa ni ideologijom mržnje, a pogotovu ne osvajačkom mašinerijom. Stražarnice nad Starim mostom, znamenom uljudbe građenja, također nisu bile dovoljnom opomenom agresoru. Kule, izgrađene na mjestu prethodna dva mosta, motreći na obale, ranjene su neuljudbom razaranja.

Graditeljski rukopis Mostara izražava susret civilizacija, u koji su se ulijevali putovi zapada i istoka, juga i sjevera: u njemu su se susreli islam i kršćanstvo, bez nametanja postižući sklad. U taj je sklad ispaljeno na tisuće granata različitih oružja, a u njegovo ljudsko biće zasijecao je nož, s jednim ciljem da se zatre hrvatsko i muslimansko biće. Kako drugačije shvatiti granate i metke ispaljivane na gasitelje požara u crkvi svetog Petra i Pavla, ili minobacačke granate ispaljivane na gasitelje požara u Biskupskom ordinarijatu, s kojim je u pepelu nestalo pedeset tisuća knjiga? Kako drugačije shvatiti metke ispaljene u antički kip, iz blizine? Srušene minarete? Ovdje se negdje krije i (mogući) odgovor na pitanje: Kako mogu svojim proglašavati ono što do temelja ruše ili: Zašto ruše ono što proglašavaju svojim? Ruše zato što to nikada i nije bilo njihovo, pa na temelju ma kojih dokumenata posizali za njim.

Grad od sto trideset tisuća stanovnika, s prepoznatljivom arhitekturom, s povijesnim spomenicima, školama, fakultetima, kazalištima, bolnicama, tržnicama, tiskarama, knjižnicama, crkvama, džamijama, hotelima, željezničkim i cestovnim vezama, u ratu od travnja do lipnja razoren je do neprepoznatljivosti i onima koji su to vrijeme proveli u podrumima. Urbicid - značenje kojega se može svesti na potpuno uništenje Mostara, ostavio je pustinju od materijala iz kojih je bio građen, stakla, cigla, kamena, crijepa, greda. U takvoj pustinji vozači se ne pridržavaju pravila prometa, kola hitne pomoći također, ne čuje se školsko zvono niti voze gradski i međugradski autobusi, na posao, u posjet. U blizini Mostara otkrivaju se skupne grobnice, a u njima su ljudi, gotovo cijele obitelji, koji su gradili grad. Poslije toga propuh u razorenim kućama je jači, tama u zamračenom gradu gušća. Zajedno s gradom stradala su i groblja, sada smještena u parkovima i vrtovima. Srećom ostali su planovi grada i ostali su branitelji. Potonji su jamstvo da se oni koji su ga rušili nikada neće vratiti. A vratit će se djeca - budući graditelji, i Mostar će opet biti grad u kojem se susreću kulture, sklad kojih je i u temeljima ostao vidljiv.

Krešimir Šego

MOSTAR '92 URBICID

VRIJEME GRAĐENJA I VRIJEME RUŠENJA GRADA

*Sve ima svoje doba, i svaki posao
pod nebom svoje vrijeme.*

Vrijeme rađanja i

vrijeme umiranja;

vrijeme sađenja i

vrijeme čupanja posađenog.

Vrijeme ubijanja i

vrijeme liječenja;

vrijeme rušenja i

vrijeme građenja.

Vrijeme plača i

vrijeme smijeha;

vrijeme tugovanja i

vrijeme plesanja.

Vrijeme bacanja kamenja i

vrijeme sabiranja kamenja;

vrijeme grljenja i

vrijeme kad se ostavlja grljenje.

Vrijeme traženja i

vrijeme gubljenja;

vrijeme čuvanja i

vrijeme odbacivanja.

Vrijeme deranja i

vrijeme šijanja;

vrijeme šutnje i

vrijeme govorenja.

Vrijeme ljubljenja i

vrijeme mržnje;

vrijeme rata i

vrijeme mira.

Mudrosne knjige, PROPOVJEDNIK (3, 1-8)
Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1976.

MOSTAR '92 URBICID

URBANA SLIKA GRADA

Borislav Puljić

Prije formiranja urbane aglomeracije na prostoru današnjeg grada Mostara postojala su naselja i život u kontinuitetu od prethistorije. Na ušću Radobolje u Neretvu u 16. stoljeću nastaje grad sa svim karakteristikama osmansko-turskog naselja.

Urbanu strukturu grada čine sadržaji čija je glavna karakteristika podjela između funkcija poslovanja i stanovanja. U mahali stambenoj četvrti - stanuje se, a u čaršiji - poslovnom centru trguje se.

Osnovno obilježje svake mahale je grupacija stambenih objekata, urađenih po svim principima tradicionalne islamske kuće, prilagođene klimatskim i geografskim uvjetima Mostara. Građenu tradicionalnim materijalima, kuću karakterizira zatvorenost prema ulici, avlijskim zidovima, otvorenost prema unutarnjem dvorištu, što je odraz civilizacijske pripadnosti i svjetonazora tog vremena. Mahalu stambenim kvartom čine uvijek prisutni ostali objekti: džamija, česma, harem i mekteb, dajući joj karakteristike gradskog mikro rejona.

Čaršija - poslovni centar - grada sastavljena je od niza zanatskih radnji i trgovina sasvim otvorenih prema ulici, te od javnih objekata: džamija, han, hamam, pekara itd.

Urbana forma grada razvijala se po principu nepravilne mreže ulica sa glavnom, nešto širom prometnicom, paralelnoj rijeci Neretvi, i nizom krivudavih uskih sokaka okomitih na nju. Sokaci se obično zatvaraju kućom orijentiranom prema rijeci. Povećanjem broja stanovnika kao i obiteljskim diobama, popunjava se sokak novim objektima koji se prema ulici zatvaraju zidom i tako formiraju karakterističnu sliku istočnjačke ulice. Niski objekti utopljeni u zelenilo, sa posebnim odnosom prema kultu vode, i vertikale munara džamija su glavne karakteristike grada tog vremena.

Dolaskom austrougarske uprave u ove krajeve zatečeni zanatski način privređivanja i feudalne društvene odnose zamjenjuje industrijsko doba i kapitalizam. Grad ponovo doživljava svoj procvat i graditeljsku aktivnost do tada nezabilježenu.

Novi način državnog upravljanja, novi materijali, konstrukcije, nove katnosti i gabariti; najamna kuća, vila u duhu eklektizma; industrija, željeznica, putevi, javna rasvjeta, vodovod, mostovi, škole - sve su to novosti koje karakteriziraju Mostar na razmeđu 19. i 20. stoljeća.

Pojavljaju se nove urbane forme i novi sadržaji karakteristični za grad srednje Europe na kraju 19. stoljeća. Funkcije poslovanja i stanovanja spajaju se u jednom objektu, gdje se u prizemlju posluje, a na katu stanuje.

Gradeći novu urbanu matricu, Austrougarska Monarhija ostavlja najjače pečate postojanja na ovom tlu. Na lijevoj obali Neretve ortogonalnu uličnu mrežu na najuspješniji način uklapa postojeću napravljenu strukturu.

Kroz niz godina ispravkama Glavne i Srednje ulice, te definiranjem postojećih sokaka i probijanjem novih, manje važnih ulica, mahala se transformira u gradski stambeni blok. Na desnoj obali rijeke se na već izgrađenim površinama slobodno razvija blokovski sistem gradnje, sa ortogonalno postavljenom uličnom mrežom. Rez u gradskoj strukturi je pored rijeke bila i željeznička pruga sa kolodvorom koja je prolazila periferijom. Daljim razvojem grada dolazi do njegova prelaska preko pruge i izgradnje elitnog naselja sa vilama uklopljenim u radialni sistem ulica koje se spajaju na pseudobaroknom kružnom trgu - Rondo.

U vremenu između dva svjetska rata Mostar ne doživljava značajni ekonomski niti prostorni razvoj već čak i stagnira.

Jedine urbanističke intervencije očitovane su otvaranjem vizure prema Pravoslavnoj crkvi te uređenjem (definitivnim zaokruženjem) Trga Musala izgradnjom objekta Islamske vjerske zajednice, kao i doprinos izgradnji trga pred Lakišića džamijom. U poslijeratnom periodu dolazi do nagle industrijalizacije i velikih migracija stanovnika u grad. U urbanističkom smislu ove pojave prati formiranje industrijskog pojasa na jugu i sjeveru grada kao i brža stambena izgradnja. Na samom početku ova izgradnja izvodi se interpolacijom u gradsko tkivo gdje se postižu izvanredna ostvarenja moderne arhitekture, kao i kroz izgradnju radničkih naselja. Na jednoj strani prate se suvremena svjetska dostignuća tog doba kao što je u centru grada "Sokolov" kompleks graditelja Romea Tiberia, uređen po najboljim predlošcima Corbusierove gradnje i urbanističkih načela, a na drugoj se strani nova gradnja skladno uklapa u zatečeni urbani ambijent kreativno poštujući postojeće arhitektonske vrijednosti (zgrada u Karadžbegovoj ulici).

Sljedeći val izgradnje na novim prostorima stvara novu urbanu matricu po principima Atenske povelje (Zgoni, Avenija) na elementima "Vrtnog grada", što tim naseljima daje osobit kvalitet. Novi ekonomski prosperitet Mostara-njegovom urbanizmu nije donio napredak. Kao da su gradograditelji izgubili kompas gradeći betonske spavaonice nekreativne interpolacije i urbanističke apsurdne. Umjesto urbanista, grad gradi građevinska operativa svojom logikom po kojoj nestaju zelene površine, nastaju saobraćajna uska grla, gradska infrastruktura ne prati enormno povećanje stambenog fonda, poslovni prostori jedu pločnike. Na jednoj strani se grade spavaonice bez pratećih sadržaja, a na drugoj se interpolacijama u gradskom centru osigurava visoki individualni standard na uštrb kolektivnog. Pad urbanog standarda odraz je društveno-političkog sustava na izdisaju.

Ovim prostorima nametnut je rat. Izvršen je urbicid nad Mostarom. Grad, odraz vremena, plod stoljetnog taloženja svih naših civilizacijskih dostignuća, prostora i ljudi koji ga čine, rušen je. Rušili su ga čak i neki od njegovih žitelja.

U kratkom vremenu granatiranjem sa brda nestaju cijela naselja, ulice, gore domovi, ljudi bježe pred smrću. Ruše se svi mostovi izuzev Starog mosta. Od četrnaest džamija samo su dvije neoštećene. Gore crkve u Potocima i Franjevačka u Mostaru, gori Biskupski dvor, gori Samostan časnih sestara, mostarska Katedrala se granatira. Dom kulture, muzej, arhiv i knjižnica su oštećeni. Uništen je cijeli niz mostarskih hotela, škola, studentskih domova i fakulteta. Gori gradska ljepotica hotel "Neretva". Gore "gradske kuće": banja, sud, općina, katastar.

Upravne zgrade mnogih poduzeća više ne postoje, stotinu zapaljenih i uništenih poslovnih prostora zjape.

Uništeni su ili znatno oštećeni pošta, sve glavne trafo-stanice, izvorište Studenac, mnogi primarni i sekundarni dijelovi gradske infrastrukturne mreže. Ljudi su sišli u podrume. U nekad raspevanom gradu zamro je život. Rušeći pojedinačne zgrade, uništavale su se ulice, trgovci, kvartovi, nestajala urbana forma u kojoj su se gasili sadržaji i tokovi poslovanja i života. Jedino je ostala nedirnuta urbana matrica na kojoj treba nastaviti graditi novi grad i živjeti novi život, baštineći novi civilizacijski sloj ovog grada, poštujući sve zatečene vrijednosti, ali i afirmirajući najveća dostignuća ovog vremena.

Zbog toga je na gradograditeljima izuzetna odgovornost, ali i čast da budu stvaratelji i baštinici.

MOSTAR '92 URBICID

MOSTOVI

Borislav Puljić

Na ovim prostorima oduvijek je rijeka. Bio je most na lance, na mostu njegovi čuvari - mostari, uz most naselje na obali Neretve, pa Mostar čaršija i Mostar grad. Grad razvaline kanjona i rijeka nisu podijelili i zaustavili u širenju i razvoju, jer je imao svoje mostove.

Rijeka je izvor života, ali i bedem prema napadačima. Rijeka s mostom prestaje biti "gradski zid". Most postaje i reper, i žarište i put svakog grada. Rijeka i mostovi su činili ovaj grad čitljivim. Oni su u našoj mentalnoj slici predstavljali identitet urbane strukture. Sve epohe i mnoge generacije su gradile mostove i utiskivale najjače pečate svoga postojanja na ovim prostorima. Ako ih i nisu gradili, vlastodršci su otimali jedan drugom imena: "Franz Jozef Brucke - Most kralja Petra - Titov most"...

Most je u korijenu riječi imena ovog grada. Zbog toga riječi most, mostovi, mostari, Mostar za nas ima poseban značaj.

U ovom ratu kojim su htjeli uništiti sva naša materijalna i duhovna dostignuća, sustavno su uništavali grad kao najveći civilizacijski proizvod, a posebno njegova posvećena mjesta.

U Mostaru su i mostovi "posvećena" mjesta. Zbog toga su Srbi i tzv. JNA od deset mostova na Neretvi srušili devet. Poražavajuća je dinamika rušenja: Lučki most je srušen 24. svibnja 1992. godine, u 5,15 sati, u noći između 29. i 30. svibnja Titov most, u jednom danu 11. lipnja srušena su tri mosta: Carinski u 10,50 sati Željeznički u Raštanima u 12,30 sati, a u 14,10 sati Most Hasana Brkića, slijedeći dan 12. lipnja 1992. godine srušen je i Avijatičarski most u industrijskom pojasu grada. Stari most, jedini preživjeli mostarski most, spomenik svjetske kulturne baštine na kojem se vijorila zastava UNESCO-a, svjesno je granatiran u višemjesečnim razaranjima grada. (kat. 1, 2, 65, 66).

Na mjestu današnjeg Starog mosta postoji kontinuitet prelaza rijeke još od predturskog doba, kada je zabilježeno postojanje lančanog mosta, dvije kule na Neretvi i uz njih naselje.

Lančani most je prije 1481. godine zamijenjen novim, drvenim, a 1566. godine ovaj novim, kamenim mostom raspona 29 m i strijele luka 12m, koji ne znamo koje godine dobi ime Stari. Graditelj mimar Hajrudin, učenik velikog osmansko-turskog graditelja Kodža mimar Sinana je izveo jedinstveno ostvarenje kako u konstruktivnom, tako i u oblikovnom smislu koje rame uz rame stoji najvećim svjetskim graditeljskim ostvarenjima 16. stoljeća. Oštećena je kamena ograda Starog mosta (kat. 66), izgorio

JAVNI SADRŽAJI

Marinka Bojanić, Zoran Bošnjak, Hamza Filipović, Edita Hasanagić, Hilmija Skorupan

U pet stoljeća svoga postojanja, iz historijskog jezgra na ušću Radobolje u Neretvu, Mostar je narastao do veličine od 129.000 stanovnika i svojom graditeljskom masom ispunio kotlinu. Postao je gospodarsko, kulturno, administrativno, prometno, medicinsko i obrazovno središte čitavog hercegovačkog regiona, te peti grad po razvijenosti u Republici Bosni i Hercegovini.

Urbana matrica Mostara širila se iz prvotnog centra, turske čaršije, na obje obale Neretve. U austrougarskom periodu formira se novo središte na desnoj obali. Nakon drugog svjetskog rata već postojeći objekti iz austrougarskog perioda dobivaju nove funkcije javnih sadržaja, primjerene zahtjevima vremena. Poslijeratna izgradnja objekata vezanih za centralne gradske sadržaje uglavnom se ograničava na interpoliranje unutar postojećeg tkiva

Čardak nad kapijom mosta te kule uz most, Tara zapaljena (kat. 3), a Helebija djelimično oštećena (kat. 4). Konstruktivna stabilnost mosta je dovedena u pitanje zbog čestih eksplozija u njegovoj blizini.

Prvi srušeni most u gradu, Lučki, ili kako se izvorno zvao Most Mujage Komadine, izgrađen je 1913. godine po projektu inženjera Simića. (kat. 67, 68). Ovo je bio prvi armiranobetonski most u Bosni i Hercegovini sa stilskim detaljima zakasnjele secesije u arhitektonskoj obradi. Njegovim rušiteljima to ništa nije značilo. Krajem svibnja i u prvoj polovini lipnja 1992. godine ruše i ostale mostarske mostove.

Slijedeći je Titov most na Musali (kat. 71, 72). Na mjestu Musala 1873. godine turska vlast je počela graditi, a austrougarska nastavila i 1882. godine završila most cara Franje Josipa, čelični most dužine 94 m, na 6 stupova (najveći raspon 35 m). Most je više puta popravljan i rekonstruiran da bi 1936. godine bio zamijenjen armirano-betonskim mostom kralja Petra ili mostom maršala Tita, kako se zvao poslije 1945. godine. Iako na izdisaju, 1917. godine Austrougarska nam je ostavila još jedan most Carinski, koji su gradili ruski zarobljenici. Jedni su odlazeći gradili, a drugi 75 godina poslije, odlazeći rušili. (kat. 69, 70).

Prva Jugoslavija 30-tih godina ovog stoljeća gradi most u Vojnom (Potoci) također po austrougarskom projektu (kat. 76). I ovaj most je srušen.

Srušeni su i mostovi građeni u periodu poslije II svjetskog rata: Avijatičarski, prvi most od prenapregnutog betona na prostoru bivše Jugoslavije, most Hasana Brkića, most u Bijeloj i dva željeznička mosta u Raštanima i Baćevićima (kat. 73, 74, 75, 77, 78).

Rušenjem mostarskih mostova prekinute su sve infrastrukturne veze sa gradom na lijevoj obali. Nestankom vode, struje, telefona, prekinut je kontakt, zaustavljen život. Pokušali su ubiti dio grada.

U ovom ratu viđena epizoda iz povijesti naših mostova potvrđuje riječi profesora humanista Džemala Čelića. "Proučavajući stare mostove doživjet ćemo i shvatiti čitavu historiju naše zemlje, a njih osjetiti kao putokazem pozitivnih kretanja kulture i civilizacije u bilo kom rasponu prohujalih vremena. Zato i njihova rušenja u toku posljednjeg rata ne možemo prihvatiti kao rezultat strateške nužnosti, već kao nasilje nad identitetom naših naroda, a bitku za spasavanje onog što se još spasiti može kao neophodnost u afirmaciji vlastitog bića na kulturnoj pozornici ovog dijela svijeta".

već definiranih središnjih gradskih pravaca.

Analiza dosadašnje strukture grada pokazuje razjedinjenost i disperzivni karakter vitalnih gradskih točaka i izvjesnu koncentraciju sadržaja koji bi trebali biti ravnomjernije raspoređeni. To su: opskrba, usluge, zdravstvo, administracija. Longitudinalni pravac: Kujundžiluk, Ulica M. Tita i B. Fejića, sa transversalom Ulica Mostarskog bataljona i B. Brkića karakterizira stupanj izrazite zasićenosti sadržajima i prometom koji je ovaj dio grada proizveo u gradsko središte, odnosno središnji gradski pojas. To je prostor u kome se susreću i odslkavaju sve vrijednosti arhitektonske tradicije ovog podneblja i mentaliteta stanovnika ovog grada. Međutim, socijalnu i humanu ulogu ovog prostora, uz izgrađene objekte koji su poremetili neke ambijentalne vrijednosti, stalno

MOSTAR '92 URBICID

ugrožava nedovoljno praćenje porasta stupnja motorizacije odgovarajućim prostornim rješenjima prometa u kretanju i mirovanju, kao i javnog gradskog prometa.

Lokalni centri naselja su nerazvijeni i hijerarhijski nedefinirani. Kao najrazvijenije rajonsko središte ističe se stambeno naselje Zgoni sa nizom objekata, trgovinskih, uslužnih, prosvjetnih, kulturnih i rekreativnih sadržaja. No i pored toga ovo središte nema definiranu fizionomiju i karakter prostora u kojem bi došlo do kristalizacije prostornih i funkcionalnih odnosa. U naseljima: Centar II, Zalik, Balinovac, Donja mahala, Luka, Bijeli Brijeg II, Rodoč, Cim, Ilići i Raštani, pored škola i predškolskih ustanova, postoji i dio sadržaja trgovinskog i ugostiteljskog karaktera što pretpostavlja tek početak nastajanja lokalnih centara koje treba dalje razvijati.

Postojeći fond zgrada i poslovnog prostora za rad državnih organa i organizacija ne odgovara potrebama suvremene administracije i znatno utječe na ekonomičnost i efikasnost njihovog funkcioniranja, zbog čega su vršene česte adaptacije i preseljenja iz tih objekata. Za razliku od toga, jedino je bankarski sustav smješten u odgovarajuće, namjenski izgrađene objekte.

Odgovarajuća opskrbljenost telekomunikacijskom i mrežom radio i TV predajnika zadovoljavala je komunikacijske i informativne potrebe grada i regije. Središte telekomunikacijskog sustava je smješten u objektu Glavne pošte, namjenski izgrađenom zate potrebe, dok je Informativni centar smješten u stambeno-poslovnom objektu "Mostarka", najvišoj zgradi grada.

U Mostaru su koncentrirani kapaciteti zdravstvene zaštite stanovništva općine Mostar i regiona Hercegovine. Zgrade u kojima je smješten regionalni medicinski centar uglavnom nisu građevinski povezane, niti zadovoljavaju potrebe svoje primarne djelatnosti, zbog usložnjavanja funkcija unutar prostora izgrađenog prije drugog svjetskog rata. Pored dva doma zdravlja, u gradu djeluje i više rajonskih ambulanti, zdravstvenih stanica u gospodarskim organizacijama, Higijenski zavod i šest ljekarna. Bolnički kapaciteti su smješteni u dvanaest objekata na četiri lokaliteta unutar grada. Daljnji razvoj zdravstva planiran je u novom kompleksu RMC-a na Bijelom brijegu, gdje su već oformljene pojedine specijalističke službe.

Uz preventivne djelatnosti koje se odvijaju kroz provođenje socijalne službe u cjelini i predstavljaju osnovni vid socijalne zaštite, u gradu djeluju i tri ustanove: Centar za socijalni rad, Dječji dom i medicinsko-socijalna ustanova za odrasla lica.

Sa deset dječjih vrtića, dvanaest osnovnih škola, deset škola srednjeg obrazovanja i Sveučilištem sa pet fakulteta, grad je ujedno i obrazovno središte regije. U okviru Sveučilišta, u sprezi sa gospodarskim organizacijama, formirano je nekoliko znanstveno-istraživačkih središta: Institut za strojarstvo, Institut za građevinarstvo, Institut za razvoj gospodarstva, Institut HE na Neretvi, Duhanski institut i IRC Hepok.

Mostar ima stoljetnu kulturnu tradiciju. Začetke kulturnih institucija nalazimo u djelovanju nacionalnih kulturnih društava Preporoda, Prosvjete i Napretka. Tradiciju nastavljaju novoosnovana i u novije vrijeme obnovljena spomenuta društva. Kazališna djelatnost realizirana je radom Narodnog pozorišta, Pozorišta lutaka i nekoliko amaterskih teatarskih skupina. Nositelji glazbenog života u gradu su Muzička škola I. i II. stupnja i Simfonijski orkestar, nažalost, bez koncertne dvorane.

Jedini namjenski izložbeni prostor posjeduje Umjetnička galerija /ekspozitura Umjetničke galerije BiH/ i nekolicina prostorno neprimjerenih privatnih galerija. U oblasti muzejske, arhivske i djelatnosti zaštite spomenika kulture djeluju Muzej Hercegovine,

Arhiv Hercegovine i Služba zaštite spomenika. Knjižničarska djelatnost očitovana je kroz rad Narodne knjižnice i Sveučilišne knjižnice koje je ujedno i depozitna biblioteka UNESCO-a, te knjižnica, uglavnom zatvorenog tipa, Franjevačkog provincijalata i Biskupskog ordinarijata.

Mostar, središte regije, ujedno je i trgovačko središte sa dvije robne kuće i nizom trgovina u društvenom i privatnom vlasništvu. Robna kuća Razvitak, izgrađena 1970. godine, prva je robna kuća u regiji, a četiri godine kasnije gradi se robna kuća HIT. Privatnom inicijativom znatno se osuvremenjava i obogaćuje ponuda u užem gradskom središtu, što uvjetuje adaptaciju i otvaranje novih poslovnih prostora široke ponude. Planskom izgradnjom novih gradskih četvrti, u kojima su poslovni prostori sastavni dio stambenih objekata, otvara se mogućnost za bogatiju i specijaliziranu ponudu i izvan užeg gradskog središta.

U posljednjem desetljeću, razvojem vjerskog turizma u Međugorju, povećava se značaj grada kao turističkog središta. Još u periodu austrougarske uprave izgrađeni su za to doba luksuzni hoteli - Neretva, Bristol i Mostar. Njihovom kasnijom adaptacijom i izgradnjom novih, od kojih su najznačajniji Ruža iz 1978. i Dom penzionera iz 1989. godine, nastavljena je tradicija i obogaćena hotelijerska ponuda u gradu.

U periodu od travnja do lipnja 1992. godine izvršen je urbicid nad Mostarom. Uništene su sve njegove vitalne funkcije. Srušeni su svi mostovi, izuzev Starog mosta (kat. 65 - 78). Razorene su sve crkve (kat. 29 - 33, 38 - 40, 42, 43) i gotovo sve džamije (kat. 16-28). Objekti uprave, administracije i sudstva su razoreni i oštećeni, osobito na lijevoj obali Neretve (kat. 50 - 52, 57 - 60, 107).

Banke i pošte, katalizatori ekonomskog života u gradu, oštećene su (kat. 53, 84, 86, 103).

Prostor Informativnog centra na vrhu "Mostarke" oštećen je, i na taj način onesposobljen za rad.

Čak su i objekti medicinske i socijalne skrbi, kao i gotovo sve ljekarne, razarane ili oštećene (kat. 94 - 96, 100, 118). Od jedanaest osnovnih škola samo tri su ostale neoštećene, a gađani su i objekti predškolskog uzrasta. Srednje škole, sveučilišni kompleks, objekti Studentskog i Đačkog doma pretrpjeli su veća oštećenja (kat. 49, 55, 61, 97 - 99).

Suvremeni instituti za obrazovanje kadrova i razvoj proizvodnje razoreni su i opljačkani.

Zgrade Narodnog i Lutkarskog pozorišta su oštećene.

Zgrada Muzičke škole je pretrpjela teška oštećenja, a zgrada Simfonijskog orkestra je spaljena (kat. 49, 63, 64, 99).

Objekti Muzeja Hercegovine i Arhiva Hercegovine su jače oštećene, dok je zgrada JP "Prostor" (Zavod za urbanizam i zaštitu spomenika) potpuno izgorjela (kat. 57, 58, 62, 105, 107). Zgrada Doma mladih u kojoj je smješteno više institucija Narodna knjižnica, Umjetnička galerija, Dječja ambasada u permanentnom razaranju doživjela je jača oštećenja (kat. 106). Objekt u kojem je bila smještena Sveučilišna knjižnica, također, je oštećen, a zgrada Biskupskog ordinarijata sa cjelokupnom knjižnicom potpuno je izgorjela (kat. 35 - 37).

Objekti robne kuće su izgorjele (kat. 85 - 87).

Zbog oštećenja tijekom razaranja grada većina objekata uslužnih djelatnosti je onesposobljena za rad (kat. 54, 88 - 93, 114, 117, 120, 122-124, 131, 140).

Potpuno su razoreni i izgorjeli hoteli Neretva, Bristol i Ruža, dok su hoteli Mostar i Dom penzionera pretrpjeli lakša oštećenja (kat. 45 - 47, 79 - 83). Za dva mjeseca grad postaje urbana ruševina. Stravičan zločin prema čovjeku i gradu, povijesti i tradiciji. Mostar to ni po čemu nije zaslužio.

STANOVANJE

Individualno stanovanje

Almas Bavčić, Jasmina Čehajić, Meliha Terzić

Počeci urbane kulture Mostara, zajedno sa kulturom individualnog stanovanja vežu se za dolazak osmanskih Turaka, odnosno susret tada već zrele arhitekture islama sa mediteranskim utjecajem. Taj susret dao je karakteristične arhitektonske oblike i konstrukcije u svim oblastima graditeljstva, pa jasno i u konceptu individualnog stanovanja.

Kroz razvoj mahale kao urbano-stambene jezgre i središta obiteljskog života orijentalne kasabe možemo pratiti i razvoj stambene arhitekture. Jedna mahala, po pravilu, ima četrdesetak kuća i džamiju kao središte sakralnog, ali i svjetovnog okupljanja. Mostarske mahale se formiraju uz rijeku Neretvu, što njihovom urbanom oblikovanju daje osebnost. Mahale nose imena svojih džamija - zadužbina.

Već početkom 16. stoljeća, formiraju se Carina i Brankovac, Karadžobegova mahala nastaje polovinom 16. stoljeća, a Šarića mahala (Luka) početkom 17. stoljeća.

Paralelno sa desne strane Neretve formiraju se mahale Cernica, te Donja mahala. Mostar u to vrijeme ima 35 mahala (oko 1660 god.), a gravitiraju mu već formirana naselja Cim, Ilići, Rodoč, Zalik, Zahum i dr. koji daljnjim razvojem postaju sastavni dio urbanog tkiva Mostara. Upravo nabrojani dijelovi grada su izuzetno značajni za razvoj i kontinuitet individualnog stanovanja na ovim prostorima.

Osmansko-turska stambena kuća Mostara prilagođava se mediteranskoj klimi grada, ali zadržava svoje prostorne i oblikovne osobitosti. Konceptom dominira unutarnje dvorište sa uvijek prisutnom vodom i zelenilom, što čini da su eksterijerni i interijerni elementi kuće neraskidivo povezani u jedinstvenu cjelinu. Kuća se sastoji od prizemlja, na kome nema otvora prema ulici, i kata. Oblikovne karakteristike daju strukturu zida od kamena lomljenika i niska krovništa pod kamenom pločom. Tlocrt je razigran, često različit u prizemlju i na katu. Prvotno, kuća je locirana daleko od ulice (sokaka) i okrenuta unutarnjem dvorištu i bašti. Kasnijim razvojem kuća se sve više primicala ulici, da bi se u 19. stoljeću nadnijela nad nju svojim doksatima.

Kraj 19. i početak 20. stoljeća donose velike promjene u razvoju grada, pa samim tim i u oblasti individualnog stanovanja. Naime, aneksijom Bosne i Hercegovine od strane Austrougarske Monarhije u ovim krajevima dolazi do značajnog prodora europskih utjecaja u svim oblastima života, pa, jasno, i u graditeljstvu koje orijentalnu fizionomiju grada mijenja noseći nove oblike europske arhitekture i urbanizma.

Kolektivno stanovanje

Zoran Bošnjak, Nerica Eminović, Maida Ljubović

Austrougarska vlast donosi nove materijale, nove konstrukcije, drukčiji način sagledavanja kulture stanovanja, sasvim različit od zatečenog. Koncentracija stanovanja uvjetovala je maksimalno iskorištenje zemljišta, a ovo gradnju višekatnica i pojavu najamne kuće sa većim brojem stanova koji su bili opremljeni svim elementima ondašnjeg tehničkog standarda. Kuće su građene od kvalitetnog materijala, sa ostavama za svaki stan u podrumu ili dvorištu, a svaka je obvezatno imala kućepazitelja (hausmajstora).

Individualna stambena izgradnja tog perioda u razvoju Mostara predstavljena je kroz gradnju prizemnih ili češće jednokatnih vila i nizova individualnih kuća, smještenih u perivojskom okruženju. Za razliku od turske kuće, ovi objekti se široko otvaraju prema ulici, obično uređenim prilazima i vrtovima. Krovovi dobivaju smjelija rješenja, a u panorami grada pojavljuje se crvena boja krovnog pokrivača - crijeva.

Tlocrtna rješenja otkrivaju nam holski ili koridorski sistem gradnje, koji se očituje i na fasadama ritmom i veličinom otvora.

Poslije II svjetskog rata, izgradnju individualnih stambenih kuća unutar urbanog tkiva grada karakteriziraju manje-više uspješne interpolacije, dogradnje i adaptacije objekata u prvi mah isključivo koncipirane pod uplivom suvremenih europskih kretanja, uz korištenje novih materijala za gradnju. To dovodi do djelimičnog razaranja postojeće ravnoteže unutar starih stambenih četvrti Mostara i privremenog prekida kontinuiteta arhitektonskog djelovanja na ovim prostorima.

Suvremene tendencije razvoja grada pratila je ubrzana urbanizacija i nagli porast broja stanovnika.

Značajniji razvoj individualne stambene kuće očitiji je u prigradskim naseljima koja su vremenom izgubila ruralni izgled stapajući se sa urbanim tkivom. Cim, Ilići, Jasenica, Bijelo Polje su naselja koja su nastala spontano u obilju zelenila i razinom kulture stanovanja neraskidivo su vezana za grad.

U ovom ratu uništavano je sve, pa i ono što ničim i nikad nije služilo u ratne svrhe. Kompletna naselja stare urbane strukture grada, mahale Carina (kat. 132, 133), Luka (kat. 125 - 127, 130), Donja mahala (kat. 128), Karadžobegova mahala (današnja Fejićeva ulica) (kat. 135-138) sa lijeve obale Neretve, te naselja Podhum, Zahum, Balinovac (kat. 139), Cernica (kat. 134), teško i brutalno su razorena. Također, novije urbane strukture individualnog stanovanja, naselja Cim (kat. 140), Ilići, Jasenica (kat. 142), Zalik, Bijelo Polje, Buna, Hodbina su pretrpjele isto tako velika razaranja i oštećenja.

Prema okvirnim procjenama, od ukupno 17500 objekata individualnog stanovanja, uništeno je ili oštećeno oko 6500. Od ovog broja 4300 objekata ima manja oštećenja krovne konstrukcije, pokrova fasade i građevinske stolarije sa mogućnošću brže sanacije. Oko 2200 individualnih stambenih objekata je sa većim oštećenjima urušenog krovništa, nosivih elemenata konstrukcije, potpuno uništene opreme, posve izgorjelo ili u cijelosti razoreno.

Nakon II svjetskog rata suvremena industrijalizacija i urbanizacija uvjetovala je promjene u fizionomiji gradskih četvrti koje dobivaju strukturu modernih gradskih aglomeracija. Sve veći priliv ruralnog stanovništva u Mostar, kome je trebalo osigurati primarnu ljudsku potrebu za stanovanjem, zahtijevao je iznalaženje novih prostora za razvoj grada. Počela je užurbana izgradnja neurbanizirane desne obale. Intenzivirana stambena izgradnja nije doprinijela razvoju autentičnog stila i urbanizma mikroregiona. U obzir se uopće nije uzimala tradicija i kulturno naslijeđe već je poanta

MOSTAR '92 URBICID

bačena na konstruktivistička dostignuća moderne arhitekture i relativno dobro shvaćen funkcionalistički aspekt stambene jedinice. Ovim načinom izgradnje što većeg broja stanova, sa često minijaturnim stambenim jedinicama, niskim standardom stanovanja i velikom katnošću, stvorilo se niz negativnih urbosocioloških činitelja i nastajanje socijalnih naselja. Ova naselja-spavaonice, s minimumom izvanstambenih funkcija, udaljena i odvojena od grada, a često i sa prekoračenim dopuštenim gustinama stanovanja i katnosti, uzrokovala su razbijanje urbane matrice grada i njegove prostorne dimenzije (Đikovina, Panjevina, Zalik, Bijeli Brijeg, Bakijina luka, Tekija, Kolonija...).

Svi ovi objekti su bili izloženi napadu i većina ih je potpuno ili djelomično uništena. Najviše su stradala naselja uz samu obalu

rijeke Neretve: Čekrk, Tekija (kat.119, 123), Šemovac (kat.116, 117), Rodoč, Centar I i II, Bakijina luka (kat. 115), Mahala (kat.121, 122), stambene zgrade oko mosta M. Tita (kat. 89, 90)... Zatim po stupnju oštećenja slijede stambene zgrade na Balinovcu, Panjevini, Đikovini, Aveniji (kat. 120) i Bijelom Brijegu.

Intenzitet oštećenja u kolektivnoj stambenoj izgradnji je raznolik. Na lijevoj obali napadač je, osvojivši privremeno teritorij, ne samo razarao, nego i spaljivao objekte čime je u najvećoj mjeri oslabljena ili potpuno uništena njihova konstruktivna stabilnost (kat. 108 - 111, 114, 118). Tamo gdje nisu uspjeli spaliti, objekte su uništavali granatama (kat. 119 - 121). Praktički se može reći da ne postoji niti jedan objekt kolektivnog stanovanja koji nije pretrpio oštećenje, bilo da se radi o oštećenju krova, fasade, pojedinačnog stana, ili vitalnih dijelova konstrukcije i instalacija.

GOSPODARSTVO

Nedžad Ćupina, Suad Dugalić, Dejan Ilić

Mostar, gospodarsko središte Hercegovine, grad znatnih industrijskih potencijala, sa svojom gospodarskom moći izdržavao je preko 129.000 ljudi, koliko broji mostarska općina. Kao prometno raskršće čitave regije, cestovna tranzitna luka, grad veže industrijske zone priobalja i unutrašnjosti.

Razvoj industrije u ovom području počinje u austrougarskom periodu. Građenjem pruge od Metkovića do Sarajeva, u periodu od 1885. do 1901. godine, stvaraju se neophodni uvjeti za gospodarski razvoj cijelog kraja, kao i njegovu industrijalizaciju. Austrougarska, kao upravitelj ovog područja, opravdala je rezultate svog vladanja konkretnim potezima, što ima za posljedicu smišljeni razvitak Bosne i Hercegovine po prvi put u historiji. Jedinu industrijski kapacitet Mostara tog doba je Tvornica duhana. Postupno se razvijaju drvna industrija i eksploatacija uglja, a posvećuje se veća pozornost uzgoju vinove loze. Izgradnjom električne centrale grad 1911. godine dobiva električnu javnu rasvjetu. Austrougarska uprava postavlja osnov za kasniji razvoj mostarske regije svim navedenim industrijskim postrojenjima.

Međuratni period (1918 - 1941) bio je razdoblje stagnacije gospodarskog rasta. Izuzetak je razvoj eksploatacije boksitne rude, što će biti okosnica gospodarskog rasta Hercegovine u budućnosti. Nakon 1945. godine cijela Hercegovina se našla u veoma teškoj situaciji. Ratna razaranja, te gubici u stanovništvu su bili izrazito veliki.

Značajna prirodna bogatstva ovog kraja tek planskim investiranjem bivaju iskorištena. Tako, tijekom 50-tih i 60-tih godina počinju nicati prvi veliki industrijski kompleksi u sjevernom i južnom pojasu grada koji će nositi razvoj cijele Hercegovine. Zrakoplovna industrija "Soko" uvodi izravno visoku tehnologiju svjetske razine i zapošljava veliki broj radnika. Rastu jedno za drugim nova postrojenja Tvornice duhana, Pamučne industrije. Grade se hidroelektrane na Neretvi. Ekspanziju doživljava i prehrambena industrija, u okviru Hepoka. 70-tih i 80-tih godina u Mostar ulazi i industrija elektronike u okviru Unisa, moćna industrija prerade aluminijske, te automobilska industrija u sklopu Hercegovinaauta. Industrijski pojasevi Mostara zbog toga brzo rastu, i urastaju u tkivo grada praveći cjelinu koja se proteže kilometrima dolinom Neretve.

U naletu divljačkog napada na Mostar industrijski pojas grada je bjesomučno rušen, paljen i nemilice pljačkan. Takav barbarski akt srpsko-crnogorske vojske značio je ubijanje srca života Hercegovine. U plamenu su nestale desetine proizvodnih dvorana,

laboratorija i znanstveno-obrazovnih institucija pri poduzećima, dok je veliki dio industrijske opreme odvezen u Srbiju i Crnu Goru.

U poduzeću "Aluminij" potpuno su uništeni dimnjak energane, vodotoranj, a u požaru je stradala kompletna zgrada laboratorija Elektrolize sa cjelokupnom opremom (kat. 151, 152). Opljačkan je ili uništen najveći dio imovine poduzeća, uključujući vozni park sa specijalnim vozilima, pogoni svih servisa, kompletna računarska oprema, najveći dio kancelarijskih prostora, te kompletna zaliha gotovih proizvoda.

Zrakoplovna industrija "Soko" je pretrpjela još veće izravne štete. Uništena je dvorana kompozitnih tehnologija, a pored domaćih, opljačkani su i alati inozemnih partnera: AIRBUS, DORNIER, BOEING, AEROSPATIALE, MC DONNELL DOUGLAS, MBB i ostalih. Iz dvorana strojarske obrade odneseno je stotinjak različitih strojeva. U liniji AIRBUS-a minirano je deset strojeva. Svi ostali pogoni su također pretrpjeli velika razaranja, kao i novoizgrađena upravna zgrada, koja je djelomično izgorjela (kat. 147 - 150). Kompletna računarska oprema je odvezena u Srbiju i Crnu Goru. Samo poduzeće "Aluminij" i Zrakoplovna industrija "Soko" zapošljavali su oko 8.000 radnika. Sekundarne štete, nemogućnost ispunjenja ugovora prema inozemnim partnerima, kao i zastoj u proizvodnji u periodu rata još uvijek nisu procijenjene.

Drvno-industrijski kompleks "Šipad", sastavljen od Pilane, Tvornice vrata, Tvornice šperploče, Šumarstva i Transporta gotovo u cijelosti je uništen (kat. 156 - 160). Bosanskohercegovački gigant UNIS iz Sarajeva je u Mostaru imao poduzeća: Telekom, UTP, DD Elektronika i ELPIM. Ratne štete su i ovdje ogromne. Dvije zgrade DD Elektronik-a sa opremom i dokumentacijom su potpuno uništene. Kod Poduzeća UTP je kompletno uništena proizvodnja i zalihe, a sačuvana je samo kotlovnica. Poduzeće ELPIM je djelomično oštećeno, dok je objekt Telekoma u cijelom kompleksu najmanje oštećen (kat. 143-146).

Tvornica duhana je opljačkana, a uništeni su skladišni prostori i krovnište proizvodne dvorane, dok je strojarski park djelomično oštećen (kat. 153).

Brutalnost i okrutnost ovog rata ogleda se i u bjesomučnim napadima na pekarsku industriju Mostara. Oštećeni su i silosi za žito, mlinovi, postrojenja za proizvodnju kruha i prateći objekti. Samo na zgradi mlina, pored ostalih oštećenja, razbijeno je oko 1.500 m² stakla. (kat. 154, 155).

I svi ostali gospodarski kolektivi u gradu pretrpjeli su znatne ratne štete. Hidroelektrane na Neretvi, Hekom, Energopetrol, Hepok,

MOSTAR '92 URBICID

Feroelektro, Apro, Velmos, Interšped, Autoprevoz, Aerodrom, Hercegovinaauto, Mehanizacija, Slavija promet, samo su dio ukupnog uništenog gospodarskog potencijala mostarske regije (kat. 161, 162, 163).

INFRASTRUKTURNI SUSTAVI

Zoran Bošnjak

Grad funkcionira kao jedinstven sustav preko svojih podsustava: infrastrukturnih, prometnih, društvenih i drugih koji predstavljaju armaturu prostora. Mreža ovih sustava pokrivala je postojeću gradsku strukturu na obalama Neretve i prelazila sa jedne na drugu obalu preko mostova. Njihovim rušenjem istočna strana grada je za dogledno vrijeme ostala bez vode, struje i telefona. Mostar se vodom opskrbljuje iz izvorišta Radobolja i Studenac. Ratnim razaranjem oštećeno je izvorište Studenac, cjevovod za grad u Raštanima, te crpna stanica na lijevoj obali. Djelomično je oštećena i gradska vodovodna mreža, a sa rušenjem mostova bez vode su ostala sva naselja na lijevoj obali.

Eksplzijama je oštećena i gradska kanalizacijska mreža dužine 60 km, te glavni fekalni i oborinski kolektori. Objekti i oprema pogona za proizvodnju električne energije su oštećeni kao i HE Mostar, mada još uvijek u funkciji proizvodnje struje (kat. 163).

Glavna razdjelna trafo-stanica 400 kV u Čulama je totalno uništena (kat. 164), kao i 110 kV trafo-stanice Rodoč, Opine i Raštani (kat. 165). 35 kV prsten sa sedam trafo-stanica ima pretežno manja oštećenja postrojenja i opreme, dok je većina gradskih (10/0,4 kV) trafo-stanica i opreme uništena. Velika oštećenja pretrpjela je zgrada "Elektro-Hercegovine" (kat. 102), te vozni park, radionički i servisni prostori tog poduzeća. Više od polovine mreže dalekovoda je uništeno, kao i najveći dio gradske mreže niskog napona. Svakodnevnim opravkama, često i pod neprijateljskom vatrom, gradu je koliko-toliko omogućena opskrba električnom energijom i u danima najjačeg razaranja.

Objekti i instalacije telekomunikacija teško će se sanirati. Među prvima je pogođena zgrada PTT komunikacija, te je bez telefona ostalo oko 35.000 pretplatnika (kat. 103). Oštećeni su i uređaji

HORTIKULTURA

Zoran Bošnjak

Mostar je upućen na zelenilo sa funkcionalnog i ekološkog aspekta. Pozitivan utjecaj zelenila na mezoklimu Mostara ogleda se u ublažavanju klimatskih ekstrema, pročišćavanju i povećavanju vlažnosti zraka i vlage u tlu, sprečavanju erozije i spiranja humusa sa okolnog krasi, a time i zagađenje recipijenata, stvaranju sjene i ugodne hladovine, te smanjenju odbijeska i disperzije svjetlosti od okolnog kamenjara.

Introdukcijom drveća i grmlja koju su započeli Turci a nastavila Austrougarska u većem obimu, zatim uvođenjem novih vrsta u periodu između dva rata i nakon 1945. godine, Mostar je dobio vrlo razvijenu tradiciju ozelenjavanja prostora grada.

Za vrijeme turske vlasti njegovani su privatni vrtovi i zelenilo uz sakralne objekte, a nije se poklanjala pažnja izgradnji javnih parkova. U vrtno-arhitektonskim rješenjima dolazi do izražaja orijentalni utjecaj da kuće pruže što ugodniji boravak svojim stanarima i sa okolinom čine cjelinu intime sakrivene visokim zidom. Avlija je pokrivena odrinom vinove loze koja pruža gustu hladovinu, a uz zidove je hortikulturni dio vrta sa cvjetnim kompozicijama, ružičnjacima i vočkama smokve, šipka i murve.

Po dolasku Austrougarske sa razvojem grada nestaju i brojni vrtovi i voćnjaci, ali zato se javljaju prvi planski uređeni parkovi oko javnih zgrada i industrijskih objekata. Započinju i radovi na izgradnji aleja koje postaju jedno od obilježja grada. Poznata aleja

Pored velikih industrijskih objekata značajne štete pretrpjeli su i objekti male privrede. Tako su stanovnici Mostara pored svojih srušenih i spaljenih domova onemogućeni i u elementarnoj ljudskoj potrebi za radom.

prenosnih sustava, a posebice radio-relejni, kao i kablovske instalacije međumjesnog i općinskog prometa. Mostar je ostao bez telekomunikacijske veze sa svijetom. Oštećeno je ili razoreno šest od osam gradskih PTT jedinica.

Semaforizacija svih gradskih raskrižja je najvećim dijelom uništena. Oštećen je cjelokupan cestovni mobilijar: lanterne, komandni uređaji, naponski kablovi, zrcala, prometni znakovi, putokazi, ulični satovi, kao i horizontalna prometna signalizacija, kolovozi, ivičnjaci i oprema cesta.

Najviše je raketiran jedini izlaz iz grada, cesta preko Goranaca, tijekom opsade i razaranja Mostara nazvana "put spasa" (kat. 166).

Sve četiri benzinske crpke su se nalazile na lijevoj obali, i sve četiri su vandalski razrušene, pa je grad ostao bez ikakve opskrbe naftom i naftnim derivatima (kat. 162).

Javni gradski i prigradski promet više ne funkcioniraju. Cjelokupni vozni park više ne postoji, a oštećene su i garaže, terminali i servisni pogoni. Osim razorenog autobusnog i željezničkog putničkog terminala i cjelokupne opreme, razrušena su i oba željeznička mosta, teretna stanica Bačevići i stajalište Raštani, mreže i postrojenja napajanja i pružna signalizacija (kat.br. 77, 78, 104).

Mostarsko uzletište je van uporabe. Osim totalno razorene poletno-sletne piste pokradena je ili uništena sva navigacijska oprema kao i sigurnosna signalizacija, te pogoni za opskrbu zrakoplova. Cjelokupna infrastruktura Mostara je ratnim razaranjem raskomadana na svoje dijelove, sustave i podsustave koji uz mostove predstavljaju prioritete u obnovi razrušenog grada i uspostavljanju normalnog života, posebice na lijevoj obali Neretve.

platana i trg Rondo nastali su po uzorima rješenja zvjezdastog tipa i povezuju gradsko zelenilo sa domaćim pejzažom bliže okolice, a djelo su inženjera Miloša Komadine.

Sustav gradskog zelenila još je nedovršen. Pored pošumljenog prstena oko grada, površine 360 ha, planiraju se i zeleni klinovi sa sjevera i juga koji ulaze u samo njegovo središte, a sa izletišta Buna i Bunica i budućim Sportsko-rekreacijskim centrom HE Mostar osigurat će se optimalnih 25 m² zelenih površina po stanovniku. U samom gradu postoji neuređena park-šuma Bijeli Brijeg, te više parkova.

Od ratnih razaranja niti zelenilo nije bilo pošteđeno. Pojasevi mlade šume na Humu, Galcu, Brkanovom brdu, Podveležju, izgorjeli su potpuno. Vječni drvoredi platana osakaćeni su i prorijedjeni. Godine mukotrpane sadnje, uzgoja, održavanja čak i liječenja ovih mostarskih gorostasa otišle su u nepovrat. Zelenilo gradskih parkova i skverova više ne prepoznajemo. Razgranati mostarski vrtovi ostali su bez svojih tradicionalnih ukrasa, a voćnjaci trešanja, kajsija, bresaka u predgrađima i susjedskim vrtovima umjesto krađom djece, brani su jedino projektilima velikog kalibra.

A, u malom Liska-parku, generacijama mjestu prvih ljubavnih sastanaka, u sjeni stoljetnih borova, niklo je gusto vojno groblje (kat. 167).

Kroničar ratnih razaranja.... Neoprostivo!

MOSTAR '92 URBICID

GRADITELJSKO NASLIJEĐE

KROZ POVIJEST DO MOSTARA

Ivanka Ribarević-Nikolić

Mostar je grad na objema obalama Neretve. Središte je Hercegovine, područja negdašnje rimske provincije Dalmacije i davne prostrane Ilirije.

Blizina značajnih razvijenih urbanih središta i Neretva kao prirodno uvjetovana transverzala priobalja i zaleđa ovog dijela Ilirika, pogodovala je ranom širenju i adaptaciji prvo grčke, a zatim i rimske kulture. Njenom dolinom stizale su civilizacije i njihovi utjecaji sa juga i sa sjevera, sukobljavajući se i oplodjujući kroz suprotnost i simbioze.

Dolina Neretve bila je kroz čitavu povijest trgovački put na kojemu je samo mijenjano mjesto do kojega su plovili brodovi i odakle je roba kopnenim prometnicama nastavljala svoj put ka unutrašnjosti. U prethistoriji i antici posljednja postaja za brodove bila je Narona, a kasnije u srednjem vijeku, više uzvodno bio je to Počitelj, a zatim Gabela, dok je to danas Metković.

Stanovnike buduće Dalmacije, rimske provincije, u vremenu njenih začetaka oko sredine 2. stoljeća p.n.e. predstavljao je autohtoni živalj tog područja - manje ili veće etničke skupine, narodi i plemena koje antički pisci uglavnom nazivaju jedinstvenim imenom Iliri, iako su nam poznati i pod posebnim imenima.

Najstariji tragovi života na području Mostara sežu u prethistoriju, a očitovani su ostacima gradina - ilirskih utvrđenih naselja i nalazima gomila - kamenih tumulusa. Tumuli su većinom kružne osnove, očuvani u obliku kalote. Izuzimajući tumule u fortifikacijskoj funkciji, kada se kao limitni objekti nalaze u okviru gradinskog obrambenog sustava, ili u funkciji kulturnog objekta, možemo ih općenito smatrati sepulkrnim spomenicima, dakle grobnim humkama sa jednim ili više ukopa.

Nalazi tumulusa i gradina mnogobrojni su. Uvjetovanog položaja na istaknutim mjestima koja pružaju određeni stupanj sigurnosti od iznenadnog napada, mogućnost sagledanja i kontrole bliže okolice, te uvjete za lako organiziranje obrane i danas ovi spomenici čine svojevrsne repere brdovitog okružja mostarske kotline.

Među takve utvrđene prethistorijske gradove spada i gradina na Orlovcu (Razlomište), gdje je naselje elipsastog oblika sa kamenom gomilom na vrhu opasano sa tri koncentrična bedema, a datirano je u brončano i željezno doba. Na Orlacu, u sjevernom dijelu grada uz prethistorijsko utvrđeno naselje nalazi se i kulturno mjesto - svetište oblikovano poput stepenaste piramide. Sa ovog kulturnog mjesta sagledava se, gotovo u cijelosti kotlina longitudinalnog pružanja uz Neretvu, od sjevera ka jugu, u čijem okrilju je nastao današnji Mostar. Značajan je nalaz prethistorijska gradina Zvonigrad (Polog) sa ostacima bastiona i zida fortifikacije datirane u period starijeg i mlađeg željeznog, helenističkog doba.

Veći broj tumulusa registriran je na području današnjih gradskih naselja Ilići i Cim. U sjevernoj gradskoj zoni u Bijelom Polju postojalo je važno ilirsko naselje, dok je u južnom predjelu u Malom polju gradina iznad vrela rijeke Bunice. U istom okružju locirana je prethistorijska gradina Kičin. Aglomeracija zauzima vrh oblog brda. Gotovo pravilan kružni suhozidni bedem brani središnji dio također kružno opasan, a vanjske padine dodatno su utvrđene polukružnim bedemima. U središnjem dijelu i na zapadnoj padini očuvani su ostaci manjih objekata vjerojatno stambene namjene. Brojni nalazi keramike ukazuju na period formiranja gradine u ranom brončanom dobu i na njeno dugo trajanje sve do rimskog doba.

Da bi epihorska naselja podignuta na dominantnim točkama i

utvrđena kao središta teritorijalnih zajednica bila zamijenjena naseljima rimskog tipa u podnožju, bilo je potrebno djelovati na svijest, način i organizaciju života, dakle na materijalnu i duhovnu kulturu domaćeg stanovništva.

Preduvjet urbanizacije bila je romanizacija ilirskog stanovništva, jer je grad mogao niknuti samo iz domaćeg etničkog supstrata. Ujedno, osnov za uspješno provođenje romanizacije bila je izgradnja cestovne mreže. Prvo su građene osnovne putne komunikacije između značajnih urbanih središta, a zatim analogno procesu formiranja novih naselja i jačanju gospodarstva i manji lokalni putevi.

Gdje god, čini se mogućim pretpostaviti istovjetnost pružanja prethistorijskih komunikacija i kasnije trase rimske cestovne mreže čije naslijeđe često ima kontinuitet u srednjem vijeku pa sve do naših dana.

Šire okružje današnjeg grada bilo je razgranatom mrežom rimskih cesta povezano sa najznačajnijim rimskim središtima Naronom (Vid kod Metkovića) i Salonom (Solin kod Splita). Također, klimatska i geomorfološka pogodnost uvjetovala je razvoj većeg broja naselja čiji ostaci su potvrđeni u Bačevićima, Jasenicima, Kosoru, Hodbini (Negočine), Gnojnicama, Mukošima, Cimu i na sjeveru u Bijelom Polju, gdje je u podnožju Gradine, na epihorskom supstratu izgrađeno značajno rimsko naselje.

U Kosoru, rijeka Buna bila je premošćena impozantnim mostom dugim 57m, a širokim nešto više od četiri, sa osam uporaca povezanih polukružnim svodovima. Ostaci ovog mosta, iako uglavnom pod vodom jasno se očitavaju.

Intenzivna i rana romanizacija, u ovim krajevima provedena je gotovo jedno stoljeće ranije nego u dubljem zaleđu. Tako već krajem Cezarove ili početkom Augustove vladavine, a najkasnije do 14. godine kada je Tiberije u okolici Ljubuškog (pagus Scunasticus) doveo svoje veterane, formiran je logor na Gračinama (Humac). Istodobno dodjeljuje se zemlja veteranima i osnivaju se veteranska naselja (missio agraria). Gradnja urbanih naselja jedan je od najizraženijih vidova romanizacije. Značajna naselja razvijena su u Gracu kod Posušja Vinjanima, Gorici i Sovićima kod Gruda, a poseban značaj svakako da ima čuveni arhitektonski kompleks Mogorjelo, te Stolac - antički Diluntum. U Tasovčićima, na lijevoj obali Neretve pronađen je počasni natpis posvećen Oktavijanu iz 36. godine p.n.e. i najstariji je pisani latinski spomenik u Bosni i Hercegovini.

Intenzitet trgovine na području Mostara i šire okolice potvrđuju brojni numizmatički nalazi. Najzastupljeniji su oni iz 2. i 3. stoljeća, a najstariji pronađeni novčići pripadaju 2. i 1. stoljeću p.n.e. Prisustvo rimske kulture unutar okvira današnjeg užeg gradskog područja, uz nalaze iz Cima potvrđuju i nalazi rimskih grobova na području Vukodola, datirani u 3. stoljeće.

Potvrđi visokog stupnja urbanizacije, očitovane uporabom novih građevinskih materijala i prihvaćanjem sasvim novih arhitektonskih oblika, odnosno svega što suštinski određuje rimsku antičku kulturu, posebno doprinosi umjetnički obrt. Izvanrednu vrijednost imaju skulptorski radovi u kamenu majstora Maksimina. Poznata su dva njegova signirana rada pronađena na prostoru današnjeg hercegovačko - hrvatskog graničnog područja. Nadgrobni spomenik, stela dvadesetdvogodišnje djevojke Lupe, danas je u mostarskom muzeju. Doima se vrsnoćom rada. Reljef je nastao u periodu između treće i pete decenije 2. stoljeća, kada je djelovala Maksiminova radionica. (Ovaj spomenik kulture, visoke umjetničke vrijednosti vandalski

MOSTAR '92 URBICID

je devastiran izravnim pogocima streljivom iz blizine. Najjača oštećenja su u predjelu lica i torza figure.)

Sva nova strujanja ne bivaju podjednako prihvaćena od domaćeg pučanstva, a religijski kultovi imaju najkonzervativniji karakter. Iliri gotovo sve do prevlasti kršćanstva čuvaju svoje kultove i štiju svoja domaća epihorska božanstva.

Uloga religije u društvu oduvijek je bila izvanredno značajna, bilo da je zajedničko kultno mjesto predstavljalo sponu etničke kohezije ili je bilo samo odraz pripadnosti zajedničkoj općini. Službeni rimski kult Kapitolijske trijade (Jupiter, Junona i Minerva) iza koga stoji carska obitelj, uz štovanje božanstava rimskog panteona biva sve snažnije potiskivan novim religijskim poimanjem. Kao što je ranije politeističko vjerovanje predstavljalo vanjsku manifestaciju državotvornosti, sada u duhu svog monoteističkog načela tu ulogu preuzima kršćanstvo. Tako osnovno ideološko i kulturno obilježje čitavom periodu kasne antike daje kršćanstvo, odnosno, na polju arhitektonske izgradnje, ranokršćanski spomenici.

Institucionalizacija Crkve, kao jedinog nositelja državne vjere, visoke predstavnike klera čini središnjim ličnostima na polju duhovnog kao i na svim ostalim poljima, jer kršćanstvo postaje sustavni dio svakodnevnog društvenog života. Biskup je neosporan vođa kršćanske općine - grada u svim njezinim životnim pojavama. On bdije nad čistoćom vjere, ispravnim vršenjem liturgije, vodi svakodnevnu karitativnu djelatnost općine i organizira izvanredne mjere pomoći u vremenima krize. Tako zapravo gradski biskup predstavlja vrhovni autoritet kasnoantičke civitas.

Na drugom kršćanskom saboru, održanom 533. godine u Saloni, metropolijskom sjedištu rimske provincije Dalmacije, donesena je odluka o formiranju biskupije Sarsenterum. Biskupija je nesumnjivo formirana na hercegovačkom prostoru, a njena

ubikacija sve češće se veže za područje današnjeg Mostara, odnosno gradskog naselja Cim, gdje je arheološki potvrđeno postojanje ranokršćanske crkve sa memorijom iz 5. na 5. stoljeće. Ranokršćanski sakralni objekti na području grada uočeni su u sjevernom njegovom dijelu Sutina i sjevernom prigradu Bijelo Polje. Diljem Hercegovine mnogobrojni ranokršćanski sakralni objekti od kojih su istraženi oni u Klobuku i Docima (Borasima) kod Vitine, Vinjanima i Gracu kod Posušja, Barama kod Konjica, Mogorjelu, Žitomisljima, Mokrom kod Širokog Brijega, Nerezima (Tasovčići), te posebno značajni nalazi iz Livna (Rešetarica) i Duvna (antički Delminium), potvrđuju intenzitet kristijanizacije. Također veliki je broj indikativnih ali još neistraženih ranokršćanskih lokaliteta, posebno četiri takva u Stocu. Tek buduća istraživanja omogućit će cjelovitu spoznaju ranokršćanskog horizonta na ovom području.

Kontinuitet života na ovim prostorima u ranom srednjem vijeku očitovan je uglavnom nalazima pokretnog inventara vezanim uz nekropole kao što je nakit dalmatinsko-hrvatske kulturne grupe iz nekropole u Cimu, luksuzni nakit nađen u Potocima, te nalaz mača franačke izrade pronađen u grobu u Vukodolu, datiran u 9. stoljeće. Srednjovjekovni sakralni objekti na području grada još uvijek nisu uočeni. Također stećci, nadgrobni spomenici kasnog srednjeg vijeka, prepoznatljivo obilježje Hercegovine, svjedoče o bogatstvu i slojevitosti kulturne povijesti ovog područja i samoga gradskog areala.

Grad je nastao u 15. stoljeću uz most i utvrde koje historijski izvori bilježe kao "do castelli al ponte di Neretua". Prvi pomen imena Mostar zabilježen je 1474. godine.

Više od pet stoljeća Mostar je grad na objema obalama Neretve. Godine 1452. obale povezuje jedan most flankiran kulama; 1992. godine, ponovno, obale povezuje jedan most utvrđen istim petstoljetnim kulama.

KRONOLOŠKI RAZVOJ GRADA OSMANSKOG PERIODA

Spomenka Čadra

Ishodište budućeg grada predstavlja most sa utverdama na Neretvi nastalim u srednjem vijeku. Najvjerojatnije da u periodu od 1466. do 1468. godine one potpadaju pod osmansku vlast. Tada počinje formiranje naselja, prvotno uvjetovano vojnim potrebama, sa začecima duhovnih i gospodarskih djelatnosti koje u orijentalnom kontekstu formiranja grada čine neovisan segment, fizički i funkcionalno izdvojen iz dijela grada namijenjenog stanovanju.

U periodu vladavine Mehmeda Fatiha (prije 1481. godine) zatečeni most preko Neretve je zamijenjen novim, drvenim. Veliki vojni i trgovački promet zadovoljava tek kameni most kojega je izgradio mimar Hajrudin 1566. godine između dvije srednjovjekovne kule koje su obnovljene u isto vrijeme. Zatim su sve komunikacije koje vode prema kamenom mostu osigurane kulama, a ove povezane zidinama koje su formirale fortifikacijski sustav sa čaršijom unutar bedema. Čaršija se prvotno formira na lijevoj obali Neretve. Uz most, kontinuiranim nizovima objekata u par paralelnih pravaca, nastajala je čaršija iza kula Tare i Herceguše na jugu, do Sahat kule na istoku i Sinan-pašine džamije na sjeveru. Uz gornju glavnu cestu, Carsku džadu, nastaje Velika Tepa, paralelno, uz Koski Mehmed-pašinu džamiju Mala Tepa, a u produžetku, prema kamenom mostu Kujundžiluk. Na desnoj obali Neretve od Starog mosta do Tabaciće džamije, prostire se Priječka Čaršija i Tabhana - kožarska čaršija, između kojih, na rukavcima Radobolje, nastaje niz mlinica. Fizionomija čaršije postupno dobiva čvrstu i harmoničnu strukturu.

Čaršija predstavlja središte komercijalne, proizvodne i društvene

djelatnosti Mostara osmanskog perioda. U njoj se obavlja većina gospodarskih djelatnosti. Jezgra grada na rijeci i stjecištu puteva definirana utverdama, akcentirana džamijskim kompleksima, hamamima i hanovima, formirala je kontinuitet uličnih pravaca nizovima dućana i magaza.

Razvoj mostarske čaršije doživljava kulminaciju u periodu od 1520. do 1570. godine kada u gradu egzistira tridesetak zanata. Godine 1762. bilo je jedanaest esnafa od kojih je najznačajnije mjesto zauzimao tabački (kožarski) esnaf. Tabaci su imali i svoju džamiju, dućani u njihovoj čaršiji bili su najsolidnije građeni, a crveni sahtijan, kojeg su proizvodili, bio je najbolji na Orijentu.

U Mostaru tada nastaju značajni spomenici arhitekture koja, u najvećem usponu Carstva, ustaljuje određena prostorna, konstruktivna i estetska načela.

Stari most, podignut 1566. godine, predstavlja remek djelo konstruktivno - arhitektonskog oblikovanja i graditeljske tehnologije. Most, uz džamije sa vertikalnim akcentima minareta, hanove i hamame sa razvedenom dispozicijom tlocrta i kupolama, između kojih, u kontinuitetu ulica, slobodno nastaju nizovi dućana i magaza (što predstavlja osoben kompozicijsko-urbanistički ambijent), u sklopu naslijeđenog i obnovljenog fortifikacijskog sustava, čini ishodište grada, a sa čaršijom podignutom uz njega definira historijsku gradsku jezgru nizom autentično očuvanih objekata i funkcijama koje prate kontinuitet razvoja kroz stoljeća do suvremenog gradskog središta.

MOSTAR '92 URBICID

Brzi gospodarski razvitak grada sredinom 16. stoljeća prati odgovarajući porast stanovništva.

Prvotno, stambene četvrti su se razvijale na lijevoj obali Neretve u izravnom dodiru sa čaršijom, šireći se na jug i sjever, zatim na desnoj obali uz Hum, sa desne strane Radobolje. Sredinom 17. stoljeća Mostar se širi na lijevu obalu Radobolje. Mahale predstavljaju primarno stambene četvrti slobodno formirane oko džamijskog kompleksa kao središta. Konstitucija mahale uglavnom ovisi od prirodnih uvjeta, prvenstveno konfiguracije terena koja daje sigurnost, slobodne vidike i osunčanje, uz korištenje postojećih vodenih resursa.

Izravno uz gradske zidine na lijevoj obali Neretve, na strmim padinama Stoca, nastaje veći broj mahala koje su, zahvaljujući konfiguraciji terena, ostvarile osnovna načela orijentalne izgradnje s poštovanjem prava na vidik i osunčanjem.

Na desnoj obali Neretve formirao se niz mahala u podnožju Huma, a zatim, uz rukavce Radobolje, uz Neretvu prema sjeveru. Prostirući se duž riječnih tokova, stambeni mikrorajoni mahale su se obilno koristile prirodnim vodenim potencijalima.

Putevi, koji čine kostur mahale, izvode se po izohipsama i omogućuju rast četvrti, njihovo međusobno povezivanje i prožimanje. Reljef krivih puteva, rampi, ulični stepenici, česme, definiran zidovima građenim od lomljenog kamena sa kapijama, nadstrešnicama, tavanima objekata sa mušebacima, ponegdje isturenim čoškom, zelenilom nad zidovima dvorišta, predstavljaju majstorstvo prostorno - pejzažne plastike.

Zajednički interesi stanovništva ispoljavaju se u izgradnji javnih objekata u kojima se pojavljuju standardizirani elementi osmanske arhitekture, prožete utjecajima sa Zapada, dok stambeni objekti predstavljaju svijet za sebe, zatvoreni obiteljski sustav, orijentiran interno, sa većim brojem funkcionalno neophodnih sadržaja.

Džamijski kompleks je, u načelu, središte stambenog mikrorajona mahale koja varira u veličini, u skladu sa kapacitetom ponude samog kompleksa. Obično se uz džamijski kompleks podižu odgovarajući objekti za potrebe opskrbe mikrorajona.

Religijski kompleks predstavlja nukleus tipičnog turskog grada. Džamija sa pratećim objektima - školom (mektebom ili medresom), haremom (mezarlukom ili grobljem) i česmom, osigurava kulturne, društvene i pravosudne potrebe lokalnog stanovništva.

Povoljan položaj Mostara uvjetovao je ubrzano širenje grada uz svestrani razvoj zanatstva i trgovine. Grad polako postaje središte kulture i prosvjete.

Mostar se razvijao do kraja 17. stoljeća, kada dostiže više od 10.000 stanovnika, preko trideset džamija, sedam medresa, dva hamama...

Bolesti, nepogode, bune i ratovi, uz slabljenje Osmanskog Carstva, slabili su gospodarski potencijal Mostara i život u gradu uopće.

Austrougarska Monarhija je zauzela Mostar 5. VIII. 1878. godine. Novo vrijeme donosi nove odnose u gospodarstvu i društvenom životu, te nova načela izgradnje i prostornog razvoja grada. Mostar postaje središte kotara i okruga.

Harmoničan sklad orijentalnog poimanja graditeljstva koji se očituje u vizualnom prožimanju sa prirodnim ambijentom krša i oskudnom vegetacijom, postignut korištenjem materijala iz neposredne okoline, novo vrijeme akcentira uvođenjem novih materijala u građenju, boje, novim gabaritima, ali bit svog djelovanja orijentira izvan granica historijske jezgre.

Formiranjem središta grada na desnoj obali Neretve uz novoizgrađenu željezničku stanicu dolazi do smanjenja interesa za djelatnost i izgradnju unutar dotadašnjeg središta gospodarskog života Mostara. Stari dio grada počinje odumirati.

U ovom periodu izvršeno je nasipanje Starog mosta zbog njegovog korištenja za kolski promet i pomjeranje nivelete današnje ulice Stari most, što je uvjetovalo rekonstrukciju i podizanje razine ulaza dućana i magaza.

Glavna ulica, Carska džada, obogaćuje se sadržajima novog vremena i tako dobiva definiranu urbanu fizionomiju. U njoj su i danas prisutni dijelovi svih razvojnih epoha, ukomponirani u jedinstvenu cjelinu.

Od europskih utjecaja ostali su nedirnute stari gradski dijelovi ispod Huma, djelimično stambena četvrt Cernica, Brankovac, Carina... Međutim, kroz tkivo starih mahala provlače se vremenom stambeni objekti sa karakteristikama novih europskih shvatanja u konceptu i oblikovnim elementima.

U periodu između 1918 - 1945. godine u pojašu historijske jezgre ne dolazi do značajnijih graditeljskih zahvata. Život čaršije gotovo u potpunosti prestaje.

Neposredno nakon 2. svjetskog rata (do 1949. godine) srušen je značajan broj pojedinačnih objekata i dijelovi stambenih i poslovnih četvrti graditeljskog naslijeđa, nakon čega su osobitim zalaganjem pojedinaca i institucija za čuvanje i održavanje spomenika kulture intenzivirane djelatnosti na obnavljanju historijske jezgre Mostara, naročito na objektima vrhunske vrijednosti (Starom mostu sa kulama i Kujundžiluku). Historijska jezgra na lijevoj obali Neretve u kontinuitetu djelatnosti na zaštiti graditeljskog naslijeđa dobila je definiranu fizionomiju uz fleksibilne mogućnosti oživljavanja objekata.

Nakon 1977. godine jačina djelovanja na zaštiti spomeničkog fonda prenosi težište na desnu obalu Neretve. Priječka čaršija u svojim osnovnim odrednicama od djelimično rastresite i nedefinirane urbanološke strukture, naslijeđene kroz stoljeća, poprma manje - više uspješnim interpoliranjem objekata unutar postojećeg tkiva, jasno strukturirani piljed.

U periodu od početka travnja do polovine lipnja 1992. godine razorena je historijska jezgra grada.

U stalnom razaranju grada Stari most je pretrpio znatno rastresanje ukupnog konstruktivnog sustava, naročito temelja, površinska oštećenja obloge i probojno oštećenje ograde na južnoj strani mosta kat. 1, 2, 65, 66).

Kula Halebinovka (Čelovina) sa zapadnom kapijom mosta i čardakom doživjela je znatna oštećenja primarnog konstruktivnog sustava masivnog zida i krovnog pokrivača. Zapadna kapija ima oštećenja površinskog sloja kamenog luka, dok je čardak iznad nje potpuno izgorio (kat. 4).

Kula Tara na lijevoj obali Neretve uz Stari most je zapaljena tako da joj je u potpunosti uništen interijer sa međukatnim konstrukcijama i krovnim pokrivačem (kat. 3). Najvredniji objekti historijske jezgre Kujundžiluka u cijelosti su uništeni, osobito oni koji imaju primarni drveni konstruktivni sklop (kat. 5 - 9).

Više od polovine objekata historijske jezgre Priječke čaršije uništeno je u potpunosti. Ostali objekti pretrpjeli su oštećenja različitog stupnja od djelimičnog razaranja do površinskog oštećenja konstruktivnog sustava i obloge. (kat. 10 - 13). Kompleks Tabhane na desnoj obali Neretve ima uglavnom površinska oštećenja zidne obloge i oštećenja krovnih površina. (kat. 10, 11).

Hamam u neposrednoj blizini Tabhane ima oštećenja primarnog konstruktivnog sustava - probojna oštećenja kupole.

Stambeni mikrorajoni, mahale, u nepuna dva mjeseca intenzivnog razaranja grada suočene su sa razaranjem različite jačine. Najstarije stambene četvrti, Luka i Donja mahala, obje u južnom dijelu grada, najjače su razorene. Posebno je devastirana Luka, uništena gotovo u cijelosti granatiranjem i namjernim paljenjem (kat. 14, 15, 125 - 128, 130).

Ostale mahale (Podhum, Zahum, Cernica, Carina, Brankovac, Mazoljice...) pretrpjele su različit stupanj oštećenja do potpunog razaranja u pojedinim segmentima (kat. 132 - 134).

ISLAMSKA SAKRALNA ARHITEKTURA

Tatjana Mićević

Islam, vjera u Alaha i riječ njegovog propovjednika Muhameda, na područje Mostara i Hercegovine dolazi zajedno sa Turcima sredinom 15. stoljeća. Za ispunjavanje vjerskih dužnosti, od kojih su za muslimane najvažnije pet dnevnih molitvi - namaza, bilo je potrebno osigurati određene uvjete, odnosno, sagraditi bogomolje, džamije ili mesdžide, u kojima će se vjernici okupljati i moći saslušati svog imama.

Već u 15. stoljeću je sagrađena prva džamija u Mostaru Sinan-pašina džamija (1474/75.).

U 16. stoljeću, periodu najjačeg razvitka grada i periodu kada grad stječe svoj identitet, veliki donatori, ljudi poznati i cijenjeni daleko od Mostara kao Mehmed-beg Karadžo ili Derviš-paša Bajezidagić, poklanjaju gradu i njegovim žiteljima svoje zadužbine među kojima su najvažnije džamije. U ovom stoljeću se sve intenzivnije grade bogomolje. Sagrađeno ih je deset, i to osam džamija i dva mesdžida. Od ovih džamija dvije su kupolne džamija hadži-Mehmed-bega Karadžoza, najljepša i najznačajnija u Hercegovini, i džamija Nesuh-age Vučjakovića. Ostale džamije su manje i jednostavnije, a umjesto kupolom pokrivene su četverovodnim krovom. Takve su džamije Čejvan-čehajina, Derviš-paše Bajezidagića, Nezir-agina, Mehmed-čehajina, hadži-Kurtova (Tabačica i džamija hadži-Memije Cernice. Iz ovog stoljeća su i dva mesdžida - mesdžid Sultan - Selima Javuzi i Curči Ahmedov mesdžid. Kako se u 17. stoljeću grad dalje širio, povećavao se broj mahala, gradilo se i sve više džamija i mesdžida. U ovom stoljeću su sagrađene dvadeset tri islamske bogomolje. Od toga je bilo petnaest džamija i osam mesdžida. Iz ovog stoljeća najznačajnija je džamija Koski Mehmed-paše, jedina koja je pokrivena kupolom. Ostale su džamije Ibrahim-age Sarića, Sevrī-hadži Hasana, Roznamedži Ibrahim-efendije, Čose Jahja-hodže, Ahmed-age Lakišića, hadži-Ali-bega Lefe, Baba Bećirova, hadži-Balijina, Hafiz-hodžina, Husein-hodžina, Fatime-kadun, Memi-hodžina, Tere hadži-Jahjatova, te Ali-hodžina džamija. Od mesdžida, znamo da su mesdžidi Jahja-hodže, hadži-Huseina Kotle, Zirain, hadži-Saliha Temima, hadži-Ahmed-age Kudrića Bajezid-hodže hadži-Velije i hadži-Ibrahima Čevre sagrađeni tijekom 17. stoljeća.

Nakon 17. stoljeća naglo se prestaju graditi islamski sakralni objekti. Izuzetak su džamije Ahmed-efendije Kotle iz 18. i mesdžid Ali-paše Rizvanbegovića iz 19. stoljeća. Tako je Austro-Ugarska, kada je 1878. godine došla u Mostar, u gradu zatekla trideset sedam islamskih bogomolja, od toga dvadeset četiri džamije i trinaest mesdžida.

Mostarske džamije su slijedile obrazac koji je u osmanskoj arhitekturi bio poznat kao standardno čisto rješenje. Ovakve džamije se sastoje od čistih geometrijskih tijela - kubusa glavne mase sa malim prozorskim otvorima, oktogonalnog tambura i kupole u obliku polulopte koja je ostvarena pomoću trompi, i na kraju, poligonalne visoke munare. Ispred džamije je otvoreni trijem, uglavnom pomoću četiri stupa podijeljen na tri traveja koji su presvedeni malim kupolama. Ovaj razudeni elegantni trijem predstavlja kontrast glavnoj masi džamije. Najveći kontrast kubusu džamije predstavlja munara, koja, također, čini i vertikalni akcent čitavoj masivnoj konstrukciji. Traženje najboljih proporcijskih rješenja između tih elemenata, zatvorenog kubusa, otvorenog trijema i visoke munare, predstavljalo je osnovni problem graditelja.

Sve mostarske džamije ponavljaju ovakvo rješenje. Međutim, postoji razlika u načinu rješavanja gornje konstrukcije kod manjih, takozvanih, mahalskih džamija. One nisu presvedene kupolom. Obično su pokrivene ravnim drvenom tavanicom, a pojavljuje se i strop u obliku kupole, ostvaren kružno postavljenim daskama. Otvoreni trijem je i kod ovih džamija stupovima podijeljen na tri traveja, ali su stupovi drveni, a ne kameni, kako je uobičajeno kod kupolnih džamija. Trijem je pokriven strmom nadstrešnicom

koja je, kao i četverovodni krov džamije, pod kamenom pločom. Arhitektonska plastika u eksterijeru je najbogatije raspoređena po površinama munare. Obično je najljepše ukrašena ograda šerefe, kao i dio ispod same šerefe koji nosi bogati ukras u vidu stalaktitnog ornamenta. Zatim, arhitektonska plastika ukrašava portale i prozorske otvore izvedenom profilacijom, a na prozorima je najbogatije ukrašena luneta, uokvirena prelomljenim islamskim lukom. Plastiku nalazimo još i po bazama i kapitelima stupova u trijemu. U interijerima džamija arhitektonska plastika ukrašava obvezatni džamijski mobilijar - mihrab, mimeter i mahfil. Mihrab, mihrabska niša, je jedini simbolični oblik u džamiji, a postavljen je tako da pokazuje kiblu - pravac prema Meki. Gornji dio mihraba, dio iznad mihrabske niše, izdignut je iz razine zida i bogato ukrašen klesanom plitkoreljevnom dekoracijom geometrijskog a rjeđe vegetabilnog karaktera. Polukalota mihrabske niše je ispunjena stalaktitnim ornamentom. Mimeter je propovjedaonica sa koje se izlaže hutba, a postavljen je desno od mihraba. Sastoji se od portala, stepeništa, ograde i najvišeg piramidalnog oktogonalnog dijela. Gotovo je čitavom površinom ukrašen plitkoreljevnom ornamentom najčešće geometrijskog karaktera. I mahfil, njegova ograda, u stvari, je ukrašen geometrijskim plitkoreljevnom ili perforiranim ukrasom.

Unutrašnjost, uglavnom onih najznačajnijih džamija, je oslikavana. Oslikavani su kupola (kalota tambur i trompe) i zidovi, geometrijskim i vegetabilnim motivima. Često su se slikale i levhe sa kaligrafskim natpisima, citatima iz Kurana. Slikana dekoracija u interijerima džamija trebala je predstaviti rajski vrt.

Sve mostarske džamije su građene od kamena. Ovisno o kvalitetu majstora graditelja, kao i o sredstvima uložnim u gradnju džamije, kamen je mogao biti više ili manje obrađen, postavljen u više ili manje pravilne redove. Rijetko su džamije zidane lomljenim kamenom, a još rjeđe su vanjske fasade bile ožbukane. Po pravilu je najpreciznije bila zidana munara. U načinu uporabe kamena mogu se osjetiti jaka strujanja između hercegovačke i dalmatinske regije na kojoj su u to vrijeme vladali kasnogotički i renesansni stil. Taj dalmatinski utjecaj se na Mostar, i Hercegovinu u cijelosti, proširio preko graditelja koji su gradili za turske naručitelje, a koji su dolazili iz Primorja najčešće iz Dubrovnika, gdje su sazreli na tradicijama romaničke umjetnosti i njima suvremena gotike i renesanse. Oni su se uspješno prilagodili zahtjevima turskih naručitelja, osobito u prostornom rješenju, ali se njihovo osnovno poimanje arhitekture, stečeno na tradiciji zapadne umjetnosti, ispoljava na manje bitnim detaljima, posebice u arhitektonskoj plastici. Prisustvo elemenata koji su pod utjecajem zapadne umjetnosti, konstantno je na džamijama na području Hercegovine, a najjače je u 16. stoljeću.

U svojoj višestoljetnoj historiji mostarske džamije su prošle, kao i sam grad uostalom, kroz različite periode. U periodu turske vladavine, kao što je normalno, bile su čuvane i cijenjene kao sakralne građevine muslimanskog stanovništva. Potrebe za nekim većim opravkama nije ni bilo. Jedine preinake koje su na njima vršene u ovom periodu se očituju u proširivanju džamija i mesdžida, i u dogradnji munare uz postojeći mesdžid.

U periodu austrougarske vladavine je izvršeno nekoliko značajnijih prepravki na džamijama u gradu. To nam govori o odnosu zvanične vlasti prema islamskim bogomoljama, kao i o islamskoj, i drugim zatečenim, kulturama u cijelosti. Sakralni spomenici su se poštivali i sa aspekta sakralnoć, ali i sa aspekta kulturnog i umjetničkog značaja koji su imali. Najznačajnija intervencija iz ovog perioda je prepravka Čejvan-čehajine džamije 1885. godine. Tada je srušen vanjski mahfil, zazidana jedna vrata i jedan prozor na sjevernom zidu, a munara, koja je bila pravokutne osnove kao dalmatinski zvonici, srušena je i prezidana u oblik kakav i danas ima. Izvršena je i temeljita adaptacija najstarije džamije u gradu, Sinan-pašine džamije, 1906. godine.

MOSTAR '92 URBICID

Također, izvršena je intervencija i na Karađoz-begovoj džamiji, kada je 1909. godine izvršena obnova zidne slikane dekoracije. U vremenu između dva svjetska rata sve se manje računa vodi o islamskim sakralnim spomenicima, tako da neki od njih dolaze u vrlo loše stanje. Zbog toga dolazi do zatvaranja nekih džamija, a kasnije i do njihovog rušenja. Godine 1932. je zatvorena Nezir-agina džamija, a 1934. se zatvara i džamija Ahmed-efendije Kotle. Zbog nebrige, 1922. godine je potpuno izgorjela džamija Ali-hodže na Raljevini, a Hafiz-hodžina je srušena 1932. godine. Nakon 1945. godine znatno se mijenja odnos prema religiji, pa tako i prema sakralnim objektima. Zaboravlja se na njihov kulturno-historijski značaj, kao i na njihovu umjetničku vrijednost. Nova vlast identificira sakralne objekte sa religijom. Takav stav se najbolje očituje u činjenici da je u godinama nakon drugog svjetskog rata u Mostaru srušeno osam džamija i pet mesdžida. Do prvih rušenja dolazi 1947. godine. Te godine su srušene dvije džamije - Husein-hodžina i Fatime-kadun. Džamija Fatime-kadun je bila značajna zbog očitog primorskog utjecaja, vidljivog u obliku munare koja je bila pravokutne osnove, kao i zbog toga što je njen donator bila žena, što je bilo rijetkost na čitavom području turske uprave, a osobito u provincijalnim oblastima kakva je bila Hercegovina. Godine 1949. je srušena Sinan-pašina džamija, najstarija džamija u gradu i jedina podignuta u 15. stoljeću, i ujedno među najstarijim u Hercegovini. Naredne, 1950. godine su srušene još dvije džamije - hadži-Balijina i Nezir-agina. Nezir-agina džamija je bila najstarija džamija na desnoj obali Neretve, a bila je smještena u samoj historijskoj jezgri. Iste godine je srušen i hadži-Veljić mesdžid. I 1951. godine su srušene dvije džamije i jedan mesdžid Memi-hodžina i Mehmed-čehajina džamija i Čurči Ahmedov mesdžid. 1954. godine je izgorjela Tere hadži-Jahjatova džamija, a čak i kasnije, 1960. i 1969. godine je srušen po još jedan mesdžid. Prije desetak godina srušen je mesdžid Ali-paše Rizvanbegovića na Tekiji, da bi se na njegovom mjestu izradio stambeni objekt. Na ovakav način su neke gradske četvrti na lijevoj obali Neretve - Carina, Brankovac i Bjelušine ostale bez ijedne islamske bogomolje.

Rat koji je počeo u travnju 1992. godine, Mostar je dočekao sa četrnaest džamija i pet mesdžida. Iz rata su neoštećene izišle samo dvije džamije. To su Čejvan-čehajina i džamija Roznamedži Ibrahim-efendije. Džamije su smišljeno i sustavno rušene. Najteže su oštećene najvrednije, kao i one džamije koje se nalaze u najstarijim dijelovima grada - historijskoj jezgri, Luci, Donjoj mahali i Podhumu. Sve tri kupolne džamije su pretrpjele velika oštećenja. Džamija hadži-Mehmed bega Karađoza iz 1557/58. godine predstavlja na najbolji način ljepotu i sklad arhitekture jednodimenzionalne kupolne džamije. Njen graditelj je sigurno bio u bliskoj vezi sa Istanbulom, tako da ova džamija u arhitekturi, arhitektonskoj plastici i u slikarstvu predstavlja reprezentativan spomenik islamske umjetnosti na našem prostoru. Granatiranjem je najteže oštećena munara (kat. 16). Srušena je do nivoa šerefe, ograda šerefe je u potpunosti devastirana, a sa južne strane munare, ispod šerefe, nalazi se probojno oštećenje. Jako je oštećen i zapadni dio krovništa trijema (kat. 17).

Džamija Nesuh-age Vučjakovića koja je sagrađena prije 1564. godine, veoma je interesantna zbog očitog upliva zapadne umjetnosti, ne samo u načinu zidanja, nego i u proporcijama, veličini i obliku prozorskih otvora i portala, a osobito u arhitektonskoj plastici. Od ove tri kupolne džamije podnijela je najmanja oštećenja. Munara je ostala cijela, ali ima probojno oštećenje iznad šerefe (kat. 18). Cijeli arhitektonski plašt i plastična dekoracija su zadobili površinska oštećenja streljivom. Najteže posljedice razaranja su vidljive na džamiji Koski Mehmed-paše iz 1618/19. godine (kat. 19). Ova džamija se nalazi u samoj historijskoj jezgri grada, nekih 150 metara sjeverno od Starog mosta. Od posebnog je značaja zbog očuvanog prvotnog zidnog slikarstva koje je sada ugroženo zbog četiri probojna oštećenja na kupoli, zadobivena tijekom granatiranja (kat. 21).

Munara džamije je potpuno srušena, a i krovnište trijema je pretrpjelo znatna oštećenja (kat. 20).

Od mahalskih džamija najteže su oštećene one u najstarijim mahalama u južnom i zapadnom dijelu grada, u onim dijelovima gdje pretežno živi muslimanski živalj. Daleko najveća oštećenja je pretrpjela Sevri-hadži Hasanova džamija u Donjoj mahali, sagrađena prije 1620. godine (kat. 22). Ona je gotovo potpuno srušena. Munara je srušena do temelja, krovna konstrukcija je potpuno uništena, a sve četiri fasade su devastirane.

Osobito jake devastacije su vidljive na južnoj fasadi džamije gdje je zid porušen gotovo do polovice svoje visine.

Preko puta Sevri hadži-Hasanove džamije, na drugoj, lijevoj obali Neretve, nalazi se džamija Ibrahim-age Šarića iz 1623/24. godine. Predstavlja jednu od najljepših džamija bez kupole u Mostaru. I ona je vrlo teško oštećena. Munara je srušena do ispod nivoa šerefe (kat. 23). Uništen je i veći dio krovnog pokrivača i krovne konstrukcije, što uzrokuje daljnju devastaciju interijera (kat. 24). U mahali Podhum nalazi se džamija Derviš-paše Bajezidagića iz 1592. godine. Munara ove džamije je zadobila manja probojna oštećenja (kat. 25), a krovna konstrukcija i krovni pokrivač i džamije i džamijskog trijema su znatno oštećeni granatiranjem. Uslijed toga je interijer pretrpio devastaciju (kat. 26.) Hadži-Kurtova ili Tabačica džamija, locirana u samu historijsku jezgru, a sagrađena prije 1600. godine, zanimljiv je spomenik islamske sakralne arhitekture. Jedina je džamija u Mostaru, a jedna od rijetkih u Bosni i Hercegovini koja ima i unutarnji i vanjski mahfil. Također je interesantno da je ona sagrađena na jednom kraku rijeke Radobolje koji je presveden kamenim svodom. I ova džamija je znatno oštećena. Na munari su vidljiva lakša oštećenja iznad šerefe, a ograda šerefe je djelomično porušena (kat. 27). Krovni pokrivač je devastiran, a uslijed toga i interijer.

Čose Jahja-hodžina džamija, koja je sagrađena prije 1620. godine, kasnije je više puta prepravljena tako da je izgubila svoj prvotni izgled, također je znatno oštećena. Munara je potpuno srušena, a na kupoli se nalazi probojno oštećenje (kat. 28). Najmlađa džamija u gradu, džamija Ahmed-age Lakišića iz 1650/51. godine, pretrpjela je oštećenje krova, a ograda šerefe je djelomično srušena.

Džamije slabijih arhitektonskih kvaliteta pretrpjele su manja razaranja. Tako su džamije hadži-Memije Cernice, hadži-Ali-bega Lefe i Baba Bešira zadobile manja oštećenja, i to uglavnom krovnog pokrivača.

Mesdžidi su, izuzev dva najznačajnija, prošli bez većih oštećenja. Međutim, jedini do danas očuvani mesdžid sa munaricom, mesdžid hadži-Huseina Kotle je potpuno devastiran granatiranjem i paljenjem, a najstariji islamski sakralni spomenik do danas sačuvan u cijelosti, mesdžid Sultan-Selima Javuz na Starom mostu, zadobio je jače oštećenje krova sa južne strane. Treba napomenuti da je tijekom granatiranja neprijatelj imao potpuno jasne namjere kada su u pitanju spomenici islamske sakralne arhitekture. Htio je uništiti sve islamske bogomolje, osobito one na lijevoj obali Neretve, koju je on smatrao svojom. Na taj način je htio izbrisati element islama koji stoljećima tu postoji i predstavlja jednu od osobenosti Mostara. Također se, na osnovu posljedica, može zaključiti da mu je bila dobro poznata i umjetnička, i kulturno-historijska, a i upotrebna vrijednost pojedinih spomenika, jer su najteže oštećeni baš oni spomenici koji su sa bilo kog od tih aspekata i najznačajniji.

Stupanj oštećenosti islamskih sakralnih spomenika, govoreći općenito, toliko je visok da su uobičajeni kriteriji vrednovanja oštećenja, kada su u pitanju spomenici tako visoke kvalitete, u potpunosti promijenjeni. To znači da ono za što kažemo da su manja ili lakša oštećenja, nipošto ne znači da su zanemarljiva, nego da samo u usporedbi sa onim najtežim, na sreću, predstavljaju ne manje važan, nego samo manje ozbiljan problem u smislu sanacije.

MOSTAR '92 URBICID

KRŠĆANSKA SAKRALNA ARHITEKTURA I GRADITELJSKO NASLJEDE AUSTROUGARSKOG PERIODA

Ivanka Ribarević-Nikolić

Krajem turske vladavine intenzivirana je gradnja kršćanskih sakralnih objekata, što ujedno stvara i uvjete za veću i snažniju kulturno-prosvjetiteljsku djelatnost katoličke crkve. Tako Mostar sredinom prošlog stoljeća biva sjedište Biskupije, a 1852. godine formirana je Hercegovačka franjevačka kustodija, koja 1892. godine postaje provincija.

Prva svjedočanstva kršćanske povijesti sežu znatno ranije. Začetke kršćanstva na području Hercegovine, pa i samog grada, promatramo u okvirima historijskih i društvenih uvjeta koji su doprinijeli njegovom ustanovljenju unutar rimske provincije Dalmacije. Ponajprije su njena primorska središta postala žarišta razvoja kršćanstva, da bi iz tamošnjih već razvijenih vjerskih zajednica različitim intenzitetom prodirali u unutrašnjost, postupno prerastajući u prevladajući element religioznog uvjerenja.

Potvrda postojanja najranije, razvijene kršćanske zajednice na širem području današnjeg Mostara očitovana je nalazima ostataka ranokršćanskih crkava iz 5. i 6. stoljeća u gradskom naselju Cim, sjevernom prigradskom pojasu Sutina, te u Bijelom Polju. Osobitu spomeničku i historijsku vrijednost ima ranokršćanska troapsidalna crkva u Cimu. Iako sa dozom opreza, u znanstvenoj javnosti, sve je prisutnije mišljenje da je upravo ovdje bilo sjedište biskupije Sarsenterum, osnovane 533. godine na drugom kršćanskom saboru u Saloni, današnjem Solinu kraj Splita. Historijsku potvrdu postojanja kršćanskog sakralnog objekta u gradu nalazimo tisuću godina kasnije, 1553. godine. Pisani izvori spominju postojanje franjevačkog samostana Svete Marije u Zahumu, zapadnom dijelu grada koji su sve do konca 16. stoljeća nastanjivali uglavnom kršćani. Za vrijeme turskih progona franjevaca, tijekom 16. stoljeća, samostan je uništen.

U narednom periodu, od gotovo tri stoljeća, ne raspolazemo dostatnim podacima o postojanju kršćanskih sakralnih građevina na području grada.

Godine 1847. izgrađeno je u Vukodolu, jugozapadnom dijelu grada, skromno zdanje biskupske rezidencije sa kapelom. Ovaj spomenik kršćanske arhitekture je tijekom granatiranja zadobio teža oštećenja (kat. 34). Zalaganjem biskupa fra Rafe Barišića 1866. godine završena je gradnja katoličke crkve Sv. Petra i Pavla. Izgrađena je u duhu eklekticizma sa pročeljem ranobarokne forme, dok su ostali arhitektonski elementi primjereni neoromaničkom stilskom izrazu. Kipovi sv. Petra i sv. Pavla, patrona crkve, postavljeni visoko na krajnjim bočnim točkama glavne fasade, rad su suvremenog mostarskog kipara F. Mičkovića. Nedugo nakon izgradnje crkve pristupa se gradnji samostana. Godine 1872. osnovana je franjevačka tiskara u kojoj je tijekom sedam desetljeća tiskano četiri stotine naslova, što jasno govori o vrijednosti kulturne i obrazovne djelatnosti franjevaca krajem devetnaestog stoljeća. I danas franjevci, posjedujući najvredniju arhivsku građu iz osmanskog perioda, vanrednu zbirku umjetnina te posebno vrijednu i bogatu knjižnicu, tradicionalno promiču prosvjetiteljstvo i kulturu.

Stotinu dvadeset godina nakon izgradnje crkve, na kraju dvadesetog stoljeća, bjesomučnim raketiranjem (9. svibnja) kojim je izazvan požar, ovaj sakralni spomenik potpuno je uništen (kat. 29 - 33). Franjevačka crkva Sv. Petra i Pavla, ujedno, sve do 1980. godine, stolna crkva mostarskih biskupa, sada uništenog svetišta i bez krova, ne može služiti vjernicima.

Mostarska katedrala Majka Crkve drugi je katolički sakralni objekt, također devastiran granatiranjem prvo 14. travnja, te ponovno 6. svibnja, sa znatno težim posljedicama. Prostor svetišta, ambon i oltar, prekriveni su rasutim građevnim elementima (kat. 38, 39).

U funkciji je jedino kripta - Kapelica sv. Josipa sa grobnicama biskupa dr. Petra Čule i dr. Marka Perića.

Projektanti ovog suvremenog arhitektonskog zdanja su I. Franić i H. Vitreji, uklopljeni od stropne skošene plohe rad su I. Dulčića (Sveta Obitelj) i M. Gajšaka (Križni put) dok je skulptura Blažene Djevice Marije rad J. Poljana.

Katedrala je smještena u gradskoj četvrti Balinovac uz "novu" zgradu biskupije, izgrađenu 1906. godine. Locirana na uzvisini iznad ceste, zgrada Biskupskog ordinarijata, rađena u duhu neorenesanse, doima se pročeljem sa bočnim rizalitima i portalom akcentiranim stupovima. Pristup objektu, riješen stubištem razvijenim u dva nasuprotna trakta, doprinosi monumentalnom izgledu građevine. Palača je projektno rješenje Maksa (Maksimilijana) Davida iz 1902. godine, arhitekta, po čijim je nacrtima rađenim u periodu od 1890. do 1907. godine realizirano više javnih objekata. Na području Hercegovine veliki broj sakralnih objekata, rađen je po projektu ovog arhitekta, a najveći dio stvaralačkog opusa Maksimilijana Davida vezan je upravo za sakralne spomenike katoličke crkve. Zgrada biskupskog ordinarijata, jedno od njegovih monumentalnih djela, granatirana je 6. svibnja sa sedamnaest granata što je izazvalo požar i uništenje knjižnice sa 50.000 svezaka, te velika oštećenja ovog kulturno - historijskog zdanja (kat. 35 - 37).

Još krajem turske vlasti učestala gradnja ili obnova kršćanskih sakralnih objekata, dolaskom austrougarske vlasti dobiva na snazi. U duhu eklekticizma, koji čini osnovu arhitektonskog stilskog izraza devetnaestog i prvih dekada dvadesetog stoljeća, pojedini historijski stilovi bivaju omiljeni. Najčešće zastupljene historicizme neoromaničkog i neogotičkog stilskog izraza srećemo na kršćanskim katoličkim sakralnim objektima. Tako, uz neoromaničku franjevačku crkvu Sv. Petra i Pavla u gradu, u sjevernom prigradu Bijelo Polje, izgrađena je u duhu neogotike, prema projektu iz 1909. godine, crkva Srca Isusovog zajedno sa samostanom časnih sestara franjevki (kat. 40, 41). Za crkvu u Potocima projekat je rađen u ateljeu Antona Mollera iz Wandsdorfa. Proporcijnska usklađenost svih elemenata crkve očituje se unatoč devastaciji objekta (kat. 40). Ostaci novoizgrađene kapele u Orlacu jasno iskazuju vandalizam usmjeren ka sakralnim katoličkim spomenicima (kat. 42). Većina katoličkih sakralnih spomenika na području Hercegovine granatirana je, a posljedice su različiti stupnjevi njihovog oštećenja. Mostar, središte biskupije i središte franjevačke provincije danas nema nijednog sakralnog objekta u kojem je moguće celebrirati misu.

Također, u istom periodu kad i katolički, grade se sakralni objekti srpskopравoslavne crkve. Stara pravoslavna crkva, izgrađena 1833, djelomice ispod razine tla, očituje u formi zvonika dalmatinske uplive, dok interijer sadrži tipične za islamsku umjetnost kapitele ukrašene stalaktitima i mušebke na galeriji za žene. Objekt nema oštećenja.

Nova pravoslavna crkva, rad makedonskog graditelja, kamenoresca i slikara Damjanović I. Andreja izgrađena je 1873. godine u duhu tradicije postbizantskog sakralnog graditeljstva sa stilskim odlikama zakasnelog srpskog baroka. Arhitektonska plastika portala, kao i drvorezbarski radovi u interijeru rad su istog majstora. Nova crkva zapaljena je tijekom završnih operacija pri povlačenju neprijateljske vojske iz Mostara, a naknadno samovoljnim aktom nepoznatih počinitelja crkva je miniranjem uništena (kat. 43).

Izgradnja uvjetovana prvenstveno potrebama nove, austrougarske, vlasti očitovana je u prvo vrijeme adaptacijom

MOSTAR '92 URBICID

zgrada ili opravkama važnijih zatečenih objekata. Tako konaci sjedišta središnje, regionalnih i lokalnih uprava, koji u početku služe i kao stanovi predstojnika vlasti i vojske, bivaju cjelovito obnovljeni, a danas, stoljeće kasnije, devastirani (kat. 109). Intenzivna gradnja stambenih i poslovnih prostora u trgovačkim dijelovima grada mijenja tradicionalnu sliku čaršije sa dućanima i magazama. Mjestimice poštujući autohtonost zatečenog ili uklapajući, sa više ili manje uspjeha, "moderno" i tradicionalno, austrougarska gradnja ostavlja snažan i prepoznatljiv trag. Možda najupečativlji primjer dodira, ali ne i preplitanja različitih stilskih izraza autohtonog trgovačkog središta historijske jezgre grada i "novog" stambenog niza očitovan je između objekata Kujundžiluka i nasuprotne mu gradnje zapadne strane Ulice M.Tita. Iako izgorjeli i devastirani, ovi objekti svjedočanstvo su susreta dviju civilizacija i ujedno svjedoci brutalnog nastojanja da se zatru njihovi tragovi (kat. 7, 9).

Proširena graditeljska djelatnost uvjetuje već 1890.godine formiranje Građevinskog odjeljenja Zemaljske vlade sa središtem u Sarajevu i tehnička odjeljenja pri okružnim oblastima kakvo je ustrojeno i u Mostaru. Općenito, početkom devedesetih godina provodi se regulacija i projektiraju se ulice i šetališta. Također, grade se neki od reprezentativnih objekata koji u smislu veličine, gabarita i katnosti, te arhitektonskog stilskog izraza čine oslonac za gradnju koja slijedi.

Značajan doprinos, čak temeljne oblikovne smjernice urbanizacije pojedinih dijelova grada, djelomice ispoštovane i od suvremenih arhitekata, dala su Mostaru dvojica uglednika. To su inženjer obrazovan u Zurichu i Beču - Miloš (Stefan Filip Franc) Komadina i Mujaga (Mustafa) Komadina prvenstveno poslovni čovjek, investitor mnogih gradnja, i uz to političar. Mujaga Komadina bio je posljednji gradonačelnik vremena austrougarske vladavine, izabran na tu visoku funkciju 1909.godine.

Najznačajniji urbanistički projekt Miloša Komadine na desnoj obali Neretve jeste rješenje prometne mreže Rondo, gdje se od kružne, središnje ozelenjene površine, radijalno pruža šest ulica. Dok zidno platno Glavne ulice (Hauptstrasse, danas M.Tita ulica), transferale sjever - jug na lijevoj obali (kat. 50) čini uglavnom kontinuirani niz višekatnih stambeno - poslovnih najamnih zgrada, dotle okružje Rondoa čine aleje lipa i platana (Stefania allee danas Lenjinovo šetalište, Save Kovačevića - Ulica lipa) sa privatnim reprezentativnim vilama. Jedna od njih je vila Mujage Komadine građena 1900.godine, danas Sveučilišna knjižnica, također granatiranjem znatno oštećena.

Europski uplivi i modernizacija očitovana na svim poljima društvenih djelatnosti, utkana je cjelovito u tkivo kulture življenja. Izgradnja najamnih zgrada znatno je utjecala na kvalitet stanovanja. Ujedno kućevlasnici postaju najznačajniji posjednici kapitala, umnoženog investicijom novih gradnja.

S obzirom na važnost Mostara kao upravno - administrativnog, kulturno-obrazovnog i središta duhovne kulture kršćanstva i islama, jedne od pet formiranih u Republici okružnih oblasti, interes Monarhije za njegov razvoj razumljiv je. Angažiraju se najpriznatiji arhitekti i inženjeri. Grad reflektira morfologiju europske metropole, ali sa specifičnim duhom orijentalne baštine osmanske epohe, što ga čine izuzetnim, čak romantično privlačnim u očima europskih putopisaca. Upravo osnovne stilске karakteristike islamskog naslijeđa eklekticismom kasnog 19. i rjeđe ranog 20. stoljeća vješto transformira u arhitekturi pseudomaurskog stilskog izraza u Mostaru isključivo zastupljenog na značajnim javnim objektima. Koriste se elementima prelomljenog sedlastog i potkovičastog luka, često sa uvinutim tjemenom u čijem završetku je petlja ili čvorište katkad formirano kao rozeta. Fasada je koloristički oživljena horizontalnim

dvobojnim nizovima izvedenim u malteru kao pandan uporabi u pojasevima slaganog dvobojnog kamena ili kamena i opeke izvornog mudejar (maurskog) stila. Arhitektonska plastična dekoracija podrazumijeva stalaktitske i stalagmitske kristalne forme, biljne i geometrijske motive, te keramičke medaljone koji su očuvani na objektima unatoč izloženosti plamenu (kat. 58).

Najreprezentativniji objekt pseudomaurskih stilskih karakteristika je Hotel Neretva, izgrađen 1892. godine, čiju dvobojnu fasadu ukrašava vanredna geometrizirana arabeska izvedena u štuku (kat. 47). Kao spomenik kulture Hotel Neretva je značajan činilac slike identiteta grada, koju moramo sačuvati obnavljanjem ovog paljenjem devastiranog objekta (kat. 45, 46).

Zgrada Velike gimnazije, inače u kontinuitetu funkcije, izgrađena je 1897.godine po projektu Franca (František) Blažeka. Pretrpjela je relativno mala oštećenja (kat. 61). Istog stilskog izraza je objekt Čejvan-čehajinog mekteba, "škola u kojoj se uči pisati" - osnovna škola, izgrađen 1899.godine, danas Muzej Hercegovine (kat. 62), te 1902.godine izgrađen mekteb, danas zgrada Simfonijskog orkestra (kat. 63). Na mjestu Karađoz - begovog mekteba i hana izgrađeno je 1894.godine reprezentativno zdanje poznato pod imenom "Vakufski dvor", danas zgrada poduzeća "Prostor" (kat. 57). Fasadu ovog objekta uz prepoznatljive pseudomaurske elemente ukrašavaju i keramički medaljoni. Svi navedeni objekti nisu bili pošteđeni od granatiranja i paljenja. Od zgrade Simfonijskog orkestra, nakon izgaranja ostao je samo arhitektonski plašt (kat. 64).

Duh historicizma i dalje prožima gradnju s početka 20. stoljeća, ali uz nove secesijske stilске izraze koji bivaju postupno prihvaćeni uz prepoznatljive elemente tradicionalnih stilova. Tako na prijelomu stoljeća, 1900.godine, srećemo prve iskazane oblike secesije. Projekt Josipa Vancaša, zgrada Vojne komande u Glavnoj ulici (Hauptstrasse, danas Ulica M.Tita), današnja općinska zgrada sa poslovnim prostorijama Narodnog magazina, odražava njegov interes za secesijski stilski izraz, iako historicizam u njegovom djelu prevladuje (kat. 50-52). Isti arhitekt radi 1910.godine projekt zgrade Filijale Zemaljske banke u Mostaru (kat. 53). Objekti su devastirani paljenjem. Poput mnogih vrijednih objekata austrougarske gradnje i od ovog je objekta spomeničke vrijednosti ostao samo arhitektonski plašt.

Vrijedna ostvarenja secesije srećemo na privatnim stambenim objektima vila "Zahumka" i "Neretvanka", rijetkim objektima iz perioda austrougarske gradnje koji nisu znatnije oštećeni. Inače detalji interijera, posebno stubišne ograde kakvu srećemo u plamenom devastiranoj školi na Luci (kat. 56), kao i portali građevina obrađivani su sa mnogo pažnje i umjetničke invencije u duhu floralne ili geometrijske secesije, zastupljeni podjednako na privatnim i javnim objektima.

Istovremeno, duh historicizma ostaje prisutan, čak dominantan na pojedinim objektima prvih dekada 20.stoljeća. Primjer je zgrada javnog kupatila - Banja, projektirana 1912.godine sa prepoznatljivim elementima pseudomaurskog stila i nagoviještenim duhom novog vremena, očitovanog reduciranjem plohe zidnog platna i specifičnom gradacijom prozorskih otvora. Objekt je arhitektonsko rješenje M. Loose, vjerojatno u suradnji sa Rudolfom Tonniesom (kat. 48). Građen kao posljednji veliki javni objekt na trgu Musala (kat. 44) nasuprot Hotelu Neretva pseudomaurskog stilskog izraza, reflektira izvjesnu stilsku istovjetnost.

Trg Musala, u samom središtu grada, na lijevoj obali Neretve uz Titov most, bio je izložen stalnim napadima topništva. Svi objekti, Banja (kat. 48), Muzička škola (kat. 49) nose tragove razaranja, a najimpozantniji - Hotel Neretva, devastiran je paljenjem (kat.45-47).

MOSTAR '92 URBICID

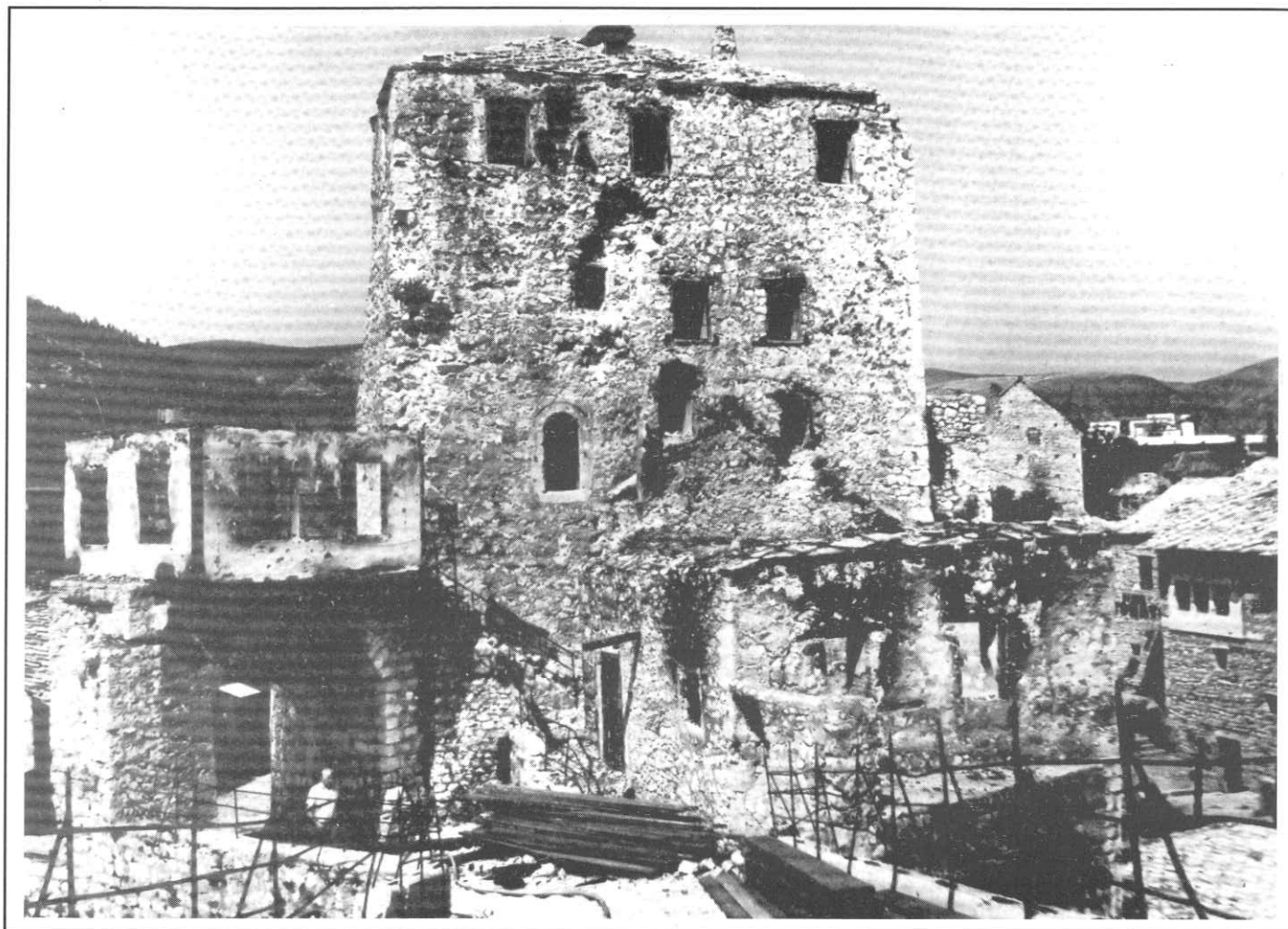
Mnogobrojne reprezentativne građevine austrougarskog perioda, uključujući i one čija fasada ne posjeduje bogatu arhitektonsku plastiku već samo doprozornike i dovratnike jednostavne profilacije i opće metričke primjerenosti (kat. 59) odraz su vremena u kome grad biva oblikovan u duhu europskih strujanja 19. stoljeća i neodvojivi su dio graditeljske baštine identiteta Mostara. Njihova historijska i ambijentalna vrijednost je neosporna, što nepobitno nalaže obvezu sanacije i revitalizacije.

Mostar danas, srpnja 1992. godine, ima razrušene džamije, spaljene i granatirane crkve, spaljene najljepše građevine austrougarskog perioda, biblioteke i historijsku gradu u pepelu,

mostove u rijeci.... Učinjen je pokušaj da se uništi sve ono što je proizvod civilizacije Islama i civilizacije Zapada, ne uvidjevši da vandalizam ne može uništiti tradiciju, kulturu i duhovnost, jer:

“Grad je prvotno nastao kao dom božji: mjesto gdje se čuvaju vječne vrijednosti i otkrivaju božanske mogućnosti. Premda su se simboli izmjenili, ono što stoji iza njih ostaje.... Mješavinu božanstva, moći i ličnosti koja je dala život antičkome gradu treba sada odvagnuti u smislu ideja i kulture našeg vremena i uklopiti u nove okvire grada, regije i čitavog našeg planeta”. (L. Mumford)

Biti univerzalan, a ostati svoj.

4 | Kula Halebinovka (Ćelovina), središnji pojas historijske jezgre, (desna obala Neretve) prije 1566. godine
Halebinovka (Ćelovina) Tower, the middle belt of the historical core, (the right bank of the Neretva) before the year 1566
Halebinovka Turm (Ćelovina - Gefängnis), historischen Stadtkerns (das rechte Neretva - Ufer) errichtet vor 1566
La torre Halebinovka (Ćelovina), zona centrale del centro storico, (riva destra della Neretva) prima del 1566

12

Priječka čaršija, pojas izravnog dodira sa Starim mostom (desna obala Neretve), kontinuitet od 16. stoljeća
Priječka Bazaar, the belt of direct contact with the Old Bridge (the right bank of the Neretva), continuity from the 16th century

Priječka čaršija, unmittelbare Nähe der Alten Brücke (das rechte Neretva - Ufer) Kontinuität vom 16. Jh.

Priječka čaršija (Il centro commerciale "dall'altra parte") zona di contatto diretto con il Ponte vecchio continuità dal sedicesimo secolo

MOSTAR '92 URBICID

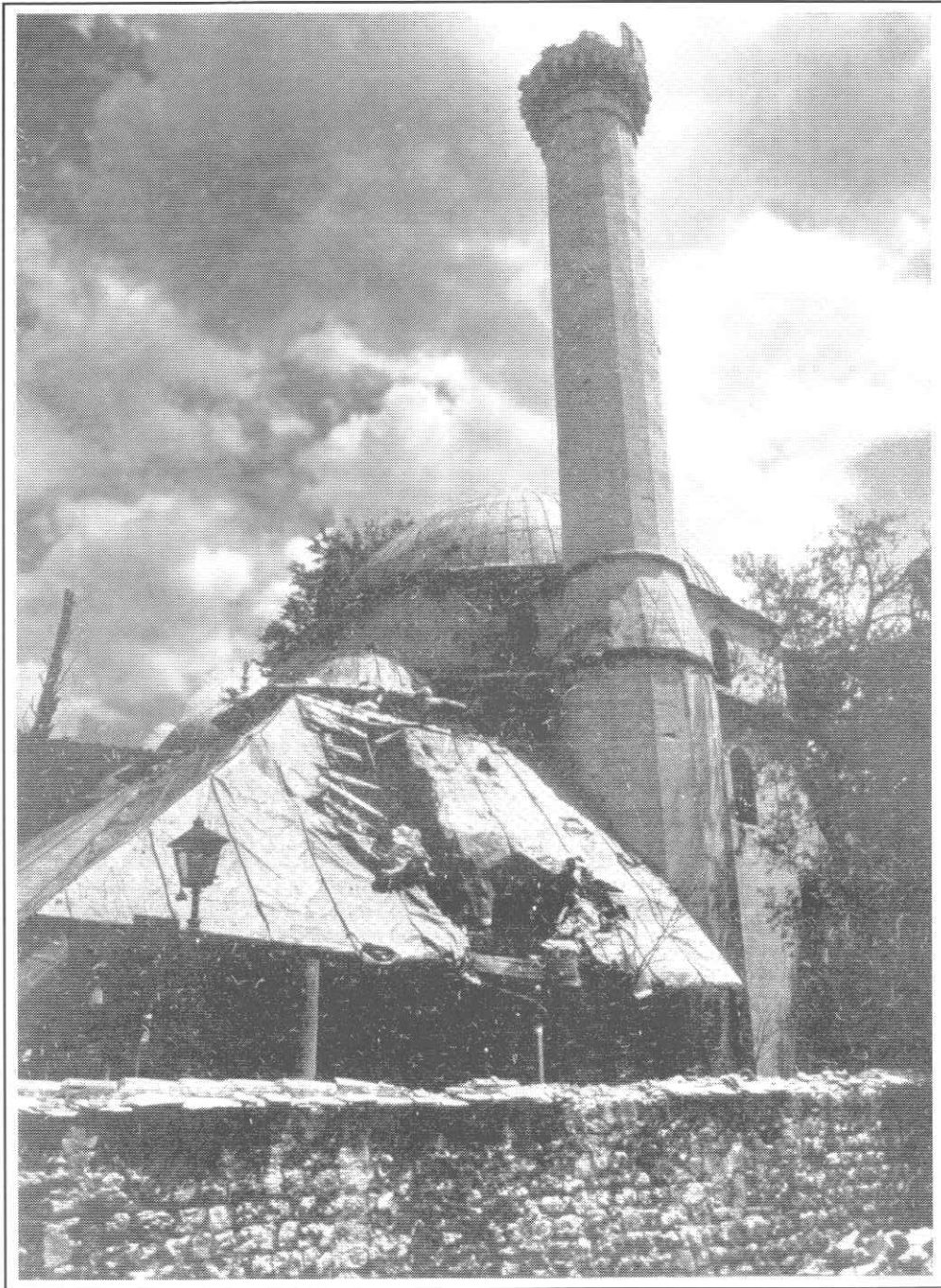
13

Priječka čaršija, pojas izravnog dodira sa Starim mostom (desna obala Neretve), kontinuitet od 16. stoljeća
Priječka Bazaar, the belt of direct contact with the Old Bridge (the right bank of the Neretva), continuity from the 16th century

Priječka čaršija, unmittelbare Nähe der Alten Brücke (das rechte Neretva - Ufer) Kontinuität vom 16. Jh.

Priječka čaršija, (Il centro commerciale "dall'altra parte") zona di contatto diretto con il Ponte vecchio (riva destra della Neretva) continuità dal sedicesimo secolo

MOSTAR '92 URBICID

16

Džamija hadži-Mehmed-bega Karadoza, središnji pojas grada (lijeva obala Neretve, Ulica braće Fejića), 1557/58 (965) godina
Haji-Mehmed-Bey Karadžić's Mosque, the middle city belt (the left bank of the Neretva, Braće Fejića Street) year 1557/58 (965)
Hadschi-Mehmed Karadozbeğ - Moschee, Zentralstadtzone (das linke Neretva-Ufer, Braće Fejić-Strasse) 1557/58 (965)
La mochèa di hadji Mehmed-bei Karadžić, zone centrale della città, (riva sinistra della Neretva, via Braće Fejića) nel 1557-58 (965)

MOSTAR '92 URBICID

22

Sevri hadži-Hasanova džamija, južni pojas grada (desna obala Neretve, Donja mahala), prije 1620. godine
Sevri Hajji-Hasan's Mosque, Southern city belt (the right bank of the Neretva, Donja mahala), before the year 1620
Sevri Hadschi-Hasan-Moschee, südliche Stadtzone (das rechte Neretva-Ufer, Donja mahala) errichtet vor 1620
La moschèa di Sevri hadji Hasan, zona sud della città, (riva destra della Neretva, Donja mahala), prima del 1620.

23 | Džamija Ibrahim-age Šarića, južni pojas grada (lijeva obala Neretve, Luka), 1623/24. (1033) godina
The Mosque of Ibrahim-Aga Šarić , southern city belt (the left bank of the Neretva, Luka), year 1623/24 (1033)
Ibrahim-Aga Šarić-Moschee, südliche Stadtzone (das linke Neretva-Ufer, Luka) 1623/24 (1033)
La moschèa di Ibrahim-Aga Šarić, zona sud della città, (riva sinistra della Neretva, Luka), nel 1623-24 (1033).

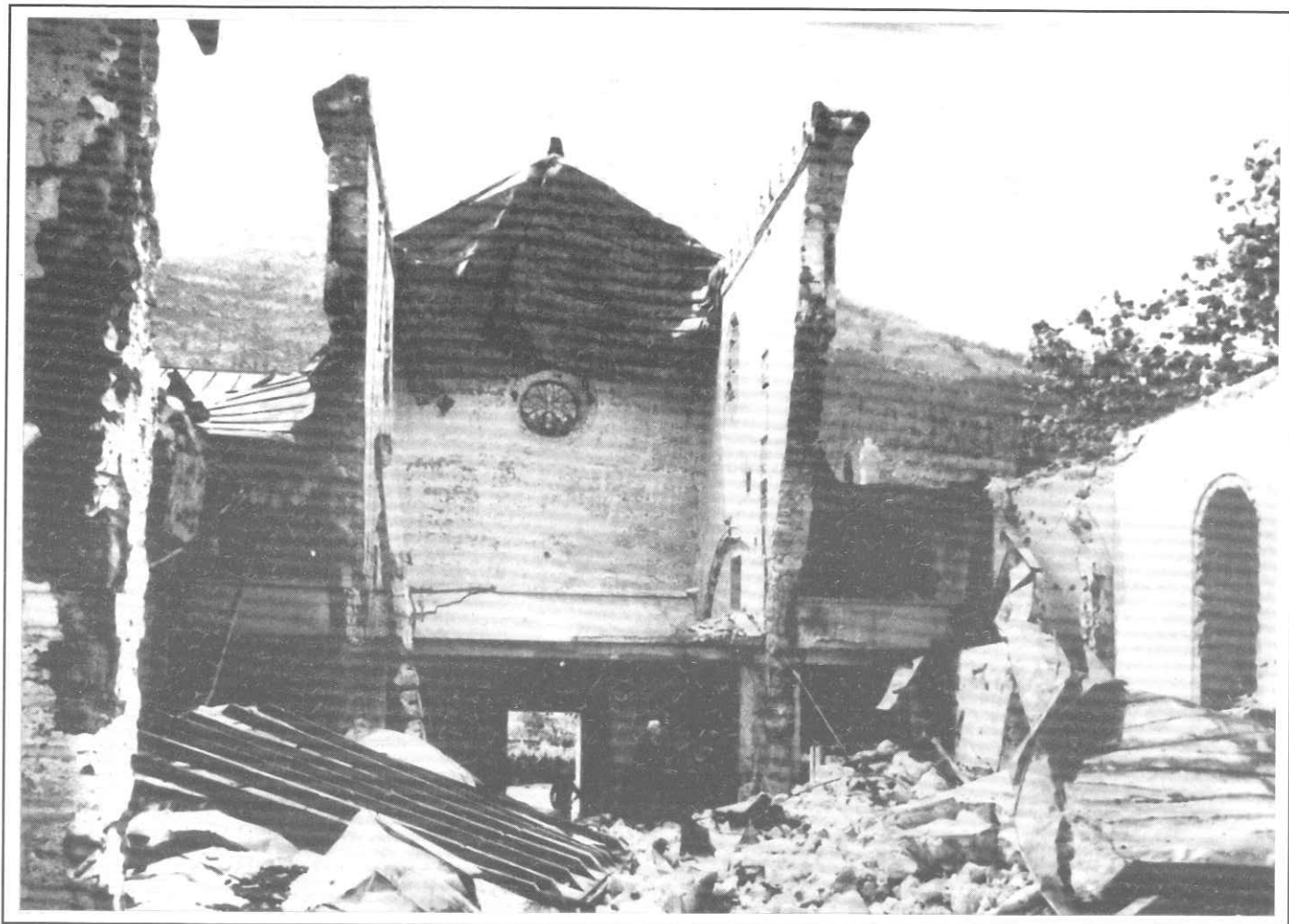
31

Zvonik i apsida franjevačke crkve Sv. Petra i Pavla, zapadni dio grada (Podhum), 1866. godina

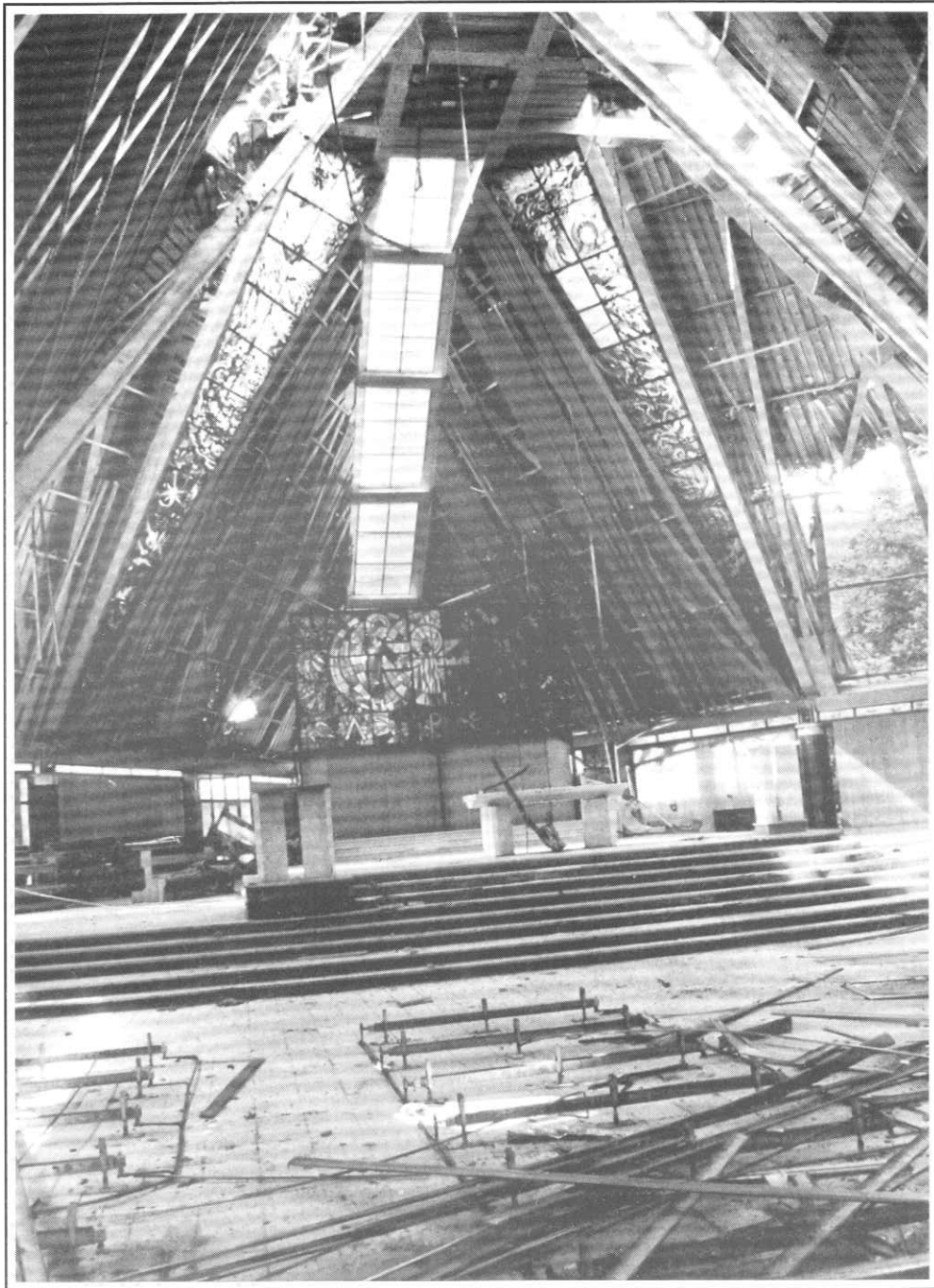
Tower and the Apse of the Franciscan Church of St. Peter and Paul's, western part of the town (Podhum), year 1866

Kirchturm und Apsis der St. Petrus und Paulus Kirche, westlicher Stadtteil (Podhum), 1866

Il Campanile e l'abside della chiesa francescana di San Pietro e Paolo, parte occidentale della città (Podhum), nel 1866

32 | Interijer franjevačke crkve Sv. Petra i Pavla, zapadni dio grada (Podhum), 1866. godina
Interior of the Franciscan Church of St. Peter and Paul, western part of the town (Podhum), year 1866
Das Innere der St. Petrus und Paulus Kirche, westlicher Stadtteil (Podhum), 1866
L'interno della chiesa francescana di San Pietro e Paolo, parte occidentale della città (Podhum), nel 1866

39

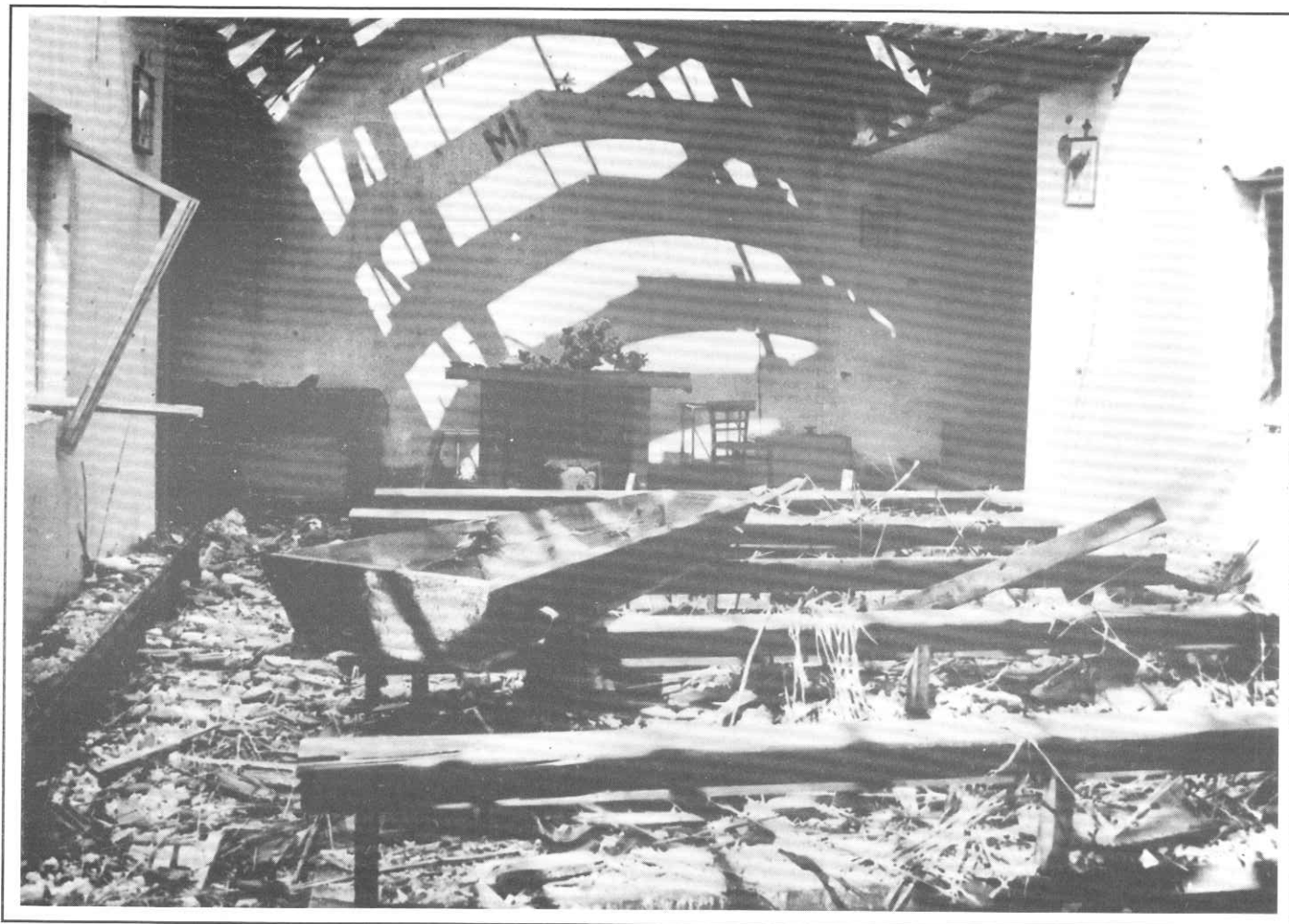
Svetište Katedrale Majke Crkve, zapadni dio grada (Balinovac), I. Franić i H. Franić, 1980. godina
Sanctuary of the Cathedral of the Mother of the Church, western part of the town, Balinovac, I. Franić & H. Franić, year 1980
Sanktuarium der Kathedrale, westlicher Stadtteil (Balinovac), I. Franić u. H. Franić, 1980
Il Santuario della Cattedrale Madre della Chiesa, zona occidentale della città (Balinovac), I. Franić e H. Franić, nel 1980.

40 | Crkva Srca Isusova, Bijelo Polje, atelje Antona Mollera, Wansdorf, 1909. godina
Church of the Heart of Jesus, Bijelo Polje, Atelier of Anton Moller, Wansdorf, year 1909
Jesusherzenskirche Bijelo Polje, Atelier von Anton Moller, Wansdorf, 1909
La chiesa del Santo Cuore di Gesu, Bijelo Polje, Studio di nton Moller, Wansdorf, nel 1909

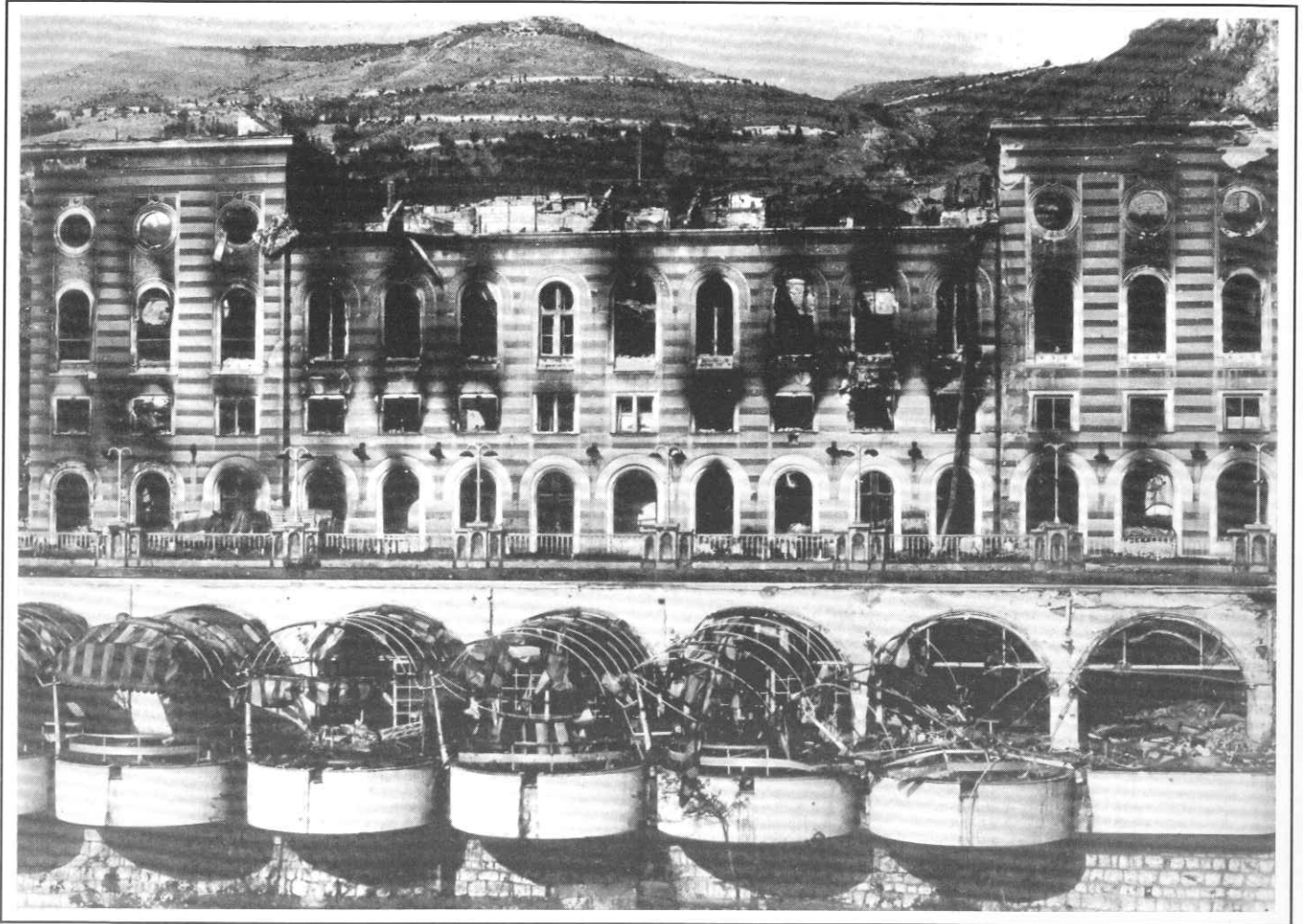

MOSTAR '92 URBICID

42 | Katolička kapela, Orlac, Mostar
Catholic Chapel, Orlac, Mostar
Katholische Kapelle, Orlac, Mostar
La Capella cattolica, Orlac, presso di Mostar

MOSTAR '92 URBICID

45

Hotel "Neretva", središnji pojas grada (lijeva obala Neretve, Trg Musala), 1892. godina

Hotel "Neretva", the middle city belt (the left bank of the Neretva, Musala Square), year 1892

Hotel "Neretva", Zentralstadtzone (das linke neretva-Ufer, Musala Platz), 1892

L'Albergo "Neretva", zona centrale della città (riva sinistra della Neretva, piazza Musala), nel 1892

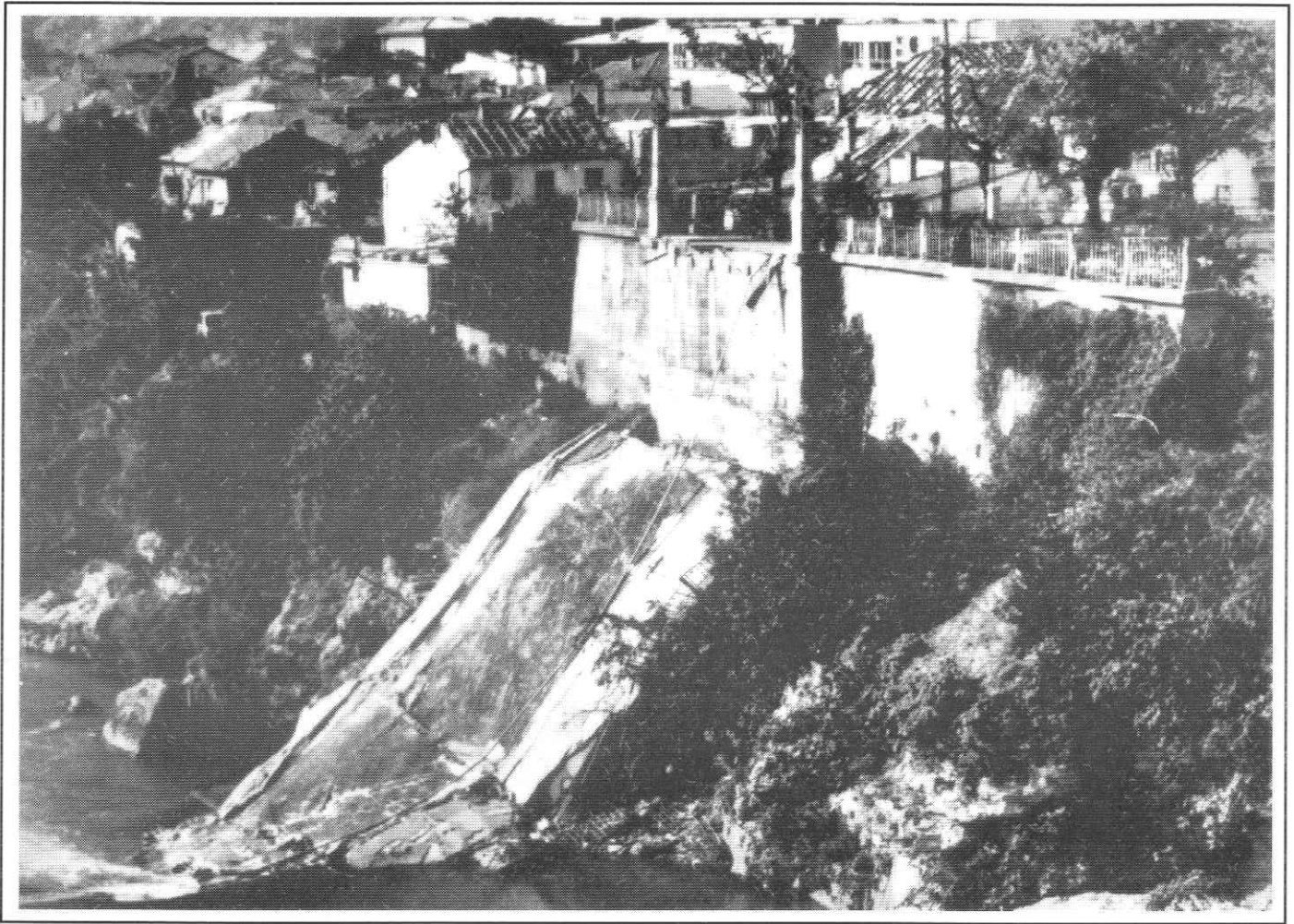
63

Mekteb (danas Simfonijski orkestar), dodirni pojas historijske jezgre-Baščine, 1910. godina

Moslem Religious School (today the Building of the Symphonic Orchetra), the contact belt of the historical core-Baščine, year 1910

Mekteb-moslemische Elementarschule (heute Gebäude des Symphonieorchesters), Kontaktzone historischen Stadtkerns, Baščine, 1910.

Il Mekteb (scuola elementare musulmana), oggi l'Orchestra simfonico, zona di contatto del centro storico, Baščine, nel 1910

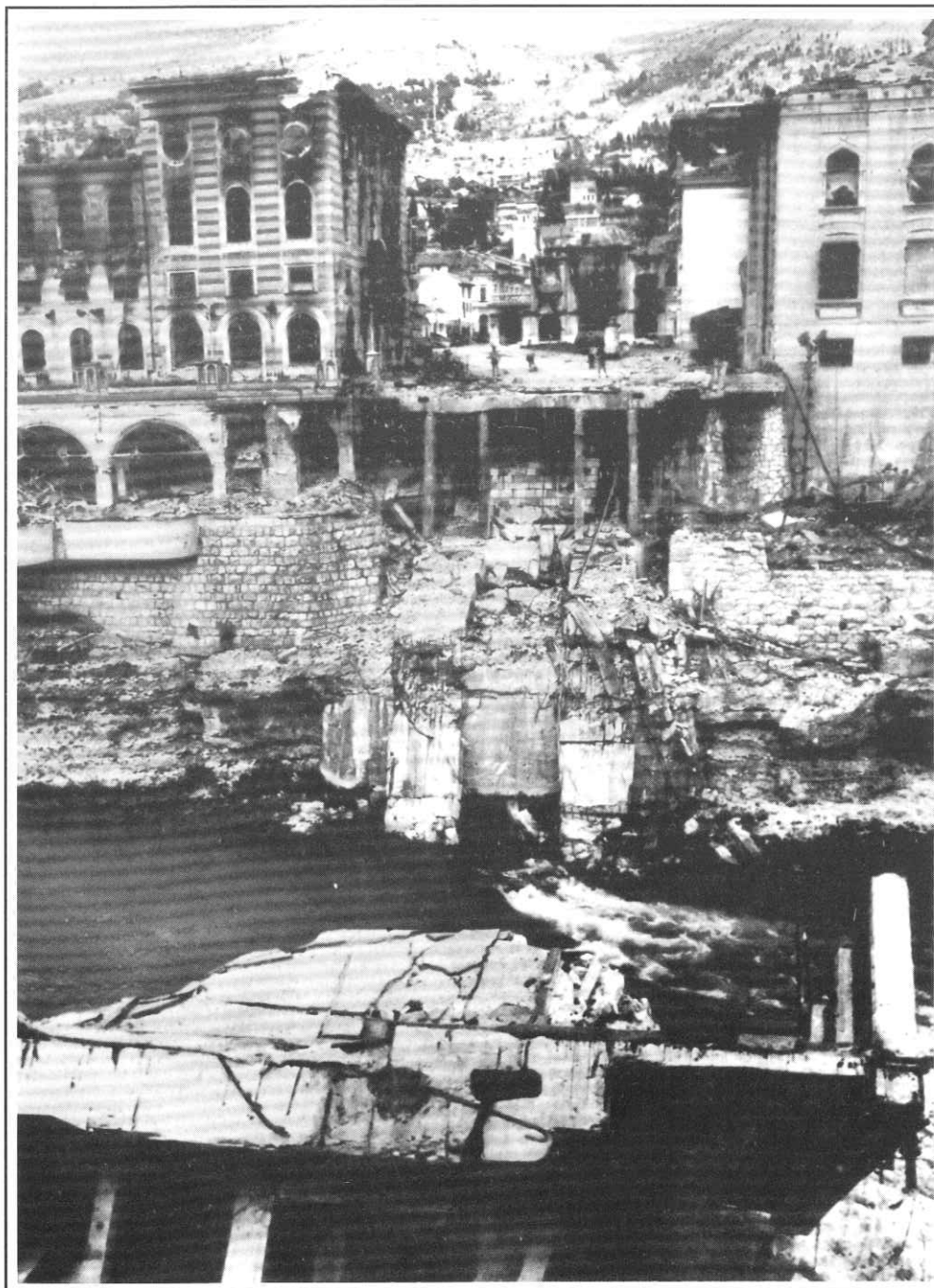

68 | Must Mujage Komadine (Lučki most), desna obala, Jovo Simić, 1913. godina
Mujaga Komadina's Bridge (Lučki Bridge), the right bank, Jovo Simić, year 1913
Mujaga Komadina - Brücke (Lučki - Brücke), des rechte Neretva-Ufer, Jovo Simić, 1913
Il Ponte di Mujaga Komadina(Ponte du Luka), riva destra, Jovo Simić, nel 1913.

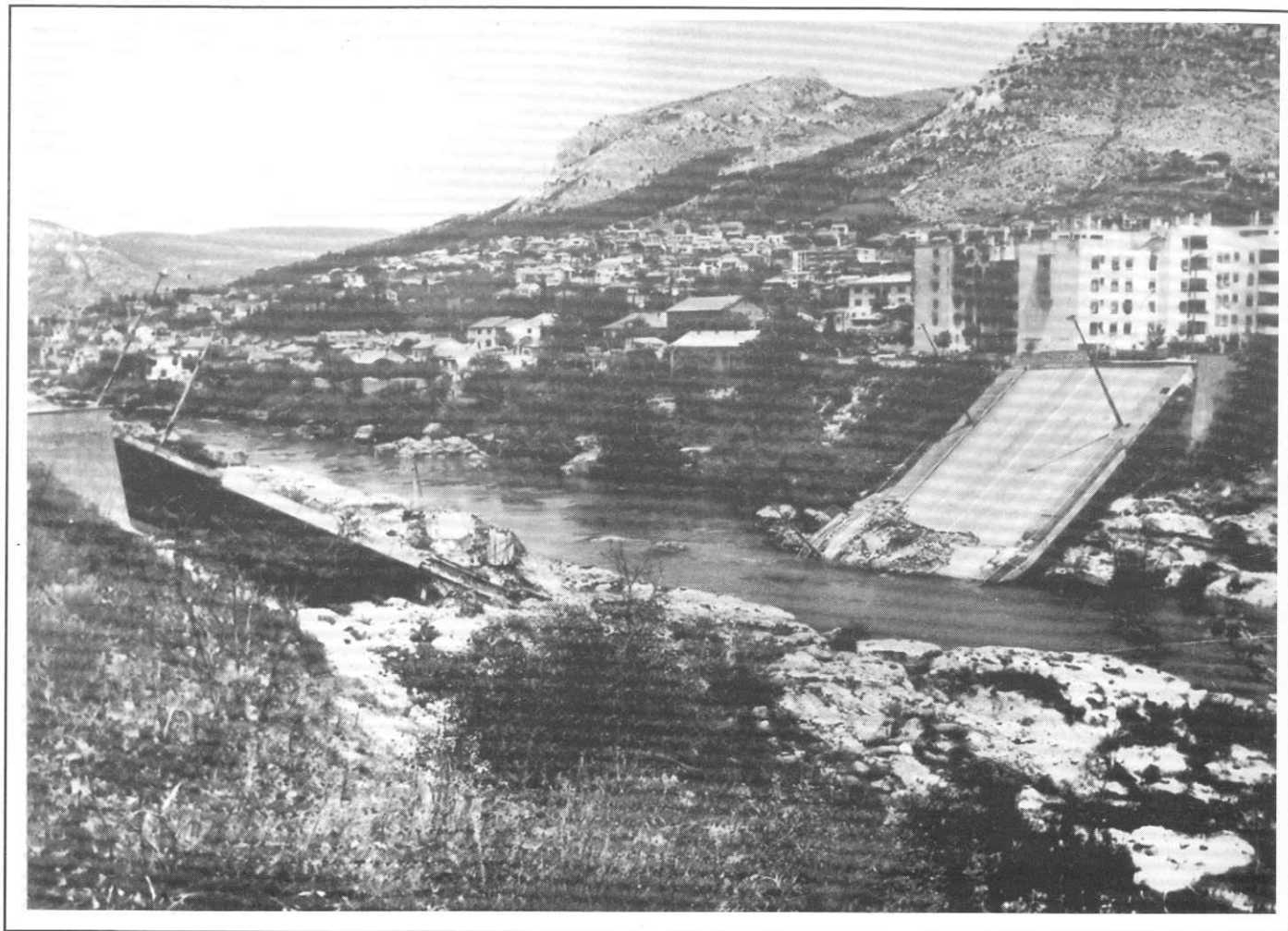
70 | Carinski most (Most I. L. Ribara), 1918. godina
Carinski Bridge (Toll Bridge or I. L. Ribar's Bridge), year 1918
Carina - Brücke (I. L. Ribar - Brücke), 1918
Il Ponte di Carina (Ponte "Ivo-Lola Ribar"), nel 1918

MOSTAR '92 URBICID

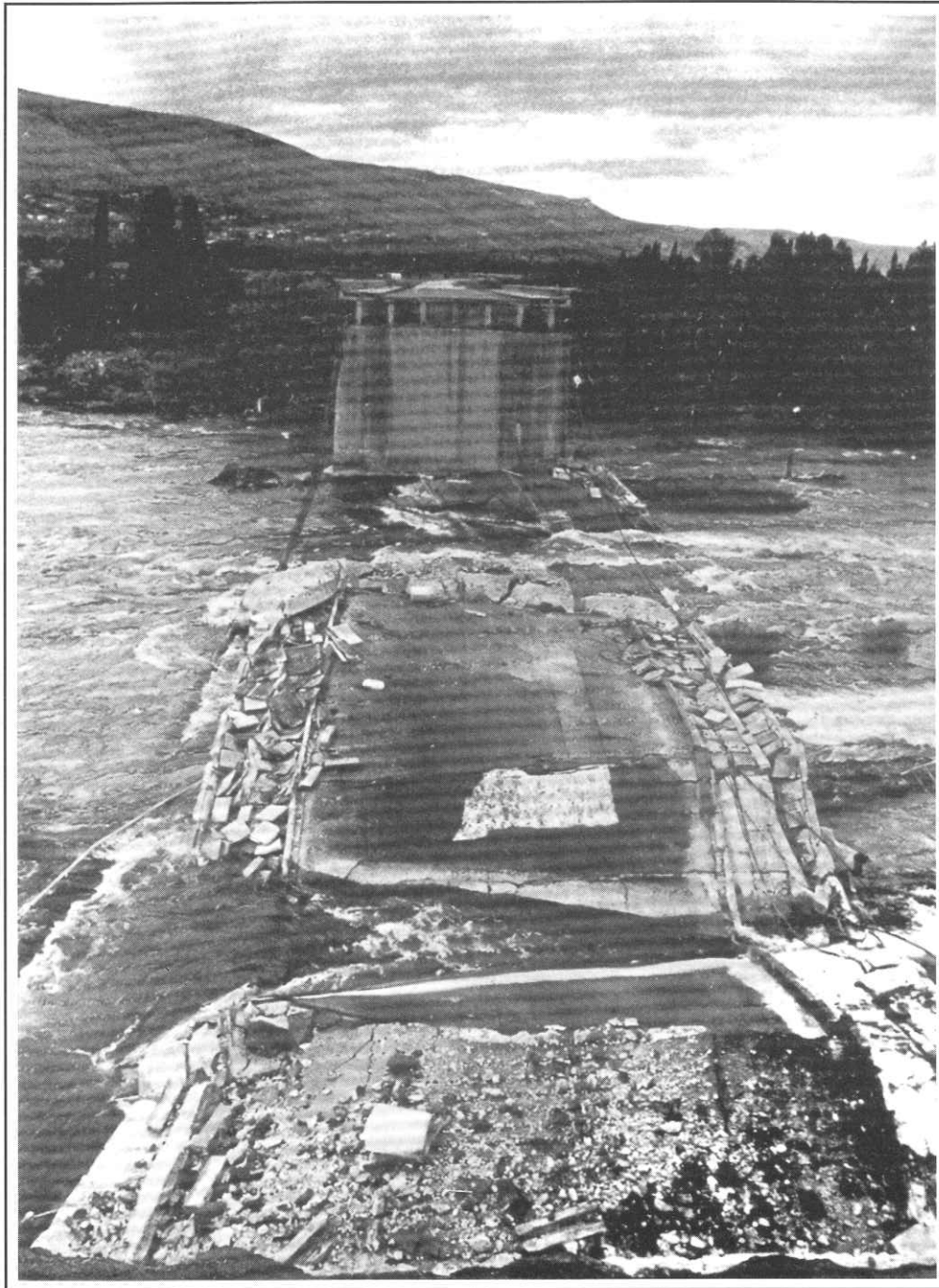
71 | Most Cara Franje Josipa (Titov most), lijeva obala, 1882. i 1935. godina
Emperor's Franz Joseph's Bridge (Tito's Bridge), years 1882 and 1935
Kaiser Franz Josef - Brücke (Tito - Brücke), das linke Ufer, 1882, 1935
Il Ponte dell'imperatore Francesco Giuseppe (Ponte di Tito), riva sinistra, nel 1882 e 1935.

MOSTAR '92 URBICID

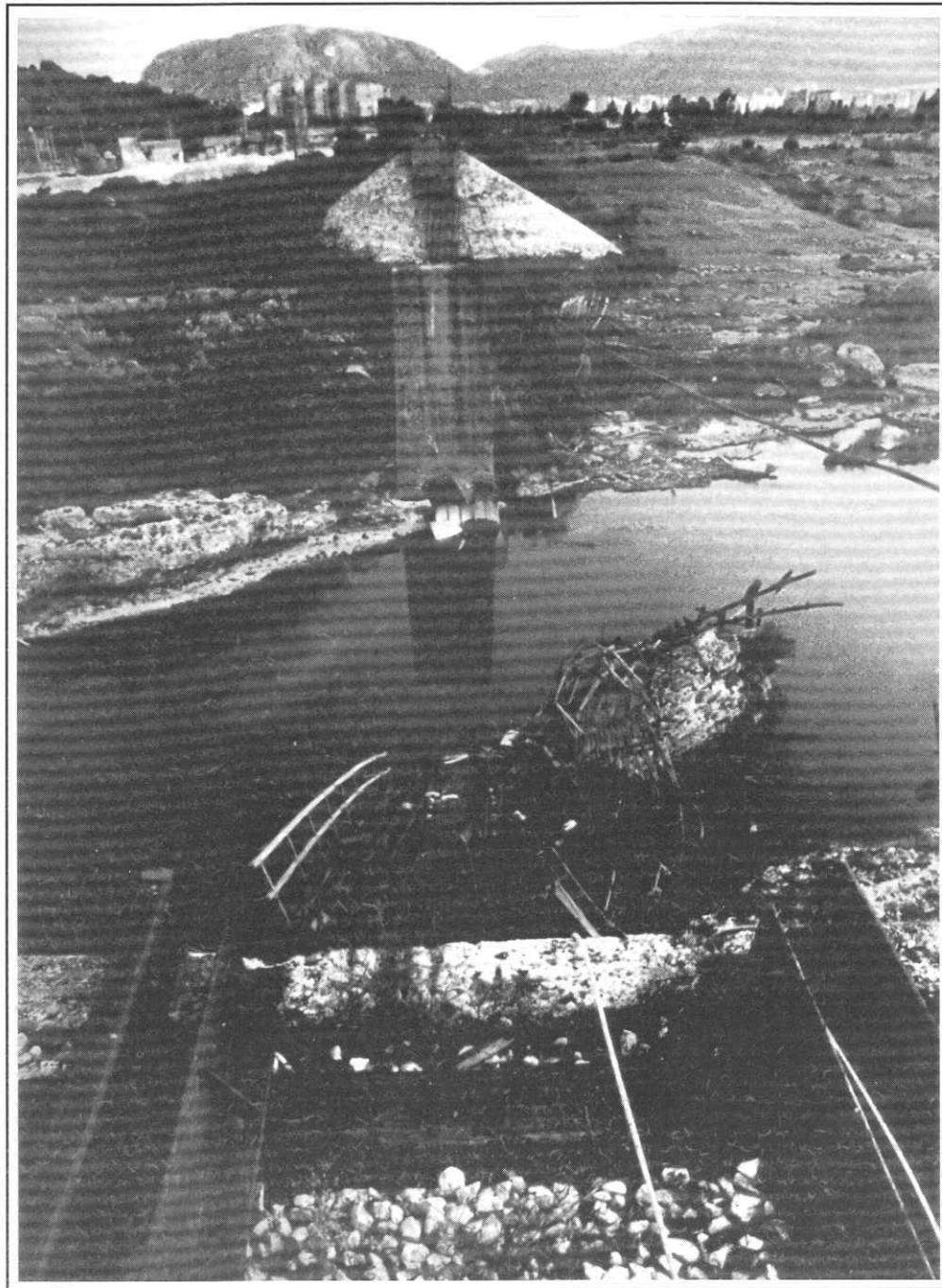
73 | Most Hasana Brkića, 1980. godina
Hasan Brkić's Bridge, year 1890
Hasan Brkić-Brücke, 1980
Il Ponte di Hasan Brkić, nel 1980

MOSTAR '92 URBICID

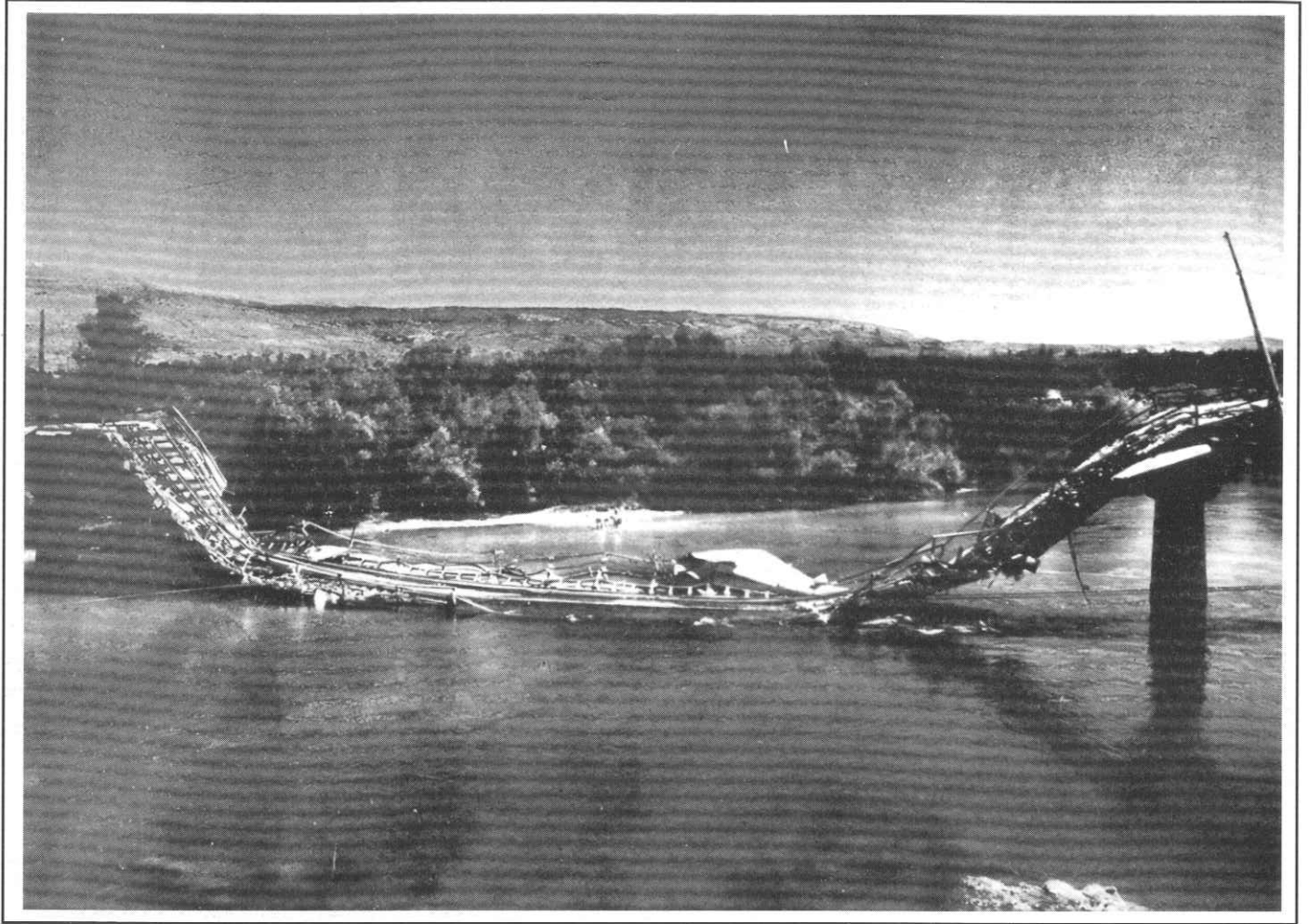
75 | Avijatičarski most, južni dio grada
Aviator's Bridge, souther part of the city
Aviatikerbruucke, südliche Stadtzone
Il Ponte dell'aviatore, zona sud della città

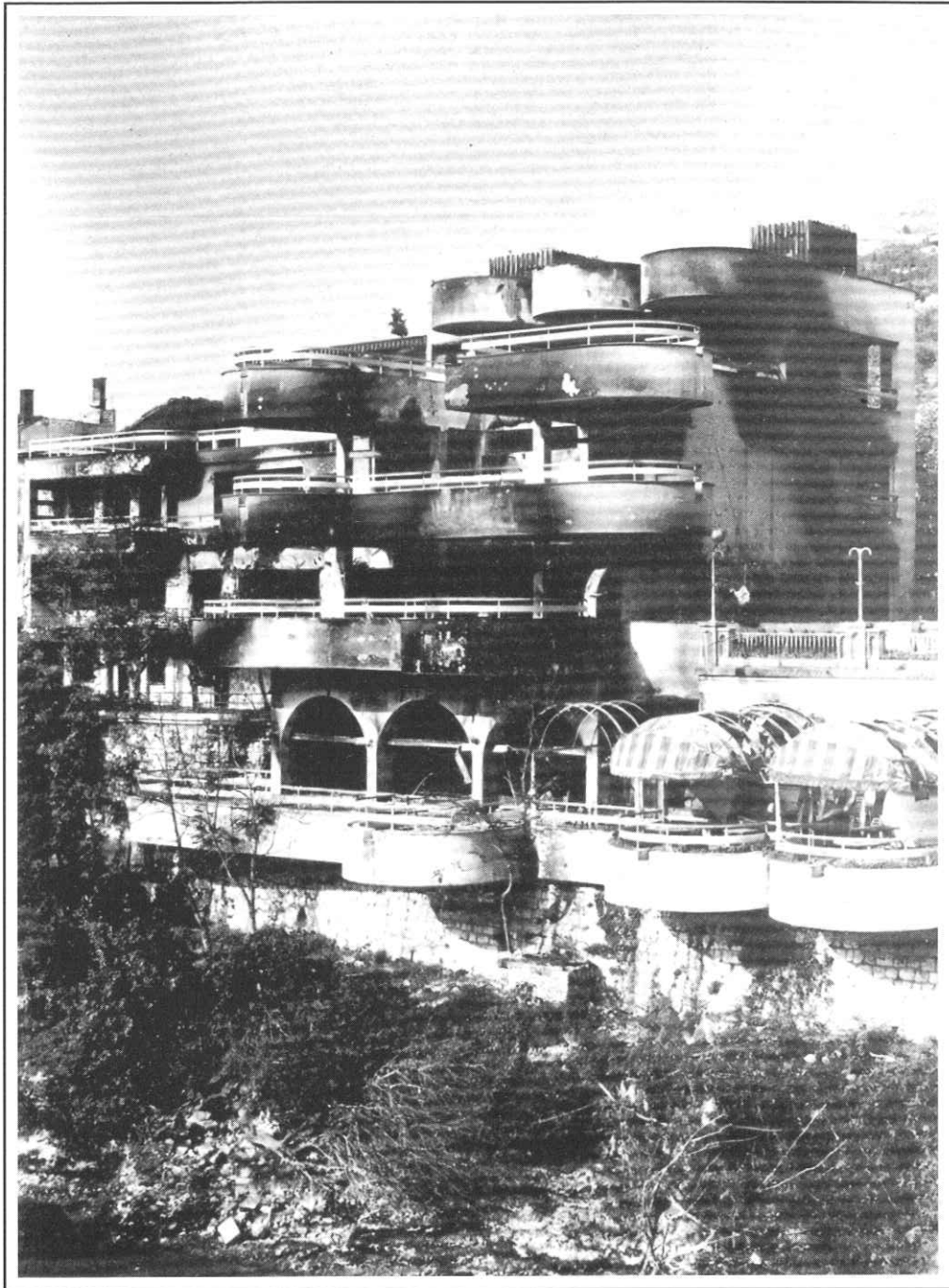

77 | Željeznički most u Sutini, sjeverni dio grada, 1966. godina
The Railway Bridge at Sutina, northern part of the city, year 1966
Eisenbahnbrücke in Sutina, Nördliche Stadtzone 1966
Il Ponte ferroviario à Sutina, zona settentrionale della città, nel 1966.

MOSTAR '92 URBICID

78 | Željeznički most u Bačevićima, južni dio grada, 1966. godina
The Railway Bridge at Bačevići, southern part of the city, year 1966
Eisenbahnbrücke in bačevići, Südliche Stadtzone 1966
Il Ponte ferroviario à Bačevići, zona meridional della città, nel 1966.

81

Vila "Neretva", središnji pojas grada (lijeva obala Neretve, Trg Musala), Nedim Džudža i Sulejman Džapo, 1978. godina
Villa "Neretva", the middle city belt (the left bank of the Neretva, Musala Square), Nedim Džidža and Sulejman Džapo, year 1978

Villa "Neretva", Zentralstadtzone, das linke Ufer, Musala-Platz, Nedim Džidža u. Sulejman Džapo, 1978

La Villa "Neretva" zona centrale della città, (riva sinistra della Neretva, piazza Musala), Nedim Džudža e Sulejman Džapo, nel 1978.

MOSTAR '92 URBICID

83

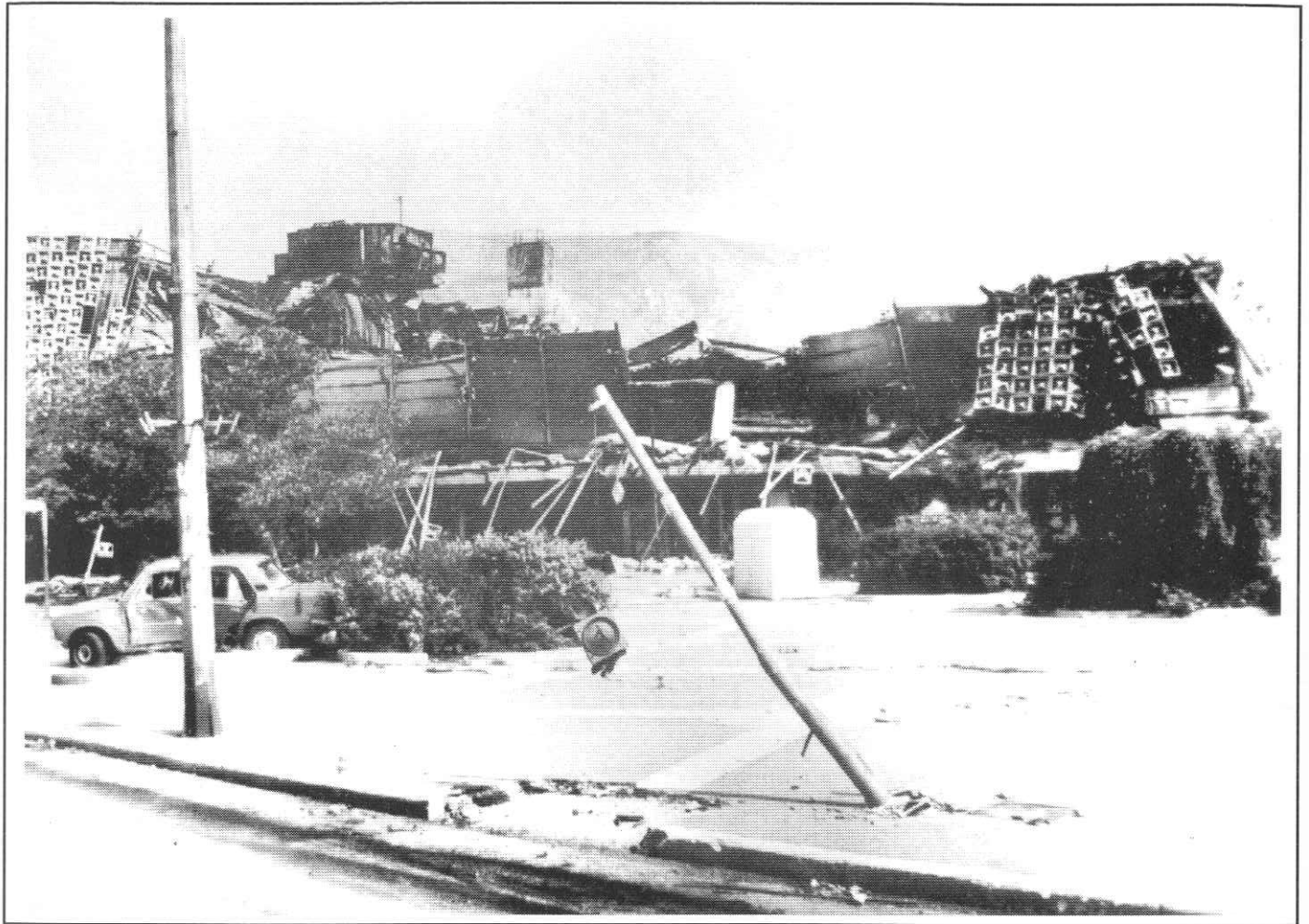
Hotel "Bristol", detalj fasade, desna obla Neretve, Ul. mostarskog bataljona, Romeo Tiberio, 1958. godina

Hotel "Bristol", the right bank of the Neretva, Mostarski bataljon Street, Romeo Tiberio, year 1958

Hotel "Bristol", das rechte Neretva-Ufer, Mostarski bataljon-Strasse, Romeo Tiberio, 1958

L'Albergo "Bristol"-dettaglio della facciata (riva destra della Neretva, via Mostrskog bataljona), Romeo Tiberio, nel 1958.

MOSTAR '92 URBICID

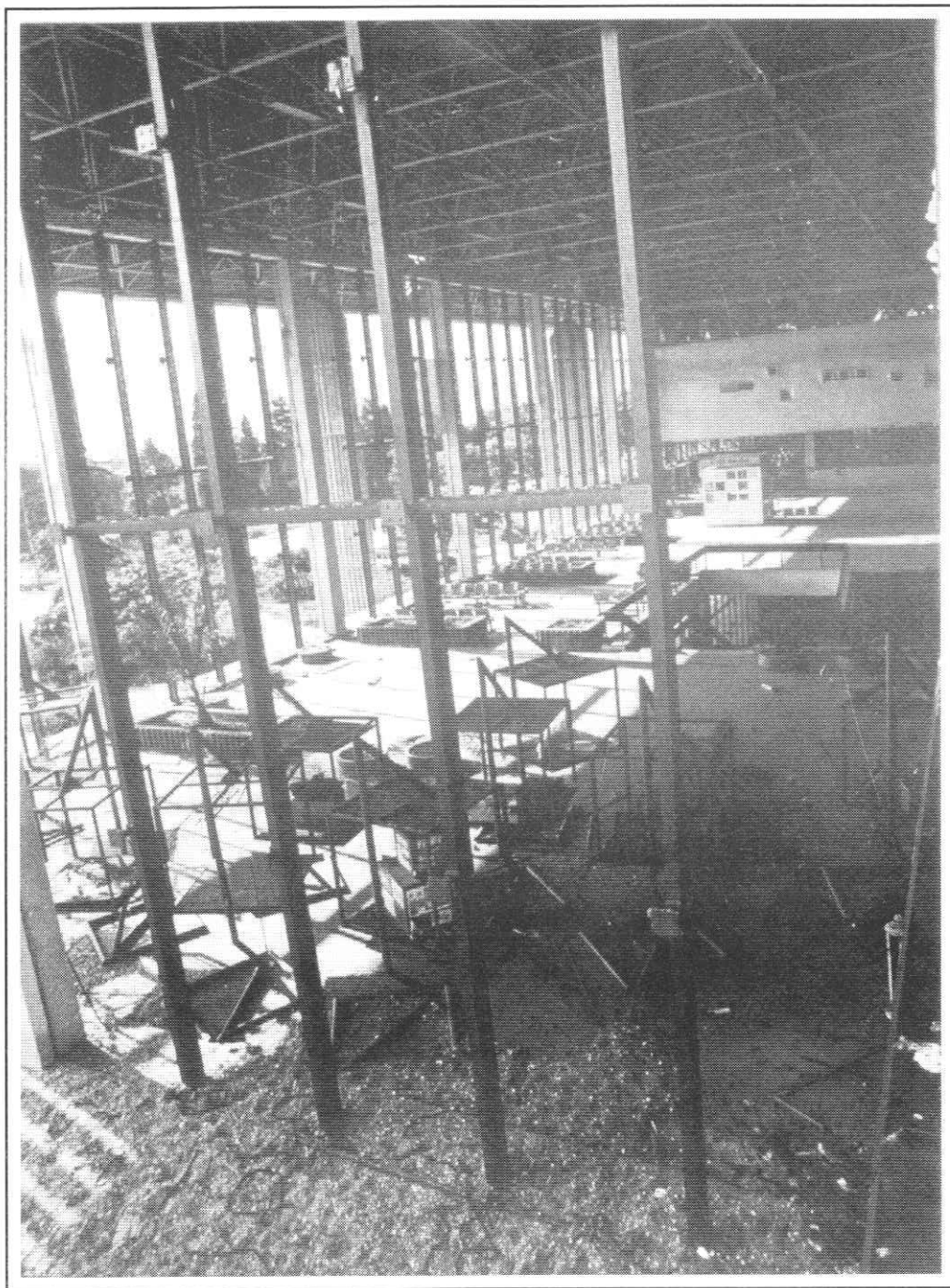
85 | Robna kuća "Hit", desna obala Neretve (središnji pojas grada), Safet Galešić, 1974. godina
Department Store "Hit", the right bank of the Neretva (the middle city belt), Safet Galešić, year 1974
Warenhaus "Hit", das rechte Neretva-Ufer (Zentralstadtzone), Safet Galešić, 1974
Il Grande magazzino Hit, riva destra della Neretva, zona centrale della città, Safet Galešić, nel 1974.

MOSTAR '92 URBICID

101

GP "Hercegovina", upravna zgrada, desna bala Neretve, Cernica
Building Enterprise "Hercegovina", Office Building, the right bank of the Neretva, Cernica Street
Bauunternehmen "Hercegowina"-Verwaltungsgebäude, das rechte Neretva-Ufer, Cernica
L'edificio amministrativo dell'azienda GP "Hercegovina" riva destra della Neretva, Cernica

104 | Željeznički kolodvor, interijer, lijeva obala Neretve, Ul. M. Tita, Nedim Džudža, 1968. godina
The Railway Station, interior, the left bank of the Neretva, M. Tito's Street, Nedim Džudža, year 1968
Eisenbahnhof-das Innere, das linke Neretva-Ufer, M. Tito-Strasse, Nedim Džudža, 1968
La stazione ferroviaria (l'interno), riva sinistra della Neretva, Via Maresciallo Tito, Nedim Džudža, nel 1968

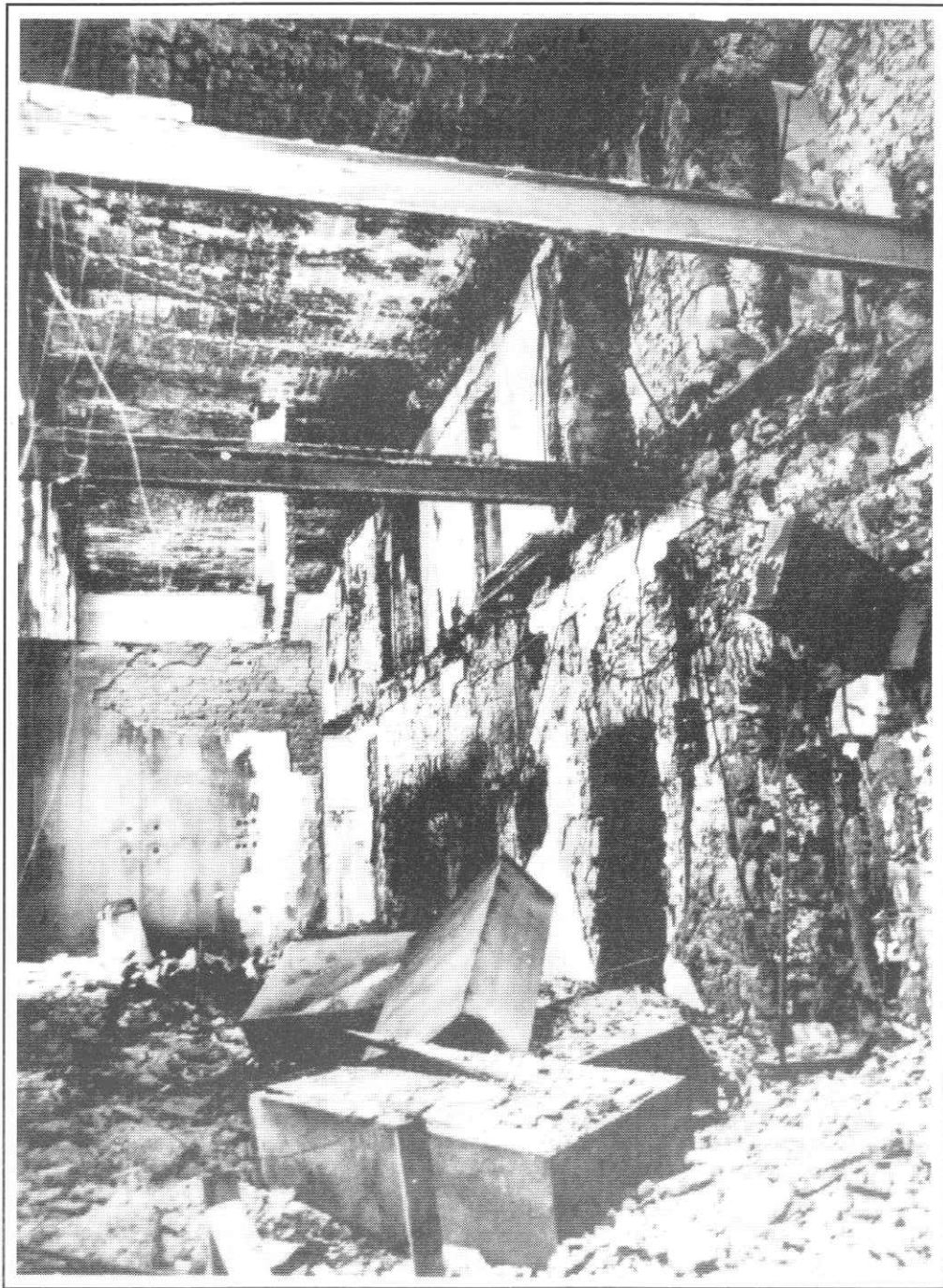
MOSTAR '92 URBICID

105

Arhiv Hercegovine, lijeva obala Neretve, Mejdan, 1884. godina
The Archives of Hercegovina, the left bank of the Neretva, Mejdan, year 1884
Archiv der Herzegowina, das linke Neretva-Ufer, Mejdan, 1884
L'Archivio dell'Erzegovina, riva sinistra della Neretva, Mjedan, nel 1884

107

Vakufski dvor (danas JP "Prostor"), interijer, središnji pojas grada (lijeva obala Neretve, Ul. braće Fejića), 1894. godina
Vakufski Court (today PE "Prostor"), interior, the middle city belt (the left bank of the Neretva, Braće Fejića Street), year 1894
Vakufski Hof (heute das öffentliche Unternehmen "Prostor"), das Innere, Zentralstdtzone (das linke Neretva-Ufer, Braće Fejić-Strasse), 1894

Il Palazzo di vakuf (fondazione pia musulmana) oggi l'azienda "Prostor", l'interno, zona centrale della città, (riva sinistra della Neretva, via Braće Fejića), nel 1894.

MOSTAR '92 URBICID

125

Pogled na Titovu ulicu, južni pojas grada (lijeva obala Neretve), stambeno naselje Luka
View of M. Tito's Street, southern city belt (the left bank of the Neretva), residential district of Luka
Blick auf Tito-Strasse, das linke Neretva-Ufer, südliche Stadtzone, Wohnviertel Luka
Una veduta sulla Titova ulica, zona meridionale della città (riva sinistra della Neretva), abitato Luka

MOSTAR '92 URBICID

126 | Stambena četvrt Luka, južni pojas grada (lijeva obala Neretve)
Residential quarter Luka, southern city belt (the left bank of the Neretva)
Wohnviertel Luka, das linke Neretva-Ufer, südliche Stadtzone
L'abitato Luka, zona meridionale della città (riva sinistra della Neretva)

MOSTAR '92 URBICID

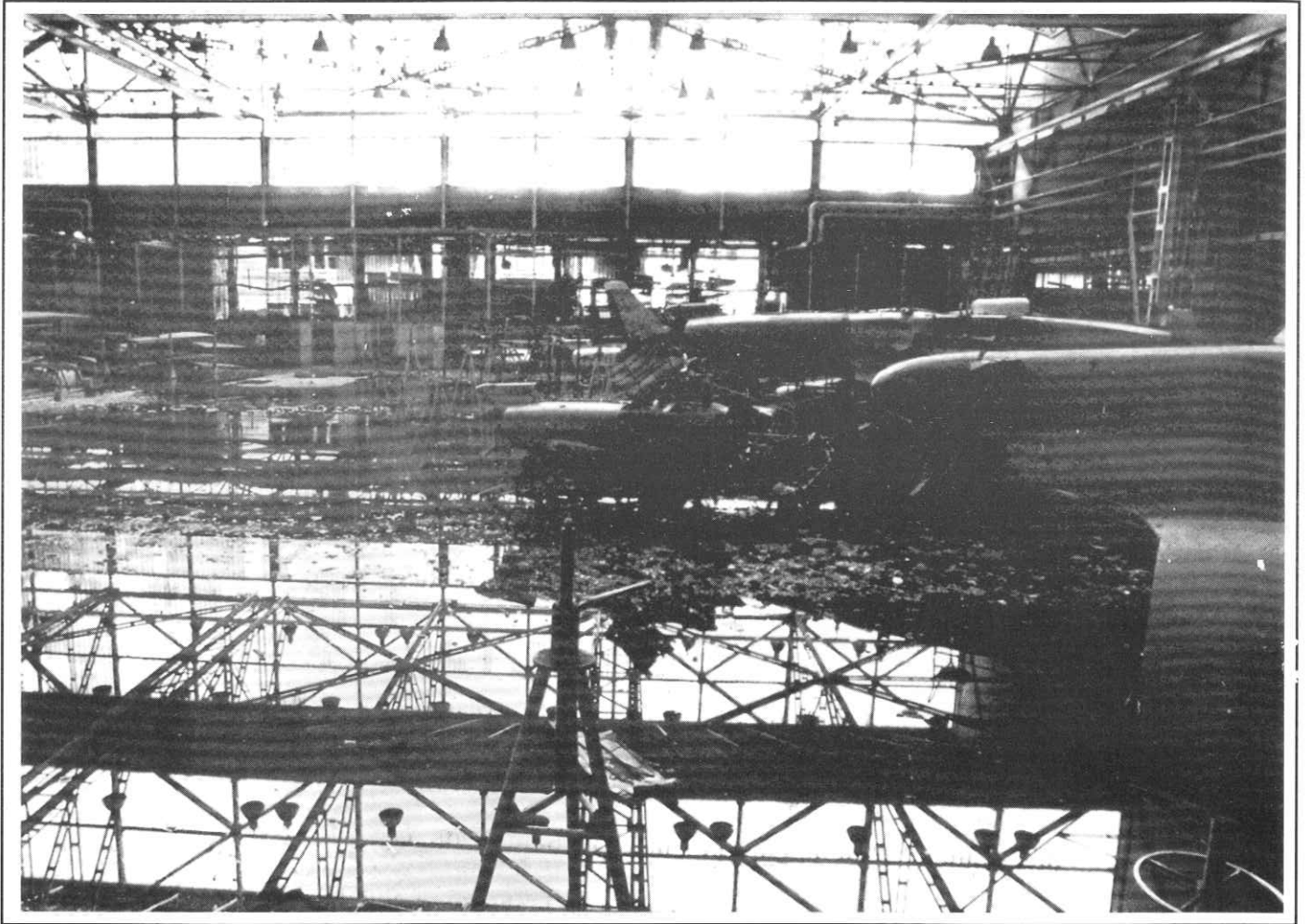
127 | Pogled na lijevu obalu Neretve, stambeno naselje Luka
View of the left bank of the Neretva, residential district of Luka
Blick auf das linke Neretva-Ufer, Wohnviertel Luka
Una veduta sulla riva sinistra della Neretva, abitato Luka

MOSTAR '92 URBICID

129 Individualni stambeni objekt, središnji pojas grada (lijeva obala Neretve), Trg 1. maj
Private house, southern city belt (the left bank of the Neretva), the First of May Square
Individuelles Wohngebäude, Zentralstadtzone, das linke Neretva-Ufer, 1. Mai-Platz
Un edificio d'alloggio privato, zona centrale della città (riva sinistra della Neretva), Piazza

MOSTAR '92 URBICID

149

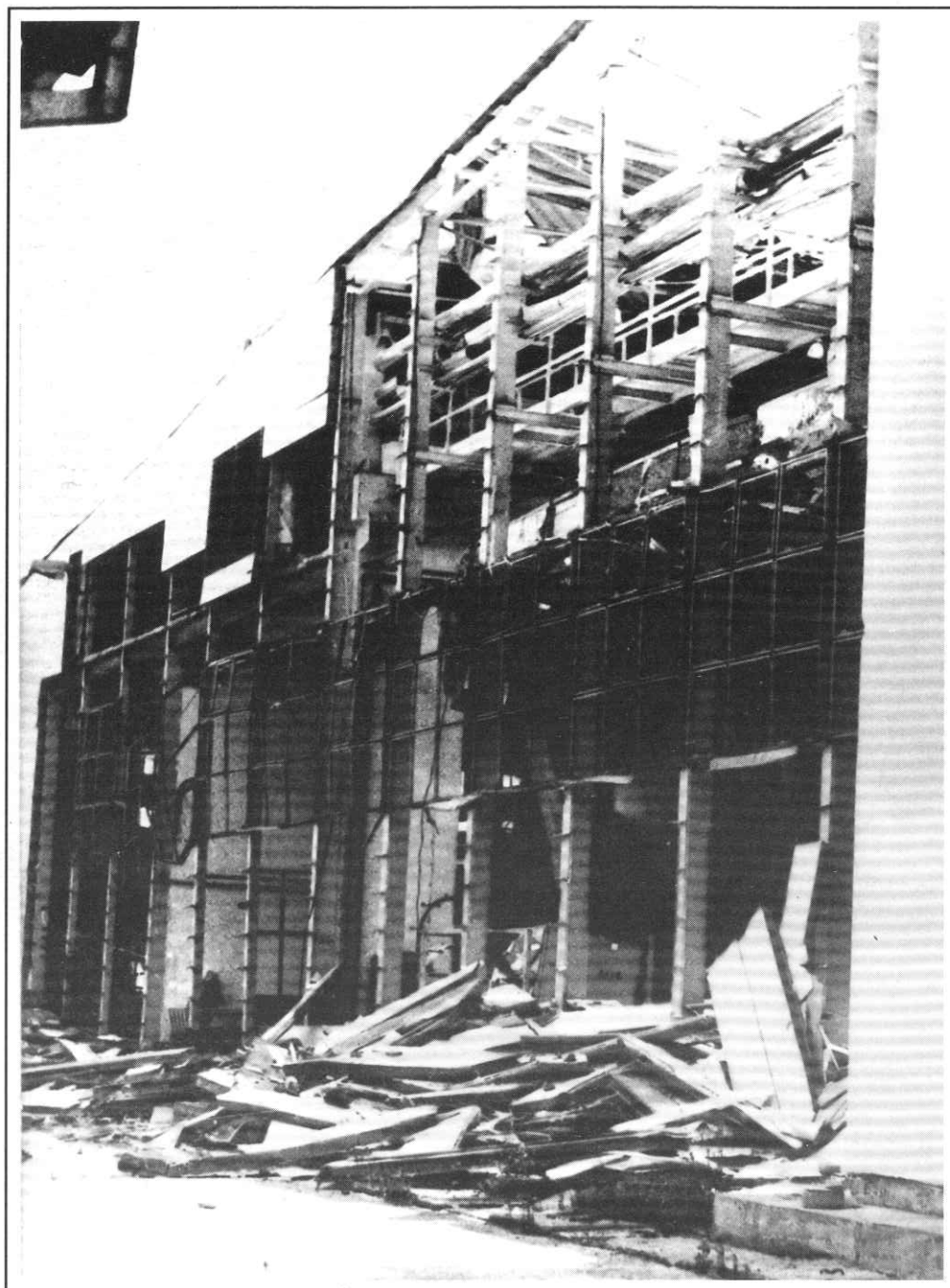
VI Soko u Mostaru, hala montaže zrakoplova, južni industrijski pojas (desna obala Neretve)

AI Soko in Mostar, Aircraft assembly hall, southern industrial zone (the right bank of the Neretva)

FWI Soko Mostar, Montagehalle, südliche Industriezone, das rechte Neretva-Ufer

La società Soko - industria aeronautica di Mostar, capannone di montaggio degli aerei, zona industriale del sud, riva destra della Neretva

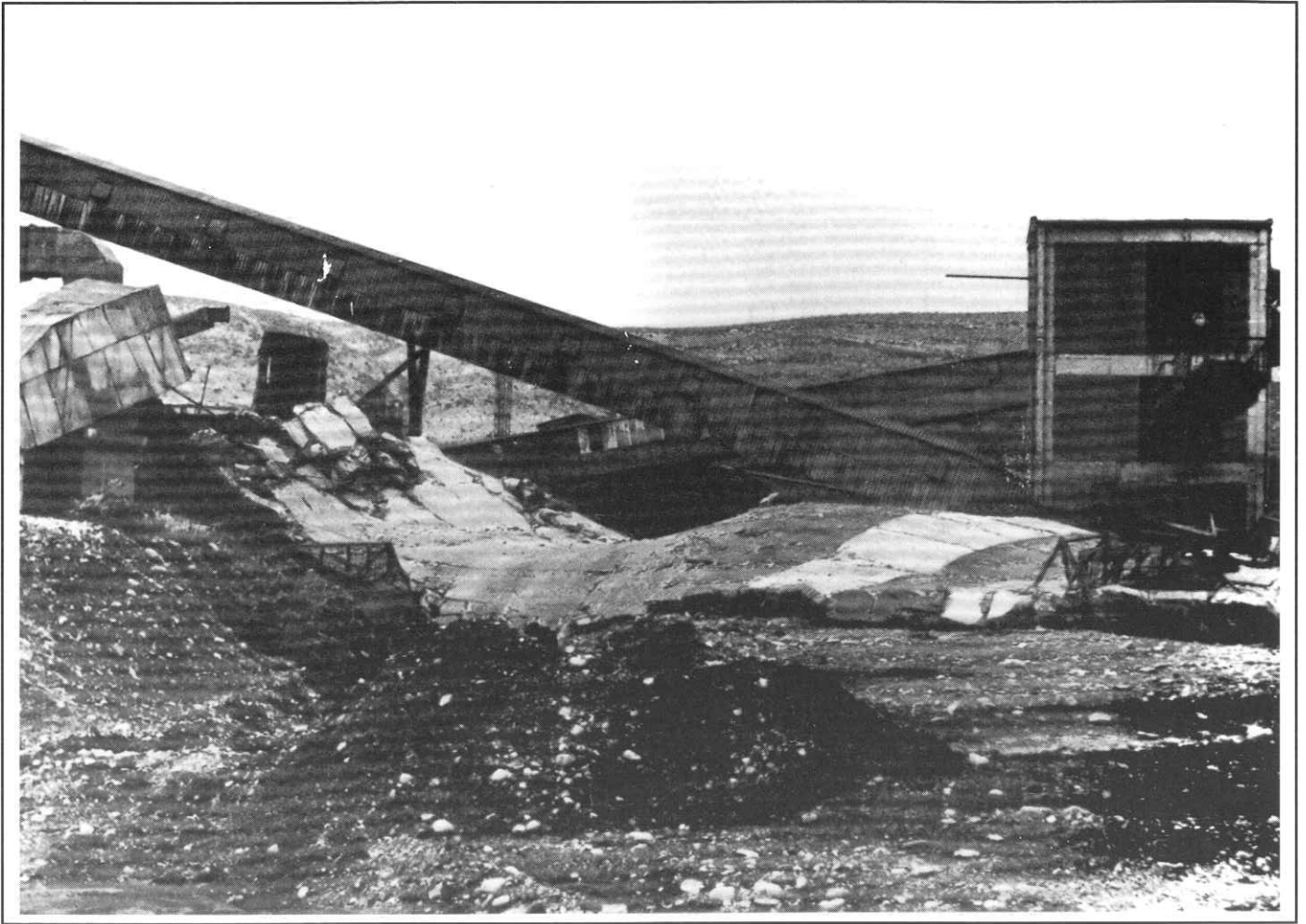
MOSTAR '92 URBICID

150

VI Soko u Mostaru, hala kompozitnih tehnologija, južni industrijski pojas (desna obala Neretve)
Al Soko in Mostar, Composite technologies hall, southern industrial zone (the right bank of the Neretva)
FWI Soko Mostar, Komplextechnologiehalle, südliche Industriezone, das rechte Neretva-Ufer
La società Soko - industria aeronautica di Mostar, capannone di materiali moderni, zona industriale del sud, riva destra della Neretva

MOSTAR '92 URBICID

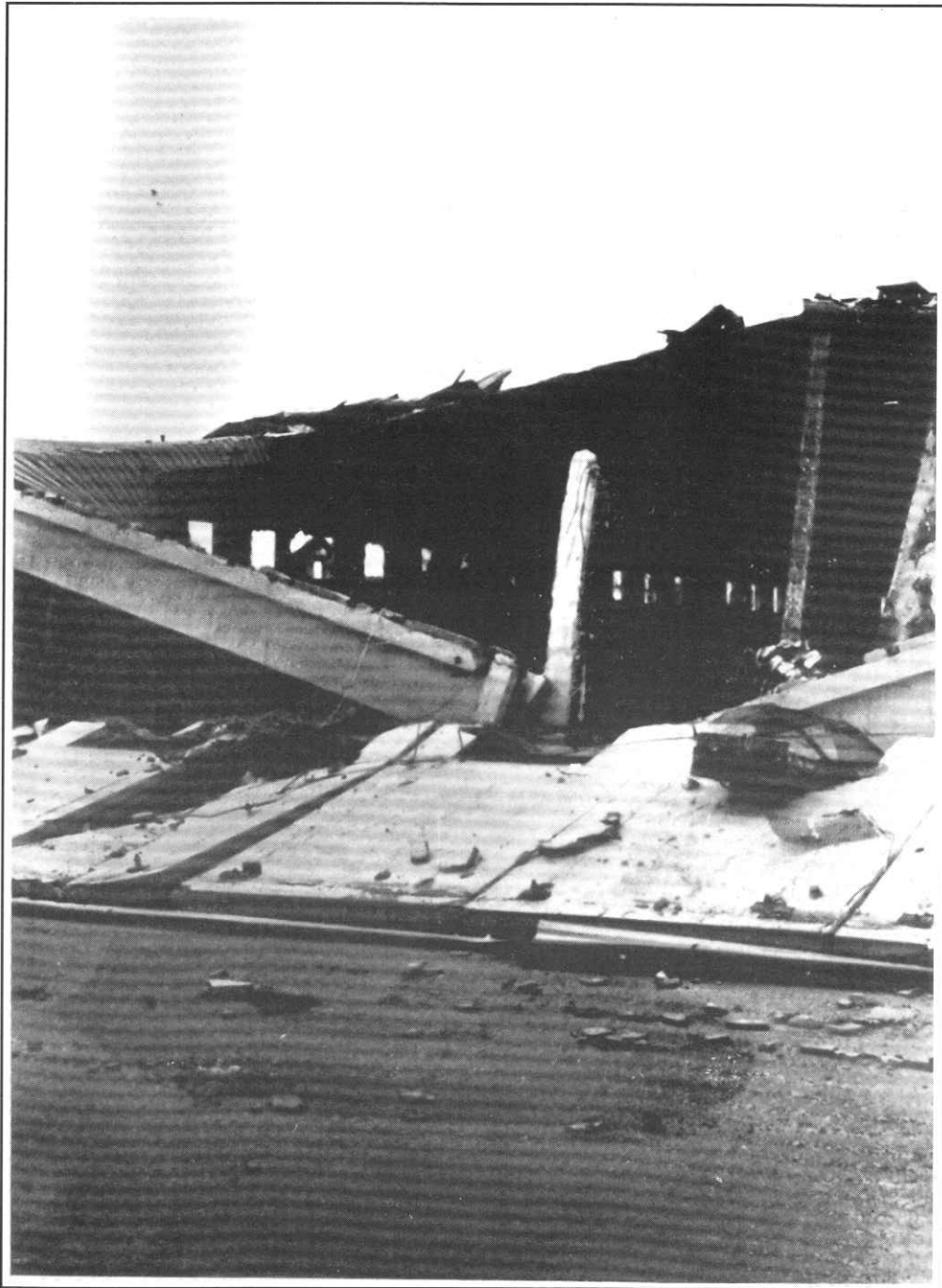

152

Poduzeće Aluminij u Mostaru, srušeni dimnjak energane, južni industrijski pojas (desna obala Neretve)
Aluminium Works in Mostar, the destroyed power station chimney, southern industrial zone (the right bank of the Neretva)
Unternehmen "Aluminij" Mostar, zerstörter Schornstein des Kraftwerks, südliche Industriezone, das rechte Neretva-Ufer
La società Aluminij di Mostar, fumaiuolo del reparto di energia rovinato, zona industriale del sud, riva destra della Neretva

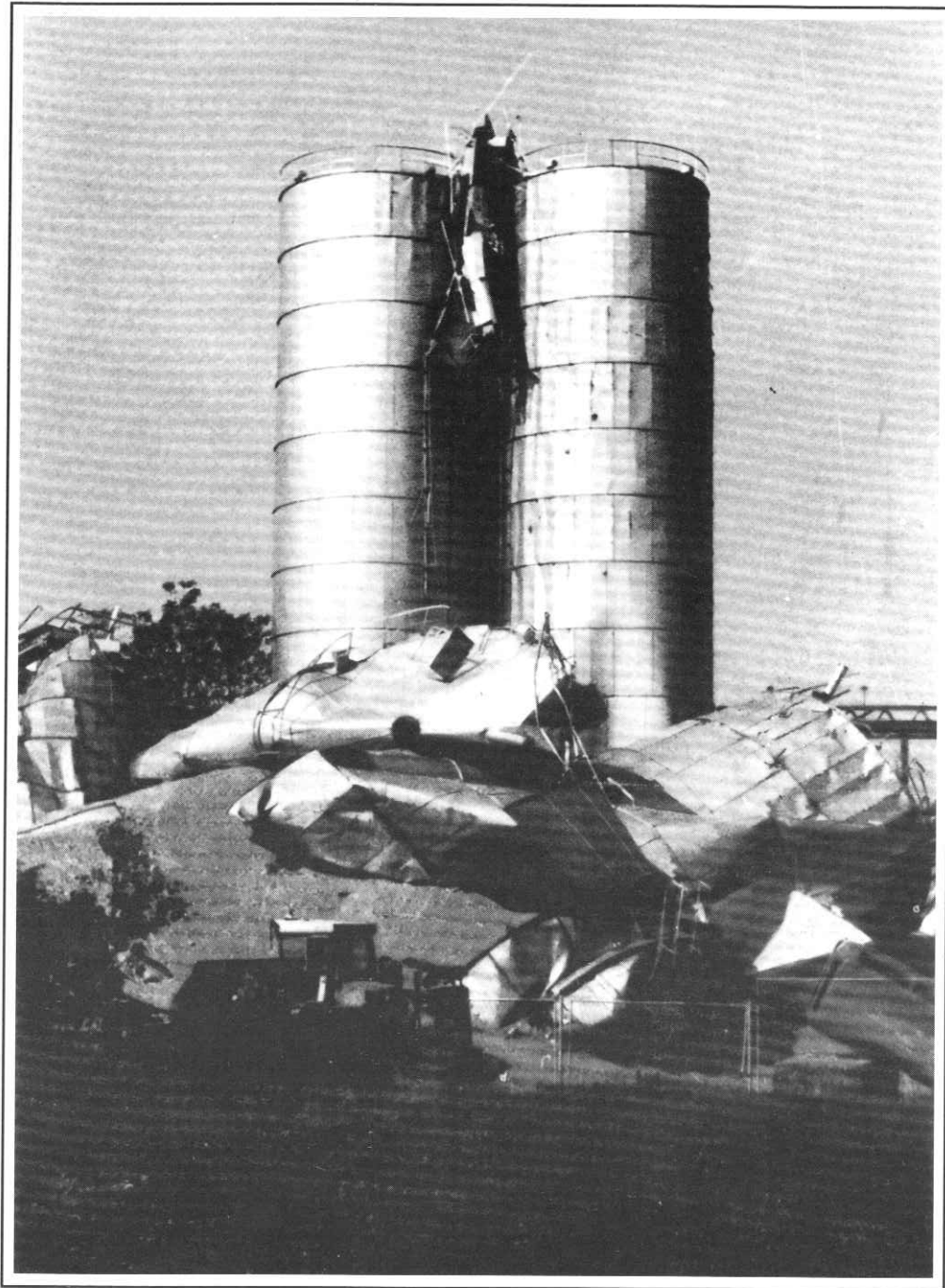
MOSTAR '92 URBICID

153

Tvornica duvana u Mostaru, porušeno skladište, južni industrijski pojas (lijeva obala Neretve)
Cigarette Factory in Mostar, the destroyed warehouse, southern industrial zone (the right bank of the Neretva)
Tabakfabrik in Mostar, zerstortes Lager, südliche Industriezone, das linke Neretva-Ufer
L'Industria di tabacco di Mostar, magazzino demolito, zona industriale del sud, riva sinistra della Neretva

MOSTAR '92 URBICID

155

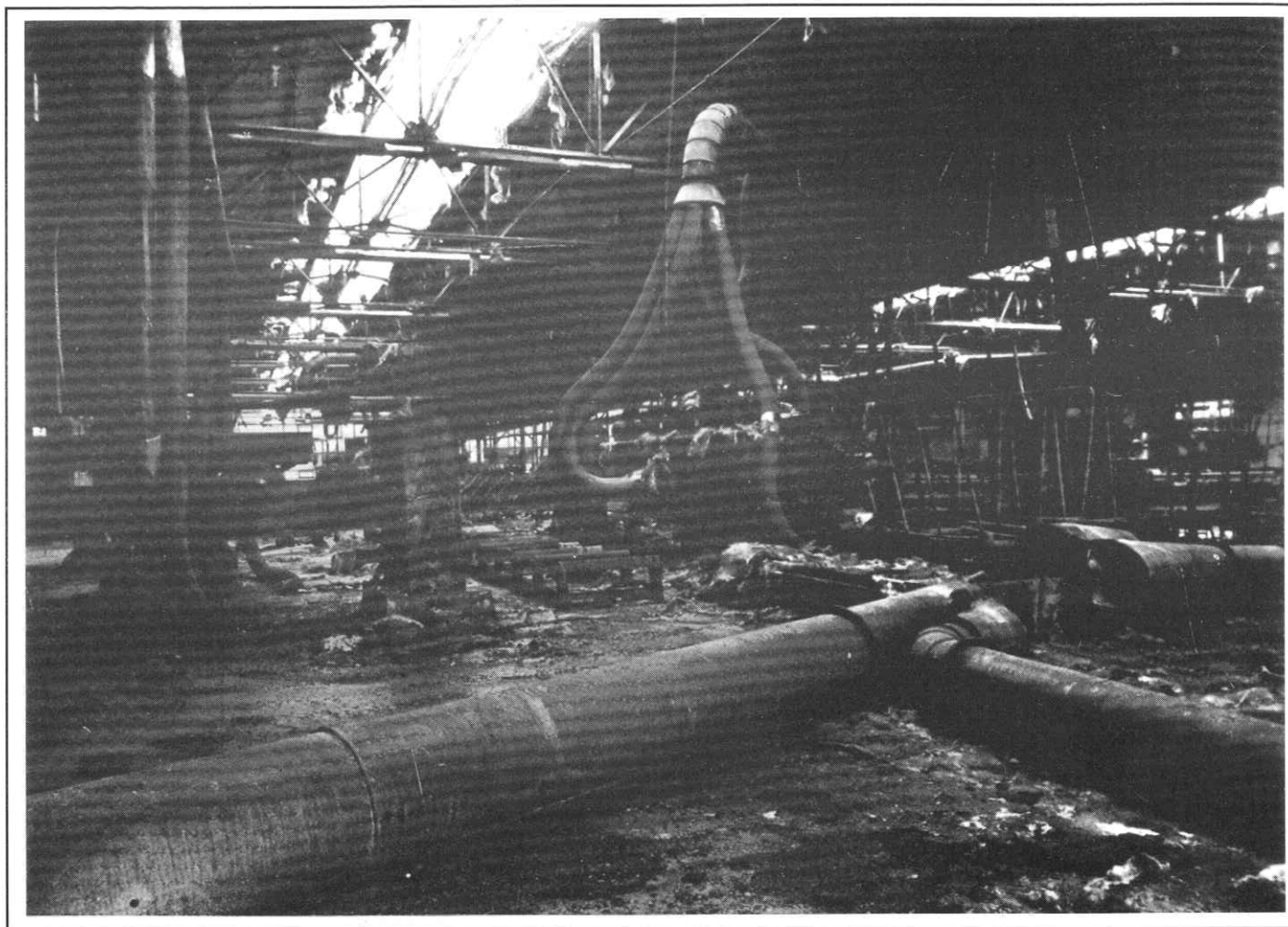
Žitopromet u Mostaru, silosi za žito u Raštanima, sjeverni industrijski pojas, (desna obala Neretve)

“Žitopromet” in Mostar, grain silos in Raštani, northern industrial zone (the right bank of the Neretva)

“Žitopromet” Mostar, Getreidesilos in Raštani, nördlicher Industrizone (das rechte Neretva-Ufer)

L'industria di grano “Žitopromet” di Mostar, silo per le granaglia a Raštani, zona industriale del nord, riva destra della Neretva

MOSTAR '92 URBICID

156

Šipad, Tvornica vrata, interijer proizvodne hale, južni industrijski pojas (desna obala Neretve)

Šipad, the Door Factory, Production hall, southern industrial zone (the right bank of the Neretva)

Šipad-Trenfabrik Produktionshalle, südliche Industrizone (das rechte Neretva-Ufer)

L'Impresa Šipad, Fabbrica di porte, interno del capannone di fabbricazione, zona industriale del sud, riva destra della Neretva

MOSTAR '92 URBICID

163

HE na Neretvi, brana hidroelektrane Mostar, sjeverni industrijski pojas
Hydroelectric Power Plants (HE) on the Neretva, dam of the hydroelectric power station Mostar, norther industrial zone
Wasserkraftwerk an der Neretva, Staudamm des Wasserkraftwerks Mostar, nördliche Stadtzone
Le centrali idroelettriche sulla Neretva, argine della centrale Mostar, zona industriale settentrionale

3. T E L E F O N I

U proljeće 1992., razorilo je topništvo JNA pod zapovjedništvom generala PERIŠIĆA poštu u Mostaru. Skupa s poštom razorena je i telefonska centrala.

Srušila je JNA, ranije podmetnutim eksplozivom, i sve mostove na rijeci Neretvi sjeverno i južno od Mostara, i one u Mostaru – osim Starog mosta, koji je oštetila.

Zajedno s mostovima, srušene su i sve komunalne instalacije koje su išle ispod tih mostova.

Republika Hrvatska poklanja jednu manju telefonsku centralu (stotinjak brojeva), poklanja koaksijalni kabel dužine od Mostara do Širokog Brijega, preko svog repetitora na Biokovu omogućava bežični prijenos signala do Splita i dalje u svijet.

Tih stotinjak brojeva raspoređeni su razmjerno potrebama, i Hrvatima i Muslimanima – SDA – A BiH, pojedincima i ustanovama.

Istom, jedinom vezom preko Splita, sa svijetom je komunicirala i Tuzla, i Zenica, i Travnik, i Bugojno i bilo tko drugi iz neokupiranog dijela BiH tko je mogao pronaći bilo kakvo brdo i bilo kakav repetitor kojim se mogla ostvariti bežična veza prema Splitu.

Znate li možda za ijedan račun koji je netko za te usluge platio Hrvatskoj pošti i telekomunikacijama? A tužitelji tvrde da je sve to zato kako bi se tim pred-brojem za Split (021) „Banovina“ (dio BiH) priključila Hrvatskoj.

I Zenica, i Tuzla, i Visoko, ... sve je to „*Banovina*“, po logici svih onih koji nas optužuju od 1993. do danas.

Takve zadovoljava njihova tvrdnja, dokazi im nisu potrebni.

Dokazivanje nevinosti činjenicama, dužnost je optuženih.

4. GRANATIRANJE MOSTARA

Logika raznih promatrača koji su dolazili gledati i promatrati 1992/1993.g. tu tragičnu kazališnu predstavu u Mostaru (u kojoj, od kada je svijeta i vijeka, uglavnom ginu statisti), bila je, kao i obično, banalno jednostavna.

Imali su dvije premise:

- a) **VIDLJIV JE SUKOB A BiH – HVO**
- b) **VIDLJIV JE RAZRUŠENI GRAD – ISTOČNI DIO VIŠE OD ZAPADNOG DIJELA**

ZAKLJUČAK:

HVO je razorio grad.

Iako je imao sve dokumente, tužitelj tvrdi isto.

Po istoj logici, isti neupućeni promatrači, po istom slijedu zaključivanja za koji bahato tvrde da je logika, isti tužitelj mogao je tvrditi, a da se zatekao tamo u vrijeme borbi u II. Svjetskom ratu za Rim, da su Amerikanci razorili Koloseum.

ČINJENICE:

Knjiga „*MOSTAR '92 Urbicida*“ (Izdavač: URBING - javno poduzeće za obnovu i izgradnju Mostara, II. izdanje, Mostar, 1999.) i izložbe, svjedoci, zapovijedi generala Perišića (i ne samo njega) o granatiranju MOSTARA jasno kazuju, tko jest, kada i koliko razorio taj grad.

JNA i VRS neprekidno su i 1992., i 1993. i 1994. granatirale cijeli grad, s većim ili manjim intenzitetom. Neselektivno.

U vrijeme napada A BiH na HVO u drugoj polovici 1993. godine, pripadnici SPABAT-a bili su fizički prisutni na lijevoj obali Mostara 24 sata dnevno i uredno su brojali granate (eksplozije), kako istočno, tako i zapadno od linije sukoba.

Iz njihovih izvješća pobrojali smo te eksplozije na istočnoj strani i tablicu prilažem.

PRILOG 1:

PREGLED - REVIEW
EKSPLOZIJE U ISTOČNOM MOSTARU EVIDENTIRANE OD SPABAT U 1993. GODINI
EXPLOSIONS IN EASTERN MOSTAR REGISTERED BY SPABAT IN 1993

Document No. Broj dokumenta	Date of report Datum izvješća	Date of event Datum događaja	Number of registered explosions Broj registriranih eksplozija
P2572	30.05.1993.	30.05.1993.	20
P5416	27.09.1993.	27.09.1993.	5
P5537	30.09.1993. (SITREP 312)	30.09.1993.	25
P5629	05.10.1993.	04./05.10.1993.	91
P5680	04.10.1993. (SITREP 317)	04.10.1993.	11
P5899	15.10.1993. (SITREP 326)	15.10.1993.	54
P5921	17.10.1993. (INTREP 328)	17.10.1993.	40
P6113	25.10.1993. (INTREP 336)	25.10.1993.	20
P6149	26.10.1993. (INTREP 337)	26.10.1993.	35
P6452	05.11.1993. (INTREP 347)	05.11.1993.	4
P6872	25.11.1993. (SITREP 367)	25.11.1993.	18
P6894	26.11.1993. (INSUM 368)	26.11.1993.	29
P6957	29.11.1993. (INSUM 371)	29.11.1993.	36
P7114	11.12.1993. (INSUM 68)	10.12.1993.	51
P7119	11.12.1993. (SITREP 383)	11.12.1993.	39
P7137	13.12.1993. (SITREP 385)	12.12.1993.	34
P7176	14.12.1993. (INSUM 386)	14.12.1993.	31
P7118	15.12.1993. (INSUM 387)	15.12.1993.	39
P7241	18.12.1993. (SITREP 389)	18.12.1993.	20
P7283	20.12.1993. (INSUM 392)	20.12.1993.	43
P7335	25.12.1993. (INSUM 397)	24. I 25.12.1993.	86
P7338	25./26.12.1993. (SITREP 398)	25./26.12.1993.	40
P7362	28.12.1993. (SITREP 400)	27./28.12.1993.	20
TOTAL UKUPNO			cca 791

* U PERIODU OD 24.7.1993. DO 8.11.1993., KADA JE SLOBODAN PRALJAK BIO ZAPOVJEDNIK GLAVNOG STOŽERA HVO-a, IZBROJANO JE 285 EKSPLOZIJA NA ISTOČNOJ STRANI NERETVE

Ti vojnici nisu mogli razlikovati granate koje je ispalio HVO od onih koje su upućene s položaja VRS, a prema tadašnjoj izvjesno realnoj procjeni HVO-a, 25-30% tako izbrojenih projektila uputilo je na grad topništvo VRS.

Izazivali su i poticali na taj način A BiH i HVO na daljnji sukob.

Svaki topnički narednik zna da broj od oko 600 projektila, koje je na vojne ciljeve na istočnoj strani bojišnice u Mostaru ispalio HVO u vremenu 5-6 mjeseci počevši od 30.06.1993. godine, upravo je dostatan kao topnička priprema jedne vojno ofenzivne akcije jedne bojne bilo koje moderne vojske. (790 pobrojanih eksplozija umanjeno za broj koji je ispalila VRS).

Treba pregledati topničke tabele (priložene) o tome koliko granata (i kojeg kalibra) treba ispaliti na neki vojni cilj, da bi se polučio određeni vojni učinak.

Sve to kazuje da je uporaba topništva HVO u obrani od napada A BiH u Mostaru tijekom druge polovice '93 bila apsolutno minimalna.

U vrijeme ofenzive A BiH na HVO, sa ciljem izbijanja na zapadne granice BiH prema RH (Neum-Ploče), IV. Korpus A BiH raspoređen na prostoru od Drežnice do Mostara broji više od 8.000 boraca i to bez pridodanih jedinica.

Topničke položaje imali su neposredno uz Ratnu bolnicu i na drugim, civilnim stanovništvom gusto nastanjenim dijelovima grada, PAT-ove i MB-e vozali su na kamionima naseljenim dijelovima grada i iz njih otvarali vatru prema položajima HVO-a.

Zap. IV. Korpusa, Zap. 1. Mbr., Zap. VP, kuhinja za A BiH, radio stanica, skladišta municije i druge logistike, kao i Zapovjedništva bojni, nalazili su se u samom centru istočnog dijela Mostara.

Izmiješanost vojnika iz A BiH i civilnog stanovništva bila je redovita, svakodnevna, lako uočljiva pojava. Vojnu odjeću nosio je veliki broj civila, djeca su nosila oružje.

Sve su to, prema važećem ratnom pravu, legitimni vojni ciljevi.

Pravo i dužnost zap. HVO, druge strane u sukobu, bila je uništiti te vojne ciljeve.

Za ostvarenje tog cilja, dopušteno je ispaliti proporcionalan broj topničkih projektila.

Pravo u ratnom sukobu ne definira točno riječ „*proporcionalno*“, što je pravno izbjegavanje točnosti.

„*Proporcionalno*“ u ratu znači postići cilj – uništiti, onesposobiti – neprijateljski most, vezu, stožer itd.

Da su se zapovjednici HVO-a, na čelu sa mnom, držali tog prava i te dužnosti, broj topničkih projektila ispaljenih na područje istočnog Mostara morao bi biti najmanje 1.000 puta veći od onog broja koji su izbrojali pripadnici SPABAT-a, i to bez odbitka topničkih projektila VRS-e.

Zapovjednici su imali jasne upute o tome da smiju gađati samo vojne ciljeve, a nisu, prema zapovijedima, radili niti to, ako je neprijateljski vojni cilj bio u gusto naseljenom dijelu grada.

Zapovjednici u zoni i topnici, potpuno sam uvjeren, držali su se zapovijedi.

U VRIJEME KADA SAM JA BIO ZAPOVJEDNIK GS HVO-A, 24.07. – 08.11.1993., POBROJANO JE **285** EKSPLOZIJA NA ISTOČNOJ OBALI NERETVE. UMANJITI TO ZA 20-25% ONIH PROJEKTILA KOJE JE ISPALILA VRS I SVE TO U TRAJNIM NAPADIMA A BiH – „NERETVA 93“ !?!

I na kraju tri hipoteze:

- a) Nije dopustivo držati toliko vojnih objekata i toliko topničkih položaja u gradu, među civilima, što je konstantno i bez prekida radila A BiH, ako se time namjerno ne žele izazvati civilne žrtve.
Bojim se da su željeli namjerno izazvanim civilnim žrtvama postići propagandne i političke ciljeve.
- b) Sasvim je sigurno da je civilima teško i mučno slušati eksplozije i sasvim je sigurno da im je svaki broj prevelik.
- c) Isto tako se ne može isključiti mogućnost poneke pogreške u gađanju. To nije moguće izbjeći, kao statističku pogrešku.

TVRDIM:

I BROJ ISPALJENIH TOPNIČKIH GRANATA I SELEKTIVNOST CILJEVA U VRIJEME MOG ZAPOVIJEDANJA APSOLUTNO ZADOVOLJAVA NAJSTROŽE MOGUĆE ZAHTJEVE I PROSUDBE.

PRILOG 2.

Izvadak iz knjige: „PRIRUČNIK O RATNOM PRAVU ZA ORUŽANE SNAGE“, Autor: Frédéric de Mulinen, Izdavač: Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 2000-2007.; Beograd: Društvo Crvenog krsta SCG.

***

Odjeljak 1.2. *Osnovne kategorije lica i objekata*

GLAVA A

Borci

47. *Definicija*
G. III, 4
G. P. I, 43
- Borac** je svaki pripadnik oružanih snaga, osim sanitetskog i verskog osoblja.*
48. *Razlikovanje od civila: pravilo*
G. III, 4
G. P. I, 44
- Za vreme učešća u borbenim aktivnostima ili u pripremnoj vojnoj operaciji, borci se moraju razlikovati od civilnog stanovništva.*
- Pripadnici regularnih i pridruženih oružanih obično se razlikuju po njihovim uniformama. Pripadnici ostalih oružanih snaga nose istaknute znakove raspoznavanja i otvoreno nose oružje.*
49. *Razlikovanje od civila: izuzetne situacije*
G. P. I, 44
- U situacijama u kojima zbog prirode neprijateljstava naoružani borac nije u mogućnosti da se razlikuje, on zadržava svoj status borca ako otvoreno nosi oružje;*
- a) za vreme svakog vojnog angažovanja;***
- b) sve dok ga neprijatelj može videti dok je angažovan u vojnom razmeštaju, što znači svaki pokret prema mestu sa kojeg ili gde će da dođe do borbene aktivnosti.*

GLAVA D   Osnovne kategorije lica i objekata

208.   *Zaštićena lica*
          G. P. I, 51

          Građanska lica ne smeju neposredno učestvovati u neprijateljstvima.

          Građanska lica ne smeju da budu napadnuta, osim ako neposredno učestvuju u neprijateljstvima.
209.   *Zaštićeni objekti*
          G. P. I, 52

          Civilni objekti ne smeju da budu napadnuti, osim ako postanu vojni ciljevi.
210.   *Nezaštićena lica*
          G. P. I, 43

          Borci smeju neposredno da učestvuju u neprijateljstvima. Borci smeju da budu napadnuti.
211.   *Nezaštićeni objekti*
          G. P. I, 52

          Vojni objekti mogu da budu napadnuti.

GLAVA E   Posebno zaštićena lica i objekti

212.   *Lica uopšte*
          G. I, 24
          G. II, 36, 37
          G. IV, 20
          H. CP, 15
          G. P. I, 15, 62

          Posebno zaštićena lica ne smeju neposredno da učestvuju u neprijateljstvima i ne smeju biti napadnuta. Biće im dozvoljeno da obavljaju svoje zadatke, osim ako taktička situacija to ne dozvoljava (npr. zbog borbenih dejstava, zbog bezbednosti civilnog medicinskog osoblja ili osoblja civilne zaštite i njihovih transporta).

***

PRILOG 3:

NORME UTROŠKA PROJEKTILA

Vatreni zadatak, vrsta i karakteristika cilja i jedinice normiranja			Top cružja i minobacači na daljinama do 10 km					VLR na svim daljinama							
			76 i 90	100 i 105	122 i 130	152 i 155	203	MB 120	128 M67	128 M77	262				
1A	uništenje lansirnog oružja taktičke (operativne) namjene - na cilj		800	520	300	200	70	300	500	360	240				
2B	Neutraliziranje 25% na cilj	vod (bitnica) samohodnih oklopnih oružja (MB)	1000	720	450	270	120	450	560	400	200				
3C		vod (bitnica) neoklopljenih oružja (MB) u zaklonu	540	360	210	180	100	240	400	320	120				
4D		vod (bitnica) neoklopljenih oružja (MB) van zaklona	250	150	90	60	30	90	150	120	30				
5E		raketne bitnice PZO	250	200	150	100	60	150	300	200	70				
6F		elektronska sredstva na vozilima	420	280	180	120	60	180	300	240	80				
7G	Neutraliziranje 25% na 1 ha	živa sila i vatrena i druga sredstva van zaklona	50	30	20	15	5	8	10	8	4				
8H		tenkovi i OT van zaklona, ž/s i v/s u nepotpunim zaklonima KM u nepotpunim zaklonima ili na vozilima	400	250	150	110	50	140	240	180	40				
9I		ž/s i v/s, tenkovi i OT, KM u potpunim zaklonima ili na OT	450	320	200	150	60	200	320	240	60				
10J	Jednominutni utrošak projektila na ha površine cilja - PKV		6	6	4	3	3	3							
11K	Udarac brze paljbe i jednominutni utrošak projektila za neutraliziranje kolona, NZV i PZV - na oružje		6-8	5-6	4-5	3-4	1	4-5	jedan plotun						
12	Rušenje na daljinama gađanja od 4 km **	rov 10 m dužine	-	60	45	30	20	34	-	-	-				
13		promatračnice	-	120	90	30	20	60	-	-	-				
14		zaklon za vatrenu točku	-	50	40	30	-	34	-	-	-				
15		laki bunker	-	140	110	45	25	170	-	-	-				
16	Zadimljavanje 100 m fronta oružjem u minuti, vjetar do 5m/s	uzdužni	8	4	2	1		3							
		bočni	6	3	1	1		2							
Prosječna zona uspješnog djelovanja gelera			30 m	35 m	40 m	50 m	60 m	60 m	35 m	40 m					
<p>* Za daljine gađanja preko 10 km norma se povećava za 20% za svaki km. ** Za km povećanja/smanjenja daljnja norma se povećava/smanjuje za 1/3. Za efekte neutraliziranja različite od 25% norma određena prema daljini gađanja množi se sa koeficijentom koji odgovara stupnju neutralizacije.</p>															
5%	0,14	10%	0,24	15%	0,51	20%	0,74	25%	1,00	30%	1,30	35%	1,64	40%	2,03
45%	2,50	50%	3,04	55%	3,67	60%	4,38	65%	5,27	70%	6,43	75%	7,78	80%	9,65

PRILOG 4:

Neutralizacija ciljeva 25 %

Vatreni zadatak, vrsta, karakteristika cilja i jedinice normiranja		Topnička oružja i minobacači na daljinama do 10 km						VLR na svim daljinama			
		76 i 90 mm	100 i 105 mm	122 i 130 mm	152 i 155 mm	203 mm	MB 120 mm	128 M67	128 M77	262	
1A	Uništenje lansirnog oružja taktičke (operativne) namjene – na cilj	800	520	300	200	70	300	500	360	240	
2B	Neutralizira nje 25% na cilj	Vod(bitnica) samohodnih oklopnih oružja (MB)	1000	720	450 400	270	120	450	560	400	200
3C		Vod (bitnica) neoklopljenih oružja (MB) u zaklonu	540	360	210 220	180	100	240	400	320	120
4D		Vod (bitnica) neoklopljenih oružja (MB) van zaklonu	250	150	90	60	30	90	150	120	30
5E		Raketne bitnice PZO	250	200	150	100	60	150	300	200	70
6F		Elektronska sredstva na vozilima	420	280	180	120	60	180	300	240	80
7G		Živa sila, vatrena i druga sredstva van zaklona	50	30	20	15	5	8	10	8	4
8H	Neutralizira nje 25% na 1 ha	Tenkovi i OT van zaklona; ž/s i v/s u nepotpunim zaklonima: ZM u nepotpunim zaklonima ili na vozilima	400	250	150	110	50	140	240	180	40
9I		ž/s i v/s; tenkovi i OT, ZM u potpunim zaklonima ili na OT	450	320	200	150	60	200	320	240	60

PRILOG 5:

Neutralizacija ciljeva 80 %

Vatreni zadatak, vrsta, karakteristika cilja i jedinice normiranja		Topnička oružja i minobacači na daljinama do 10 km						VLR na svim daljinama			
		76 i 90 mm	100 i 105 mm	122 i 130 mm	152 i 155 mm	203 mm	MB 120 mm	128 M67	128 M77	262	
1A	Uništenje lansirnog oružja taktičke (operativne) namjene – na cilj	7720	5018	2895	1930	676	2895	4825	3474	2316	
2B	Neutralizira nje 80% na cilj	Vod(bitnica) samohodnih oklopnih oružja (MB)	9650	6948	4343 3860	2606	1158	4343	5404	3860	1930
3C		Vod (bitnica) neoklopljenih oružja (MB) u zaklonu	5211	3474	2027 2123	1737	965	2316	3860	3088	1158
4D		Vod (bitnica) neoklopljenih oružja (MB) van zaklonu	2413	1448	869	579	290	869	1448	1158	290
5E		Raketne bitnice PZO	2413	1930	1448	965	579	1448	2895	1930	676
6F		Elektronska sredstva na vozilima	4053	2702	1737	1158	579	1737	2895	2316	772
7G	Neutralizira nje 80% na 1 ha	Živa sila, vatrena i druga sredstva van zaklona	483	290	193	145	48	77	965	77	39
8H		Tenkovi i OT van zaklona; Ž/s i v/s u nepotpunim zaklonima: ZM u nepotpunim zaklonima ili na vozilima	3860	2413	1448	1062	483	1351	2316	1737	386
9I		Ž/s i v/s; tenkovi i OT, ZM u potpunim zaklonima ili na OT	4343	3088	1930	1448	579	1930	3088	2316	579

5. TOPNIŠTVO A BiH „NENAORUŽANI“ MUSLIMANI

U prvoj knjizi objavio sam dovoljan broj dokumenata koji daju jasnu sliku o tome kako je i koliko Hrvatska pomagala A BiH i Muslimane-Bošnjake u BiH.

Ovdje objavljujem samo jedan dokument, kojim želim pokazati da je „priča“, „bajka“, koja je bila osnovom skoro svih izvješća iz BiH (službenih i novinskih), kako je A BiH nenaoružana i nema topništvo, a HVO neselektivno i prekomjerno gađa nezaštićene civile. Upravo ta „bajka“ i „priča“.

To nije istina.

Dokument kaže da 29.09.1992. godine zapovjednik I. mostarske brigade Armije BiH i Bajro Pizović, zapovjednik brigade „Bregava“ Armije BiH, a prema dogovoru s HVO-om (Drago Poljak), potražuju sredstva za minobacače 120 mm, 82 mm, 60 mm, te topnička zrna za haubice 155 mm, 122 mm i za top 130 mm.

Plus ostalo.

Točno je da su Muslimani-Bošnjaci bili žrtve u mnogočemu u odnosu na VRS, ali je, nažalost, točno i to da je žrtva Sarajeva promatračima rata u BiH „onemogućila“ jasan i istinit uvid u odnos A BiH (Muslimana) prema HVO-u (Hrvatima).

A od koga su, uvaženi čitatelji, oni (A BiH) dobili topnička oruđa?

Valja pripomenuti da je brigada A BiH „Bregava“ iz Stolca formirana nakon što je HVO oslobodio Stolac od VRS, nakon što su se protjerani Muslimani vratili (iz Hrvatske i iz Hercegovine) u Stolac, nakon što je većina boraca te brigade prošla barem neku vojnu obuku, bilo u Hrvatskoj ili u BiH (pod kontrolom HVO-a), i nakon što su dobili od Hrvata cjelokupno naoružanje.

Valja pripomenuti da će nas (HVO + Hrvate) ta vojska napasti 6 mjeseci kasnije.

PRILOG:

Dokument A BiH

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
ARMIJIA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE
PRVA MOSTARSKA BRIGADA

KOMANDA
1. mostarske brigade
ST-PW br. 656-1
Datum 24. 09. 1992.

Vaš znak:

Naš znak:

Mostar:

Na osnovu dogovora g. Pašalić Arifa - komandanta Prve mostarske brigade, zapovjednika Operativne grupe za jugoistočnu Hercegovinu g. Poljak Drage i g. Pizović Bajre - komandanta Brigade "Bregava" Stolac o preduzimanju ofanzivnih dejstava u cilju čišćenja teritorije u pravcu Nevesinja, molimo Vas da odobrite sljedeća sredstva.

MINOBACAČKE MINE:	120 mm	1.000 kom.
	82 mm	300 kom.
	60 mm	200 kom.

ARTILJERIJSKA ZRNA:	155 mm haubica	300 kom.
	122 mm haubica	200 kom.
	130 mm top	300 kom.

STRELJIVO:	7,62 mm za AP/PAP	250.000 kom.
	7,62 mm x 51 za mitraljez M-84	20.000 kom.

KOMANDANT PRVE
MOSTARSKJE BRIGADE
Arif Pašalić, s.r.

ZAPOVJEDNIK OPERATIVNE
GRUPE ZA JI HERCEGOVINU
Drago Poljak, s.r.

KOMANDANT BRIGADE
"BREGAVA" STOLAC
Bajro Pizović, s.r.

6. SNAJPERI U MOSTARU

Oni primjeri koje je iznio tužitelj i objašnjenja koja je dao vještak, jednostavno rečeno, nisu istina.

Snajper je svaka vojna puška s optikom.

Domet može biti veći ili manji, ovisno o kalibru i barutnom punjenju, optika može biti manje ili više kvalitetna.

Vojno izučeni snajperist je specijalac koji se izabire između tisuću kandidata.

Snajperisti čekaju metu, ponekad danima, eliminiraju protivničke snajperiste.

Sve to HVO nije imao.

Neki su vojnici imali snajperske puške, ali, zabrana pucanja po civilima bila je stalno ponavljana.

To, naravno, ne isključuje mogućnost da je u gradu u kojem su manje više svi nosili vojnu uniformu ili dio vojne uniforme, da je u gradu u kojem su manje više svi bili naoružani, pa i djeca, netko iz svog stana, sobe, kroz otvoren ili odškrinut prozor, pokatkad pucao van ratnog prava.

Takvih je mogućnosti bilo malo, obzirom na konfiguraciju zgrada i linije razgraničenja.

Nikad tijekom sukoba A BiH i HVO nisam od nikoga dobio informaciju o postojanju nekog snajperskog položaja.

A one priče, koje se godinama ponavljaju, o snajperima koji pucaju po transporterima dok se netko unutra vozi, samo su još jedna potvrda o nepodnošljivo lakom zaključivanju o stvarima o kojima se ništa ne zna.

7. STARI MOST

Svi relevantni podaci o Starom mostu u Mostaru dati su u knjizi „*Kako je srušen Stari most*“.

Znatno je oštećen granatiranjem JNA i VRS u 1992/1993.

Koliko, kako i od koga je porušen grad Mostar precizno i jasno i nedvosmisleno je opisano u knjizi „MOSTAR '92 *Urbicida*“, grupe autora, Hrvata i Muslimana, tiskane u jesen 1992.

U operaciji oslobađanja lijeve i desne obale grada Mostara i okolice u lipnju 1992., koju operaciju sam pripremao i kojom operacijom sam zapovijedao, Stari most je zaštićen.

- a) Zapovjedio sam zaštitu Starog mosta u trenutku kada vojni mostobran u tom području nije bio dublji od 150 metara zračne linije od Starog mosta;
- b) Na Stari most je najprije trebalo postaviti čeličnu cijevnu konstrukciju, a zatim na tu konstrukciju posložiti i učvrstiti drvene daske debljine 7 cm – planjke;
- c) To je trebalo biti relativno dobra zaštita od MB granata koje su tijekom borbi protiv JNA i VRS učestalo padale na to područje;
- d) Obzirom na intenzitet borbi, dubinu mostobrana, stanja u gradu, bilo je vrlo zahtjevno pronaći čeličnu konstrukciju, dopremiti je i donijeti na Stari most, montirati je i oklopiti daskama;
- e) HVO - 30-40 momaka, izvršilo je zapovijed;
- f) Izložiti živote 40 ljudi za zaštitu mosta koji je u tom trenutku imao minimalnu vojnu svrhu, usko vojno prosuđujući, jest nerazuman i neodgovoran čin zapovjednika Slobodana Praljka;
- g) Opravdanje se može pronaći samo u simboličko-kulturološkoj značenjskoj ravni – ne i vojnoj.

U vrijeme napada A BiH na HVO godine 1993., i u vrijeme ofenzive A BiH „*Neretva '93*“, HVO zapovjednici operativne zone i zapovjednici brigada i njima podređeno topništvo, imali su jasne zapovijedi i upute da se ne smiju gađati ne samo civilni ciljevi, nego niti oni vojni ciljevi koji su voljom A BiH smješteni među civilnim stanovništvom.

Stari most nije gađan od strane HVO-a.

Stari most je mogao biti srušen uporabom topništva s brda Hum s najviše tri kumulativne granate za najviše 1 minutu.

Topništvo VRS, od proljeća 1992. pa do kraja 1993. (toliko je meni poznato), s većim je ili manjim intenzitetom, neselektivno, gađalo grad Mostar i sam most. U vrijeme napada A BiH na HVO u Mostaru, od 09.05.1993. a posebno poslije 30.06.1993., Stari most je svakodnevno korišten kao vojno sredstvo.

Time je postao legitiman vojni cilj.

Ne samo taj most, nego ni viseći mostovi koje je A BiH postavila nisu granatirani, iako su bili lako dostupni vojni ciljevi.

Stari most srušen je 09.11.1993.

Način na koji je srušen Stari most, utvrdili su vještaci.

HVO – nijedan zapovjednik bilo koje razine zapovijedanja nije izdao niti pismenu niti usmenu zapovijed za takvo što.

Započeta istraga o posadi tenka koji je pucao po Starom mostu, usprkos ne samo mojim zahtjevima, nikada, niti od jednog nadležnog tijela BiH ili Federacije BiH nije dovršena.

Proizveden je krivac i laž je postala „istinom“.

Potvrđuje Goebelsov aksiom o ponavljanju.

Stari most nije imao nikakve oznake zaštićenog kulturnog objekta.

Vojno gledano, ja sam kao zapovjednik imao pravo i dužnost srušiti Stari most, jer je trajnom upotrebom u vojne svrhe (prebacivanje vojnika i oružja), prestao biti zaštićeni objekt.

I zapovjednik OZ – rang zapovjednika divizije i ja, zapovjednik GS HVO, imali smo pravo utvrditi da je Stari most kao kulturno dobro (a nije bio pod posebnom zaštitom) postao vojni cilj, ne samo po osnovi njegove vojne uporabe od strane A BiH, nego nam je člancima 223., 226. dano pravo prosudbe što je „*imperativna vojna potreba*“.

Možda psihološki udar na neprijatelja kao vojni čin slamanja njegove ofenzive prema Neumu, Pločama i „*zapadnim granicama*“.

Jasno su, ponajbolji eksperti, znanstveno precizno ustvrdili način na koji je Stari most srušen.

Iz načina je jasno da s činom rušenja HVO nema nikakve veze.

Da sam uradio to što sam kao zapovjednik vojno gledano morao učiniti, da sam zapovjedio rušenje Starog mosta u Mostaru, po kojim zakonskim odredbama bi mi sudili?

Možda kao Monte Cassino, kao bombardiranje Londona, Rotterdama, Dresdena, Hamburga, Hiroshime, možda kao rušenje više od 50 mostova u Srbiji od NATO snaga od 1998/99.

Razlozi rušenja mogu se detektirati iz načina rušenja, snimanja rušenja i naknadne medijske harange protiv mene osobno i HVO-a.

Ali, to se nažalost ne može dokazati. Preveliki igrači igrali su tu igru.

Usput i na kraju,

Most je srušen 09.11.1993. u 10:30, a ja već tri sata nisam bio zapovjednik GS HVO.

P R I L O G :

Izvadak iz knjige: „PRIRUČNIK O RATNOM PRAVU ZA ORUŽANE SNAGE“ /naslov izvornika; „HANDBOOK ON THE LAW OF WAR FOR ARMED FORCES“/; Autor: Frédéric de Mulinen, Izdavač: Međunarodni Komitet Crvenog Križa – MKCK, Ženeva, 2000-2007.; Beograd: Društvo Crvenog krsta SCG.

***

GLAVA C	Vojni ciljevi	55	str. 12	Knjiga 1
		56	str. 13	
GLAVA D	Civilni ciljevi	57, 58	str. 13	
GLAVA E	Posebno zaštićena lica i objekti	219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227	str. 48, 49	

GLAVA C   Vojni ciljevi

55.   *Definicija*
      H. IX, 2
      G. P. I, 43, 52

Vojni ciljevi su:

- a)   *oružane snage, osim sanitetskog i verskog osoblja i objekata;*
- b)   *ustanove, zgrade i položaji oružanih snaga ili njihov materijal (npr. položaji, kasarne, skladišta);*
- c)   *ostali objekti:*
  - *koji po svojoj prirodi, lokaciji, nameni ili upotrebi daju efikasan doprinos vojnoj akciji, i*
  - *čije potpuno ili delimično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija, u okolnostima koje vladaju u to vreme, pružaju određenu vojnu prednost.*

56.   *Civili unutar vojnog cilja*
      H. IX, 2
      G. P. I, 50-52

Vojni cilj ostaje vojni cilj čak i kada se u njemu nalaze civilna lica.

Civilna lica unutar takvog cilja ili u njegovoj najbližoj okolini izlažu se opasnosti kojoj je izložen cilj.

GLAVA D   Civilni objekti

57.   *Definicija*
      G. P. I, 52

Civilni objekti su svi objekti koji nisu vojni objekti.

58.   *Izuzetak*
      G. P. I, 52

Objekti koji su obično civilni objekti mogu, u skladu sa vojnom situacijom, postati vojni ciljevi (npr. verski objekat, kuća ili most koje taktički upotrebljava branilac) i stoga postaju cilj napadača.

GLAVA E   Posebno zaštićena lica i objekti

219. *Objekti uopšte*
G. I, 19, 35
G. II, 22, 23, 27
G. IV, 18, 21, 22
H. CP, 4, 8
G. P. I, 56, 60, 62
- Posebno zaštićeni objekti ne mogu:**
- a) *postati vojni ciljevi;*
b) *biti drugačije korišteni u vojne svrhe;*
c) *biti napadnuti.*
220. *Dovoljna udaljenost objekata:*
Pravilo
G. I, 19
G. IV, 18
H. CP, 4
G. P. I, 12, 56
- Posebno zaštićeni objekti biće dovoljno udaljeni od vojnih ciljeva, osim ako to taktična situacija ne dozvoljava (npr. zbog spomenika lociranog u blizini glavnog puta u planinskom području ili neizbežne blizine sanitetskih i borbenih vozila za vreme prekrcavanja ranjenika ili medicinskog materijala).*
221. *Dovoljna udaljenost objekata:*
objekti kulture pod posebnom
zaštitom
H. CP, 8
- Kulturna dobra pod posebnom zaštitom moraju da budu na odgovarajućoj udaljenosti od svakog većeg industrijskog centra ili važnog vojnog cilja koji predstavlja ranjivu tačku (npr. aerodrom, RTV stanica, ustanova angažovana na poslovima nacionalne odbrane, luka ili železnička stanica od relativne važnosti, glavna linija komunikacije).*
222. *Dovoljna udaljenost*
objekata: bolničke zone i
lokaliteti, demilitarizovane zone
G. I, Aneks I
G. IV, Aneks I
G. P. I, 60
- Vojna operacija izvodiće se na odgovarajućoj udaljenosti od bolničkih zona i lokaliteta i od demilitarizovanih zona.*
Stoga, takve zone i lokaliteti neće biti smešteni u područjima koja, po svemu sudeći, mogu da postanu važna za izvođenje vojnih dejstava.
Zahtevi postavljeni za kulturna dobra pod posebnom zaštitom treba da se analogno primenjuju.

224. *Prestanak zaštite: pravilo*
G. I, 21
G. I, Aneks I
G. II, 34
G. IV, 19
G. IV, Aneks I
G. P. I, 13, 23, 56, 60, 65
- Posebno zaštićena lica i objekti neće izgubiti zaštitu na koju imaju pravo, osim ako su korišteni da počine dela štetna za neprijatelja.*
Zaštita se može izgubiti samo nakon što je dato upozorenje, odnosno nakon što je takvo upozorenje ostalo bez efekta.
Biće utvrđen razuman rok.
225. *Prestanak zaštite: objekti kulture pod opštom zaštitom*
H. CP, 4
- Objekat kulture pod opštom zaštitom može izgubiti imunitet samo u slučaju imperativne vojne potrebe. Moraju da budu regulisane nadležnosti za utvrđivanje ovakve vojne potrebe.*
226. *Prestanak zaštite: kulturno dobro pod posebnom zaštitom*
H. CP, 11
- Kulturno dobro pod posebnom zaštitom može izgubiti imunitet samo u izuzetnim slučajevima neizbežne vojne potrebe i samo dok traje takva potreba.*
Takvu potrebu može utvrditi samo komandant divizije ili veće jedinice.
Neprijateljska strana biće unapred obavještena, u razumnom roku, o odluci o povlačenju imuniteta.
227. *Prestanak zaštite: građevine koje sadrže opasne sile*
G. P. I, 56
- Brana, nasip ili nuklearna elektrana gubi svoj status samo ako:*
a) daje redovnu, značajnu i neposrednu podršku vojnim operacijama;
b) ta podrška se razlikuje od njihove uobičajene funkcije;
c) ako je napad na takvu građevinu ili instalaciju jedini način da se prekine takva podrška.

***

8. OPKOLJENOST MOSTARA

Neki grad ili teritorij smatra se opkoljenim kada je u neprekinutoj crti okružen vojnicima suprotstavljene – neprijateljske strane ili savezničkih neprijateljskih snaga.

Do 09.05.1993. godine, HVO i A BiH zajedno su držali crte prema VRS na hercegovačkom ratištu od Konjica do Stoca i Neuma.

Nakon napada A BiH na Hrvate Konjica, protjerivanja, zarobljavanja i ubojstava, A BiH preuzima crtu obrane na tom području spram VRS.

09.05.1993. A BiH napada HVO u Mostaru, a nakon smirenja situacije i potpisanog primirja, ostaje crta razgraničenja u gradu Mostaru, a izvan Mostara – sjeverno i južno jedinice HVO i A BiH ostaju na svojim položajima prema VRS.

30.06.1993. A BiH, tj. Muslimani u redovima HVO-a, napadaju i razoružavaju HVO vojnike na zajedničkim crtama i od tog datuma crta sukoba HVO i A BiH ide od sjevera prema jugu, uglavnom rijekom Neretvom do Blagaja.

Od Blagaja prema Stocu i dalje prema Neumu sukobljene strane su HVO i VRS.

1. A BiH, dakle, drže svoje položaje prema HVO i prema VRS;
2. VRS i HVO nisu savezničke snage, nego su neprijateljske strane u sukobu;
3. A BiH dogovara s VRS zajednička borbena djelovanja prema HVO-u;
4. A BiH kontrolira magistralni put od Mostara prema Jablanici i Konjicu;
5. A BiH kontrolira most Bijela, sve dok nisu srušili i drugi vozni trak u jesen 1993., a poslije toga mogli su ići makadamskim putem oko rukavca jezera;
6. Razlozi rušenja vojno su nejasni, osim ako se nisu bojali bježanja svoje vojske u slučaju kontraofenzive HVO-a kao odgovora na njihov napad poznat pod nazivom „NERETVA '93“.

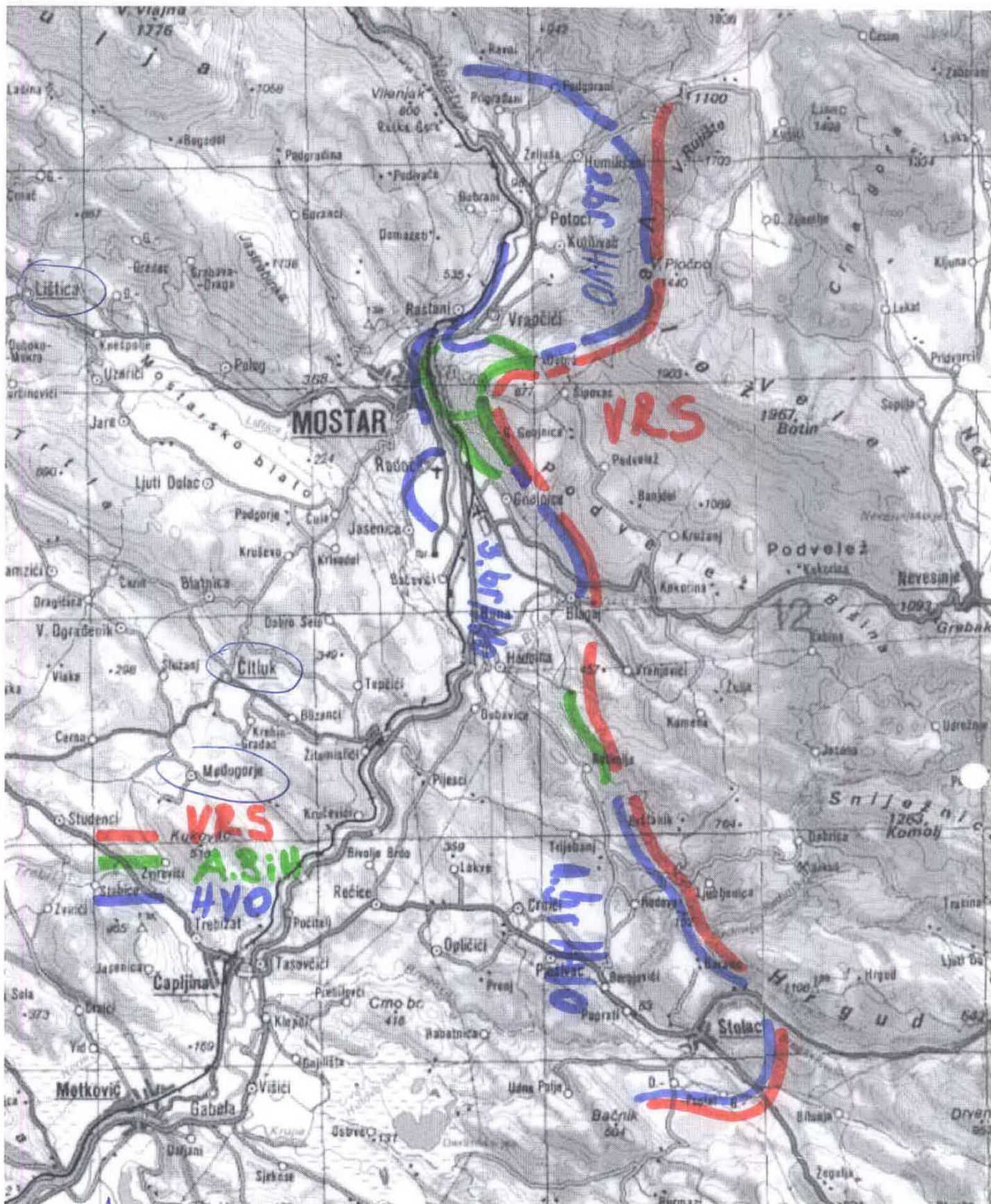
Sve to je vidljivo iz karata koje su priložene.

Mostar nikada nije bio opkoljen.

MOSTAR NIKADA I NIKAKO NIJE BIO OPKOLJEN OD HVO-A.

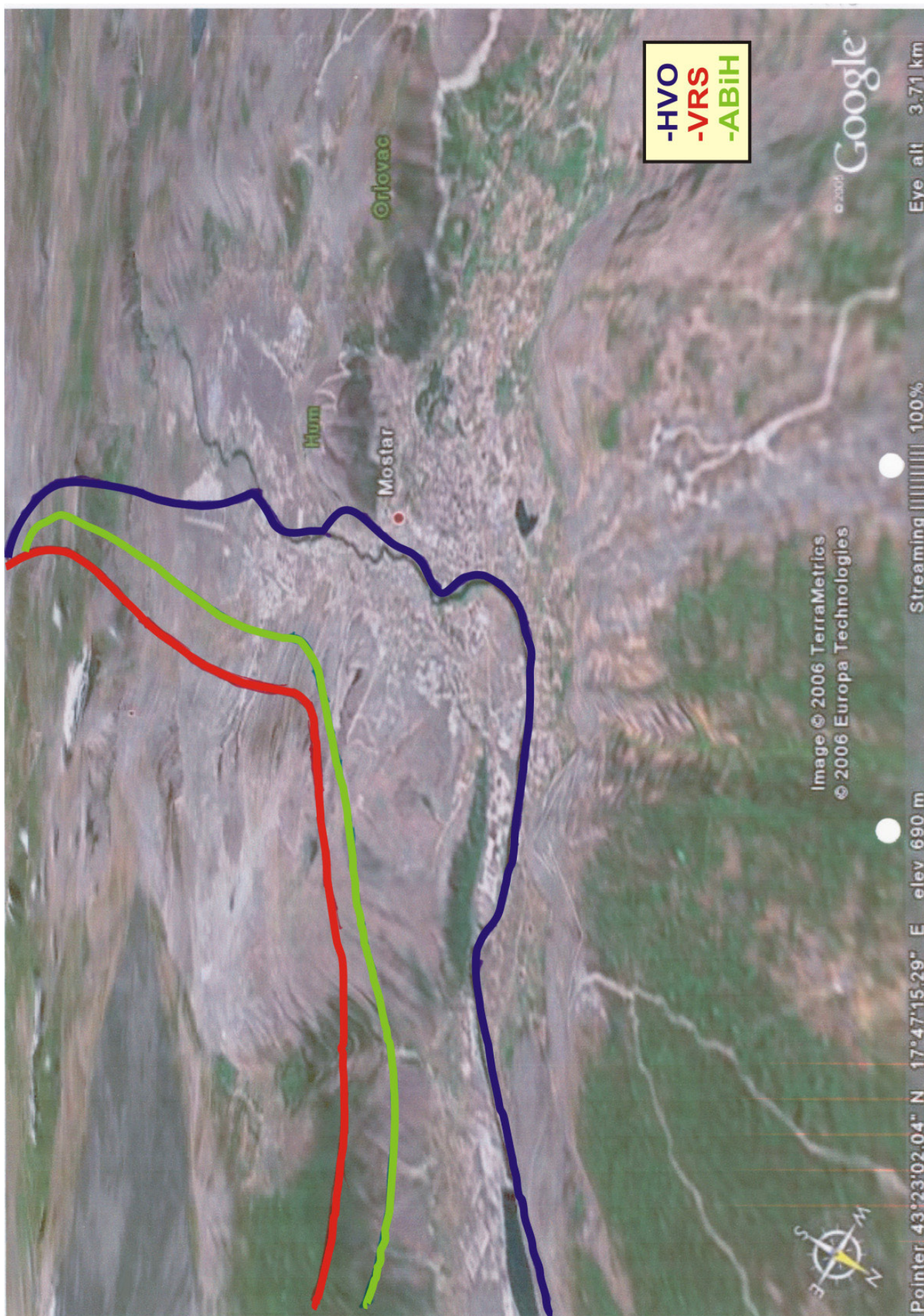

KARTA 1.
SITUACIJA 9. 5. 1993.

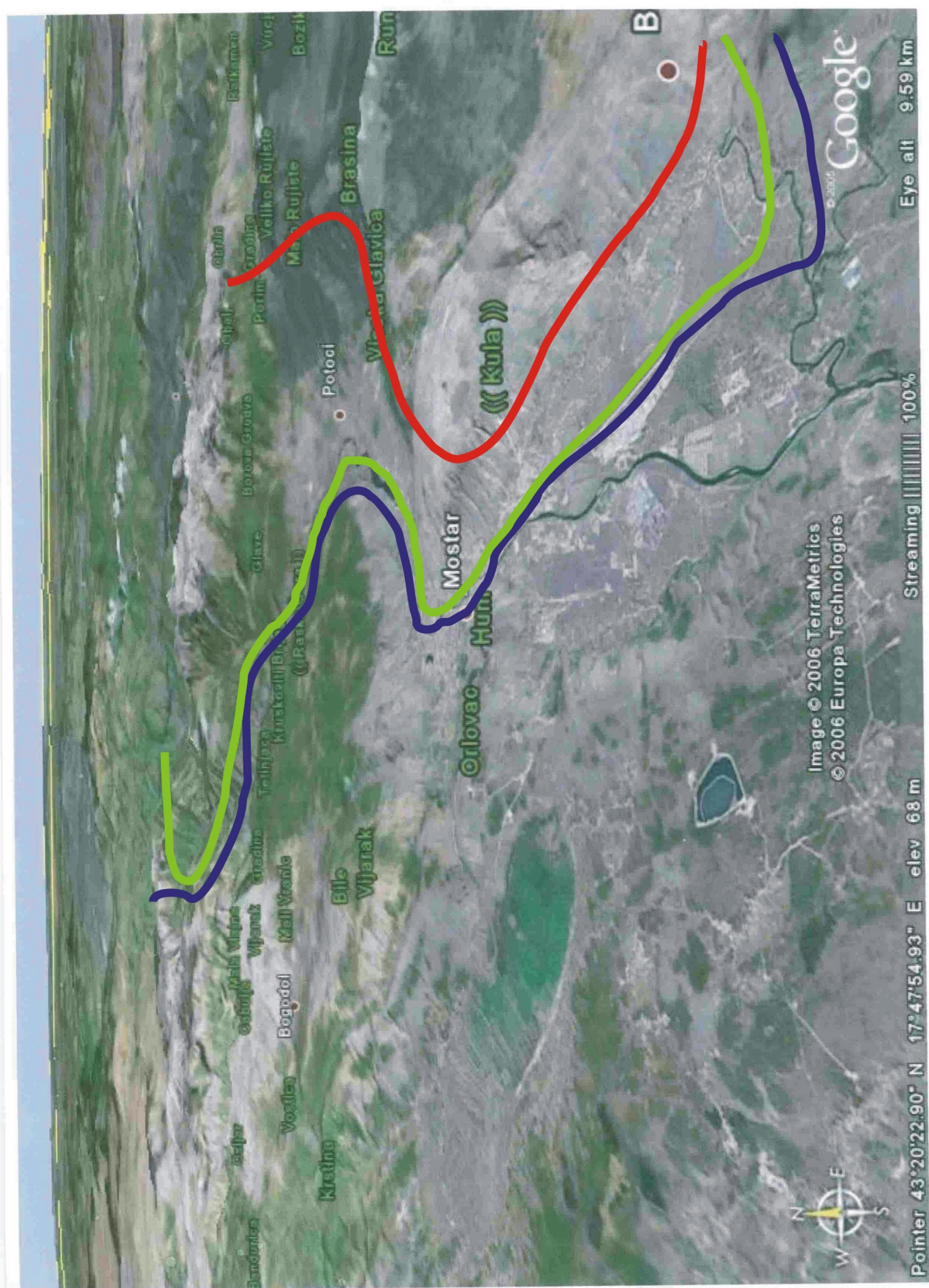
KARTA 2.

SITUACIJA NAKON 30. 6. 1993.

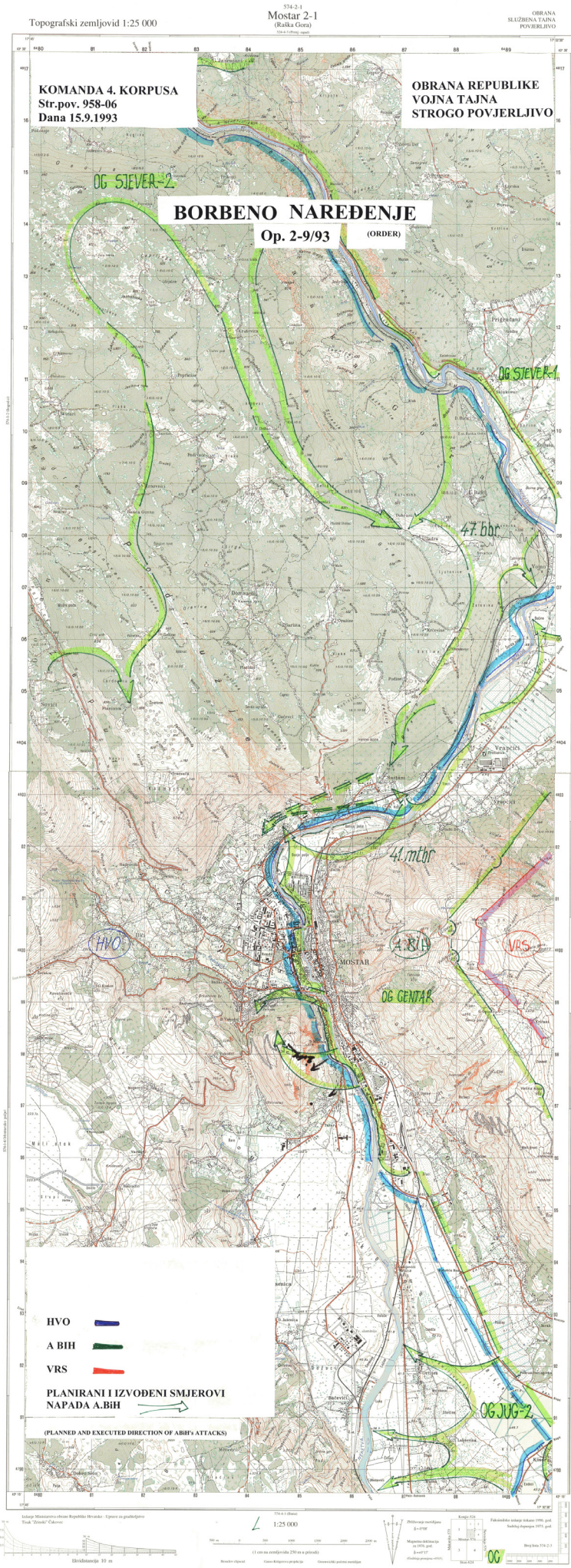
KARTA 3.

SITUACIJA NAKON 30. 6. 1993.

-ABiH
-HVO
-VRS

KARTA 4.

9. ELEKTRIČNA ENERGIJA

Razorivši 1992. godine elektroenergetsko postrojenje u Raštanima, i Čulama i Rudniku, razrušivši 400 kV, 220 kV, 110 kV, 35 kV elektrovodove i transformatore koji omogućuju distribuciju el. energije prema Mostaru, Jablanici, Konjicu, Stocu, Čapljini, Čitluku, Širokom Brijegu, ... JNA i VRS uzrokovala je štetu od više stotina milijuna eura.

Velikim i uspješnim naporima HZ-HB, i HVO-a, uz svaku moguću pomoć RH,, djelomično su sanirane štete.

Uz razumljive poteškoće, priključeni na elektrodistribuciju iz Hrvatske, održavan je sustav napajanja ne samo u EP HZ-HB, nego i u EP svih područja u BiH koje nije okupirala JNA i VRS.

Uz upute dobivene iz Francuske, umijećem inženjera, hrabrošću boraca HVO-a, u ljeto 1992. godine uspješno je ugašen rad električne peći u tvornici „ALUMINIJ“ u Mostaru.

Šteta koja je spriječena iznosila bi blizu milijardu eura.

Kada je izdajom Muslimana u redovima HVO-a, sinkroniziranom s napadom A BiH na HVO u Mostaru i dolini Neretve, muslimanska strana zaposjela sve elektrane na Neretvi, HZ-HB dobivala je struju samo iz manje, reverzibilne, električne centrale južno od Čapljine, i iz RH.

Zašto istočni dio Mostara nema struje, složeno je tehničko i financijsko pitanje, ali jedno je sigurno: HVO, niti civilni niti vojni, nema s tom činjenicom ama baš nikakve veze.

To, međutim, ne smeta sve one opsjenare koji godinama unisono pjevaju istu pjesmu:

Istočni dio Mostara nema struje, HVO je kriv.

A nitko neće iznijeti dokaze koji bi potkrijepili tu tvrdnju.

Npr., kada je isključenje struje ISTOČNOM Mostaru zapovjeđeno i urađeno, na koji način, isključenjem koje elektrane, isključenjem kojeg transformatora, preusmjeravanjem na koje razvodno postrojenje, prekidom kojeg električnog voda?

Optuženi moraju dokazati nevinost.

A tako se to ne radi niti u jednom pravnom sustavu zemalja iz kojih dolaze bilo tužitelj, bilo časni suci, bilo optuženi, bilo odvjetnici optuženih.

Mjerodavno pak, ratno pravo kaže da se protivničkoj strani u sukobu može i smije razoriti opskrba električnom energijom, smiju se onesposobiti njegove centrale, električni vodovi i transformatori, a uz određene uvjete, njegove brane, elektrane i nasipi.

Ništa od svega toga HVO nije napravio.

Samo je general Slobodan Praljak, zapovjednik GS HVO izdao zapovijed da se uništi jedna klapna na brani iznad Mostara, jer je zatvaranjem svih ustava, svih brana sjeverno od Mostara, a BiH počela plaviti Bijelo Polje.

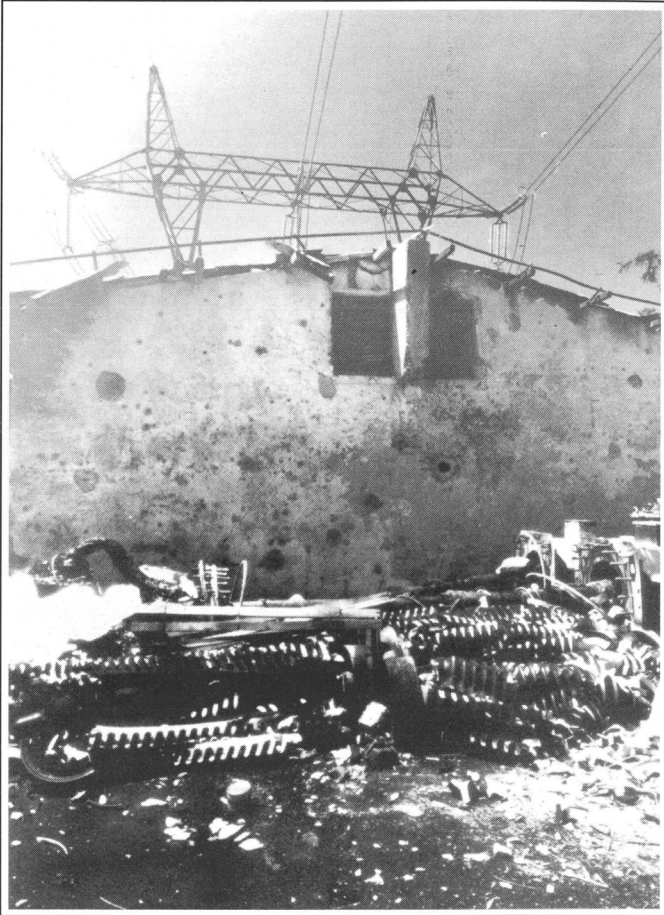
I jer je postojala realna opasnost i prijetnja da a BiH istovremenim otvaranjem svih ispusta na branama sjeverno od Mostara poplavi cjelokupno područje južno od Mostara, uključujući i teritorij RH.

I to s katastrofalnim posljedicama za ljude i materijalna dobra.

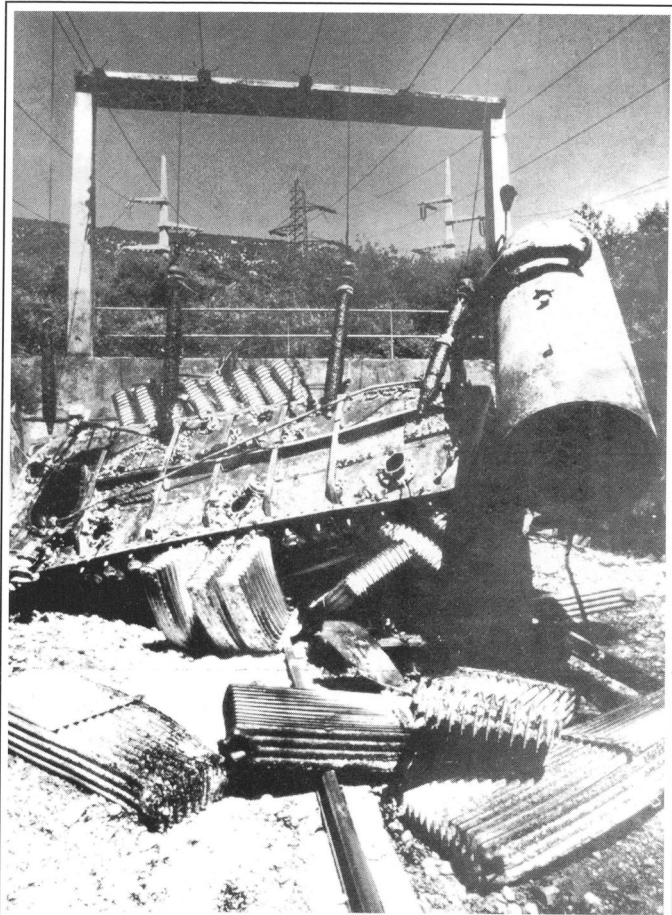
U prilogu pogledajte dvije fotografije uništenih elektro-postrojenja, preko kojih se Mostar snabdijevao el. energijom, uništenih topništvom JNA generala Perišića 1992. godine.

Izvor: „*MOSTAR '92 Urbicid*“, Izdavač: URBING - javno poduzeće za obnovu i izgradnju Mostara, II. izdanje, Mostar, 1999.

U PRILOGU JE I KARTA KOJA POKAZUJE ZNAČAJ UNIŠTENOG ELEKTROENERGETSKOG I RASKLOPNOG POSTROJENJA U ČULAMA.

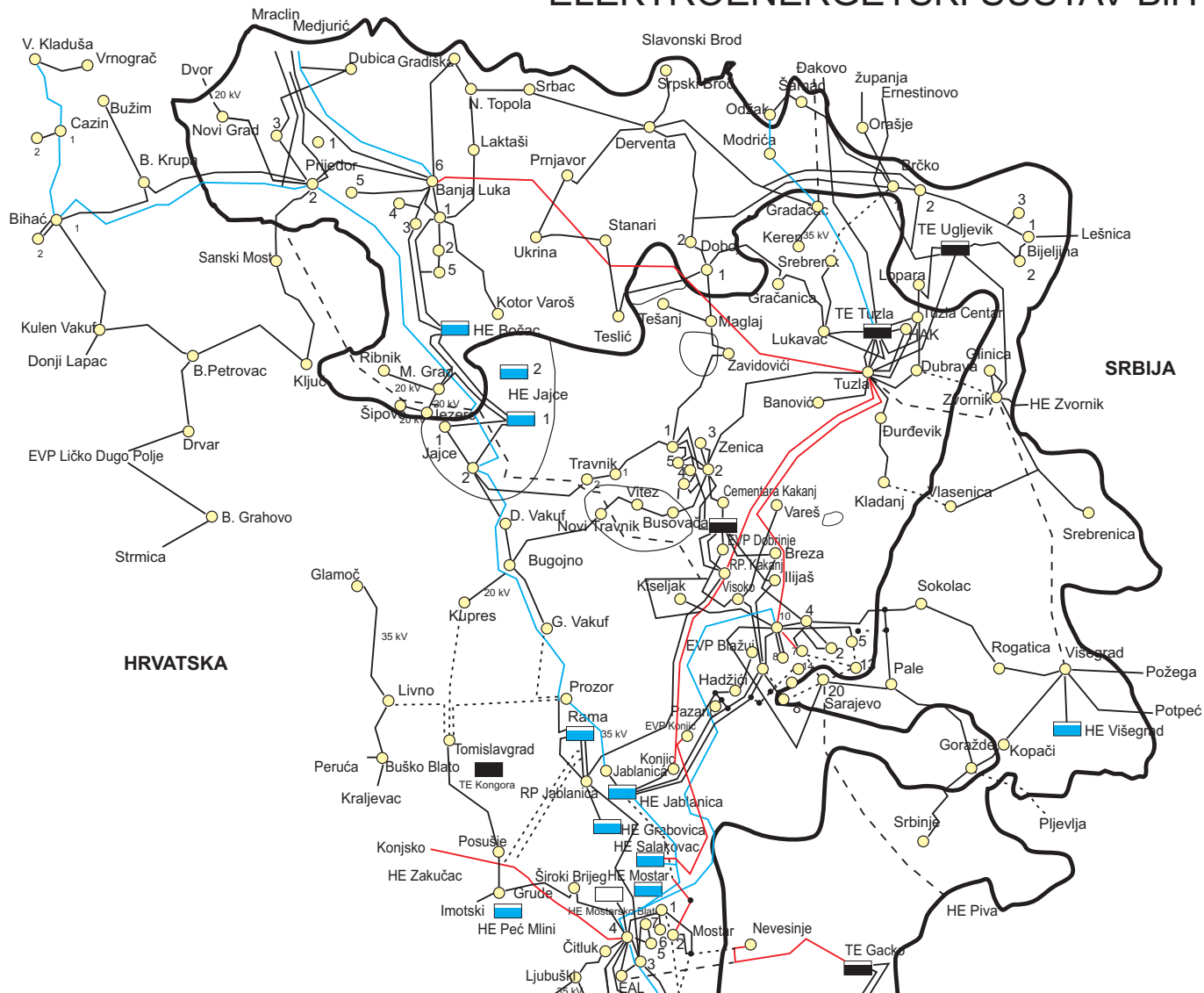

Trafo stanica u Čulama (Mostar 4), zapadni industrijski pojas

Trafo stanica u Raštanima (Mostar 1), sjeverni industrijski pojas

ELEKTROENERGETSKI SUSTAV BiH

ELEKTROENERGETSKI SUSTAV SFRJ

kazalo:

- DALEKOVOD 400 kV
- DALEKOVOD 400 kV - pod naponom 220kV
- DALEKOVOD 400 kV - pod naponom 110kV
- - - DALEKOVOD 400 kV - izvan pogona

- DALEKOVODI**
- 400 kv
  - 220 kv
- ELEKTRANE**
- Ugljen
  - Mazut
  - HE
  - Nuklearna

- ERS
- EPBiH
- EPHZHB

10. V O D A

Tužitelj kaže jednostavno: istočni dio grada Mostara od 30.06.1993. nema vode u gradskom vodovodu.

Optužba: HVO je kriv.

Tko je 1992. godine bitno onespособio izvore Radobolja u Mostaru i Studenac u Raštanima, izvore koji su snabdijevali vodom grad Mostar? - J N A.

Tko kontrolira izvor u Raštanima i do kada (A BiH do 24.08.1993.) ?

Tko je razorio mostove u Mostaru i vodovodne cijevi koje su spajale izvore (desna obala Neretve) i istočni dio grada?

Tko je, i na kojim mjestima i kojim načinom, oštetiо vodovodnu mrežu, koliko je stara i u kakvom je tehničkom stanju vodovodna mreža?

Koliki je bio gubitak vode zbog lošeg stanja magistralnih vodovodnih cijevi prije artiljerijskih napada JNA na Mostar 1992. godine?

Koliki je tlak vode u cijevima i zašto su morali postojati kompresori za potiskivanje vode na katove zgrada?

Tko jest i kada i u koju svrhu uzeo generator-pumpu koja je trebala upumpavati vodu u više katove na istočnoj strani Mostara? - A BiH.

Zašto u vremenu između lipnja 1992. godine (kada je rušenjem Željezničkog mosta – sjeverni ulaz Mostara – prekinut magistralni vodovod u Istočnom Mostaru iz izvora Studenac – Raštani) i kolovoza 1993. nije napravljen nadomjestak tog vodovoda preko brane koja je u blizini?

Zašto vlasti u istočnom Mostaru, a poslije napada A BiH od 09.05.1993. i primirja koje je poslije toga nastupilo, nisu zatražile pregled i popravak glavnih ventila na Bulevaru, zašto nisu uredile cjevovod preko Starog mosta?

Zašto nakon napada A BiH i izdaje Muslimana pripadnika HVO-a 30.06.1993. nisu preko UNPROFOR-a vlasti iz istočnog Mostara nikad iznijele problem vode (kao što su iznijeli problem ranjenika)?

Zašto nisu zatražili nabavu desetak pumpi koje su, uz uporabu vatrogasnih crijeva, mogle redovito i u dovoljnim količinama dovesti vodu na dovoljan broj mjesta, vodu iz Neretve, koja je u to vrijeme bila dovoljno čista za piće?

To tužitelja ne interesira.

Ne interesira ga ni kako se pune vodovodne cijevi nakon što su bile prazne, kakav je tehnički, a kakav zdravstveni postupak.

Tužitelja ne interesira postoji li nekakva Odluka o isključenju vode istočnom dijelu grada Mostara, tko je odluku proveo, niti kako je to tehnički uopće izvedivo.

Ništa od svega.

HVO je kriv – vojni ili civilni ili zajedno; ako ne uspijete dokazati svoju nevinost.

A da bi se netko zapitao kakva je opskrba vodom u isto vrijeme bila u zapadnom dijelu Mostara (HVO), takva pitanja spadaju u znanstvenu fantastiku.

Imamo „žrtvu“ pa moramo imati i loše, zle momke, tako nas uči zakon KOMPLEMENTARNOSTI.

11. HUMANITARNI KONVOJI

Svi su humanitarni konvoji došli na svoje odredište.

Svi humanitarni konvoji za Muslimane, Hrvate i sve druge koji su živjeli u neokupiranom dijelu BiH prošli su HZ-HB s dopuštenjem, svi su utovareni u nekoj od hrvatskih luka, organizirani od neke od 270 u RH registriranih humanitarnih organizacija.

Kao predstavnici tih humanitarnih organizacija kroz RH i HZ-HB ušlo je pet tisuća boraca iz islamskih zemalja, a i Zapadnjaka koji su prešli na Islam, svi s urednim međunarodnim iskaznicama humanitarnih radnika.

Nitko na tim prostorima nije bio gladan – osim ljudi u Sarajevu, jedan dio vremena.

Šverc oružja, šverc hrane, šverc lijekova kojima je istekao rok trajanja, šverc droge, šverc cigareta i alkohola, ubacivanje i odlaganje otrovnog otpada, sve je to uzrokovalo razumljivo negodovanje boraca i, pokatkad, neovlašteno zaustavljanje konvoja.

Svaki takav rijetki slučaj je riješen i konvoj je stigao na odredište.

To vrijedi i za istočni dio Mostara u vrijeme napada A BiH na HVO.

A međunarodno ratno pravo kaže:

Izvadak iz: ŽENEVSKE KONVENCIJE ZA ZAŠTITU ŽRTAVA RATA S DOPUNSKIM PROTOKOLIMA

***

Članak 23.

Svaka će visoka stranka ugovornica dopustiti slobodan prolazak svake pošiljke lijekova i sanitetskog materijala te predmeta potrebnih za vjerske obrede, namijenjene jedino civilnom stanovništvu druge, čak i neprijateljske, stranke ugovornice. Ona će, također, dopustiti slobodan prolazak svake pošiljke preko potrebnih živežnih namirnica, odjeće i sredstava za jačanje namijenjenih djeci do petnaest godina, trudnicama i roditeljima.

Obveza visoke stranke ugovornice da dopusti slobodan prolazak pošiljaka navedenih u prethodnome stavku uvjetovana je uvjerenjem te stranke da nema ozbiljnih razloga za bojazan:

- a) da bi pošiljke mogle biti skrenute s puta za odredište;*
- b) da bi kontrola mogla biti nedjelotvorna ili*
- c) da bi iz njih neprijatelj mogao izvući korist za svoje vojno djelovanje ili za svoju ekonomiju tako što bi s tim pošiljkama zamijenio robu koju bi inače morao nabaviti ili proizvesti ili što bi oslobodio stvari, proizvode ili usluge koje bi inače bile potrebne za proizvodnju takvih roba. Sila koja dopušta prolazak pošiljaka navedenih u prvome stavku ovog članka može svoje dopuštenje uvjetovati time da se raspodjela korisnicima obavi pod nadzorom sila zaštitnica na mjestu događaja.*

Te se pošiljke moraju otpremiti što je brže moguće, a država koja dopušta slobodan prolazak ima pravo da odredi tehničke uvjete pod kojima će se dopustiti.

***

Mi, HVO, a niti RH koja po Ustavu mora brinuti o interesima Hrvata u BiH, nismo koristili to pravo. Konvoji su prevozili hranu i za A BiH, prevozili su oružje za A BiH, prevozili su naftu za A BiH, repromaterijal za vojnu proizvodnju A BiH.

P R I L O G :

PETER GALBRAITH – Izvadak iz svjedočenja u predmetu IT-04-74 dana 13. 9. 2006.:

***

Pitanje: *Siguran sam da možete potvrditi da je sva humanitarna pomoć, osim malim dijelom za Sarajevo, koja je dostavljana avionima, da je sva humanitarna pomoć za BiH od početka srpske agresije pa sve do Daytonskog sporazuma, išla isključivo kroz Republiku Hrvatsku, transportni su putovi bili kroz Hrvatsku, kroz luku Ploče za teritorij BiH, dolazeći iz mnogih luka i aerodroma. Je li to točno?*

GALBRAITH: *To bi bilo, da, to bi u suštini bilo točno. Ja mislim da zračni put za Sarajevo nije bio značajan. Mislim, bilo je to vrlo važno, ali glavnina pomoći humanitarne koja je došla za Bosnu i Hercegovinu, došla je preko Hrvatske. Bez Hrvatske, Bosna ne bi preživjela (opstala).*

Pitanje: *..... Možete li potvrditi da Republika Hrvatska na svom teritoriju, nikada, niti jednog trenutka nije zaustavila humanitarne konvoje koji su išli za Bosnu i Hercegovinu.*

GALBRAITH: *Mislim da je ta tvrdnja točna.*

***

12. INFORMACIJE - RADIO, NOVINE, TV

Sarajevo je u ljeto 1992. napadnuto, opkoljeno, granatirano i razoreno od JNA i VRS. Razorena je i pošta i telefonska centrala, teško je oštećena zgrada *RTV Sarajevo*, struje nema, repetitori na okolnim brdima u rukama su VRS.

Svi koaksijalni kablovi prema Sarajevu nisu u funkciji iz mnogobrojnih vojnih i tehničkih razloga. Glavni RTV repetitor na Veležu iznad Mostara (pokriva područje Hercegovine), JNA i VRS srušila je u ljeto 1992. godine.

Izvan Sarajeva može se donekle slušati *RADIO SARAJEVO* (srednji i dugi val) i ljudi to slušaju. Komuniciraju i radio amateri.

Ako, dakle, ljudi u Mostaru i Hercegovini gledaju *HTV* (a i ranije su ga gledali) preko repetitora na Biokovu iznad Makarske, ako slušaju *Radio Split i Zagreb*, onda je to izbor, a ne medijska okupacija. A optuženi smo i za medijsku okupaciju Muslimana.

Isto to vrijedi i za novine koje se tiskaju u RH, isto to vrijedi i za sve druge novine koje se tiskaju na Zapadu, isto to vrijedi i za sve TV i radio postaje čiji se signal može primati preko satelitske ili neke druge antene.

I BBC, i Chanel 5, ZDF, WDR, CNN, RAI UNO ....

Nikako ne razumijem zašto i te zemlje nisu optužene za informacijsku okupaciju BiH.

U istočnom dijelu Mostara stalno je od jeseni 1992. emitirao Radio Mostar, Radio A BiH, čiju lokaciju HVO nije smatrao vojnim ciljem.

Poslije napada A BiH na HVO – 09. 05. 1993., a posebno poslije, legitimni vojni ciljevi su – prepisujem iz *Međunarodnog ratnog prava*:

***

Ciljevi

1104. Napade treba usmeriti samo protiv vojnih ciljeva. ⁴

Definicija vojnog cilja

1104.1. **Što se tiče objekata, vojni ciljevi su ograničeni na one koji po svojoj prirodi, lokaciji, nameni ili korišćenju efikasno doprinose vojnoj akciji i čije potpuno ili delimično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija u uslovima koji vladaju u to vreme pružaju određenu vojnu prednost.** ⁵

⁴ DP I, član 48.

⁵ DP I, član 52. st. 2. i 3.

- 1104.2. Definicija je ograničena na objekte. Neprijateljski borci takođe mogu da budu napadnuti, iako nisu objekti, kao i zemljište, ako zbog svoje taktičke ili strateške važnosti efikasno doprinose vojnoj akciji.

Primeri vojnih ciljeva

- 1104.3. Vojni ciljevi nisu samo objekti vojne prirode, kao što su tenkovi i vojni avioni, nego i objekti civilne prirode koji efikasno doprinose vojnoj akciji, npr. komunikacije i instalacije za napajanje električnom energijom, i protežu se do ciljeva u pozadini, daleko od borbenih linija.
- 1104.4. Civilna zgrada postaje vojni cilj ako je korišćena u vojne svrhe, npr. ako se jedna zgrada sa kancelarijama koristi kao vojna komanda, ili se kuća koristi kao snajpersko gnezdo, ili se u ambaru skrivaju vojna vozila.
- 1104.5. Objekti gde civili izvršavaju poslove vojne prirode, kao što su fabrike municije u kojima rade isključivo civili, takođe mogu da budu vojni cilj.
- 1104.6. Zemljišna područja, kao što su uzvisine ili prilazi, takođe mogu da budu vojni cilj ako je potrebno da se zauzmu ili da se spreči da budu upotrebljeni od strane neprijatelja.
- 1104.7. Sledeći su primjeri mogućih vojnih ciljeva (treba upamtiti da ovo nije iscrpna lista i sama činjenica da je neki objekt na listi ne znači da se obavezno radi o vojnom cilju. Da bi se kvalifikovao kao vojni cilj treba da daje efikasan doprinos vojnoj akciji i njegova neutralizacija, u datim okolnostima, mora pružati definitivnu vojnu prednost. Neutralizacija ne znači obavezno i uništenje, već znači da se preuzme sve što je potrebno da se objekat izbaci iz akcije ili onesposobi. Ono što je vojni cilj danas, ne mora to da bude sutra, zbog toga što su se u međuvremenu promenile okolnosti): vojno osoblje i lica koja učestvuju u borbama, a nisu pripadnici oružanih snaga; vojni objekti, vojna oprema, uključujući vojna vozila, oružja, municiju i skladišta goriva, mesta gde se izvode vojni radovi, uključujući i odbrambene radove i utvrđivanja, vojni depoi i postrojenja, uključujući proizvodnju ili razvoj vojnog snabdevnog materijala i drugog materijala od vojne vrednosti, uključujući metaluršku, mašinsku i hemijsku industriju koja podržava ratne napore; zemljišna područja od vojne važnosti, kao što su brda, prolazi i mostobrani; železničke pruge, luke, aerodromi, mostovi, glavni putevi, kao i tuneli i kanali; naftna postrojenja i druga postrojenja za proizvodnju električne energije, komunikacione instalacije, uključujući radio i televiziju, kao i telegrafске stanice koje se koriste u vojnim komunikacijama. ⁶

***

---

⁶ A. P. V. Rogers, *Law on the Battlefield*, Manchester University Press, 1996, str. 37.

13. JEZIK - HRVATSKI JEZIK

„U POČETKU BIJAŠE RIJEČ“

„JEZIK JE KUĆA LJUDSKOG BITKA“

Važni su iskazi o jeziku.

Stariji, mogu se sjećati da su pastiri prije 60-70 godina često bili gluhonijemi i često su zbog toga bili retardirani.

Psihologija je proučila mnoge slučajeve kada je novorođenče odgojila vučica ili čimpanza. Bili su to retardirani ljudi koji su umirali prije navršenih 30 godina života.

Ali, ako novorođenče ostavimo bez ikakve komunikacije, potpuno izolirano i s dobrom njegom, ono ne može živjeti.

Ono što jest mozak, bez komunikacije – jezika u užem smislu, ne može se strukturirati, pa slijedom toga ne može ni preuzeti funkcije tijela potrebne za život.

Ne možemo misliti van jezika, ne možemo postojati van jezika, pa bio to jezik vuka ili antropoidnog majmuna.

Tisuće je ljudi preživjelo duge decenije najgorih zatvora i progonstava, *Gulaga*, logora, neshvatljivo teških uvjeta francuskih zatvora u Gvajani, ali strogo izolirana samica dovodi do potpunog poremećaja ljudskog uma za mnogo kraće vrijeme.

Nakon što je 118 godina bila raskomadana između Rusije, Austrije i Pruske, koncem I. Svjetskog rata, ponovo je iskrsnula poljska država.

Jezik je bio jedan od glavnih razloga tome da Poljaci nisu nestali.

I vjera.

Zbog toga je jezik pojedinca i naroda bitna odrednica, smisao postojanja i način opstanka. Ne mogu se upuštati u povijest hrvatskog naroda, ali mogu reći da je okosnica te povijesti borba za hrvatski jezik – protiv nametanja talijanskog, njemačkog, mađarskog, turskog, srpskog.

Ako jesu postojali zakoni koji su propisivali da se jezik zove srpsko-hrvatski ili hrvatsko-srpski, ja se tih zakona, kad god je to ovisilo o mojoj volji, nisam držao, ja sam te zakone ignorirao, prezirao.

Ja sam Hrvat, govorim hrvatskim jezikom i to smatram svojim prirodnim pravom.

A Francuzi neka govore francuskim ili kako god žele, Srbi neka govore srpski ili kako god hoće, Bošnjaci neka govore bošnjačkim jezikom ili kojim god drugim jezikom žele, neka tiskaju knjige na bošnjačkom, pjevaju, psuju, pišu gramatike i sintakse i pravopise, na svom jeziku i za svoj jezik.

Sva su ta prava neupitna.

Muslimani 1993. još nisu imali naziv za jezik kojim govore, a tužitelji tvrde da su bili ili su mogli biti uvrijeđeni ili povrijeđeni što Hrvati žele u školama, koje oni financiraju, svoj jezik nazivati hrvatskim.

Trebali su govoriti i pisati srpsko-hrvatskim kao u Tuzli i Zenici, trebali su govoriti jezikom koji nije njihov u vrijeme kad tim jezikom govori agresor, onaj koji ih granatira, ubija, protjeruje.

To je jednostavno rečeno morbidno.

Pravo može biti ograničeno pravom drugog, ali ne i osjećajima drugog.

Takva bi logika mogla opravdati i odnos Nijemaca spram Židova u vrijeme Hitlera.

A to nikako ne bi bilo dobro.

14. PREDSEDNIČKI TRANSKRIPTI

Iako integralno čitanje tekstova koje nazivamo „*Predsjednički transkripti*“ ne otkriva ništa zločesto, nečasno, politički neprihvatljivo, ipak treba dodati:

„PREDSEDNIČKI TRANSKRIPTI“ – PRIJEPISI SU RAZGOVORA DR FRANJE TUĐMANA, PREDSEDNIKA REPUBLIKE HRVATSKE, S MNOGIM LJUDIMA.

1. Razgovori na tim sesijama snimani su uglavnom tajno, učesnici nisu znali da ih se snima.
2. Izgovoreno je često kraćeno u prijepisu s govora u tekst.
3. Postojala je mogućnost pogrešnog sparivanja osobe koja je izgovorila riječ i navedenog imena uz prepisani tekst.
4. Prepisani tekstovi, snimani na taj način, trebali su i bili su privatna svojina Dr. Franje Tuđmana – povjesničara.
5. Na sud su došli na pravno nedopustiv način, privatnom odlukom Stjepana Mesića, koji ih je dao prvo novinarima.
6. Govor u obitelji, govor na zatvorenim sjednicama, govor na slobodnim seminarima slobodnih sveučilišta, govor u redakcijama novina, govor na karnevalskim priredbama, govor na zatvorenim sjednicama sudaca, itd..., – sve je to govor koji u sebi nosi slobodu izgovorenog kao teze, mogućnosti, suprotnosti od stvarno mišljenog kao potrage za istinom, propitivanje svih mogućnosti, govor moguće provokacije, govor kao igra.
Zbog toga, takav govor nije izraz onoga što kao stav iznosimo u javnost i čime su oblikovana naša djela.
7. Nije ovo mjesto gdje možemo početi veliku raspravu o jeziku i govoru i teorijama Saussurea ili Chomskog, ali je dovoljno reći da između onoga što je izgovoreno – riječ praćena intonacijom, naglaskom, gestom, riječ popraćena smijehom i podsmijehom, riječ izgovorena s ironijom, sarkazmom, ulagivanjem, riječ izgovorena s hinjenom ljutnjom, riječ imitiranja, i onog što dobijemo kada se sve to ogoljeno prenese u tekst – postoji ogromna značenjska razlika.
8. Kada to ne bi bilo tako, ne bi postojalo kazalište, svi dramski tekstovi od Eshila na ovamo bili bi tumačeni na samo jedan mogući način. A u koliko smo značenjski različitih predstava gledali „Škrca“ i „Don Juana“, i „Hamleta“, i „Kralja Leara“, i „Ifigeniju“ i „Višnjika“ ?

15. HV U BOSNI I HERCEGOVINI

JNA napala je Hrvatsku.

Ratište je cijela Jugoslavija.

Pobunjeni Srbi – vojska tzv. Krajine, zajedno s JNA, napala je Hrvatsku – ratište je teritorij cijele Jugoslavije odakle dolaze ti vojnici i oružje.

JNA, vojnici Krajine, VRS napada Hrvatsku – ratište je cjelokupni teritorij s kojeg se izvode ti napadi, teritorij s kojeg dolaze vojnici koji sudjeluju u tim napadima, teritorij na kome se proizvode vojna sredstva za te napade, i svi teritoriji, i putovi kojima se ta sredstva prevoze.

JNA i sve ostale srpske vojske nisu napale samo Hrvatsku, nego sve teritorije i narode koji žive istočno od granice Karlobag – Karlovac – Virovitica, jer je to zadana granica Velike Srbije.

Na cjelokupnom području napadača, na teritoriju koji je u međunarodnom ratnom pravu definiran pojmom „*ratišta*“, Hrvatska je smjela odgovoriti vojnom silom.

Da je mogla.

BiH, i kao teritorij i kao država, napadala je Republiku Hrvatsku.

Hrvatska je, prema međunarodnom pravu, smjela odgovoriti slanjem svojih trupa na bilo koji dio ratišta.

Da je mogla.

Na referendumu, održanom 19. 05. 1990. godine, za samostalnu i neovisnu Republiku Hrvatsku izjasnilo se više od 93% glasača. Na višestranačkim parlamentarnim i demokratskim izborima održanim u proljeće 1990., izabrani su članovi hrvatskog Sabora.

Donose 25. lipnja 1990. Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti RH i Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske.

To je onaj pravni konstitutivni akt kojim je stvorena RH.

Međunarodna priznanja važan su politički deklarativni akt podrške novoj državi, ali država nastaje aktom volje naroda.

30. 07. 1991. godine parlament Litve donio je Rezoluciju kojom je priznata neovisnost i suverenost Republike Hrvatske.

Priznanje Francuske, SAD-a, Engleske, Njemačke politički je značajnije, ali meni osobno priznanje RH od Litve, a nešto kasnije i od Islanda, neusporedivo je moralno važnije od onih koja su uslijedila – kad se Hrvatska, usprkos predviđanjima da će biti poražena, održala.

A svi su, osim Litve i Islanda, najprije čekali da se ispune predviđanja.

Da li je Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva BiH mogao ili nije, da li je želio ili nije:

- a) spriječiti napade na RH s teritorija BiH;
- b) spriječiti odvođenje zarobljenih hrvatskih vojnika iz Hrvatske Kostajnice u srpske logore u BiH;
- c) spriječiti zauzimanje Uništa – teritorije BiH, od Martićevih postrojbi;
- d) spriječiti masakriranje Ravnog – ili to, za njega → „NIJE NAŠ RAT“;
- e) spriječiti napad na Dubrovnik, Slavonski Brod, Okučane, itd.;
- f) spriječiti regrutiranje građana BiH u JNA.

To za pitanje gdje smije ići HV, a po ratno-pravnoj definiciji „*ratišta*“, nije važno.

HV je smjela ući na teritorij BiH, jer je s tog teritorija izvršena agresija na Hrvatsku.

To je ratište, s pozicije Hrvatske.

A gospodin Alija Izetbegović ne želi potpisati vojni sporazum s Franjom Tuđmanom ,e da se Srbi ne bi previše naljutili – on ne može ili ne želi zaštititi Hrvatsku od agresije države kojoj je na kolektivnom čelu, on ne može ili ne želi zaštititi Hrvate u BiH, on to ne može osigurati ni Muslimanima, on, Alija Izetbegović, nema vlast nad 70% teritorija države kojoj je predsjednik Predsjedništva, ali se ponaša kao vladar i potpisuje Sporazum o prijateljstvu i suradnji s RH – u kojem je, eto, dopušteno HV da intervenira u pograničnom teritoriju.

I istodobno pregovara o „*Historijskom sporazumu*“ s agresorom.

HV nije prelazila na teritorij BiH, osim u akciji oslobađanja Dubrovnika, jer je to zbog uskog pojasa na kojima su se vodile akcije bilo nužno.

Dragovoljci iz HV-a – a u HV je bilo oko 15.000 dragovoljaca iz BiH – vraćali su se pomoći u obrani BiH.

Nažalost, bilo ih je premalo – nikada ta brojka nije prelazila 500-600 stvarno angažiranih dragovoljaca vojnika – barem do 09. 11. 1993. dok sam ja bio zapovjednik GS HVO.

PRIMJER

UBIJANJA I RANJAVANJA U SLAVONSKOM BRODU (HRVATSKA) – S TERITORIJA BIH.

POGINULA <u>DJECA</u>		RANJENA <u>DJECA</u>		<u>POGINULI</u> IZ OPĆINE SLAV.BROD		<u>RANJENI</u> IZ OPĆINE SLAV.BROD	
DOB	BROJ DJECE	DOB	BROJ DJECE				
0 - 6	5	0 - 6	9	VOJSKA I POLICIJA	242	VOJSKA I POLICIJA	993
7 - 10	7	7 - 10	11	CIVILI	150	CIVILI	633
11 - 14	9	11 - 14	22				
15 - 17	6	15 - 17	23				
UKUPNO	27	UKUPNO	65	UKUPNO	392	UKUPNO	1626

PITANJE:

KAKO BI SE PONAŠALI AMERIKANCI, KAKO BI ODGOVORILI, DA LI BI POSLALI SVOJE VOJNIKE NA TERITORIJU DRŽAVE ODAKLE SE UBIJAJU AMERIČKA DJECA ?

Izvadak iz knjige: "MEĐUNARODNO PRAVO 3", Autori: Juraj Andrassy, Božidar Bakotić, Maja Seršić, Budislav Vukas; Izdavač: Školska knjiga, Zagreb, 2006.:

***

§ 101. Ratište

V. K o l b, *Ratište, vojišna prostorija i borbena zona*. JRMP, 1556., br. 3 – Sanremski priručnik o međunarodnom pravu primjenjivom na oružane sukobe na moru, 1994. – Helsinška načela o pravu neutralnosti na moru, International Law Association, Report of the Sixty-Eight Conference, 1998. – The Manual of the Law of Armed Conflict, UK Ministry of Defence, 2004.

Prema klasičnom ratnom pravu ratište je sav prostor na kome zaraćeni mogu pripremati i provoditi neprijateljstva. Ono ponajprije obuhvaća područje zaraćenih država (kopno, unutrašnje morske vode, teritorijalno more i zračni prostor nad njima). Ali ratni čini mogu se provoditi i na svim dijelovima koji ne pripadaju pod suverenost nijedne države. Zato ratište prema klasičnome ratnom pravu obuhvaća otvoreno more i ničija područja (terra nullius).

Ratište se ne proteže na područje neutralnih država i neutralizirana područja, kao ni na zračni prostor nad njima. Ipak, ratištem postaju i vojne baze koje zaraćena država ima na području neutralne države. ¹

To je onda ratište, ali nije neprijateljsko područje.

Ratište je, uz maticu zemlju, obuhvaćalo također kolonije i protektorate. Britanski dominioni nekada su dijelili ratno stanje s maticom zemljom, ali na početku Drugoga svjetskog rata Kanada i Južna Afrika stupile su u rat svojom samostalnom odlukom.

Od ratišta se razlikuje područje ratnih operacija (bojište, vojišna prostorija). To je ono područje gdje se ratne operacije stvarno vode.

Neutralizirana područja stvaraju se ugovorom. Posljedica je neutralizacije da se na tom području ne smiju provoditi neprijateljstva, iako je država kojoj ono pripada u ratu.

Ženevske konvencije iz 1949. i Dopunski protokoli uz njih iz 1977. ne sadržavaju odredbe o svojoj primjeni *ratione loci*, nego samo *ratione personae*, te u njima nema odredaba o ratištu, odnosno prostoru gdje se mogu pripremati i voditi oružani sukobi. Stoga treba uzeti da i dalje vrijede gore navedena običajna pravila, s time da treba razmotriti kako su promjene u međunarodnom pravu mora utjecale na pojam ratišta, odnosno prostora gdje se mogu pripremati i voditi oružani sukobi.

---

¹ Na primjer, zračne baze Velike Britanije i SAD-a na Azorima, dok je Portugal ostao neutralan sve do kraja Drugoga svjetskog rata.

Prema tradicionalnom ratnom pravu ratište pomorskog rata obuhvaća čitavo more i morskim brodovima pristupne vode, uz iznimku unutrašnjih morskih voda i teritorijalnog mora neutralnih država te neutraliziranih dijelova mora. Ono, dakle, obuhvaća unutrašnje morske vode i teritorijalno more zaraćenih država te otvoreno more, osim neutraliziranih dijelova.

Danas bismo još dodali da ratište obuhvaća i arhipelaške vode sukobljenih država.

Postavlja se pitanje obuhvaća li područje gdje se mogu pripremati i voditi oružani sukobi na moru i isključivi gospodarski pojas, odnosno epikontinentalni pojas?

Konvencija o pravu mora iz 1982. ne daje na to pitanje odgovor i mišljenja u teoriji se o tome razlikuju. Prevladava mišljenje da se neprijateljstva na moru mogu voditi i na epikontinentalnom pojasu i isključivom gospodarskom pojasu sukobljenih država, ali i na epikontinentalnom pojasu i isključivom pojasu neutralnih država, s time da se mora voditi računa o pravima i dužnostima neutralnih obalnih država u tim pojasevima.

Tako određuju Sanremski priručnik o međunarodnom pravu primjenjivom na oružane sukobe na moru koji je izradila grupa stručnjaka 1994.² i Helsinška načela o pravu neutralnosti na moru iz 1998., izrađena u International Law Associationu.³ Navedeni priručnici neobvezatni su dokumenti, ali iza njihovih su odredaba ugledni stručnjaci i institucije koji su ih izradili, te ih s te osnove uzimamo u obzir. Isto određuje i Priručnik o pravu oružanog sukoba Ujedinjene Kraljevine iz 2004.⁴

Određivanje posebnog prostora gdje se mogu voditi pomorski oružani sukobi važno je zbog toga što se pravila o oružanim sukobima na moru primjenjuju na morskim prostorima na kojima se mogu voditi neprijateljstva. Tako je potrebno znati granicu između pomorskog i kopnenog ratišta, odnosno prostora oružanih sukoba, da bi se moglo odrediti ubraja li se neki čin u pravila o morskom plijenu ili u pravila o kopnenim oružanim sukobima.

Slično otvorenom moru, načelno se i svemir, ali isključujući Mjesec i druga nebeska tijela, može smatrati mogućim ratištem.⁵

***

---

² Paragraf 10., 34. Vidi: R I C R, Br. 309, 1995.

³ Članak 4., Vidi: International Law Association, izvješće sa 68. Konferencije, Taipei, 1998.

⁴ Vidi: The Manual of the Law of Armed Conflict, Ministarstvo obrane Velike Britanije, 2004., paragraf 13., toč. 6.

⁵ Vidi: B.Bakotić: Outer Space-Region of War? Proceedings of the Thirtieth Colloquium on the Law of outer Space, 1988., str. 12. – 14.

Izvadak iz knjige: „MEĐUNARODNO RATNO PRAVO“, Autor: Prof.dr. Gavro Đ. Perazić; Izdavač: Vojnoizdavački i novinski centar – VINC, Beograd, 1986.:

***

POJAM, PROSTOR I PRAVNI POLOŽAJ RATIŠTA

Ratište

Davno je usvojeno pravilo u ratnom pravu da se ratne operacije odvijaju na teritorijama i prostranstvima koja su pod suverenitetom strana u sukobu, ili su pod njihovom faktičkom vlašću, a sa kojih se pripremaju ili na kojima se izvode ratne operacije. Osim toga, i prostranstva koja nisu pod suverenitetom neke države (otvoreno more i vazдушna prostranstva nad njim) spadaju u ratište ukoliko njihov status nije regulisan posebnim normama međunarodnog prava radi isključenja ratnih operacija na njima.

U literaturi međunarodnog prava ističu se razlike između teritorije na kojoj strane u sukobu mogu izvoditi operacije i teritorije na kojoj strane u sukobu efektivno izvode te operacije. Uporedo sa tim, u mnogim vojnim pravilnicima usvajaju se termini ratište i vojišna prostorija. Ti termini su usvajani i razlikuju se u veoma renomiranim delima međunarodnog prava.⁸⁶

Ratište je teritorija država strana u sukobu, kao i ostale teritorije koje nisu pod suverenitetom država, a mogu postati ratište prema međunarodnom pravu, na kojima se obavljaju pripreme i izvode ratne operacije. *U tu teritoriju spadaju kopno, more i vazduh nad kojim ona uživa suverenitet, kao i teritorije koje su pod vlašću strana u sukobu iako nad njima nema suverenitet nijedna strana u sukobu, znači, radi se o teritorijama strana u sukobu, i to kopnenim, vazдушnim i pomorskim, bilo da su to matične teritorije ili nesamoupravne (kolonije) teritorije pod starateljstvom, ukoliko se koriste u ratne svrhe, nekad kondominijumi zaraćenih strana i okupirane teritorije. Naznačene teritorije su od trenutka otpočinjanja ratnih dejstava **obuhvaćene pojmom ratišta**. Osim tih ratište mogu postati teritorije neutralne države nad kojima neutralne zemlje dozvoljavaju instaliranje vojnih baza u miru, a koje su vlasništvo jedne strane u sukobu. Teritorija je obično ograničena oko baze, na određenom prostoru koji je pod vojnom upravom zemlje korisnika baze.*

---

⁸⁶ Andrassy – Ratište, op. cit. str. 338; Radojković – Ratna pozornica, op. cit. str. 57; Guggenheim - Le théâtre de la guerre – Traité de Droit Int. Public, t. II. str. 344; Rousseau, op. cit. str. 64 – Théâtre de la guerre, Théâtre de region de la guerr; Oppenheim – Theatre of War, region of War, op. cit. str. 236; Avramov – Ratište, op. cit. str. 389, 393.

U novije vrijeme smatra se da ratište može postati i neutralna teritorija. Takva teritorija se ne smatra neprijateljskim područjem iako se operacija strana u sukobu odvija na njoj. U prilog tome navode se primjeri Koreje i Mandžurije u rusko-japanskom ratu 1904-1905. godine .

Naime, Koreja je bila nezavisna država, a Mandžurija kineska pokrajina. U ratu od 1. oktobra 1915. do 29. Juna 1917. g. severni deo Grčke postao je ratište pre nego što je Grčka ušla u rat, jer su se borbe prenele na taj deo njene teritorije zbog toga što su saveznici prebacili front. U drugom svetskom ratu na teritoriji Egipta odvijala su se ratna dejstva.

Izvesni delovi teritorija mogu biti isključeni iz ratišta iako pripadaju jednoj strani u sukobu. To su tzv. demilitarizovane zone i neutralizovane teritorije. Tako su Alandska ostrva u Baltičkom moru neutralizovana još 1856. godine na Pariskom kongresu. Versajskim ugovorom iz 1919. godine bilo je predviđeno da se Rajnska oblast demilitarizuje, a u novije vreme, 1959. godine, poznata je demilitarizacija i neutralizacija Antarktika.

Sa stanovišta međunarodnog prava na svim tim teritorijama koje spadaju u ratišta mogu se izvoditi ratne operacije, iako to ne mora biti slučaj, a razlozi za to mogu biti politički i vojni.

Vojišna prostorija

Od ratišta se razlikuje vojišna prostorija. To je područje na kojem se izvode ratne operacije, a obično se zove vojišna zona.

Iako je ratište pravno gledano bilo veoma široko, u mnogim ratovima je vojišna prostorija, u stvari, obuhvatala samo nekoliko teritorija. U rusko-japanskom ratu, 1905. godine, samo su Mandžurija i Koreja bile vojišne prostorije. U prvom balkanskom ratu vojišna prostorija je bila južno od Niša – Sandžak, Kosmet i Makedonija, kao i sektor Skadra. U drugom svetskom ratu 53 države sveta su bile protiv Osovine, a ratište je obuhvatalo sve njihove teritorije.

Međutim, vojišnom prostorijom se smatra Istočni front, deo severne Afrike, južne i zapadne Evrope i Balkana i delovi Dalekog istoka, dok na teritorijama mnogih država koje su bile u ratu nije bilo ratnih operacija (američki kontinent). U korejskom ratu 1950. godine, teritorije svih država koje su učestvovala u sukobu bile su ratište, ali je vojišna prostorija bila samo Koreja. U trojnoj agresiji na Egipat, 1956. godine, samo je Egipat bio vojišna prostorija, mada je ratište obuhvatalo i teritorije Velike Britanije, Francuske i Izraela. U oružanom sukobu na Foklandskim ostrvima, 1982. godine, pošteđena je kontinentalna teritorija Argentine. Znači, mnoge vojničke i političke okolnosti mogu usloviti da se samo na jednom delu ratišta, većem ili manjem, vode operacije, pa tako ta teritorija postaje vojišna prostorija ili vojišna zona.

***

***

Ratni valovi preko jednog kontinenta

U ratu u Sjevernoj Africi postojale su tri faze.

Prva je počela u rujnu 1940. Kad je golem talijanska armija pod komandom maršala Rodolfa Grazianija prodrla iz Libije u Egipt. Do prosinca je bilo mnogo borbi. Zatim je za dva mjeseca britanska armija na Nilu, kojom je komandirao general Archibald Wavell, potjerala Talijane osam stotina kilometara natrag u Libiju.

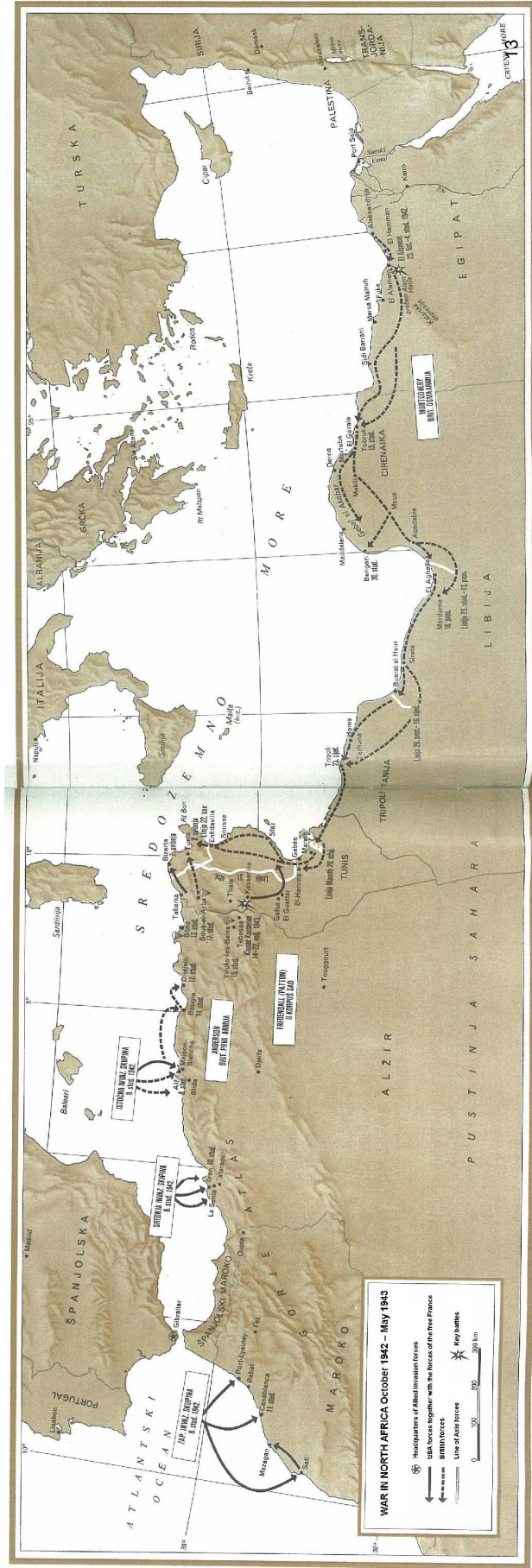
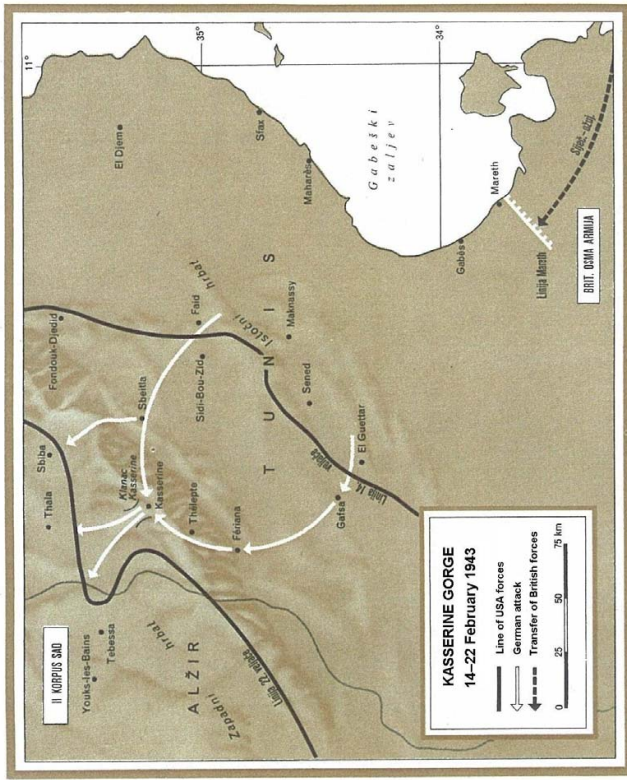
Drugo razdoblje počelo je u proljeće 1941. Hitler je poslao u Afriku svoj afrički korpus i generala Erwina Rommela koji se borio s Britancima u Libijskoj pustinji, pa čas dobivao, čas gubio, i opet dobivao dok se nije približio Aleksandriji na 110 kilometara. Zatim je došlo proljeće 1942. Britanci su odlučno uzvraćali udarce, a Rommelova je opskrba šepala, ali Hitler i Mussolini su unatoč tome svakog dana očekivali vijesti da je dolina Nila zauzeta.

Treće razdoblje počelo je u jesen iste godine, kad su Britanci i Američani prodrli u Maroko i Alžir i kad je britanska osma armija, kojom je u to vrijeme komandirao general Bernard Montgomery, napala osovinske armije kod El Alameina i potjerala ih u bijeg. Taj se bijeg pretvorio u jedan od najdubljih uzmaka u povijesti. Za osamdeset dana prešao je Rommel 2800 kilometara, odnosno udaljenost između Pariza i Moskve. Za sobom je ostavljao pustinju posutu spaljenim tenkovima i tisućama mrtvih i ranjenih. Na kraju svog uzmaka našao se pred britanskom prvom armijom i Američanima koji su dolazili sa zapada.

Donji zemljovid pokazuje nam to treće razdoblje.

Na desnoj slici je prikazana bitka u klancu Kasserine gdje Rommel uz potporu novih oklopnih jedinica zabio klin u savezničke redove. Težak je napadaj iznenadio saveznike; predalo se otprilike 2400 neiskusnih američkih vojnika. Američani su, međutim, brzo učili i kasnije se odlučno i dobro borili.

***

XV. PRILOZI ZA RAZUMIJEVANJE

- 1. RATNI ZLOČIN, ZLOČIN U RATU**
- 2. QUID PRO QUO**
- 3. ŽELJE, HTIJEVANJE, DJELOVANJE I MOĆ**
- 4. MOGUĆE METODOLOŠKE POGREŠKE U RAZUMIJEVANJU**
(ZNAM DA SE PONAVLJAM, ALI RAZUMIJEVANJE JE BOLNA TEMA)
- 5. PRAVO NARODA NA SAMOODREĐENJE**
- 6. DRŽAVNICA KOJA ZNA I RAZUMIJE – *BARUNICA MARGARET THATCHER***
- 7. PONAŠANJE LJUDI U UVJETIMA DRŽAVNIH NEREDA**
- 8. STATISTIČKI PODACI O KRIMINALITETU U NEKIM DRŽAVAMA U MIRU:**
SAD, NJEMAČKA, ENGLESKA I WALES, ITALIJA
(KAKO OTKRITI ZLOČIN I KAZNITI POČINITELJA – POSTOTCI)

1. RATNI ZLOČIN, ZLOČIN U RATU

Kada u hrvatskom jeziku imenicu "RAT" pretvorimo u pridjev "RATNI" dobijemo sklop nesklonjivog pridjeva i imenice – "RATNI ZLOČIN".

Nesklonjivi pridjev *ratni* određuje suštinu sadržaja pojma imenice "rat" ispred koje se nalazi.

Slično imamo:

"hrvatski pravopis", "hrvatska književnost", "francuska vina", "švicarski satovi".

Tako se daje posebno značenje podskupu "pravopisa", "vina" i "satova".

Isto tako se svakom zločinu u ratu daje poseban misaoni sadržaj – izvlači ga se iz pojedinačnog i prenosi i upućuje na strukturni dio rata – politički i vojni upravljački skup.

Ja se s time ne slažem. Po čemu je zločin u ratu različit od zločina u miru.

"Ratni zločin" jest onaj zločin koji proizlazi iz utemeljenja (kako bi to rekao *Husserl*), tj. političke ideje koja se ostvaruje ratom, sredstvima i načinom koji u sebi uključuje zločin, koja politička ideja može biti ostvarena samo zločinom.

To je npr. ideja nacističke njemačke političke misli, to je ideja komunističke – staljinističke misli u Poljskoj i ubijanje poljskih časnika u Katinskoj šumi i mnogi drugi slični primjeri.

Neću ovdje eksplicirati srpsku političku misao koja je dovela do agresije na Sloveniju, Hrvatsku i BiH, i da li ono što se događalo u tom ratu potvrđuje utemeljeni ratni zločin, neću se baviti ni *"Islamskom deklaracijom"*, ni propitivati da li su tamo izneseni ciljevi moguće ostvarivi bez rata i ratnog zločina, ali znam, van svake razumne sumnje, da hrvatske političke i vojne strukture u Hrvatskoj i da hrvatske i političke i vojne strukture u BiH, nikada i nigdje, nisu imale za cilj nešto što bi se moglo ostvariti samo nekim oblikom ratnog zločina.

Rat sam po sebi pogoduje povećanju kaznenih djela (u odnosu na društvena stanja mira) iz toliko mnogo razloga da ih ovdje ne mogu sve nabrojati.

Kako su Hrvatska i BiH istodobno s agresijom stvarale državu i mijenjale politički sustav, bile dijelom okupirane, s razorenom komunalnom, gospodarskom i društvenom strukturom (BiH više od Hrvatske), onda je broj problema i teškoća teško zamisliti onima koji to ili takvo nešto nisu doživjeli.

I zato su zločini koje su počinili pripadnici hrvatskog naroda u Hrvatskoj i BiH – zločini van svake sumnje, ali isto tako van svake sumnje su to zločini u ratu.

Oni se nisu dogodili zbog utemeljenja bilo idejne ili političke želje, htijenja, nakane onih koji su upravljali ili zapovijedali, nego usprkos utemeljenju, želji, htijenju, nakani i djelovanju.

Kako ne upotrebljavamo sintagmu "*pariški zločin*" za one zločine koji se dogode u Parizu ili "*američki zločini*", za sve one kriminalne radnje koje se tijekom godine počine u Americi ili općenito "*civilni zločini*" za sve ono što se događa u svim civiliziranim državama u miru, tako mislim da je nužno razlikovati smisao (bolje rečeno besmisao) počinjenih zločina u ratu i tek onda ih klasificirati u "*ratne zločine*" ili "*zločine počinjene u ratu*".

U protivnom, a uzimajući u obzir broj kaznenih djela, mogli bi lako doći u napast da za ZZP / ZAJEDNIČKI ZLOČINAČKI POTHVAT/ optužimo i vlade i ministre policije i gradonačelnike zapadnih zemalja, jer ne uspijevaju, usprkos svim resursima koji im stoje na raspolaganju, ispod jedne ne baš niske granice, smanjiti taj broj.

A ni broj onih koje uspiju izvesti pred sud nije baš zadovoljavajući – za neke oblike teških kaznenih djela, ispod 15% od ukupnog broja slučajeva.

2. QUID PRO QUO

Napad JNA na Hrvatsku i BiH potpomognut organiziranim i naoružanim formacijama domicilnih Srba, pokrenuo je stotine tisuća izbjeglica iz zapaljenih sela.

Logori, ubijanja civila, razaranja, silovanja, bili su sastavni dio te agresije.

Kako u društvenim svezama i relacijama ne postoji ništa drugo doli uzročno-posljedični zakon (zakon „*akcije i reakcije*“), kada je kod pojedinaca ili manjih, organiziranih grupa, van kontrole ionako slabe vlasti bilo koje razine, prag podnošljivosti boli i očaja prešao emocionalno podnošljivu i pravno dopuštenu granicu i kod napadnutih naroda, Muslimana i Hrvata, pojavile su se odmazde.

Tako je to bilo u svakom ratu do sada, u većoj ili manjoj mjeri.

Tijekom vremena, a zbog izmiješanosti stanovništva, rat u BiH počeo je slijedom vlastite logike poprimati i neke karakteristike građanskog rata, točnije, karakteristike rata bez utvrđenih linija razgraničenja sukobljenih strana.

Muslimani dovedeni na rub opstanka srpskim osvajanjima, protjerivanjima i ostalim činima, uz međunarodnu uskratu prava na obranu uvođenjem embarga na oružje, prihvatili su pomoć boraca iz islamskog svijeta – Mudžahedina.

Mudžahedini su unijeli u taj ratni kaos elemente vjerskog rata i bitno pridonijeli ideji napada na Hrvate.

Po sebi je razumljivo da zapovjednik bilo koje razine (a i ostali koji obavljaju funkcije u tom kaosu) ne smiju donositi odluke koje bi bile u suprotnosti s međunarodnim ratnim pravom.

To nije sporno.

Sporna je teza tužitelja (a bojim se da i mnogi drugi ne reduciraju cijeli sustav na sličan način) da je nemogućnost upravljanja svim dijelovima tog kaosa krivnja.

Takva misao javila se kod mnogih koji sebe nazivaju intelektualcima humanistima.

Jedan od njih kaže da je on 1992. godine došao u Mostar da pomogne, ali eto, zatekao je kaos i vratio se kući.

Tako oni, većina te lažne pameti i humanizma, ostanu po salonima ispredati priče o ljudima koji su ostali i ako im se nešto ne sviđa u toj fenomenologiji rata, svaljivat će krivnju na njih.

Mogli su, kažu, da su htjeli.

Ja osobno prezirem ulogu ratnih kazališnih gledatelja i promatrača i bez obzira na djela koja se moraju sankcionirati, za 99% momaka (i djevojaka) kojima sam zapovijedao, kažem:

“ČAST PRIPADA ONIMA KOJI ODLUČIŠE BRANITI TERMOPILE”

(KAVAFIS)

Poštujem njihovu smrt, rane, hrabrost, smrzavanje po rovovima, slabu odjeću i obuću, slabu hranu, očaj kad bi razmišljali o tome što će biti s njihovim obiteljima ako poginu, slabo oružje i vrlo često nejasan cilj i smisao te borbe, koja je imala previše neprincipijelnih i amoralnih dirigenata.

Neprincipijelni i ratnom stanju prilagođavani prijedlozi međunarodne zajednice o tome kako treba biti uređena BiH, često su tim smrtima oduzimali jedini mogući smisao – kakav će biti položaj hrvatskog naroda u državi za koju se bore.

Jer države nastaju po narodima, a ne obratno.

Na kraju, istine radi, valja napomenuti i da međunarodno ratno pravo u nekim slučajevima priznaje *QUID PRO QUO* logiku, iako nikada, baš nikada, nitko ni u HV niti u HVO nije primijenio takvu logiku.

Izvadak iz knjige: „*MEĐUNARODNO RATNO PRAVO*“, Autor: Prof.dr. Gavro Đ.Perazić; Izdavač: Vojnoizdavački i novinski centar - VINC, Beograd, 1986.

***

GLAVA G.   REPRESALIJE

Represalije su kao način da se neprijatelj natjera na korektno vođenje operacija bile poznate još u starim ratovima. U literaturi međunarodnog prava obično se ističe da je to nepravno sredstvo, koje uključuje povredu zakona i običaja rata. Represalije čine "povredu ratnih zakona i običaja od strane jedne države, kao odgovor na povredu tih istih zakona i običaja od strane druge države". Njih države primenjuju i u doba mira kao odgovor na iste ili slične radnje druge države, a radi zadovoljenja svojih interesa. Radi se, naime, o represalijama u ratu kao načinu da se protivnik urazumi i primora na poštovanje prava.

U oružanom sukobu se veoma često pribegava represalijama. Strah od represalija je u mnogim slučajevima, ona snaga koja tera države da se, što je više moguće, uzdrže od prekomerne upotrebe sile bez obzira na to koliko je oružani sukob žestok.

Mada represalije u međunarodnom ratnom pravu stvaraju mnoge probleme, na osnovu činjenice da su "u službi prava" i samo ukoliko tu funkciju obavljaju, pod određenim okolnostima međunarodno pravo ih toleriše.

Međutim, u vezi sa njihovom primenom javljaju se sledeći problemi: po kojem kriterijumu oceniti i ko je pozvan da utvrdi da li je i ko je prvi prekršio ratno pravo da bi se preduzele represalije. Dalje, ako se to arbiterno ostavi svakoj državi, na osnovu iskustva, postoji mogućnost da kontrarepresalije izazovu još teže represalije, pa se ceo sistem ratnog prava može dovesti u pitanje. U jednom delu teorije postavlja se pitanje, s obzirom na to da je agresija zločin broj jedan, da li prema agresoru treba primenjivati ratna pravila. Poseban problem je i to da li sistem taliona „oko za oko, zub za zub“ treba da bude primenjen u represalijama, i kako tu proporcionalnost uopšte postići. I, najzad, ko je

i kada ovlašćen da odluči o primeni represalija. Dakle, postoje brojni problemi koji još nisu potpuno izdiferencirani.

Svakako, represalije nisu deo pravnog sistema međunarodnog prava, iako se primenjuju u svim oružanim sukobima.

U prvom svetskom ratu i Nemci i saveznici su se pravdali da su upotrebili bojne otrove kao odgovor protivniku. Poznate akcije „rastellamente“ italijanskih trupa i masovne racije koje su sprovodili Nemci u Jugoslaviji takođe su pravdane kao mere represalije.

Ipak, ono što bi trebalo da kvalifikuje represalije i da učini da ih ratno pravo toleriše jesu: proporcionalnost, vremenska i prostorna ograničenost i humanost.

GLAVAG   Represalije

231.	<i>Definicija</i>	<i>Represalije predstavljaju kršenje ratnog prava kao odgovor na kršenje tog prava od strane neprijatelja, čija je svrha prestanak tog kršenja. Represalije se sastoje od upozorenja i pritiska na neprijatelja u obliku revanšističke akcije da bi se prekinula dalja nezakonita ratna dejstva i da bi se ratno pravo poštovalo. Represalije predstavljaju jedinu neposrednu proceduru primene zakona</i>
------	-------------------	--

***

Isto tako u istragama, a i kaznama kod kaznenih djela, istraživanje MOTIVA igra značajnu ulogu.

3. ŽELJE, HTIJEVANJE, DJELOVANJE I MOĆ

Kada bismo anketirali ljude i pitali ih da li žele da se problemi gladi, bolesti prouzročenih bijedom, ratovi, ubojstva .... riješe, odgovori bi bili "DA".

Zašto to onda ne uspijevamo riješiti?

Zašto barunici Thatcher treba nekoliko godina da uspješno riješi problem divljanja engleskih navijača? Zašto je ministru unutrašnjih poslova Francuske Sarkozyju trebalo nekoliko mjeseci da riješi divljanje francuskih građana, palež, ubojstva, razbijanja trgovina i automobila po predgrađima francuskih gradova?

Kako to da ne mogu spriječiti palež automobila za Novu godinu – 1.200 za Novu godinu 2013., a zadnjih 10 godina broj spaljenih automobila je veći od 30.000 .

Kako to da grčka vlada ne može zaustaviti višemjesečno diluvijalno divljanje svojih građana u Ateni?

Kako to da američka vojska ne može zaustaviti ubijanje više stotina tisuća civila u Iraku, iz koje zemlje je protjerano, izbjeglo više od 4,000.000 Iračana?

Da li je to etničko čišćenje, protjerivanje ili bijeg da se spasi glava?

Tko je odgovoran i kako se to može spriječiti?

Zašto su se desetljećima krvavo tukli katolici i protestanti u Sjevernoj Irskoj, a sve to u tako civiliziranom svijetu?

Zar nas ne boli činjenica da je Kina prije 20 godina uništila cijelu jednu civilizaciju i kulturu u Tibetu, i to postojano čini i dalje, dovodeći čitav jedan narod na rub opstanka?

I što to mi možemo učiniti i zašto mi tu ništa ne možemo učiniti?

Daljnja nabranja nemaju smisla, bila bi predugačka.

A kad na kraju, u ogromnom moru zla i opačina kojima je svijet preplavljen, i saznamo za događaje, u koliko slučajeva i kako dolazimo do počinitelja?

Zar nije težak i mukotrpan put između spoznaje da se nešto dogodilo i spoznaje tko je to počinio?

I što sve moramo imati organizacijski i tehnološki, i kako sve moramo raditi da otkrijemo počinitelje u takvim prilikama?

Nemoć da se nešto učini, da se spriječi ili otkrije zločin, užasno je jadan osjećaj, ali nije zločin.

4. MOGUĆE METODOLOŠKE POGREŠKE U RAZUMIJEVANJU (ZNAM DA SE PONAVLJAM, ALI RAZUMIJEVANJE JE BOLNA TEMA)

U državama koje mijenjaju politički sustav,
u državama koje uz promjenu političkog sustava istodobno postaju, nastaju, konstituiraju se,
u državama koje uz promjenu političkog sustava i istodobnog nastajanja, još moraju i voditi rat protiv agresora,
u takvim državama ni predsjednik države Hrvatske, ni Predsjedništvo ili predsjednik Predsjedništva BiH, ni vlada, ni ministri, niti vojska koja dobrovoljnošću omogućuje i stvaranje i opstanak države, ni zapovjednici te vojske, ni vojna policija, niti bilo koja druga struktura društva, nisu ono što ta imena znače u zemljama iz kojih dolaze časni suci i tužitelj.

Radi se o vrlo čestoj pogrešci iskrivljenog nominalizma – da se u sadržaj pojma utrpaju značenja one države – kulture – civilizacije iz koje potiče promatrač.

Tako nastaje komunikacijska greška, greška razumijevanja – istom se riječju označavaju u mnogome različiti sadržaji, a interpretacija sustava može biti u mnogome ili potpuno pogrešna.

Toga sam se nagledao i naslušao kod svih promatrača koji su se motali po našim prostorima u vrijeme rata.

Premalo znanja o zemlji u koju dolaze, a previše kulturoloških, civilizacijskih, političkih matrica koje vrijede u zemljama iz kojih potiču moderatora krize.

Npr. matrica o vojsci – uređenom ustroju – trenažno, pravno, tradicijom trupe, financijski, socijalno, pozitivnom selekcijom, školstvom, psihološkom potporom, dovoljno velikom zalihošću svih ljudskih i materijalnih resursa, stalnom kontrolom i provjerom svakog segmenta, komunikacijama itd., pa matrica o demokratskom društvu koje profunkcionira činom donošenja zakona o slobodnim izborima, zatim matrica o vladavini prava koje nastupa kad se donesu dobri zakoni, o policiji koja dobro radi svoj posao, kad grupa građana obuča neke odore i dobije neke značke.

Nije to tako jednostavno, točnije rečeno, puno je teže i zamršenije i obično traje decenijama.

Obzirom da je sociologija teška znanost, a svi se bave društvom i svi uglavnom sve o tome znaju – najčešće su pogreške:

- a) redukcija sustava na razinu vlastitog neznanja,
- b) uvođenje krivih pretpostavki kad god nam zatreba objašnjenje neke pojave.

Ne želim da se pomisli da to znači da oni koji to nemaju imaju pravo počinuti bilo kakva kaznena djela, to ne, ali nesređenost svakog društvenog sustava nužno dovodi do povećanog broja onih koji vremenom, iz mnogih razloga, prijeđu prag dopuštenog.

To naravno ovisi i o trudu, radu, ponašanju onih koji rukovode tim i takvim sustavima u nastajanju.

Zbog toga mislim da samo sveobuhvatna i iscrpna analiza pojedinačnih slučajeva može dati odgovor da li su kaznena djela bila poticana, omogućavana nekažnjavanjem, prešućivanjem, nijemim pristankom ili spadaju u uobičajenu statističku distribuciju loših fenomena koje donosi svaki rat i kaotična društvena situacija.

U PRILOGU VAM, poštovani čitatelju, stavljam na uvid dvije stranice teksta koji govori o ratu i vojsci.

Izvadak iz knjige: „MUNJEVITI RAT“ /Naslov izvornika: “BLITZKRIEG“/, Autor: Len Deighton; Izdavač: CIP, Zagreb, 1981.:

***

Savezničko rješenje problema: Plan D

Postojala je međutim još jedna mogućnost: da savezničke vojske prijeđu belgijsku granicu i da dočekaju Nijemce u Belgiji. Usvojen je taj treći plan, koji je prema mišljenju svojih tvoraca imao dvije velike prednosti: njegovim bi se ostvarenjem postiglo da francuska industrijska i rudarska područja uz granicu ostanu duboko u vlastitoj pozadini, i da Luftwaffe ne dobije isturene aerodrome za napade na Pariz i London. Međutim, tada se postavilo pitanje gdje u Belgiji treba sačekati protivnika. Belgijanci su, još prije donošenja toga plana, smijenili načelnika svoga generalštaba samo zato što je zatvorio barikade na graničnim prijelazima u noći od 13. siječnja 1940. zbog panike izazvane glasinama o njemačkoj invaziji i prisilili su ga da se ispriča njemačkom ambasadoru za taj „neneutralistički čin“. Francuski i britanski komandanti nisu se čak ni upoznali sa svojim belgijskim kolegama, a kamoli da bi organizirali zajedničke vojne vježbe ili manevre. Isto tako nisu bili podijeljeni sektori, nisu pripremljene komunikacijske mreže, nisu organizirane linije opskrbe britanske i francuske vojske u Belgiji, nisu stvorena slagališta materijala na otvorenom. Sve se to imalo uraditi tek nakon što Nijemci udare: utanačeno je da savezničke vojske počnu graditi potrebna utvrđenja tek kada dođu na položaje koji im budu određeni.

Ako se uzme u obzir da su se Saveznici zbog toga našli pred jednim upravo monumentalnim zadatkom, nameće se zaključak kako bi za njih možda bilo bolje i pametnije da uopće nisu ušli u Belgiju nego da su se lijepo utvrdili na belgijskoj granici i ondje čekali njemački napad.

*Ali to bi značilo prepustiti Nijemcima zračne i pomorske baze uzduž La Manchea, a osim toga to bi primoralo francusko-britansku vojsku da sjedi skrštenih ruku iza svoje utvrđene linije i gleda kako se belgijska vojska od samo 20 divizija sama bori protiv Nijemaca. **Jedno je bilo jasno: ma što uradili, ma kakvu igru zaigrali, Saveznici će se loše provesti i naći će se u gadnom sosu – i to samo zbog upornog odbijanja Belgijanaca da surađuju u vlastitoj obrani. Taj stav Belgijanaca konačno se potvrdio kad je belgijski ambasador u Londonu, nekoliko sati nakon upada Nijemaca u njegovu zemlju, posjetio britansko Ministarstvo vanjskih poslova i predao***

mu službenu protestnu notu svoje vlade, upućenu zbog toga što je britanska vojska prešla francusko-belgijsku granicu da se bori protiv zavojevača bez službenog poziva Belgijanaca.

Anglo-francuski plan dovođenja snaga do obrambene linije, koja je slijedila tok rijeka Meuse i Dyle (Plan D), značio je da će se čitava saveznička snaga morati osloniti kao na os zahođenja na francusku 9. armiju kojom je zapovijedao general André-Georges Corap. Corapova armija, koja je zbog toga morala izvesti komplicirani manevar prestrojavanja, ne samo da je bila rjeđe raspoređena po svojoj fronti nego druge savezničke armije, već je bila daleko ispod pune formacijske snage u pogledu opskrbljenosti protutenkovskim i protuavionskim topovima. Nedostajala su joj i vozila potrebna za zadani pokret, i kad je došlo vrijeme za taj pokret, morala je golema većina njezinih vojnika marširati pješice do novih položaja. Neke su jedinice zbog toga pješačile i do 120 km, a to je bio ubitačan napor za armiju kojoj je neposredno prethodila bitka, pogotovo ako se uzme u obzir da su većinu njezina ljudstva sačinjavali rezervisti srednje životne dobi bez dobre fizičke kondicije. **Evo što je jedan britanski oficir nakon povratka s inspekcije napisao o jednoj jedinici životno važne 9. armije: „Čovjek ima malokad priliku vidjeti tako neurednu, prljavu i odrpanu jedinicu. Gotovo svi njezini vojnici bili su neobrijani, njihovi konji netimareni, na licima vojnika nije se vidjelo ni trunka ponosa samim sobom ili jedinicom kojoj pripadaju. Ipak me je najviše od svega potresao izražaj njihovih lica – zlovoljan, mrgodan, nezadovoljan, neposlušan. Iako je pala zapovijed: ‘Pozdrav na lijeevo!’ prošli su pokraj nas a da se gotovo nijedan nije udostojao da to uradi.“**

Kao glavni uzroci demoraliziranosti francuske vojske 1940. obično se navode nerad, propaganda i alkohol. U toku nekoliko mjeseci gotovo potpune neaktivnosti pijančevanja vojnika tako su se omasovila da je francuska državna željeznica morala na svim velikim stanicama odvojiti posebne prostorije za otrežnjavanje mrtvo pijanih vojnika. Treba ipak istini za volju napomenuti da je bilo mnogo prvorazrednih divizija – s visokim moralom i s prvorazrednom opremom i naoružanjem. Nizak stupanj vrijednosti rezervista može se uzeti prije kao pokazatelj opsega francuske mobilizacije (mobiliziran je svaki osmi odrasli muškarac) nego kao pokazatelj stanja regularnih formacija.

***

5. PRAVO NARODA NA SAMOODREĐENJE

Pravo naroda na odcjepljenje iz zajednice država – FEDERACIJE JUGOSLAVIJE !?

Ta su prava luk i voda, ukoliko nisu u skladu s političkim interesom, npr. Engleske, SAD-a ili Francuske ili ..., ili ....

Tako Baker proglasi Sloveniju i Hrvatsku zemljama koje teže separatizmu (iako je Srbija već napustila SFRJ), a obzirom da želi sačuvati Jugoslaviju, time kaže već pripremljenim vojnim jedinicama JNA i naoružanih Srba, da krenu.

A kada JNA, naoružani Srbi i srpsko političko vodstvo nisu uspjeli slomiti skoro potpuno nenaoružan narod, uvede Vijeće sigurnosti embargo na kupnju oružja.

Sramotniju, jadniju, bjedniju, amoralniju odluku teško je zamisliti, odluku protivnu prirodnom zakonu o samoodržanju jedinice i naroda, odluku protiv svakog proklamiranog pravnog načela o pravu jedinice i naroda na samoobranu.

I ta neupitna snaga i moć, čista kao suza, moćna, jaka, normalna, izaziva čistu, nepatvorenu, iskonsku mučninu.

Egzistencijalnu mučninu Jean Paul Sartra.

I tako nas je ta vojska, JNA sila, ubijala iz zraka, s mora i na kopnu, oružjima moćnijima od naših, više stotina puta, ubijala i nas i naše gradove i sela, sakralne objekte i zgrade, i tvornice, po izboru i bez izbora.

A potom su nas natjerali (kao i Slovence) da blokirano oružje u vojarnama JNA, naše oružje, naše narodne armije, oružje koje smo mi kupili, pustimo proći u BiH.

Jer će, eto, kažu ti zapadnjački humanisti, u BiH s tim oružjem JNA, Srbi saditi valjda cvijeće.

Tako je i bilo.

A kad se taj davno najavljeni vražji pir nastavio u BiH, embargo nije poništen.

Jer bi to valjda probudilo ratnu krizu.

Da čovjek ne povjeruje vlastitoj pameti.

Sada su, uz Hrvatsku i Hrvate, ubijali i Muslimane.

Ali, što se o tome može više išta suvislo reći.

Ali, ta je odluka imala još jednu poraznu razinu djelovanja – rušenje autoriteta državne vlasti i rušenje ukupnog ustroja društvenog života i institucija.

Oružje se moglo kupiti samo na crnom tržištu i u tu su se igru, javno, polu-javno, tajno uključili i državni organi i banke, carinici i prijevoznici, i stotine, i tisuće pojedinaca, Hrvata i Muslimana i stotine onih iz Ukrajine, Slovenije, Mađarske, Istočne Njemačke, Turske, Irana, Argentine, Francuske, Švicarske, koji su željeli, neki pomoći i zaraditi, neki samo zaraditi.

A kad se sve to nakalemi na odsustvo svakog iole vrijednijeg moralnog društvenog osjećaja koji komunizam ostavlja kao svoj temeljni znak, kad se tomu doda premreženost države i društva svim tajnim komunističkim službama, imate teško zamisliv kaos.

I to je to.

Obzirom da tata nikako ne smije biti kriv, obzirom da je tata nepogrešiv, valja nam izmlatiti djecu. Jer netko mora biti kriv.

Tzv. međunarodna zajednica modelirala je rat na prostorima bivše Jugoslavije i davanjem zelenog svjetla očuvanju Jugoslavije ratom protiv Slovenije i Hrvatske, embargom na uvoz oružja, zahtjevom da se oružje JNA, blokirano u vojarnama u Sloveniji i Hrvatskoj, pusti u BiH, prijedlozima za rješenje krize – u kojim prijedlozima uvijek se teritorijalno nagrađuje agresor, zaštićenim zonama koje nisu zaštitili, zaustavljanjem Hrvatske (HV + HVO) i muslimanske (A BiH) ofenzive 1995. pred Banja Lukom.

I na kraju, nagrađivanjem Srba s 49% teritorija BiH u Daytonu i stvaranjem RS-e.

Istina jest da su davali humanitarnu pomoć kako bi se *dance macabre* mogao nastaviti.

Istina, imali su i promatrače da sve to gledaju.

Imao sam prijatelja koji bi svako proljeće kad se bude životni sokovi, završio na psihijatriji, bolje rečeno u ludnici.

Ograđen žicom, objašnjavao mi je jednom prigodom kad sam ga posjetio:

«Znaš, Praljak, mi smo tu samo zato što smo u manjini.»

Da ne govorim u ime ostalih, i ja vama ovdje svima kažem:

I JA SAM ZAVRŠIO TAMO GDJE SAM ZAVRŠIO SAMO ZATO ŠTO SAM SLAB I ŠTO SAM U MANJINI.

BAKER DOLAZI U BEOGRAD

Podrška očuvanju Jugoslavije
James Baker

Beograd lipanj 18

Pozivajući se na neimenovane američke funkcionare, agencija UPI javlja da se „američka administracija sprema podržati ograničenu autonomiju šest jugoslavenskih republika, u pokušaju da potakne federalne jedinice da očuvaju jedinstvo zemlje“ i da će taj suptilni zaokret državni tajnik James Baker prenijeti svojim jugoslavenskim sugovornicima za posjeta Beogradu. Radio-France International u povodu toga konstatira da je pritisak Zapada, donedavno usmjeren isključivo na Srbiju, sada, u najmanju ruku, ravnomjerno raspoređen, ako nije čak, i veći prema sjevernim republikama. Prenoseći upozorenje šefa talijanske diplomacije de Michelisa – kako svijet neće dopustiti nasilno stvaranje novih država u Europi i da će svaki secesionizam biti kažnjen, francuski radio ističe da će isto stajalište jugoslavenski prvaci čuti i od Bakera, koji će vrlo

„tvrd“ razgovarati sa svojim domaćinima i obeshrabrili separatizam koji je, na ovaj ili onaj način, osnovna platforma i Slovenije i Hrvatske i Srbije.

In a letter dated 14 November 1991⁸² the President of the Security Council informed the Secretary-General as follows:

"I have the honour to inform you that your letter dated 12 November 1991⁸¹ concerning an addition to the

Member States contributing military personnel to the United Nations Advance Mission in Cambodia has been brought to the attention of the Council members. They agree with the proposal contained in your letter."

LETTER DATED 19 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF AUSTRIA TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

LETTER DATED 19 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF CANADA TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

LETTER DATED 20 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF HUNGARY TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

LETTER DATED 24 SEPTEMBER 1991 FROM THE PERMANENT REPRESENTATIVE OF YUGOSLAVIA TO THE UNITED NATIONS ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL

Decision

the Security Council¹⁸³ the decision to convene a meeting of the Security Council.

At its 3009th meeting, on 25 September 1991, the Council decided to invite the representative of Yugoslavia to participate without vote, in the discussion of the item entitled:

Having heard the statement by the Minister for Foreign Affairs of Yugoslavia.¹⁸⁴

"Letter dated 19 September 1991 from the Permanent Representative of Austria to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23052)."²²

Deeply concerned by the fighting in Yugoslavia, which is causing a heavy loss of human life and material damage, and by the consequences for the countries of the region, in particular in the border areas of neighbouring countries,

"Letter dated 19 September 1991 from the Permanent Representative of Canada to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23053)."²²

Concerned that the continuation of this situation constitutes a threat to international peace and security,

"Letter dated 20 September 1991 from the Permanent Representative of Hungary to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23057)."²²

Recalling its primary responsibility under the Charter of the United Nations for the maintenance of international peace and security,

"Letter dated 24 September 1991 from the Permanent Representative of Yugoslavia to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/23069)."²²

Recalling also the provisions of Chapter VIII of the Charter.

Commending the efforts undertaken by the European Community and its member States, with the support of the States participating in the Conference on Security and Cooperation in Europe, to restore peace and dialogue in Yugoslavia, through, *inter alia*, the implementation of a cease-fire including the sending of observers, the convening of a conference on Yugoslavia, including the mechanisms set forth within it, and the suspension of the delivery of all weapons and military equipment to Yugoslavia.

Rezolucija 713 (1991)
od 25. rujna 1991.

Vijeće sigurnosti

Conscious of the fact that Yugoslavia has welcomed, through a letter from the Permanent Representative of Yugoslavia to the United Nations addressed to the President of

Recalling the relevant principles enshrined in the Charter, and in this context taking note of the declaration of 3 September 1991 of the States participating in the Conference on Security and Cooperation in Europe that no territorial gains or

changes within Yugoslavia brought about by violence are acceptable,

Taking note of the agreement for a cease-fire concluded on 17 September 1991 in Igala, and also that signed on 22 September 1991,

Alarmed by the violations of the cease-fire and the continuation of the fighting,

Taking note of the letter dated 19 September 1991 from the Permanent Representative of Austria to the United Nations addressed to the President of the Security Council,¹⁸⁵

Taking note also of the letters dated 19 and 20 September 1991 from, respectively, the Permanent Representative of Canada¹⁸⁶ and the Permanent Representative of Hungary¹⁸⁷ to the United Nations addressed to the President of the Security Council,

Taking note further of the letters addressed to the Secretary-General dated 5 and 22 July, 6 and 21 August and 20 September 1991 from the Permanent Representative of the Netherlands¹⁸⁸ the letter dated 12 July 1991 from the Permanent Representative of Czechoslovakia,¹⁸⁹ the letter dated 7 August 1991 from the Permanent Representatives of Belgium, France and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland,¹⁹⁰ and the letter dated 19 September 1991 from the Permanent Representative of Australia¹⁹¹; as well as the letter addressed to the President of the Security Council dated 7 August 1991 from the Charge d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Austria,¹⁹² and the letters dated 29 August and 4 and 20 September 1991 from the Permanent Representatives of Belgium, France and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland¹⁹³ to the United Nations.

1. *Expresses its full support* for the collective efforts for peace and dialogue in Yugoslavia undertaken under the auspices of the member States of the European Community with the support of the States participating in the Conference on Security and Cooperation in Europe consistent with the principles of that Conference;

2. *Supports fully* all arrangements and measures resulting from such collective efforts as those described above, in particular with regard to assistance and support to the ceasefire observers, and to consolidate an effective end to hostilities in Yugoslavia and to assure the smooth functioning of the process instituted within the framework of the Conference on Yugoslavia;

3. *Invites* to this end the Secretary-General to offer his assistance without delay, in consultation with the Government of Yugoslavia and all those promoting the efforts referred to above, and to report as soon as possible to the Security Council;

4. *Strongly urges* all parties to abide strictly by the ceasefire agreements of 17 and 22 September 1991;

5. *Appeals urgently to and encourages* all parties to settle their disputes peacefully and through negotiation at the Conference on Yugoslavia, including through the mechanisms set forth within it;

6. *Odlučuje*, pod poglavljem VII Povelje Ujedinjenih naroda da će sve države, u svrhu uspostave mira i stabilnosti u Jugoslaviji, trenutačno provesti opći i kompletan embargo na sve isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji, dokle god Vijeće ne odluči drugačije, nakon konzultacija između Glavnog tajnika i Vlade Jugoslavije;

7. *Calls upon* all States to refrain from any action which might contribute to increasing tension and to impeding or delaying a peaceful and negotiated outcome to the conflict in Yugoslavia, which would permit all Yugoslavs to decide upon and to construct their future in peace;

8. *Decides* to remain seized of the matter until a peaceful solution is achieved.

Adopted unanimously at the 3005th meeting.

“Ženevski sporazum” o povlačenju JNA iz Hrvatske (Ženeva, 23. 11. 1991.)

- a) Hrvatska će smjesta prekinuti blokadu svih vojarni i objekata JNA u Hrvatskoj;
- b) JNA će smjesta započeti s povlačenjem iz Hrvatske ljudstva, oružja i vojne opreme iz rečenih vojarni i objekata, te dovršiti proces povlačenja u skladu s postojećim obostrano dogovorenim rasporedom;
- c) obje strane će smjesta narediti svim jedinicama pod svojom komandom, kontrolom ili političkim utjecajem da poštuju bezuvjetni prekid vatre počevši od sutra, 24. studenog, a pobrinut će se i da paravojne jedinice koje nisu pod njihovom komandom, kontrolom odnosno političkim utjecajem također poštuju prekid vatre od tog datuma;
- d) obje strane olakšat će dostavu humanitarne pomoći osobama stradalim u posljednjim okršajima.

Lord Carrington gledat će da osigura da međunarodna Promatračka Misija učini sve što je u njezinoj moći i ovlaštenjima da se prekid vatre održi.

Geneva, Švicarska, 23. studenog 1991. godine

u potpisu:

dr. Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske

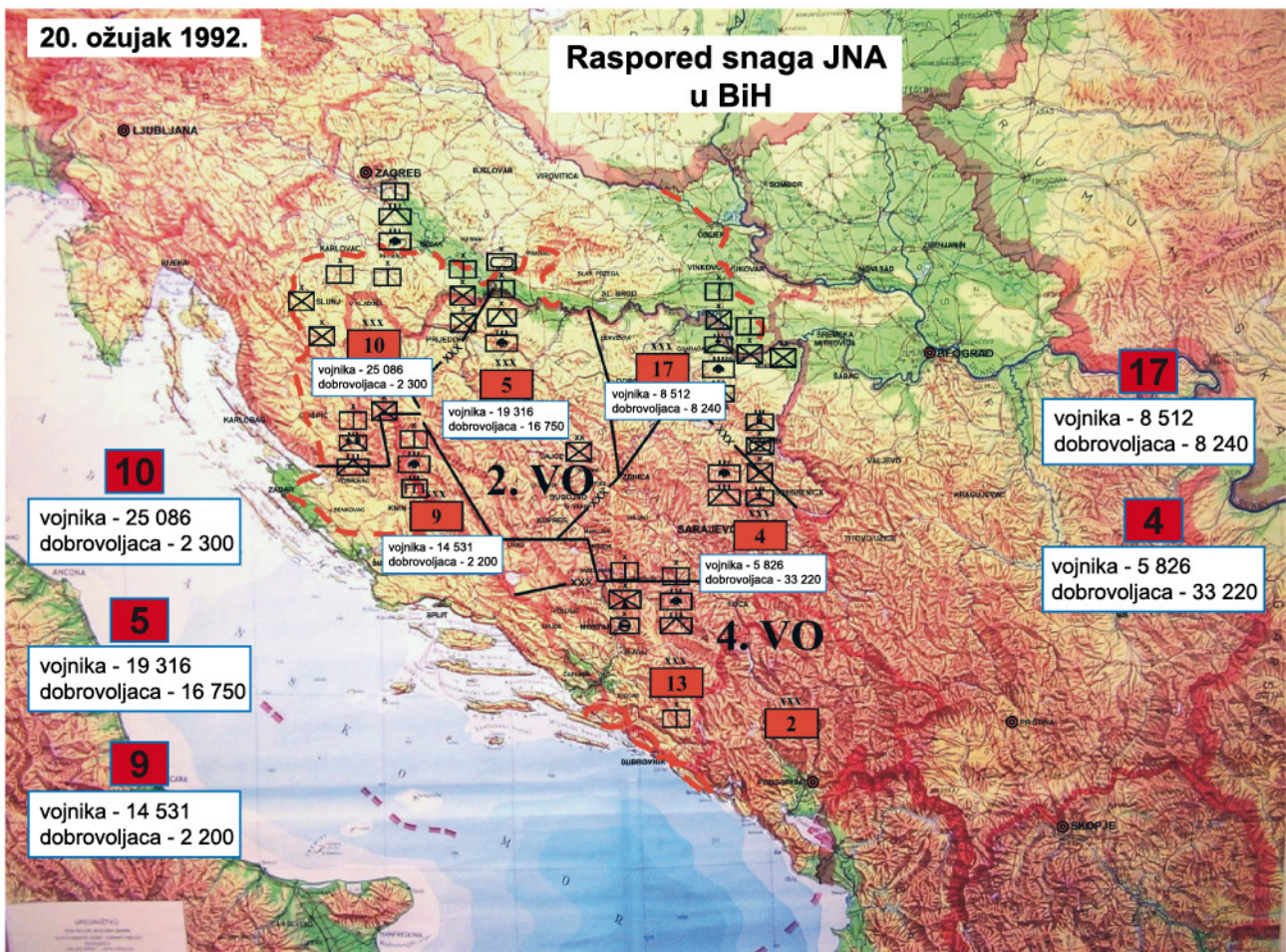
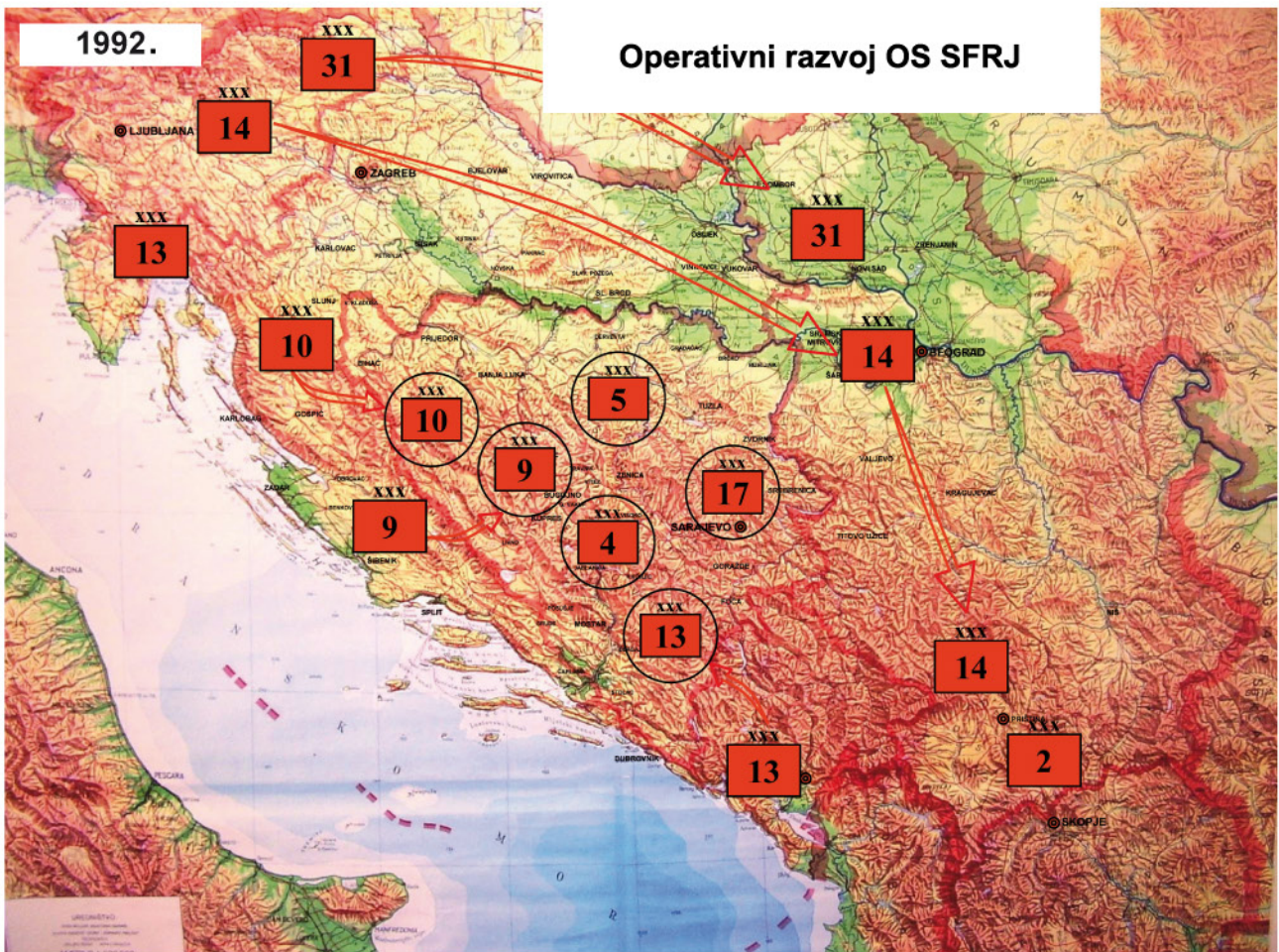
Slobodan Milošević, predsjednik Republike Srbije

general Veljko Kadijević, Savezni sekretar za narodnu obranu

Cyrus Vance, posebni izaslanik gl. tajnika UN

*

IZVOR: *Glasnik*, Hrvatski politički tjednik, broj 93, 17. 2. 1993., str. 24.

Događaji politički

Mirovna konferencija o Jugoslaviji: Mišljenje broj 1. Arbitražne komisije: «SFRJ je u procesu dezintegracije» (7. 12. 1991.) – izvor: Vladimir Đuro Degan, Hrvatska država u međunarodnoj zajednici, Zagreb, 2002., str. 334-336.

- **“Arbitražna komisija je mišljenja: da se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi u procesu raspada”**

- Mirovna konferencija o Jugoslaviji: Mišljenje broj 3 Arbitražne komisije (Pariz, 11. 1. 1992.) – izvor: Ministarstvo informiranja RH: Pregled zbivanja; siječanj 1992.

- **Drugo – Razgraničenje između Hrvatske i Srbije ili između Srbije i Bosne i Hercegovine, ili eventualno između drugih neovisnih država koje međusobno graniče, mogu se mijenjati samo slobodnim i međusobnim sporazumom.**
- **Treće – U pomanjkanju suprotnog sporazuma, prijašnje granice dobit će karakter granica zaštićenih međunarodnim pravom.**

- Sabor Republike Hrvatske: Zaključci o agresiji na RH (Zagreb, 8. 10. 1991.) – izvor: Narodne novine, broj 53, 8. 10. 1991.

1. Na Republiku Hrvatsku izvršena je oružana agresija od strane Republike Srbije i takozvane JNA. Republika Hrvatska prisiljena je braniti se od agresije svim raspoloživim sredstvima.

...

4. Pozivaju se republike Bosna i Hercegovina i Crna Gora da ne dopuste korištenje svoga državnog teritorija, za vođenje rata protiv Republike Hrvatske.»

6. DRŽAVNICA KOJA ZNA I RAZUMIJE

BARUNICA MARGARET THATCHER

Izvadak iz knjige: „DRŽAVNIČKO UMIJEĆE – Strategije za svijet koji se mijenja“ /naslov izvornika: “STATECRAFT – Strategies for a changing world“/, Autorica: Margaret Thatcher; Izdavač: Školska knjiga, Zagreb, 2004.:

***

Republika Češka jedna je od najuspješnijih postkomunističkih zemalja, uglavnom zahvaljujući vizionarskoj gospodarskoj politici prethodnog premijera, moga starog prijatelja i Hayekova sljedbenika od formata Vaclava Klause. No, ne bi mogao biti tako uspješan da Česi instinktivno nisu sačuvali znanje o funkcioniranju građanskog društva i tržišnog gospodarstva. Te su spoznaje stekli povijesnim sjećanjem utisnutim u svoju kulturu – na kraju krajeva, valja se prisjetiti da je Čehoslovačka prije Drugoga svjetskog rata imala jednak dohodak po stanovniku kao i Francuska.

***

Ipak, držim da se on i ja potpuno slažemo oko mana komunizma, sustava koji se (da ponovno citiram Havela) „temeljio na lažima, mržnji i prisili“.

***

Gorbačov je energična i ugodna osoba, te veliki govornik – što osobno mogu posvjedočiti (tom je prigodom govorio otprilike trećinu vremena trajanja cijele konferencije). No, njegova su mi se zapažanja u Pragu učinila u najmanju ruku dvojbenima.

Pa ipak, ne bi ih trebalo olako odbaciti. Ta su zapažanja izraz jedne strategije, tipične za ljevicu u brojim zemljama, kojom se želi izbjeći svaka odgovornost za komunizam; štoviše, zagovornici te strategije nastoje prisvojiti zasluge za pragmatičniji, moderniji i lucidniji pristup svijetu od onih koji su se zapravo borili protiv komunizma. Od najveće je važnosti da se razotkriju i onemogućé oba ta zastranjenja.

***

Još me uvijek iznenađuje što čak i ljevičari sve ovo pokušavaju osporiti. Naravno, nije zločin nemati pravo. No, ponašati se onako kako su se neki od njih ponašali kad su mislili da Sovjetski Savez pobjeđuje – to već graniči sa zločinom. Ti su ljudi bili slijepi, jer nisu željeli vidjeti, i jer su bili zadojeni klasičnom socijalističkom tlapnjom, kako moć države omogućuje brži put do razvoja. Tako je američki novinar Lincoln Steffens, nakon posjeta Sovjetskom Savezu 1919. godine, zabilježio: „Vidio sam budućnost, i ona je ostvariva.“

Kad je biolog Julian Huxley posjetio Rusiju 1932., za najveće gladi u ruskoj povijesti, opazio je kako su „tjelesni ustroj i opće zdravstveno stanje osjetno bolji negoli u Engleskoj“. Slično tomu, George Bernard Shaw napisao je kako je „Staljin postigao rezultate koji su se još prije deset godina činili nemogućima, te mu stoga skidam kapu“. H.G.Wells bio je podjednako očaran, izvijestivši kako „nikad nije upoznao otvorenijeg, čestitijeg i iskrenijeg čovjeka ... nitko ga se ne boji i svi mu vjeruju“. Harold Laski smatrao je kako su sovjetski zatvori (prepuni političkih zatvorenika, u groznim uvjetima) omogućavali robijašima „ispunjen život prožet samopoštovanjem“.

Osnivanje suda za bivšu Jugoslaviju (Rezolucijom 827 Vijeća sigurnosti UN-a od 25. svibnja 1993.), te onog za Ruandu (Rezolucijom 955 vijeća sigurnosti UN-a od 8. studenog 1994.), predstavljalo je čin kojim su Zapad i šira međunarodna zajednica priznali poraz. U bivšoj Jugoslaviji Slobodan Milošević i eksponenti njegove politike bili su iskoristili Jugoslavensku armiju i paravojne bande srpskih ekstremista kako bi povelj rat protiv nesrpskog stanovništva. Milošević je to izveo tako barbarski i bezočno – i to pred očima Zapada – da je nemoćne da su Europa i Sjedinjene Američke Države to previdjele. Pa ipak, zbog razloga koje treba pobliže proučiti u drukčijem kontekstu, bilo mu je dopušteno da se izvuče nekažnjeno. Štoviše, u nekoliko su navrata upućivani signali koji su u Beogradu protumačeni kao „zeleno svjetlo“ za nastavak takvoqa djelovanja. Nakon što je najveća svjetska sila, Amerika, na početku sukoba 1991., donijela niz pogrešnih procjena, da bi zatim uporno pokušavala svaliti podjednaku krivnju na žrtvu i agresora, morala je pronaći način da odgovori na sve veće užasavanje svijeta.

OSMO POGLAVLJE

Ratovi na Balkanu

IDEALNA PRILIKA ZA INTERVENCIJU

Bismarck je jednom prigodom navodno rekao: „Cijeli Balkan ne vrijedi kostiju jednoga pomeranskoga grenadira.“ Mnogi bi se složili s tim mišljenjem Željeznog kancelara.

Pripadnici „Bismarckove škole“ uvjereni su da sjedinjene Države i/ili europske države nemaju osobnog interesa u toj regiji, te kako je najbolje da se samim žiteljima prepusti da riješe svoje odnose – ili, što je mnogo vjerojatnije, da ne riješe svoje odnose. Nadalje, oni kojima je draža politika neuplitanja, budući da nemaju strateškog interesa na tom području, također uzimaju zdravo za gotovo kako se radi o političkoj močvari. Vlada uvjerenje da je na tu regiju od davnina bačeno prokletstvo. Podrazumijeva se kako su tamošnji politički vođe iracionalni. Narodi te regije na glasu su kao dozlaboga teški. U takvim okolnostima, podrazumijeva se da ne vrijede ni uobičajeni strateški i moralni kriteriji. Možemo zdvajati nad onime što se događa, no tako je vazda bilo, a tako će i biti.

Dakako, ovo je tek neznatno pojednostavljena predodžba koja je prevladavala u medijima početkom devedesetih godina, kada se Balkan počeo sunovraćivati u genocid.

Postoji, međutim, još jedna predodžba, gotovo podjednako raširena, osobito danas kad lapidarna politika neuplitanja u balkanska pitanja više nije na velikoj cijeni. Prema toj predodžbi, koja je osobito zastupljena među liberalnom ljevicom, Balkan je lakmus-test, a tamošnji događaji prigoda su da izvučemo pouke koje se mogu primijeniti i izvan te regije. Ti su ljudi uvjereni kako je jedini način da se nacionalizmu onemogući izazivanje novih ratova i ratnih strahota taj da se – grubo rečeno – ukine i sam pojam nacionalnosti. Oni misle da su samo međunarodna tijela – politička, vojna i pravosudna – sposobna za reguliranje prihvatljivih normi ponašanja. I dok oni žele pretvoriti balkansku regiju u svojevrstan protektorat, u kojem bi glavnu riječ vodili NATO, UN i EU, njihova je konačna ambicija široka primjena multinacionalnih modela koji se danas razvijaju na tom području, kako bi se oni u praksi ostvarili na sve većem i većem prostoru „globalnog sela“.

Nadam se da sam već dovoljno dobro objasnila zašto držim da je utopijski internacionalizam ove druge skupine nerealan, pa čak i štetan.²²⁵ I u unutrašnjoj i u vanjskoj politici, državnici se moraju baviti ljudskom prirodom, pa i njezinom ružnijom stranom. Pritom se trebaju osloniti na svoje instinkte, pa čak i predrasude, ako od toga može biti koristi. Oni ne bi smjeli pokušavati iznova stvoriti čovječanstvo prema svojim zamislima. A u ovom konkretnom slučaju, pokušaj da se izgradi savršeno pravedan i trajno miran Balkan mogao bi dovesti Zapad do nerazmjernog i neprihvatljivog rasipanja energije i resursa.

Problem je tome što je onaj prvi, „Bismarckov“ pristup, primijenjen u toj regiji početkom devedesetih, završio strahovitim neuspjehom. Zapravo, nikad i nije postojala politika potpunog neuplitanja. „Čisti“ izolacionizam vjerojatno bi prouzročio manje štete negoli politika koja se vodila u to vrijeme. Zapad, na kraju krajeva, jest intervenirao kako bi pokušao održati staru Jugoslaviju na okupu, te izvršio veliki pritisak u javnosti na one koji su se drznuli poželjeti izaći iz nje. Zapadne su države, između ostalog, nametnule embargo na uvoz oružja, čime je agresor stavljen u neusporedivo povoljniji položaj, a to je i potaknulo agresiju. Napokon, Zapad je posredovao u brojnim prekidima vatre (koji nisu poštovani), i upućivao je brojne prijetnje (koje se nisu nikoga dojmile). Stoga bi bilo pravilnije stajalište Zapada u ono vrijeme opisati neuspješnim uplitanjem, negoli potpunim ograđivanjem od tih zbivanja.

---

²²⁵

Vidi str. 29-30., 227-231.

U svakom slučaju, samo netko tko kratkovidno promatra državne i strateške interese ne može sagledati posredne i neposredne posljedice krize. Uvijek je opasno dopustiti bezočnu agresiju, čak i ako se njezine neposredne posljedice čine neznatnima, zbog presedana koji se time postavlja. To još kudikamo više vrijedi kad se takva agresija dogodi u regiji koja povijesno pripada Europi, u susjedstvu je NATO-a, i sama je po sebi izrazito nestabilna.

Neki danas zaboravljaju kolike su države bile izložene riziku da se uvuku u ratove Slobodana Miloševića. Njegovo ugnjetavanje etničkih Mađara i drugih narodnosti u Vojvodini lako je moglo izazvati sukob sa susjednom Mađarskom. Njegove brutalnosti naspram etničkih Albanaca na Kosovu razbjesnile su susjednu Albaniju i razjarile albansku manjinu u Makedoniji. Tradicionalna ambicija Srbije da prigrabi ili barem raskomada Makedoniju upozorava da je i ovu novu državu čekalo uništenje. A to bi pak nedvojbeno uvuklo u igru i staru saveznicu Srbije, također pravoslavnu Grčku, koja je poput grabežljivca vrebala Makedoniju. A Grčka nije bila jedina članica NATO-a koja je mogla biti uvučena u vrtlog. Turska, čije veze s bosanskim muslimanima počivaju na povijesti, kulturi, vjeri, pa i činjenici da dva milijuna etničkih Bošnjaka još uvijek živi na turskome tlu, s pravom je bila bijesna zbog prepuštanja Bosne i Hercegovine vlastitoj sudbini. Jasno, svaki sukob koji prijete da bi mogao zahvatiti tolike države, od kojih su neke najbliži saveznici Zapada, nužno zadire i u naše državne interese.

No, postoji još jedan razlog zbog kojeg se razumna strategija na Balkanu trebala temeljiti na diplomatskoj nepopustljivosti, uvjerljivim prijetnjama silom, te kako se stanje pogoršavalo, učinkovitom vojnom akcijom; taj je razlog bio u prirodi samog neprijatelja. Svaki dobro upućeni prikaz Slobodana Miloševića, ciljeva kojima se rukovodio, te sredstava koja su mu stajala na raspolaganju za ostvarivanje tih ciljeva, pokazat će da se mora zaustaviti – a što je podjednako važno, da se i mogao zaustaviti.

Milošević i njegovi suradnici zacrtali su dobro poznate ciljeve. Mada su Srbi sposobni za veliku prijetvornost u pregovorima, vole se na sirov, ali iskren način hvalisati o svojim ambicijama. Iako je to većini od nas praktički nezamislivo, Milošević je upravo na taj način govorio, čak i uoči njegova masovnog etničkog čišćenja kosovskih Albanaca. General Klaus Naumann, bivši načelnik vojnog odbora NATO-a, ovako je opisao jedan razgovor s njime:

/Milošević/ nam je rekao: „Riješit ću problem Kosova jednom zauvijek u proljeće 1999“ ...

Zapitali smo ga: „Kako ćete to učiniti, gospodine predsjedniče?“

„Učinit ćemo im ono što smo učinili Albancima u Drenici 1945.“

Zbog toga smo mu rekli: „Gospodine predsjedniče, mi ne znamo što ste učinili Albancima 1945. Možete li biti tako ljubazni, pa nam to podrobnije ispričati?“

„To je vrlo jednostavno. Skupili smo ih na gomilu i strijeljali ih.“

To je bio njegov odgovor. ²²⁶

Podjednako je važna i druga strana tog pitanja. Srpski ratni stroj nikad nije bio onako jak kakvim su ga Srbi prikazivali, ili kakvim ga je većina međunarodnih promatrača smatrala. Naveliko su se prepričavale apsurdne priče kako su Tito i partizani tijekom Drugoga svjetskog rata zaustavili između dvadeset i trideset njemačkih divizija. ²²⁷

No, u toj se prividnoj usporedbi previdjela jedna vrlo važna okolnost, naime, Miloševićeve su snage bile suočene s brojnim i iznimno motiviranim, iako u prvo vrijeme slabo naoružanim Hrvatima, Bošnjacima i kosovskim Albancima. U ovom su slučaju upravo Srbi bili okupatori tuđeg teritorija, i stoga su bili u položaju koji se može usporediti snom njemačkih snaga za vrijeme rata. Nadalje, dok je prema nekim mjerilima Jugoslavenska armija neosporno ušla u sukob kao četvrta po veličini vojska u Europi, brzo su je načela dezerterstva, slab moral i gubitak oružja, koje im je otimano, uništavano i onesposobljavano. Srpske paravojne postrojbe – četnici – na koje su se regularne snage sve jače oslanjale, bile su mnogo motiviranije zbog urođene mržnje prema svemu nesrpskome. No i one su se u načelu bolje snalazile u silovanju i masakriranju civila, negoli kad se trebalo suočiti s discipliniranim vojnim protivnicima.

Ipak bih dodala još jedan razlog zbog kojeg je trebalo povesti akciju za zaustavljanje Miloševića. Kad prijeti veliko zlo, a genocid je doista veliko zlo, Zapad ima moralnu obvezu spriječiti ga ako je to ikako moguće, ili ga zaustaviti ako je to izvedivo. Vjerojatno bi se i za ovu tvrdnju moglo naći opravdanje na temelju širega državnog interesa. No prava je istina da države čije stanovništvo i politički vođe postanu ravnodušni prema strahotama takvih razmjera prestaju biti ljudi u punom smislu te riječi. U nekim slučajevima – a jedan je od njih svakako Bosna – naša nam savjest govori da se stanje s kojim su suočene tisuće nedužnih ljudi, žena i djece, više ne može podnositi, i više ne smije ignorirati.

***

---

²²⁶ Četrnaesto izvješće Posebnog odbora za obranu pri Donjem domu britanskog parlamenta: Pouke Kosova, 23. listopada 2000.

²²⁷ Profesor Norman Stone sustavno je opovrgnuo taj i druge mitove napisom u Sunday Timesu, 16. kolovoza 1992.

***

DRŽAVNIČKO UMIJEĆE

VUKOVAR

Za svakog bi čovjeka bilo korisno, a za političke vođe možda ponajviše, da se barem jednom u životu suoči s materijalnom stvarnošću zla. Znamo – ili bismo barem trebali znati – da zlo postoji. No tek kad ga možemo vidjeti, opipati i omirisati, za što se meni pružila prigoda kad sam posjetila Vukovar u istočnoj Hrvatskoj u rujnu 1998., zlo poprima tako stvaran lik da ga čovjek nikad ne može zaboraviti.

*****

KRONOLOŠKI PREGLED KLJUČNIH ZBIVANJA NA BALKANU

1987. – 2001.

1987.

- *travanj – prosinac: Slobodan Milošević preuzima vlast u Komunističkoj partiji Srbije*

1989.

- *27. veljače: Jugoslavenska vojska odlazi na Kosovo kako bi suzbila pobunu*
- *8. svibnja: Milošević postaje predsjednik Srbije*
- *28. lipnja: Milošević drži govor na masovnom mitingu Srba na Kosovu Polju, povodom 600. godišnjice kosovske bitke*

1991.

- *svibanj: početak pobune hrvatskih Srba*
- *25. lipnja: Slovenija i Hrvatska proglašavaju neovisnost*
- *27. lipnja: Jugoslavenska armija napada Sloveniju*
- *25. rujna: UN uvodi embargo na uvoz oružja za cijelo područje bivše Jugoslavije*
- *19. studenoga: Vukovar pao u ruke srpskih snaga*

1992.

- *2. siječnja: specijalni izaslanik UN-a Cyrus Vance dogovara prekid vatre u Hrvatskoj*
- *15. siječnja: EZ priznaje Hrvatsku i Sloveniju*
- *21. veljače: UN šalje četrnaest tisuća pripadnika mirovnih snaga u Hrvatsku*
- *29. veljače: Bosna i Hercegovina proglašava neovisnost; bosanski Srbi proglašavaju zasebnu državu*
- *5. travnja: bosanski Srbi započinju s opsadom Sarajeva*

1993.

- 2. siječnja: na ženevskim mirovnim pregovorima Cyrus Vance i David Owen objelodanjuju plan o podjeli Bosne na deset polu-autonomnih kantona
- 22. veljače: UN osniva Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY)
- 6. svibnja: UN proglašava šest „sigurnosnih zona“ za bosanske muslimane: Srebrenicu, Žepu, Sarajevo, Bihać, Tuzlu i Goražde
- 15. – 16. svibnja: bosanski Srbi na referendumu se izjašnjavaju za neovisnu državu bosanskih Srba

1994.

- 5. veljače: šezdeset osoba pogiba, a dvjesto ih je ranjeno u minobacačkom napadu na Sarajevo
- 18. ožujka: bosanska vlada i bosanski Hrvati potpisuju sporazum uz posredovanje SAD-a
- 13. svibnja: Kontaktna skupina pet država najavljuje novi plan i moguću podjelu Bosne
- 20. srpnja: bosanski Srbi odbacuju mirovni plan
- 21. studenoga: NATO poduzima veliki zračni napad na srpsko uzletište
- 25. studenoga: Srbi zarobljavaju pedeset pet kanadskih pripadnika mirovnih snaga

1995.

- 1. svibnja: prekid vatre istječe; Hrvatska kreće u ofenzivu kako bi vratila zapadnu Slavoniju (akcija Bljesak)
- 26. svibnja: Srbi uzimaju više pripadnika mirovnih snaga UN-a za taoce; ukupno ih je zarobljeno 370
- 28. svibnja: Srbi obaraju zrakoplov s bosanskim ministrom vanjskih poslova Irfanom Ljubijankićem nad Bihaćem; SAD, Britanija i Francuska šalju još tisuće vojnika u Bosnu
- 15. lipnja: Srbi pojačavaju granatiranje Sarajeva i drugih „sigurnosnih“ zona
- 11. srpnja: Srbi zauzimaju srebreničku „sigurnosnu zonu“
- 12. – 13. srpnja: zarobljene su tisuće muslimanskih muškaraca (poslije i ubijene), dok je dvadeset tisuća muslimanskih žena, djece i staraca prognano u Tuzlu
- 25. srpnja: Srbi zauzimaju Žepu; Međunarodni sud za ratne zločine podiže optužnicu protiv predsjednika bosanskih Srba Radovana Karadžića, te zapovjednika bosanskih Srba Ratka Mladića zbog genocida u Bosni; vođa hrvatskih Srba Milan Martić optužen je za ratne zločine zbog raketnog napada na Zagreb
- 4. kolovoza: Hrvatska kreće u napad na pobunjene Srbe u Kninu (u srpskoj „Krajini“), te u četiri dana oslobađa najveći dio područja pod srpskom okupacijom (akcija „Oluja“)

- 28. kolovoza: bosanski Srbi minobacačkom granatom ubijaju trideset sedam ljudi na sarajevskoj tržnici; UN potajno povlači mirovne snage iz Goražda
- 30. kolovoza: NATO poduzima velike zračne napade na srpske položaje oko Sarajeva; Srbi se osvećuju granatiranjem Sarajeva
- 1. studenoga: započinju bosanski mirovni pregovori u Daytonu u Ohio
- 21. studenoga: potpisan Daytonski sporazum; 51% bosanskog teritorija pripalo je muslimansko-hrvatskoj Federaciji BiH, a 49% Srbima
- 22. studenoga: Vijeće sigurnosti UN-a ukida sankcije Srbiji
- 23. studenoga: Karadžić prihvaća mirovni plan
- 30. studenoga: UN izglasava da mirovna misija završava 31. siječnja 1997.
- 1. prosinca: NATO odobrava raspoređivanje šezdeset tisuća vojnika u Bosni
- 14. prosinca: Srbi, Bošnjaci i Hrvati potpisuju mirovni plan; formalno dolazi do međusobnog diplomatskog priznanja bosanske i srpske vlade
- 20. prosinca: NATO preuzima vođenje mirovne misije u Bosni

RAT PROTIV SLOVENIJE I HRVATSKE

Kad su Slovenija i Hrvatska 25. lipnja 1991. godine proglasile neovisnost od Jugoslavije, moglo bi se reći kako su s jedne strane poduzele korak koji je bio neizbježan od samog stvaranja prve Jugoslavije 1918. godine, ili točnije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Višenacionalne države same su po sebi nestabilne. Mogu funkcionirati prema isključivo jednome od dvaju mogućih modela. Prema prvome, svaki konstitutivni narod mora poštovati druge, pri čemu država funkcionira poput svojevrstne konfederacije. Prema drugome pak modelu postoji autoritarna centralna vlast koja može nametati svoju volju. U Jugoslaviji je bio primjenjivan ovaj drugi model, najprije pod kraljevskom diktaturom, a zatim za komunizma. Uistinu, Jugoslavija je od osnutka gotovo neprestano bila pod autoritarnom ili pak totalitarnom vladavinom. Čim je oslabjela centralna vlast, ta je zemlja doživjela istu sudbinu kao i ona druga tvorevina koju su sklepali komunisti, Sovjetski Savez.

Ta analiza sadrži dio – ali samo dio – istine. Titova smrt 1980., a za njom i uspostava „kolektivnog“ saveznog predsjedništva, svakako je omogućila da urođena proturječja Jugoslavije postanu još očitija, te da težnje za podjelom države uzmu maha. No, želja Slovenije da se potpuno osamostali, u čemu joj se pridružila i Hrvatska, a poslije i Bosna, može se dokraja shvatiti tek kad uvidimo da je to bila reakcija na pritiske Srbije. Začetak uspona agresivnog srpskog nacionalizma, kojemu je cilj bilo stvaranje jedinstvene Velike Srbije u kojoj bi se okupili „svi Srbi u jednoj državi“, prema nekim se balkanolozima može naći u događajima iz 19. stoljeća. U novije vrijeme nadolazeće

se ludilo moglo naslutiti iz zloglasnog Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti, kojim je sredinom osamdesetih godina oživljen taj program. Budući da je komunizam gubio vlast nad narodom, radikalni je nacionalizam postao nadomjestak onima koji su bili željni vlasti. Dojučerašnji marksisti u velikom dijelu istočne Europe najednom su se pretvorili u nanovo rođene domoljube. No nitko nije izveo tu kameleonsku preobrazbu na lukaviji način, niti pak s pogubnijim posljedicama negoli Slobodan Milošević u Jugoslaviji.

Milošević ostaje svojevrsnom zagonetkom. Je li on oduvijek bio oportunist? Zar je od samog početka zastupao doktrinu mržnje koju su njegovi vojnici i pripadnici srpskih paravojnih snaga proveli u djelo? U svakom slučaju, još otkad je iskoristio etnička previranja na Kosovu 1987. godine kako bi istisnuo s vlasti svoje političke suparnike i postao zagovornikom sna o Velikoj Srbiji, svim se bićem posvetio ugnjetavanju, progonima, a po potrebi i ubijanju nesrpskog stanovništva.

Bez Miloševića, vjerojatno ne bi ni bilo ratova protiv drugih konstitutivnih naroda Jugoslavije. A sve da ih je i bilo, ne bi bili ni približno toliko krvavi i dugotrajni. Milošević je bio u stanju ostvariti najsumanutije i najstrašnije fantazije balkanskog uma, upravo zato što on sam nije bio tek zalučeni šovinst. Kao komunistički vođa, mogao je koristiti sve resurse koji su bili na raspolaganju Partiji. Kao slatkorječivi pregovarač, bio je pravi čovjek koji će uvjeriti gomilu umišljenih i naivnih zapadnjaka kako on predstavlja rješenje problema, a ne njegov uzrok.

Već i prije toga, Milošević je izveo svoj osobni puč u Savezu komunista jugoslavije, a Srbija je pak izvela puč na razini Jugoslavije, čak i prije nego što su Slovenija i Hrvatska zaključile da moraju izaći iz nje. Slovenci su uspjeli pobjeći, a Jugoslavenska je armija sramno poražena u pokušaju da ih satre. No, kad je došao red na Hrvatsku, u njoj je postojala znatna srpska manjina koju su Milošević i njegovi prijatelji odlučili ujediniti sa Srbijom. Beograd je stoga nahuškao i naoružao hrvatske Srbe da se pobune protiv Zagreba, a zatim poslao Jugoslavensku armiju da „ponovno uspostavi red“ – što je značilo pomaganje pobunjenicima, te protjerivanje sveg nesrpskog pučanstva s njihove zemlje.

Kako sam već spomenula, zapadni su vođe suočeni s tom prijetnjom počinili tri ključne pogreške. Kao prvo, pokušali su zadržati Jugoslaviju na okupu kad je bilo očigledno da to više nije moguće. Time je Jugoslavenska armija stekla dojam da se inozemstvo neće usprotiviti njezinim nastojanjima da silom spriječi odcjepljenje. Kao drugo, međunarodna zajednica nametnula je embargo na uvoz oružja cijelom području bivše Jugoslavije. Time su Slovencima, Hrvatima i Bošnjacima uskraćena sredstva da se obrane, te su se našli pred neusporedivo naoružanim agresorom. Kao treće, u pokušaju da se „nepristrano“ podijeli krivnja zbog tih događaja, dok je zapravo jedna strana bila agresor, a druga pak žrtva, Zapad je postao svojevrsan sukrivac za počinjene zločine. Nije to bio nikakav „veliki trenutak za Europu“, kako je ustvrdio tadašnji luksemburški ministar vanjskih poslova Jacques Poos; bio je to trenutak europske sramote.

Sloveniju i Hrvatsku konačno je u siječnju 1992. godine priznala međunarodna zajednica. Neki još uvijek tvrde da je to bila pogreška, i taj čin drže povodom izbijanju rata u Bosni. No to je besmislica. Međunarodno priznanje Hrvatske barem je značilo da su postavljene granice onomu što je Beograd želio postići. Kao posljedica toga, rat u Hrvatskoj polako se zaustavio. A kad je riječ o Bosni, Srbi su ondje započeli svoju kampanju stvaranja srpskih enklava još i prije nego što je Bosna proglasila neovisnost, u listopadu 1991. Srpski rat u Bosni nije bio izazvan – bio je planiran.

U svakom slučaju, u veljači 1992., kad su Ujedinjeni narodi poslali četrnaest tisuća „mirotvoraca“ u Hrvatsku, otprilike trećina zemlje bila je u srpskim rukama. Snage UN-a pasivno su promatrale neprestano etničko čišćenje Hrvata s hrvatskih područja, a kako je Hrvatska ojačala, počele su djelovati kao zaštitnici srpskih agresora. U međuvremenu, Milošević i vojni vrh, kojima su međunarodni pregovarači susretljivo dopustili da povuku teško oružje iz Hrvatske u Bosnu, sad su ga mogli upotrijebiti protiv tamošnjega nesrpskog stanovništva.

Trebalo je proći još nekoliko godina da se izvuku pouke iz sukoba u Hrvatskoj. No one su već i tad bile jasne svakomu tko ih je bio spreman prihvatiti.

- Kad su konstitutivni narodi izrazili želju da izađu iz Jugoslavije, nije se smjela pod svaku cijenu pokušati održati na okupu.
- Napadnutoj strani trebalo je priznati pravo na samoobranu.
- Trebalo je osuditi agresiju na Sloveniju i Hrvatsku već u najranijoj fazi, te postaviti ultimatum nakon kojeg bi uslijedila vojna akcija; zračni napadi, kombinirani s isporukom oružja područjima u neprijateljskome okruženju svakako bi spasili Vukovar i druge hrvatske gradove.

RAT PROTIV BOSNE

Kad se danas prouči povijest ovog rata, vidi se da su stvarni uzroci ratnih razaranja u Bosni pristigli u tu zemlju izvana, i to na dva načina: prvo kroz političku strategiju srpskog vodstva, a zatim kroz nerazumijevanje i kobno uplitanje zapadnih vođa.²²⁹

Smatram posve ispravnim to mišljenje Noela Malcolma, najrazboritijeg i najmudrijeg današnjeg analitičara zbivanja na Balkanu.

---

²²⁹ Noel Malcolm, *Kratka povijest Bosne* (London, 1994.), str. 251.

Pozadinu genocida u Bosni činila je ista ogavna doktrina koja se krila iza pokolja u Vukovaru, no dok se protiv Hrvata očitovala mržnjom, protiv muslimana je progovorila kroz prezir. Svatko tko želi vidjeti dokaze za tu tvrdnju, neka samo prouči duboku i potresnu knjigu profesora Normana Cigara, *Genocid u Bosni*.²³⁰ Ovakvo velikosrpsko rasističko razmišljanje sažeto je u riječima nekadašnje miljenice Zapada, a danas optuženice zbog ratnih zločina, Biljane Plavšić, kojima opisuje bosanske muslimane kao „genski poremećaj na tijelu Srbije“.²³¹

I vanjski je svijet odigrao veliku ulogu u događajima koji su uslijedili. To se osobito odnosi na tobožnju „nepristranost“, zbog koje je Zapad u nastupu prema Hrvatskoj izgubio i moralni integritet i mogućnost da nešto poduzme, a isto se nastavilo i u Bosni. Tako je međunarodna zajednica uskratila bosanskim muslimanima mogućnost da se naoružaju, a da im nije omogućila nikakvu ozbiljniju zaštitu od snaga bosanskih Srba, kojima je na raspolaganju stajao veliki arsenal Jugoslavenske armije. Neodlučnost Zapada ugrozila je i naše interese.

Izazvala je i ogorčenje muslimanskoga svijeta, koji je s razlogom tvrdio kako se takvi zločini nikad ne bi dopustili da su počinjeni protiv Židova ili pak kršćana. Potkraj tog sukoba, muslimanski ekstremisti počeli su se pojavljivati u Bosni, na području na kojem je oduvijek vladala uzorna snošljivost i na kojem je islam oduvijek bio izrazito europski obojen. Na kraju su sjedinjene Države – mada ne i europske zemlje, koje su se kolebale do samog kraja – uočile tu opasnost i odlučile joj se suprotstaviti. No dotad je već dvjesto tisuća ljudi izgubilo život.

Opsada Sarajeva započela je u travnju 1992., i trajala sve do veljače 1996. Stanovništvo je u to vrijeme strahovito trpjelo. No moguće je da su se u drugim dijelovima Bosne događale još i gore stvari. Daleko od televizijskih kamera, vodstvo bosanskih Srba uz potporu Beograda krenulo je u pohode nasilja i terora, uz masovna silovanja, neizreciva mučenja i koncentracijske logore, kako bi provelo etničko čišćenje nesrpskog stanovništva na područjima za koja su zagovornici te ideje smatrali da povijesno pripadaju Srbima. Više od dva milijuna ljudi (od ukupnog predratnog stanovništva od 4,7 milijuna) prognano je iz svojih domova. Procjenjuje se kako je devetsto tisuća ljudi potražilo utočište u susjednim zemljama te u Zapadnoj Europi, dok ih je 1,3 milijuna raseljeno unutar same Bosne.²³² Teret zbrinjavanja tako velikog broja ljudi, pogotovo u Hrvatskoj i Bosni, bio je nepodnošljiv.

²³⁰ Norman Cigar, *Genocid u Bosni: politika etničkog čišćenja* (Texas A&M University Press, 1995.). Profesor Cigar i dr. Malcolm poslužili su mi kao neprocjenjivi izvori informacija za vrijeme krize u Bosni.

²³¹ Citirano u *Timesu*, 12. siječnja 2001.

²³² Podaci UNHCR-a.

Ti izbjeglički valovi donosili su nestabilnost, a to im je i bila svrha. Dolazak tisuća muslimanskih izbjeglica u središnju Bosnu, čime se poremetila etnička ravnoteža između muslimana i Hrvata, važan je čimbenik koji je pridonio otvorenom ratu što je između njih izbio u ožujku 1993. ²³³

Čitavo to vrijeme održavale su se međunarodne konferencije i imenovani međunarodni posrednici u pregovorima kako bi uvjerali „zaraćene strane“ da sjednu za zeleni stol. Ne dvojim da su ti posrednici učinili sve što su mogli, no posredovanje ne može biti nadomjestak za poništavanje učinaka agresije; a kad je Zapad izgubio volju da to učini, posrednici su se našli uvučeni u proces kojim se agresor sve više utvrđivao i stjecao legitimnost. Uistinu, katkad su pregovarači i nesvjesno stvarali preduvjete za daljnja krvoprolića.

U stvarnosti, Srbi su do kraja 1992. prigrabili gotovo sav teritorij što su ga prema vlastitom mišljenju mogli zadržati. Mada čine tek 31 % stanovništva, na taj su način zauzeli više od 70% bosanskog teritorija. Od tog trenutka njihov je glavni cilj bio protjerivanje nesrpskog stanovništva s tog područja, kako bi potpuno uklonili i njih, i njihovu kulturu, i njihovu vjeru. Srbima je trebalo vremena da to obave, osobito u područjima iz kojih je trebalo očistiti velik broj muslimanskih i hrvatskih starosjedilaca. Međunarodna zajednica dala im je dovoljno vremena za to. Čak i kad su se bosanski muslimani oporavili i pregrupirali, formirali bolje uvježbanu vojsku, te se dodatno opskrbili oružjem, Srbi su i dalje mogli ucjenjivati pomoću glavnoga grada Bosne, Sarajeva, čije su stanovništvo mogli granatirati kad god im se prohtjelo. Reakcije međunarodne zajednice bile su mahom neučinkovite, a katkad i štetne.

Zapad je zapravo trebao razraditi i provesti u djelo jasan program kojim bi porazio agresora, te poništio učinke agresije. To ni u kom slučaju ne bi bilo lako. Za to je trebalo vremena, a valjalo se odreći i privida kako je „održavanje mira“ bio glavni cilj Zapada.

Trebalo je ukinuti i embargo na uvoz oružja nametnut Bošnjacima. Trebalo je marginalizirati Ruse, i ne uzimati više ozbiljno njihove prigovore. A kormilo je trebala preuzeti jedina svjetska sila – Amerika – umjesto duboko razjedinjenih Europljana.

U stvari, nešto slično tomu na kraju se i dogodilo. No ni onda, ni u međuvremenu, zapadni vođe nisu bili pripravnici donijeti pravilne zaključke.

Iznad svega, trebalo je načiniti pomak u ravnoteži protiv Srba na terenu. To je značilo ujedinjavanje muslimana i Hrvata. U ožujku 1994., njihov je sukob okončan sporazumom koji je postignut u Washingtonu uz pomoć Amerikanaca. Uspostavljena je muslimansko-hrvatska Federacija

---

²³³ Nakon smrti predsjednika Tuđmana, na vidjelo su izašli podaci koji potvrđuju upletenost Zagreba u te događaje, a možda će doći i do novih otkrića.

BiH, a istodobno i konfederalni sporazum između Bosne i Hrvatske. Novo je savezništvo ojačano i time što je hrvatska vojska dobila pomoć u izobrazbi i oružju, čime je preobražena u iznimno učinkovitu vojnu silu.

Vidjevši kako stvari teku, Slobodan Milošević je zaključio kako je nastupilo vrijeme da smiri igru. Praktične granice Velike Srbije bile su postignute. Milošević je nedvojbeno znao i to da su slabo organizirani banditi koji su nadzirali tzv. Krajinu u Hrvatskoj, te Republiku Srpsku u Bosni, bili osjetno slabiji nego što je Zapad vjerovao.²³⁴ U skladu s time, u ljeto 1994. pokušao je nagovoriti bosanske Srbe da prihvate plan kojim bi se Bosna praktički podijelila, i to iznimno povoljno za Srbe kojima bi pripalo 49% Bosne, dok bi Federaciji BiH pripalo 51%.

No, bosanski su Srbi bili toliko uvjereni u svoj dobar pregovarački položaj i toliko ravnodušni na prijetnje Zapada, da su odbili tu ponudu i nastavili s novim ofenzivama. NATO je uzvratio zračnim napadima. Srbi su se osvetili zarobljavanjem više od četiri stotine međunarodnih mirotvoraca, čime je plaćena cijena zbog lakomislenosti iz prošlosti. Nazočnost zapadnih snaga u Bosni više nije predstavljala prednost, već nedostatak, jer su njihovi pripadnici bili potencijalni taoci.

Godina 1995. bila je godina odluke. Hrvatska je vojska u svibnju vratila zapadnu Slavoniju iz srpskih ruku. Srbi su u znak odmazde ispalili rakete na Zagreb, pri čemu je šest civila poginulo, još ih je dvjesto ranjeno. No munjeviti uspjeh hrvatskoga vojnog pohoda jasno je pokazao koliko su zapravo slabi srpski pobunjenici u okupiranim dijelovima Hrvatske. Srbi u Bosni slijedili su taktiku svojih kolega iz Hrvatske te napali civilne ciljeve. Tako su u lipnju pojačali granatiranje Sarajeva, a što je bilo najteže od svega, u srpnju su osvojili „sigurnosnu zonu“ pod zaštitom UN-a, Srebrenicu. Ta sramna epizoda predstavljala je najveće poniženje Zapada tijekom cijele krize, a za muslimansko stanovništvo toga grada to je značilo gubitak njihova vlasništva, izgon, te - za otprilike njih sedam tisuća – smrt.

O događajima koji su uslijedili pisalo se na različite načine. Prava je istina da je Hrvatska, uz potporu uglavnom muslimanske Armije BiH te postrojbi bosanskih Hrvata, poduzela ono s čime je međunarodna zajednica oklijevala četiri duge, sramotne godine.

Hrvatska i njezini saveznici vojnim su putem vratili velik dio svoje zemlje što su ga bili zauzeli Srbi, i svojom pobjedom stvorili uvjete za ponovnu uspostavu kakva-takva reda i mira. Hrvatska je vojska 5. kolovoza ušla u Knin i brzo zauzela cijelu Krajinu. Muslimani nisu mogli postići takav uspjeh zbog pomanjkanja teškog oružja, što je bila posljedica nerazumnog embarga Zapada.

---

²³⁴ To su mi u ono vrijeme osobno rekli jedan hrvatski i jedan bosanski general, i dakako, pokazalo se da su imali pravo.

No ostaje činjenica da bi i Banja Luka, najveći bosanski grad na području što su ga držali Srbi, također pala da nije bilo nove intervencije Zapada, čiji su se vođe kao i obično pokazali majstorima za pretvaranje pobjede u poraz. Da se to dogodilo, Bosna bi bila spašena kao jedinstvena država u kojoj bi bilo izgleda da različite etničke zajednice kad-tad uzmognu ponovno živjeti zajedno pod demokratski izabranom središnjom vlašću. Banja Luka, valja napomenuti, i sama je bila poprištem masovnog etničkog čišćenja gdje su Srbi spalili omražene džamije i katoličke crkve da ih ne podsjećaju na viševjersku i višetetničku prošlost. Ako je ijedno mjesto zaslužilo da se oslobodi od provoditelja etničkog čišćenja, bila je to Banja Luka.

Ne mogu se, pogotovo nakon niza godina takve brutalnosti, voditi čak i pravedni ratovi u kojima ne bi stradali civili. Neki od Srba, koji su sad masovno napustili oslobođena područja, bježali su u strahu od odmazde. Neki su jamačno bili zaplašeni. Mnogo više ih je povjerovalo lažnim uvjerenjima njihovih vođa da će biti izloženi opasnosti od masovnog pokolja. Uistinu, na području ponovno zauzete Krajine bilo je slučajeva ubijanja, pljačke i paleži od strane pristiglih Hrvata.

No ti incidenti, iako vrijedni osude, ne umanjuju činjenicu da je poraz Srba od strane Hrvata i Bošnjaka 1995. godine donio mnogo dobra cijeloj regiji, pa i Zapadu. Bez toga bi se nastavio genocid na Balkanu i poniženje Zapada. Pokušaji da se izjednači vojna akcija kojom je oslobođeno hrvatsko tlo s ranijim primjerima srpske agresije čista su lakrdija.

Zračni udari NATO-a na položaje srpskog topništva oko Sarajeva u to vrijeme također su predstavljali veliku potporu hrvatskim i muslimanskim snagama. Unatoč svim učenim besmislicama što su dolazile iz vojnih izvora, pokazalo se kako zračni napadi doista mogu biti učinkoviti bez uporabe većih vojnih postrojbi na zemlji. Ono što je trebalo obaviti na zemlji moglo se prepustiti lokalnim, a ne nužno međunarodnim snagama – samo ih je valjalo dobro naoružati. A da u ovoj analizi ne bih ispala poput generala nakon bitke, što bi nekomu moglo pasti na um, željela bih navesti što sam napisala tri godine prije tih zbivanja:

Neki tvrde da Zapad ništa ne može učiniti ako nismo spremni riskirati da budemo trajno uvučeni u sukob nalik onomu u Vijetnamu ili pak Libanonu, uz možebitne velike ljudske žrtve na našoj strani. To je dijelom posljedica paničarenja, a dijelom pak izlika za pasivnost. Postoji golema razlika između kopnene invazije velikih razmjera, kao što je bila Pustinjska oluja, te niza vojnih intervencija, od ukidanja embarga na uvoz oružja u Bosnu, preko opskrbe snaga u Bosni oružjem, do izravnih udara na vojne i komunikacijske ciljeve.

U nastavku sam ustvrdila kako bi u slučaju da Srbija nastavi podupirati agresiju bosanskih Srba –

... trebalo uzvratiti vojnim putem, uključujući bombardiranje mostova na Drini koji povezuju Bosnu i Srbiju, vojnih konvoja, topničkih položaja oko (opkoljenog) Sarajeva i Goražda, te vojnih skladišta i druge infrastrukture korisne u ratu. Trebalo bi im jasno reći da ovo doduše nije rat protiv srpskog naroda, ali da je moguć čak i napad na infrastrukturu u samoj Srbiji, bude li ona imala važnu ulogu u ratu. ²³⁵

Događaji iz 1995. pokazali su da je takva taktika uspješna. No moj j recept primijenjen tek u kasnijoj fazi vojne akcije na Kosovu 1999. – mada i tad nedovoljno, kako ću poslije opisati.

Daytonski sporazum, koji je potpisan u jesen 1995., još uvijek predstavlja okvir unutar kojega Bosna funkcionira – ili bolje rečeno ne funkcionira. Poput svih prijašnjih planova o razdiobi, u njima je prevelik prostor posvećen brizi za (sad poražene) bosanske Srbe koji su i prouzročili taj problem. Srbi su dobili zaseban autonomni entitet, Republiku Srpsku. Ona je trebala biti dijelom Bosne i Hercegovine. No već i u nazivima samih institucija vidljive su stvarne namjere: dok je srpski entitet dobio atribut „republike“, Bosna i Hercegovina ga je izgubila.

Daytonski sporazum potanko je razrađen, što je također znakovito. Oko tog su se sporazuma sukobile različite težnje i napetosti. Muslimani su isticali one točke u kojima je pridana važnost teritorijalnom i institucionalnom integritetu države. Srbi, a nešto manje i Hrvati, isticali su one točke u kojima se vlast prenosi na lokalnu razinu. No presudna je točka tog sporazuma bilo omogućavanje povratka izbjeglica u svoje domove. Ne dogodi li se to, Dayton bi omogućio razdiobu Bosne i pobjedu onih koji su proveli etničko čišćenje, te njihovih sponzora u Beogradu.

A upravo se to i dogodilo. Dok je, u povratku izbjeglica na područje Federacije BiH, postignut određeni napredak, vlasti Republike Srpske ostale su odlučne u namjeri da spriječe pripadnike manjinskih zajednica da se vrate u domove iz kojih su bili protjerani. Tako je od 715 000 izbjeglica koje su se vratile, 80% otišlo natrag u Federaciju, a samo 20% u područja pod srpskim nadzorom. ²³⁶
Katkad se tvrdi kako te brojke nisu važne. „Ne možete prisiliti ljude da žive zajedno ako to ne žele“, kako kaže jedna izreka. A to je, dakako, istina. No, neprihvatljivo je da ljudi koji se žele vratiti budu spriječeni u tome.

---

²³⁵ Iz mog članka u *New York Timesu*, 6. kolovoza 1992. Više o mom angažmanu u pokušajima da se spasi Bosna, vidi: *Put k moći*, str. 514 – 517.

²³⁶ Podaci bosanske vlade, od 30. siječnja 2001.

U stvari, stanje je još i teže od toga. Iako je nedvojbeno da će godine ratovanja ostaviti duboke i trajne ožiljke na životu u Bosni, Bosna koja neće biti vjerski i etnički mješovita, kad-tad će ponovno eksplodirati. Ne pripadam u one kojima je cilj u Bosni stvaranje nekakve idealne multi-kulturalne zemlje, no doista vjerujem da su politička rješenja utemeljena na nasilju, prijetnjama i pljački u konačnici osuđena na propast – i to zaslužno.

***

Ponašanje ljudi u uvjetima državnih nereda

- Primjeri:
  - Uragan Katrina
  - New York – nestanak struje
  - Theo van Gogh
  - Neredi u Parizu
  - Masakr u My Lai-u, Vijetnam

Sadržaj

- Teorija:
  - Ochocracy
  - Looting
- Primjeri:
  - Uragan Katrina
  - New York
  - Theo van Gogh
  - Neredi u Parizu
  - Masakr u My Lai-u, Vijetnam
- Zaključak
- Reference

Teorija

Ochlocracy (Mob rule) – vladavina grupa ljudi

- **Definicija:**
  - Vladavina neorganiziranih grupa ljudi.
  - Termin implicira da ne postoji formalni autoritet u državi.
  - 'Ochlocracy' se razlikuje od termina anarhija jer je anarhija stanje potpunog nereda, dok kod 'ochlocracy' ponašanja, postoje manje grupe ljudi koje operiraju zajedno.
  - Te grupe funkcioniraju po principu – 'tko je jači taj tlači' i sve dok ne dođe druga grupa ljudi koja ih nadjača - ovakve grupe su iz tog razloga vrlo lokalne i privremene.
- **Ochlocracy i kriminal:**
  - Termin 'mob' se ponekad koristi za organizirani kriminal.
  - Obzirom da je relativno lako da kriminalni element iskoristi situaciju bezvlađa i zbunjenosti naroda (npr. looting-om, krađom ...) termin 'mob' se koristi i za vladavinu onih ljudi koji namjerno kreiraju 'mobove' i vode ih u nasilje.

Looting (vezano uz teoriju pljačkanja)

- **Definicija:**
  - Uzimanje robe silom kao dio vojne ili političke pobjede, za vrijeme prirodne katastrofe, rata, terorističkog napada, demonstracija.
  - Termin je u početku bio ograničen samo za otuđivane robe kao rezultata ratne pobjede od strane pobjedničkih trupa, ali i od strane domaćeg stanovništva koje je koristilo situaciju za osobnu korist.
- **Razlozi:**
  - Nemogućnost vlasti da zaštiti građane od nasilja imaju različite razloge – paraliziranost u uvjetima terorističkog napada ili prirodne katastrofe, te nemogućnost kontaktiranja vlasti.
  - Ponekad je u uvjetima prirodne katastrofe uzimanje tuđeg vlasništva je neophodno da bi se preživjelo. U većini slučajeva looting je oportunističkog karaktera, jer se kriminalci nadaju da će zločin proći nekažnjeno, te da to nije toliko strašno jer 'svi drugi to rade'. Ponekad zločinci razmišljaju na način da ako robu oni ne ukradu, netko drugi će je ukrasti.
- **Kazna:**
  - Zbog teških ako ne i nemogućih uvjeta da se kazne svi počinitelji lootinga, čak i u Zapadnim demokracijama koje inače zabranjuju smrtnu kaznu, ovakve mjere mogu biti poduzete protiv počinitelja lootinga. Korištenjem smrtno kazne kriminalcima looterima se mogu spriječiti daljnje štete gospodarstvu.
- **Looting u povijesti:**
  - Nakon smrti Valentiniana III u 455, vandali su uništili Rim.
  - Pojava je bilo jako raširena u Moskvi prije nego što su Napoleonove trupe ušle u grad.
  - 1992 za vrijeme Rodney King pobune, zbog lootinga neki su vlasnici dućana branili svoje dućane vatrenim oružjem.

Primjeri

Uragan Katrina – kolovoz 2005. (1. dio)

Broj ubijenih, mrtvih i zločina – statistički podaci:

- Teško je doći do pravog broja ubijenih kod prirodnih katastrofa jer:
  - Jako mali broj prijavi napad, jer ne vjeruju da se kriminalci u uvjetima nereda mogu pronaći.
  - U uvjetima gdje je veliki broj mrtvih zbog prirodne katastrofe teško je razgraničiti direktne i indirektne uzroke smrti (neki su umrli zato što im je drvo palo na glavu, neki zato jer nisu imali lijekova u bolnici, a neki su se ubili par dana poslije).
- Na Columbia University /The Earth Institute, J. Mutter je istraživao samo broj mrtvih jer je i to bio problem, te objavio listu na web stranici <http://www.katrinelist.columbia.edu/> :
  - Ukupan broj mrtvih: 1887 ljudi.
  - Od toga neidentificirani 93, nestali 595, umrli 1292.

Uragan Katrina – kolovoz 2005. (2. dio)

Policija New Orleansa niti danas nema podataka o zločinima koji su počinjeni nakon uragana Katrina

Offense	Djelo	1999	2000	Promjena 1999-2000	Offense2	2001	2002	Promjena 2000-2001	Stupac4	Offense7	20032
Murder	Ubojstvo	159	203	27.67%	Murder	212	257	21.23%	Murder	Murder	274
Rape	Silovanje	280	225	-19.64%	Rape	209	162	-22.49%	Rape	Rape	213
Armed Robbery	Oružana pljačka	1981	1810	-8.63%	Armed Robbery	2139	1517	-29.08%	Armed Robbery	Armed Robbery	1533
Simple Robbery	Obična pljačka	752	611	-18.75%	Simple Robbery	639	477	-25.35%	Simple Robbery	Simple Robbery	536
Assault	Prijestup	2760	2304	-16.52%	Assault	2677	2142	-19.99%	Assault	Assault	2033
Violent Crime Total	Nasilni zločini total	5932	5153	-13.13%	Violent Crime Total	5876	4555	-22.48%	Violent Crime Total	Violent Crime Total	4589
Burglary	Razbojstvo	5626	5230	-7.04%	Burglary	5261	4759	-9.54%	Burglary	Burglary	4864
Theft	Krađa	17086	15575	-8.84%	Theft	16178	14325	-11.50%	Theft	Theft	12702
Auto Theft	Krađa auta	7118	7866	10.51%	Auto Theft	8751	7566	-13.54%	Auto Theft	Auto Theft	6869
Non-Violent Crime Total	Ukupan broj nenasilnih zločina	29830	28671	-3.89%	Non-Violent Crime Total	30199	26650	-11.75%	Non-Violent Crime Total	Non-Violent Crime Total	24435
Total Index Crimes	Total Indeks Zločina	35762	33824	-5.42%	Total Index Crimes	36075	31205	-13.50%	Total Index Crimes	Total Index Crimes	29024

Source: New Orleans Police Department, Technical Services Bureau, Information Systems & Services Division

Uragan Katrina – kolovoz 2005. (3. dio)

- Čak i policajci su sudjelovali u lootingu u New Orleansu (snimke dostupne ne internetu).
- Nacionalnoj gardi je dano dopuštenje da pucaju jer je looting izmaknuo kontroli.
- Policija je pucala na lootere, i dogodio se fatalni incident – Danziger Bridge.
- Policajci su postavljali barikade oko postaja da bi izbjegli pucnjeve iz snajpera.
- Pucano je na helikopter.
- Američka vlast i američki predsjednik nisu reagirali na vrijeme: nisu koristili autobuse ni vlakove za evakuaciju, nisu pustili Crveni Križ sa hranom u grad, nisu znali gdje su izgledjeli ljudi izbjegli da mi priteknu u pomoć (detaljnije u dokumentu uz ovu prezentaciju).
- Novinari su skupili veliki broj izvjava žrtava silovanja, ali jako mali broj je prijavljen policiji.
- Witness Justice (organizacija koja nudi psihološku pomoć) – stotine poziva je primljeno od žrtava silovanja, napada ili pljačke nakon Katrine.

New York nestanak struje – 1977.

- 25 sati je trajalo pomračenje - svjetla su se ugasila u 21:30, provale počele u 21:40.
- 3776 - broj uhićenja kada je policija prestala loviti pljačkaše i koncentrirala se na njihovo održavanje u granicama.
- 418 policajaca pretučeno i ranjeno.
- 2000 – trgovina i radionica je uništeno - 1 milijarda dolara štete.
- Stotine osoba završilo u bolnici i na hitnoj.
- 44 vatrogasca su ozlijeđena.
- 4 smrtno stradale osobe.
- 1037 požara – 6 puta više od uobičajenog broja.
- 20 milijuna dolara je šteta zato jer su dan poslije trgovine ostale zatvorene.
- Opljačkane trgovine bile su vlasništvo bijelaca, većinom Židova, dok su crnačke bile pošteđene.

Theo van Gogh (srpanj 1957. – studeni 2004.)

- Theo van Gogh - nizozemski scenarist, producent, kolumnist autor i glumac.
- Poznat po Kritici Islama, posebno nakon napada u New Yorku 11. rujna 2001.
- Radeći po scenariju napisanom od Ayaan Hirsi Ali, 2004 van Gogh je napravio 10-minutni anti-islamski film "Submission".
- Film se bavi nasiljem nad ženama u nekim dijelovima islamskog društva; te 4 muslimanke pričaju svoju priču o zlostavljanju.
- Mohammed Bouyeri je ubio Van Gogh u studenom 2004. nekoliko mjeseci nakon filma (upucao ga 8 puta, potom mu prerezao grlo i skoro otkinuo glavu, te ga probo 2 puta nožem).
- Nakon van Gogh-ovog ubojstva nasilni incidenti su započeli: Nizozemski Centar za rasizam je zabilježio 106 nasilnih incidenata protiv muslimana u studenom 2004.
- Nacionalna nizozemska policija (National Dutch Police Services Agency - KLPD) je zabilježila 31 slučaj nasilja protiv đamija i islamskih škola između 23 studenog 2004. i 13. ožujka 2005.
- Izvješće fondacije Anne Frank i Sveučilišta u Leiden-u je izvijestilo o ukupno 174 nasilna incidenta između 2.-30. studenog – đamije su bile meta 47 puta, a crkve 13 puta.

Neredi u Parizu – listopad 2005.

- Počeli: 17:20 četvrtak, 27.10.2005 u Clichy-sous-Bois zbog policijskog napada na tri dječaka (arap, turčin i crnac).
- trajali su 20 noći.
- 274 zahvaćena grada.
- 8,970 uništenih vozila.
- €200 milijuna novčane štete.
- 2,888 uhićenja.
- 1 smrt (Jean-Jacques Le Chenadec).
- 126 policajaca i vatrogasaca je ranjeno.

Masakr u My Lai-u – ožujak 1968. (1. dio)

Osnovne informacije:

- Masakr u My Lai-u je masovno ubojstvo od 347 do 504 nenaoružanih civila u Južnom Vijetnamu; neki od njih su bili žene i djeca.
- Masakr je počinila američka vojska za vrijeme vijetnamskog rata.
- Veliki broj žrtava je bio seksualno zlostavljan, isprebijan, mučen, te su im dijelovi tijela bili otkinuti.
- Charlie Company (ime američke brigade) je ušla u My Lai jer su sumnjali da se tamo skrivaju vijetnamski vojnici.
- Jedna brigada pod vodstvom drugog časnika William Calley-a, je upala u selo pucajući na "sumnjivu neprijateljsku poziciju".
- Nakon što su prvi civili bili ubijeni i ranjeni na otvorenoj vatri, vojnici su uskoro počeli pucati na sve što se kreće – svejedno da li su bili ljudi ili životinje.
- Koristili su vatreno oružje, granate i bajunete.

Masakr u My Lai-u – ožujak 1968. (2. dio)

Prikrivanje istrage:

- Ova izvješća nisu došla do američke javnosti sve do studenog 1969, kada je novinar Seymour Hersh objavio intervju s vijetnamskim veteranom, Ron Ridenhour-om. Ridenhour je čuo što se događalo u My Lai od člana Charlie Company koja je bila tamo. Prije nego što je razgovarao sa Hersh-om, već se obratio se Kongresu, Bijeloj kući i Pentagonu da istraže taj događaj. Rezultat vojne istrage je da je Calley bio optužen za ubojstvo u rujnu 1969 – puna dva mjeseca prije nego što je Hersh-ova priča objavljena.
- Tri američka vojnika koji su se potrudili da se masakr zaustavi i pokušali zaštititi ranjenike bili su javno prozvani od strane američkih kongresnika, dobivali su prijeteće e-mailove, prijeteće smrću i mrtve životinje kojima su falili dijelovi tijela. Tek 30 godina nakon događaja u My Lai-u su dobili počasti za zasluge.
- Od 26 američkih vojnika koji su inicijalno bili optuženi za kriminalna djela u My Lai-u samo je William Calley optužen

Masakr u My Lai-u – ožujak 1968. (3. dio)

Citati horora koji se događao:

- BBC vijesti:
"Vojnici su podivljali, pucali na nenaoružane ljude, žene, djecu i bebe. Prema obiteljima koje su se skupile zajedno u kolibama ili bunkerima nije bilo milosti. Oni koji su se pojavili s "rukama u dignutim u vis" su bili ubijeni... Na drugim mjestima u selu različito zlostavljanje je bilo u tijeku. Žene su bile grupno silovane: vijetnamci koji su se sagnuli da se poklone i pozdrave amerikance tučeni su šakama i mučeni, udarani kundacima i bodeni s bajunetama. Nekim žrtvama su u prsa urezani potpisi "C Company". Do kraja jutra glasine su se proširile do viših autoriteta i prekid vatre je bio naređen. Tijela su bila razbacana po selu."
- Izvešće Odjela za Nadzor vojske – preliminarna istraga o My Lai incidentu
"Pucao je na nju [bebu] sa .45 kalibarskim pištoljem. Promašio je. Svi smo se smijali. Ustao se i približio tri ili četiri stope i opet je promašio. Smijali smo se. Onda je stao točno iznad nje i upucao je."

Zaključak

- Sa nekoliko primjera - Uragan Katrina, nestanak struje u New Yorku, slučaj Theo van Gogh i neredi u Francuskoj - je pokazano da policija i vojska nisu bili sposobni adekvatno reagirati, niti spriječiti kriminal u uvjetima državnih nereda u središnjim zemljama u miru
- Također je pokazano na primjeru My Lai u Vietnamu kako vojska može vrlo lako izmaći kontroli te počiniti masakr bez naloga i znanja nadređenih
- Bilo potrebno više od godinu dana da My Lai zločin dospije u javnost nakon što je američka vojska učinila sve da ga zataška – postavlja se pitanje koliko se sličnih situacija dogodilo a zataškavanje je uspjelo?

Reference

- Ochlocracy
  - [Erik von Kuehnelt-Leddihn](#) (under [pseudonym](#) Francis Stuart Campbell), *The Menace of the Herd*, The Bruce Publishing Company, Milwaukee, 1943.
  - www.wikipedia.com – internet enciklopedija
- Looting
  - <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/136582.stm>
  - <http://counterpunch.org/henderson09012005.html>
  - <http://counterpunch.org/floyd09012005.html>
  - <http://www.museum.upenn.edu/new/iraq/update.shtml>
  - Theo Van Gogh - <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4008781.stm>
  - www.wikipedia.com – internet enciklopedija
- New York
  - Newsweek 27.7.1977.
  - Time 25.7.1977.
  - Daily News 06.07.1977.

Reference

- Francuska
  - [ABC News](#) via [Associated Press](#) (29 October 2005), "[Youths Riot for a Second Night in Paris](#)"
  - Durand, Jacky [Libération](#) (29 October 2005), "[Pompier façon légion romaine](#)" (Firefighters à la roman legion)
  - [New Straits Times](#), p. 28 (8 November 2005), "[Fatwa against riot issued](#)"
  - [New Straits Times](#), p. 28 (8 November 2005), "[French violence rages on](#)"
  - Rousseau, Ingrid [Associated Press](#) (31 October 2005), "[France to Step Up Security After Riots](#)"
  - Gecker, Jocelyn [Associated Press](#) (2 November 2005), "[French government in crisis mode](#)"
  - Gecker, Jocelyn [Associated Press](#) (2 November 2005), "[Seventh Day of Violence Erupts Near Paris](#)" by
  - Keaten, Jamey [Associated Press](#) (3 November 2005), "[French residents can only watch amid riots](#)"
  - [Sky News](#) (4 November 2005), "[Disabled Woman Set Ablaze](#)". .
  - [ABC News](#) (4 November 2005), "[Paris Riots in Perspective](#)". .
  - [New Straits Times](#), p. 24. (5 November 2005), "[Riots spread to suburbs](#)".
  - Heneghan, Tom [Reuters](#) (5 November 2005), "[Paris seeks 'hidden hands' in riots](#)"
  - [Libération](#) (5 November 2005), "[Il faut que Sarkozy s'excuse ou démissionne](#)" ("Sarkozy must apologise or resign")
  - [Reuters](#) (6 November 2005), "[France's Chirac says restoring order top priority](#)"
  - Bouteldja, Naima [Red Pepper](#) "[Paris is burning](#)" (9 November 2005)
  - Sciolino, Elaine [New York Times](#) (10 November 2005), "[Chirac, Lover of Spotlight, Avoids Glare of France's Fires](#)"
  - [Neue Zürcher Zeitung](#) (11 November 2005), "[Die Banlieues kommen nicht zur Ruhe](#)" ("The suburbs do not get quiet")
  - [BBC News](#) (17 November 2005), "[French violence back to normal](#)"
  - [French Riots: A Failure of the Elite, Not the Republic](#), JURIST

Reference

- Katrina

- http://news.yahoo.com/s/ap/hurricane_katrina;_ylt=AuMEcGUKzaA0k_o5kA8EIWOs0NUE;_ylu=X3oDMTA2Z2szazkxBHNIYwN0bQ--
- <http://ngs.woc.noaa.gov/katrina/KATRINA0000.HTM>
- http://news.yahoo.com/s/nm/20050906/ts_nm/police_dc_1
- http://news.yahoo.com/s/nm/20050906/ts_nm/police_dc_1
- <http://www.latimes.com/news/printedition/asection/la-na-rumors27sep27,0,5536446.story?track=hpmostemailedlink>
- <http://www.msnbc.msn.com/id/9208195/>
- <http://www.komotv.com/news/mnewsaction.asp?ID=39002>
- <http://msnbc.msn.com/id/9356608/>
- http://www.nola.com/newslogs/tporleans/index.ssf?/mtlogs/nola_tporleans/archives/2005_09_26.html#082732
- <http://www.snopes.com/katrina/photos/looters.asp>
- <http://robertlindsay.blogspot.com/2006/01/katrina-death-toll-creeps-towards-1400.html>
- <http://stbnews.com/>
- <http://www.sbpq.net/cannizaro121705a.html>
- <http://www.cnn.com/2005/US/12/06/katrina.dna/>
- <http://writ.news.findlaw.com/hilden/20050913.html>
- <http://www.modbee.com/local/story/11196519p-11948351c.html>
- <http://www.reliefweb.int/rw/RWB.NSF/db900SID/VBOL-6G8BRX?OpenDocument>
- <http://www.latimes.com/news/printedition/front/la-na-levees22oct22,1,7439213.story?ctrack=1&cset=true>
- <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/4393852.stm>

Reference

- Theo van Gogh

- <http://www.thevangogh.nl/>
- Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia, p. 78 (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia)
- Golf van aanslagen sinds dood Van Gogh (Brabants Dagblad)
- Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia, pp. 78-79
- Muslims in the EU: Cities Report, The Netherlands. Preliminary research report and literature survey, p. 7 (Open Society Institute - EU Monitoring and Advocacy Program)
- Ontwikkelingen na de moord op Van Gogh, p. 3 (Anne Frank Stichting; Universiteit Leiden)
- Netherlands opposing immigration (The New York Times)
- Free speech fundamentalist on a martyrdom operation (Index on Censorship)
- Censor and sensibility (The Guardian)
- Letters to the Editor - Free to Speak (The Guardian)

- My Lai

- "Murder in the name of war — My Lai". BBC. July 20, 1998.
- Summary report from the report of General Peers.
- Department of the Army. Report of the Department of the Army Review of the Preliminary Investigations into the My Lai Incident (The Peers Report), Volumes I-III (1970).
- (PDF)Moral Courage In Combat: The My Lai Story, 2003, http://www.usna.edu/Ethics/Publications/ThompsonPg1-28_Final.pdf
- My Lai Pilot Hugh Thompson
- My Lai was one of four hamlets associated with the village of "Son My". Americal Division Veterans Association.
- The My Lai Massacre: Seymour Hersh's Complete and Unabridged Reporting for the St. Louis Post Dispatch, November 1969 /Candide's Notebooks
- "Peers Inquiry: Report of the Department of the Army Review of the Preliminary Investigations into the My Lai Incident". http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Peers_inquiry.html.
- "Neo-fascism and the religious right". By John M. Swomley. Humanist (magazine). Jan-Feb, 1995.
- "Report of the Department of Army review of the preliminary investigations into the My Lai incident. Volume III, Exhibits, Book 6 — Photographs, 14 March 1970". From the Library of Congress, Military Legal Resources.[1]
- "My Lai: A Question of Orders". Jan. 25, 1971. Time (magazine).

8. STATISTIČKI PODACI O KRIMINALITETU U NEKIM DRŽAVAMA U MIRU: USA, NJEMAČKA, ENGLESKA I WALES, ITALIJA

(KAKO OTKRITI ZLOČIN I KAZNITI POČINITELJA – POSTOCI)

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Registrirani zločini	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998*	1999*	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno zabilježenih zločina	24.537.600	23.677.800	11.605.751	11.876.669	11.877.218	8.922,76	8.517,19	4.124,00	4.162,61	4.118,76
Namjerno ubojstvo, izvršeno	14.276	12.658	15.517	16.037	16.204	5,19	4,55	5,51	5,62	5,62
Nenamjerno ubojstvo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Namjerno ubojstvo, pokušaj	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Namjerno ubojstvo, vatrenim oružjem	9.257	8.259	8.493	8.890	9.669	3,37	2,97	3,02	3,12	3,25
Teški napad	976.580	916.380	910.744	909.023	894.348	335,12	329,63	323,62	318,60	310,14
Napad	2.315.380	2.238.480	-	-	-	841,96	805,21	-	-	-
Silovanje	93.140	89.110	90.186	90.863	95.136	33,87	32,05	32,05	31,85	32,99
Pljačka	447.190	409.670	407.842	423.557	420.637	162,61	147,36	144,92	148,45	145,87
Krađa	7.376.300	6.957.400	6.965.957	9.824.498	9.847.621	2.682,29	2.502,66	2.475,27	3.464,38	3.414,94
Krađa automobila	1.242.800	1.147.300	1.165.559	1.228.391	1.246.096	451,93	412,70	414,17	430,53	432,12
Provala	2.332.700	2.099.700	2.049.946	2.116.531	2.151.875	848,25	755,19	728,42	741,81	746,22
Prevara	394.600	371.800	-	-	-	143,49	133,74	-	-	-
Pronevjera	17.100	17.300	-	-	-	6,22	6,22	-	-	-
Droga	1.559.100	1.557.100	-	-	-	566,95	560,11	-	-	-
Podmičivanje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Otmice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uhićeni prijestupnici po tipu zločina	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno uhićenih	10.225.920	8.352.161	8.166.560	8.465.363	8.505.348	5.502,39	5.240,17	4.969,19	4.767,08	4.738,35
Namjerno ubojstvo, izvršeno	12.318	8.096	7.489	8.680	8.515	6,63	5,08	4,56	4,89	4,74
Nenamjerno ubojstvo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Namjerno ubojstvo, pokušaj	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Teški napad	358.506	291.601	289.072	303.711	300.953	192,91	182,95	175,89	171,03	167,66
Napad	943.293	762.680	763.221	813.792	812.891	507,57	478,51	464,40	458,27	452,86
Silovanje	21.646	16.609	16.017	17.225	17.539	11,65	10,42	9,75	9,70	9,77
Pljačka	86.926	66.663	64.985	67.093	66.523	46,77	41,82	39,54	37,78	37,06
Krađa	933.285	739.051	698.667	734.476	737.112	502,18	463,68	425,13	413,60	410,65
Krađa automobila	106.607	80.616	81.576	85.125	88.449	57,36	50,58	49,64	47,94	49,28
Provala	232.545	178.527	172.447	183.009	184.162	125,13	112,01	104,93	103,06	102,60
Prevara	267.447	200.239	198.595	198.552	198.718	143,91	125,63	115,36	111,79	110,71
Pronevjera	12.199	10.979	11.682	13.341	12.601	6,56	6,89	7,11	7,51	7,02
Droga	1.104.934	909.925	914.400	940.129	941.842	594,55	570,89	556,39	529,41	524,70
Podmičivanje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Otmice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

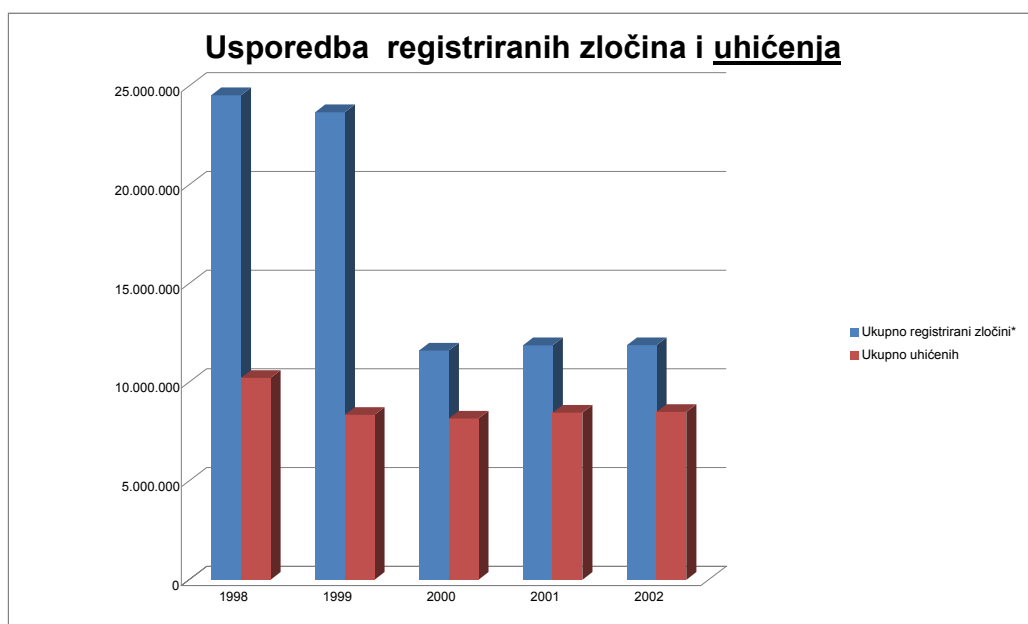
* Za tablicu "Registrirani zločini" UN izvor je korišten za 1998. i 1999.

Izvori:

Registrirani zločini: 1998. and 1999. - Seventh and Eight United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice Systems; 2000., 2001. i 2002. god. - FBI report: Crime in United States

Uhićeni prijestupnici: FBI report: Crime in United States

Svi zločini	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno registrirani zločini*	24.537.600	23.677.800	11.605.751	11.876.669	11.877.218	8.922,76	8.517,19	4.124,00	4.162,61	4.118,76
Ukupno uhićenih	10.225.920	8.352.161	8.166.560	8.465.363	8.505.348	5.502,39	5.240,17	4.969,19	4.767,08	4.738,35

* Za tablicu "Registrirani zločini" UN izvor je korišten za 1998. i 1999.

Izvori:

Registrirani zločini: 1998., 1999. - Seventh and Eight United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice Systems; 2000., 2001. i 2002. god. - FBI report: Crime in United States

Uhićeni prijestupnici: FBI report: Crime in United States

Važna obavijest o statistici o zločinu u SAD-u

Samo oko 20% onih koji su uhićeni u SAD-u, bude osuđeno za zločin.

Za sve ostale zemlje, koje su navedene u ovoj analizi, većinom su korišteni izvori Ujedinjenih Naroda kao kredibilan izvor. Samo podaci SAD-a o riješenim zločinima ne nalaze se u UN podacima, već se umjesto toga navode podaci o uhićenjima. Zbog ovog razloga, statistika o riješenim zločinima je preuzeta iz izvora FBI i dana je u donjoj tablici.

Godina 1998.

Table 25

Percent Cleared by Arrest¹

by Population Group
Offenses Known to the Police, 1998
[1998 estimated population]

Population group	Crime Index total	Modified Crime Index total ²	Violent crime ³	Property crime ⁴	Murder and non-negligent manslaughter	Forcible rape	Robbery	Aggravated assault	Burglary	Larceny-theft	Motor vehicle theft	Arson ⁵
TOTAL ALL AGENCIES: 11,195 agencies; population 211,102,000												
Offenses known	9,583,738	9,653,945	1,178,388	8,405,350	13,134	71,040	350,937	743,277	1,789,652	5,631,272	984,426	70,207
Percent cleared by arrest	21.3	21.3	49.1	17.4	68.7	49.9	28.4	58.5	13.6	19.2	14.2	16.3

Izvor: FBI, Crime in the United States – Unified Crime Reports, page 201

Godina 1999

Table 25

Percent of Offenses Cleared by Arrest¹

by Population Group, 1999
[1999 estimated population]

Population group	Crime Index total	Modified Crime Index total ²	Violent crime ³	Property crime ⁴	Murder and non-negligent manslaughter	Forcible rape	Robbery	Aggravated assault	Burglary	Larceny-theft	Motor vehicle theft	Arson ⁵
TOTAL ALL AGENCIES: 11,910 agencies; population 230,476,000												
Offenses known	9,659,727	9,729,837	1,164,380	8,495,347	12,266	72,809	330,601	748,704	1,751,332	5,787,112	956,903	70,110
Percent cleared by arrest	21.4	21.4	50.0	17.5	69.1	49.5	28.5	59.2	13.7	19.1	14.9	17.2

Izvor: FBI, Crime in the United States – Unified Crime Reports, page 203

Godina 2000

Table 25

Percent of Offenses Cleared by Arrest¹

by Population Group, 2000
[2000 estimated population]

Population group	Crime Index total	Modified Crime Index total ²	Violent crime ³	Property crime ⁴	Murder and non-negligent manslaughter	Forcible rape ⁵	Robbery	Aggravated assault	Burglary	Larceny-theft	Motor vehicle theft	Arson ⁶
TOTAL ALL AGENCIES: 11,639 agencies; population 222,654,411												
Offenses known	9,366,936	9,440,108	1,131,923	8,235,013	12,291	72,453	319,078	728,101	1,669,364	5,598,789	966,860	73,172
Percent cleared by arrest	20.5	20.4	47.5	16.7	63.1	46.9	25.7	56.9	13.4	18.2	14.1	16.0

Izvor: FBI, Crime in the United States – Unified Crime Reports, page 207

Godina 2001

Table 25

Percent of Offenses Cleared by Arrest or Exceptional Means¹

by Population Group, 2001

[2001 estimated population]

<i>Population group</i>	<i>Crime Index total</i>	<i>Modified Crime Index total²</i>	<i>Violent crime³</i>	<i>Property crime⁴</i>	<i>Murder and non-negligent manslaughter</i>	<i>Forcible rape⁵</i>	<i>Robbery</i>	<i>Aggravated assault</i>	<i>Burglary</i>	<i>Larceny-theft</i>	<i>Motor vehicle theft</i>	<i>Arson⁶</i>
TOTAL ALL AGENCIES:												
11,475 agencies;												
population 214,806,053												
Offenses known	8,884,332	8,952,060	1,024,134	7,860,198	11,982	67,907	304,077	640,168	1,585,074	5,329,949	945,175	67,728
Percent cleared by arrest	19.6	19.6	46.2	16.2	62.4	44.3	24.9	56.1	12.7	17.6	13.6	16.0

Izvor: FBI, Crime in the United States – Unified Crime Reports, page 222

Godina 2002

Table 25

Percent of Offenses Cleared by Arrest or Exceptional Means

by Population Group, 2002

[2002 estimated population]

<i>Population group</i>	<i>Crime Index</i>	<i>Modified Crime Index¹</i>	<i>Violent crime²</i>	<i>Property crime³</i>	<i>Murder and non-negligent manslaughter</i>	<i>Forcible rape</i>	<i>Robbery</i>	<i>Aggravated assault</i>	<i>Burglary</i>	<i>Larceny-theft</i>	<i>Motor vehicle theft</i>	<i>Arson⁴</i>
TOTAL ALL AGENCIES:												
12,862 agencies;												
population 240,070,262												
Offenses known	10,121,721	10,192,984	1,184,453	8,937,268	13,561	80,515	343,023	747,354	1,842,930	6,014,290	1,080,048	71,263
Percent cleared by arrest	20.0	20.0	46.8	16.5	64.0	44.5	25.7	56.5	13.0	18.0	13.8	16.5

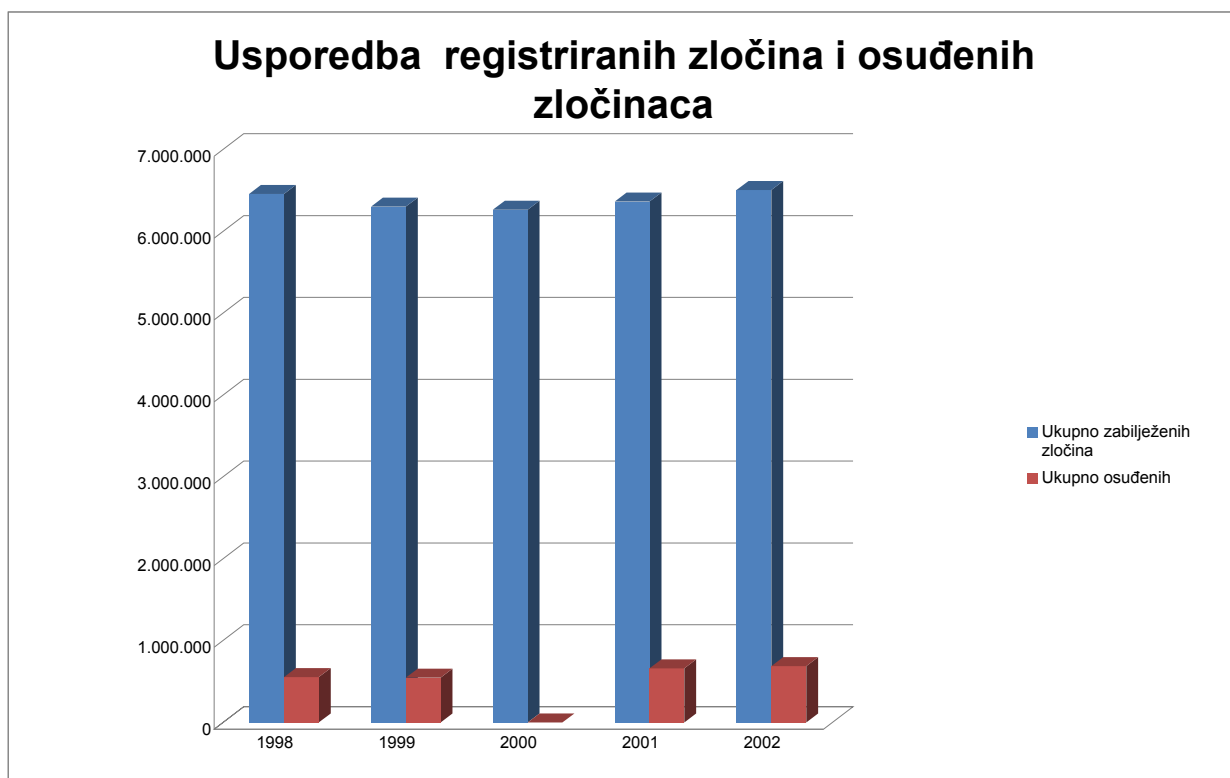
Izvor: FBI, Crime in the United States – Unified Crime Reports, page 223

NJEMAČKA

Registrirani zločini										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno zabilježenih zločina	6.456.996	6.302.316	6.264.723	6.363.865	6.507.394	7.874,39	7.676,39	7.621,32	7.729,42	7.888,23
Namjerno ubojstvo, izvršeno	976	1.005	960	868	914	1,19	1,22	1,17	1,05	1,11
Nenamjerno ubojstvo	-	-	-	876	825	-	-	-	1,06	1,00
Namjerno ubojstvo, pokušaj	1.921	1.846	1.810	1.773	1.750	2,34	2,25	2,20	2,15	2,12
Namjerno ubojstvo, vatrenim oružjem	402	414	384	331	269	0,49	0,50	0,47	0,40	0,33
Teški napad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Napad	110.227	114.516	116.912	120.345	126.932	134,48	139,48	142,23	146,17	153,87
Silovanje	7.914	7.567	7.499	7.891	8.615	9,65	9,21	9,12	9,58	10,44
Pljачka	64.405	61.420	59.414	57.108	58.867	78,54	74,81	72,28	69,36	71,36
Krađa	3.388.394	3.194.838	3.042.683	3.028.835	3.149.021	4.132,19	3.891,40	9.701,56	3.678,76	3.817,23
Krađa automobila	112.717	93.745	83.063	75.408	70.617	137,46	114,18	101,05	91,59	85,60
Provala	-	-	-	1.028.325	1.055.812	-	-	-	1.248,98	1.279,85
Prevara	815.749	833.349	895.758	926.202	926.903	994,82	1.015,04	1.089,73	1.124,95	1.123,59
Pronevjera	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Droga	216.682	226.563	244.336	246.518	250.969	264,25	275,96	297,25	299,42	304,22
Podmičivanje	-	-	-	3.900	3.230	-	-	-	4,74	3,92
Otmice	-	-	-	90	88	-	-	-	0,11	0,11
Osuđeni prijestupnici po tipu zločina										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno osuđenih	554.127	545.444	-	660.489	688.443	675,76	664,37	-	802,22	834,53
Namjerno ubojstvo, izvršeno	234	175	-	214	138	0,29	0,21	-	0,26	0,17
Nenamjerno ubojstvo	685	640	-	966	922	0,84	0,78	-	1,17	1,12
Namjerno ubojstvo, pokušaj	102	88	-	99	113	0,12	0,11	-	0,12	0,14
Teški napad	18.518	18.567	-	33.409	35.284	22,58	22,62	-	40,58	42,77
Napad	47.548	50.465	-	81	87	57,99	61,47	-	0,10	0,11
Silovanje	1.873	1.917	-	2.451	2.613	2,28	2,33	-	2,98	3,17
Pljāčka	10.875	10.076	-	11.745	12.274	13,26	12,27	-	14,27	14,88
Krađa	147.964	140.440	-	159.127	163.517	180,44	171,06	-	193,27	198,21
Krađa automobila	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Provala	22.021	18.973	-	18.675	19.229	26,85	23,11	-	22,68	23,31
Prevara	105.359	108.018	-	125.636	122.335	128,49	131,57	-	152,59	148,29
Pronevjera	7.809	7.916	-	12.346	12.885	9,52	9,64	-	15,00	15,62
Droga	42.377	45.033	-	53.478	52.836	51,68	54,85	-	64,95	64,04
Podmičivanje	427	395	-	458	461	0,52	0,48	-	0,56	0,56
Otmice	-	-	-	246	183	-	-	-	0,30	0,22

Izvor: Seventh and Eight United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice Systems

Svi zločini										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno zabilježenih zločina	6.456.996	6.302.316	6.264.723	6.363.865	6.507.394	7.874,39	7.676,39	7.621,32	7.729,42	7.888,23
Ukupno osuđenih	554.127	545.444	-	660.489	688.443	675,76	664,37	-	802,22	834,53

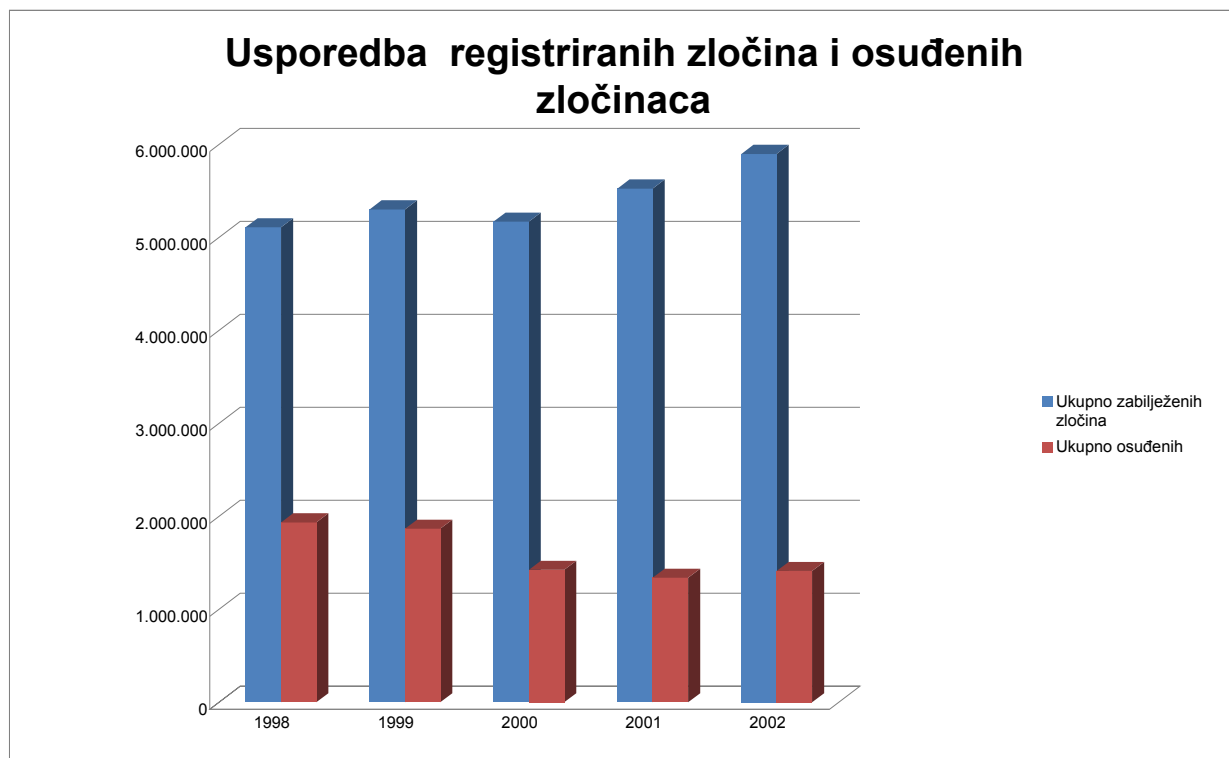
Izvor: Seventh and Eight United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice Systems

ENGLJESKA I VALES

Registrirani zločini										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno zabilježenih zločina	5.109.089	5.301.187	5.170.831	5.525.316	5.899.450	9.744,98	1.061,11	9.766,73	9.398,52	10.034,93
Namjerno ubojstvo, izvršeno	750	766	850	891	1.048	1,43	1,45	1,61	1,52	1,78
Nenamjerno ubojstvo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Namjerno ubojstvo, pokušaj	676	750	708	857	818	1,29	1,42	1,34	1,46	1,39
Namjerno ubojstvo, vatrenim oružjem	49	62	-	96	-	0,09	0,12	-	0,16	0,00
Teški napad	14.006	15.135	15.662	16.556	17.882	26,71	28,72	29,58	28,16	30,42
Napad	383.722	439.285	450.865	490.332	640.100	731,90	833,72	851,60	834,05	1.088,81
Silovanje	7.636	8.409	8.593	9.720	12.293	14,56	15,96	16,23	16,53	20,91
Pijačka	66.835	84.277	95.154	121.370	108.045	127,48	159,95	179,73	206,45	183,78
Krađa	1.723.875	1.769.115	1.724.637	2.267.063	2.365.535	3.288,09	3.357,60	3.257,52	3.856,26	4.023,76
Krađa automobila	391.807	374.686	338.796	328.147	317.184	747,33	711,12	639,92	558,18	539,53
Provala	953.184,00	906.968,00	836.027,00	878.547	888.951	1.818,09	1.721,33	1.579,10	1.494,40	1.512,10
Prevara	279.503	334.773	319.324	314.927	330.128	533,12	635,36	603,14	535,69	561,55
Pronevjera	-	-	-	17.129	17.416	-	-	-	-	29,14
Droga	135.945	121.866	113.458	121.377	141.116	259,30	231,29	214,30	206,46	240,04
Podmičivanje	-	-	-	1.074	1.325	-	-	-	-	1,83
Otmice	-	-	-	2.792	3.187	-	-	-	-	4,75
Osuđeni prijestupnici po tipu zločina										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno osuđenih	1.934.338	1.866.683	1.423.700	1.339.729	1.412.202	3.689,52	3.542,77	2.422	2.278,87	2.402,15
Namjerno ubojstvo, izvršeno	624	629	-	290	326	1,19	1,19	-	0,49	0,55
Nenamjerno ubojstvo	100	115	-	262	299	0,19	0,22	-	0,45	0,51
Namjerno ubojstvo, pokušaj	431	418	35.300	46	65	0,82	0,79	60,05	0,08	0,11
Teški napad	8.120	7.883	-	1.595	1.699	15,49	14,96	-	2,71	2,89
Napad	125.128	129.820	-	71.182	76.368	238,67	246,38	-	121,08	129,90
Silovanje	2.185	2.169	3.900	522	655	4,17	4,12	6,63	0,89	1,11
Pijačka	10.450	10.321	5.900	6.822	7.711	19,93	19,59	10,04	11,60	13,12
Krađa	126.965	134.067	128.000	108.617	108.730	242,17	254,45	217,73	184,76	184,95
Krađa automobila	24.041	24.689	-	13.835	14.208	45,86	46,86	-	23,53	24,17
Provala	48.114	46.141	26.200	24.802	26.691	91,77	87,57	44,57	42,19	45,40
Prevara	23.871	24.827	19.200	15.892	15.574	45,53	47,12	32,66	27,03	26,49
Pronevjera	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Droga	56.347	56.646	44.600	45.623	49.046	107,48	107,51	75,86	77,60	83,43
Podmičivanje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Otmice	-	-	-	347	387	-	-	-	0,59	0,66

Izvor: Seventh and Eight United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice Systems osim za Osuđeni prijestupnici u 2000. god. - izvor Home Office

Svi zločini										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno zabilježenih zločina	5.109.089	5.301.187	5.170.831	5.525.316	5.899.450	9.744,98	1.061,11	9.766,73	9.398,52	10.034,93
Ukupno osuđenih	1.934.338	1.866.683	1.423.700	1.339.729	1.412.202	3.689,52	3.542,77	2.422	2.278,87	2.402,15

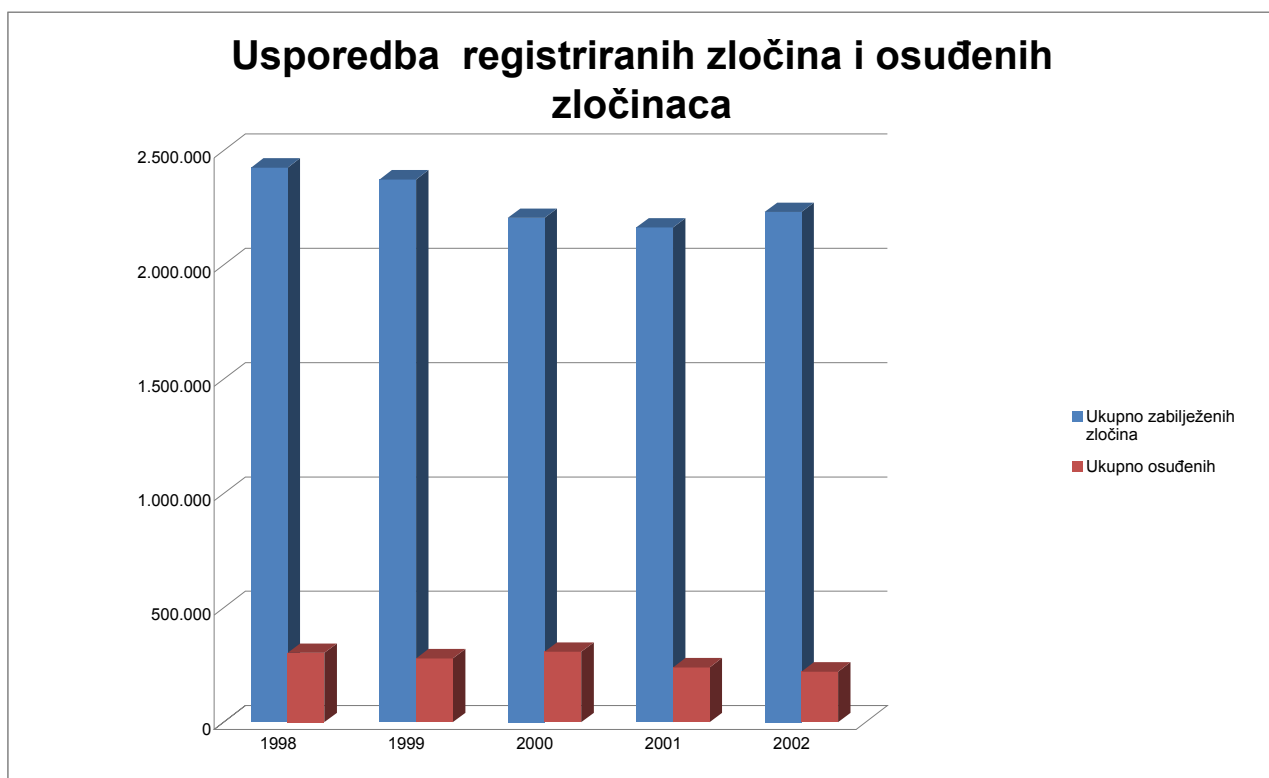
Izvor: Seventh and Eight United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice Systems osim za Osuđeni prijestupnici u 2000. god. - izvor Home Office

ITALIJA

Registrirani zločini										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno zabilježenih zločina	2.426.000	2.374.000	2.205.782	2.163.826	2.231.550	4.210,00	4.120,00	3.822,85	3.749,81	3.868,17
Namjerno ubojstvo, izvršeno	876	805	746	709	644	1,52	1,40	1,29	1,23	1,12
Nenamjerno ubojstvo	1.607	1.501	1.871	506	361	2,79	2,61	3,24	0,88	0,63
Namjerno ubojstvo, pokušaj	1.653	1.639	1.399	1.454	1.555	2,87	2,85	2,42	2,52	2,70
Namjerno ubojstvo, vatrenim oružjem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Teški napad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Napad	26.732	29.942	29.068	30.693	28.699	46,41	51,98	50,38	53,19	49,75
Silovanje	1.846	1.904	2.336	2.447	2.543	3,20	3,31	4,05	4,24	4,41
Pljačka	37.782	39.401	37.726	38.056	40.006	65,59	68,40	65,38	65,95	69,35
Krađa	1.478.221	1.480.775	1.367.216	1.303.356	1.305.245	2.566,36	2.570,79	2.369,53	2.258,65	2.262,52
Krađa automobila	309.113	294.726	243.890	235.946	232.564	536,65	511,68	422,69	408,88	403,13
Provala	-	-	-	183.496	169.430	-	-	-	317,99	293,69
Prevara	56.952	63.796	33.564	38.934	54.328	98,88	110,76	58,17	67,47	94,17
Pronevjera	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Droga	43.014	45.038	34.800	36.045	37.965	74,68	78,19	60,31	62,46	65,81
Podmičivanje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Otmice	-	-	-	113	124	-	-	-	0,20	0,21
Osuđeni prijestupnici po tipu zločina										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno osuđenih	303.000	279.000	308.000	239.174	221.190	530,00	480,00	530,00	414,48	383,41
Namjerno ubojstvo, izvršeno	398	475	551	715	795	0,69	0,82	0,95	1,24	1,38
Nenamjerno ubojstvo	4.167	3.859	3.473	-	-	7,23	6,70	6,02	-	-
Namjerno ubojstvo, pokušaj	298	256	284	374	331	0,52	0,44	0,49	0,65	0,57
Teški napad	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Napad	4.820	4.742	4.659	6.466	7.093	8,37	8,23	8,07	11,21	12,30
Silovanje	1.390	1.310	1.291	1.482	1.567	2,41	2,27	2,24	2,57	2,72
Pljačka	7.377	6.623	6.970	7.624	7.089	12,81	11,50	12,80	13,21	12,29
Krađa	49.207	50.698	55.850	45.629	36.996	85,43	88,02	96,79	79,07	64,13
Krađa automobila	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Provala	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Prevara	4.560	3.798	3.824	3.450	3.608	7,92	6,59	6,63	5,98	6,25
Pronevjera	1.625	1.637	1.552	1.562	1.690	2,28	2,84	2,69	2,71	2,93
Droga	20.715	18.134	17.849	23.538	21.286	35,96	31,48	30,93	40,79	36,90
Podmičivanje	963	723	717	633	419	1,67	1,26	1,24	1,10	0,73
Otmice	-	-	-	420	434	-	-	-	0,73	0,75

Izvor: Seventh and Eight United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice Systems

Svi zločini										
	Brojčano					Indeks na 100.000 stanovnika				
	1998	1999	2000	2001	2002	1998	1999	2000	2001	2002
Ukupno zabilježenih zločina	2.426.000	2.374.000	2.205.782	2.163.826	2.231.550	4.210,00	4.120,00	3.822,85	3.749,81	3.868,17
Ukupno osuđenih	303.000	279.000	308.000	239.174	221.190	530,00	480,00	530,00	414,48	383,41

Izvor: Seventh and Eight United Nations Survey of Crime Trends and Operation of Criminal Justice Systems

XVI. ODBIJANJE ISKAZA SVJEDOKA NA SUDU U HAAGU

- D-1** Protivno mišljenje časnog suca Jeana-Claudea Antonettija – 23. veljače 2010.
- D-2** Protivno mišljenje časnog suca Jeana-Claudea Antonettija – 16. veljače 2010.
- D-3** Izdvojeno mišljenje časnog suca Jeana-Claudea Antonettija – 17. ožujka 2010.
- D-4** Razlozi zbog kojih sam ja, Slobodan Praljak, odbio sudjelovati u suđenju – 23. veljače 2010.

Na preporuku časnih sudaca da, zbog ekonomičnosti suđenja, što više svjedoka uvedemo na način da daju pisani iskaz, prikupio sam 220 pisanih svjedočenja.

Ponajviše o tome ŠTO SAM JA RADIO U RATU I KAKO SAM RADIO U RATU.
CIJELO VRIJEME RATA.

Na preporuku časnog suca Antonettija, smanjio sam broj na 155 iskaza.

A onda su to odbili i odredili brojku – 20 iskaza.

Nisam ni mogao ni htio biti više u sudnici.

OSTAJEM PRI STAVU DA ISKAZI SVJEDOKA DAJU POTPUNU I JASNU SLIKU O TOM
RATU, O UREĐENOSTI SUSTAVA I O MENI.

NE PROČITATI TE ISKAZE, ZNAČI NE HTJETI ZNATI.

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje Predmet br. IT-04-74-T
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava Datum: 23. februar 2010.
počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od
1991. godine Original: FRANCUSKI

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III

U sastavu: sudija Jean-Claude Antonetti, predsjedavajući
sudija Árpád Prandler
sudija Stefan Trechsel
sudija Antoine Kesia-Mbe Mindua, rezervni sudija
Sekretar: g. John Hocking
Nalog od: 23 februara 2010.

TUŽILAC

protiv

Jadranka PRLIĆA
Brune STOJIĆA
Slobodana PRALJKA
Milivoja PETKOVIĆA
Valentina ČORIĆA
Berislava PUŠIĆA

JAVNO

**SUPROTNO MIŠLJENJE PREDSEDAVAJUĆEG VIJEĆA U VEZI S JAVNOM
ODLUKOM PO NALOGU O PRIHVATANJU DOKAZA KOJI SE ODOSE NA
SVJEDOČENJE SLOBODANA PRALJKA**

Tužilaštvo:

g. Kenneth Scott
g. Douglas Stringer

Odbrana:

g. Michael Karnavas i gđa Suzana Tomanović za Jadranka Prlića
gđa Senka Nožica i g. Karim A. A. Khan za Brunu Stojića
g. Božidar Kovačić i gđa Nika Pinter za Slobodana Praljka
gđa Vesna Alaburić i g. Nicholas Stewart za Milivoja Petkovića
gđa Dijana Tomašegović-Tomić i g. Dražen Plavec za Valentina Čorića
g. Fahrudin Ibrišimović i g. Roger Sahota za Berislava Pušića

Prijevod

Većina sudija Vijeća je odbila više desetaka dokumenata čije je prihvatanje zatražila Praljkova odbrana.

Među odbijenim dokumentima nalazi se veliki broj dokumenata koje je predložila Praljkova odbrana (3D), ali i dokumenata tužilaštva (P 05366, P 00336, P 00524, P 09538, P 10936, P 10980, P 00598) ili ostalih timova odbrane (1D 02252, 1D 3137, 1D 03139, 1D 03141, 1D 03142, 1D 03145, 2D 00197, 2D 00960, 2D 01251, 2D 1541, 2D 01542, 2D 1543, 2D 1544, 2D 1545, 2D 01546, 2D 01547, 2D 01548, 2D 01549, 2D 01550, 2D 01551, 2D 01552, 2D 01553, 2D 01554, 2D 01555, 2D 01556, 2D 01557, 2D 01558, 2D 01559, 2D 01560, 2D 01561, 2D 03036, 2D 03041, 2D 03042, 2D 03043, 3D 01870, 4D 01297, 4D 01299).

Većina sudija Pretresnog vijeća u Dodatku kao razloge odbijanja navodi sljedeće: Nije prihvaćen (razlog: Praljkova odbrana putem svjedočenja Slobodana Praljka nije pokazala dovoljno relevantnu vezu dokumenta i Optužnice).

Na primjer, kad se radi o dokumentu 3D 00897, ne vidim po čemu nije pokazana dovoljno relevantna veza tog dokumenta i Optužnice.

Ukoliko je Praljkova odbrana smatrala da treba predočiti taj dokument kako bi se o njemu raspravljalo na pretresu, to znači da je ona smatrala da postoji relevantna veza.

Odbijanjem više od 100 dokumenata može se postaviti pitanje profesionalne stručnosti advokata optuženog koji bi svog klijenta branili uprkos zdravom razumu, u što ne mogu vjerovati, znajući kakvo je iskustvo advokata u međunarodnim procesima.

Ako to nije slučaj, čemu onda takvo masovno odbijanje tih dokumenata?

Odgovor se čini očiglednim: većina sudija je napravila selektivni izbor dokumenata i zadržala samo najrelevantnije, a odbila ostale.

Tako je, na primjer, dokument 3D 00443, koji je prihvaćen, vjerovatno relevantniji od dokumenta 3D 00903...

Ne mogu shvatiti takvo razmišljanje jer u ovoj fazi postupka nisam u mogućnosti da ocijenim sve dokumente kako bih odredio koji su više relevantni i odbacio one koji su manje relevantni u odnosu na parametar "dovoljno relevantne veze".

Kao što istražitelj koji na mjestu zločina fotografira mjesto zločina iz svih kutova i prikuplja sve moguće materijalne pokazatelje, tako i krivični sudija treba da ima sveobuhvatan pogled na sve dokaze, a posebno na one koje predoči odbrana, kako bi u trenutku odlučivanja donio konačne zaključke.

Sudije ne znaju sve i mogu počinuti greške u osjetljivoj fazi izvođenja dokaza strana u postupku.

Ako sudije odbiju dokument koji može biti temelj za argumentaciju odbrane, to moraju učiniti u trenutku donošenja presude, uz detaljno obrazloženje.

Prijevod

Odbijanje dokumenta prije donošenja Presude trebalo bi pratiti krajnje detaljno obrazloženje, a ne samo općenita opaska upotrijebljena za odbijanje dokumenta.

Neću razmatrati sve dokumente da bih objasnio razloge za svoj stav da su oni relevantni, već ću uzeti dva reprezentativna primjera koje predstavljaju dokumenti 3D 01077 i 3D 01078.

Ti dokumenti predstavljaju komparativne analize gubitaka u Republici Bosni i Hercegovini u usporedbi sa stanovništvom Francuske i Sjedinjenih Američkih Država.

Čini se da bi isti događaji, da su bili promatrani u Francuskoj i u Sjedinjenim Američkim Državama, izazvali snažnu kolektivnu traumu tog stanovništva.

Stoga bi razumni sudija na osnovu navedena dva dokumenta morao izvući zaključak da je stanovništvo Bosne i Hercegovine, bez obzira da li se radi o Hrvatima, Srbima ili Muslimanima, bilo duboko pogođeno sukobima.

Isto tako, bilo bi važno smatrati da je ta trauma mogla uticati na civilne i vojne komandante i na njihov način postupanja u problematičnim situacijama zbog toga što su bili suočeni s izuzetno osjetljivom situacijom čije rješavanje, u svim slučajevima, nije bilo moguće jednostavnom i isključivom primjenom vladavine prava.

Međunarodno pravosuđe mora razumjeti situacije, a kako bi se one razumjele, treba za to imati sredstva...

Pitanje izvođenja dokaza pred međunarodnim jurisdikcijama postavljeno je na Međunarodnom sudu pravde, u mišljenju sudije MAHIOUA u predmetu *Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore*. Taj uvaženi sudija je napisao: "Stoga se može samo istaknuti ili izraziti žaljenje zbog nedovoljne odlučnosti i odbijanja Suda da, potpuno legalno i pravično, osigura uslove da se uvjeri u stvarno stanje po navodima u predmetu u kojem se traženje istine posebno iščekuje i u kojem je ono prijeko potrebno. Pretjerano rigidan stav o ovom pitanju samo može dovesti do nerazumnih i nepravednih rezultata (...)"

To obrazloženje se ovdje može u potpunosti primijeniti.

Taj uvaženi pravnik je u okviru svog predmeta takođe naveo sljedeće: "(...) Suzdržavajući se od intervencije, na zahtjev druge strane u postupku ili na vlastitu inicijativu, iako traženje istine iziskuje takvu intervenciju, Sud se izlaže riziku da stvori opasan i zabrinjavajući presedan".

Ovdje smo odbijanjem desetaka dokumenata dovedeni u istu situaciju.

Jedna strana u postupku traži njihovo prihvatanje jer smatra da traženje istine iziskuje to prihvatanje; u ime kojih principa onda treba odbiti navedene dokumente? Pojam relevantnosti je naveden u pravilu 89(C) Pravilnika: "Vijeće može prihvatiti bilo koji relevantan dokaz za koji smatra da ima dokaznu vrijednost".

Shodno tome, proizlazi da predočeni dokaz takođe mora imati dokaznu vrijednost.

Da li je ona navedena u obrazloženju većine sudija Vijeća u vezi s njom?

Prijevod

U Dodatku se ni u jednom slučaju ne pominje dokazna vrijednost.

U nekim slučajevima mogu postojati situacije kad veza s Optužnicom možda nije dovoljna, ali kad dokument može imati veliku dokaznu vrijednost, koja bi tako mogla pojačati pitanje "dovoljne veze" s Optužnicom.

Brojevi časopisa "Hrvatski vojnik" (3D 01278, 3D 01281, 3D 01283, 3D 01284, 3D 01286, 3D 01289, 3D 01240, 3D 01291 itd.) nisu prihvaćeni zbog toga što ne postoji dovoljna veza s Optužnicom. To je nerazumljivo jer se u Optužnici govori o međunarodnom oružanom sukobu zbog intervencije Hrvatske vojske u Republici Bosni i Hercegovini, a u najmanju ruku zbog dolaska "dobrovoljaca" Hrvatske vojske u HVO.

"Hrvatski vojnik" može objasniti vojni kontekst, pa čak i motivaciju dobrovoljaca, kao i stvarnu prijetnju srpskih snaga.

Ja ne razumijem tu logiku.

/potpis na originalu/

Jean-Claude Antonetti,
predsjedavajući Vijeća

Dana 23. februara 2010.

Haag (Nizozemska)

[pečat Međunarodnog suda]

UJEDINJENE
NACIJE

IT-04-74-T
D6 - 1/58341 TER
28 April 2010

6/58341 TER
SMS

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od
1991. godine

Predmet br. IT-04-74-T
Datum: 16. februar 2010.
Original: FRANCUSKI

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III

U sastavu: sudija Jean-Claude Antonetti, predsjedavajući
sudija Árpád Prandler
sudija Stefan Trechsel
sudija Antoine Kesia-Mbe Mindua, rezervni sudija
Sekretar: g. John Hocking
Nalog od: 16. februara 2010.

TUŽILAC

protiv

Jadranka PRLIĆA
Brune STOJICA
Slobodana PRALJKA
Milivoja PETKOVIĆA
Valentina ČORIĆA
Berislava PUŠIĆA

JAVNO

**PROTIVNO MIŠLJENJE U VEZI S POVJERLJIVOM ODLUKOM PO
ZAHTJEVIMA SLOBODANA PRALJKA ZA PRIHVATANJE DOKAZA NA
OSNOVU PRAVILA 92BIS PRAVILNIKA**

Tužilaštvo:

g. Kenneth Scott
g. Douglas Stringer

Odbrana:

g. Michael Karnavas i gđa Suzana Tomanović za Jadranka Prlića
gđa Senka Nožica i g. Karim A. A. Khan za Brunu Stojića
g. Božidar Kovačić i gđa Nika Pinter za Slobodana Praljka
gđa Vesna Alaburić i g. Nicholas Stewart za Milivoja Petkovića
gđa Dijana Tomašegović-Tomić i g. Dražen Plavec za Valentina Čorića
g. Fahrudin Ibrišimović i g. Roger Sahota za Berislava Pušića

Predmet br. IT-04-74-T

16. februar 2010.

Pretno vijeće je većinom glasova sudija odlučilo da odbije Zahtjev i Dodatni zahtjev i naložilo Praljkovoj odbrani da podnese najviše 20 pismenih izjava ili transkripata koji zadovoljavaju kriterijume prihvatljivosti.

Ne slažem se s mišljenjem većine sudija i želim javno iznijeti svoje protivno mišljenje, ne pominjući pritom nijedno ime koje bi iziskivalo povjerljivi status.

Glavni razlog za odbijanje objašnjen je u paragrafu 47 Odluke.

Većina sudija smatra da opseg, dužina predloženih dokaza, repetitivnost, nedostatak relevantnosti, formalni problemi, zbrka između djela i ponašanja optuženog koji se navode u Optužnici i onih koji se ne navode u Optužnici ne omogućavaju Vijeću da obavi pojedinačnu analizu dokaznih prijedloga. Ja se ne slažem s tim mišljenjem.

Dovoljno je pročitati izjavu i donijeti odluku od slučaja do slučaja.

Na primjer, izjava 3D 03639 ima četiri stranice.

Taj svjedok objašnjava da je izvještavao za časopis "Globus" i da je obišao Gabelu i Dretelju.

On kaže da radi u nezavisnom časopisu koji je u septembru 1993. napravio foto-reportažu o Dretelju, i navodi da je 1.478 Bošnjaka bilo zatočeno u neljudskim uslovima, da je razgovarao s vojnicima HVO-a i da se susreo s generalom Praljkom radi autorizacije koja mu je, na njegovo veliko iznenađenje, dana, te precizira da je tokom razgovora general Praljak izrazio svoje jasno neslaganje u vezi s logorima i nehumanim uslovima.

Shodno navedenom, po čemu su te četiri stranice obuhvaćene razlozima definisanim u paragrafu 42?

Nema smisla nastavljati s ovim postupkom s drugim izjavama koje su u posjedu sudija već pet mjeseci.

Što se tiče spiska od 20 izjava, nije mi jasno po kojem se kriterijumu taj broj može odrediti.

Primjećujem da, kad je tužilaštvo iznosilo svoje zahtjeve, nije bilo određeno nikakvo ograničenje i da je Pretno vijeće prihvatilo više od 100 izjava ili transkripata.

S obzirom na kriterijume definisane u paragrafu 47 ove Odluke, moglo se postaviti pitanje korisnosti navedenih 100 izjava.

Isto tako, postoji rizik od prekoračenja ograničenja, odnosno od ocjenjivanja koje bi se obavilo prije vljećanja o tezi odbrane.

Teza odbrane mora se izložiti putem svjedoka i njenih dokumenata, a njezino iznošenje traje do podnošenja završnog podneska odbrane.

Ta teza će biti ocijenjena prilikom vijećanja, i to na osnovu usporedbe sa svjedocima tužilaštva i njegovim dokumentima (kojih ima više od 5.000).

Stoga ne vidim razlog zbog kojeg bi *ex abrupto* broj trebalo ograničiti na 20.

Želio bih podsjetiti da je Praljkova odbrana svoj zahtjev podnijela 14. septembra 2009. i da je Vijeće imalo na raspolaganju pet mjeseci da pročita izjave i preduzme aktivnosti u skladu s kriterijumima navedenim u paragrafu 47...

Da bi ispunila nalog većine sudija, odbrana će morati iz 15 izjava odabrati njih samo 20, zbog čega će odbrana morati utrošiti dodatno vrijeme radi ocjene situacije.

Zahtjev Praljkove odbrane na osnovu pravila 92bis treba razmotriti prema niže definisanim kriterijumima:

- sadržaj izjave ima kumulativni karakter u odnosu na slične činjenice o kojima su već svjedočili drugi svjedoci (92bis(A)(i)(a))
- sadržaj izjave govori o istorijskom, političkom ili vojnom kontekstu (92bis(A)(i)(b))
- sadržaj izjave govori o karakteru optuženog (92bis(A)(i)(e))
- sadržaj izjave govori o faktorima koje treba uzeti u obzir prilikom odmjerenja kazne (92bis(A)(i)(f))

Jurisprudencija pretresnih vijeća, a posebno jurisprudencija Žalbenog vijeća, produbila je područje primjene tog pravila¹ i precizirala njene okvire, no pritom ih ipak nije u potpunosti iscrpila.

¹ *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, Odluka po Zahtevu optužbe za prihvatanje pismenih izjava u skladu sa pravilom 92bis, 21. mart 2002. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Milošević*), par. 8, 22 i 27;

Odluka Žalbenog vijeća u predmetu *Galić*, par. 9, 10, 11 i 14-15.

Tužilac protiv Ante Gotovine i drugih, predmet br. IT-06-90-T, Odluka po Zahtjevu optuženog Ivana Čermaka da se u spis uvrste izjave dvoje svjedoka na temelju pravila 92bis i Odluka po Trećem zahtjevu optuženog Ivana Čermaka da se za svjedoke IC-12 i IC-16 odrede zaštitne mjere, javno, 11. novembar 2009. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Gotovina*), par. 8, 11.

Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića, predmet br. IT-99-36-T, Odluka o 'Prigovoru i/ili pristanku na usvajanje izjava svjedoka broj jedan u skladu sa pravilom 92bis' koji je Brđanin podnio 16. januara 2002. i 'Podnesku kojim se general Talić protivi prihvatanju izjava u skladu sa pravilom 92(B)', koji je Talić podnio 21. januara 2002., 30. januar 2002., povjerljivo (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Brđanin*), par. 16, 28 i 30.

Tužilac protiv Vujadina Popovića i drugih, predmet br. IT-05-88-T, Odluka po Nikolićevom zahtjevu na osnovu pravila 92bis, 28. juli 2008., javno, par. 8-9; *Tužilac protiv Vujadina Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-T, Odluka po Pandurevićevom zahtjevu za uvrštavanje u spis pismenih dokaza na osnovu pravila 92bis i 92ter, 17. decembar 2008., javno, str. 4.

Tužilac protiv Astrita Haraqije i Bajrusha Morine, predmet br. IT-04-84-R77.4, Odluka po Zahtjevu Astrita Haraqije za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92bis, 5. septembar 2008., povjerljivo, v. posebno par. 15.

Tužilac protiv Ljube Boškskog i Johana Tarčulovskog, predmet br. IT-04-82-T, Odluka po Zahtjevu odbrane Johana Tarčulovskog na osnovu pravila 92bis, 22. februar 2008., povjerljivo, par. 15.

Tužilac protiv Milana Babića, predmet br. IT-03-72-A, Presuda po Žalbi na kaznu, 18. juli 2005., javno (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Babić*), par. 43.

Odluka u predmetu *Babić*, par. 55: "Čak ako su lični faktori ili okolnosti – uključujući raniji dobar karakter – uzimani u obzir kao olakšavajuće okolnosti, pri ublažavanju kazne im je pridavana mala težina."

Praljkova odbrana je Pretresnom vijeću podnijela 156 izjava, što je s moje strane iziskivalo ozbiljan posao u vezi s razmatranjem svake pojedine navedene izjave, imajući u vidu faktore protiv uvrštavanja u spis tih pismenih izjava (djela i ponašanje optuženog i faktori definisani u pravilu 92bis(A)(ii)).

Stoga svaku izjavu treba analizirati u skladu s tim kriterijumima.

Nakon lične ocjene svake izjave došao sam do zaključka da treba da odbacim sljedeće izjave: 3D 0370, 3D 03681, 3D 03688, 3D 03692, 3D 0364, 3D 03650.

Medutim, smatram da treba prihvatiti sve ostale izjave zbog toga što one sadrže elemente koji ili imaju kumulativni karakter u odnosu na činjenice o kojima su govorili drugi svjedoci (posebno na svjedočenje samog optuženog), ili se odnose na tadašnji historijski, politički ili vojni kontekst (na primjer, sve izjave u vezi s mjestom SUNJA govore o vojnom kontekstu u to vrijeme, odnosno o zajedničkoj odbrani Hrvata i Muslimana od srpske ofanzive), ili se odnose na karakter optuženog (ovu tačku nije potrebno pojašnjavati s obzirom na to da se o karakteru optuženog može izvući zaključak iz ocjene koju iznese svjedok upoznat s tim pitanjem), ili se pak odnose na elemente koje treba uzeti u obzir prilikom odmjerenja kazne.

Ovo posljednje zavređuje detaljnije objašnjenje kako bi se shvatilo zbog čega postoji interes da na raspolaganju bude i takav tip izjava.

Naravno, ti elementi mogu se uzeti u obzir samo ako je optuženi proglašen krivim, što nije slučaj jer je suđenje još uvijek u toku i budući da trojica sudija još nisu započeli vijećati o krivičnoj odgovornosti ovog optuženog.

Napominjem da je ovo Vijeće bez ikakvog oklijevanja od tužilaštva prihvatilo 103 izjave na osnovu pravila 92bis, uz 158 svjedoka *viva voce*.

Kako onda da u tim uslovima ne tretiramo jednako obje strane, čak ako to bude i značilo da se selekcija izvrši u trenutku vijećanja.

Ne slažem se s opaskom navedenom u paragrafu 32 Odluke: "Vijeće napominje i to da je ta brojka, 155, *prima facie* nesrazmjerna i pretjerana". Ista opaska mogla se iznijeti i u vezi sa zahtjevima tužilaštva, što nije bio slučaj. Zbog čega bi postojala dvostruka mjerila? Naime, nisu li 103 izjave tužilaštva na osnovu pravila 92bis možda nesrazmjerne, pa čak i pretjerane?

Iznenaduje konstatacija da se većina sudija u paragrafu 34 usuđuje navesti sljedeće: "Vijeće u vezi s tim napominje da, ako je tužiocu odobrilo uvrštavanje u spis na osnovu pravila 92bis ukupno 101 izjave odnosno transkripta iskaza, to nije opravdanje da timovi odbrane traže da se prihvati jednak broj pismenih svjedočenja na osnovu istog pravila, pa čak i više, što traži Praljkova odbrana".

Odluka u predmetu *Babić*, par. 55; *Tužilac protiv Miodraga Jokića*, predmet br. IT-01-42/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 30. avgust 2005., par. 54; *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića*, predmet br. IT-02-60-A, Presuda Žalbenog vijeća, 9. maj 2007. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević*), par. 328-330.

Većina sudija svoju odluku zasniva na tumačenju jedne odluke Žalbenog vijeća, prema kojoj optuženi ne mora imati pravo "na potpuno isto vrijeme pred sudom i na isti broj svjedoka kao i tužilac, nego da treba primijeniti princip proporcionalnosti (...)".

Taj princip proporcionalnosti ovdje treba striktno primijeniti. Postoji li proporcionalnost ako smo, kad se radi o svjedocima na osnovu pravila 92bis, imali sljedeću situaciju:

Tužilaštvo: 101 izjava ili transkript
Odbrana: nijedna izjava ili transkript

S obzirom na činjenicu da imamo šestoricu optuženih, koji normalno imaju pravo na objedinjeni, a ne kolektivni postupak, princip proporcionalnosti iziskuje da svi optuženi zajedno imaju barem isti ili približno isti broj svjedoka na osnovu pravila 92bis kao i tužilaštvo.

To pitanje nije bezazleno jer je povezano s ukupnim vremenom dodijeljenim tužilaštvu.

Tužilaštvo je u početku zatražilo nesrazmjerno mnogo vremena za izvođenje svojih dokaza; s obzirom na dodijeljeno mu vrijeme, tužilaštvo je pribjeglo pravilu 92ter i 92bis.

Dakle, u skladu s principom proporcionalnosti treba voditi računa o svim elementima.

Tačno je da je Vijeće, kako bi odredilo vrijeme dodijeljeno Praljковоj odbrani, uzelo u obzir spisak svjedoka i dodijelilo mu 55 sati.

To vrijeme je, po mom mišljenju, obuhvatalo vrijeme koje će se eventualno utrošiti na saslušanje svih svjedoka sa spiska (svjedoka *viva voce*, svjedoka na osnovu pravila 92ter ili oporenih svjedoka na osnovu pravila 92bis).

Shodno tome, ako se pokaže da neki svjedok na osnovu pravila 92bis treba biti unakrsno ispitan, ja bih bio sklon odbacivanju izjave tog svjedoka jer Praljкова odbrana je trebala unaprijed znati da li taj svjedok podliježe unakrsnom ispitivanju i u potpunosti se slažem s paragrafima 33 i 34 podneska tužilaštva, navedenim u fusnoti broj 23.

Ti svjedoci zbog svog položaja ili bliskosti s optuženim ne bi smjeli svjedočiti putem pismene izjave.

Redundantni karakter nekih svjedoka sam po sebi ne opravdava odbijanje, jer se i u Pravilniku pominjanjem riječi "kumulativni" u pravilu 92bis(A)(i)(a) predviđa ta mogućnost.

Dovoljno je tokom vijećanja zadržati samo jedan ili više kumulativnih elemenata, a ostale navesti u fusnoti, ili ih čak uopšte ne navesti, jer sudija nema obavezu da u presudi navede sve dokaze; on mora izvršiti odabir kako bi obrazložio svoju odluku. Naravno, ako je neka izjava na osnovu pravila 92bis u završnim podnescima optužbe i odbrane izričito navedena u prilog njihovih teza, Pretresno vijeće neće propustiti da se na nju referiše u presudi.

Apsolutno se ne slažem s rečenicom navedenom u paragrafu 35: "S obzirom na to, Vijeće je u Odluci od 25. aprila 2008. istaknulo da su redundantni odnosno nedovoljno ili nimalo relevantni za navode Optužnice i svjedoci koje je Praljkova odbrana htjela pozvati na osnovu pravila 93 Pravilnika, kao i oni koji su pozvani da svjedoče o humanitarnoj pomoći koja se dostavljala Muslimanima, o saradnji između Hrvata i Muslimana tokom 1991. i 1992. godine, o srpskoj agresiji, o mudžahedinima, tj. o temama koje je Praljkova odbrana ponovo navela u Dodatku 3 Zahtjeva".

Smatram da sve te teme mogu Vijeću pojasniti navode o udruženom zločinačkom poduhvatu i da valja razmotriti tek prilikom vijećanja, odnosno nakon okončanja pretresa, a ne prije, kako je gore navedeno.

I zaključno, odbijanje zahtjeva nakon 5 mjeseci čini mi se u suprotnosti s našom obavezom da osobno i s dužnom pažnjom razmotrimo sve zahtjeve.

U svakom slučaju, smatram da je Pretresno vijeće imalo na raspolaganju sve potrebne elemente da donese konačnu odluku, i to već dulje vrijeme.

Ovo protivno mišljenje zavedeno je uz manje zakašnjenje zbog tehničkih razloga.

/potpis na originalu/

Jean-Claude Antonetti,
predsjedavajući Vijeća

Dana 16. februara 2010.

U Haagu (Nizozemska)

[pečat Međunarodnog suda]

Pretresno vijeće je odlučilo većinom glasova da odbije više od 100 izjava svjedoka na osnovu pravila 92bis Pravilnika.

Svojom većinskom odlukom, Vijeće je tražilo od Praljkove odbrane da podnese 20 izjava.

Stoga je moj zaključak da zahtjev za odobrenje da se uloži žalba i zahtjev za odlaganje roka čine nedjeljivu cjelinu.

Ukoliko Pretresno vijeće odobri zahtjev za odobrenje da se uloži žalba, Žalbeno vijeće će potvrditi ili poništiti većinsku odluku.

U čemu je interes prisiljavanja odbrane da postupa prije razmatranja žalbe osim ako se već sada smatra da neće dobiti odobrenje da se uloži žalba i ako je većina sigurna u osnovanost svoje odluke?

Ovo suprotno mišljenje odvija se u kontekstu bojkota optuženog Praljka koji ne želi prisustvovati suđenjima s obrazloženjem da njegovo suđenje nije pravično.

Njegov branilac je u svojim pismenim podnescima izrazio stav optuženog na sljedeći način: "Slobodan Praljak se nada da će sudije znati ocijeniti prigovore koje je uputio u dobroj vjeri, u duhu razumijevanja i dobre volje. Od samog početka trudio se da pomogne Pretresnom vijeću da nađe pravično rješenje ovog izuzetno dugog i složenog postupka. Međutim, došavši do zaključka da je postupak suštinski manjkav, i s obzirom na to da više nije siguran da se situacija može razviti kako bi on mogao uživati svoje pravo na pravičan postupak, koje mu je tobože garantuje Statut Međunarodnog suda, Slobodan Praljak jednostavno traži od Pretresnog vijeća da primi na znanje njegovu odluku da više ne učestvuje u postupku, kao i napomene o situaciji koja ga primorava da donese tu odluku."

Odsustvo jednog optuženog na suđenju postavlja ozbiljan problem na razini međunarodne pravde.

Više se pitanja mora uzeti u obzir:

1. Da li se optuženi izruguje sudijama?
2. Da li optuženi ima razloga da bojkotuje pretrese?
3. Da li su sudije učinile najviše što su mogle da bi obezbjedile mirno odvijanje pretresa i efikasno učestvovanje optuženog u postupku?

U ovom postupku to nije prvi put da jedan optuženi izražava svoje nezadovoljstvo napuštajući sudnicu, ali ovo je prvi put da optuženi pismeno izrazi svoju volju da više ne dolazi i da prepušta svoju buduću sudbinu sudijama, navevši crno na bijelo da je njegovo suđenje montirano.

Što se mene tiče, ja ne mogu prihvatiti te termine jer sam lično držao do toga da optuženi može da izvede svoje dokaze i da se, kada je potrebno, može izjasniti.

Ova većinska odluka o odbijanju zahtjeva da se odloži rok dok se ne riješi zahtjev za odobrenje da se uloži žalba i ne donese odluka Žalbenog vijeća, predstavlja logiku isključivosti, a ne razumijevanja.

Čini mi se nužnim da Žalbeno vijeće riješi po zahtjevu odbrane ključno pitanje odbijanja više od 100 svjedočenja ili izjava, tim više što među sudijama postoji nesaglasnost oko tog pitanja i što jedino Žalbeno vijeće može riješiti potvrđivanjem ili ukidanjem te odluke.

Sudije moraju u svojoj službi prihvatiti da u određenim slučajevima budu pobijani putem žalbenog postupka u slučaju da strane osporavaju njihove odluke.

Ne radi se o običnom pitanju vezanom za prihvatanje nekog dokumenta koji može u svakom slučaju biti ponovo predočen nekom svjedoku do kraja postupka, nego se radi o konačnoj "presudnoj" odluci koja zaslužuje da se preispita putem žalbe.

Odbijanje odobrenja da se uloži žalba zasigurno bi teško povrijedilo prava odbrane.

Praljkova odbrana, u svojim podnescima, pokazala je relevantnost tih svjedočenja i izjava u odnosu na optužnicu, kao i njihovu pouzdanost.

Sva ta svjedočenja upotpunjuju ili potvrđuju svjedočenja prikupljena dosad i odgovaraju kriterijima iz pravila 92*bis*.

Čini mi se da bi jednoglasna odluka kojom se nalaže odobrenje zahtjeva da se uloži žalba i odlaganje roka mogle pokazati "razumijevanje i dobru volju".

/potpis na originalu/

Jean-Claude Antonetti,
predsjedavajući Vijeća

Dana 17. marta 2010.

U Haagu (Nizozemska)

[pečat Međunarodnog suda]

D-4

Gospodi sucima

Jean- Clode Antonetti, Àpràd Prandler i

Stefan Trachsel

Den Haag, 23. 2. 2010.

Od tri temeljna pitanja koja nas u najvećoj mjeri određuju:

- a) što jest;
- b) što možemo znati;
- c) što trebamo činiti,

kao student filozofije i kao profesor a i kasnije, bez obzira na djelatnost kojom sam se bavio, ja sam ponajviše vremena posvećivao temeljnom pitanju svake etike:

"Što nam (mi) je činiti ?"

Citiram: Nikolai Hartman "Etika", Berlin, 1938.

"Pred pitanjem "što trebamo činiti" stojimo mi u svakom trenutku. Svaka nova situacija nanovo nam ga postavlja, od koraka do koraka u životu moramo na njega ponovo odgovarati, neizbježno, i nema te moći koja bi nas pri tom mogla odteretiti i osloboditi nas njegove nužnosti. I na uvijek novo pitanje naše je djelovanje, naše zbiljno ponašanje uvijek novi odgovor. Jer svagda čin sadrži već donesenu odluku. I gdje nam ona nije bila svjesna mi je ipak možemo naknadno spoznati na našem činjenju, možda u obliku kajanja. Jer da li je u onome za i protiv pogodeno pravo, to upravo ne leži u pitanju niti u situaciji; za to nema nikakve nužnosti, nikakvog vođenja tuđom rukom. Tu je svatko upućen na sebe sama, on donosi sam i od sebe odluku. I on, potom, sam ako je pogriješio, snosi odgovornost i krivnju.

I tko sagledava doseg njegovog djelovanja ? Tko znade lanac posljedica, tko odmjerava veličinu odgovornosti ?

Čin, koji se jednom dogodio, pripada zbiljnosti i ne može se ponovo napraviti nedogođenim. Što se u njemu pogriješilo, neopozivo je pogriješeno, i u strogom je

smislu ireparabilno. Situacija je jednokratna, ona se više ne vraća, individualna je kao sve zbiljsko."

Pitanje djelovanja, čina, akta, posebice je važno u vremenu loma neke društvene strukture; kako djelovati u Francuskoj revoluciji, u vremenu rasta nacizma, fašizma, komunizma..... ; Kako djelovati u ratu ?

Kako ne pogriješiti "MIŠLJU, REČJU, DJELOM I PROPUSTOM" za koje se čine ispovijedamo na misi.

Zbog zamršenosti tog pitanja pred ovim sam Vijećem, jednom prigodom citirao razgovor Heisenberga i Planca, gdje mladi Werner Heinsenberg opisuje odgovor velikog Maxa Planka na pitanje što mu je činiti u vremenu rasta nacizma.

U neraskidivoj su vezi s takvim pitanjima i osnovi i ishodište prava pa zato i kao proučavatelj i kao čovjek imam pravo govoriti O PRAVU.

Još od vremena kada su Anit i društvo zatukli Sokrata (kvario je mladež i dovodio u pitanje Bogove na Olimpu) i Cicerona i Giordana Bruna i, i, i osudili su razni suci kroz povijest (posebno u društvenim sustavima XX stoljeća) stotine milijuna ljudi – uvijek U IME PRAVDE.

Mislim da sam o tome pročitao svu relevantnu literaturu a ta literatura kaže da svaki pojedinac odlučuje o vlastitom činjenju kada u ravnovjesje (ravnotežu) dođu tri varijable – hrabrost, nepodnošljivost vlastite pasivnosti spram sustava u kojem se nalazi, i očekivana klazna.

Dakle – kada i na koji način reagirati i iskazati neslaganje i koliku cijenu platiti za učinjeno ?

Do danas mi ostaje dvojbeno da li su takvi postupci čin slobodne volje pojedinca ili samo statistička varijabla velikog broja pojedinačnih vrijednosti.

Zašto sve ovo govorim ?

Jer je kumulativni rast malih loših procedura na ovom suđenju dospio do tačke mog nepristanka.

Nešto od toga ću pobrojati:

A – Kako izgleda praksa tog Suda svedoče nam knjige C. del Ponte "Gospoda Tužiteljica", "Mir i kazna", Florence Hartman. Optužnice se u mnogim slučajevima pišu da bi se zadovoljili politički ciljevi, nejasno čijih sve interesa, a zakulisne igre dovode u pitanje smisao institucije.

B – Pismom upućenim na mnoge važne adrese tražio sam odgovor na pitanje: Da li je optužnica protiv mene pisana na osnovu stava "da su Hrvati pokvarena kurvina kopilad" (za razliku od Srba koji su samo "kurvina kopilad"), kako to piše u knjizi C. del Ponte. Pitao sam da li je takva izjava rasistička i koliko bih to ja godina robije dobio da sam U RATU tako govorio o Srbima ili Muslimanima – Bošnjacima.

Nitko se nije potrudio ni kurtoazno odgovoriti.

C – Suci nemaju mogućnost provjere činjenične utemeljenosti cijele ili djelova optužnice prije nego što potvrde optužnicu.

U ovoj se sudnici vrlo često spominjala riječ "profesionalni suci".

Ne znam šta bi u drugim jezicima mogao biti sadržaj riječi "profesionalac" ali u hrvatskom jeziku dva su značenja bitna za sadržaj tog pojma "profesionalac":

1. To je čovjek koji svoj posao obavlja za novac – za razliku od amatrera.
2. Profesionalac je čovjek koji zna svoj posao – za razliku od diletanta.

Svi se ortopedi slažu o tome kako sastaviti slomljenu kost, fizičari ne spore o valnoj i korpuskularnoj prirodi fotona, ne spore o postojanju kvarkova i leptona, svi elektroničari ne dvoje o tome čemu služi RC kombinacija u bazi tranzistora, ili o načinu izrade sklopa za amplitudnu ili frekventnu modulaciju signala, matematičari nemaju dilema o tablici množenja, o zbrajanju u binarnom sistemu ili o tome što je ispravno rješenje izraza $\int x dx$ - integral iks de iks.

I tako je u svim djelatnostima koje bar malo mirišu na normativnu znanost.

Profesionalci se slažu u 99% slučajeva kada o nečemu prosuđuju.

Suci na ovom Sudu a posebice u ovom Vijeću, Jean-Clode Antonetti, Àpråd Prandler i Stefan Trechsel uglavnom se ne slažu.

Treba li nekoga pustiti kući, pod kojim uvjetima, smije li okrivljenik ispitivati, kako se mora predati cedulja sucima a kako drugim odvjetnicima, ... Jedno Vijeće novom odlukom derogira prethodno, pravila se mijenjaju svakodnevno, jedna pravila vrijede za optužbu, druga za obranu..... Volio bih to vidjeti, da ovaj i ovakav sud sudi Francuzima, Englezima, Amerikancima, Kinezima zbog napr. Tibeta.

Balkancima i ostalim Afrikancima može se tako suditi. Eksperimenti nad ~~androidima~~ ^{ΑΝΤΡΩΠΙΝΑ} op. a. uvijek su bili dopušteni. Najblaže rečeno takav način rada frustrira, a pristajanje na proces tako da se na sud dolazi, znači [↓] negovanje nade kako će usprkos svemu presuda biti pravična. Ali nadanje mora biti ograničeno raciom, jasnom spoznajom da pogreške zaključivanja mogu imati slučajnu distribuciju a nikako ne jasno izraženu usmjerenost.

A onda u "Nalogu o prihvatanju dokaznih predmeta u vezi sa svedokom 4D – AB" od 14.01.2010. sudac Antoanetti po ne znam koji put u izdvojenom mišljenju piše:

1) " Međutim, smatram da je Pretresno vijeće, suočeno sa lavinom dokumenata, sve njih moglo prihvatiti, s mogućnošću da na kraju suđenja od strana zatraži da putem završnih pismenih podnesaka izvrše trijažu, pa da se onda krene u svrsishodnu debatu o nekim od prihvaćenih dokaznih predmeta.

Većina sudija ovog Vijeća nije se opredelila za to zdravorazumsko rješenje inspirirano decenijama profesionalne sudske prakse."

2) "Smatram da je isključivanje dokumenata ove vrste ravno jednostranom pristupu sukobu."

Stoga želim nešto reći o logici i metodi znanstvene spoznaje.

Rasprave o tradicionalnoj logici (Aristotel: "Organon"), rasprave o općoj logici i spoznaji (Kant: "Kritika čistog uma"), Moris Cohen, Ernest Nagel "Uvod u logiku i znanstveni metod", London 1934.), ili matematičkoj logici (Russell i Whiteheadu: "Principia Mathematica") razjasnili su da u svakoj ispravnoj argumentaciji zaključak nužno slijedi iz premisa. Jedan od najznačajnijih autora na tu temu Karl Popper u djelu "Logika naučnog otkrića" kaže:

"Ali razumije se, ja ću priznati jedan sistem kao empirijski ili naučni samo ako se može provjeriti iskustvom. Ova razmatranja sugerišu da kao kriterijum razgraničavanja treba uzeti ne mogućnost verifikacije već mogućnost opovrgavanja (falsifiability). Drugim rečima: neću zahtevati od naučnog sistema da bude takav da se može jednom zauvek izdvojiti u pozitivnom smislu; ali, tražiću da mu logička forma bude takva da se može izdvojiti, putem empirijskih proveravanja, u negativnom smislu: mora biti moguće da se jedan empirijski sistem opovrgne iskustvom."

Ali baš nitko ne spori da je osnovna odlika znanstvenog načela - javna provjerljivost rezultata koji su dobijeni tom metodom a na osnovu upotrijebljenih činjenica – premisa.

A sve što je prirodni ili društveni sustav ili fenomen može se proučavati; pa i za PRAVO, koje je jedan od aspekata ljudskog iskustva, vrijede sva pravila logike i metode znanstvene spoznaje.

Svi mi (pa i suci) zaključujemo logički i saznavamo metodološki srazmijerno vlastitom znanju (bolje rečeno – srazmijerno vlastitom neznanju), srazmijerno analitičkoj i sintetičkoj snazi našeg uma, naši zaključci ovise i o fizičkoj i o mentalnoj energiji koju

imamo i koju ulažemo u spoznajni proces, pa i o vremenu koje posvećujemo otkriću zaključaka.

Ali nikako ne, i ni pod koju cijenu i podnipošto nije dopustivo ispustiti, zanemariti, odbaciti one činjenice ili premise koje bi mogle osporiti naš zaključak, spoznaju ili presudu. Citirao sam jednom Schillera: "Obilje pridonosi jasnoći". *"SAMO OBILOJE VODI JASNOĆI", A U PONORU PRIZBIVA ISTINA* op. a.

Navešću neke primjere:

Kada su prihvaćene, kao društvene norme, Aristotelove teze da je spoznaja moguća samo kao oblik spekulativnog mišljenja, i da se do istine ne dolazi mjerenjem, pokusom ili na neki sličan način, te kad je prihvaćena napr. njegova postavka da teže stvari padaju brže od lakših, fizika je zamrla narednih 2.000 godina – sve do Galilei Galilea.

Uništene su Demokritove knjige, a svatko onaj tko je posumnjao da jedino skolastika vodi istini bio je skraćen za glavu.

I da Galileo, na težak način, nije izborio pravo na svoje mjerenje brzine i vremena, različitih kuglica koje je puštao niz strminu, upitno je da li bi Isaac Newton napisao svoju "Philosophie Naturalis Principia Mathematica". Da li bi Johannes Kepler formulirao svoje zakone o kretanju planeta da je netko sakrio izvanredna mjerenja Ticho Brahe-a !

Da li je dopustivo sakriti dokaze o valnoj prirodi fotona a da bi ostala samo ona istina da su fotoni jedino korpuskule !

Da li bi rat u Iraku bio vođen (nekoliko stotina tisuća mrtvih, nekoliko milijuna prognanih) da su javno bili objavljeni izveštaji francuskih obavještajaca (i ne samo francuskih) o tome da Sadam Husein ne posjeduje kemijsko oružje.

Ne želim pritom ništa reći o tome da li je taj rat trebalo voditi iz humanitarnih razloga a posebno ne želim ništa reći o tome kako je trebalo voditi taj rat.

Ja dakle, relativno mirno, mogu prihvatiti činjenicu moguće pogreške sudaca u zaključivanju o mojoj krivnji jer je pogrešna interpretacija svakog a posebno društvenog fenomena *sui generis* ugrađena u svakog mislećeg čovjeka ali ne mogu prihvatiti, kao ni sudac Antonetti, odbacivanje onih činjenica koje bi mogle služiti opovrgavanju izvedenog zaključka ili presudene kazne.

Koliko razumijem, zbog moguće pogreške, i postoji nekoliko stupnjeva sudske procjene činjenica i zaključka tj. presude – sve tamo do nekih vrhovnih ili ustavnih ili apelacionih nivoa.

U predmetu u kojem treba ustanoviti vezu između nekog kažnjivog djela i *mens rea*-e nekog drugog pojedinca u društvenoj hijerarhiji, i to u ratnim uvjetima, i to u uvjetima potpune dekompenzacije svih državnih sustava i podsustava, izbaciti iz sudjenja sljedeće dokaze:

Treću stranu u ratu –Srbe, izbaciti Mudžahedine i sve elemente vjerskog rata koji su ti borci unijeli u taj prostor, izbaciti iz dokaza sve izbjeglice i prognanike i s njima sve elemente građanskog rata, a sve to uz objašnjenje da se radi o TU QUOQUE-u. I tako dalje i tome slično.

Kako je to moguće i zašto se to događa.

Kako na točan način riješiti stotine povezanih nelinearnih diferencijalnih jednadžbi kojima se opisuje društvo ako redukcijom izbacimo temeljne konstante.

Te jednadžbe stoljećima, manje više bezuspješno, rješava i politika i ekonomija i pravo i sociologija i filozofija i socijalna psihologija i mnoge druge znanosti. Rezultati, kako nam to posvjedočuje zbilja nisu baš blistavi, i to upravo zato jer su redukcije zamršenih sustava na jednu ili dvije varijable nedopustive.

Zar ne.

A rat, cijeli taj sklop zamršenih kauzalnih društvenih veza još više komplicira mnogim lomovima krivulje, točkama singularnosti i iteracijama malih promjena koje eksplodiraju u determinirani kaos.

Citiram: "Rat i društvo", Ozren Žunec, Zagreb, 1998.

"Uzroke rata još se i daje sociološki objasniti, ali rat per se izmiče sociološkom uvidu. Hobbesovo "prirodno stanje" nije predmet podatan znanosti u kojoj su središnji koncepti poredak, kontinuitet, institucije, socijalizacija i slični. Rat je, prema tome, za sociološki "mainstream" točka diskontinuiteta, odnosno točka u kojoj nešto završava i

nešto drugo počinje. I ono prije i ono poslije toga "big banga" podložno je s o c i o l o š k o j analizi. Sama točka prijeloma, međutim, nije. Ona je preddruštvena (ili izvandruštvena) i kao takva nespoznatljiva."

.....

"Zbog odsustva interesa kao i zbog neizgrađenosti kognitivnih i metodoloških pretpostavki za sociologijska istraživanja, rat je ostao predmetom drugih znanosti, navlastito vojne teorije i politologije. Značajna empirijska istraživanja parametara rata koja su u Velikoj Britaniji poduzeli David Singer, Malvin Small i suradnici (Singer et alii, 1979.; Singer i Walance, 1979.; Small i Singer, 1982.; Singet i Stoll, 1984.; Singer i Diehl, 1990.) ostala su zapravo bez odgovarajućeg sociološkog prožitka i odziva. Općenito gledano, sociologija nije ratu posvetila pozornost koja bi odgovarala iznimnoj socijalnoj relevanciji kao i velikoj i stalno rastućoj incidenciji ratova. Jedna od osnovnih teškoća na tom planu je i nepostojanje sociologilski uporabljivog pojma rata. U vojnoj teoriji već je gotovo dva stoljeća njerodavna klasična Clausewitzova definicija. Ta definicija rata, naime kao "čina sile da se protivnik prisili ispunjenju naše volje" (Clausewitz, 1993.:83), "čina međusobnog uništenja" (Clausewitz, 1993.:253) ili "čina sile koji nema granica" (Clausewitz, 1993.:84), te primjena tako definiranog pojma rata u organizovanju vojski te u vođenju rata, čini se da zbog svoje sektorske ekskluzivnosti sociologiji ne ostavlja nikakvu mogućnost priključka. Umjesto uporabe pojma rata koji je njerodavan u praktičnom ratovodstvu (u strategiji, operatici i taktici), sociologiji preostaje poraba filozofijski deriviranih koncepata koji rat ili osuđuju ili idealiziraju i koji, kao izuzetno vrijednosni, zapravo i ne govore o stvarnim ratovima, već su ponajprije izraz socijalnog vrednovanja rata i utoliko izvedeni socijalni korelati ratova i njihovih posljedica.

S druge strane, kada je u XX stoljeću došlo do bitne promjene u naravi stvarno vođenih ratova, i kada je i klasična i u "Clausewitzovu univerzumu" oličena koncepcija rata kao sukoba oružanih snaga organizovanih od strane država počela uzimcati pred novim tipom rata u kojem se socijalne grupe oružano sukobljavaju s ciljem polučivanja promjena osnovnih značajki društva (sustav vrijednosti i normi, socijalna struktura, identitet elita itd.), pokazalo se da je isključiva uporaba čisto vojničkih sredstava u tom novom tipu rata (revolucije ili "sukobi niskog intenziteta") nedovoljna, pače i kontraproduktivna. Kao što je pokazalo britansko iskustvo u Malaji i američko iskustvo u Vijetnamu, svako na svoj način i s oprečnim ishodima, za pobjedu u ratu koji nema klasične vojnopolitičke ciljeve (napr. osvajanje nekog teritorija, promjena odnosa snaga itsl.) nego cilj izmjene društva, osim vojne sile potrebna je primjena niza mjera utemeljenih na razumjevanju socijalne biti tog sukoba. Iako se u trenutku pomračenja klasične paradigme rata ("vrijeme je da se održi bdijenje kako bi stratezi Clausewitzu odali poštu i onda ga prepustili povjesničarima", Matz, 1995.:22), sociologija, zajedno s drugim društvenim znanostima, gotovo sama od sebe nadala kao rješenje aporije novog tipa rata, ova je prilika propuštena. Idiosinkrazija sociologije spram rata ili spram onog bitnog u ratu, naime spram načela i uporabe konkretnog nasilja u velikim razmjerama, ostala je na snazi čak i onda kada je rat u XX stoljeću postao po svojoj unutarljivoj naravi i ciljevima više sociologijska nego vojna činjenica."

Zašto suci Prandler i Trechsel odbacuju dokaze ?

Da li suci Prandler i Trechsel žele reducirati sustav na mjeru vastitog razumjevanja ?

Ili reduciraju sustav na mjeru dokazivosti nekog već unapred zadanog zaključka.

Sportski rečeno ne namješta li se takvim načinom rezultat utakmice ?

Nije li pravednije ostaviti sve dokaze u predmetu a zaključivanjem ih zanemariti ako to nalaže od sudaca izabrana logika te na taj način **pro futuro** omogućiti drugim sudskim instancama provjeru metode kojom se došlo do presude.

U pročitanim knjigama a i iz osobnog iskustva postalo mi je nesporno jasno da ideologija i politika mogu oblikovati sva spoznajna polja (pa i polje pravne znanosti) na način da riječi moralnost i pravičnost u vremenima djelovanja tih polja nemaju ama baš nikakvo značenje i smisao.

Iz sudskog spisa izbacili ste mi izjave svjedoka, izjave koje govore o meni, o mom mišljenju, o mom govoru, o mom djelu i o mom propustu – ako ga ima. Trebalo vam je 6 mjeseci za odluku, a time oštetili ste i druge obrane.

Doveli ste me do minimuma vlastitog dostojanstva i zbog toga ne pristajem na dalje sudjelovanje.

To je sve što mogu; "reći riječ i spasiti dušu" a vi radite što vam je volja.

XVII. ZAVRŠNA RIJEČ SLOBODANA PRALJKA NA SUDU U HAAGU (ICTY), 21.2.2011.

I

Obuka policajaca iz BiH u Hrvatskoj, a koje šalje SDA još 1991. godine.

Obuka pilota A BiH u Republici Hrvatskoj.

Obuka i opremanje čitavih postrojbi A BiH u Hrvatskoj.

Zbrinjavanje stotina tisuća muslimanskih izbjeglica u RH.

Organiziranje eksteritorijalnog školstva za muslimane izbjeglice u RH i to na, tada još nepostojećem, bosanskom jeziku.

Vremenski neprekinuto naoružavanje A BiH.

Municija, nafta i lijekovi, i hrana i ostala potrebna logistika A BiH za vođenje rata.

Liječenje više od 10 000 ranjenih boraca A BiH u hrvatskim bolnicama.

Omogućavanje dolaska više tisuća Mudžahedina u A BiH.

Regularni logistički centri A BiH u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Samoboru - tijekom cijelog rata.

Itd., itd.

I sve to besplatno.

Nikada u povijesti ratovanja jedan narod – (Hrvati) – nije tako i toliko pomogao drugi narod – (Bošnjaci – Muslimani) – i onda kada su potonji okrenuli svoju vojsku – (A BiH) – protiv Hrvata – (HVO) – u BiH.

Nikada u povijesti ratovanja zapovjednik jedne vojske (HVO-a) nije propuštao konvoje oružja (i ostalog) drugoj vojsci (A BiH) i onda kada je ta vojska (A BiH) to oružje (i ostalo) koristila za napade na one koji su joj to propustili.

- a) A što je s referendumom Hrvata za BiH, koji je preduvjet za postojanje te države?
- b) Priznanje BiH od Republike Hrvatske.
- c) Imenovanje veleposlanika RH u BiH.
- d) Potpisivanje svih prijedloga međunarodne zajednice o unutarnjem uređenju BiH a prvi koji su potpisivali bili su predstavnici HZ-HB i Republike Hrvatske.

To je bila politika Dr. Franje Tuđmana, predsjednika RH, to je bila politika Vlade RH i Sabora RH i MORH-a, to je bila politika HVO-a.

To su za tužiteljstvo ovog suda elementi UZP-a (UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG POTHVATA).

Takva optužnica služi se logikom koja je uvredljiva i za kognitivni sustav patogenog virusa.

I – 1

Kakvo mišljenje i koji stavovi prethode ovakvoj optužnici?

1. Simon Leach, bivši kvartovski policajac u Velikoj Britaniji, član tužiteljskog tima koji je istraživao zločine Hrvata u Lašvanskoj dolini, na jednom sastanku u tužiteljstvu 1996. godine, izvadio je papir na kojem su pisala imena: Franjo Tuđman, Gojko Šušak, Vice Vukojević. Tumačio je i objašnjavao da su to ciljevi do kojih će dovesti njegova istraga.

2. Citiram iz knjige Williama Montgomeryja: „KAD OVACIJE UTIHNU“ (naslov izvornika: „Struggling with democratic transition: After the cheering stops“, Dan Graf, Beograd, 2010.):

***

A. Stranica 114:

„Specijalni ambasador SAD-a za ratne zločine Pierre Prosper pozvao je trojicu američkih ambasadora iz regiona (iz Srbije, Hrvatske i Bosne) da dođu u Haag kako bi se sastali s predstavnicima MKSJ. Dvije uspomene naročito su upečatljive. Prva se odnosi na to da smo direktno od Carle del Ponte čuli da se zvaničan pristup njene kancelarije temelji na stavu da su svi ratni lideri svih strana krivi za ratne zločine, a da zatim razmatra koji su to određeni zločini i kako da dokaže njihovu krivicu. Takvo gledište tada mi se učinilo – i još mi se čini – pogrešnim po mnogim osnovama.“

***

Je li gospodin Montgomery vjerodostojan svjedok?

Kakva je reakcija ostale trojice?

Stavovi Carle del Ponte nisu „pogrešni po mnogim osnovama“, to je imperijalna bahatost, degradacija prava na komunističke čistke i nacističke pogrome.

3. U svojoj knjizi „La Caccia – Io E I Criminali di Guerra“, u 10. poglavlju „Zagabria, dal 1999 al 2001“, na stranici 254. piše:

***

B.

„Jedan od tužitelja Suda, Kanađanin, dobro poznat u krugu po svojoj duhovitosti i dosjetkama, služio se aforizmom kojim je dobro isticao razliku između Srba i Hrvata koji su pokušavali ometati rad Suda:

„Srbi su kopilad“ govorio je „Dok su Hrvati podmukla kopilad.“

***

1. Taj tužitelj suda, Kanađanin, služi se govorom mržnje.
  - 1.1. Del Ponte upotrebljava trajni glagol „služiti“ (upotrebljavati). To znači da to nije bila „dosjetka“, jednom upotrijebljena, već uobičajeni način šovinističkog i rasističkog karakteriziranja HRVATA – „podmukla kopilad“.
  - 1.2. Carla del Ponte prenosi riječi jednog od tužitelja suda bez ikakvih ograda, a to znači da se ona s takvim mišljenjem u cijelosti slaže. I to trajno u skladu sa značenjem glagola „služiti“ (upotrebljavati).
2. Potpuno mi je nejasan izostanak bilo kakve reakcije na takav profašistički način govora o jednom narodu. Mene interesira da li je u ozračju takvog mišljenja napisana optužnica protiv mene.

Da sam, kojim slučajem, ja – Slobodan Praljak, napisao ili izrekao takvu kvalifikaciju bilo kada, u bilo kojoj formi prema bilo kojem narodu ili skupini u vrijeme rata na prostorima bivše Jugoslavije, dobio bih samo zbog toga pet godina zatvora. Želim saznati da li na sudu u Haagu vrijedi: „*Quid licet lovi, non licet bovi*“. Želim saznati da li međunarodne organizacije koje su osnovale sud i koje se brinu o njegovoj pravičnosti, podržavaju taj stav, izrečen u spomenutoj knjizi.

II

Tužiteljstvo me uspoređuje s nacistima, a moje djelovanje s holokaustom.

Pa da opišem ulogu Göringa s kojim likom bi, po Tužiteljstvu, ja trebao biti sukladan.

- Taj je Göring smjestio svoje Židove (Muslimani) u svoju vikendicu i brinuo se o njima.
- Smjestio je svoje Židove u stan u Zagrebu, hranio ih i liječio.
- Išao je na snajpersku vatru kod vojarne JNA u Grabovini kako bi spasio žene svojih neprijatelja.
- Tijelom zaštitio zarobljene vojnike JNA i brinuo se da sretno stignu svojim kućama.
- Izvukao zarobljene civile Srbe iz logora u Dretelju pod prijetnjom oružja. Ne sam. Logor su držali pripadnici HOS-a – pretežito Muslimani.
- Izvlačio ranjene Židove –Muslimane iz bolnice u istočnom Mostaru. Ne sam.
- Organizirao izvlačenje i prebacivanje i smještaj 15.000 Židova – Muslimani iz Stoca i Dubravske Visoravni splavom preko Neretve + 3.000 automobila. Ne sam.
- Prevezao ranjenu Muslimanku – Židovku helikopterom iz istočnog Mostara u Split. Ne sam.
- Židovsku (Muslimansku) obitelj s djetetom oboljelim od leukemije preuzeo kod Uskoplja i prebacio u Split na liječenje. Omogućio im stjecanje hrvatskog državljanstva kako bi na teret hrvatskog proračuna mogli otputovati u Švicarsku na liječenje. Ne sam.
- Organizirao gradnju ceste spasa za Židove – Muslimane kako bi mogli otići u drugu domovinu. Göringovu, u Hrvatsku. Ne sam.
- Vodio ih i borio se sa Židovima – Muslimanima, braneći i oslobađajući Mostar i Čapljinu, i Travnik i Konjic, itd. Ne sam.
- Pustio na svoju ruku zarobljene Židove – Muslimane, zarobljene poslije sukoba u Rami – Prozoru.
- Spriječio osvetu nakon što su Židovi – Muslimani počinili zločin u Uzdolu. Ne sam.
- Isto to vrijedi i za Doljane i Grabovicu. Ne sam.
- Kad je trebalo i osobno provodio konvoje s hranom za Muslimane – Židove i konvoje s oružjem i onda kada su 3. Korpus A BiH i 6. Korpus A BiH i dijelovi 1. Korpusa A BiH krenuli protiv Göringa na zapadne granice Bosne i Hercegovine i u luku Ploče. Nakon što su potpisali primirje sa Srbima. Ne sam.
- Itd., itd.
- Göring – Praljkovo ponašanje u Sunji ću preskočiti.
- Takvim se ponašanjem postaje ratni zločinac, sukladno logici Tužiteljstva.

Tužitelj citira Goetheovog „*Fausta*“ – o zrcalu u koje se moramo pogledati. Moji su *actus reus* moje ogledalo, moj smisao i moja bit, jer proizlaze iz *mens rea* onoga što nazivamo Slobodan Praljak.

Nažalost, suci Prandler i Trechsel odbili su prihvatiti mojih 150 svjedoka, koji svjedoče o činu i aktu i djelu optuženog Praljka, svjedoče istodobno i o općoj situaciji u kojoj su takva djela nužna, nažalost, ne uvijek i dovoljna.

A nikako ne razumijem pravnu proceduru koja mi zabranjuje svjedočiti o Mladićevim dnevnicima.

III

ŽALIM LI ŽRTVE?

Da, želim sve nevine žrtve svih ratova.

Posebno želim žrtve onih petstotinjak ratova poslije 1945., a dogodili su se i događaju se usprkos svim moralističkim filipikama koje svakodnevno slušamo.

Posebno želim za svakim onim djetetom koje umre od gladi svake 4 sekunde ovog našeg realnog vremena.

Mir u diktaturi je priprema za rat. Što duža i gora diktatura, to je više akumulirane negativne energije, to je više krvi i zla poslije.

Radilo se o Titu ili Sadamu, isto je.

I nisu krivi oni koji sruše diktatora i poslije se trude umanjiti zlo koje se javlja snagom fizičkih zakona, nego oni koji su omogućili i šutnjom produžili trajnost diktatoru.

Isto vrijedi i za Jugoslaviju poslije Tita i za Irak poslije Sadama.

Ono što tužitelj naziva nacionalizmom, kod Hrvata je bila potreba za slobodom, i nacionalnom i građanskom.

U tom smislu, ja sam hrvatski nacionalist.

Ne odričem se nacionalne politike Dr. Franje Tuđmana, jer je ta politika stvorila RH i omogućila opstanak BiH kao države.

Ne odričem se smisla i pravnog utemeljenja HZ-HB, izraza volje Hrvata u BiH, suverenog i konstitutivnog naroda u toj državi.

HZ-HB, krhkom organiziranošću, omogućila je stvaranje HVO-a koji je 1992. obranio BiH i jug Hrvatske, a 1993. spriječio ostvarenje agresivnih planova A BiH.

- A) Muslimanska politika i A BiH, nemoćni da vrate od JNA i VRS-a zauzete teritorije (dobrim dijelom i zbog moralnom ljudskom umu neshvatljivog embarga na oružje), krenula je u ofenzivu prema HVO-u. Oslobađajući BiH od Hrvata, počinili su zločine – Konjic, Čapljina, Doljani, Bugojno, Grabovica, Uzdol, itd, itd.

Činjenice su na raspolaganju i za ubijene i za protjerane i za zatvorene Hrvate.
Društveni su odnosi uzročno-posljedični, a pokrenuta spirala zla ne opravdava zločin, ali bitno smanjuje mogućnost provedbe prava.
Ma tko god, na papiru, bio zadužen to raditi.
Svugdje i uvijek je tako.
HVO se branio od agresije i 1992. i 1993. i 1994., a dužnost zapovjednika je ne izgubiti rat.

Moja savjest je čista.

IV

Sudski je proces tumačenje zakona i interpretacija činjenica.

Sudski proces je retorički i kao takav ne traži apsolutnu istinu, već istinu koja je vrlo vjerojatna (van svake razumne sumnje), kojoj se teško ili nikako ne može proturječiti.

U iznalaženju takve istine nije dovoljno znanje, već je potrebno umovanje, potreban je *logos* – racionalno i logično argumentiranje.

Podaci i činjenice, izjave, statistike ... u argumentaciji ne znače ništa ako nisu logičnim zaključivanjem dovedeni u vezu s tvrdnjama.

Tek povezivanjem različitih znanja možemo se približiti istini.

U ovom procesu potrebna su znanja iz sociologije, sociologije rata, znanja o društvima u kojima je potpuno razorena i državna i društvena struktura, u kojima se pojedinci vraćaju u prirodno stanje, potrebna su znanja iz ratne psihologije, znanja ratnih vještina, oruđa, stvarnog sadržaja pojma vojske, itd., itd.

Moguće pogreške u interpretaciji činjenica su – i vjerojatne i kobne.

- a. Pretjerana i kriva redukcija pojmovnog aparata i logične povezanosti;
- b. Zaključivanje na osnovu krivih pretpostavki;
- c. Izbjegavanje usporedbe sličnih sustava i fenomena;
- d. Lagodno (intelektualcima tako drago) izjednačavanje pojma „moć“ i pojma „htjeti“ i „željeti“ i ....
- e. Lagodno upiranje prstom u krivce što svijet nije sukladan njihovoj volji predodžbi.

Sve su to polja logičkih mogućih grešaka u konačnoj prosudbi.

Nadati se je da će se časni suci pridržavati strogih znanstvenih metoda i spoznaja.

IV-1

U prošlom stoljeću, da ne spominjem daleku prošlost, u sudskim je procesima osuđeno više desetina milijuna ljudi.

Po zakonima rasnim (SAD, Pretoria), diktatorskim, vjerskim, nacističkim (Njemačka, Srbija, Slovačka, NDH), fašističkim (Italija), komunističkim (SSSR, Jugoslavija, Mađarska, Kina) itd. i tome slično.

Sudska retorika predugo je bila pod utjecajem nerazumnih društvenih i političkih sila i zbog toga je i sama osuđivana.

Nažalost, nedovoljno.

Kako ne bi završila u moralnom beznađu, krajnje je vrijeme da postane ono što mora biti – razuman i uman proces.

Imam li se prava nadati?

IV-2

Kakvi god da jesu zakoni ovog suda, oni ne vrijede za Amerikance.

Za ostale narode vrijede zakoni stalnog suda (ICC – Međunarodni krivični sud), a ti se opet zakoni razlikuju od ovih ovdje (ICTY – Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju), po kojima se meni sudi. Time je ukinut važan uvjet sudske retorike, a taj jest: „*Princip ravnopravnosti sudionika u sudskom procesu*“.

Citiram PERELMANA:

„*U odnosu u kojem je nejednakost bitno obilježje odnosa među ljudima, nema osnove za razuman i uman proces*“.

V

I na kraju, nisam kriv!

I ne mislim pritom na osjećaj krivnje.

Hladno, racionalno, logikom koja je kritički provjeravana desetine puta; - ZNAM da nisam kriv.

Časni suče Antonetti; ako vaša presuda bude suprotna mom zaključku, ja ću, poštujući opće načelo opovrgljivosti svakog mišljenja, zaključka ili stava, otvoreno i hrabro preispitati svoj stav o vlastitoj odgovornosti.

Ako spoznam pogrešku, izdržavat ću kaznu, jer ste vi pravični.

Znat ću što sam mogao bolje, kako sam mogao bolje, gdje sam mogao bolje i kada sam mogao bolje; i to mišlju, riječju, djelom i propustom.

Ako me ne uvjerite, ako vaše tumačenje činjenica bude nedovoljno dobra ili pogrešno primijenjena spoznaja neke od društvenih znanosti:

Pa postane moguće ono što nije bilo moguće,

Pa postane jednostavno ono što nije jednostavno,

Pa moć da se nešto učini postane prosta zamjena za želju ili htijenje,

Onda ću ja biti u zatvoru samo zato jer je sud sila.

A to zbilja ne bi bilo ništa novo.

Mojih pola sata je isteklo.

h formacije na teritoriji BiH izvođe u/d u do
oriji istočne Hercegovine i oko Dubrovnika.

te dejstva se od Mostar i pravce: s. Crnogla
a - s. Ravno i s. Slano - izvale. Po dubini s
line Lištice, Čitluk, Ljubuški, Grude, Posušje
Ključ i o. Šibenik.

jerjaku vatreni podršku izvođa različitim art
vanim u vatrene grupe sastava 2-3 oruđa, nano
livanjem 5-10 projektila i brzim premeštanjem
e vatre uglavnom je postigao slučajnim popost
izvršene korektore, odnosno obezbeđenja preciz
t.

voje je koristio za izviđanje ključnih avionis
ite u daljnjim napadnim dejstvima očekivati je n
resinje, Crnoglav - Stolac, s. Trebinjska - s.
s. Slano - s. Izvala - Popovo polje, sa verov
ti u BiH rejon Stoca sa pomoć muslimanskoj B
ne Hercegovačkog korpusa i ishljanjem u Popov
ljne uslove sa dalja dejstva u dubinu teritori
se.

i 26.05.1992. godine sve snage na prostoru ist
linjuju se pod jedinstvenu Komandu Hercegovačk
23.brTO - Bilećka, 472.mhr - Trebinjska, 10.
mhr - Nevesinjska, 13.msp, 13.mposp, 13. lap
ob, 13.mtb, PZ Kude NK i PZB, OTO Borci, te O
TO Ljubinje koji se predpočinjavaju 23.brTO i
slučio sam: nastaviti sa obaveznom odbranom na
kovec, s. Klepci, na sadašnjoj liniji odbrane
rovati odbranu u zoni 23.brTO, a sa 472.mhr c
a liniji: s. Velja Meda - s. Trebinjska - s. O
s. Grebol - s. Kalđerdevići - Vlačnik.

eprediti prodor neprijatelja kroz zonu odbr
nu Hercegovinu.

270 težak izvesti na organizaciji VOJ-a i pr

Slobodan Praljak – kratka biografija

Rođen sam 02. 01. 1945. godine u Čapljini, BiH.

Osnovno i srednje obrazovanje (Realna gimnazija):

4 godine – Rama, 6 godina – Široki Brijeg, 2 godine – Mostar.

Sveučilište u Zagrebu – diplomirao sam osam-semesteralni studij:

- a) Elektrotehnički fakultet – zvanje: Dipl.ing.elektrotehnike (slaba struja-telekomunikacije);
- b) Filozofski fakultet – zvanje: Profesor filozofije i sociologije;
- c) Akademija za kazalište i film – zvanje: Diplomirani redatelj.

- Kao student, radio sam u Stockholmu u firmi „Akla“ i prao suđe u restoranima, te isto kao student radio sam pet ljeta kao konobar u Njemačkoj, Titisee;
- Voditelj laboratorija za elektroniku – Tehnička škola „Nikola Tesla“, Zagreb;
- Na Višoj školi predavao sam: „Osnove elektrotehnike“, „Teorijsku elektrotehniku“, „Teoriju automatske regulacije“;
- 1973. godine postajem „slobodni umjetnik“, živim od honorara;
- Režiram u kazalištima u Hrvatskoj, BiH, snimam dva TV filma, seriju za djecu, jedan igrani film i dokumentarne filmove;
- U užoj grupi ljudi, sudjelujem u osnivanju HDZ-a /Hrvatska Demokratska Zajednica/;
- Postajem glavni tajnik HDS-a /Hrvatska Demokratska Stranka/;
- U proljeće 1991. napuštam politički angažman;
- Kao dragovoljac, odlazim u Sunju (pokraj Siska), a 05. 09. 1991. imenovan sam Zapovjednikom obrane Sunje;
- 26. 11. 1991. dobio sam čin pukovnika HV /Hrvatska Vojska/;
- 10. 03. 1992. promaknut sam u brigadira HV;
- 14. 03. 1992. napuštam Sunju i postajem pomoćnik Ministra obrane RH za IPD /Informativno-psihološka djelatnost/;
- 03. 04. 1992. dobio sam čin general bojnika;
- Od 11. 04. 1992. – 07. 05. 1992. dragovoljno odlazim u BiH /u Hercegovinu/ i obavljam dužnost zapovjednika Operativne zone Jugoistočna Hercegovina – Čapljina – Mostar – Jablanica – Konjic;
- 27. 10. 1992. Imenovan sam u VONS /Vijeće obrane i nacionalne sigurnosti/ RH;
- 01. 06. 1993. tražim razrješenje iz HV radi odlaska u BiH;
- 15. 06. 1993. razriješen sam dužnosti u HV;
- 24. 07. 1993. imenovan sam zapovjednikom HVO-a /Hrvatsko Vijeće Obrane/;
- 09. 11. 1993. predao sam dužnost zapovjednika HVO-a;
- Vraćam se u HV;
- Kasnije u HV obavljam razne funkcije, pa i funkciju Pročelnika vojnog kabineta Predsjednika RH dr Franje Tuđmana;
- Kao dragovoljac, sudjelovao sam u „Oluji“ na pravcu Hrvatska Kostajnica – Dvor na Uni;
- Umirovljen sam, na osobni zahtjev, 01. 12. 1995. godine;
- Poslije umirovljenja, radio sam kao direktor, zatim kao predsjednik Nadzornog odbora u tvornici „Chromos boje i lakovi“, surađivao sam sa tvrtkom „Sigma“ iz Amsterdama (proizvodnja boja za brodove);
- Početkom travnja 2004. završio sam u pritvoru u Den Haagu, optužen za mnoga zlodjela;
- 29. 05. 2013., prvostupanjskom presudom, osuđen sam na 20 godina zatvora.

INFORMACIJA O WEB STRANICI www.slobodanpraljka.com:

- Uvodna izjava generala Slobodana Praljka na početku glavne rasprave kaznenog postupka pred MKSJ 27. travnja 2006.;
- Ratni dokumenti – pregled dokumenata proizašlih iz rata po monografskim cjelinama (do sada objavljeno 100 monografskih cjelina s preko 55.000 autentičnih dokumenata pretraživih putem tražilice prema naslovu, autoru, mjestu nastanka, te datumu nastanka);
- 3 video galerije: ratni video, video svjedočenja generala Slobodana Praljka, video unakrsnog ispitivanja svjedoka od strane generala Praljka.

Ukupno trajanje video materijala premašuje 1.400 sati s preko 8.000 stranica opisa i sadržaja ratnih videa, te pripadajućih transkripata video galerija koje se odnose na suđenje pred MKSJ;

- Iskazi ljudi o generalu Slobodanu Praljku i ratnim događanjima – do sada objavljeno 188 iskaza;
- Svjedočenje i ekspertni nalazi prof. Slobodana Jankovića o rušenju Starog mosta u Mostaru, prof. Vlade Šakića o socijalno-psihološkim aspektima rata i prof. Josipa Jurčevića o povijesnim aspektima rata;
- Dokumenti suđenja – sudske odluke, mišljenja sudaca, transkripti suđenja, završni podnesci, dokumenti predočeni svjedocima obrane dr. Jadranka Prlića;
- Pismo generala Slobodana Praljka protiv Carle del Ponte, izbor iz tiska i knjiga, transkripti, 58 audio zapisa;
- Publikacije o ratu – monografski prikazi važnijih ratnih događaja u BiH i njihovih posljedica.

POSJEĆENOST WEB STRANICE

Do studenog 2014.godine web stranicu je posjetilo više od 7.350.000 ljudi iz preko 170 zemalja koji su pregledali preko 11Tb sadržaja web-a u preko 60.000 raznih datoteka (dokumenti, video materijali, slike, tekstovi ...).